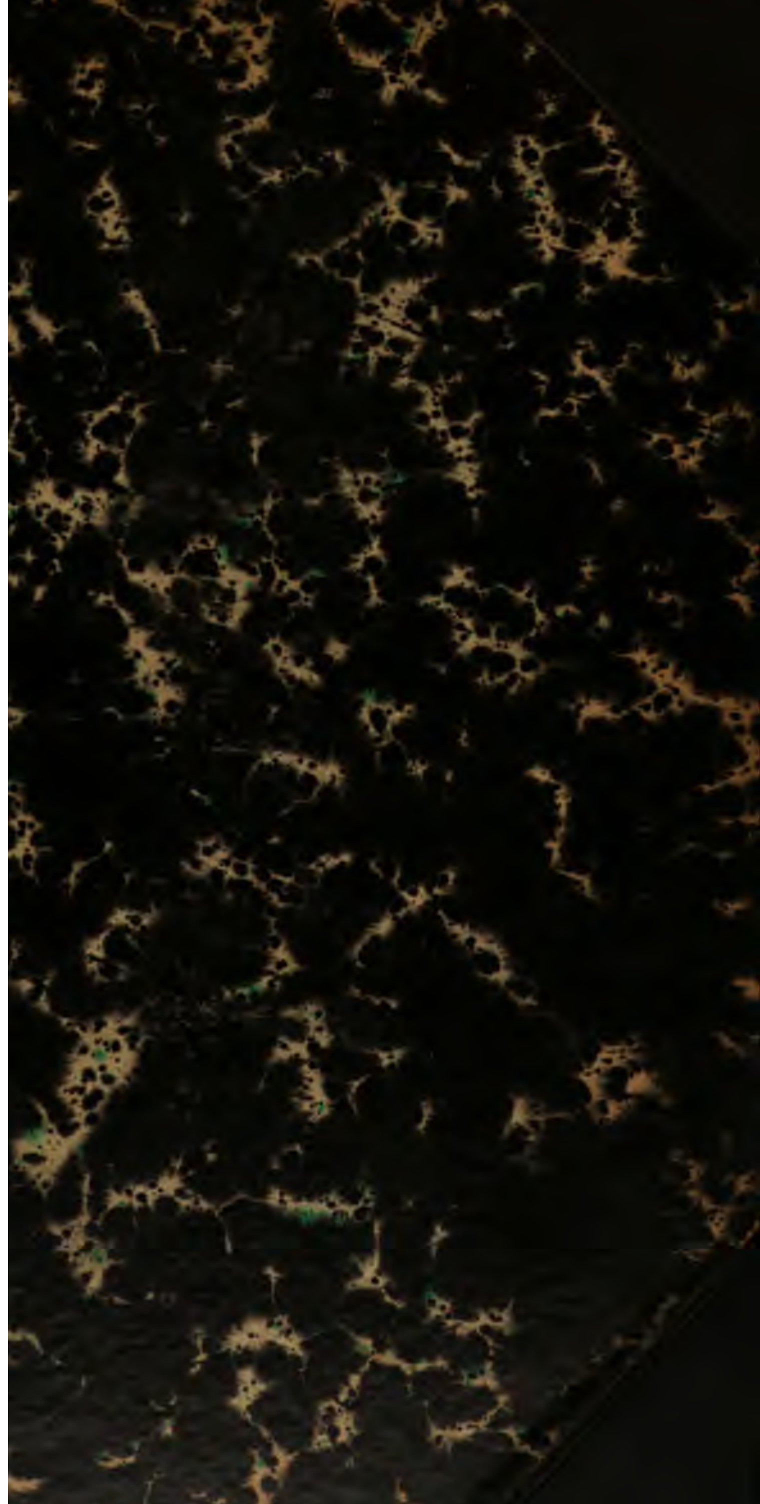
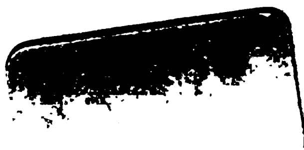

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TS

Det nittende Aarhundrede.

Maanedsskrift

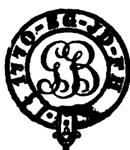
for

Literatur og Kritik.

Udgivet af

Georg Brandes og **Edvard Brandes.**

1875. Oktbr.—Decbr. og 1876. Jan.—Marts.

København.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

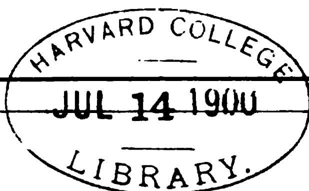
Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1876.

Indhold.

Februar—Marts 1876.

Det nittende Aarhundrede.

Maanedsskrift

for

Literatur og Kritik.

Udgivet af

Georg Brandes og **Edvard Brandes.**

1875. — Oktober.

København.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

C. Hauch's to sidste Digte.

1. Drømmeliv.

Se her slumrer Endymion sødt paa Randen af Graven,
Dejlig at se, medens Søvnguden svæver over hans Leje,
Letbevinget er Søvnens Gud; sin Valmuestængel
Strække han mod Endymion hen, mens Luna neddaler.
Ud af sin Vogn hun steg, som den lethenglidende Hora
Leder med sikker Haand, og en fakkelbærende Amor
Skrider foran, mens Natten i Baggrunden løfter sit Hoved
Op, og breder sit vidthenflagrende Slør over Jorden.
Ynglingen smiler i Maaneskinsdrømmen, og Amor sin Fakkel
Vender imod hans Bryst, mens Luna ham stille betragter.
Salige Drøm, der drager den Elskede ned til hans Leje!
Er ikke dette langt mere værd end det Liv, der beskæres
Tusinde Slægter paa Jord, som blev fordømt til at vælte
Sisyfus' tunge Sten med Slid og uendeligt Arbejd,
Indtil omsider de se, at al deres Id var forgæves!
Ak! men det er kun et Øjeblik, at Gudinden tør dvæle,
Snart hun bestiger paany sin Vogn, og den drømmende Luna
Vandrer igen sin sædvanlige Vej over dæmrende Skyer,
Medens bag Nattens Slør Aurora løfter sit Aasyn.

1

Saadan leger den sindrige Kunst med Søvnen og Døden,
Med den mægtige Elskov og Maanskinsverdenens Gaader
Og med den dunkle hellige Nat, hvoraf alle de udsprang.
Sælsomt er det at se, hvordan den barnlige Myte
Leger med Livets Gaader, hvor Dagens Alvor begynder,
Hvordan den alt forstaar, at de Magter, der flygte for Lyset
Er med et hemmeligt Baand forbundne, som Kunsten kan ane,
Men som den grublende Tænker forgæves søger ved Dagslys.

Dengang de sælsomme Myter blev til i Oldtidens Dage,
De, som besjæle vor Kunst og aldrig paa Jord kan forglemmes,
Dengang tænkte man ej paa Pligt, den stærke Naturdrift
Førte med aldrig svigtende Skridt de barnlige Slægter
Ved Ariadnes Traad gennem Livets vildsomme Veje.

---

2. Paa Laaget af en Sarkofag.

Se der kommer den druebekransede Gud Dionysos,
Henrykt svæver hans Aand over Jord i salige Syner
I et fortryllet Vidunderland, det mærker man klarlig,
Naar man betragter hans Blik og det sælsomtdrømmende Udtryk
Der omsvæver hans Pande, hans Mund og de fyldige Muskler.
Vognen trækkes af Panterdyr, som han legende tæmmer;
Svunden er deres Trods, de sig bøje som smidige Katte.
Ham ledsager Silen paa en Vogn, der trækkes af Æsler.

Vedbendkransede skride de frem. Dem følger en Skare
Vilde Satyrer. Ja! skønt Marmorgraven er stum, dog
Tror man at høre Fløjternes Lyd og de klingende Bækner.
Ogsaa Mænaden jeg ser med den højtopløftede Tyrsus
Med det plettede Tigerskind om den fyldige Midje,
Dansende træder hun frem, hendes Fod berører en Giftsnog,
Neppe hun selv det véd, men Gudens Kraft hende frelser.
Flygtige Nymfer jeg ser med Vinløv i Haar; dem forfølger
Den begærlige Satyrflok med ustanselig Iver,
Selv Herakles er med, skønt ubøjelig før i sin Styrke,
Nu dog han bøjes af Gudens højere Magt, og forglemmer
Al sin forgangne Færd, sin Heltedaad og sit Arbejd;
Frem han skrider med Druer i Haand mellem jublende Fauner.
Intet vidner om Savn, men Alt om uendelig Glæde,
Ubetvingelig Lyst og overstrømmende Livskraft
Rundt om den saligtdrømmende Gud — og dog er det sælsomt
— Sært; thi Alt er jo dog kun en Billedkrans, der omslynger
Sorgens Bo, den ensomme Grav, hvor en Dødning er nedlagt.

Hvad har den sælsomme Kunstner da ment dermed, naar han maner
Sligt et Trylleliv frem saa nær ved Rædselens Leje?
Vanskeligt er det at sige; maaske han følte det selv kun
Dunkelt, og dog det dunkle Billed ej savner Betydning.
Midt i den vildtforvirrede Leg, det bakkiske Vanvid
Glimter pludselig frem en rig, en uendelig Tanke,
Stor som den anstaar den Gud, af hvis eget Indre den udsprang.
Bakkus er den, som løsner din Sjæl fra Legemets Lænker,
Saa den taber sig selv i det grænseløse Naturliv,
I den altovervældende Strøm, hvoraf Aanderne fremgik,

Hvoraf den valmukransede Søvn og de saligste Drømme
Her paa Jord kun giver et svagt og utydeligt Billed.
— Saadan river nu Guden igen en Beboer af Graven
Bort i sit Hvirveldyb, og løser hans Sjæl, saa den svinder
Hen lig en flagrende Drøm ved Naturens svulmende Hjærte,
Dukker saa frem igen i et stort, uendeligt Kredsløb,
Lig de flygtige Lys, der glimte paa Bølgen i Solglans.
Det er den Tanke maaske, der skjules bag Kunstnerens Billed.

Selv Selenos har sagt — og de Gamle prise hans Klarsyn —:
„Lykkelig den, som aldrig blev født, hans Lod er den bedste,
„Næst efter ham kommer den — og dog i uendelig Afstand
„Med langt ringere Kaar — der vandrer bort i sin Barndom".
Om det er sandt eller ej, derom disputere de Vise
Alt i mangfoldige Aar, endnu er Sagen ej afgjort.

— Men Selenos, hvor vidt han end saa', dog leved bestandig
I en lavere jordisk Rus, og aldrig han naa'de
Drømmebegejstringens højere Hjem, hvori Dionysos
Strækker sit Scepter ud over Lande, som Jorden ej kender.

Anmærkning. Disse to Digte — ufuldendte Udkast — der velvilligt ere overladte os til Offentliggørelse, ere de sidste poëtiske Frembringelser af den alderstegne Digter, forfattede under hans Ophold i Rom, inspirerede ved Skuet af gammelgræske Reliefer. Interessant for Hauchs Psykologi er den Begejstring for Antikens Opfattelse af Liv og Død, den ejendommelige Panteisme, der gennemtrænger disse paa Dødens Tærskel undfangne Digte.

G. B.

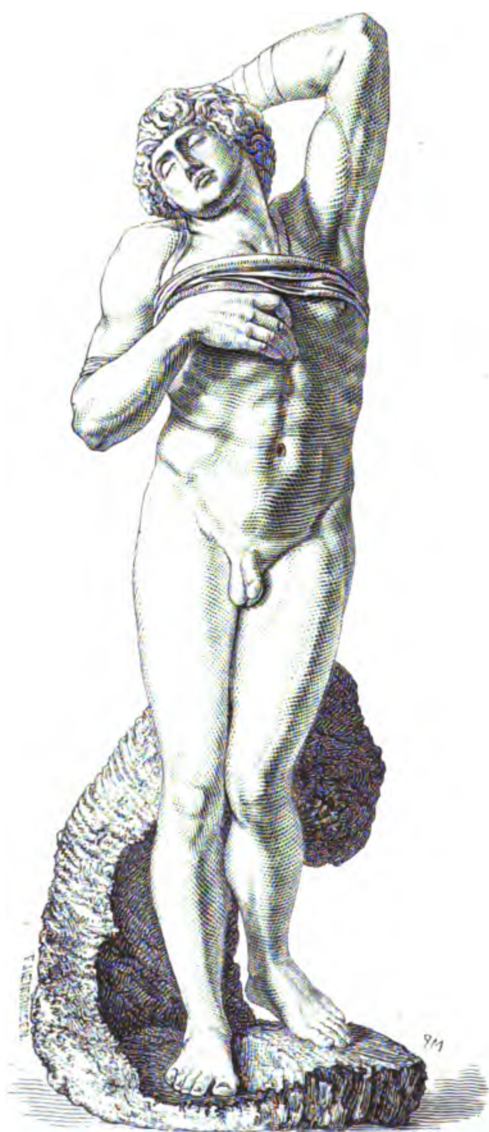

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Studier over Michelangelo.

I.

I Louvres Museum findes to berømte Marmorstatuer af Michelangelo, de saakaldte „Fanger“ (prisonniers)*).

Den ene af disse Skikkelser (Fig. 1) er en Yngling med glat Ansigt og fyldig bølgende Haar. Hans Legemsformer ere maaske ikke gennemførte med fuldkommen Konsekvens: Benene ere temmelig slanke, fine og flydende i Formen; i Kroppen synes Muskulaturen lidt kraftigere udviklet; i Skuldre og Arme spiller den indre Organisme endog saa energisk og livfuldt paa Overfladen, som om det var en ungdommelig Herkules. Men det Ungdommelige er i hvert Fald Skikkelsens fremherskende Træk; ogsaa det ubevidst drømmende, stemningsfulde Sjæleliv, som udtaler sig i Stillingen og Holdningen, passer alene for den unge Alder. Denne Figurs ejendommelige Poesi og Skønhed gør sikkert et stærkt Indtryk paa enhver Betragter, men den er af en saa flydende, bølgende, ubestemt Natur, at det er saare vanskeligt at fastholde den med Ord, tilmed da Motivet er saa frit behandlet, at det slet ikke svarer til noget, man kender af Erfaring

*) Afstøbninger af disse Figurer ejes af den danske Stat, som nu i en længere Aarrække har ladet dem tilligemed mange andre udmærkede Ting henstaa utilgængelige for Publikum og til ingen Nytte i et Lokale paa Christiansborg Slot.

fra det virkelige Liv*). Man er fristet til at sige: Han staar og sover: Hans Øjne ere lukkede, urolige Drømme svæve om Panden og Ansigtstrækkene; intet Indtryk udvendig fra, kun det indre Følelsesliv bevæger Skikkelsen. Brystet, som er omgivet af et stramt Baand, hæver sig som til et Suk, han strækker sig som En, der hviler paa sit Leje og hvis Drømme ere saa stærke, at han er ved at vaagne. Den venstre Arm er strakt lige i Vejret, men Underarmen bøjer sig tilbage, og Haanden hviler paa Hovedet: derinde tumle jo Drømmebillederne sig. Den højre Haand hviler let paa det sukkende Bryst: derinde strømme jo de skjulte Kilder til den Følelse, den Smerte, som kalder Drømmene til Live. Det ubevidste Følelsesliv faar et forunderlig veltalende Udtryk i det bløde Sving af Figurens Midtlinje og i den Maade, hvorpaa han staar paa sine Ben; nu hviler han paa den højre Fod og sætter den venstre løs og ledig tilbage paa en lille Forhøjning i Grundfladen; men man føler, hvorledes han hvert Øjeblik kan skifte sin Stilling, der er saa forskellig som muligt fra Alt, hvad man kan kalde fast, bevidst og villet.

Den anden Fange (Fig. 2) er lidt ældre og afgjort mandigere af Udtryk og Form. Medens Plastiken ellers helst vælger sine Typer blandt en forædlet Menneskerace, se vi her en raa og ru Natur, som minder om Arbejdsmanden eller Galejslaven. Han er før og robust, Hovedet stort, Kroppen svær og undersætsig. Huden er stærk og sejg, og da Skikkelsen tillige har lidt Anlæg til Fedme, faa saadanne Partier som t. Eks. det højre, bøjede Fodled, i hvilke man ellers skulde vente et fint, klart og skarpt Formspil, et ejendommeligt Præg af noget Uædelt og Materielt, idet det svære Stof folder sig sammen ved Bøjningen. Hans Arme ere bagbundne, og Baandene ere snørede saaledes om Bryst og Overarm, at de klemme

*) Om H. Grimms Opfattelse af Figuren se længere fremme.

Kødet ind, hvorved Former og Linjer komme ud af deres naturlige, organiske Gang, blive urolige — hæslige om man vil —, medens paa den anden Side Gengivelsen af Legemets Stoffer faar et højst illusorisk Liv. Ingen Søvn eller Drøm mildner denne Fanges Følelse af sin Stilling; han strider mod sine Baand, kaster og vender sig heftig og utaalmodig i dem, selv om de smerte ham desmere. Ved denne urolige Bevægelse kommer Formen til at spille med den livfuldeste Mangfoldighed i den kraftige, tilbagevredne Skulder; man mærker nok, at Kunstneren med særlig Interesse har syslet med dette Parti. Om der nu end i denne Skikkelse er Noget, som kan støde en finere Skønhedssans fra sig, noget Uharmonisk, næsten Plumpt, maa dog enhver Betragter blive greben af dens dybt følte Udtryk af trodsig Frihedslængsel. Hovedet, som kun er skitseret, minder lidt om de Barbarkarakterer, som kendes fra den antike Kunst. Det lange, tykke Haar er strøget tilbage fra det brede Ansigt. Halsen drejer sig kraftig, Ansigtet vender opad; Blikket søger op imod den frie Luft med en mørk, men rørende Anklage mod den Magt, der ikke vil unde ham den søde Friheds Aandedrag. Man kommer tilsidst til at elske denne Barbar og faar en dyb Medfølelse med ham.

Begge Figurerne ere ufuldendte; de ere ikke helt krøbne ud af Blokken. De kun ganske raat bearbejdede Stykker af Marmoret, som man ser i Forbindelse med deres nederste Partier, har det aabenbart været Kunstnerens Hensigt — eller dog hans Ønske — at hugge bort. Men den først beskrevne Figur har han ikke engang k u n n e t befri fra det overflødige Stof uden Fare for at Marmoret i selve Figuren skulde briste; han har desuden arbejdet sig for langt ned i Plinten. Den anden Figur har ikke faaet tilstrækkelig Plads i Marmorblokken til sin höjre Arm; denne Statue er i det Hele den mindst færdige. Forøvrigt finder jo et saadant Forhold Sted ved de fleste

af Michelangelos Marmorværker, de frembyde i højere eller ringere Grad Billedet af en Kamp mellem Kunstneren og Stoffet. Man ser den organiske Form ligesom løsne sig ud af det raa Materiale, befriet af Kunstnerhaanden, i nogle Partier fuldendt i den højeste Grad, saa at Marmorets blanke Overflade lyser af Kunstnerens Intelligens og Vilje, medens andre Partier kun staa skitserede. Af de to „Fanger“ hører den ungdommeligste dog i det Hele til de mest færdige og fuldendte af Michelangelos Statuer.

Vi se i de to „Fanger“ i Louvre Rester af et af Michelangelos største kunstneriske Foretagender, *Gravmælet over Pave Julius II*, som han begyndte at arbejde paa kort efter Pavens Tronbestigelse (1503). Den oprindelige Plan var i Sandhed gigantisk. Efterhaanden reduceredes den dog mere og mere, og efter 40 lange Aars Forløb, i hvilke Foretagendet havde forvoldt Kunstneren alskens bitre Sorger, tilendebragtes Monumentet endelig som den Vægdekoration med den prægtige Mosesfigur som Midtpunkt, der ses i Kirken S. Pietro in vincoli; endnu et af Roms mest storladne Pavemonumenter, skønt kun fattigt og ringe imod det, som det havde været bestemt til. Den oprindelige Plan til Monumentet, den Plan, som atter gav Stødet til Opførelsen af den nye Peterskirke, som blev af en saa skæbnesvanger Betydning for Katolicismen og Pavemagten, kende vi dels af Beskrivelser af Michelangelos samtidige Biografer, *Ascanio Condivi* og *Giorgio Vasari*, dels af en kostbar egenhændig Haandtegning af Michelangelo, som nu findes i den store florentinske Samling*).

---

*) Afbildet paa det vedføjede Blad efter Stikket i *Seroux d'Agincourt's* Værk: Histoire de l'art par les monumens, sculpture, Pl. XLVI. Dette Stik er meget godt og paalideligt. Forøvrigt er Haandtegningen nu til Dags ogsaa udbredt i fotografiske Gengivelser.

Denne Tegning stemmer i sine Hovedtræk saa godt med Biografernes Beskrivelser, at man har Sikkerhed for, at den virkelig viser os et Udkast til Monumentet; dog har dette Projekt vistnok ikke været det eneste, som Michelangelo har gjort, idet han har overtaget Opgaven. Vor Hensigt er det ikke her at beskrive Planen ligelig i dens Helhed; men kun at fremdrage det, som tjener til Forstaaelse af de to „Fanger“ i Louvre, og den Anordning, hvortil de hørte.

Monumentet var fra først af bestemt til at være firsidet og fritstaaende, storladent baade ved sine Forhold og ved sin rige Udsmykning med plastiske Arbejder. Det skulde hæve sig terrasseformet i to Afsæt. Ovenpaa det øverste skulde to Figurer (i Følge Condivi: to Engle; i Følge Vasari: Himmel og Jord) bære den døde Kirkefyrstes Baare, paa hvilken hans Statue da uden Tvivl skulde ses i hvilende Stilling, medens hans Legeme skulde hvile i Sarkofagen i det aabne Rum i Monumentets Indre. Ovenpaa Hjørnerne af det nederste Afsæt skulde mægtige, tronende Figurer have Plads (Moses, Paulus og de kirkelige Allegorier af det praktiske og det kontemplative Liv). Statuerne i Louvre have været bestemte til at smykke Sidefladerne af det nederste Afsæt, som derfor især interessere os her. Haandtegningen, som fremstiller den ene af Monumentets smallere Sider, viser den smykket med halvrundt fordybede Nicher; i hver af dem er der anbragt en Gruppe: en vinget Viktoriafigur *), som staar over en paa Jorden liggende Mand, medens hun med en af sine Arme eller dem begge peger opad. Paa hver Side af Nicherne har Monumentets lodrette Flade en

*) Det er højst ualmindeligt, skønt ikke ganske enestaaende, i Michelangelos Kunst at finde vingede Menneskefigurer. Han havde saa liden Respekt for overleverede Kunstformer og saa megen Interesse for det menneskelige Legemes naturlige Organisme, at han fjærnede Vingerne, hvor man ellers altid havde været vant til dem, f. Ex. i Englefigurer.

fremspringende Pilaster, som forneden har en saakaldt attisk Basis af sædvanlig Form. Foroven gaar Pilastren ikke op i noget Kapitæl, som hører til de sædvanlige arkitektoniske Ordener, men (som en antik „Herme“ eller „Terminus“) i en Overkrop og et Hoved af en menneskelig Skikkelse med afstumpede Arme; Skuldrene og Brystet ere dækkede af et Klædebon. Dette Stykke Menneskefigur har aabenbart været bestemt til at udføres som temmelig lavt Relief. Foran enhver saadan Pilaster staar paa en fra Monumentets Fodstykke fremspringende Sokkel en nøgen mandlig Figur, udført som fri og rund Statue, men med bundne Arme og altsaa fremstillet som Fange. Det er til denne Række af Figurer, at Statuerne i Louvre have hørt.

Om den indre Betydning af den hele Anordning, ogsaa af „Fangernes“ Figurer, give Biograferne Efterretninger, som naturligvis ere af største Vigtighed for Kunsthistorien, men som hidtil ved en mangelfuld Benyttelse af Kilderne have ledt til en fejlagtig Opfattelse endog af Figurernes rent plastiske Væsen. Det viser sig her, hvad der vistnok ogsaa gælder i mange andre Tilfælde, at man ikke bør overse, hvad Vasari meddeler i den første Udgave (af 1550) af sit store biografiske Værk, saa ufuldkommen som denne Udgave end er, især med Hensyn til Michelangelos Biografi.

Efterat *Vasari* har meddelt, hvorledes Pave Julius og Michelangelo i Forening have aftalt at tilvejebringe et Værk til Minde om Paven og til Vidnesbyrd om Michelangelos Geni (virtù), „et Værk, som i Skønhed, Stolthed (superbia) og Opfindelse skulde overgaa ethvert antikt Kejsergravmæle“; efter at han dernæst har omtalt en af Michelangelo udført Model, fortsætter han saaledes: „Imidlertid begyndte han at udføre nogle nøgne Viktoriafigurer (sic), som have Fanger under sig, og en utallig Mængde Provinser bundne til Marmor-Termini, der tjente dem til Støtte; og en Del af dem skitserede han, idet han fremstillede Fangerne i

forskellige Stillinger, bundne til hine; af dem findes der endnu i hans Hus i Rom fire Fanger saa godt som fuldførte"*).

Condivi, som udgav sin Levnetsbeskrivelse tre Aar efter Vasari, omtaler den samme Sag saaledes: „Rundtomkring paa det Ydre var der Nicher, i hvilke Statuer havde Plads, og i Mellemrummene mellem Nicherne Termini, til hvilke der paa fremspringende Fodstykker (Tærninger), som hævede sig over Jorden, var bundet andre Statuer som Fanger, der forestillede de frie Kunster, og ligeledes Malerkunst, Billedhuggerkunst og Bygningskunst, enhver med sine Kendetegn, saa at den lettelig kunde kendes som det den var; idet han ved disse Statuer gav tilkende, at tilligemed Pave Julius vare alle Dyder (ɔ: aandelige Fortrin) Dødens Fanger, saasom de aldrig mere kunde finde Nogen, af hvem de kunde blive saaledes yndede og opelskede som af ham".

---

*) La terza et ultima parte delle vite degli architettori, pittori et scultori di *Giorgio Vasari* Aretino, In Firenze MDL, p. 960. Tekstens Ord, som ere ganske tydelige, men ikke grammatikalsk korrekte, lyde saaledes: Cominciò in questo mezo alcune vittorie ignude, che hanno sotto prigioni: & infinite povincie legate ad alcuni termini di marmo, i quali vi andavano per reggimento: & ne abbozzò una parte figurando i prigioni in varie attitudini a quelle (sic!) legati, dei quali ancora sono a Roma in casa sua per finiti quattro prigioni.

**) *Ascanio Condivi*, Vita di Michelagnolo Buonarroti, Cap. XXVI Florentiner-Udgaven af 1746, p. 18): Intorno intorno di fuore erano nicchie: e tra nicchia e nicchia termini, a i quali sopra certi dadi, che movendosi da terra sporgevano in fuori, erano altre statue legate come prigioni: le quali rappresentavano l'arti liberali, similmente Pittura, Scultura e Architettura, ognuna colle sue note, sicchè facilmente potesse essere conosciuta per quel che era: denotando per queste, insieme con Papa Giulio, essere prigioni della Morte tutte le Virtu, come quelle che non fossero mai per trovare da chi cotanto fossero favorite e nutrite, quanto da lui.

Det er noksom bekendt, hvor stærkt *Vasari* i den anden og fuldstændig omarbejdede Udgave af sit Værk (1568) har benyttet sig af Condivis Biografi. Hans Ord lyde her saaledes*): „Rundt omkring paa det Ydre havde Monumentet en Række Nicher, i hvis Mellemrum der var anbragt Termini med Klædebon paa Overkroppen, hvilke med deres Hoveder bare den første Gesims, og enhver Terminus havde en nøgen Fange bunden til sig i en sælsom og besynderlig Stilling, idet Fangen hvilede med Fødderne paa et Fremspring paa Monumentets Fodstykke. Disse Fanger vare alle de Provinser, som denne Pave havde underkastet sig og bragt til Lydighed imod den apostoliske Kirke, og forskellige andre Statuer, der ligeledes vare bundne, vare alle Dyderne og de sindrige Kunster, der viste sig som Døden underkastede, ikke mindre end den Pave var det, der satte dem i en saa ærefuld Virksomhed“.

Denne Vasaris sidste Beretning, i Følge hvilken nogle af Fangerne skulde forestille Provinser, andre de frie Kunster, slaar man sig i vore Dage for det meste til Ro med, idet man egenlig opgiver Forstaaelsen. Rigtignok henkaster H. Grimm**) — uden mindste Mo-

---

*) *Giorgio Vasari*, Le vite etc. vol. XII, Firenze (le Monnier), 1853, p. 181. Aveva un ordine di nicchie di fuori a torno a torno, le quali erano tramezzate da termini vestiti dal mezzo in sù, che con la testa tenevano la prima cornice, e ciascuno termine con strana e bizarra attitudine ha legato un prigione ignudo, il qual posava coi piedi in un risalto d'un basamento. Questi prigioni erano tutte le provincie soggiogate da questo pontefice, e fatte obediente alla chiesa apostolica; ed altre statue diverse, pur legate, erano tutte le virtù ed arte ingegnose, che mostravano esser sottoposte alla morte, non meno che si fussi quel pontefice che si onoratamente le adoperava.

**) Leben Michelangelos, Hannover 1868, I, 286.

tivering — følgende Forklaring: „Statuerne i Nicherne ere Sejrsguddomme med de overvundne Stæder under deres Fødder, de nøgne Ynglinge betyde Kunster og Videnskaber, som udaande deres Liv tilligemed Paven“. Men det har ingensomhelst Hjemmel at fordele Rollerne paa denne Maade. Saavel hos Vasari (se første Udgave) som hos Condivi gælde de fremsatte Fortolkninger udtrykkelig de til Termini bundne Figurer, og intet Andet. Grimm har ikke lagt Mærke til, hvorledes den dobbelte Forklaring i Vasaris anden Udgave er bleven til, hvilket dog er ganske klart. Vasari har optaget Condivis Angivelse, at Fangerne vare Allegorier af de frie Kunster og slaaet den sammen med sin egen tidligere, at de vare „Provinser“. Denne Anstødssten for en rigtig Forstaaelse bør uden videre fjærnes. Det skulde da ogsaa være altfor besynderligt, om saa ganske forskellige Forestillinger som undertvungne Provinser og humane Kunster paa ét og samme Værk skulde være fremstillede paa én og samme Maade. Tilbage staar da to forskellige Forklaringer, ikke som et Baade-Og, men som et Enten-Eller. Hvem har nu Ret: Vasari med sine „Provincie“, eller Condivi med sine „frie Kunster“.

Hvad er Meningen her med „Provinser“? I sin første Udgave bruger Vasari Udtrykket: „infinite *provincie* legate“ (se ovenfor) næsten som en terminus technicus uden videre Forklaring om, at det skulde være saadanne Provinser, som Paven havde underkastet sig; denne Tilføjelse findes først i anden Udgave. Den tilføjede Forklaring synes paa den ene Side rimelig nok; thi hvilke andre Provinser skulde der vel kunne tænkes paa? Og paa den anden Side faar den dog Læserne til at studse. Hvad vilde vi f. Eks. i vore Dage sige, hvis vi saa et Monument, oprejst til Ære for Kejser Wilhelm I's Regering, smykket med allegoriske Figurer af Slesvig, Holsten, Hannover, Elsas, Lothringen o. s. v., fremstillede som lænkede Slaver, der sukkede efter deres Frihed? Vi vilde finde

Tanken fuldstændig uværdig for vor Tid og dens Humanitetsbegreb; vi vilde med Kummer spørge os selv, om Menneskeslægten da ikke var skredet fremad siden Oldtidens Despotiers Dage; vi vilde mene, at Kunstneren havde lovprist sin Hersker paa en ubegribelig taktløs Maade. Nu kunne vi vel ikke uden videre overføre vor Tids Tænkemaade paa Pave Julius II's; men vi kunne dog heller ikke glemme, at Paven baade var Italiener og Kirkefyrste, at han maatte betragte de Stæder og Folk, han undertvang (Perugia, Bologna, Mirandula o. s. v.), som sine Landsmænd og som Kirkens vildfarne Børn*). Lad end det Hykleri, som bringer en Erobrer til at betragte sine Erobringer som højere Velgerninger mod de undertvungne Folk, være en væsentlig moderne Opfindelse, saa er der dog derfra et stort Spring til det despotiske „væ victis", til den raa Hoveren over de Underkuede, som kan finde Behag i at se dem fremstillede i Lænker til Triumfatorens Ære. En saadan Fremstillingsmaade vilde stride altfor ligefrem mod selve Pavedømmets Grundtanke. Den maa desuden her vække saa meget større Forundring, som Paven, den Gang Michelangelo projekterede Monumentet, endnu ikke var optraadt som Erobrer.

Og dog ligger der vistnok noget ganske Rigtigt til Grund for Vasaris Forklaring.

At anbringe fritstaaende Statuer foran Pilastre er et Motiv, hvorpaa den — senere — antike Kunst frembyder enkelte Eksempler. Det prægtigste Eksempel fra Rom selv er vel Constantins Triumfbue, hvis øverste Parti (Attika) er afdelt paa en noget lignende Maade som Sidefladerne af

*) En mild Opfattelse af vort Aarhundredes humane Pavedømme og dets Forhold til sine Provinser, har Thorvaldsen givet i sit skønne Relief til Kardinal Consalvis Monument: Kardinalen, som fremstiller de for Kirkestaten generhvervede Stæder (personificerede som knælende kvindelige Figurer) for Pave Pius VII.

det projekterede Monument over Julius II, med Pilastre, foran hvilke der staar Statuer af fangne Dacere af den bekendte Type: barbariske Mænd med de korslagte Hænder bundne foran Underlivet, fuldt beklædte, ogsaa med Bukser og Sko; med det lange, svære Haar faldende ned over Nakken og over Panden*). Disse Statuer hidrøre ligesom andre af Constantinsbuens Skulpturer fra den i Oldtiden nedrevne Triumfbue for Trajan, Dacernes Overvinder. De ere udførte af farvet Marmor (Paonazetto); Hænder og Ansigter ere tilsatte af hvidt Marmor. Vi nordiske Barbarer, som i det 19de Aarhundrede drage til Rom for at glædes ved Sydens Skønhed, fornæmme vist hyppig en Stræng i vort Indre klinge af en vis Slægtskabsfølelse og Hjemve ved at se disse nordiske Barbarer fra den antike Tid med deres mørke Miner, deres taalmodige, men dog trodsige Udtryk af Sorg over den tabte Frihed. Man finder nu undertiden den Slags Figurer, som hidrøre fra Triumfmonumenterne, i de dejlige Villahaver mellem Lavrbær- og Orangetrær; men de se saa uforbederlig utaknemlige ud for al den Skønhed, der omgiver dem.

Jeg antager, at det er Motivet fra Constantinsbuen: den Maade, hvorpaa Antiken der har hædret den romerske Imperators Triumfer over de undertvungne Provinser, som er benyttet af Michelangelo, og som har givet Foranledningen til Fangebaandene om Statuerne i Louvre, maaske ogsaa til den ene af Figurernes ovenfor fremhævede barbaragtige Karakter, og at dette er Betydningen af Vasaris Forklaring. Det er muligt, at Vasari,

*) Yderligere Oplysninger om disse Figurer og deres mærkelige Skæbne paa Michelangelos egen Tid, men længe efter at han projekterede Pavemonumentet, giver Niebuhr i „Beschreibung der Stadt Rom“ III. I, 316. Afbildning af Constantinsbuen, hvis dekorative Motiver i det Hele fortjene at efterses med Hensyn paa Michelangelo, der har hentet flere Ideer fra den, findes i *Canina*, Edifizj di Roma antica, Vol. IV, tavola CCXLVIII.

der havde et meget omfattende Kendskab til Italiens Kunst, langt mere omfattende end Condivi, af sig selv har kombineret Michelangelos Motiv med det antike; men Kombinationen har uden Tvivl sin reelle Grund. I sin første Udgave sammenstiller han, som ovenfor anført, ogsaa Michelangelos Projekt med de antike Kejsermonumenter. Om vi end ingen Efterretning havde derom, viser Projektet selv uomtvistelig, at det baade har været Pavens og Kunstnerens Tanke, at der nu skulde „slaas stort paa“ som aldrig før. Det stemmer ogsaa fuldkommen med Tidsalderens Tænkemaade og dens Konsekvenser at benytte Formerne fra Oldtidens Herskermonumenter til et Pavemonument. Det stemmer ikke mindre med Renæssancens Aand, at de antike Motiver ingenlunde benyttedes i Kraft af en stræng videnskabelig Forstaaelse af deres egentlige antike Betydning, men saa at sige med en lykkelig Letsindighed. Af Michelangelos og Julius II's fælles Raadslagninger er der kommet et vidunderlig storartet, men tillige i alle Henseender højst fremfusende Resultat ud; naar man har noget Kendskab til disse to Mænds Karakter, kan dette ikke forundre. At de bundne Provindser, overførte paa Pavemonumentet, vilde betyde et Skryderi og en Raahed, maa her ikke tages saa strængt, saa meget mindre som den allegoriskpolitiske Betydning af Figurerne sikkert slet ikke har været det, som laa Kunstneren paa Hjerte. Det er den prægtige, rent dekorative Anordning i det antike Værk, som har imponeret ham. Man kan tillige antage, at de romerske Barbarfigurer, i hvilke der udtaler sig et for Antiken ualmindeligt, stærkt bevæget indre Liv, en trodsig Melankoli, en tilbagetrængt subjektiv Følelse, har hørt til de Skulpturværker, som have maattet gribe og tiltale Michelangelo stærkest, tilmed da der jo dengang kun var saa faa Antiker at se paa.

Men han har alligevel forholdt sig fuldkommen frit til det oprindelige Forbillede. Han, der altid mest

interesserede sig for den nøgne Form, har klædt sine Fanger af. Det Ensformige i de antike Figurers Stilling har han heller ikke kunnet bruge; han har villet have en ny Stilling for hver Figur, og derfor ogsaa anbragt Fangebaandene anderledes end Antiken.

Hvilken fristende Udsigt har ikke Tanken om en saa anselig Række Statuer aabnet for den store Billedhugger, der den Gang stod i sin fuldeste Ungdomskraft, og som altid fandt sit højeste Liv og sin bedste Glæde i at udhugge nøgne mandlige Figurer med sin Mejsel! Det synes da ogsaa at være den Del af Monumentets Skulpturer, som han først har givet sig i Kast med.

Vi tage derfor Vasaris Forklaring („provincie") til Indtægt, dog kun for saa vidt som den antyder de Michelangeloske Motivers Oprindelse og Anledningen til, at Figurerne ere fremstillede som Fanger. Det egentlige Liv i Figurerne vedkommer derimod slet ikke denne allegoriske Betydning, men maa — ligesom alle Michelangelos Værker fra hans modne Aar — først og fremmest føres tilbage til Kunstnerens egen Subjektivitet, forstaas ud fra den. Det vilde være en ganske frugtesløs Gerning, om man vilde forsøge paa at opfatte den ene af Figurerne som Perugia, den anden som Bologna o. s. v.

Er Vasaris Forklaring ved første Øjekast forbavsende, saa er Condivis, at Statuerne forestille de frie Kunster, Maleri, Skulptur, Arkitektur o. desl. det ikke mindre. Condivis Bemærkning, at enhver af Kunsterne var fremstillet med sine karakteriserende Kendetegn, finder ingen Bekræftelse, hverken paa den florentinske Haandtegning eller paa Figurerne i Louvre*). Selv om

*) Hvorledes det i denne Henseende forholder sig med fire andre (langt mindre fuldendte) Figurer af „Fanger", som ligeledes henhøre til Pavemonumentet, og som nu findes i Grotta del Buontalenti i Boboli-Haven ved Florents, erindrer jeg ikke, og har ingen Midler til at opfriske min Hukommelse. Vasari beretter i sin sidste Udgave, at M. A. „fuldendte" to Fanger, hvilke han

det nu er muligt, at Michelangelo har paatænkt at anbringe Attributerne f. Eks. paa hver enkelt Figurs Fodstykke, blive disse fangne mandlige Figurer alligevel uforstaaelige og uforklarlige som Allegorier paa humane Kunster og Videnskaber. Efter Traditionen fremstilledes slige Begreber altid gennem kvindelige Skikkelser, for saa vidt man ikke repræsenterede dem ved en eller anden af Fortidens store Kunstnere eller Videnskabsdyrkere; men derpaa kunne vi jo her allermindst tænke. Man vil indrømme Michelangelo Ret til at lade være at følge Traditionen, men at udtrykke sig træffende og tydeligt, det maa enhver Kunstner gøre for sin egen Skyld, hvad enten han hedder Michelangelo eller ikke, og allermest, naar han ikke følger nogen Tradition. Men hvilken spidsfindig, tvungen og besynderlig Tanke er det ikke, at Kunsterne fremstilles som Fanger, for dermed at tilkendegive, at de nu tilligemed Pave Julius vare Dødens Fanger? Pave Julius er jo ikke selv fremstillet som Fange. Hvilken Betragter skulde vel af sig selv kunne finde denne Nøgle til Gaaden?

Imidlertid ere vi ikke berettigede til rent ud at forkaste Condivis Angivelse, allerede af den Grund, at den, ligesom meget Andet hos Condivi, fremtræder som en Rettelse af Vasaris Meddelelser i den første Udgave, og en Rettelse, som vel endog kan være inspireret af Michelangelo selv. Vi mangle heller ikke enhver historisk Traad til at kunne forstaa Foranledningen til denne Forklaring. Allegorier af Videnskaber og Kunster ere i og for sig ikke uforstaaelige Smykker paa et Pavemonument fra Humanismens Tidsalder, omendskønt de i Virkeligheden

senere foræređe til Roberto Strozzi, i hvis Hus han havde ligget syg (senere kom de til Kong Frants I i Frankrig; det er dem, som nu ere i Louvre); desuden paabegyndte han i Rom otte Statuer og i Florents fem. Vasari (ed. le Monnier XII, 182).

ere ualmindelige. Her maa det navnlig fremhæves, at der 1493, kun omtrent 10 Aar før end Michelangelo gjorde Udkastet til sit store Monument, var udført et andet Pavemonument, nemlig over den lærde Pave Sixtus IV (af Familien Rovere); og at Bestillingen ogsaa til dette Værk var gjort af Julius den Anden, som den Gang var Kardinal (Giuliano della Rovere) og var en Neveu af Pave Sixtus. Dette Monument (af Bronce) findes den Dag idag i Peterskirken, i Capella del Sacramento, og er udført af den navnkundige Florentiner Antonio del Pollajuolo. Foroven hviler Paven paa sin Baare; i Relieffer paa Siderne ser man kvindelige Figurer, som baade ved Indskrifter, Attributer og Sysler ere betegnede som Teologi, Filosofi, Aritmetik, Astrologi, Dialektik, Retorik, Perspektiv, Musik og Geometri*).

Man befinder sig her ligeoverfor en Gaade, som kun kan løses ved Gætning. Jeg vover at antage, at Forklaringen hos Condivi er givet (rimeligvis af Michelangelo selv) bagefter, at den ikke har været den fra først af ledende Tanke. Den er altfor kunstig opsøgt til at kunne gælde derfor. Anledningen til at en saadan Tanke kunde underskydes af Kunstneren, kan let tænkes fremkommet, nemlig i samme Øjeblik, som man blev sig det Stødende bevidst, der var i at fremstille de af Pavestolen underkuede — eller maaske rettere: beherskede — Provinser som bundne Fanger. Hvornaar dette Øjeblik er indtraadt, vide vi ikke, og Biograferne have sikkert heller ikke vidst det; derimod er det slet ikke utænkeligt, at Michelangelo kan have faaet at høre Noget derom, endog paa en Maade, der ikke har været ham til Behag. Der er dunkle Punkter i dette Foretagendes Historie, især er det paafaldeude, at Pave Julius, netop

*) Beschreibung der Stadt Rom, II, I, 186. *F. Gregorovius*, Die Grabmäler der Römischen Päpste, Leipzig 1857. Afbildning i *Pistolesi*: Il Vaticano, Tome I, Tav. XVIII.

den Gang han vendte sejrrig tilbage fra sit Erobringstog mod Bologna, ikke tænkte paa at genoptage det, omendskønt der allerede var gjort saa Meget for det, men tvang Michelangelo ind paa et helt nyt Arbejde, som han kun med den største Uvilje gik til, nemlig Udsmykningen af det sixtinske Kapels Loft. At Kunstneren — par dépit — har givet hine Figurer en ny Udlægning, er saa meget mindre utænkeligt, som overhovedet Udlægningen, den allegoriske Betydning, som vi allerede have paapeget, sikert slet ikke har været det for ham selv væsentlige ved Sagen. Jo mere Figurernes Rolle paa Monumentet fra hans Side har været ment som den rent dekorative, des lettere faldt det ogsaa at underlægge dem en ny Betydning, selv om den vedkom den oprindelige saa lidet, som „frie Kunster“ vedkomme „overvundne Provinser“. Det oprindelige Udgangspunkt har været for hedensk, for inhumant; Kunstneren har da holdt en Tanke af mere human Natur, som desuden havde et bestemt i Traditionen givet Støttepunkt, frem for sit Værk som et Skjold*). Det vilde ikke være det eneste Spor, som vi kendte fra Michelangelos Side, af en vis Spidsfindighed, hvor det galdt om at værne sine Værker mod Kritik. Mod hans dejlige Ungdomsværk, Gruppen af Madonna med Sønnens afsjælede Legeme i Skødet, havde Kritiken at indvende, at Moderen var fremstillet meget for ung i Forhold til Sønnen. Michelangelo svarede med en højst sindrig teologisk Betragtning: De kyske Kvinder bevarede deres Legemer friske og unge; ved Madonnas ungdommelige Udseende havde Gud villet bevise hendes ubesmittede Renhed, hvorimod det netop ved Sønnen skulde fremhæves, at hans Legeme delte de rent

---

*) Julius II's Gravmæle blev gennem mange Forandringer bestandig mere kristeligt og kirkeligt; den oprindelige Plan har været Kulminationen af, hvad den humanistiske Pavemagt har vovet i ukirkelig Retning.

menneskelige Vilkaar. Denne Udtalelse har man fra den gamle Kunstner; men det er dog et meget stort Spørgsmaal, om Betragtningen har været det virkelige Motiv for den unge Kunstner, da han udførte Arbejdet, eller om han ikke dengang ganske naivt har været behersket af den rent kunstneriske Forkærlighed for den ungdommelige Form.

Hvorledes vi opfatte Figurerne af de to Fanger, have vi forsøgt at skildre i Begyndelsen af denne Afhandling, naturligvis med Indrømmelse af, at Kunstværker som disse, hvis Ejendommelighed paa den ene Side bestaar i den fyldige, halv ubevidst poetiske Stemning, paa den anden Side i den plastiske Gennemførelse af den rent legemlige Form, frembyde særlige Vanskeligheder for en Skildring med Ord. Hvor Ordet er bestemt, er Kunstværket ubestemt, og hvor Kunstværket er bestemt, der er Ordet ubestemt. Deraf følger imidlertid ikke, at disse Statuer kunne opfattes paa enhver som helst Maade, eller at der kan siges om dem, hvad det skal være. I Henhold til vor Udvikling af Biografernes Forklaringer maa vi nedlægge bestemt Indsigelse imod det, som *H. Grimm**) faar ud af de to Figurer, navnlig den ene, den ungdommeligere, som han omtaler nærmere, og som han „efter sin personlige Følelse“ kalder det mest ophøjede Billedhuggerværk, som han kender. Denne personlige Følelse kan være meget berettiget, men uheldigt er det da, at han lægger Noget ind i Figuren, som aldrig har været der. Grimm kalder Figuren „en døende Yngling“. Det er aabenbart, at Forfatteren slet ikke har underkastet de forskellige Fortolkninger en gennemgribende kritisk Prøvelse, hvortil

*) *Hermann Grimm*, Leben Michelangelos, Hannover 1868, II S. 97 ff. — Grimms falske Opfattelse er, ad Avtoritetens Vej, optaget i et ellers interessant Foredrag af Anatomen *W. Henke:* Die Menschen des Michelangelo in Vergleich mit der Antike, Rostock 1871 (S. 23), og maaske flere Steder.

de dog i høj Grad opfordre; Vasaris senere dobbelte Forklaring har ledet ham paa Vildspor og givet ham et falsk Synspunkt paa Opfattelsen. Navnlig have de fra Condivi laante Ord om, at Michelangelo ved „Fangernes“ Figurer har tilkendegivet, at tilligemed Pave Julius alle „Dyder“ vare Dødens Fanger, hos Grimm medført en Forestilling om Døden i denne Ynglingefigur. Strængt forstaaet vilde Udtrykket „Dødens Fanger“ dog snarere betegne, at disse Skikkelser vare døde, end at de vare døende. Dog derom kan der disputeres; derimod synes det klart, at skal en af disse „virtu“ fremstilles som døende, fordi han er Dødens Fange, saa kunne ikke alle de andre, der lige saa meget skulle være Dødens Fanger, fremstilles som lyslevende. De paa Haandtegningen i Florents skitserede Figurer tillade paa ingen Maade at tænke paa døende Mennesker. Ligesaa lidt den anden af de to Fanger i Louvre. Grimm er aabenbart i Forlegenhed med denne anden Figur. I Indholdsfortegnelsen over sit 9de Kapitel (II, 85) nævner han begge Statuerne i Louvre som „die sterbenden Jünglinge“, men da Betragtningen af den anden aldeles umulig kan føres videre fra dette Udgangspunkt, omtales den ikke nærmere.

Men hvorledes gennemfører han da Betragtningen af den ungdommeligste af Figurerne som døende? — Han ser i Figuren „Forklarelsen af den højeste og sidste menneskelige Kamp i en netop opblomstrende mandlig Skikkelse; det yderste Moment imellem Liv og Udødelighed; dette Gys paa en Gang af Afsked og Ankomst, denne Sammensynken [?] af kraftige, ungdommelige Lemmer, der som et pragtfuldt, men tomt [?] Panser ligesom stødes bort af den sig opadsvingende Sjæl, og som alligevel, idet de miste deres Indhold, saa fuldkommen synes endnu at omhylle det [en besynderlig Modsigelse!]. Ynglingen er fængslet til Søjlen med et over Brystet under Skuldrene nedløbende Baand; hans

Kræfter svinde just bort [falsk!]; Baandet holder ham oprejst [falsk!], han hænger næsten i det [falsk og hæsligt!]; den ene Skulder tvinges i Vejret [falsk!], til hvilken det bagover synkende Hoved bøjer sig mod Siden. Haanden af denne Arm er lagt paa Brystet, den anden er med bøjet Albue løftet om bag Hovedet i samme Stilling, som naar man i Søvne gør Armen til en Hovedpude [rigtig!], og er saaledes lænket fast ved Haandleddet; Knæerne ere trængte tæt sammen og have ingen Sikkerhed; mere; ingen Muskel er spændt; Alt vender tilbage til den Ro, som betyder Døden". — Som lyrisk Hjerteudgydelse kunne disse Ord være ligesaa berettidede som mange andre, og de mangle ikke Antydninger af poetisk Begavelse hos Forfatteren, som jo ogsaa er en ansét Digter. Men som Skildring af Michelangelos Figur lide de af den Tvang, Uklarhed og aabenbare Urigtighed, som medføres af et falsk Udgangspunkt for Betragtningen. Hvad Grimm ser i Figuren, er ham ikke indgiven af denne selv. Døden som naturligt Fænomen er ligt med den yderste Grad af Sygdom; derom er der jo her aldeles ikke Tale. Nu vel, en Kunstner af Michelangelos Art kunde maaske vel tænkes at trænge dette Moment af den fysiske Lidelse tilbage i sin Fremstilling, og alligevel skildre os „det yderste Moment mellem Livet og Udødeligheden". Det har han paa en Maade ogsaa gjort, for saa vidt som han har skildret os Grænsen mellem det drømmende, ubevidste Sjæleliv og det frie, vaagne, selvbevidste Aandsliv. Men denne Kamp, dette „Gys", denne vibrerende Længsel fra det Ubevidste til det Bevidste, fra det Vegetative til det Aandelige, fra det Timelige til det Evige, foregaar hver Dag i vort Liv, foregaar paa hundrede forskellige Maader, uden at der derfor er Tale om Dødsøjeblikket; alt, hvad der i Grimms Udvikling urgerer dette, er fejlagtig set*).

*) Et yderligere Vidnesbyrd om, at det virkelig er Condivis Forklaring som har forført Grimm, haves i de Ord, hvormed han slutter sin

To Partier af Monumentets nederste Afsæt vilde egenlig udkræve lidt nærmere Omtale, forinden vi fortsætte Betragtningen. Først Grupperne i Nicherne; dernæst de „Termini“, til hvilke Fangerne vare bundne. Men da der med Hensyn paa disse Punkter er enkelte Oplysninger at indhente og enkelte Ting at efterse i Italien selv, navnlig i Florents, opsætter jeg Behandlingen af dem til Slutningen af Afhandlingen eller til en anden Lejlighed.

II.

Vi have ovenfor udviklet, hvilke Vanskeligheder der frembød sig for at forstaa Betydningen af Michelangelos to „Fanger“. Det er meget karakteristisk for Michelangelos Kunst, at der paa bestemte Punkter af den rejser sig slige Vanskeligheder. Sagen er nemlig den, at det, som man ligeoverfor den meste anden Kunst, Antiken eller Rafaels eller den ældre italienske, med Rette kan kalde en Figurs Betydning, i Michelangelos Kunst kun paa en meget betinget Maade overhovedet har nogen Betydning.

Ellers har i Kunsten enhver Figur sit Navn. Det kan være et Nomen proprium; det kan ogsaa være et nomen apellativum. Hovedpersonerne have Egennavne; Bipersoner og Korus have Artsnavne. I den antike Kunst hedder en Figur Hermes, en anden Apollon, en tredje Demosthenes, en fjerde Aleksander. Parthenonsfrisens Figurer have for det Meste ingen Egennavne; men det er dog ikke Mennesker ganske i Almindelighed; det er atheniensiske Jomfruer eller Riddere o. s. v.; paa en bakkisk Fremstilling fremtræde Satyrer, der, uagtet de

---

Betragtning af „den døende Yngling“: „Den er ikke blevet et Symbol alene: efter Julius II's Død døde Kunsterne hen“. Det skulde altsaa Michelangelo profetisk have anet lige fra Julius II's Tronbestigelse af!

heller ikke have Egennavne, dog udgøre en bestemt mytologisk Slægt. Det er vel sandt, at disse Figurers Interesse for os, den langt senere Slægt, tager sit Udgangspunkt derfra, at de alle ere Menneskefigurer: kun for saa vidt føle vi os i Slægt med dem og forstaa dem. Men deres særlige historiske Betydning er derfor ikke ligegyldig, tværtimod: Kunstneren har havt det Formaal at udtale en bestemt, en konkret historisk Virkelighed, eller et historisk Ideal. Det samme er Tilfældet i den gamle italienske Kunst med dens Fremstillinger af Bibelen eller Legenden. Ogsaa de allegoriske Opgaver, Dyder og Laster, Kunster og Videnskaber ere objektivt givne historiske Ideer. Men alt som Middelalderens Kunst udviklede sig og mere og mere fyldestgjorde Trangen til at se de historiske Begivenheder eller Ideer i menneskeligt Kød og Blod, udviklede sig med det samme Sansen for den menneskelige Natur selv med dens Kød og Blod; den udviklede sig endog til en Naturbegejstring, som stod i Modsætning til det oprindelige Indhold af Fremstillingerne. Denne Entusiasme for Naturstudiet, som hos Grækerne kunde gaa Haand i Haand med deres Religion, og som nogle Italienere, navnlig Rafael, paa en vidunderlig genial Maade forstod at formæle med den katolske Religions Ideer, kom hos andre af Italienerne, navnlig hos Michelangelo til at gaa paa egen Haand og tog et overmægtigt, selvstændigt Sving. Saaledes frembrød i den italienske Kunst en Interesse for Menneskeskikkelsen i Almindelighed, som Natur- eller Skabelsesprodukt. Vi træffe her Menneskeskikkelsen saa at sige uden Navn, uden indskrænkende konkret, historisk Bestemmelse. Den egentlige og hovedsagelige Genstand for Kunsten bliver da selve det fysiske Menneske; eller rettere: — da Menneskelegemet jo ikke her er fremstillet for sig som det døde Kadaver, men tværtimod gennemstrømmet af det mægtigste vitale Liv: det metafysiske Menneske. Det Resultat, som

heraf kommer ud, er af rent abstrakt Art. Det er ikke Mennesket, som det nu er eller paa noget givet Tidspunkt i Historien har været, det er et Ideal af Menneskenaturen, som den menes at have været i sin oprindelige Herlighed, eller som den menes at være bestemt til at blive engang, naar Historiens Timeglas er udløbet. Det er et Ideal, hvis Mening er mere universel, mere omfattende end det græskes, men tillige et Ideal, som er langt mere behæftet med Vilkaarlighed og langt ubrugeligere for Menneskeslægten end det græske; thi omendskønt dette kun galdt for den græske Nation selv, og Ingen tænkte paa at føre det ud over denne Grænse, saa var det paa den anden Side netop det Ideal, hvortil den græske Nation i Virkeligheden gennem sin Opdragelse selv søgte at arbejde sig op; det var mere end private Forsøg af enkelte geniale Entusiaster.

Ogsaa den Vej, ad hvilken Michelangelo søgte sit Ideal af Menneskeskikkelsen, kunde alene føre til et abstrakt Resultat, til den navnløse Figur. Han studerede mindre det menneskelige Legeme i de forskelligartede Former, som det virkelige Liv giver det og dets Overflade; han studerede dets indre Bygning og dets Bevægelsers Mekanik med Kniven i Haanden ved Dissektionsbordet. Men Legemets Indre ransager man ikke — i alt Fald ikke i Anatomiens Begyndelsestid — for at skærpe sin Opfattelse af det enkelte Menneske eller den enkelte Klasse af Mennesker, men for at finde Grundtrækkene af den almene Model, hvorefter ethvert enkelt Legeme er formet.

De to „Fanger" i Louvre betegne maaske fremfor noget andet Værk af Michelangelo det afgørende Vendepunkt i hans Forhold til Menneskefiguren som Kunstens Genstand.

Sandsynligvis hidrøre disse Figurer fra den sidste Halvdel af Aaret 1505*). Dengang havde Michelangelo

*) Af 12. November 1505 haves en Kontrakt, hvorved to Mænd

allerede udført en stolt Række af Arbejder, for det Meste plastiske, som, hvis man ikke havde Andet tilbage af ham, tilstrækkelig vilde have forraadt den store Genius, men dog ikke en Kunstner med det ejendommelige og nye Program, som senere gjorde ham til den store „Skæbnens Mand“ for Kunsten. Hans tidligere Værker frembyde ingen Vanskeligheder for at forstaa „Betydningen“ — Ordet taget i almindelig og gammeldags Mening. Der er Værker over antike Æmner, ligefra hans tidligste Ungdoms Arbejde: Relieffet af Kentaurkampen, til Statuerne af Bakkus og Kupido; Værker, hvis Motiver ere tagne fra den kristelige eller bibelske Idekreds: Trækrucifikset for S. Spirito, den herlige Gruppe af Pietà i Peterskirken, Figurer af Johannes den Døber og David, baade Malerier og plastiske Fremstillinger af Madonna med Barnet. Michelangelo staar i alle disse Ungdomsværker endnu i det Hele i et godt Forhold til Kunstens nedarvede Traditioner; endnu er intet Brud indtraadt. Endelig er der den store, berømte Karton, som han udførte for Signoriet i Florents, de florentinske Soldater, som fra Badet i Arnoen pludselig kaldes til Vaaben. Dette Værk, som paa en anden Maade betegner et Vendepunkt i Kunstens og i hans Historie, eftersom han først med det egenlig fremtraadte som Leder og Lærer for Samtidens Kunstnere, paabegyndtes først kort før han kaldtes til Rom og overtog Arbejdet paa Pavemonumentet; fra Monumentet vendte han atter senere tilbage til Kartonen.

---

fra Lavagna forpligte sig til for Michelangelo at føre en Last Marmor fra Carrara til Rom, af hvilken Last der udtrykkelig anføres to Figurer. Marmoret har sikkert været bestemt til Pavemonumentet, og de to Figurer have uden Tvivl været „Fangerne“ i Louvre, der som de af Monumentets Dekorationsfigurer, der ere mest fuldførte, formodenlig ogsaa ere de tidligst paabegyndte. Hvorvidt Arbejdet dengang er rykket frem, vides ikke. Jfr. Vasari (le Monnier) XII, 346, Grimm I, 238.

Der findes dog i enkelte af hine tidligere Værker Antydninger af hans nye Forhold til Menneskefiguren. Den er Hovedgenstanden i dem alle, men den er tillige i dem alle væsentlig tagen i bestemte historiske Ideers Tjeneste. Men paa det runde Tempera-Maleri af den hellige Familie, som han udførte 1503—1504 for den florentinske Kunstelsker Agnolo Doni, og som nu findes i det florentinske Galleris Tribune, ser man foruden Gruppen af Maria, Josef og Kristusbarnet i Forgrunden, længere tilbage fire Figurer af nøgne Ynglinge i temmelig lille Maalestok, hvilke Figurer ikke have det Mindste at gøre med Billedets egenlige Æmne. Det er Kunstnerens Glæde ved at sysle med Menneskefiguren som saadan, som her giver sig ganske uforbeholdent Luft til Trods for det valgte eller opgivne historiske Æmne; det vilde være umuligt at give disse Smaafigurer noget Navn, hverken Fællesnavn eller Egennavn*). Man henviser med Rette til, at Michelangelo i den Frihed, han her har taget sig, saa vel som i Mere, har havt en Forgænger i Luca Signorelli, der ligeledes har indført nøgne Figurer i Baggrunden af „en hellig Familie“. Naturligvis har den egentlige Interesse for de to Kunstnere været den samme og har havt Menneskefiguren til Genstand; imidlertid kaster Signorelli dog ikke al Motivering bort, hans Figurer ere Hyrder og udgøre saaledes en ikke unaturlig Staffage for et Landskab**).

At ogsaa i den ovenfor nævnte Karton af de badende Soldater Interessen for Menneskefiguren som saadan træder meget stærkt frem og snarest har Overvægten over Interessen for det historiske Motiv, det har sikkert

*) Rigtignok berette Udgiverne af Vasari le Monnier XII, 177, Note 4, det Kuriosum, at en Forfatter fra vor Tid har villet gøre disse fire nøgne Ynglinge til de fire Profeter (!!), men de forkaste naturligvis en saadan Urimelighed.

**) *Crowe & Cavalcaselle:* Geschichte der italienischen Malerei IV, I, p. 6.

allerede Samtiden følt; Kartonen blev netop dens Lærer i Figurtegning*). Den tilsvarende Karton af Leonardo da Vinci — som den fremtræder navnlig i Rubens' tegnede Kopi — havde langt mere Karakteren af et Slagmaleri, af en Skildring af en Begivenhed; Michelangelos Karton er mere en Tegning af 19 enkelte kraftig udviklede Soldaterlegemer i forskellige Aldre. Tildels ligger dette nu vistnok i Motivet, idet Trompetskraldet og Trommehvirvlen, som kalder Soldaterne op af Floden, foreløbig giver Enhver nok at gøre med sig selv, med at komme i Klæderne og ruste sig. Hvorvidt Michelangelo selv har havt nogen Stemme med i Valget af dette Motiv, vides ikke; men det er ikke usandsynligt, at den allerede da højt ansete Kunstner, Dagens Løve i Florents siden Opstillingen af Davidfiguren, har faaet Lov til at fremdrage et Moment af Historien, som gav ham saa rig Lejlighed til at fordybe sig i Studiet af den nøgne mandlige Figur. Man føler i denne Komposition langt mere Billedhuggeren, Statuaren, end Maleren; ja tiltrods for

*) Som bekendt ere Fragmenter af Kompositionen stukne af samtidige Kobberstikkere som Marcantonio og Agostino Veneziano, medens Originalværket selv er gaaet tabt. En anden Samtidig, Sebastiano da Sangallo („Aristotile") kopierede den bedre og omhyggeligere end nogen Anden, og udførte senere paa Vasaris Opfordring en Kopi, malet graat i graat i Oliefarve. Det er uden Tvivl denne Kopi, som endnu findes i Holkhamhouse i England. Denne Kopi har atter en Englænder, Howard, kopieret, og efter hans Kopi har L. Schiavonetti 1808 udført et Kobberstik af hele Kompositionen. Omendskønt Schiavonettis Stik er skilt ved saa mange Mellemled fra Originalen selv, viser det dog klart nok en meget god og forstandig Opfattelse af Michelangelo, og fortjener, ikke alene med Hensyn til Helheden, men ogsaa med Hensyn til Enkelthederne, større Tillid end de gamle Stik, der ikke høre til deres Mesteres bedste Frembringelser. Fotografier efter Kopien i Holkhamhouse vilde have megen Betydning for Kunsthistorien.

udmærkede fortællende Træk — navnlig den berømte Figur af den gamle Soldat, som gør saa ivrige Anstrængelser for at trække de snævre Hoser paa de vaade Ben og ikke kan faa dem hurtig nok om Hælen —, maa man vel sige, at Billedet som malerisk Komposition, som Total-Indtryk af en samlet Begivenhed, ingenlunde staar højt. Det beherskes ikke af kraftig gennemførte Hovedlinjer; de enkelte Figurer og Træk maa udredes af Forvirringen og klares for sig. Kun paa faa Steder er der et virkeligt dramatisk Sammenspil mellem dem. Ja ikke engang den enkelte Figur i dens Helhed kan siges gennemgaaende at komme til sin Ret eller gøre det fulde Indtryk af Skønhed*). Figurerne dække og skære hinanden for Betragterens Øje paa en saadan Maade, at Sammenhængen i den enkelte Figur hyppig maa opsøges med nogen Opmærksomhed. Endnu mere end Figuren er det det enkelte Formparti, som har optaget Kunstnerens Interesse: Ryggen, som bøjer og vender sig, det livlige Spil i Skulderen og Halsen, den udstrakte eller bøjede Arm, den forskellige Belysning af de enkelte Partier, deres forskellige Stilling for det betragtende Øje, hvad enten de nu ses helt udstrakt eller i stærkere eller svagere Forkortning. Michelangelo viser sig her som den, der har pløjet den menneskelige Figurs Enkeltformer igennem i langt højere Grad end nogen af sine Samtidige, selv de største, ja i højere Grad end nogen Kunstner før eller senere siden Antikens Tider; det er

*) Dog findes der naturligvis Undtagelser, navnlig den prægtige ungdommelige Figur tilhøjre, som iler ind i Gruppen, idet han vender Nakken ud mod Beskueren. Denne Figur har sikkert gjort Furore i den italienske Kunst. Den findes mærkelig nok gentaget, men anvendt i en ganske anden Sammenhæng i det berømte store Kobberstik *il stregozzo*, Agostino Venezianos Hovedværk; hvilket er et Bevis for, at Michelangelo ikke har gjort den Tegning, som her er stukket; thi et saadant Laan fra sig selv stemmer aldeles ikke med hans Karakter.

herved at hans Karton fremfor Alt har bragt Samtiden til at studse og er blevet den til et Forbillede, som den hilste med Begejstring. At Begejstringen mest har havt Enkelthederne til Genstand kan man ogsaa mærke af den Maade, hvorpaa Vasari lovpriser dette Værk. Benvenuto Cellini ytrer, at Michelangelo selv aldrig mere naaede den Højde, hvorpaa han stod i Kartonen. Imidlertid har denne stærkt fremtrædende Interesse for Enkeltformen allerede her havt en tilbagevirkende Betydning for hele Figuren i dens Stilling og Bevægelse, som vi ikke kunne hilse med fuld Tilslutning. Bevægelsen i Figurerne se undertiden stærkt ud som et Refleksionsprodukt fra Kunstnerens Side, den er ikke naivt og sympatetisk opfattet efter Livet, ikke fuldkommen naturlig og praktisk; der er for det interessante, livfulde Formspils Skyld lagt et stærkere Eftertryk paa Legemets Vending, paa Ledemodenes Bøjning, end det praktiske Formaal for Bevægelsen udkræver. Dette blev i Sandhed skæbnesvangert for den italienske Kunst.

Fra dette Værk gik Michelangelo, som sagt, umiddelbart over til Pavemonumentet og de to „Fanger“, idet han atter tog den kære Mejsel i Haand og gav sig ifærd med sin Yndlingskunst: at hugge Statuer.

I hvilken Forstand ogsaa disse to Figurer maa kaldes navnløse, have vi ovenfor paavist gennem en Kritik af de dem tillagte Navne, af hvilke intet kan gælde som Figurernes virkelige og egenlige. Det er Menneskefigurer, dermed nok. Men Menneskefiguren i sig selv er jo ogsaa en meget alvorlig, strængt bindende Genstand for Kunsten, der kræver de dybeste Studier af det Objektive i Naturen, selv om alt Objektivt af historisk Art forflygtiges eller kastes bort. Desuden er der her lagt et andet Baand paa Kunstneren, nemlig et dekorativt Hensyn at fyldestgøre. Hvorledes dette udøver sit Herredømme over Anlæget af Figurernes Holdning og Linjer, kan i dette Værk, som jo aldrig er blevet

fuldendt, mere anes end ses; i andre Arbejder af Michelangelo ligger det klart nok for Dagen.

Disse Figurers sjælelige Liv er Kunstnerens subjektiv-lyriske Hjærteudgydelse. Den faar en forskellig Klang og Toneart, Tenor eller Bas, alt efter Figurens mere ungdommelige eller mere mandige Karakter; men Melodien, der spilles, er Michelangelos eget Hjærtes. Han har her med den enkelte Figur, den frie Statue, at gøre; ja mere end dette: med den ensomme Figur; ja mere endog end dette: med den bundne, den fængslede. Den ydre Foranledning, som har bragt ham ind paa dette Motiv, have vi ovenfor angivet; men her kan man med Rette sige, at Michelangelo for første Gang har fundet sin mest ejendommelige Følelses Tema og udtalt den fuldkommen frit, uden Forhold til noget andet aandeligt Indhold end sin egen Subjektivitets. Et dybtbevæget indre Følelsesliv taler allerede til os fra nogle af hans Ungdomsværker, navnlig Pietà-Gruppen eller Madonna-Gruppen i Brygge*); men i Længden kunde det ikke finde noget tilsvarende Udtryk i Madonnas Figur. I alt det rent Legemlige i Formen, og i Henseende til den mægtige aktive Vitalitet i Bevægelsen har Michelangelo allerede naaet sin fulde Højde i Kartonen i Florents; men den sjælelige Dybde af Smerte og af Længsel, af Kæmpen efter Frihed, af Klage eller af Harm over de Lænker, som tynge paa Menneskelivet, som senere slaar sit mægtige Bølgeslag gennem hans Kunst, finde vi for første Gang her. Winkelmanns berømte Ord om den antike Kunst: „Ligesom Havet altid forbliver roligt i Dybet, selv om Overfladen raser nok saa stærkt, saaledes viser Udtrykket i Grækernes Figurer trods alle Lidenskaber en stor og lovbunden Aand“ — disse Ord kunne ligefrem vendes om

*) — Hvis Ægthed jeg tilstaar, at jeg vedblivende tror paa, uagtet den paany er bleven angreben af C. v. Lützow i „Zeitschrift für bildende Kunst“.

og det Modsatte siges, naar Talen er om Michelangelo. Selv om hans Figurer enkeltvis bevare en strængere og roligere Holdning, føler, man at Havet ikke er roligt i Dybden, men at der under Overfladen gærer en evigt sydende Strøm, en uendelig, evig utilfredsstillet Længsel og Trang.

Naar vi da skue fremad over de Værker af Michelangelo, som i Tiden følger efter hine „Fanger", ville vi idelig finde Træk af Følelser, som ere i Slægt med den, som udtaler sig i dem. De dekorative Figurer skulle omtales nærmere i det Følgende; her ville vi blot henpege paa enkelte af hans andre berømteste Skikkelser. I det sixtinske Kapels Loftsmalerier se vi Adam og Eva, som blive skabte, eller rettere besjælede af Herren. I disse Skikkelser — som bære Menneskeslægtens første, den hele Slægt omfattende Navne, og saaledes i Grunden ogsaa kun repræsentere det navnløse, metafysiske Ideal af Menneskeskikkelsen — fornemme vi atter hint Friheds-Længsels-Suk: den tunge Materie, hvoraf Adam er dannet, er ham en Lænke, hvorfra han tragter efter at befries ved Herrens Magt. En ganske beslægtet Følelse finde vi i den grandiose Figur af Lazarus, som Michelangelo tegnede*) til Sebastian del Piombos store Maleri af Lazarus' Opvækkelse (nu i London): idet Lazarus stræber at befri sig fra Ligklæderne — Fangebaandene, kunde man sige —, forholder han sig til Kristus, der kalder ham til Live, ganske paa samme Maade som Adam til Skaberen; i Blik og Udtryk er der en talende Lighed. En anden, mere tragisk Side af Fangenskabets Poesi viser Michelangelo os i Profeten Jeremias i Babylon (i det sixtinske Kapel). Her se vi

*) At Michelangelo har tegnet Lazarus's Figur i dette Maleri, derom ere Alle enige. Nogle mene, at han ogsaa har tegnet hele den øvrige Komposition. Vistnok med Urette: Lazarus skiller sig ved sin Stil meget tydelig ud fra det øvrige Billede, som i sin Komposition er venetiansk-rafaelisk.

den tvungne Passivitet, den strænge, ensomme Aand, der i Harme har vendt sig bort fra Omverdenen og fortærer sit Hjærte i Kval over det Folk, som har forskyldt sin Skæbne. Til den i Jeremias's Figur udtalte Følelse slutter sig atter en hel Række af de Figurer (i samme Kapel), som skulle forestille Kristi Forfædre, det er atter den passive, fra Verden bortvendte, udholdende Forventning om Forjættelsens Opfyldelse. Overhovedet forstaar den, som har havt Michelangelo for Alvor i Tale, ikke vanskelig den Plads, som „Fangerne" i Louvre indtage iblandt hans Aands rent subjektive Udtalelser; de høre hjemme i den ene Fløj af hans Frembringelser, dem som udtrykke den ensomme Aands Passivitet og dens Higen efter Frihed og Virksomhed. Den anden Fløj repræsenteres med den største Magt af saadanne Figurer som Skaberen, der svinger sig gennem Himmelrummet i uendelig, ubegrænset Magtfylde og Aktivitet.

Jul. Lange.

(Sluttes i næste Hæfte.)

She-king eller „Sangenes Bog“.

Den samme Betydning som Homers Iliade har for vore Forestillinger om Grækernes allerældste Kulturtrin, og som de fem Mose Bøger med Josva Bog og Dommernes Bog har for vor Opfattelse af, hvorledes Forholdene vare i Vestasien, da den israelitiske Stamme satte sig fast i Palæstina, den samme Betydning har de kinesiske klassiske Værker, naar vi ville sætte os ind i de første Udviklingstrin af den kinesiske Civilisation. Denne daterer sig egentlig fra Konfucius, der, som bekendt, levede omtr. 600 Aar f. v. Tidsr.; men dens Udviklings-Historie gaar meget længere tilbage i Tiden, om end ikke saa langt, som man forhen har været tilbøjelig til at antage. Dog kan man forfølge Kinas Historie op indtil en 2000 Aar f. v. Tidsr.

Kendskabet til Kinas ældste Tid skriver sig fra dets klassiske Bøger, forfattede af Konfucius, og iblandt disse indtager She-king eller „Sangenes Bog“ en fremragende Plads. Den indeholder 311 Sange eller Oder, samlede og ordnede af Konfucius, saa at de eksisterede før hans Tid. Konfucius' originale Samling er gaaet tabt ved den aleksandriske Tilintetgørelse, for hvilken den kinesiske Literatur var udsat omtrent 200 Aar f. v. Tidsr.; men da man kort efter søgte at frelse de literære Mindesmærker, der vare blevne tilbage, og da Sangene levede i Folkemunde, lykkedes det let at faa tre særskilte Udgaver, der kun varierede ubetydeligt indbyrdes, og hvis Overensstemmelse saaledes blev Bevis for at man atter havde She-king i sin oprindelige Skikkelse. En endelig Redaktion modtog den af Maou, 129 Aar f. v. Tidsr., og det er hovedsagelig denne Redaktion, der vedblivende er bleven og bliver kommenteret af de kinesiske Lærde, lige op til vore Dage, uden at de ere komne meget videre end for

2000 Aar siden, da de moderne evropæiske Regler for kritiske Undersøgelser og alle de Hjælpemidler, som Evropæerne hente fra Sprogvidenskaben, Etnografien og Oldgranskningen ere ganske ubekendte i Kina. I 1733 blev She-king oversat paa Latin af Jesuiten Lacharme, men først udgivet i Paris i 1830. Nu foreligger der en ny, fuldstændig Oversættelse paa Engelsk af Dr. Legge ved den kinesiske Mission i Hongkong. Oversættelsen er trykt der i 1871, og det er denne Oversættelse, som det Efterfølgende skyldes.

Den Del af Kina, hvorom Sangene handle, er beliggende Nord for Jangtse-kiang og op imod Peking, indtagende en 5 Bredegrader og strækkende sig fra det gule Hav Vest efter i en 12 Længdegrader, og var saaledes Landet omkring Hoangho, da den sidste Del af denne Flod endnu løb imod Nordøst og ikke havde forandret sit Leje ved at bryde igennem i østlig Retning. Det var et fladt, frugtbart og agerdyrkende Land, af Størrelse som Frankrig, delt imellem Fyrster, der fejdede imod hinanden. Hvormange Landsdele der i Oldtiden gaves, vides ikke. Angaaende Tiden, da er det vitterligt, at Sangene ere samlede baade før og efter Seneus mærkelige Regering, 828—781 f. v. Tidsr., og de ældste Sange ere sikkert ældre end 1000 Aar f. v. Tidsr.

Sangene ere samlede i de forskellige Provinser og til mere eller mindre forskellige Tider. Anledningen til Samlingerne angives at være den, at „Himlens Søn" berejste Landet til forskellige Tider, og for da at lære sit Folks Sæder og moralske Standpunkt at kende, lod han Børnene foresynge sig de Sange, som bleve dem lærte. Afskrifter af disse bleve da senere indleverede til Regeringen, gemte i Arkiverne og tjente derpaa ikke alene til at understøtte Historieforskningen, men ogsaa til at forfatte Love, idet man gik ud fra, at Sangene selv indeholdt hvad der burde roses eller dadles, og vare et Udtryk for Folkets moralske Bevidsthed. Da de mindre Lensfyrsters Hoffer og deres Regeringsmaskineri selvfølgelig var indrettet efter Lensherrens eller Nabostaternes Eksempel, fandtes saadanne Samlinger i alle Provinserne, og af disse Samlinger er She-king sammensat. At der har fundet en Sammenblanding Sted paa flere Steder, er uomtvisteligt, og at Tiden ikke kan angives sikkert, er ligesaa vist; men følgende Angivelse vil dog give en Forestilling om Samlingens Betydning. Den er opstaaet af en 10 à 12 forskellige Samlinger, og indeholder 5 Stykker fra 1765—1122 f. v. Tids., 104 fra Tiden 1184—1076, 89 fra 933—770 og 114 fra 769—585.

Ville vi nu betragte Sangenes æstetiske Værd, have vi den Vanskelighed at kæmpe med, at det kinesiske Sprog, der er ideografisk og ikke alfabetisk som de evropæiske, gør enhver Sammenligning meget haltende, og det saameget mere som selv Nutidskineseren kun daarligt kan nyde Sangenes formelle Skønheder, eftersom Sproget i de forløbne Aartusinder er undergaaet Omskiftelser, hvorved Tonefald og Rim ere blevne forandrede. Vi maa da først engang for alle se bort herfra og søge at forstaa den Forskel, der finder Sted mellem det moderne kinesiske Sprog og det, der findes i She-king, som en endnu større Forskel end den, vi kende imellem vort Sprog og de ældste Kæmpevisers Sprog. Vi betragte altsaa nu kun She-king som om den var skrevet i det almindelige Tungemaal.

Næsten alle Sange ere skrevne med Rim. De ældste ere kortest og bestaa hyppigt af kun fire Ord i Linjen, omtrent saaledes: „Da Asaskokke i tætte Flokke fra Østen rede med Sværd af Skede“, osv. Men fra denne Form afviger Digteren ofte og afbryder Monotonien ved kortere og længere Linjer, indtil otte Ord. I Almindelighed ere Sangene delte i Vers, der da hyppigst ere af samme Længde, og her træffes sædvanligst Vers med fire Linjer. To eller tre Linjer ere sjældne, hvorimod seks, otte, ti, ja endog tolv Linjer hyppigt træffes. Disse lange Vers ere fremstaaede derved, at det er let at finde mange Ord med samme Rim i det kinesiske Sprog, men svært at finde forskellige Rim, saa at Variation ikke let kan bringes tilveje. Selve Versene ere i samme Digt, ligesom hos os, hyppigst af samme Længde, sekslinjede, ottelinjede o. s. v., men det er i Kina ligesaa tilladt som hos os at gaa udenfor denne Regel og forøge eller formindske Linjernes Antal. Selve Rimenes Stilling veksler som hos os, saa at i Quatrains den første og tredje Linje rime, ligesom den anden og fjerde, eller første og anden og dernæst tredje og fjerde; men saa smukke Former som vore Terzetter, Ottaver og Sonnetter findes ikke i Kina.

Imedens Verslinjer paa fire Ord ere meget hyppige, ere saadanne paa fem og seks sjældnere. Derimod ere syv Ord meget almindelige og passe godt til det kinesiske Sprog. Disse Linjer kunne vel bedst sammenlignes med Oehlenschlægers syvføddede Trokæer i Aladdin:

Tifold ønske dine Slaver Dig til Lykke, Fyrste, nu!
Du har stridt og overvundet! Du har ryddet Klinten ud! o. s. v.

Hermed eller med otte Ord turde Grænsen være naaet, da det kinesiske Sprog, hvori hvert Ord udtrykker en bestemt Tanke, er tungt.

Men foruden at Kineserne altsaa som vi have Regler for Rytme og Rim, have de endnu den Særegenhed, som gør Prosodien meget vanskelig og derved Digtekunsten til et Kunststykke, der dræber Inspirationen, at de som oftest forlange at Linjernes Konstruktion skullé svare til hinanden, saa at Substantiv svarer til Substantiv, Verbum til Verbum o. s. v. Herved opnaaes en Sætningsrytme, der ofte er tiltalende, men som, naar den vedligeholdes i Længden, bliver trættende for Evropæerne. Paa Dansk vilde en saadan Konstruktion vel tage sig saaledes ud:

Ferskenblomstens Rødmen er dybere i Nattens Støvregn,
Piletræets Blade er grønnere i Morgenens Taage.
Blomsterne visne, og Pigen har ikke taget dem bort.
Fuglene synge, og Gæsten er ikke vaagnet endnu.

Denne Regel, forenet med alle øvrige Regler, har i mange Tilfælde gjort de kinesiske Digte til rene Snurrepiberier efter vore Begreber, men i She-king, hvor Reglerne endnu ikke, som senere, ere blevne almægtige, har Indholdet bevaret Vægten overfor Formen.

Af større Interesse end Kendskabet til Poesiens Standpunkt i Kina i de længst forsvundne Tider ere de Bidrag, som Sangene give os til Landets Historie og Kulturtrin.

De historiske Oplysninger staa ikke i Strid med de historiske Bøgers Meddelelser. Det var Riget eller Kongedømmet Chow, som fra 1121 til 225 f. v. Tidsr. var det mægtigste, især under Fyrsterne Chow, Woo og Seueu, og var delt i 13 Stater, som efterhaanden formindskedes til 7. Fyrsterne i de enkelte Stater havde Titel af Kung, Hou, Pih, Tsze og Nau, svarende til Hertug, Jarl, Markgreve, Greve og Baron, og vare hyppigst Sideskud fra Kongestammen i Chow. De modtoge deres Land som personligt eller arveligt Len af Kongen og udførte deres Lenspligter med større Troskab end de evropæiske Lensmænd.

En øverste Gud omtales under Navn af Te, svarende til det hebraiske Elohim og det græske Theos, eller af Shang Te ɔ: den højeste Gud. Ofte erstattes Te af Teen, der betyder Himmel, og Gud kaldes da Shang Teen, den højeste Himmel, Haou Teen, store Himmel, Hwang Teen, ophøjede Himmel, og Min Teen, barmhjærtige Himmel. Han viser sig som den, der styrer Jorden og Menneskene, lader Kornet vokse til

Føde for Skabningerne og især vaager over Fyrsternes Opførsel, hvorfor ogsaa disse kaldes „Himlens Søn“. De tilbede ham og vandre for hans Aasyn, og derfor smiler han til deres Ofringer og velsigner deres Folk. Han straffer dem for deres Ugudelighed ved at tage Magten fra dem og give den og Tronen til Andre. Han véd Alt forud og ordner Alt, men undertiden forandrer han sine Beslutninger, og for at føre Menneskene til Anger hjemsøger da Ulykker Jorden. Dog hader han Ingen, og Ulykkerne ere snarere kun en Følge af at Regeringen har forladt den sande Vej. Han lader Menneskemængden fødes, og giver alle Mennesker en medfødt god Natur, men kun Faa vedblive at være dydige indtil Døden.

Foruden at tro paa en Gud troede Kineserne paa Aander, som vare ham underlagte. Disse boede paa Bjærge, i Floder, i Stjærnerne, og Stjærnebillederne havde deres Mytologi (Lyren var de tre Væversker, Ørnen en Drift Okser, o. s. v.) ganske som den græske Stjærnehimmel.

Kineserne troede, at de Afdøde vedbleve deres Liv efter Døden som Aander, og at de Efterlevende ved religiøs Tilbedelse kunde vedligeholde Forbindelsen med dem. Man sang bønfaldende eller takkende og tilbedende Sange til dem, hvorledes end deres Liv havde været; thi om man end antog at der ventede de Afdøde Belønninger, træffes ingensteds Hentydninger til en Straf i det evige Liv.

Den højeste Gud dyrkedes især ved to store Højtideligheder: Foraars- og Efteraars-Jævndøgn; men af større Betydning vare Festerne, ved hvilke Kongen ofrede til sine høje Forfædre i Templet. Kongen og de, som deltoge i Ofringerne, forberedte sig ved Faste og Renselser. Alle Lensmænd gave Møde i glimrende Optog. Med vellugtende Røgelser bleve Aanderne tiltrukne fra Himlen, og Kongen ofrede da en rød Tyr, som han dræbte med en Kniv, hvis Hæfte var besat med smaa Klokker, hvorpaa han skar Fedtet fra, der derpaa brændtes med Røgelse og Sandeltræ. Herefter ofredes talrige Mængder og Sorter af Dyr, saa at Festen bestod i en vedholdende Slagten, Stegen, Kogen, Brasen og Drikken, medens Musiken spillede og Damerne fra Haremet vare tilstede som Tilskuere. Som en særegen Skik maa anføres, at Enkelte udpegedes til at forestille de Afdøde og spise og drikke for dem. Dagen efter bleve de da selv hædrede ved en mindre Fest, og tredje Dagen gav Kongen en Fest for sine Slægtninge, altsaa de fornemste Lensmænd, ved hvilken man spiste

og drak over al Maade og hvorved Kongen personlig hædrede de Aldrende ved at skænke for dem og vise Ærbødighed for Alderdommen. Festen endtes med at de Tilstedeværende nedbad Aandernes Velsignelse over Kongen, forsikrede ham om deres Lydighed og højtideligt erklærede, at nu vare Aanderne tilfredsstillede.

Det er øjensynligt, at disse Festers Hensigt især var at sammenknytte Familien om dens Overhoved, og at de vare nøje forenede med Udøvelsen af den største kinesiske Dyd: Barnepligten. Det er denne, som først og sidst fremhæves af de kinesiske Moralister, det er den, som grundlægger Staten og vedligeholder Forholdet imellem Mand og Hustru. Dette viser sig overalt i Sangene, der ogsaa, ligefra de første til de sidste, viser os i hvilket Afhængighedsforhold af Manden man stedse holdt Kvinden. Forskellen begyndte straks ved Fødselen, da Drengebarnet blev omhyggelig svøbt og plejet, medens Pigebarnet blev forsømt i alle Maader. Drengen var udset til store Ting, Pigens højeste Gerning var at vise slavisk Lydighed, ja, saa lavt stillet var hun, at hun maatte „hverken gøre Ondt eller Godt", det vil sige, ikke gøre Noget paa egen Haand, og naar Kvinden sammenlignes med Duen, saa er det for hendes Dumheds Skyld; thi „en dum Kvinde er meget brugbar, men en klog Kvinde er en Forbandelse i en Familie":

„En vís Mand opbygger en Mur om en By,
men en vís Kvinde omstyrter den.
En vís Kvinde er beundringsværdig i sig selv,
men hun er ikke bedre end en Ugle.
En Kvinde med en hurtig Tunge
er en Tærskel for Strid og Ufred. —
Ufred sendes ikke til Jorden fra Himlen,
det er Kvinden, som skaber den.
De eneste af hvem man Intet kan lære,
det er Kvinder og Evnuker.

Uagtet denne Lære overalt skinner igennem, indeholder She-king dog mangfoldige Eksempler paa inderlig Kærlighed imellem Mand og Kvinde og paa at Kvinderne hædres for deres Dyd og store Egenskaber. Det er Naturen, der er gaaet over Optugtelsen; men at Kvindens Afhængighed, at hensynsløse Skilsmisser og Polygamiet eksisterede dengang som nu i Kina, som bestemte Samfundsformer, er øjensynligt. Blev en Fyrste gift, fik han foruden Bruden otte Medhustruer: en yngre Søster og en Kusine til Bruden og tre unge Piger

fra to Familier af samme Navn; og Kvindens største Dyd angives flere Steder som den, ganske at være fri for Jalousi.

Kinesernes Størrelse paa den Tid var som nu, idet en Højde af 6' 8", 6' og selv 5' 9" angives som overordentlig. Deres Typus var ganske den samme som nu med det karakteristiske kulsorte Haar og de udstaaende Tindinger. En ung kinesisk Skønhed beskrives saaledes:

Hendes Fingre vare som de fine Blade af det hvide Græs,
Huden skinnede som Salve,
Halsen var som Bøjningen paa et Træ.
Tænderne sadde som Melonkærner,
Øjenbrynene vare buede som Silkeorme
og Panden som Græshoppens Hoved,

ved hvilket sidste netop de fremstaaende og dog afrundede Tindinger blive karakteriserede.

Klædedragtens Snit var som nu og Stofferne Uld, Hør eller Silke. Officerer og Embedsmænd havde seks forskellige Dragter efter Aarstiderne. Efter Anseelsen og Rigdommen pyntedes Dragten med kostbare Stene, Guld, Skindbesætninger eller blot Silkebroderier. Den røde Farve var i højst Anseelse og blev saaledes forbeholdt Hoffets Embedsmænd i Chow, men forøvrigt kendtes alle Farver (f. Eks. grøn Overkjole til gul Underkjole), og kun de simpleste Klasser bare graalige, ufarvede Klæder. Ørenringe vare ganske almindelige for Mænd og Halsbaand ikke ualmindelige. Skoene vare af Klæde eller Læder og Hovedbedækningen som den Dag idag: Klædeshue om Vinteren, stor Straahat om Sommeren. Kvinderne bare selvfølgelig flere Smykker og Broderier paa Klæderne end Mændene. Ørelokkerne bleve længere og rigere, i Haaret kom der Guldplader. Haaret blev opsat i to store Horn eller toppede Fletninger paa Siderne, som Tegn paa Bedrøvelse lod man det hænge ned, og Enker afklippede det. Metalspejle og Elfenbenskamme ligesom Pomade omtales ofte som uundværlige Hjælpemidler til Toilettet.

Husene vare meget simple og sædvanligvis dannede af Jord. Man dannede et Rum for Muren af fire Planker og fyldte dette med vaad, leret Jord, der stampedes godt fast, hvorpaa man gik videre i Højden, ganske som man den Dag idag laver „pisé" i Sydfrankrig, og i Lighed med vor Betonbygning. Træet til Stolper og Bjælker var Bambus, Fyr eller Cypres. Døren vendte nøjagtig imod Syd eller Vest. Der var kun en Stueetage, og Gulvet i denne dannedes af den jævnede og klappede Jord, dækket med et Lag tørt Græs og der

ovenover Bambusmaatter. Fyrsterne og de højeste Embedsmænd havde i Nærheden et eget Hus til deri at hædre de Afdødes Aander; velstaaende Folk forbeholdt et Værelse i det sydøstlige Hjørne af Huset til dette Brug. Om Byerne gravede man en Grav og benyttede Jorden til deraf at danne en Mur paa samme Maade som Husenes Mure.

Midlerne til at leve fik Kineserne ved Jagt, Fiskeri, Kvægavl og Agerdyrkning. Paa Jagten brugtes Bue og Pil. Buen var af Træ omvunden med Silke og bares i et Læderfuteral, som kun Prinserne maatte have rødmalet. Flere Gange om Aaret skød man til Maals ved særegne Fester, og Færdigheden i at bruge Buen var meget stor og almindelig. Jagten dreves især imod Ulve, Ræve, Harer, Vildsvin og Vildænder og Vildgæs, og man brugte afrettede Hunde til den. Fyrsterne foranstaltede store Klapjagter, hvor da Vildtet blev drevet ind imod opstillede Net enten ved at antænde Græsset eller ved Klapperne, og paa denne sidste Maade anstilledes Jagterne imod Drifter af vilde Okser og store Dyreflokke. Fiskeriet blev drevet med Snører eller med Net og Ruser, dannet af Bambustraad. Der benyttedes Baade af Cypres eller Pil med bredbladede Aarer, og et Eksempel forekommer, hvori omtales en Baadebro over den store Flod We-i.

En Hovedmaade at drive Agerdyrkningen paa var ved Oversvømmelser og Engvanding, hvad der udviklede sig fra Deltaet omkring den gule Flods Udløb. Et fuldstændigt Kanalsystem var her dannet, og enhver Agerdyrker havde sin Lod omgiven af en bred Grøft til derfra at lede Vandet ind over og senere bort fra Jorden. Der dyrkedes Ris, Hvede, Byg, Boghvede og Hirse. Ploven, Hakken, Spaden og Seglen vare almindelige Redskaber, og ingensteds lagdes der den Vægt paa en omhyggelig Lugning som i Kina. Konfucius anbefaler den som en bydende Nødvendighed for at høste godt. Man dyrkede Landet i to Aar i Træk og lod det derpaa ligge brak i ét Aar.

Det høje Standpunkt, hvorpaa Agerdyrkningen stod, skrev sig for en stor Del fra at Regeringen, hvis væsentligste Indtægt var en vis Del af Høstens Udbytte, stedse ydede den sin Omsorg. Den uddelte Landet og beholdt én Del i Midten for hver otte Dele, der lagdes rundt omkring, og den havde Magt til at bestemme naar en Risling skulde begynde og ophøre, naar der skulde saas og høstes, og den kunde da uddele Ros og Dadel efter eget Tykke. Som et Maal for Uddelingen af Land angives, at Chows Efterfølger uddelte

noget nær en Tønde Land dansk Maal til hver arbejdsfør Mand. Midt paa den saaledes fremstaaede Husmandslod laa Huset med en Have omkring, hvori dyrkedes Køkkenurter, Agurker og Meloner. Morbærtræer til Silkeormene, Hampen og Hørren var overgivet Kvindernes Omsorg, saa at disse ved Hjemmearbejde og Husflid frembragte alle Klædningsstykker. Indigo til blaa Farve og Planter til gul og rød Farve dyrkedes ogsaa. — Efterhaanden som Befolkningen udbredte sig Vestefter fra Deltaet, traf den paa store Skove, der bleve ryddede, og her blev da Kvægdriften og Faareavlen den vigtigste Indtægtskilde.

Af Ris, Hvede og Hirse, der afskalledes, knustes, vaskedes og kogtes, lavedes Brød eller Kager. Kød og Fisk blev ristet, stegt paa Spid eller kogtes. Svin og Hunde vare almindelig Spise. Af Fjerkræ blev først Duer, Ænder og Gæs benyttede som Husdyr henimod et Aarhundrede f. v. Tidsr. Af Risen, der høstedes om Efteraaret, lavedes en spirituøs Risvin ved Gæring om Vinteren. Den opbevaredes i Lerkrukker og ved Tilsætning af passende Urter gav man den en krydret Smag. I She-king omtales aldeles ikke Mælk som en almindelig Drik, og det er jo bekendt, at den ikke heller nu benyttes som saadan i Kina. I ældste Tid benyttedes Drikkehorn og først senere dannedes Skaale og Bægere.

Af Metaller kendte Kineserne Guld, Sølv, Kobber, Jern og Bly. Man læser i She-king om Prydelser af Guld, Hestebidsler og Lanseskafter med Guld eller Sølv, om Guld og renset Tin. Der var Jernminer, som bleve bearbejdede 1800 Aar f. v. Tidsr. Jernvaaben og Instrumenter eller Redskaber af Jern omtales ofte. Endskønt Jernet, der har været Anledningen til den evropæiske Civilisation, saaledes tidlig var kendt i Kina, havde det kun en ringe Indflydelse ikke blot paa Folkets Fremgang, men paa Krigsførelsen. Paa Grænserne blev der stadig holdt Vagtmandskab, som blev afløst hvert Aar, men det kunde ikke beskytte Riget imod Indfald af de barbariske Horder. Soldaterne udtoges ved Tvang og sendtes uden Uddannelse til Grænsen. Krigsstyrken bestod især af Vogne med fire eller to Heste, hvorpaa Ridderen eller den Kæmpende stod, med en Vognstyrer tilvenstre og en Hjælper eller Væbner tilhøjre. Vognen beskyttedes af en Trop Soldater, der fulgte tilfods, og som ikke vare pansrede saaledes som Personerne paa Vognen. Etsteds angives der til en Vogn 25 Fodfolk paa Siden og 72 Letbevæbnede bagefter, saa at Vognen snarere har været

Kommandopladsen for Føreren; men et andet Sted angives en Hær at bestaa af 1000 Vogne og 30,000 Soldater. Den største Styrke, som omtales, er en Hær med 3000 Vogne. Undertiden stod Vognstyreren i Midten og havde en Bueskytte tilvenstre og en stærk Spyddrager tilhøjre.

Kongen havde en Garde, Sze, paa 2500 Mand og de højeste Befalende en lignende paa 500 Mand, Leu. Seks Sze'er eller 15000 Mand var en Hær, der deltes i et Centrum og to Fløje, med to Sze'er til hver. Kongens Vogn havde Hestene forsynet med Panser foran eller med store Skjolde paa Siden og var udstyret med megen Pragt: Guldbidsler med Klokker, opstaaende Bambusskærme, Bastmaatter eller broderede Tæpper indvendig, silkeomvundne eller læderbeklædte Aksler og Vognstænger. Krigerne bare Hjelme, et Sværd, to Lanser og to Buer. Fyrsterne havde en rød Silkedusk i Hjelmen og Ædelstene paa Sværdfæstet. Spydet eller Lansen var 12' eller 9' langt; Spydene havde ofte deres Plads i Vognen, medens Soldaterne benyttede Kastespydet, der var $4^1/_2$' langt. Buen var som Jagtbuen, omhyggelig bevaret i et Læderfuteral, Tigerskind eller Sælhundeskind. — Den pansrede Kriger havde Skjold og Stridsøkse, og Anvendelsen af Læderskødskind og Benskinner af Læder var ikke ualmindelig.

De enkelte Afdelinger havde Flag eller Vimpler til Kendetegn. I Flagene var der især afmalet Fugle eller Slanger, og paa Toppen af Fanestangen var der flagrende Baand og Smaaklokker. En særegen Vimpel dannedes af en Oksehale, der sattes paa en Stang bagi Stridsvognen. Kongens Flag havde Billedet af den hellige Drage i sig. Paa Marchen fulgte Bagagevogne, trukne af Okser, med Hæren, og ved Sammenstød med Fjenden bleve de ladte tilbage, ordnede i en Vognborg og undergivne en Vagt af de svagere Krigere, medens de stærkere gik i Kampen. Tegnet til Angreb eller Opbrud blev givet med Trommer, hvis Skind var af en Slags Delfin eller Sælhund. Gongonen benyttedes ogsaa og som det synes til Tegn for Tilbagetog. Der blev i Krigen kun gjort faa Fanger. De Befalende bleve dræbte og de almindelige Soldater frigivne, naar man havde skaaret det venstre Øre af dem. Tallet paa disse angav da Sejrens Størrelse, og som Trofæer udstilledes de paa en offentlig Plads, der benyttedes til Fester, Mønstringer, Samlinger, Bueskydning og Legemsøvelser, en Slags Thingplads.

Under Kongen stode Lensfyrsterne. Enhver saadan havde en Førsteminister, Sze, og under ham flere Ministre, hvoriblandt nævnes Ministeren for Landets civile Bestyrelse og Folkets Undervisning og Ministeren for de offentlige Arbejder, ligesom Agerdyrkningsministeren. Tegnet paa de mindre Fyrsters Værdighed var en Tavle, besat med kostbare Stene. To Gange om Aaret, Foraar og Efteraar, toge de til Kongens Hof, hvor de stededes til Avdiens, under hvilken de da holdt Tavlen for Munden, naar de tiltalte deres Hersker.

Det var kun tilladt Kongen at ofre til Guden Shang-te, eller Himlen, Shang-Teen, af hvilke to Betegnelser den første er den mest personlige. Derimod kunde og burde Alle tilbede de Afdøde og Aanderne. Hermed fulgte da Overtro og Skæbneraadspørgsler, hvortil man benyttede enten Pinde eller Skildpaddeskaller. Under visse Ceremonier greb man i en Bunke Pinde en Haandfuld, og Antallet gav da efter visse Regler det Varsel man søgte. I Skildpaddeskallen kom man Ild, og af Revnernes Retning i den spaaedes da Fremtiden. Kongen havde Drømmeudtydere om sig; Sandsigere vare almindelige og mangfoldige Varsler for Held eller Uheld gaves. Det var saaledes heldigt at møde en Skade, uheldigt at se en sort Krage eller en rød Ræv. Man turde ikke pege paa Regnbuen, naar den stod i Øst. Astronomien, der var begyndt som Astrologi, udvikledes, saa at Solhvervene nøjagtig bestemtes. Den store Solformørkelse 776 Aar f. v. Tidsr. blev nøjagtig observeret.

De forhen omtalte religiøse Fester vare forbundne med store Folkeforlystelser, ved hvilke man skød til Skive, musicerede, spiste og dansede. De musikalske Instrumenter vare Trommerne (flere Slags), Trianglen, Klokkespillet, en Guitar „kin“ med 5 Strænge, en Gitar „shih“ med 25 Strænge, Fløjter med 6 Huller og Fløjter med flere Rør. Musikanterne vare som oftest blinde Mænd. Dansen bestod i mangfoldige Vekslinger af Stillinger, og der gaves alvorlige saavelsom lystige Danse.

Det bedste Indblik i en Civilisation faar man ved at betragte Ægteskabet og Bryllupshøjtidelighederne. Ægteskabet blev indledet ved en Mellemmand eller Kobler, der var aldeles uundværlig; thi som der staar i She-king:

„Hvorledes bærer Du dig ad for at hugge et Økseskaft?
Du kan ikke gøre det uden en anden Økse.
Hvordan skal Du bære Dig ad for at faa en Kone?
Uden en Mellemmand kan det ikke lade sig gøre.“

Underhandlingerne bleve drevne i Vinterens Slutning og Brylluppet fandt Sted, naar Ferskentræet stod i Blomster. Naar Bruden var af høj Stand, kørtes hun til Brudgommens Hus i en Vogn, pyntet med Pelikanfjedre (Fasanfjedre), ledsaget af Musikere og et stort Følge. Hun blev modtaget af Brudgommen ved Indgangsdøren til hans Hus, og derpaa begyndte Festlighederne. I Begyndelsen var et Giftermaal en ganske privat Sag, men senere rettede Staten sin Opmærksomhed herpaa, og enkelte Ceremonier fik da en bindende Betydning. Ved Bryllupet gik det lystigt til, men det gjorde da her en stor Forskel, om det var en Hustru eller en Medhustru, som Brudgommen ægtede. Kvindens Stilling og Pligt var kun at vise Lydighed imod sin Mand, og en Enke havde derfor en lang Sørgetid og turde næsten kun under Tab af sin Ære og Anseelse gifte sig paany.

Slaveriet var omtrent ubekendt i Kina, rimeligvis fordi man ikke gjorde Fanger i Krigen. I denne Henseende adskilte Kineserne sig fra de andre ældre Folkeslag, men i en anden, særegen Retning viste de sig at tilhøre Oldtiden, idet Kastreren var almindelig anvendt som en Straf, og Evnukerne vare almindelig benyttede i Haremernes og Hoffernes Tjeneste.

Som Prøve paa selve Sangene kunne følgende Oversættelser tjene; men det maa vel erindres, at de kun kunne give et ufuldkomment Billede af den i She-king opbevarede Poesi, fordi de ikke have det gamle Sprogs Præg, ikke kunne indeholde de ejendommelige kinesiske Udtryk, og endelig fordi de forelægges Læsere, der ere dannede ved den evropæiske Literatur.

Hvor Tsin og We-i
med klare Vande
og grønne Skrænter
Bølgerne blande
Piger og Svende
komme i Mængde.
En Pige siger:
Hvor her er dejligt!
Og Svenden svarer:
Ja, ganske prægtigt.
Følg med mig atter
hinsides We-i,
den store Engplads
er skabt til Glæde.
Saaledes Svende,
saaledes Piger
tilsammen lege
og Engens Blomster,
Forglemmigejer,
hinanden give.

Hvor Tsin og We-i
hinanden følger
og sammenblander
de klare Bølger,
Svende og Piger
komme med Blomster.
En Svend da siger:
Hvor skønt og herligt!
Og Pigen svarer:
I Sandhed, dejligt.
Igen vi atter
maa Strømmen skue,
hvor Engen vinker
med skønne Blomster.
Saaledes Piger,
saaledes Svende
tilsammen lege
og Engens Blomster,
Forglemmigejer,
hinanden give.

We-i og Tsin ere Bifloder til den gule Flod. Denne Sang er fra Ching, hvor Folket var bekendt for sin Munterhed og Livslyst. Fra denne Landsdel skriver sig ogsaa følgende Sang:

Paa Heden vokser det krybende Græs,
der falder den tætte Dug!
Der saa' jeg en Yngling for mig staa,
saa rank, saa ædel og smuk.
Vi mødte hinanden tilfældig der,
og straks saa fik jeg den Yngling kær.

Paa Heden, hvor Græsset strækker sig hen
og Duggen falder saa tæt,
der saa' jeg en Yngling imod mig gaa
saa rank, saa ædel og let.
Vi mødte hinanden med Fryd og Lyst,
og snart jeg hvilede ved hans Bryst.

I We-i var derimod Folket alvorligere, og herfra have vi følgende Sang imod Embedsmændene, der udsugede Landet:

Store Rotter! Store Rotter!
Tag ej Kornet, naar det spirer!
Trende Aar vi taalte Eder.
Al vor Stræben ej I ænsed!
Nu vil vi forlade Eder,
søge hen til bedre Egne —
bedre Egne — bedre Egne —
hvor vi finde vel et Hjem.

Store Rotter! Store Rotter!
Spiser ikke al vor Hvede!
Trende Aar vi taalte Eder.
Medynk har I aldrig ejet.
Nu vil vi forlade Eder,
søge til et bedre Rige —
bedre Rige — bedre Rige —
for at leve lykkeligt.

Store Rotter! Store Rotter!
Røver ikke al vor Næring!
Trende Aar vi taalte Eder.
I har aldrig agtet os.
Nu vil vi forlade Eder,
vandre til et bedre Land —
bedre Land — bedre Land —
hvor vi aldrig sukke mer.

Følgende smukke Sang af en Soldat, der er i Krigen, skriver sig ogsaa fra We-i:

Jeg bestiger den skovbevoksede Høj,
og skuer langt ud mod min Faders Bo.
Min Fader siger: Min Søn er i Kamp,
har ikke Morgen, ej Aften Ro.
Gid han maa vende tilbage
Og glæde min Alderdoms Dage.

Jeg bestiger langsomt den bratte Høj,
og skuer langt ud mod min Moders Bo.
Min Moder siger: Min Søn er i Kamp,
kan ikke sove i Fred eller Ro.
Gid han maa vende tilbage
og vogte sin Ungdoms Dage.

Jeg bestiger den høje, bakkede Top
og skuer langt ud mod Brødrenes Bo.
Brødrene siger: Broder er i Kamp,
kender ej Hvile, finder ej Ro.
Gid han maa undgaa hver Fare,
gid han sit Liv maa bevare.

Fra Landsdelen Tse, hvis Befolkning var munter og letsindig, er følgende Smaavers:

Nu Maanen lyser!
Den smukke Pige
er i mit Kammer.
I mit Kammer hun staar
og paa Taaspidser lette
hun hen til mig gaar.

Nu Solen lyser!
Den smukke Pige
er i mit Kammer.
I mit Kammer hun staar
og paa Taaspidser lette
hun bort fra mig gaar.

Fra Ching er følgende maleriske Sang:

Jeg beder Dem, Chung, De høre mig her!
Søg ikke at trænge Dem ind i mit Hus,
knæk ikke de skærmende Piletræer!
Det er ikke dem, jeg bryder mig om,
men jeg frygter for mine Forældres Dom.
Jeg elsker Dem, Chung!
men Forældrenes Ord
jeg frygte dog bør.

Jeg beder Dem, Chung, De høre mig her!
Søg ikke at springe ind over min Mur,
knæk ikke de blomstrende Morbærtræer!
Det er ikke dem, jeg bryder mig om,
men jeg frygter for mine Brødres Dom.
Jeg elsker Dem, Chung!
men Brødrenes Dom
dog frygte jeg bør.

Jeg beder Dem, Chung, De høre mig her;
Træd dog ikke Blomsterne ned i mit Bed,
knæk ikke de duftende Sandeltræer!
Det er ikke dem, jeg bryder mig om,
men jeg frygter for Folks bebrejdende Dom.
Jeg elsker Dem, Chung,
men Rygtet, det bør man
jo dog holde paa.

I følgende Sang fremtræder de tvende kinesiske Hoveddyder: Lydighed og Kærlighed til Forældrene med stor Vægt:

De fire sortmankede Heste fór frem,
og uden at standse, paa Vejen fra Cho! —
hvor ønsked jeg dog at vende tilbage! —
men Kejserens Tjeneste gaar over Alt,
og Hjærtet var opfyldt af Kummer.

De fire sortmankede Gangere løb,
de rystede Manken og prustede højt! —
hvor ønsked jeg dog at vende tilbage! —
Men Kejserens Tjeneste gaar over Alt,
og der var ej Tid til Ro eller Hvile.

Den barnlige Due flyver søgende om,
nu svævende højt, nu dalende lavt,
den samler sig Korn og Frøet af Planter. —
Men Kejserens Tjeneste gaar over Alt, —
jeg havde ej Tid til at føde min Fader.

Den barnlige Due flyver søgende om,
nu flyver den ilsomt. nu standser den brat;
den samler sig Bær fra Granattræets Grene. —
Men Kejserens Tjeneste gaar over Alt, —
jeg havde ej Tid til at føde min Moder.

Jeg pisked de hvide, sortmankede Heste;
de travede ud med Kraft og med Liv.
Hvor ønsked jeg dog at vende tilbage! —
Derfor jeg digted paa Vej denne Sang;
den tolker min Længsel efter min Moder.

Fra Pe-i er følgende Sang:

Den stille, blide Pige, o, hvor skøn!
hvor mindes jeg de dybe, milde Blikke!
Hun loved mig et Møde her i Løn,
jeg vented længe, og hun kommer ikke! —

Hvor elskelig hun for min Tanke staar!
Se, denne Naal i hendes Lokker funkled.
Ja, skøn var Naalen i det sorte Haar
men Pigens Skønhed Naalens langt fordunkled.

En Blomst hun skænked mig med blide Ord;
i Yndighed den finder ej sin Lige.
Din egen Skønhed, Blomst, er dog ej stor,
men Du er Gave fra en yndig Pige.

Endskønt disse Sange ere oversatte med saamegen Troskab, som det har været mig muligt, kan det ikke undgaas, at de paa sine Steder afvige fra Originalen. Saaledes er det ikke en Naal, et Baand eller en Sløjfe, som en kinesisk Skønhed giver sin Elsker, men derimod en Ubetydelighed af de Smaating, der bæres i Bæltet omkring Livet, og i Digtet er det „et rødt Rør", hvis Bestemmelse er ubekendt. Ligeledes er det umuligt at gengive Elskerens Befippelse, fordi Pigen udebliver fra Stævnemødet, med det kinesiske Udtryk, der ordret oversat vilde lyde: Jeg klør mig i Hovedet og er forvirret. — Jeg skal derfor hidsætte nogle ordrette Oversættelser:

„Hustruen siger: det er Hanegal! — Husbonden siger: det er næppe Daggry. — Staa op Herre og se ud mod Himlen — om ikke Morgenstjærnen skinner — rejs Dig op og gaa ud — for at skyde Vildænder og Vildgæs.

Naar dine Pile og Snarer har truffet dem — vil jeg gøre dem godt istand til Dig. — Naar de ere tillavede, ville vi drikke Vin til dem — og jeg vil haabe at ældes hos Dig. — Luten i din Haand — vil lade sine venlige Toner lyde.

Naar jeg véd, hvis Bekendtskab Du søger, — vil jeg give dem af mit Bæltes Prydelser. — Naar jeg véd, hvem der er dine Venner, — vil jeg sende dem Smykker fra mit Bælte. — Naar jeg véd, hvem Du elsker, — vil jeg gengælde dem — ved at give dem mit Bæltes Kostbarheder.

Som Modsætning til denne Idyl kan følgende Skildring af en bedragen Kvindes Historie tjene.

Du kom som en simpel udseende Svend — for at sælge Uld og købe Silke istedenfor. — Men Du kom ikke for at købe Silke, — Du kom for at bejle til mig. — Jeg fulgte Dig igennem Ke-e — og lige til Tun-kju. — „Det er ikke mig, som vil forhale Tiden; — men Du har ikke sendt nogen Mellemmand for at ægte mig. — Bliv ikke vred paa mig, — men lad os vente til dette Efteraar."

Jeg besteg den gamle, revnede Mur — for at se over til Fuh-kuan, — og naar jeg ikke saa' Dig komme — flød mine Taarer i Strømme, — men da jeg saa' Dig komme fra Fuh-kuan, — lo jeg og talte. — Du sagde, at Du havde taget Varsler fra Stilkene

og Skildpaddeskallen, — og at deres Udsagn vare gunstige. — „Kom da, sagde jeg, med din Vogn, — jeg vil tage alt mit Gods med mig og følge Dig“.

Førend Morbærtræet har mistet sine Blade — hvor skinnende og smukke ere de da ikke! — O, Du lille Due! — Spis ikke formange af de søde Frugter. — O, Du unge Pige! — Søg ikke forbudne Glæder med en Mand. — Naar Manden søger saadanne — kan man altid undskylde ham, — men naar en Pige gør det, — saa har hun ingen Undskyldninger.

Naar Morbærtræet fælder sine Blade, — falde de gule og visnede til Jorden. — I tre Aar har jeg delt dine knappe Kaar, — siden jeg fulgte med Dig, — og nu skal jeg vende tilbage — til min Fødestavn. — Jeg har ikke forandret mig, — men Du er bleven en Anden. — Det er Dig, Herre, der krænker Retten — ved at forandre din Opførsel.

I tre Aar var jeg din Hustru — og beklagede mig aldrig over mit Arbejde. — Jeg stod tidlig op og gik sent til Hvile — og forsømte ikke en eneste Dag min Pligt. — Saaledes opfyldte jeg min Pagt, — men Du har opført Dig slet imod mig. — Mine Brødre ville ikke kendes ved mig, — de ville le mig ud. — Naar jeg i Tavshed tænker derover, — beklager jeg mig selv.

Jeg skulde være bleven gammel hos Dig, — naar jeg nu ældes, vil jeg angre og sørge. — Floden har sine Skrænter, — og Søen har sine Bredder, — men din Opførsel kender ingen Grænser. — Jeg spøgte og lo i min glade Ungdom, — vi svore hinanden højtidelig Tro, — og jeg kunde ikke tænke, at Løfterne kunde brydes. — Hvor kunde jeg ane, at Ordet vilde blive brudt, — men nu er Alt forbi.

Til Slutning skal følgende udførlige Fremstilling af en Fest og de Deltagendes Opførsel under denne meddeles:

Naar Gæsterne først nærme sig til Festpladsen, — opstille de sig til Højre og Venstre i passende Orden. — Fade af Træ og Bambus sættes i Række — med Saucer og Spiser fordelte i dem. — Vinen er mild og god, — og Alle drikke meget agtværdigt. — Trommer og Klokker spille, naar de skulle, — og man drikker Velkomstskaalerne med Orden og Ro. — Derpaa rejses den store Skive, — og man gør Buer og Pile istand til Skydning. — Skytterne deles i Partier. — „Vis nu hvor dygtig Du er,“ siges der. — „Jeg skal nok træffe i Prikken,“ svares der, „og saa kan Du drikke Straffekoppen til Tak.“

Danserne bevæge sig med deres Fløjter til Trommens Slag, — medens alle Instrumenter spille i fuldstændig Harmoni. — Alt dette gøres til Hæder for de Afdøde, — idet alle Ceremonier nøje iagttages. — Naar Ceremonierne ere tilendebragte — i Et og Alt, — siger de Dødes Repræsentant: „Vi give Eder vor Velsignelse, — og gid Eders Efterkommere maa blive lykkelige.“ — De ere glade og tilfredse. — Enhver gør sit Bedste. — En Gæst skænker Vinen rundt, — en Tjener kommer ind med et særegent Bæger — det er Bægeret, der tømmes til Slutning, og han fylder det. — Saaledes gaar det til ved de aarlige Fester.

Naar Gæsterne først nærme sig til Festpladsen — ere de Alle rolige og ærbare. — Før de have drukket formeget, — er deres Opførsel meget anstændig, — men ere de beskænkede, — bliver den kaad og støjende, — de forlade deres Sæder og gaa rundtomkring, — de vedblive at springe og danse. — Naar Gæsterne have drukket formeget, — skrige de op og vræle, — de forstyrre Anretningen, — de vedblive at danse vildt. — Naar de have drukket formeget, — kunne de ikke engang se de Fejl, de begaa. — De danse rundt og ville ikke holde op — med Huen paa Snur og lige ved at falde af. — Hvis de dog vilde gaa deres Vej, naar de ere fulde, — saa vilde Værten og Gæsterne være glade. — Men at blive, naar man er fuld, — det er at krænke Dyden. — At drikke er en meget god Indretning, — men man bør gøre det med Anstændighed.

Overalt naar der drikkes — blive Nogle drukne, og Nogle blive det ikke. — Der udvælges da en Inspektør — med en anden Person til at hjælpe sig. — Men Drukkenboltene skamme sig ikke — i deres Usselhed over de, der ere ædru. — De have ingen Grund til at lade Munden løbe, — og de forhindre de Andre fra at tale og sige: — „Tal ikke, naar Du bør tie. — Sig ikke, hvad der ikke er Anledning til at sige. — Hvis Du taler saa drukken som Du er — dømme vi Dig til at skabe en Vædder uden Horn*). — Allerede ved den tredje Skaal mistede Du dine Sanser, — hvor tør Du da vedblive at drikke?“

Det vil af disse Prøver fremgaa, at Poesien i Kinas ældste Tid var, som overalt i Oldtiden, simpel i Tanke og Udtryk, at den var lidet bekendt med at variere et givet Tema og ikke rig paa store eller dristige Billeder; men Læseren vil sikkert opdage, at den i sin lavere Flugt har en særegen Tiltrækning, og at She-king som et af Menneskeslægtens ældste Mindesmærker kan gjøre Fordring paa større Opmærksomhed end der hidtil er bleven den til Del. Fr. Rückerts metriske Oversættelse nød i sin Tid kun en delt Interesse, endskønt Welhaven fandt den saa mærkelig, at han oversatte enkelte af Sangene paa Dansk. Disse findes i hans samlede Værker og kunne tjene til at supplere det her meddelte Billede.

---

*) Meningen hermed er den, at de skulde forskrækkes ved at man vilde forlange en Umulighed af dem.

August Wolff.

Tre Digte.

(Af en til Jul udkommende illustreret Digtsamling: Dæmpede Melodier.)

---

1. Misericordia.

Der lyder en Sang, en forunderlig Sang
Om Natten, naar Livets Travlhed blunder;
En eneste Tone, en dirrende lang
Holder mig vaagen i Nattens Stunder.

Jeg kunde vel lukke mit Øje i
Hvis Sangen var kunstnerisk sammenføjet,
Men denne enstonige Melodi
Jager mig Søvnen fra Øjet.

Jeg kunde vel lulles i Drømme sødt
Hvis Tonen, jeg hører, var Bølgernes Stemme, —
Men op jeg springer fra Lejet blødt:
Den Sang har i Havet ej hjemme!

Hørt har jeg Havets vemodige Sang
Saalangt jeg kan huske i Tiden tilbage,
Men denne ensformige skærende Klang,
Det er ikke Bølgernes Klage.

Hvor kommer den fra? hvem har da en Røst
Saa udyrket, umelodisk tillige,
Saa blottet for Glæde, for Haab og Trøst? —
Godtfolk, det skal jeg Jer sige!

Den Sang, den toner fra Kælderen op,
Hvor Hungeren sidder ved Sygdommens Leje,
Hvor Døden ryster den magre Krop
Og Haabet har ingen Veje.

Den Stemme bæver fra Sorgens Hjem,
Hvor Moderen værger sig selv og Barnet;
Hvor Faderen raver beruset frem,
Tilsølet af Gadeskarnet.

Den Tone skurrer fra Skuret ud,
Hvor Trang eller Frækhed af Lasten baaret
I Dynddaab holdes; hvor Skændslen staar Brud
Med ormædte Blomster i Haaret. —

Hvor fødtes den Røst? Den fødtes i Nød
Den raabte i Ørknen forladt og ene:
Og Raabet var altid det samme: Brød!
Og Svaret det samme: Stene!

---

2. En Strandvasker.

Der drev en Person paa Strandbredden op,
Vi saa' ham, han laa med Næbet ivejret;
Et dødblegt Ansigt og om hans Krop
En Sejldugskavaj, som var tjæret.

I Havbrynet laa han, paa Skellets Rand;
Jorden og Havet stredes om Fundet;
Hver vilde have den fremmede Mand,
Hvis Timeglas her var udrundet:

Jeg tager Dig, Søn, lød Havets Røst,
I moderlig Favn med lullende Sange,
Jeg giver Dig Vuggens den gyngende Trøst,
Som alt jeg har skænket saa Mange!

Jeg reder Dig Seng var Jordens Svar,
En sikker Seng i min stille Bolig,
Længe nok skvulpet omkring Du har,
Du trænger til Hvilen rolig!

Og Vinden kom susende Stedet forbi,
Og vendte i Farten, og stansed ved Manden,
Og blæste sin gamle Koralmelodi, —
Den kunde nu ingen anden.

Og Rylen saa' til med bedrøveligt Blik;
Og Maagen kom svingende inde fra Klitten,
Den vilde og synge, men Stemmen slog Klik,
Og Sangen gik over paa Midten.

Og Revlstryger, Villing og Kuller og Torsk
Og Hajer og Rokker skød op fra Bunden,
Og Flynderen vrikked sig fremad dorsk,
Og Havtasken gabed med Munden.

De vilde nok smage det fremmede Dyr,
Som laa *der* og vakte dem Appetiten; —
Saa bar *vi* forsigtigt den stakkels Fyr
Fra Strandbredden højt op i Klitten.

Og grov ham en Grav i det flyvende Sand
Saa dyb som vor Skovl og vor Hakke formaa'de;
Der laa nu fortøjet den fremmede Mand,
Og vi — havde Øjnene vaade.

Vi tænkte saa smaat — ja jeg nægter det ej —:
Paa Livet kan Ingen i Længden lide;
Hvornaar man selv skal gaa samme Vej,
Se det kan en Sømand ej vide!

Men hvad; — vil man tænke formeget paa sligt,
Saa kunde man græde hver Time paa Dagen.
Nej, Taaren af Øjet og ud til sin Pligt:
At glemme sin Død det er Sagen!

---

3. I Breschen.

Kanonilden stansed og Krudtrøgen trak
Fra Lavetterne bort, og bag Skanserne bølged
Et uhyre Tusindbens Legeme frem;
Og det blinked i Solen fra Leddyrets Krop, —
Det var Infanteriet, Trop for Trop,
Og forrest der red Generalen.
Og han vinked, og Hornene skingrede skarpt
Og Trommerne buldred; Kolonnerne standsed;
Han løfted den skyggende Haand over Brynet,
Og saa' gennem Krudtrøgens flygtende Sky
Over imod den belejrede By. —

Der laa den med stejle og staalhaarde Mure,
Og Solen beskinned de rødgule Sider,
Og Murene syntes hvert Angreb at trodse,

Og Bannerne flagred saa lystigt i Vinden; —
Han prøved med Blikket fra Foden til Tinden
De truende, rødgule Murstensfjelde:
Hvad kan vel den Summen i Byen fortælle?
Hvad stimler man sammen deroppe paa Muren?
Hvortil denne Hejsen og Graven og Hakken?
Ej se! de har Kurve og Bjælker paa Nakken!
Det gaar jo saa flinkt som i Bikubens Hus; —
Et Stykke af Muren er skudt i Grus!

Han pegede did, og hans Stemme den lød:
„Soldater! før Aften skal Fæstningen falde:
„Men Et maa gaa forud: De Enkeltes Død
„Maa til for at Sejren kan række os Alle;
„Soldater! I ser, der er Bresche i Muren!
Nu gælder det; hvem vil gaa frivilligt Turen?“ —

En dødsstille, aandedrætsrøvet Minut; —
Og hist og her i de tætte Geledder
En Aabning, som lukkedes langsomt igen.
De traadte alvorligt for Fronten hen,
Geværet i Haanden, og danned en Række;
Det rasled, de plantede op Bajonetten,
Det knækked, de prøvede Hanen og Hætten;
En dunhaget Yngling paa Fløjen sig stilled,
Langs Kaarden de blinkende Solstraaler spilled,
Og „Marsch“! Uden Trommer og uden Musik
Med sammenbidt Læbe mod Breschen de gik.

Og Dagen den led; og det synkende Skær
Af Solen faldt blodrødt paa Murenes Tinder;
I Skyggen dernede, hvor Gabet var skudt,
Henover Fasciner og sprængte Kanoner,
Igennem Forhugninger og Bastioner,

Hvor Lig laa i Dynger med gabende Vunder,
Med krummede Kroppe, med Greb end i Døden
Om Værget, som Ingen ustraffet kom nær —
Drog ind gennem Breschen den sejrende Hær.
Og Trommerne buldred og Hornene skingred;
Da blottede han, Generalen, den haarde
Sit Hoved og sænked fra Hesten sin Kaarde.
Og Hornene klang over Murene hen, —
Han hilste de Faldne i Breschen igen.

Holger Drachmann.

Om hygiejnisk Statistik.

Tacitus fortæller, at Kejser Avgustus egenhændig skrev et Udkast til en Statistik for det romerske Rige. Saadanne Beretninger fra Oldtiden ere imidlertid ganske enkeltstaaende. Bearbeidelsen af statistiske Data i den eksakte Forsknings Tjeneste tilhører i et og alt den nyere Tid. Det er Blaise Pascal, den berømte Forfatter af „lettres provinciales“, og hans ikke mindre berømte Samtidige og Korrespondent Fermat, hvem man i Reglen tilskriver det første matematiske Grundlag for Sandsynlighedsberegningen i Statistiken. Disse vanskelige og indviklede Analyser, som ikke gik udenfor Grænserne for den højere Matematik, synes at have øvet en særlig Tiltrækningskraft paa det 18de Aarhundredes skarpeste Logikere. Blandt Statistikens Dyrkere fra hin Tid træffe vi Huyghens, som skrev den første Afhandling om denne Genstand, Leibnitz, de Witt, d'Alembert, Scalley, som fattede Tanken om Mortalitetstabeller, og Brødrene Bernoulli. Men disse Undersøgelser drejede sig om de højeste matematiske Problemer og kunde kun komme astronomiske Beregninger til Gode eller benyttes ved Grundlæggelsen af Livsforsikringsselskaber og lignende Institutioner.

Med Begyndelsen af dette Aarhundrede oprandt en ny Æra for Statistiken, idet nogle fremragende Forskere følte Trang til at lade den stige ned fra sine Højder

for at træde i Fremskridtets og Civilisationens Tjeneste. Under Indtrykket heraf skrev Laplace 1812 sin „Théorie analytique des probabilités„ og kort Tid efter „Système du monde“, to Arbejder, om hvilke Herschel (den Ældre) siger, at dersom hele Evropas Literatur med Undtagelse af dem skulde gaa til Grunde, vilde de være tilstrækkelige til at give den sildigste Efterslægt en Ide om hin Tids høje intellektuelle Standpunkt. I hans Fodspor traadte Mænd som Fourier, Poisson, Forfatter til Skriftet „Sur les probabilités des jugements“, Chaptal, Gauss o. A. Saa mødtes da disse Bestræbelser med de Ideer, som vare undfangne og bragte til Live under den franske Revolution, og under hvis Indflydelse alle evropæiske Samfund efterhaanden have maattet og fremdeles uundgaaelig ville bøje sig.

Da det britiske Selskab til Videnskabernes Fremme i 1833 holdt sit 3die Møde i Cambridge, dannede flere af dets Medlemmer, imellem hvilke blandt andre fandtes Malthus, Quetelet, Lubbock og Drinkwater, en særskilt Sektion til Drøftelse af de administrative og politiske Videnskaber. Denne Forsamling, som efterhaanden antog overordentlige Dimensioner, bragte i sine Møder ogsaa Statistiken og dens mulige Resultater paa Bane. Forhandlingerne fulgtes med stor Interesse af hele det oplyste Evropa, og umiddelbart efter Forsamlingens Slutning dannede der sig statistiske Selskaber i London, Edinburg, Glasgow, Manchester og andre store Byer. Det var de Bestræbelser, som udgik herfra, der i 1853 bragte den belgiske Regering til at rette en Appel til alle civiliserede Stater, som gav Anledning til den første internationale statistiske Kongres i Brüssel (1853). Man forhandlede paa denne om at skaffe Oplysninger angaaende Midlerne til at forøge Forbindelserne mellem Landene, om at antage Fællesbenævnelser for de samme Værdier i Mønt, Maal og Vægt, om at vedtage en ensformig Statistik og muliggøre letfattelige Offentliggørelser af Statistikens

Resultater i alle Lande. Og medens Forsamlingen i Cambridge kun havde haft den matematiske Statistik for Øje, vilde den internationale Kongres kun anerkende den praktiske Statistik uden alle Formler; en Samarbejden af disse to Retninger har siden efterhaanden udviklet sig. Lignende Kongresser ere senere afholdte i Paris (1855), Wien (1857), London (1860) og Berlin (1863).

Blandt de Videnskaber, som have høstet Udbytte af Statistikens Fremskridt og mere almindelige Brug, kan Lægekunsten med Rette nævnes. Ved 1820 begyndte Louis at fremhæve den numeriske Metodes Værd i Medicinen, og 1840 udgav Gavarret sine Principes généraux de statistique médicale (paa Dansk ved Kayser). Paa de statistiske Kongresser have de herhenhørende Spørgsmaal jævnlig været paa Bane, men noget Udkast til en fælles medicinsk Statistik for alle Lande er ikke bleven vedtaget: Nogle følge William Farrs, andre Marc d'Espines Rubricering af Sygdomsbenævnelserne.

Det er dog ikke særlig den egentlige Helbredelseslære, Terapien i den saakaldte „indre Medicin", som Statistiken kommer til Gode. Enhver indser let, hvilke overordentlige Vanskeligheder den her har at kæmpe imod. Hvis alle Mennesker vare identiske, behøvedes der kun en eneste vel iagttaget Helbredelse af en Sygdom for at opnaa det samme Resultat, hver Gang den samme Sygdom viste sig i samme Grad hos andre Individer. Men en saadan Identitet eksisterer aldrig; Individerne ere forskellige i Alder, Køn, Konstitution, forudgaaende Sygdomme og i uendelig mange andre Henseender; en Læge vil maaske ikke to Gange i sit Liv komme til at virke under absolut de samme Forhold. Dog ere ikke alle Forhold lige komplicerede eller frembyde de samme Vanskeligheder for den statistiske Analyse; i Virkeligheden er det næsten udelukkende paa sammenlignende Iagttagelser, at hele Lægekunsten er

bygget, og statistiske Undersøgelser kunne aldrig ganske undværes. Quetelet*) siger herom træffende: „Saadanne Forskninger kunne kun foretages af Mænd med udsøgt Takt og sikker Dømmekraft, begavede med den Udholdenhed, som Buffon har kaldet Geni. Tror man, at saadanne Folk ikke holde Regnskab med deres Iagttagelser, og at de, naar de ville sammenligne dem indbyrdes, hellere betro dem til deres Hukommelse end til Papiret? Men naar Iagttagelserne først ere samlede for at sammenlignes indbyrdes og uddrage Slutninger, øver man Statistik; man kan ikke undslaa sig derfor. Der er kun den Forskel mellem dem, som nedskrive Resultaterne af deres Iagttagelser, og dem, som stole paa deres Hukommelse, at de første følge videnskabelige Principer, de sidste aldeles ikke". Ogsaa i Kirurgien, f. Eks. hvor det gælder at sammenligne Resultaterne af forskellige Operationsmetoder, ere statistiske Undersøgelser uundværlige, skønt de deraf uddragne Slutninger dog altid ogsaa her maa modtages med stor Varsomhed.

Først og fremmest er det dog Sundhedsplejen i videre Forstand, den offentlige og private Hygiejne, som for en stor Del skylder statistiske Undersøgelser sin hurtige Udvikling i den nyeste Tid. Det er ved saadanne, at vi have lært, at Helbred og Livsvarighed udelukkende afhænger af alle Livsforholdenes gunstige og ugunstige Beskaffenhed. Statistiken lærer os Folkenes Naturhistorie, paaviser Tilværelsens væsentligste Fjender og angiver de Punkter, hvor organisatorisk Hjælp bør bringes. Til de mere almindelige Resultater, den har bragt, hører Paavisningen af, at Livets Gennemsnitsvarighed i Reglen er en Tredjedel eller mere kortere end den kunde være, og at Sygdomme kunne forebygges ved Love og Forholdsregler i et ganske andet Omfang end ved Lægekunst og Læger.

---

*) Physique sociale, Tome I. p. 412.

At den statistiske Maalestok er brugbar og paalidelig, viser talrige Erfaringer. I Fødselsstiftelsen York Road i London døde ved slet Ventilation 46,$_4$ og, da en Forbedring var anbragt, kun 4,$_8$ af 1000 Fødende; paa vor Fødselsstiftelse døde i nogle Aar (1860—63) 1 af 10, nu efter en Række hygiejniske Foranstaltninger vel næppe 1 af 100. Fra 1816—36 foranstaltede den engelske Regering Indsamling af nøjagtige statistiske Optegnelser om Troppernes Dødelighed i Vestindien, Gibraltar og andre Stationer; det viste sig, at den stod i Forhold til Opholdets Længde i disse Egne, og da man forkortede dette, indtraadte der øjeblikkelig en kendelig Forbedring af Sundhedstilstanden. Under Krimkrigen mistede Englænderne, med deres ved Miss Nightingale forbedrede sanitære Forhold, i de 6 Vintermaaneder 1855—56 kun 606 Mand af Sygdom, medens Franskmændene som Følge af en Tyfusepidemi, der havde kunnet undgaas, havde et Tab af 21190 Mand. I nogle engelske Distrikter fandt John Simon Dødeligheden blandt Børnene 5 Gange højere end i andre; i Øvreschlesien fandt Pappenhejm Dødeligheden i de polske Distrikter langt højere end i de tyske, o. s. v., o. s. v.

Det gælder dog selvfølgelig ligesaavel i Hygiejnen som paa alle andre Omraader, at Slutninger ikke kunne uddrages uden tilbørlig Sagkundskab; overhovedet ere Resultaterne desto sikrere, jo mindre og mere begrænset Undersøgelsesfeltet er. Et Par Eksempler ville bedst vise, hvor let man udsætter sig for Skuffelser i slige Spørgsmaal.

Bertillon har nylig i Akademiet i Brüssel meddelt nogle Beregninger om Ægteskabets Indflydelse paa Livsvarigheden. Han havde fundet, at i Frankrig Dødeligheden for de Ugifte langt overskred Dødeligheden for gifte Folk, og han fandt det samme Resultat bekræftet ved lignende Undersøgelser i Belgien og Holland. Som endeligt Resultat af sine omhyggelige Arbejder opstillede

han, at blandt Individer paa 25 til 30 Aar dør der af gifte Folk aarlig 4, af ugifte 10,4 og af Enkemænd og Enker 22 pro mille. Ved første Øjekast ser dette Resultat ganske slaaende ud, og dog er ingen Teori mere usikker end Paastanden om Ægteskabets forlængende Indflydelse paa Livsvarigheden. Det er tilstrækkeligt at minde om, at flere Aarsager, som forkorte Livet, tillige hindre Indgaaelsen af Ægteskab, saaledes Legemssvagheder, Mangel paa tilstrækkelige Subsistensmidler o. s. v. Af endnu mere nærliggende Grunde lader den betydelige Dødelighed mellem Enker og Enkemænd sig naturlig forklare. Det er meget muligt, at Ægteskabet har en saadan Indflydelse, som Bertillon og flere med ham have villet tillægge det, men de anførte Data give ikke tilstrækkeligt Holdepunkt for en saadan Antagelse.

Et andet Eksempel: I en af Londons Forstæder viste flere Aars statistiske Undersøgelser en paafaldende lav Dødelighed, langt lavere end i den tilgrænsende Del af Verdensstaden. Man drog deraf den Slutning, at den lille Bys hygiejniske Forhold vare særdeles gode, at den ringe Dødelighed skyldtes Byens fortræffelige Vandforsyning, dens Kloaksystem, o. s. v. Man huskede ikke paa, at Befolkningen i denne Forstad var en ganske anden end i London, at den bestod, ikke som sædvanlig i andre store Byers Forstæder dels af velhavende Villabeboere og dels af Proletariat, som paa Grund af den høje Leje er trængt ud fra Byens Centrum, men næsten udelukkende af den første af disse Bestanddele, Folk, som ogsaa af andre Grunde leve længere. En saadan Befolknings Mortalitet kan naturligvis ikke sammenlignes med Londons fattige Kvarterer, hvor de usleste Individer søge sig et Skjul for at dø.

I mangfoldige Spørgsmaal har den hygiejniske Statistik dog bragt sikre og uomstødelige Resultater. Ved Siden af en Mængde interessante Oplysninger, som fra Sundhedsplejens Synspunkt væsentlig maa opfattes som

Kuriositeter, har den bragt Kendsgerninger for Dagen, som gribe direkte ind i Livet og ere ligesaamange Krav paa vidtgaaende Reformer. Det er, som bekendt, navnlig Mortalitetsstatistiken for forskellige Aldre, i forskellige Lande og under forskellige Livsstillinger, som har paavist en Række mærkelige og hidtil uanede Forhold.

Det har vist sig, at Dødeligheden i den første Barnealder er langt større end i nogen anden Livsperiode, ja endog større end i den høje Oldingealder. Denne Dødelighed er især fremtrædende i det første Leveaar; allerede i den første Maaned dø 10 pCt., efter Forløbet af et Aar ere af 100 Fødte 20—30 atter døde. Man har fundet, at i Gennemsnit træffe aarlig 35—40 pCt. af alle i en Befolkning forekommende Dødsfald Børn under 5 Aar. I Berlin har det vist sig, at den høje Dødelighed i denne By ganske bestemmes ved den overordentlige Dødelighed blandt Børn under et Aar. Mortaliteten er langt større for Børn, fødte udenfor Ægteskabet, end for andre, større for Plejebørn og for Børn i Hittebørnshospitaler end udenfor saadanne. I disse sidste dø af to Børn mindst det ene, ja i et i Irkutsk beløb Dødeligheden i 2 Aar sig til 100 pCt., saa at intet Barn blev over et Aar gammelt. Allerede disse Forhold tyde paa, at Samfundet her staar overfor et Onde, som kan modarbejdes med Held. Som Støtte for den modsatte Anskuelse har man fremført, at Statistiken just her paaviste os en uforanderlig Naturlov, mod hvilken det ikke nyttede at kæmpe; at der for Menneskets Vedkommende, som overalt i Naturen, fandtes en Overproduktion af Afkom, en Ødslen med Kræfter, af hvilke mange vare bestemte til en tidlig Undergang; og man har henvist til de mange dødfødte Børn som Illustration til denne Naturlov. Men at dette er en Vildfarelse, synes udenfor al Tvivl. De statistiske Love ere ikke i samme Forstand Naturlove som f. Eks. Tyngdeloven,

men kun Erfaringssætninger, som kunne modificeres ved menneskelig Indgriben. Paa samme Maade kan jo Menneskets Haand redde Frøene af en Plante, saa at intet gaar til Grunde, medens kun en Brøkdel havde faaet Lejlighed til at spire, dersom Planten havde været overladt til sig selv. En Henvisning til de Dødfødte skyder kun Spørgsmaalet længere ud, idet det for disse bliver Forældrenes Sundhedsforhold og Livsvilkaar, som maa blive det bestemmende.

Sammenligninger mellem de forskellige Stater have givet ikke mindre vigtige Oplysninger. Quetelet fandt 1822, at Dødeligheden var større i Sydevropa end i Nord- og Mellemevropa, saa at medens der i Nordevropa aarlig indtraf et Dødsfald blandt $41,_1$ Indbyggere, indtraf der i Mellemevropa et for $40,_8$ og i Sydevropa endog et for $33,_7$ Indbyggere. 30 Aar senere fandt Quetelet, at Forholdet mellem Landene omtrent var det samme som før, men at Dødeligheden i hele Evropa var aftaget, saa at den nu kun — Rusland og et Par andre Lande undtagne, da der for dem kun fandtes ufuldstændige Oplysninger — var omtrent 1 af 44 Individer. Ordnede efter Mortaliteten danne Staterne følgende Række: England, Norge, Sverig, Danmark, Belgien, Frankrig, Hannover, Holland, Preussen, Bayern, Østerig, Spanien, Kongeriget Sachsen. Skønt Frankrig staar temmelig højt oppe i Rækken, har man, som bekendt, i dette Land kun iagttaget en mærkelig ringe Tilvækst af Befolkningen, hvilket forklares af det langt ringere Antal Fødsler (1: $37,_7$) her end i noget andet Land. Dette stemmer med det oftere iagttagne Forhold, at Antallet af Værnepligtige, som ere tjenlige til Krigstjeneste, i Frankrig er aftaget med Aarene paa Grund af manglende Legemshøjde eller almindelig Svækkelse. Aarsagen til et saa almindeligt Krafttab kan næppe søges andetsteds end i dette Aarhundredes blodige Krige, hvormed det franske Folk har bødet for en af

tvende Napoleoner skabt og næret Gloiresyge. Naar man betænker, hvilke Skarer af unge Mænd i deres kraftigste Alder disse Hjemsøgelser have bortrevet, synes et saadant Resultat uundgaaeligt.

Intet Udbytte af den nyere hygiejniske Statistik synes imidlertid saa værdifuldt for en uhildet Betragtning af vor Tids sociale Forhold som de Oplysninger, den har givet os om Dødeligheden i forskellige Samfundslag; de lyde som en Anklage, der ikke kan lades upaaagtet. Medens Gennemsnitslevealderen nutildags for Alle i Evropa er 35—40 Aar, er den for den egentlige Arbejderklasse kun omtrent 30; for de bedre stillede Klasser, Læger, Jurister, Kunstnere og Lærere stiger den til 50—58 Aar. Endnu bedre er Forholdet for højere Militærpersoner, Embedsmænd, Forstmænd, Landejendomsbesiddere og Købmænd, som leve 60—64 Aar. Aller fordelagtigst ere Præsterne stillede, saavel de katolske som de protestantiske; deres Gennemsnitslevealder er endog 65—68 Aar. Det magelige og mere vegetative Liv har saaledes sine Fordele. Som et af de væsentligste og betydningsfuldeste Resultater af den sammenlignende Statistik kan det betragtes, at det er bevist, at det især er Arbejderklassen, de, som lide under slet Ernæring, slette Klæder og slet Bolig og desforuden under selve Arbejdets skadelige Følger, der levere Hovedkontingentet paa Dødslisterne. Og det er her atter navnlig Børnene, som det gaar ud over. I London beløber Antallet af Dødsfald blandt Børn under 10 Aar sig for de Riges Vedkommende kun til 2 pCt. af alle Dødsfaldene, medens det blandt de fattige Klasser naaer 26—28 pCt.

Overfor saadanne sørgelige Forhold er det en dobbelt Tilfredsstillelse at erfare, at en Fremgang i Tidens Løb er tydelig og sikkert konstateret. Naar man kaster Blikket altfor langt tilbage, kunde man fristes til at tvivle derom, især naar man husker paa, hvor højt

Sundhedsplejen stod i det gamle Rom; ligeoverfor hin fjærne Tid er ganske vist i mange Henseender en Tilbagegang umiskendelig. Vel have vi ingen statistiske Efterretninger, som kunne vidne om Hygiejnens Standpunkt, men det er bekendt, at man endnu i Rom ser Spor af uhyre Kloakarbejder saavel fra Byens ældste Tid — cloaca maxima, anlagt af Tarquinius Aar 138 efter Roms Grundlæggelse — som fra senere Perioder. I Kejsertiden tog selv den fattigste Romer daglig et Bad, og i det udgravede Pompeji ser man af de vedligeholdte Gader, brolagte med Lava, ligesom Tilfældet var i Rom, og af de talrige Blyrør langs Fortovene, hvilken Omhu der har været anvendt paa Vedligeholdelse af Renlighed i denne Provinsby. Ogsaa hos Oldtidens Jøder stod Sundhedsplejen højt; i Mosebøgerne findes Forskrifter angaaende Lejrhygiejnen, som gøre Nutidens Foranstaltninger til Skamme.

Men efter den lyse Oldtid kom den mørke Middelalder, Selvpinslernes, Hekseprocessernes og Jødeforfølgelsernes Tid, og med den fulgte Urenlighed og Uvidenhed, der som frygtelige Svøber decimerede Menneskeheden og gjorde Evropa til en Tumleplads for alleslags smitsomme Sygdomme. Først i det sidste Aarhundrede er Fremskridtet i denne som i saa mange andre Henseender iøjnefaldende, og Dødelighedens betydelige Aftagen er i Virkeligheden en af de Kendsgerninger, der mest overbevisende tale for, at vor Tid, „Materialismens Tidsalder“ ogsaa kan opfattes som en Folkenes Renæssanceperiode. I Middelalderen var Gennemsnitslevealderen i hele Evropa næppe 18 Aar, i forrige Aarhundrede endnu kun c. 20 Aar, medens den i vor Tid i de friere og mere civiliserede blandt Evropas Stater er 38—45 Aar. Et mere slaaende Bevis paa Fremskridt kan næppe gives.

Fremgangen er ligesaa tydelig for enkelte Byer som for hele Lande. I Genf døde i det 18de Aarhundrede i Gennemsnit aarlig 202 af 1000 Børn under

et Aar, fra 1838 til 1845 derimod kun 123 af det samme Antal. I Aarhundredets Begyndelse falder Vakcinationens Indførelse, som kan have haft megen Skyld i denne Fremgang; men ogsaa i de sidste Aartier er Dødeligheden de fleste Steder aftagen. London havde i Slutningen af det 17de Aarhundrede en aarlig Dødelighed af 42, i Midten af det 18de var den sunket til 35 og i Midten af dette Aarhundrede til 25 af 1000 Indbyggere. Senere er Mortaliteten yderligere falden, og nu har Byen trods sine mere end 3 Millioner Indbyggere en Dødelighed af kun 22 pro mille. Dødeligheden i København naaede i forrige Aarhundrede (ifølge Callisen) i enkelte Aar (1769) endog til 62 p. m., i Aaret 1800 var den endnu 42, men faldt i første Halvdel af dette Aarhundrede til i Gennemsnit lidt over 28 p. m. om Aaret; i den sidste Snes Aar er den derimod ikke synderlig aftagen, og i Tiaaret 1863—72 beløb den sig til $26,_{52}$ (med Fradrag af de Dødfødte $25,_{2}$) pro mille.*)

København har saaledes endnu en højere Mortalitet end London, som man dog ikke skulde tro var stillet under de aller gunstigste Forhold for en virksom Hygiejne. Dens Forhold til andre Byer ses af følgende Tabel; af 1000 Indbyggere dør aarlig i

Bristol: 18.	München: 33.
London: 22.	Wien: 35.
Paris: 22.	Stockholm: 37.
Brüssel: 25.	Berlin: 37.
København: 26.	Rom: 39.
New York: 28.	Madras: 42.
Manchester: 30	

Skønt Sundhedsforholdene i vor Hovedstad efter denne Sammenstilling synes ret gode, staar den dog sikkert lavere i Rækken, end man efter dens gunstige

*) Beregnet efter Opgivelserne i „Sammendrag af statistiske Oplysninger for Kongeriget Danmark“, Nr. 1—6.

Beliggenhed, — gennemstrømmet af en aaben Havarm, ikke indeklemt mellem Højder eller omgiven af Sumpe — kunde vente. I England vilde en saadan Dødelighed anses for høj; den engelske Lovgivning forlanger, at der skal nedsættes Kommissioner for at foretage specielle Undersøgelser, saasnart Mortaliteten i nogen By overskrider 23 p. m. At Tallet er højere i København, kan ikke være en Følge af vore klimatiske Forhold, thi paa Landet er Mortaliteten kun 19, i vore Købstæder 21 p. m. om Aaret.

Det vilde være ubilligt ikke at indrømme, at der i den sidste Snes Aar i København er bleven udført talrige og gennemgribende hygiejniske Reformer, som Indførelsen af forbedret Vandforsyning, Anbringelsen af Kloaker, nye Arbejderboliger o. s. v. At saadanne Forbedringer ere af overordentlig Betydning, kan ikke betvivles. John Simon fandt, at i 24 engelske Byer, hvis Indbyggerantal varierede mellem 4000 og 160000, faldt Mortaliteten efter Gennemførelsen af lignende sanitære Foranstaltninger fra i Gennemsnit $24,_7$ til $21,_9$ p. m. Og siden London paa Foranledning af den berømte Naturforsker Faraday, — som 1855 paa en Sejltur paa Themsen konstaterede, at hvide Legemer, som sænkedes i Floden, der dengang saavel var Hovedkilden til Londons Vandforsyning som Afledningskanal for Byens Kloaker, allerede forsvandt en Tomme under Overfladen trods det klareste Solskin, — siden London har faaet sit Kanalsystem og Kloakvæsen omændret, er Mortaliteten i denne Kæmpeby sunket fra 25 til 22 pro mille.

Men hvad er da Grunden til det mindre heldige Forhold for Københavns Vedkommende? Hvorfor er Resultatet af de store sanitære Forbedringer hos os langt fra saa slaaende som andetsteds? Ligger Aarsagen i Jordbundsforhold eller meteorologiske Indflydelser, Bygningsforhold eller Pauperisme?

Det er om saadanne Spørgsmaal, at der kunde ventes

Oplysninger, dersom der i København, som i andre store Byer, fandtes et kommunalt statistisk Bureau, en Institution, som kunde bearbejde og frugtbargøre det overordentlige Materiale, som nu ophobes i Dødsattesterne, en Skat, som kun venter paa at hæves for at give et sikkert Udbytte. Dertil mangler nu just ikke Kræfter og god Villie, men Midler og Opofrelser fra det Offentliges Side. Thi om hidtil af og til Læger (som Hannover og Knudsen) med Held have øst af denne Kilde, er dog Bearbejdelsen af alle Details altfor uoverkommelig for Enkeltmænd, og ialtfald kunne regelmæssige aarlige — eller som i London, Brüssel og New-York sammenlignende ugentlige — Beregninger aldrig ventes af saadanne.

Derimod vilde et kommunalt statistisk Bureau, som foreløbig passende kunde staa øverst paa de københavnske Borgeres Ønskeseddel, kunne bringe Oplysninger om Sygdommenes og Dødsfaldenes Fordeling i Forhold til Gader og Livsstilling, til Befolkningens Tæthed og Bolig (fra Kælder til Kvist), til Huslejens Størrelse og til Skatterne, til Kød- og Kornspiserne, til de meteorologiske Fund o. s. v. Det kunde endvidere lære os, om Sundhedstilstanden under visse givne Forhold forbedres eller forværres, om, som nylig paavist i Berlin, Dødeligheden i Kælderlejligheder tiltager o. s. v. Det kunde endelig give de paalideligste Oplysninger om foretagne Reformers Gavnlighed, og det kunde vise, hvori deres mulige Utilstrækkelighed bestod. Ved Hjælp af en saadan Statistik vilde vi efterhaanden kunne naa saa vidt, at der kunde udgives aarlige specificerede Beretninger som dem, der findes for de større Fabrikbyer i England og for andre store Stæder i Udlandet. Som Mønster for saadanne kan nævnes de af Dr. Trench i Liverpool (ansat som medical officer of health med en aarlig Gage af 1000 Pd. St.) udgivne Aarsberetninger. En Række af hygiejniske Forbedringer have været Følgen af disse

omhyggelig udarbejdede og af Kort, Planer og Tavler ledsagede Rapporter.

Hvad der paa den Maade kunde udrettes for vor Hovedstad, vilde i Længden ogsaa komme hele Landet tilgode. Vor Befolkning er hidtil langtfra bearbejdet tilstrækkelig i hygiejnisk Retning. Vi have ikke endnu som i Frankrig faaet indført Hygiejnen som Undervisningsfag i Almueskolerne; næppe engang de tarveligste Oplysninger om Statistikens Resultater meddeles Børnene i Undervisningstimerne. Og dog vil man næppe bestride, at Kendskab til Sundhedsplejen er et af de Dannelsesmidler, som netop Almuen mindst af Alle kan undvære. Dersom hygiejniske Kundskaber vare saa udbredte, som de kunde og burde være, vilde man ikke som nu saa hyppig paa Landet træffe Brønde i Nærheden af Kirkegaardene eller, som det er Reglen, Bøndernes Møddinger midt inde i deres Gaarde i foruroligende Nærhed af Brønden. Dersom Følgerne deraf vare almindelig kendte, vilde man ikke i København træffe Fattigfolk, som vilde finde sig i at benytte saa slette Boliger, som selv nye Foretagender i de sidste Aar have budt dem. Maaske vilde man ved almindelig paabudt Undervisning i Hygiejne virke hurtigere og sikrere end ved organisatoriske Indgreb, som foretages uden bestemt Rettesnor, fordi de ikke ere støttede paa specielle statistiske Resultater. En saadan Reform kan derfor næppe være fjern, — hvis man da blot er enig om, at „det Bedste er ikke for godt.“

Axel Ulrik.

Carl Snoilsky.

En samlet Udgave af Snoilsky's Poesier*) udkom ifjor i Stockholm, og selv de Mange, der have læst disse Digte gruppevis, efterhaanden som de ere blevne til, ville med Fornøjelse finde dem forenede i et enkelt smukt udstyret Bind og gribe Lejligheden til at fornye deres Indtryk af den indtagende Digter. Skade kun. at dette Indtryk forvirres noget derved, at Sonetterne fra 1872, der i Aand og Tone staa de tidligere Digte temmelig fjærnt, her ere kilede ind foran saa uskyldige og ordrige Trubadurpoesier som Sangen til Kvinden fra Studentermødet 1862; den kronologiske Orden havde været naturligere.

Indledningsdigtet er et prægtigt Stykke Lyrik; faa Bøger kunne rose sig af en skønnere Portal end denne; højthvælvet, omvunden med Roser og Druer aabner den en vid og vinkende Udsigt; der er i denne „Inledningssång", som de fleste af Snoilskys gamle Læsere ville kunne huske Linje for Linje, ikke blot Friskhed og Fylde, men en overdaadig Ungdoms hele Overmod. Der er saa megen virkelig Kraft deri, at Udraabet „Min unge Løve!", hvor Digteren tiltaler sit eget Hjærte, ikke synes for dristigt, end mindre latterligt. Man dømme selv:

O hvad mit hjerta har våndats, fånget
I frack, i flärd och i onatur!
Mitt unga lejon, tag nu ut språnget
Och slå med tassen omkull din bur.

Der gaar en mild Epikuræisme gennem denne Ouvertures Jubelsang over Landet med de solbrændte Vingaardspiger,

*) Dikter. Andra Upplagan. Stockholm 1874.

„hvor de rødeste Læber le“, men en saadan, der smelter sammen med varm Begejstring for Folkenes Uafhængighedskamp. Det varsler godt, at Digteren vil holde sin Gudstjeneste ikke i Domkirkerne, men paa Marken ved Magenta, og at alle de gamle Vaser af Guld og Ler ere ham Intet i Sammenligning med „det simple Sværd paa Caprera“. Saaledes anslaar Forspillet begge de Strænge, der klinge gennem Snoilskys Ungdomspoesier: den erotiske og den politiske Stræng, den friske og sanselige Nydelseslyst, ved hvilken han var nærmere beslægtet med Christian Winther end med nogen lyrisk Digter i sit eget Land, og det ungdommelige Sværmeri for et Ideal af aandelig og politisk Frihed, gennem hvilket han stod i Forbindelse med sin Tidsalder og med Verdenshistorien. — Har han endnu de samme sunde og aabne Sanser? Staar han endnu i Forhold til sin Tid og dens Historie? Det er et Spørgsmaal, som Digterens sidste Sonetter ikke give noget aldeles fyldestgørende Svar paa.

Snoilsky er som Digter Turist. Hvad han hyppigst har formet til Vers det er Rejseindtryk fra Italien, Spanien, Frankrig, Danmark og Tyskland. Hvad vi med ham først og fremmest opleve det er Gondolfarter, Gallerivandringer, Ambassadeballer og Badestedernes fashionable Aftenselskaber; ja selv Sverig synes han at se „ur waggonsfönsteret“; han har i sit Album en Vaskerpige fra Neapel, en stolt ung Pige fra Zaragoza, en Brasilianerinde, en Zigeunerske, en Kreolerinde, en Pariserinde og et Par Irlænderinder, alle malte med Kækhed og Elegance, men det er altsammen Turisterindringer. Det Bedste er, at disse Studier næsten alle ere gjorte lejlighedsvis, henkastede alt som Øjeblikket frembød en Anledning til at foretage dem, og kun ved ganske enkelte af dem, som nogle af de spanske, har man det Indtryk, at selve Studiesamlingen har været Rejsens Formaal. Jeg vil ikke sværge paa, at Digterens iøvrigt saa udprægede Liberalisme ikke har en lille Bismag af den samme Turistkarakter. Ogsaa den er Had og Kærlighed i Forhold til det Fremmede og Fjærne. Digteren er ingen Beundrer af Pavedømmet og en varmblodig Fjende af Rusland. Men man kan have en levende Uvilje mod Oskurantismen — i Rom, og en levende Sympati for Friheden — i Polen, uden at Ens Digte derfor ere en mindre velset Gæst i nogen skandinavisk Salon. Jeg vilde ønske, at der blandt disse saa varme og inderlige Udtalelser mod de Former af Tyranni, af hvilke man kan erklære sig for Fjende uden at undre eller støde nogen Filister i Norden,

ogsaa fandtes et Par, der berøvede den formfuldendte og i Ordets gode Mening fornemme Digtsamling ethvert Skær af Salonpoesi.

Snoilsky er en Digter, der har Pen og Pensel fuldstændigt i sin Magt. I en af sine Sonetter antyder han, at den sproglige og metriske Fuldkommenhed, der udmærker hans Digte, skyldes en Kamp med det stridige Kunstmaterial; man skulde ikke tro det; hans Digtes Form er næsten altid en saadan, at man siger til sig selv: Saaledes randt Ordene i Formen, saadan faldt de uden at nogen Høvl eller Fil eller Kniv gik dem efter. Man har i ethvert Tilfælde under Læsningen af Snoilsky det Indtryk, der virker saa velgørende og betryggende paa Læseren, at man har med en Mester at gøre, som forstaar sin Kunst, som aldrig leverer halvgjort Arbejde og som aldrig begaar et Dilettanteri. Hans egenlige Styrke som Artist er vel Varmen og Farven, men til hvilken Grad han er Herre over Haandværket i sin Kunst har han bevist i nogle Snese af Sonetter, der maaske næppe alene og uden de første Sange havde gjort hans Navn saa bekendt som det er blevet, men som alle ere gode. Blandt hans malende Digte ere de fra Neapel maaske de bedste: „Nina la lavandaja", der giver en yndig Skikkelse lyslevende, saa man aner dens Levnetsløb, og „Chiajan", som maler den syditalienske Type i et enkelt Symbol, men alle de italienske Digte gemme Straaler af Sydens Sol, selv „Regnvejret i Rom" med dets originale Versbehandling, og den gratiøse sanselige Spøg „Sirenernes Grotte", der er en Elev af Correggio værdig. — I Indledningsdigtet erklærede Snoilsky, at han kun besang, hvad han med sine fem Sanser havde prøvet: de Digte fra Spanien, som følge efter den første Samling og hvis Rytmer bevæge sig i en med Stoffet stemmende mere værdig Pasgang, svare allerede ikke mere nøje til dette Program; der er her allerede en hel Del Refleksion, og Allegorien er stundom en Smule søgt (Aloën, Titians Ariadne). Til Gengæld ere de enkelte Digte fra Danmark (Paa Odins Høj, Eremitage o. s. v.) paany saa varme i Tonen, saa blussende i Farven og saa gennemtrukne med Kløverduft, Nattergaleslag og Sommerbriser fra Sundet, at Chr. Winther kan være stolt af en saadan Beundrer og Discipel.

Men Snoilsky formaar mere end blot at skildre og male i velklingende Vers. Der er i hans bedste Digte en henrivende lyrisk Flugt, snart udsprunget af en ungdommelig Kækhed, snart af et medfølende Hjærtes hede Sympati. Man er

Digter, om man ej har skrevet mere end disse fem brusende Strofer:

I morgon lemnar St. Peter
Med suckan sin Vatican.
Kring all naturen det heter:
Nu vaknar den store Pan!

Det varma, rörliga lifvet,
Som bundet i bojor frös,
Af kufvande tvång omgifvet
Och osällt se'n hedenhös,

Ur tusen knoppar det bryter,
En yster, chaotisk vår,
Och hafvet af glädje ryter
Och Tibern jublande går.

Att sjunga vaggsång för slafvar
Hesperiens vind är för god,
För god att sucka bland grafvar
Der lagarn på hån blott stod:

För god, att prester och skälmar
Sig skulle bada deri; —
Kring hjeltars buckliga hjelmar
Han sveper nu stolt och fri!

Og det nytter ikke, man senere vil fortælle sin Læser, at man kun viser ham Fantasiens Luftsyn, ikke aabner ham Følelsens Helligdom (Noli me tangere), naar man har skrevet et Digt som „För Polen“. Det er ungt, det er varmt, det er sjælfuldt, det er følt, og den Talende frygter saa lidet at lade sin Følelse ane, at al hans Attraa gaar ud paa ved den at røre og paavirke Andre.

Blandt Snoilskys politiske Digte er der mange smukke, men der er ét, som er klassisk skønt. Det er Sangen om Storken paa Dybbøl Mølle. Idet Digtet skildrer den største Sorg ved de simpleste Midler, har det i sin uforlignelige Naivetet en egen rørende Ynde. Det minder herved om det Digt i „Les châtiments“, hvor Victor Hugo maler den 2den Decembers Rædsler ved Hjælp af en Rede og en Vugge (Livre premier, XIII). Det er et Digt, som har Interesse for enhver Dansk.

Storken.

Hvar är du hemma, du storkefar,
Som öfver ängarna går och spetar?
Du klapprar ängstligt och brådt du har —
Hvad är det väl du så ifrigt letar?
Hvar är du hemma? Seså, gif svar!

På mjölnarns stuga vid Dybbøls qvarn
Jag bodde rymligt, jag och de mina.
Jag tyckte mig vara rike karln,
När jag såg soln in i boet skina
På fem välartade storkebarn.

En morgon blef der ett gruffligt gny:
Kring berget krälade Pickelhufvor,
Och mjölnarns stuga brann högt i sky;
Snart såg man blott några svedda tufvor —
Ack, mina små icke orka fly!

Nu är jag barnlös och utan hem
Och går och letar i våta mossar:
Jag blir så glad, då jag hittar dem,
De rosenkindade danske gossar —
En gång de hämnas de brända fem!

Jeg nævnede Digtet „Noli me tangere“. Det aabner den sidste Række af Sonetter fra 1872. Dets Grundtanke er, som alt berørt, at Digteren vil beholde sin Følelse for sig selv, Læseren faar kun Adgang til Sjælens Udenværker. Hvilken Afstand fra den Tid, da Snoilsky sang: „Jag bringar drufvor, jag bringar rosor, jag skänker i af mitt unga vin“. Nu ynder han at fremstille sin Muse som den strængeste af alle knibske Skønne. Han byder ikke mere Roser udenvidere, han „indbyder paa Alperoser under Sneen“, han skænker ikke i af sin simple Vin, men drikker selv den Champagne, han har kølnet i Is (Alprosen, Min vän och jag). Jeg tror ikke Digteren egentlig har ment noget Upoetisk med Sonetten „Noli me tangere“. Naar han siger, han ej vil give sin Følelse til Pris, mener han slet ikke Følelsen, men Privatlivet. Og heri og hertil har han al Ret, enhver ærekær og stolt og forbeholden Mands. Men Snoilsky skuffer sig, ifald han mener, at nogen med poetisk Sans udrustet Læser overhovedet skulde ønske nysgærrigt at trænge ind paa Følelsesomraader hos Digteren, der ene komme Privatlivet ved. Vi tænke ikke paa at ville udspejde den Offentligheden unddragne og privatpersonlige Side af hans Eksistens, hvad bekymre vi os om hans personlige Sorger og Glæder, Dyder og Laster! Vi savne slet ikke Udtrykket for disse hos ham. Nej, hvad vi fordre af ham og hvad vi tilraabe ham det er noget ganske Andet:

Træng alt det Private, o Digter, endnu mere tilbage end Du har gjort det, for stedse mere, stedse alvorsfuldere at være og blive Organ! Du beundrer Béranger; han havde

med al sin Prosa det Fortrin, at Folkets Hjærte slog i hans Bryst. Dine Digte ere for talentfulde til at have Fejl. Men de have én stor Grundmangel: vi lære for lidet af dem om andre end Dig selv, for lidet om det Samfund, hvori Du er Led. Hvad vil dit Folk? Hvilke ere dets Drømme, dets Forhaabninger, dets Forsætter? Det var det vi søgte til dine Digte for at lære, da vi hørte, at Du var Sverigs første lyriske Digter, og dine Poesier fortælle os altfor lidt herom!

De sidste Sonetter spærre snarere end de aabne Udsigten til, at Snoilsky har isinde at besvare en fremmed Læser disse Spørgsmaal. Lad mig for ikke at misforstaas endnu engang bemærke, at de fleste af dem, som Sonetter betragtede, ere fortræffelige, og tilføje, at de utvivlsomt betegne et aandeligt om end ikke et poetisk Fremskridt. Der er i dem en mange Gange større Verdenskundskab, en ganske anden Modenhed end i de tidligste Digte. Der ligger Erfaring bag dem. Ja man kan sige, at de ere formede af Erfaring som de første Digte af Inspiration. Man finder iblandt dem smaa plastiske og maleriske Mesterstykker, her en Camée som „Leda med Svanen", hist et Kabinetsstykke i Rokoko-Stil som „Petite maison"; man finder dybsindige Symboler fremstillede med epigrammatisk Kraft som i „Bältespännerne" og „Benvenuto Cellini"; der klinge alleslags Toner igennem dem, mandige og menneskekærlige (humanitære), saavelsom blaserte og bitre, men alle have de et fælles Præg: de ere snarere skrevne af en Tilskuer end af en Deltager i Verdenslivet. De have alle det samme underlige, halvt fornemme, halvt afmægtige defensive Præg, som stemplede den første Sonet. Kan en Digter glemme, hvor mange Fordele, poetiske som andre, Offensiven byder? Snoilsky har snart skrevet for mange Sonetter. Det er som om hans Genius følte sig indespærret i denne snævre Verseform, bag hvis 14 blanke Stænger den bevæger sig med bestandig de samme metrisk afmaalte Skridt; lad ham endnu engang sige:

Mitt unga lejon, tag nu ut språnget!
Och slå med tassen omkull din bur.

Jeg vilde meget nødig gøre Digteren Uret. Der findes i disse Sonetter en sund og ædel Smerte, den der udtaler sig i „Festen för Polen"; der findes en højsindet og trofast Følelse, den, der kommer til Orde i den smukke Sonet om Digterens uforandrede Kærlighed til det slagne Frankrig („Till den högförståndige"); der findes endelig et gribende

Digt „Strandvrak“, der taler om stum Sorg og brustne Forhaabninger. Men selv disse de skønneste blandt Digtene indeholde draabevis den passive Bitterhed, der strømmevis flyder fra ikke faa af de øvrige Sonetter, den overlegent blaserte „Théâtre français“, den uheldigt formede „Herwegh“ og de fire, der bære Titlen „La pétroleuse“. Jeg holder ikke af disse fire Sonetter, og jeg tror ikke, at min Uvilje mod dem har noget Personligt ved sig. Disse Digte se ud som versificerede ledende Artikler af et eller andet Børsblad. Fejlen er paa ingen Maade den, at de udtale Rædsel og Gru over blodige Voldshandlinger, men at de med en underlig slap Fantasi gruppere disse om Kurtisanen, det vil sige, at de have saa smaat et Syn paa saa store vulkanske Udbrud. Er det en Digter, som vil lære os, at Handlinger, som et Barn maatte kunne udlede fra en dybt motiveret Fortvivlelse i hele brede Samfundslag, vare et Par slette Subjekters og utugtige Kvinders letsindige Værk? Er det en Digter, som slet intet Øje har for, at der under alle hine Forvanskninger af store Tanker og Forvildelser af berettigede Følelser ligge dybe Lærdomme og Varsler for den, som forstaar at tyde dem? Den, som engang kaldte sig „Tidernas yngsta son“, burde føle sig for god til at nedskrive Taabeligheder som den, at under Kommunen Ministeren for de offentlige Arbejder var en Galejslave, og Undervisningschefen fremkom med den gamle Brander, at Retskrivning lugter af Aristokrati. Digteren har intet ondt Ord tilovers for en Helt som Napoleon den tredje. Men det klæder da heller ikke smukt at overvælde en saa haardtstraffet og med alle sine grove Fejl saa modig Mand som hans Dødsfjende Rochefort — hvis Navn maa udtales paa Tysk for at passe i Snoilskys Metrum — med de plumpeste Haansord i et Sprog, som den Paagældende ikke kan læse; han har med Kaarden i Haanden i mere end en Snes Dueller krævet mangen en Mand til Regnskab, der forhaanede ham paa Fransk. Hvad der her er mig imod, er dog langtfra saa meget selve Haansordene, som den Trivialitet, hvoraf de bære Stemplet, og som Digteren burde overlade til Bladnegerne, der ere vante til at tumle den. Hvis Læseren vil sammenligne disse Sonetter af Snoilsky med den skønne sangvinske Ode, hvormed Swinburne fejrede Republikens Proklamation i Frankrig, da vil han føle Forskellen mellem en liberal og en frisindet Digters Syn paa Samtidens Historie.

Snoilskys Blik paa Verdenshistorien i det sidste Aarti er en Misfornøjets, en Frondeurs. Himlen véd det, der er

ingen Aarsag til at være glad, eller endog blot rolig. Men selv Sorgen og Uroen behøve ikke at have denne passive Raadvildhedens og Ikke-Forstaaelsens Karakter. Den er i ethvert Tilfælde ikke poetisk. Det nytter nu engang ikke noget at være fornærmet paa Verdenshistorien; man maa stræbe at forstaa den. Vor Misfornøjelse skader ikke den, men vor Forstaaelse kan altid gavne os, og den Plan at ville sove over, indtil vore Drømme og Ønsker ere gaaede i Opfyldelse (Sonetten Théâtre français), er en Barnefantasi; men „Evropa er voksent og vaagen er Tiden".

En af vore store gamle Digtere, der lever endnu, plejede med et Smil at sige til os unge: Fremfor Alt pas paa ikke at tabe Dem som Rhinen i Sandet ved Leyden! Snoilsky er ung endnu, han er for livskraftig og talentfuld til at kunne ville slutte sin Digterbane som Malkontent. Han har i denne Digtsamling „gjort op" med sin første Ungdom, og det lader til at med dens Roser og dens unge Vin er han færdig. Han har med et bittert Smil set Roserne blive til Potpourri (smlgn. Sonetten „Bränneoffer") og den unge Vin forvandle sig til Vineddike. Men gid hans Manddom maa bringe os nye, endnu skønnere Blomster og Frugter! Han har selv i Sonetten „Svenskhet" tegnet sig sin Fremtidsopgave. Hans Fædreland trænger til at faa den løst og han er Manden, som bør forsøge at løse den. Det Sidste, vi have set fra Snoilskys Pen, var Oversættelser af Goethes lyriske Digte, det sidste Digteriske, Rydberg efter Forlydende har fuldendt, er en Oversættelse af Goethes Faust's første Del. Alt dette kan være meget godt og prisværdigt; men langt vigtigere er dog Udviklingen og Berigelsen af Sverigs nationale Poesi.

G. Brandes.

Literatur.

Claudius Wilkens: Erkendelsens Problem. Et Forsøg paa positiv Kriticisme. København 1875.

Forf. af det foreliggende Arbejde gør det meget vanskeligt selv for sympatetiske Læsere at yde ham det Bifald, hans Arbejde virkelig fortjener, fordi han i selve Skriftet forud har optaget og tilkendt sig langt mere, end selv hine Læsere kunne indrømme ham. Det har været hans Arbejde til stor Skade. Anmelderen kender flere Eksempler paa Læsere, som bleve afskrækkede fra at gøre sig bekendte med Bogen paa Grund af Forordet. Filosofiske Undersøgelser burde ogsaa, især i disse skeptiske Tider, og især naar man som Forf. udtrykkelig proklamerer at staa paa et eksakt Standpunkt, fremtræde med større Beskedenhed; det er baade til Videnskabens og dens Dyrkeres Tarv.

Men dette maa ikke bortlede Opmærksomheden fra, at Forf. arbejder i en Retning og paa et Omraade, som kan siges at staa paa Dagsordenen. Lige siden den hegelske Skoles Opløsning har den Overbevisning banet sig Vej, at den idealistiske Spekulation egenlig med Urette betragtede sig som fuldendende Konsekvens af Kants store filosofiske Reform. Denne Spekulation var en naturlig Reaktion mod Kants subjektive og revolutionære Standpunkt, men har langt fra udtømt eller endog blot havt fuldstændig Øje for Betydningen af hans Lære. Den nyere Naturvidenskab, særlig Sansefysiologien, og den realistiske Skole i England have ogsaa vakt Opmærksomheden for den store Betydning af Kants Grundtanke i al dens Simpelhed. At vi ikke opfatte Tingene, om de ere i sig selv, men som de fremstille sig for os paa Grund af vor Organisation, derom hersker der nu stedse mere Enighed, og det har ingen Forsker saa klart set som

Kant. Det var Problemet om Erkendelsens Oprindelse, der førte Kant til denne Indsigt. Overfor den realistiske Lære, at al Erkendelse, alt Bevidsthedsindhold udenfra prægedes ind i Bevidstheden, stod den idealistiske Lære om de medfødte Ideer, der, om de ikke fra først af laa færdige i Sjælen, dog efterhaanden ligesom afdækkedes deres Svøb. Kant afgjorde Striden saaledes, at vi ikke optage Noget i vor Bevidsthed, uden at det undergaar en ved vor hele Organisation betinget Omdannelse, men at der paa den anden Side ikke er os Andet medfødt end selve denne Organisation. Rum, Tid og Nødvendighed o. lign. Bestemmelser tilkomme derfor kun Tingene i og for vor Erkendelse; men Rumsanskuelsen ligger dog ikke færdig i os fra først af; ikke den, men Grunden til den er os medfødt, ligesom Forestillingen om den røde Farve ikke er os medfødt, hvorimod det har sin Grund i vor medfødte Natur, at vi faa Fornemmelsen af Rødt, naar vi se Zinnober.

Forf. kalder sin Teori Kriticisme, fordi han ligesom Kant lærer, at vi ikke kende Tingene i sig selv. Men han kalder den positiv Kriticisme, fordi han mener at kunne udfylde Kløften mellem Erkendelsen og Tingen i sig selv. Thi kende vi end ikke Tingene i sig selv, saa kende vi dog efter hans Mening deres Forhold, vi have „en absolut Erkendelse af Tingenes Relationer". „Den kantiske Erkendelseslære korrigeres ved, at der tillægges saa vel Erkendelsens Former som dens Stof en subjektiv og en objektiv Side". — Dette sidste Udtryk er uheldigt. Kant tillægger ogsaa Erkendelsens Former „en objektiv Side"; at vi anskue Tingene i Rummet, er i Følge ham ligesaa vel begrundet i Tingene som i vor egen Natur; men vi vide ikke, hvad det er i Tingene, der svarer til vor Rumsanskuelse. Naar vore Anskuelses- og Tænkeformer udspringe af vor Natur, saa vi aldrig kunne abstrahere fra dem, men se Alt under Forudsætning af dem, havde Kant fuldstændig Ret til at slutte, at vi ikke vide, hvad Tingene i sig selv ere. Naar Rummet er en Anskuelsesform, er det selvmodsigende at paastaa, at Tingene i sig selv, ɔ: afset fra enhver Betragter ere i Rummet. Dersom Forf. havde kendt den i de senere Aar herom i Tyskland førte Forhandling, vilde han næppe saa tillidsfuldt have talt om Kants Fejlslutning her. Navnlig har Hermann Cohen i et særdeles grundigt og skarpsindigt Skrift („Kants Theorie der Erfahrung", Berlin 1871) vist Kants konsekvente Tankegang paa dette Punkt.

Den omtalte Selvmodsigelse træder klart frem i et af Forf.s egne Eksempler. Have vi to Stokke, den ene dobbelt saa stor som den anden, saa maa Forholdet mellem dem — siger Forf. — jo dog være $^1/_2$, hvad enten vi se paa dem eller ikke, altsaa i sig selv. Men et Forhold eksisterer kun under Forudsætning af en Sammenligning; naar der Ingen er, som sammenligner, kan man altsaa heller ikke tale om Forholdet $^1/_2$. At det har sin Grund i Tingenes Væsen, at vi opfatte dem i matematiske Forhold, nægter som sagt Kant ikke. Men Forf. statuerer en absolut Erkendelse af Tingenes Relationer; Tingene selv opfatte vi efter hans Indrømmelse kun ved Symboler, men Forholdet mellem Symbolerne og Forholdet mellem Tingene skal være et og det samme, saa at Forf. endog vil have det udtrykt ved en matematisk Ligning. Kant kunde indrømme, at vore Anskuelse svare til Tingenes Forhold, men ikke, at de ligne disse, end sige, at de ere lig dem („gemäss", ikke „ähnlich", end sige „gleich").

Det er vanskeligt at danne sig en bestemt Forestilling om, hvorledes Forf. egenlig vil have sin Lære om den absolute Erkendelse af Tingenes Relationer forstaaet. Ved Afhandlingens mundtlige Forsvar erklærede han det for sin Mening, at Relationerne mellem Forestillingerne vare de samme som (=) Relationerne mellem Tingene. Men i Afhandlingen selv udtaler han sig meget vaklende. Pag. 25 (kfr. P. 118) hedder det, at vi vel kun faa et subjektivt Billede af Verden, men et rigtigt Billede af Tilværelsens Relationer — som om Erkendelsen ikke kan være rigtig, fordi den er subjektiv! Er det f. Eks. ikke rigtigt, at Zinnoberet er rødt, og dog er dette en subjektiv Fornemmelse, thi Zinnoberet er kun rødt for vore Øjne. — Pag. 131, 177 og 182 derimod kaldes Opfattelsen af Tingenes Relationer symbolsk, hvilket er det samme som subjektiv; her har da Forf. glemt sin Teori. — Pag. 29 beraaber Forf. sig paa Positivismen, som stemmende med hans Teori, og Pag. 117 hedder det: „en forudsigende Erkendelse er absolut". Her forveksler Forf. en eksakt, ɔ: fuldkommen tydelig og kvantitativ bestemt Erkendelse med en absolut Erkendelse i Betydning af en saadan, der ikke er bunden til det Fænomenale, men angaar det i sig Værende. Den eksakte Videnskab angaar kun Fænomenerne, men giver os en fuldstændig tydelig Indsigt i deres Relationer; Positivismen søger at samle alle eksakte Videnskabers Resultater i et System; men heller ikke den

gaar ud over det Fænomenale. — Denne Vaklen og Uklarhed er en naturlig Følge af Teoriens selvmodsigende Karakter.

Forf.s „Korrektur af Kant“ er saaledes baade overflødig og urigtig. Men han mener endnu at have en anden Port aaben til Erkendelse af det Absolute, af Tingen i sig selv. „Selviagttagelsen“, „Selvfølelsen“, „Livsfølelsen“ aabner os en Bro til Tilværelsens Væsen. Vort eget Væsen fornemme vi umiddelbart og have altsaa her ét Punkt af Tilværelsen oplukket for os; vi vide, hvorledes vi selv ere til Mode ved at være til, og slutte ad Analogiens Vej deraf, hvorledes andre eksisterende Væsener ere det. Denne Appel til Følelsen for at stoppe et Hul i Teorien varsler ikke godt. Forfatteren har selv skitseret dette Punkt saa utydelig, at det sikkert kun har været hans Mening at prøve sig frem. Hvilken Tvetydighed ligger der ikke i en Sætning som denne: „Den dybeste Forstaaelse er i Virkeligheden Følelsens“ (Pag. 140)! Forf. tager her, som en af hans Opponenter ved den mundtlige Disputats gjorde opmærksom paa, „Forstaaelse“ i en ganske anden Betydning end ellers i Afhandlingen; at forstaa bliver nu ikke længer paa rationel Maade at begribe, men paa digterisk Vis at sympatisere med: i denne Forstand kan man nok sige med Forf., at vi forstaa Dyret bedre end Stenen; men om Begreb er der saa ikke mere Tale. Det er en Illusion at mene, at vi bedre skulde begribe det Aandelige end det Legemlige, fordi hint er os umiddelbart givet i vor Bevidsthed. Til en Begriben hører at se Sagen i dens Forhold til alt Andet, men saa er netop hin Umiddelbarhed en Hindring. De psykologiske Fænomener ere lige saa vel Fænomener som de legemlige; og der eksisterer ingen særlig Logik for dem.

Pag. 123 definerer Forf. det at „føle sin Væren“ ved at „opfatte sin Værens Værd“ og erklærer, at en Væren, der ikke besidder eller selv er Genstand for en saadan Følelse, er „værdiløs, betydningsløs, ɔ: meningsløs“. Her vises vi over til det praktiske Omraade. Moralsk og historisk interessere vi os ganske vist kun for det, der har „Værdi og Betydning“; men hvad borger os for, at dette er noget Absolut? Den højeste Maalestok, vi kunne lægge til Grund ved Værdbestemmelsen, er dog kun relativ, hentet fra den menneskelige Naturs Krav og Opgaver, og det er en dristig Dogmatisme, Forf. her styrter sig over i ved at identificere disse med Tilværelsens Kærne, en Dogmatisme af lignende Art som den, Kants „moralske Tro“ forledte saa mange Kantianere

til, og som den unge Schelling bekæmpede i sine interessante „Briefe über Dogmatismus und Kriticismus". Den nylig citerede Sætning findes næsten med de samme Udtryk hos Lotze (Mikrokosmus I, Pag. 407). Men det er værdt at lægge Mærke til, med hvilken Forsigtighed denne klare og skarpsindige Tænker gaar frem paa dette Punkt. Det er ikke i Erkendelseslæren, han udtaler denne Sætning; det er ikke engang i Metafysiken. Naar Metafysiken skal have videnskabelig Karakter som rationel Udvikling af vor Verdensopfattelses Grundbestemmelse, kan den ikke optage praktiske, æstetisk-etiske Postulater. Derfor bør i Følge Lotze (Metafysik Pag. 135) „Udtrykket det sande Værende, der kun er af æstetisk Betydning [ɔ: udtrykker en Værdibestemmelse] udelukkes fra den metafysiske Sprogbrug". En saadan Varsomhed iagttager Forf. ikke, uagtet han fægter (eller vil fægte) under Kriticismens Banner.

Der er sikkert Punkter nok, hvor Kants Teori maa korrigeres. Den nyere engelske Psykologi har aabnet en Række af elementære Undersøgelser, som dels berigtige, dels gennemføre, hvad Kant vilde. Den nyere Naturvidenskab og den induktive Logik have fremdraget helt nye Problemer. Men i det Hele og Store vil sikkert den gamle Königsberger endnu i lange Tider staa med uanfægtet Storhed som den nyere Tids centrale Tænker. Hans Ideer danne en fast Kærne, om hvilken Alt, hvad den senere Udvikling paa de forskellige videnskabelige Omraader har bragt for Dagen, vil kunne slutte sig sammen.

Harald Høffding.

Niels Laurits Høyens Skrifter. I—IV Hæfte. Ved J. L. Ussing.

Naar man, medens afdøde Professor Høyen endnu levede, i et Selskab af Kunstnere eller Kunstforstandige henledte Talen paa hans Navn, kunde man med Sikkerhed gøre Regning paa, enten at høre den mest ubegrænsede Beundring udtalt eller en ligesaa ubegrænset Dadel. En Kritik, der svinger mellem to saa modsatte Poler, tyder i ethvert Fald hen paa en stor, om end ensidig Begavelse. Hvad dette angaar har vel ogsaa alle Parter været enige. En Veltalenhed som Høyens i Forbindelse med en Begejstring for det Skønne og et i det Skønnes Tjeneste uddannet Øje som hans har vel faa eller

ingen Kunstforstandig her i Norden havt. Ja man kan vel sige, at disse samlede Betingelser for en Dommer og Lærer i det Skønne først hos Høyen have givet Norden en ordnet og systematisk Kritik af den bildende Kunst. At Systemet hos den Afdøde, særlig i vore snævre Forhold og overfor en ganske ung Skole, ikke kunde undgaa Ensidighed, det kunde vel i Mandens levende Live vække en Del stærkere og svagere udtalt Misnøje. Men nu, da han ikke er mere og de andre, udviklende og supplerende Faktorer fra den fremmede Kunst efterhaanden have gjort sig gældende ved Siden af hans strænge Disciplin, nu kan ogsaa enhver Disput om Systemet lades ude af Betragtning og ethvert Øje og Øre kan glædes og belæres ved det Fond af Kundskaber, den Skarpsindighed i Undersøgelsen og først og fremmest den høje Begejstring for Kunstens Sag, der træder os imøde fra den Afdødes Skrifter.

Man maa da være Høyens beundrende Kollega, Prof. Ussing, taknemmelig for den Samling af den Afdødes Skrifter, han paa Foranstaltning af det af Høyen stiftede Selskab for nordisk Kunst har udgivet og hvoraf nu de 5 af Samlingens 6 Hæfter foreligger. Det er dels forhen trykte, mindre Afhandlinger, som her ere samlede, dels stenograferede Gengivelser af en Række interessante Forelæsninger fra Universitetet eller Kunstakademiet. Medens de første ville være det læsende Publikum bekendte fra de Blade eller Tidsskrifter, hvori de have været trykte, ville altsaa de sidste for saa vidt indeholde noget Nyt, som jo kun en snævrere Kreds i sin Tid har kunnet nyde godt af dem og — bedømme dem. Men netop ved dette sidste, ved Muligheden for en rolig overvejet Bedømmelse af Høyen dér, hvor han virker stærkest og mest betagende, som Taler, netop herved sættes ogsaa det store Publikum istand til at værge sig mod megen ensidig Opfattelse af hans kunstdømmende Principer, lige saa vel som til at kontrollere hans retoriske Indflydelse. Sjælden har vel Nogen her i Norden virket som Høyen ved det frie Ord; sjælden har nogen Taler tillige havt en saa fast Garde om sig af elektriserede Tilhørere. Nu aabnes disses Rækker for Alle. Det viser sig da under Gennemlæsningen af disse aandfulde Foredrag (for hvis ikke altid ligeligt rensede Gengivelse Udgiveren i sit Forord gør en beskeden Afbigt), at meget af, hvad man kaldte den høyenske Ensidighed — saaledes som det saa ofte gaar i denne Verden — snarere maa tilskrives Egenskaber hos Tilhørerne end hos Taleren selv.

En Forelæsning f. Eks., som den: „Om Berettigelsen af den Fordring, at Kunsten skal slutte sig til Folket“, lader i Virkeligheden intet tilbage at ønske i frisindet, aandfuld Opfattelse af Kunstens Opgaver.

Hvad enten man med Høyen bevæger sig paa vor hjemlige Kunsts Omraade eller man føres gennem den italienske Renæssances Pragtsale til Nederlændernes hyggelige Interieurs: overalt hører man Førerens Stemme stærkt akcentuere sine Fordringer til Natur og Sandhed. Man kunde i det Uendelige føre Citater herfor; alle Citater vilde bestandig munde ud i et og det samme, og dette et og det samme er hvad der vil støtte og hævde de af de høyenske Doktriner, der ikke skyldes et tilfældigt Hensyn til Per eller Povl, men som tage Sigte paa det, der gennem Kulturens forskelligste Perioder har været Regel og Rettesnor for det Bedste i Kunsten. Første, andet og femte Hæfte ville upaatvivlelig yde den interessanteste Læsning for et større Publikum. Andet Binds tvende Hæfter indeholde maaske vel meget for den specielle Fagmand, Arkitekten. Men forøvrigt er der paa ethvert Punkt saa mange Vidnesbyrd om Granskerens rige og rastløse Aand, og i enhver Opsats, gennem ethvert Foredrag strømmer os saa meget af det forfriskende Selvsyn imøde, at vi underholdes og lære uden at det koster os nogen Umage at være bleven taget i Skole og belært.

K. D.

Masaccio og Den Florentinske Malerkunst paa hans Tid. Af Frederik G. Knudtzon.

Denne for den filosofiske Doktorgrad skrevne Afhandling over en af den før-rafaeliske Periodes mest fremragende Kunstnerindividualiteter skildrer os i sin Indledning de historisk-sociale Træk, der betegner det 14de Aarhundrede i Italien, hvor Kunsten endnu staar i Kirkens Tjeneste, hvor Giotto endnu maler med den byzantinske Skoles konventionelle Linjer og ulegemlige Farver, og hvor denne, den fortællende Stil ved det næste Sekulums Indgang træffer den unge indadvendte Masaccio ifærd med de store Opgaver i Brancaccikapellet, der i visse Henseender kan siges at forberede Rafael og i hvis Analyse, historiske Redegørelse og Renselse for fejlagtig Kritik Afhandlingen tager sit Centrum. Hr. Knudtzon har med en sjælden Iver og en i de yderste

Detailler gaaende sympatetisk Fremstilling af Malerens storslaaede Fresker vidst at udskille Masolinos og Masaccios hidtil saa sammenblandede Kunstnervirksomheder. Forfatteren viser den første tilbage indenfor hans snævrere Grænser og tildeler den sidste den kunstneriske Hæder, at have vækket og befrugtet den Skole, der i det 15de Aarhundredes Slutning og helt ind i det 16de dramatisk og realistisk bearbejdede de indvundne Resultater og forenede Studiet af den genopstandne Antik med Studiet af det nøgne Legeme. Forfatterens Arbejde faar et saa meget større Værd som det spreder et interessant Lys udover den Tid og de Navne, der saa let fordunkles af den paafølgende Genfødelsesepoke og de mægtige Skikkelser, som udgaa derfra. Vi lære Masaccios Forløbere at kende, saasom Antonio Veneziano og dennes fremragende Elev Gherardo Starnina, og i hans Samtidige, Trekløveret Brunellesco, Ghiberti og Donatello, se vi allerede den sejrrige Renæssances Frembrud. Medens Forfatteren i sine Skildringer maaske vel meget fortæller og ikke altid karakteriserer med et enkelt, fast henskrevet Træk, saa er derimod hans Kritik og Vurdering dybtgaaende og hans Indvendinger mod fremmede Opfattelser saa vidt vi kunne skønne velbegrundede.

H. D.

C. Goos: Den danske Strafferet. 1ste Del: Indledning til den danske Strafferet.

Ved denne Bog, det første større Arbejde, Forfatteren har publiceret, er Begyndelsen gjort til at afhjælpe et stort Savn i vor juridiske Literatur, fremkaldt ved Emanationen af den nye Straffelov.

Et Lovarbejde af en saa omfattende Betydning som denne vinder naturligvis ikke uden Vanskelighed Terræn hos den Generation, som modtager det; der medgaar en rum Tid inden Loven er trængt saaledes igennem, at den hos de Lovundergivnes store Masse — i den læge Befolkning saavel som blandt Juristerne — egenlig og i Grunden har afløst det Gamle, hvori man er indlevet, o: inden den for den Enkelte naaer til at blive, hvad den skal være: virkelig levende og gældende Ret. Selv efter Straffelovens Emanation har man kunnet træffe Folk, rigtignok navnlig „paa Landet“, der omtalte Forordningen om Straffen for Tyveri m. M. af 11te

April 1840 som „den nye Tyvslov“, og det forstaas altsaa, hvor stærk en Trang der i en saadan Periode vil være til Hjælpemidler, som alene Videnskaben kan yde; den overordenlige Betydning af Lovstoffets videnskabelige Behandling, af Lovreglernes Fortolkning og Belysning, føles maaske aldrig saa umiddelbart som netop da, og den videnskabelige Produktion vil næppe finde en mere taknemmelig Opgave.

Betydningen af Prof. Goos's Bog, hvis første Bind foreligger i den nu udkomne „Indledning“, er hermed given. Uden at underkende den Værdi, Bornemanns i 1866 udgivne Forelæsninger paa mange Punkter have havt som vejledende ved Forstaaelsen og Tilegnelsen af den nye Lovgivning, maa man dog hævde, at det er af overordenlig Interesse omsider at faa et Arbejde i Hænde, hvis Indhold er Fremstillingen af den nugældende Ret, navnlig naar Stoffet behandles paa engang saa klart og udtømmende, som Tilfældet er her. Det overordenlig rige Materiale, Forf. har til sin Raadighed, er overalt sikkert og nøjagtig indarbejdet i det opstillede System; Sproget er flydende og frigjort for alle unødige Kunstudtryk, Fremstillingen udførlig, men ikke bred, Begrebsdeduktionen slaaende og skarp, Udviklingen i det Hele meget detailleret, undertiden indtil det Overraskende, men intetsteds trættende, fordi Forf. overalt er forud og Læseren overlegen.

At Bogen indeholder meget Nyt følger allerede deraf, at den giver det første Bidrag til en systematisk videnskabelig Behandling af Straffeloven af 1866; imidlertid opstiller Forf. ogsaa paa Omraader, der ikke direkte berøre den positive Ret, Resultater, forskellige fra dem, vor Literatur hidtil har vedkendt sig. Dette viser sig i straks i 1ste Kap. ved Undersøgelsen af Strafferettens omtvistede Grundproblem: Straffens Begreb og Formaal. Efter at have fremdraget de forskellige paa dette Punkt opstillede Teorier, der til de vekslende Tider have gjort sig gældende i Videnskab og Lovgivning, udvikler Prof. sin egen Opfattelse, nærmest støttende sig til den allerede af Stahl og F. C. Bornemann forsvarede Sætning: Straffen er den særegne Haandhævelse af Samfundsmagtens Lydighedsfordring overfor den forbryderske Vilje, der har givet sig Udtryk i Retsbrudet. Da dette imidlertid maa foreligge afsluttet inden Straf kan anvendes, bliver Vanskeligheden den, at forklare, hvorledes en Haandhævelse af hin Fordring overhovedet er mulig, naar Lydighedspligten nu engang er brudt; Krænkelsen ophæves jo ikke derved, at Straf følger efter, og det Skete kan jo ikke gøres usket.

Bornemanns Forsøg paa at klare denne Vanskelighed ved at akcentuere ikke selve Strafeksekutionen som Haandhævelse af den sædelige Retslov, men Straffebestemmelsen som det i Hensynet til Haandhævelsen grundede, sædelig nødvendige Korrelat til Loven, slaar ikke til; hans Bemærkning, at Ideen om et sædeligt Samfund fordrer Lovens Herredømme og kræver en Forandring i Forbryderens Forhold til Samfundet, er kun en Bekræftelse af Udgangspunktet (Lydighedsfordringen maa haandhæves), ingen Paavisning af, hvorledes Straffen trods hin ovenangivne Vanskelighed kan være Haandhævelse. Denne Mangel paa dybere Begrundelse skyldes det da, at der fra hin Bornemann's Lære ikke kan udledes nogensomhelst Norm for Straffens Bestemmelse, nogetsomhelst Maal for den Lidelse, i hvis Tilføjelse Samfundet viser sit Herredømme, og Bornemann nødes derfor til at søge hin Norm i et hans principale Synspunkt uvedkommende Hensyn til den sædelige Gengældelseside, der imidlertid ikke kan gøre Fyldest, fordi Gengældelse i og for sig ikke er Retshaandhævelse.

At Straf kan være Haandhævelse af Samfundsmagtens i Retsideen hjemlede Krav paa Lydighed, samtidig med at man erkender dens Magtesløshed overfor den passerede Retskrænkelse, forklarer Goos derved, at Straffen sigter ikke til den enkelte, nu afsluttede Viljesakt, men „rettes mod Personens hele Viljeskarakter“, hvilken Samfundet er berettiget til at kræve formet til fast og ubrødelig Lydighed mod Loven. At Straf kan tjene til Gennemførelse af dette Krav, beror paa den psykologiske Kendsgerning, at Viljeskarakteren ikke udelukkende bestemmes ved Momenter, der virke med Naturnødvendighed og derfor ikke er undtagen en Uddannelse ved Personens derpaa rettede Bestræbelse. Den Lidelse, Straffen indeholder, skal bibringe Personen nye og kraftigere Motiver til Karakterens Optugtelse til Lydighed mod Loven: maa det erkendes, at Straffen kan være et saadant Motiv, er dens Berettigelse som Retshaandhævelse godtgjort. Synspunktet for Straffens Begrundelse er saaledes fundet, og dermed angivet „et gennemgribende, bestemte Konsekvenser for Straffens enkelte Spørgsmaal medførende Princip“. Efter at have belyst vor Lovgivnings Opfattelse af Straffens Begreb, gaar Forf. derpaa over til i 2det Kap., Bogens indholdsrigeste Afsnit, at behandle Læren om Grænserne for Straffenormernes Virkekreds i Henseende til Forbrydelsens Sted og det Tidspunkt, da den blev begaaet, hvorefter Skriftet slutter med Kapitlet om „de videnskabelige

Hjælpemidler", en Oversigt over fremmed Ret og den strafferetlige Literatur, vor egen og Udlandets.

Naturligvis er dette Arbejde ikke for Lægfolk. Alligevel, hvis Nogen, der ikke besidder juridisk-videnskabelige Forudsætninger, fik Bogen i Hænde og gav sig til at gennemblade de første Pagina (Forklaringen af Straffens Formaal), det kunde tænkes, at han begyndte virkelig at læse. Man vil jo i vore Dage gærne vide Besked; de elementære Begreber, Jurisprudensen behandler, og som den bygges paa, ere ikke mindre fristende for den almindelige Videbegærlighed end andre videnskabelige Grundproblemer, med hvilke det store Publikum forlængst har gjort Bekendtskab. Særlig gælder dette indenfor Strafferettens Omraade; Straf er den mest massive Form, i hvilken Retten fremstiller sig for den almindelige Forestilling, og netop derfor ogsaa som maaske intet andet Retsbegreb istand til at drage Opmærksomheden til sig. Denne Lyst til Viden, som dog ikke bør undervurderes, tilfredsstilles imidlertid ikke. Vor Literatur indeholder den ene populære Afhandling efter den anden, hentende Stoffet snart fra Historien, snart fra Naturvidenskaberne, ja selv fra Teologien; Fremstilliugen af retsvidenskabelige Spørgsmaal derimod mangle næsten ganske. Hvorfor nu ikke imødekomme Traugen ogsaa paa dette Punkt? Ganske vist, vore betydelige Mænd herhjemme have mere end etsteds Ærinde, deres Evner tages i Regelen paa mange Maader i Beslag, og dette gælder ikke mindst om vore fremragende Retskyndige; men alligevel, lidt god Vilje skulde dog maaske kunne gøre Sagen klar. Iherings lille Bog: Der Kampf um's Recht, der nylig blev oversat paa Dansk, er et smukt Eksempel, lærerig ikke blot ved sit positive Indhold, men navnlig ogsaa fordi dens skarpe, ansporende Logik øver Læseren i at tænke selv, en Kunst, der ikke er saa udbredt endda.

Og er det paa den anden Side ikke smukt og glædeligt, om den store Sum af Kundshab og Evner, der udmærke den fremragende Videnskabsmand, ikke begrænses til at virke direkte indenfor Fagmændenes lidet talrige Kreds, men aabner sig den brede Vej ud til Folkets Masse og taler og arbejder for den, forøger dens Literatur og dermed dens aandelige Formue.

Derfor, blot vore Jurister vilde gøre Forsøget!

S.

Carit Etlar: Viben Peter.

Carit Etlar er en Skribent, hvem Publikum altid har vist stor Yndest og Kritiken næsten altid urimelig Strænghed. Istedenfor at tage ham, som han engang er og fremhæve de Fortrin, han besidder, har den bestandig villet have ham anderledes og ladet ham høre ilde for, at han manglede Egenskaber, Ingen kan erhverve sig ved et Forsæt.

Kaster man Blikket ud over hans Skrifter, føler man en tydelig Fremgang. De første Fortællinger udmærke sig allerede ved et frisk og godt Sprog, ved livagtige og livfulde Naturskrivelser, og ved en behændigt tilvejebragt romanagtig Spænding. Hvad det skorter paa, er Evnen til ret at individualisere, især gennem en udpræget og original Diktion. Visse Yndlingsegenskaber, fremfor Alt eventyrligt Mod og Legemsstyrke, forherliges bestandig; visse Hovedmotiver, f. Eks. Forfølgelsen af en gammel Hævn, skildres med Forkærlighed, selv hvor ingen højere Lidenskab eller Ide skinner igennem (f. Eks. hos Madsan); atter og atter skildrer Forfatteren os Mennesker, der gaa til Grunde i et forspildt Liv formedelst ulykkelig Kærlighed (Doktoren fra Sindbjerg, la Costa, Jørgen Brok, Daniel Fris); og Handlingen er næsten ufravigeligt en Snildhedsmanøvre mellem to Parter, der skiftevis gaa ud paa at opkaste og bortrydde tilfældige Hindringer uden at der tages noget altfor stærkt Hensyn til Sandsynligheden; det undrer tidt, at det, som mislykkes, ikke er lykkedes for længe siden, og at det, som lykkes, lykkes netop nu.

Dog efterhaanden erhverver Carit Etlar sig mere og mere Form. Hans Repliker tilspidses og Repliken bliver hans Dramers stærke Side; han forstaar at nedskrive en pointeret Dialog. Hans Helt, Allerhelvedeskarlen, faar til Dumdristigheden et vist bredt Lune, som passer for den folkelige Fortælling og Folkeskuespillet: „I Dynekilen“ fremstiller Tordenskjold med en Del vel naiv Selvros og vel umiddelbar Umiddelbarhed, men det Hele er godt og snildt sat sammen, overraskende og livligt. „Naar Solen gaar ned“ har til Helt et Stykke burlesk Stærkodder, hvis Væsen ligger fortræffeligt for Carit Etlar; Doktoren fra Sindbjerg og Jørgen Brok fra „Skiernerne“ gaa igen i denne Helt, men kunstnerisk omformede og stillede i en Handling med sandt dramatisk Sving. I „Prangeren“, et kønt lille Lystspil med god Dialog breder Lunet sig endnu

friere; her findes et Par meget pudserlige Skildringer af gammel danske Herremænd, og den simple Fabel er net og sikkert slynget. Men man maa gaa til Forfatterens større Arbejder for at finde den Totaltanke, som har ligget til Grund for hans Produktion.

Carit Etlar sluttede sin romantiske Fortælling „Gøngehøvdingen“, hvis uforfærdede og kæmpestærke Helt erobrede ham en Læsekreds herhjemme, med den Udtalelse, at han havde ønsket at skildre nogle Mænds Liv, der ifølge deres Fødsel og Stilling hørte til de sidste i Samfundet, men som ved deres ædle Egenskaber og Fortjenester havde Krav paa Plads blandt de Første. Denne Erklæring indeholder Nøglen til hele Carit Etlars Forfattervirksomhed. Kampen mellem det enkelte fremragende Individ og de ham omsluttende Samfundsforhold udgør dennes herskende Ide og kunde muligvis ogsaa finde sin psykologiske Grund i Skribentens Livsførelse. Den nye Fortælling „Viben Peter“ skildrer de samme „Livets Konflikter“ (Titlen paa et af Carit Etlars ældste Arbejder), men medens Forfatterens Grundtanke i „Gøngehøvdingen“ og „Dronningens Vagtmester“ næsten druknede i en Syndflod af noget barnlige Beretninger om Heltegerninger, mod hvilke selve Herkules' tolv Arbejder vare for intet at regne, og medens i flere af de senere snart indenlandske snart eksotiske Skildringer Ideen stivnede i den traditionelle Form som Strid mellem Adelsfødt og Borgerlig, fremtræder den nu fyldigere og modnere end nogensinde før. Svend Gønge figurerede som evig deus ex machina, imponerende og tom som en gammel Ridderrustning, Viben Peters kraftigt og resolut tegnede Skikkelse gør Indtryk af levende Kød og Blod.

Han er Søn af en Ditmarskerborger, en rethaverisk og æresyg Natur, der som Vuggegave skænker Sønnen sit eget Had mod Adelsmændene, og leder hans Opdragelse ud fra det Princip, at det er en Mands første Kendetegn aldrig at bøje sig for Nogen og altid staa helt ud paa sin Ret, saa at Viben allerede som Dreng føler sig som et afsluttet Hele, der udefra kun kan vente Indgreb i sin Ret, og ingen Hjælp til at hævde den. Sendt fra Hjemmet til en adelig Gaard, hvor han ved sin friske, pulserende Livskraft som Kammerat for Husets syge Søn ligesom skal indgyde denne nyt og sundt Blod, vaagner hos ham Kærligheden til en ung Adelsfrøken, fra hvilken hans lave Samfundsstilling synes at skille ham for bestandig, og han begynder saaledes alt at føle sig i Strid med sine Omgivelser, da hans Misstemning yderligere forøges

ved at han opdager et brødefuldt Kærlighedsforhold mellem Adelsfruen og en af de høje Gejstlige, for hvilken han har næret den mest slaviske Ærefrygt som for Guds og Kirkens Repræsentant. Ifølge hans Karakter bringer ét Brud paa hvad han anser for Urokkeligt ham til at anse hele Bygningen for sammenstyrtet. Fra nu af hader han alle Præster og Kirkens Tjenere og hans Tro vakler. Og da han dernæst erfarer, at hans Elskede har afsvoret den katolske Lære for at bekende sig til Luthers nye Retning, der i Ditmarsken repræsenteres af en af hans Disciple, og ser dennes heltemodige Anstrængelser strande paa den vildeste og mest bornerte Fanatisme og tilsidst finde deres Løn i Martyriet paa Baalet, er al hans Lid til Kirken og dens Dogmer for bestandig forbi. „Nu have de taget min Tro fra mig“, udbryder han, „Munken lyver og Helgene lyve, de skulde brændes tilhobe paa det samme Baal.“

Som Fjende af Adel og Gejstlighed søger han nu Ly under den tredje Stands Fane, den borgerlige Ret. Ogsaa herfra skal han forjages. Han geraader i Trætte med en gammel Uven af sin Fader, og vel er Sagen i og for sig ubetydelig, men Viben tror, at man vil krænke hans Ret. Han bringer Striden for Meldorfs to Borgmestre og taber; appellerer dernæst til de tolv Raadsherrer, men disse, hvoriblandt hans egen Broder, dømme hans Modstander til Gavn; paany afvist for den højere Instans fører han endelig Sagen for den højeste Myndighed, Landsforsamlingen, og da denne svarer, at den intet vil have med ham at bestille, siger han sig fri for Ditmarsken, erklærer sig for hele Landets Fjende og begynder en fortvivlet Gerillakrig, i hvilken han omsider bukker under for Overmagten. Hans Elskede, den skønne Adelsdame, bliver ham tro til Døden.

Det er lykkedes Forfatteren fortræffeligt at begrunde, hvorledes Viben Peter netop kommer til at handle som han gør ved at skildre ham som en Natur, der intet Kompromis er istand til at indgaa, men maa staa eller falde med sin Sag, og ved at lade ham tilhøre et strængt ordnet Samfund paa en Tid, hvor der bestandig maatte tages Hensyn og hvor kun den Kloge vandt frem, der forstod at benytte disse Hensyn som Trin for sine Formaals Opnaaelse. Middelalderens stive, tunge Borgerstat i den uciviliserede Provins, som Forfatteren søger at tegne med historisk Troskab, yder et fortræffeligt Relief, og samtidig er Fremstillingen saa gennemsigtig, saa allegorisk om man vil, at Kampen mellem det Bestaaendes Forsvarere og den Enkelte, der ikke vil bøje sin overlegne

Retsbevidsthed ind under de gængse Samfundslove føles som en saadan, der bestandig til hver Tid vender tilbage.

Skildringen af Viben Peters Liv vilde maaske allerbedst have egnet sig for en dramatisk Behandling, der med hans Liv paa Slottet og Kærlighed til Beate som Eksposition, med Fru Merveds Forhold til Abbeden og som Modsætning Beates Hengivenhed for den unge lutherske Præst til Handlingens Drivfjedre, vilde have havt et yderst virkningsfuldt Kulminationspunkt i hans frivillige Landflygtighed. Naar Carit Etlar har valgt den fortællende Form burde han sikkert have gjort denne saa knap og Stoffet saa engt omliggende som muligt, nu derimod svækker hans brede Komposition det Drastiske i den historiske Overlevering. Hvor Fru Merved og Viben ride fra Meldorf til Slottet, fyldes tyve Sider med Historier, som Viben fortæller paa Vejen. Om ogsaa de to Ridende komme frem, staar dog Handlingen og Karakterudviklingen ganske stille. Stærkest føles denne Mangel paa Sammentrængthed i Bogens sidste Del, hvis Beretning om Vibens Heltebedrifter er ganske unyttig for Forfatterens egentlige Plan. For en historisk Roman som denne ere Mérimées Værker Idealet, og Scheffels „Ekkehard“ et opnaaeligt Mønster, hvilket „Viben Peter“, hvor underholdende Læsning den end frembyder, vilde have staaet nærmere, hvis Forfatteren havde vist større Resignation i Anvendelsen af sine Midler. Det kommer — for at bruge en Lignelse, Carit Etlar selv etsteds har anvendt — i mange Tilfælde an paa „som Regimentsfanen kun at udfolde sig, hvor det gælder“.

Red.

Historiskt Bibliothek, utgifvet af C. Silfverstolpe. I Delen. Stockholm (Klemming).

Svenske Historikere have ofte beklaget Savnet af et historisk Tidsskrift, der kunde danne et Foreningspunkt for den fædrelandshistoriske Granskning og optage mange Afhandlinger, som nu enten slet ikke se Lyset eller spredes rundt om paa utilgængelige Steder. Det Tidsskrift, som Hr Silfverstolpe, Amanuensis i det svenske Rigsarkiv, har begyndt paa, vil kun for en Del afhjælpe dette Savn. Udgiveren nærer en vis Ringeagt for Afhandlinger, der ikke ere ledsagede af Aktstykker og derfor efterhaanden tabe deres Værdi, og vil af den Grund sjældnere optage saadanne, derimod desflere historiske Breve, Dagbøger o. l.; hans Tids-

skrift faar altsaa mest Lighed med de „danske Samlinger“, der hos os udgives af flere Biblioteks- og Arkivmænd. Hr. Silfverstolpe har til sit Foretagende faaet Bidrag fra forskellige Sider; den bekendte Forsker Granlund har samlet en Mængde Breve om de Bygningsforetagender, der foretoges under Kong Johan III, da Renæsssancens svage Efterdønning naaede Norden; en polsk Professor giver en ganske nem Oversigt over, hvad der findes til Sveriges Historie i den polske Literatur og som Sproget ellers vil hindre de fleste Nordboer fra at benytte. Hr. Silfverstolpe selv har efter de mangfoldige, endnu opbevarede Breve fra Wadstena, kunnet give en smuk Skildring af Livet i dette Kloster, hvor Nonnerne vekslede mellem Andagtsøvelser og kunstfærdig Syning, medens Munkene efter Studierne i den rige Bogsamling forfriskede sig i Klosterhaven, hvor de, hvilende sig paa de i Muren anbragte Sæder, „kunde glæde sig ved den rige Blomsterduft og lytte til den fornøjelige Fuglesang“. — Allerede den første Del af „Historiskt Bibliothek“ er saaledes af et rigt og forskelligartet Indhold, og Udgiveren bebuder Optagelsen af flere interessante Meddelelser i de følgende Bind. Nordens historiske Literatur faar her en værdifuld Forøgelse.

K. E.

Paa den **Gyldendalske Boghandels** Forlag er nylig udkommet:

Niels Laurits Høyens Skrifter.

Udgivet paa Foranstaltning af Selskabet for nordisk Konst

ved

J. L. Ussing.

Femte Hefte.

Indhold:

Forelæsninger.

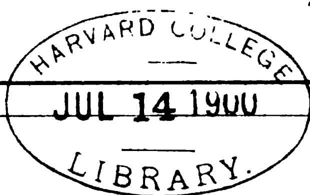
Billedkonst. Forholdet mellem Maleri og Billedhuggerkonst. Lyset.
Skjønheden i Naturen og i Konsten.
Bevægelsen. Det sjælelige Liv. Momentet. Det Historiske.
Konsten hos forskjellige Folkeslag. Græsk og germanisk Konst.
Italiensk og nederlandsk Konst. Konsten i Spanien, Holland, Frankrig, England og Tydskland.
Konsten i Danmark til dette Aarhundredes Begyndelse.
Konsten i Danmark i dette Aarhundrede.
Om Berettigelsen af den Fordring, at Konsten skal slutte sig til Folket.
Om national Konst.
Konsten i Danmark i den sidste Halvdel af forrige Aarhundrede.

Pris 2 Kr. 65 Øre; — 1ste—4de Hefte koste tilsammen 10 Kr. 70 Øre. — 6te Hefte, hvormed dette Værk sluttes, udkommer i Løbet af Vinteren.

Indhold.

Første Aargang af „Det 19de Aarhundrede“ har indeholdt Bidrag af Cand. **Andresen**, Dr. **Bergsøe**, Prof. **Brøchner**, Marinemaler **H. Drachmann**, Cand. **K. Erslev**, Cand. **A. Hansen**, Fru **R. Hauch**, **Paul Heyse**, Dr. **H. Høffding**, **Henrik Ibsen**, Cand. **J. P. Jacobsen**, Docent **Jul. Lange**, Cand. **A. C. Larsen**, Prof. **Molbech**, **V. Norfelt**, Docent **Jul. Petersen**, **Victor Rydberg**, Dr. **Sundby**, Prof. **Steen**, Cand. **H. Trier** og **Udgiverne**. — Med Undtagelse af nogle efter Forfatternes Manuskript oversatte Bidrag have alle optagne Prosa-Artikler været originale.

De følgende Hæfter ville bl. A. bringe Bidrag af **Erik Bøgh**, Prof. **H. Brøchner**, **H. Drachmann**, Prof. **Goos**, **E. W. Gosse**, **Asger Hammerik**, Dr. **Høffding**, **Henrik Ibsen**, **J. P. Jacobsen**, **A. C. Larsen**, Docent **Jul. Lange**, **V. Rydberg**.

Det nittende Aarhundrede.

Maanedsskrift

for

Literatur og Kritik.

Udgivet af

Georg Brandes og **Edvard Brandes.**

1875. — November—December.

København.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

Højere Politik.

Originalt Skuespil i én Akt.

Personerne.

Ponza, Deputeret.
Baronesse Nerly.
Grev Passini, hendes Fætter, Diplomat.
En Herre i Uniform.
Giuseppe, Hotel-Tjener.

Handlingen foregaar ved et syd-evropæisk Badested. Scenen forestiller en elegant Havesal i et Hotel. Aabne Fløjdøre ud mod Haven. I Baggrunden et rigt Landskab. Døre i Salen til Højre og Venstre.

Ponza (kommer ind fra Haven). Det maa dog have været hende! Denne dejlige Figur og denne skønne Gang er ikke til at tage fejl af, selv om man kun ser den i Frastand og paa Ryggen. Hvorfor skulde det nu netop være skrevet i Skæbnens Bog, at jeg skulde træffe hende her, i et Øjeblik, da jeg mest trængte til at samle mine Tanker og Kræfter om andre, langt vigtigere Ting! Synet af hende, Sammentræffet med hende har altid bragt mit Blod til at rulle med febrilsk Hurtighed og distraheret mine Tanker; jeg har været glad ved, at jeg i et halvt Aar ikke har set hende, og aldrig har heller min politiske Virksomhed været kraftigere. Jeg har kunnet ar-

bejde, tale, henrive som aldrig før. Og nu — aa jeg maa le ad mig selv! Jeg med mine 45 Aar! Jeg med de Opgaver, der ligge for mig! For mig kan Synet af en Kvinde kun have lidet at betyde. Jeg véd jo desuden, hvad Alverden véd, at hun af Guder og Mennesker er bestemt for den Mand, som staar i Spidsen for Staten, som jeg selv har sat i Spidsen af Staten, kan jeg næsten sige. Og hun elsker ham uden Tvivl! Uden Tvivl, som han elsker hende. Og jeg velsigner deres Pagt! Jeg velsigner den! Ved et Ægteskab med hende, som staar under ham i Fødsel og Rang, vil han have brudt med enhver Tradition, som kan være ham farlig, vil han have nærmet sig betydelig til Folkets Kærne. Der flyder baade borgerligt og adeligt Blod i hendes Aarer. Det er kun et ringe Offer, som jeg glad bringer —

(Giuseppe er under den sidste Sætning traadt ind.)

Ponza. Hvad vil De? Har De Noget til mig? Hvorfor kommer De ikke nærmere?

Giuseppe. Undskyld Herre! Jeg vilde ikke forstyrre Dem. Jeg tænkte, at De maaske øvede Dem i den Tale, som De skal holde ved Banketten idag.

Ponza. Saa, tænkte De det? Jeg plejer dog ikke at holde retoriske Øvelser i et Hotel.

Giuseppe. Ja, undskyld Herre! Men der var i Vinter en anden stor Herre inde fra Hovedstaden, som ogsaa skulde tale ved en Banket, og som øvede sig saadan, at vi kunde høre ham over hele Gaarden.

Ponza. Saa maatte han vel have det nødig. Hvoraf véd man ellers, at jeg skal tale idag ved en Banket?

Giuseppe. Gud, Herre! Byen taler ikke om Andet! Der har været et ordenligt Slagsmaal om Billetter. Jeg skulde netop melde Herren, at der staar to Herrer derude — der ere deres Kort — som ønske at vide, hvornaar Herren vilde behage at modtage Deputationen.

Ponza. Svar de Herrer, at jeg skal have den Ære at modtage Deputationen, saa snart den vil indfinde sig paa mine Værelser. — Hør, sig mig min Ven, kender De Baronesse Nerly?

Giuseppe. Mener Herren Præsidentens —?

Ponza. Præsidentens — hvad?

Giuseppe. Den Dame, som skal have Præsidenten, mener jeg.

Ponza. Nuvel, vi forstaa hinanden — Ja. Er hun her?

Giuseppe. Ja Herre! Hun kommer ikke saa sjældent her paa Stedet. Hun har Værelser paa første Sal Nr. 3.

Ponza. Er der Noget bekendt om, hvor længe Baronessen vil blive her?

Giuseppe. Jeg véd ikke Herre! Men hvis Herren netop ønskede at vide det, kunde jeg jo lure det ud hos Kammerpigen eller Tjeneren.

Ponza. Hm, ja! Men paa et diskret Maade — De forstaar mig (Giver ham Penge).

Giuseppe. Gud Herre! Den Slags forstaar jeg saa godt: Tusind Tak. Det er sandt, der kom et Brev til Herren for et Par Timer siden, da Herren var ude i Byen (Giver ham Brevet).

Ponza (ser Udskriften). Det skulde De have skyndt Dem mere med. De maa drage Omsorg for, at jeg faar mine Breve med den største Hurtighed.

Giuseppe. Det skal ikke fejle, Herre! Befaler Herren ellers Noget!

Ponza. Nej, skynd Dem nu ned til de Herrer, som vente paa Svar. (Giuseppe gaar.)

Ponza (brydende Brevet). Jeg ventede ikke Brev saa hurtig fra ham (Løber det igennem staaende). Hvad for Noget? Allerede! Ja, det er saa tydeligt som muligt (Sætter sig og læser med dæmpet Stemme og stor Spænding). „Min kære Hr. Ponza! Begivenhederne udvikle sig med langt større Hurtighed,

end Nogen af os ventede. I Statsraadsmødet idag lod jeg allerede en af mine Miner springe til den største Overraskelse for hele mit Ministerium. Jeg fik formelle Erklæringer fra dem Allesammen om, at de ikke mente længere at kunne beholde deres Porteføljer, naar jeg betragtede Sagerne saaledes. Jeg svarede dem, at jeg ikke kunde betragte Sagerne anderledes, og at jeg var fuldt overbevist om, at min Betragtning var overensstemmende med det store arbejdende Folks, hvis Vel først og fremmest laa mig paa Hjærte. Mente de ikke at kunne beholde deres Porteføljer, saa maatte jeg henvende mig til Andre, og jeg vidste ogsaa til hvem, for at finde Mænd, som vare Opgaven voksen. Med den Besked gik de, og De kender bedre end nogen Anden mine Følelser ved Skilsmissen fra disse Mennesker. Hvor glad er jeg ikke over, at den Time nu er kommen, da De og jeg i Forening kunne arbejde for de største og skønneste Ideer! Jeg beder Dem indstændig om at blive der, hvor De nu er, for at ikke det Telegram, som formelig skal overdrage Dem Dannelsen af det nye Ministerium, skal lede for længe efter Dem. Det er mig om at gøre at handle hurtig; og De har det maaske en Time eller to, efter at De har modtaget dette Brev. Jeg er tillige overbevist om, at De allerede efter hvad jeg har meddelt Dem, vil finde det rigtigst at holde Dem fuldkommen i Ro og ikke at agitere Befolkningen. Ministeren arbejder jo med andre Midler end den Deputerede. Modtag min hjærtelige Hilsen!" — Ministeren! Han kalder mig allerede Minister! Hvorfor ikke Ministerpræsidenten! — Om en Time eller to! Jeg føler allerede en feberagtig Utaalmodighed gribe mig! Men jeg staar jo ogsaa nær ved Maalet, jeg sætter mine Fødder paa det Terræn, hvor man dog alene kan arbejde, saaledes som jeg har villet det, for de store, lysende Formaal, som jeg saa' for mit indre Syn. Og jeg arbejder gærne sammen med ham, saa forskellige vi end ere!

Han er praktisk, klar, klog, handlekraftig! Og jeg elsker ham, som Læreren kan elske sin Elev — thi han er min Elev, hvor det gælder de store Ideer. Det er mig, som har knyttet ham fast til Demokratiet. Denne Dag skal Historien mærke som en af de lyse for Fædrelandet. O hvor jeg trænger til at udtale mig! — (Vender sig mod Haven.) Der gaar hun ude! Men hvem er den Herre, som ledsager hende? Ha, ha, ha! For en halv Time siden vilde han maaske have vakt en Smule Jalousi i mit Hjærte; men nu —. I denne min højre Haand hviler jo Statens Tøjler, og ham, som har lagt dem deri, under jeg af Hjærtet hans Elskerinde —.

Giuseppe (træder ind). Undskyld Herre! Deputationen venter paa, at Herren vil modtage den paa Deres Værelser.

Ponza. Deputationen! Ja det er sandt. (Afsides.) Ja nu have Forholdene jo forandret sig! Hvad skal jeg nu sige dem? Jeg maa tale nogle almindelige Ord om lyse Udsigter for Fædrelandet, og undskylde mig. (Højt) Ja jeg kommer! (Afsides) Situationen er ikke saa let, Banketten er allerede tilsagt. (Højt). Ja nu kommer jeg! — Hør sig mig, kender De den Herre, som spadserer derude i Haven med Baronesse Nerly?

Giuseppe. Nej Herre. Det er en fremmed Herre, som maa have taget ind i et andet Hotel. Men jeg kunde jo skaffe Herren det at vide.

Ponza. Aa ja. — Bed saa de Herrer om at træde op til mig.

Giuseppe. Denne Vej, Herre! (Han aabner Døren tilhøjre. De gaa begge ud.)

(Scenen staar et Øjeblik tom, Baronessen og Passini ved Havedøren.)

Passini. Lad os gaa herind. Her er roligt og godt — ikke et Menneske. Hvor et Badested som dette er smukt, før Sæsonen er begyndt, og alle de kære Mennesker ere ankomne! Hvor fredeligt kunde Du ikke have

det her i nogen Tid! Lad os sætte os. — Men min Gud, Du græder, Kusine!

Baronessen. Kan det undre Dig, Luigi, saa grusomt som Du har talt til mig!

Passini. Grusomt! Kalder Du det Grusomhed! Men jeg burde have vidst, at Du vilde tage det saaledes. Du har været Hustru, er blevet Enke, Du har levet næsten alle Dine 25 Aar i den store Verden og har glimret i den som ingen Anden — og Du er alligevel endnu ligesaa blød om Hjærtet, som da Du var en lille Pige og græd hvergang jeg fik Skænd af Onkel, af Din Fader! Men jeg burde have vidst det! En Kvinde betragter det altid som Grusomhed, naar man vil aabne hendes Øjne og have hende til at se Virkeligheden, som den er. — Og alene til hendes eget Bedste!

Baronessen. Du behandler mig, som om jeg var et Barn, Luigi. Hvilken Ret har Du egenlig til at trænge Dig ind i et Forhold, om hvilket hverken han eller jeg har talt til Verden, som slet ikke er deklareret. Du er min Slægtning, min Fætter, min Barndomsven — det er sandt. Men der er dog Noget ivejen for, at jeg ganske kan stole paa Din Upartiskhed. Har Du glemt —

Passini. At jeg selv har ligget for Dine Fødder og tilstaaet Dig min Kærlighed? O nej, vist ikke, hvor kan man glemme det? Du smiler, det gør mig godt igen. Ligesaa lidt, som jeg har glemt den søsterlige, den himmelske Venlighed og Blidhed, med hvilken Du gav mig Dit Afslag. Men har ikke det halve Rige ligget for Dine Fødder og tilstaaet Dig sin Kærlighed?

Baronessen. Nuvel, hvis det virkelig er saaledes, saa har jo det halve Rige ogsaa mistet sin Ret til at gøre sig til Dommer i mine Forhold.

Passini. Det halve Rige maaske, men ikke jeg. Jeg er desuden ikke Dommer, blot Raadgiver, Fætter, Ven, Broder — giv mig det sidste Navn, som jeg tidligere har været saa bange for at høre af Din Mund.

Nu kan jeg atter taale det Tror Du, at de tyske Damer, blandt hvilke jeg har levet i de sidste fem Aar, slet intet Indtryk have gjort paa mig? Jeg vil ikke sige, at én eller to af dem vilde have havt Magt til at fortrænge Dig af mit Hjærte, men tyve, tredive, hundrede!

Baronessen. Fy skam Dig! Hvorfor ikke 1003 som paa Leporellos Liste!

Passini. Velan! Forestil Dig 1003 tyske Damer med de mest himmelblaa Øjne og det mest korngule Haar flokke sig om mig fra alle Kanter, tror Du da ikke, at de skulde have Magt til at forvandle mig fra Din Tilbeder til Din Broder? Kald mig Din Broder! Tænk over, hvad der ligger i denne min Bøn til Dig, og hør mig rolig, sindig, uden at græde!

Baronessen (rækker ham Haanden). Nuvel Broder, saa tal — men ikke om —

Passini. Ham?

Baronessen. Ikke om ham.

Passini. Heller ikke naar jeg nu vilde rose ham? Thi han har jo sine udmærkede, sine glimrende Egenskaber.

Baronessen. Rigtig, det er jo det, som jeg sagde — Du gaar over paa mit Parti, ikke sandt Broder?

Passini. Han tager sig ganske fortræffelig ud til Hest.

Baronessen. Jeg véd, at Du vil raillere — men deri har Du dog sagt en stor Sandhed, thi der er Ingen som sidder til Hest som han. Du er selv en god Rytter, men Du kan slet ikke maale Dig med ham.

Passini. Jeg mener det paa min Ære i fuldt Alvor, der er Ingen, som tager sig ud til Hest som han. Og naar han sprænger frem i Spidsen for sin Stab, er det et glimrende Syn.

Baronessen. Ja et mageløst Syn! Og véd Du hvorfor? Fordi man kan se, at den Mand, som rider i Spidsen, er født til at herske over de Andre.

Passini. Født dertil er han dog egenlig ikke.

Baronessen. Jo netop født dertil. Thi uagtet hans Fødsel ikke er fyrstelig, uagtet han ikke har taget Herskermagten i Arv, har dog Pladsen staaet aaben for ham, og Alle have følt, at han var Manden til at indtage den. Nægt ikke, at Herskerstemplet staar paa hans Pande fremfor paa nogen Andens.

Passini. Nu vel! Et saadant Stempel opdager en Kvindes Øje lettere end en Mands. Men en Kvindes Øje skuffer sig ogsaa let. Han er nu engang Hersker, saa længe det varer, og saa ses der maaske et Herskerstempel, hvor der ellers intet vilde være.

Baronessen. Saaledes gaar det ikke med mig. Jeg har vel kun kendt ham, efter at han er bleven Præsident, men jeg vilde altid have set det. Dog Du sagde, at „han var Hersker, saa længe det varede“. Tvivler Du da paa, at det vil vare?

Passini. O nej! Hans Magt er jo anerkendt baade af Indlandet og af Udlandet. For mig kan han gærne vedblive at herske; jeg kender Ingen, som er bedre dertil. Han holder sig nok. Han er klog, og han er ikke bange.

Baronessen. Deri har Du atter Ret! Han er klog og han er ikke bange! Du begynder i det Hele at komme til Fornuft igen. Han er raadsnar og hurtig som ingen Anden! Jeg saa' for et halvt Aar siden, da der var Tumult derinde, jeg saa' det med mine egne Øjne, hvorledes han traadte alene frem paa Trappen til sit Palais for en truende Folkehob. Hans Liv var hvert Øjeblik i Fare. Men han stod fast som en Broncestatue og talte til Mængden, kun faa Ord, og de gik alle rolige bort. Han var skøn!

Passini. Du har Ret, hans Fremtræden er altid beundringsværdig, glimrende, hvad enten han træder ind i en Salon eller i et Deputeretkammer eller for en Folkehob.

Han er skøn som en Broncestatue. Og han har endnu en Egenskab tilfælles med den.

Baronessen. Hvilken?

Passini. Han er ganske hul indvendig, lutter Fremtræden.

Baronessen. Ti stille! Har jeg ikke forbudt Dig at tale om ham (Pause).

Passini. Vejret vedbliver at være godt; jeg tror, at jeg vil gøre en lille Tur ude paa Søen, inden jeg tager bort herfra.

Baronessen. Nej hør! Vent et Øjeblik! Jeg vil vinde Dig helt for ham og Du skal overgive Dig. Hvor kan Du sige, at han er hul, hvad mener Du dermed?

Passini. Jeg mener, at han er kold som Bronce og Marmor, beregnende, at han intet Hjærte har i Brystet, at han vurderer Alt — Alt uden Undtagelse — efter hvorledes det kan tjene hans rasende Ærgærrighed.

Baronessen. Han er ærgærrig, ellers var han ikke stor. Men hvad kender Du til ham, at Du kan sige, at han er hul?

Passini. Jeg har kendt ham godt. Vi ere jævnaldrende, og i de Aar, da Du var med Din Fader i Frankrig, omgikkes vi meget. Tro mig —

Baronessen. O jeg vil ingen af Eders Ungdomshistorier høre —

Passini. Det var heller ikke min Mening at fortælle dem.

Baronessen. Jeg véd godt, at I have kendt hinanden. Han har tidt talt om Dig, med en Venlighed, som det nu synes mig, at Du ikke fortjener. Men Ingen af alle kender ham som jeg. Ingen véd, som jeg, hvor usandt det er, Du siger, at han intet Hjærte har. Har jeg ikke følt hans Hjærte banke imod mit, har jeg ikke — — (lille Pause).

Passini. Du har igen Taarerne i Øjnene, Emilia, men jeg kan ikke standse her. Jeg er kommet hertil alene, fordi jeg vidste, at Du kom her, og fordi jeg følte

en stedse stigende Angst for, at Dit Forhold til ham, som er hele Landet, som er hele Evropa bekendt, skulde tidlig eller sent styrte Dig i Ulykke. Tror Du, jeg eller nogen Anden tvivler om, at han nu — paa sin Maade — er forelsket i Dig? Véd jeg ikke saa godt som Nogen, hvor let det er at fatte Kærlighed til Dig? Den Skæbne undergaar jo næsten Enhver, som kommer i Din Nærhed. At han ved sin Forbindelse med Dig tillige mener halvvejs at række det republikanske Parti Haanden, er vistnok utvivlsomt. Nu vel! Derunder lider Du jo ikke, og der er jo intet Ondt i at forbinde det Ene med det Andet, naar blot begge Dele ere ærlig mente. Men ingen af Delene er ærlig ment. Tro mig, hvis han tidlig eller sent tror at kunne tjene noget politisk Øjemed dermed, saa giver han Slip paa Dig — med Taarer naturligvis — uden Hensyn til, hvad der bliver Din Skæbne, uden Hensyn til, at Eders Forhold er bekendt for Alle. Jeg staar ham ikke længer saa nær, at jeg kan kende hans Planer. Men jeg kender hans Person nok til at vide, at hvad jeg her siger, er sandt, at han intet andet Formaal har end sig selv, sin Magt og sin Hæder, og at han med det koldeste Hjærte spænder Kvinder og Mænd for sin Triumfvogn.

Baronessen. Du fejler, Du fejler, Du fejler, Luigi! Du kender ham ikke, som han nu er. Du kender ham kun som en overfladisk og ærgærrig Yngling. Men hvor tidt har jeg ikke hørt ham selv sige, at det sidste Aar i hans Liv har omskabt ham fuldstændig. Han har sagt mig med Ord, som vare skønnere end Noget, jeg har hørt i mit Liv, at jeg havde den største Del deri, han har prist vort Folk, som han i al dets Lunefuldhed elsker, og hvem han stoler paa, han føler sig dybt forpligtet mod Ponza, som han jo for en stor Del skylder sin Stilling, og hvem han kalder sin Lærer i Folkets Vel.

Passini. Ponza! Ja hans Forhold til Præsidenten er mig en ny Gaade! Men det er ikke ham, vi vilde tale

om. Besvar mig blot ét Spørgsmaal: Hvorfor har Præsidenten ikke allerede for Maaneder siden tilbudt Dig sin Haand og sit Hjærte for alles Øjne. Hvorfor er Du ikke nu hans Gemalinde?

Baronessen. Min Gud, hvor Du har Hastværk paa vore Vegne! Kære Luigi, Du gør Dig næsten latterlig med Dine broderlige Bekymringer. Saa vid da, Du Mistroiske, men fortæl det ikke til Nogen, at jeg for 3 Dage siden fik Brev fra ham, hvori han beder mig endnu at blive her og i al Stilhed træffe Forberedelser, for at han her kan træffe mig og hente mig hjem som sin Brud om en Maanedstid.

Passini. Og Du har svaret —?

Baronessen. Ja jeg har.

Passini. Og Du har svaret ja?

Baronessen. Ja.

Passini. Du burde have raadført Dig med Dine Slægtninge i et saa vigtigt Anliggende. Nu vel, Du bliver altsaa Præsidentens Frue — Dronning — Kejserinde — hvem kan vide?

Baronessen. Ha, ha, ha! Du spøger!

Passini. Mindst af Alt, Deres Majestæt! — Det er ikke bekendt endnu, saavidt jeg véd?

Baronessen. Nej, jeg sætter det ikke i Aviserne.

Passini. Sandsynligvis ikke. Om en Maanedstid sagde Du? Dagen er endnu ikke bestemt?

Baronessen. Nej. — Tys der kommer Nogen!

Ponza (i Sidedøren, talende til En udenfor). Ja, besørg disse Telegrammer straks. Og hvis der skulde indtræffe Noget til mig, især Telegrammer saa bring mig dem uden Ophold her i Salen. Jeg vil sidde her og læse Aviserne. (Han træder frem og ser Baronessen og Passini). Ah, undskyld! jeg ser, at Salen er okkuperet! Hvorledes, Baronesse Nerly! Gør De mig endnu den Ære at erindre mig?

Baronessen (rejser sig meget forekommende). Min Gud, Hr. Ponza! Min Hukommelse maatte være meget slet,

hvis jeg ikke skulde erindre en saa udmærket Mand, skønt det nu allerede er en Stund siden, jeg har set Dem! Hvilket behageligt Tilfælde, at jeg skulde træffe Dem her!

Ponza. Baronesse, jeg er Dem taknemmelig for Deres Venlighed! Den er en Vederkvægelse for en stakkels Deputeret som mig, der til dagligdags maa kæmpe mig frem i Politikens plumrede Strømme og kun sjælden kan trække frisk Luft og høre smigrende Ord af en udmærket Dames Mund.

Baronessen. Tillad mig, at jeg forestiller Dem min Fætter og Plejebroder, Grev Luigi Passini, som har havt den Venlighed at opsøge mig her for at tale med mig om Familie-Anliggender.

Passini. Hr. Ponza! Det er mig en Ære —

Ponza. Hr. Greve! Jeg er lykkelig ved at gøre Deres Bekendtskab.

Baronessen. De kommer fra Hovedstaden, Hr. Ponza?

Ponza. Ja naadige Frue! Dog ikke direkte; jeg tog egenlig herned efter Sessionens Slutning for at trække lidt frisk Luft; men jeg bliver vist nødt til at vende tilbage, før jeg ventede det. Man havde desuden anmodet mig om at tale ved en Banket, som holdes idag i det ny Municipalpalads. Jeg har min Valgkreds i denne By.

Baronessen. Hvor det er Skade, at vi Damer aldrig faa Lov til at være med til en saadan Lejlighed, hvor man paa engang kunde belæres og begejstres! Hvad skal Deres Tale gælde, Hr. Ponza? Mig tør De godt betro det, da jeg dog desværre er afskaaret fra at høre Dem.

Ponza. Min Tale vil nærmest komme til at dvæle ved Præsidenten, Statens Overhoved. Jeg havde fra Begyndelsen af været betænkt paa et andet Æmne; men jeg tror ifølge senere indfrufne Omstændigheder, at dette

vil være det rigtige. Jeg vil tale om hans personlige Fortjenester, hans Sindelag mod Folket. Man trænger, vi trænge Alle til at tale om ham i dette Øjeblik.

Baronessen. Bravo Hr. Ponza! De henrykker mig! Men jeg beklager endnu dybere, at jeg ikke faar Dem at høre. Hvor skulde jeg ikke applaudere! Men jeg antager, at min Fætter, der som Mand er lykkeligere stillet end jeg med Hensyn til Festmaaltider, vilde kunne have ganske særdeles Glæde og Udbytte af at høre Hr. Ponzas Tale. Kære Fætter, Du bør ikke forsømme denne Lejlighed.

Passini. Jeg glæder mig uendelig til at læse Hr. Ponza's Tale i Bladene, som sikkert ville referere den in extenso. Men, sandt at sige, har min Læge foreskrevet mig en fuldstændig Afholdenhed med Hensyn til store Middagsmaaltider, og paalagt mig en meget kapriciøs Diæt: Lidt Kartoffelsalat, en fersk Sild og let Øl, hvilket gør mig det aldeles umuligt at sætte mig til et Bord, der bugner af Retter og Vin.

Ponza. Ha, ha, ha! Jeg forstaar Dem meget vel, Hr. Greve! Baronessen glemmer, at ifølge det politiske Parti, hvortil De hører, kunde De naturligvis ikke søge Plads ved en Sammenkomst, som har en ren demokratisk Farve, og ved hvilken jeg fører Ordet.

Passini. De tager fejl, Hr. Ponza! Jeg har aldrig taget noget Parti i politisk Henseende.

Ponza. Jeg véd, at Deres Optræden har været meget tilbageholden; men Deres Families Traditioner gaa dog i afgjort aristokratisk Retning.

Passini. Men jeg føler mig aldeles ikke bunden til min Families Traditioner, forsikrer jeg Dem.

Ponza. Jeg er baade overrasket og glad ved at høre denne Udtalelse. Men i ethvert Fald vilde De dog næppe antage mig til Ordfører for Deres politiske Stemning.

Passini. Jeg kan knap sige, at jeg har nogen politisk Stemning. I hvert Fald synes De at overvurdere den. Paa den anden Side gør De mig Uret ved at nære nogen Mistanke til min Stemning imod Dem. Jeg har fra Barnsben af — og i min Families Skød — lært at højagte det store Talent og den sande Fortjeneste.

Ponza. Det er smigrende Ord, Hr. Greve, som jeg mindst havde ventet af en Mand, som jeg ifølge hans Navn betragtede som en skarp politisk Modstander. Men jeg véd knap, om jeg tør tage Deres Ord til Indtægt for min Person.

Passini. Fuldkomment, og i fuld Oprigtighed. Hvad De har udrettet ved Deres Lov om Almueskolevæsenet og ved Deres Arbejderlov, som De paatvang Regeringen og Præsidenten med et saa sejrrigt Talent, ere store Kendsgerninger, som hele Evropa har beundret og jeg ikke mindst.

Ponza. Min Gud, De taler jo snarere som en Tilhænger end som en Modstander!

Passini. De overvurderer mig igen. Deres politiske Tilhænger tør jeg ikke kalde mig: jeg er, som sagt, overhovedet slet ikke Politiker. Jeg har endogsaa følt, at mine Evner for Diplomatien ikke vare tilstrækkelige, og derfor har jeg ogsaa allerede indsendt min Afskedsbegæring og venter hver Dag paa Afløsning. Jeg vil leve paa Landet mellem mine Køer og Faar; de ere mig ikke for kloge.

Baronessen. Men Luigi, derom har Du jo ikke fortalt mig et Ord. Husk paa, at man skal raadføre sig med sine Slægtninge i vigtige Anliggender, og jeg havde aldrig givet mit Minde til Din Beslutning. Hvad ville de tyske Damer sige?

Ponza. Jeg maa føje min oprigtige Beklagelse til Baronessens og de tyske Damers. Deres Talent er almindelig anerkendt, og vi ville savne det meget, hvis De ikke tager Deres Beslutning tilbage.

Passini. Hr. Ponza, De gør mig atter for megen Ære! Min tidligste Chef i den diplomatiske Tjeneste, den gamle Marchese Caviglia, lod mig mange Gange høre, at jeg var for „ærlig“, hvormed han i sit milde Sprog altid mente: for indskrænket. Mine Øjne ere ikke skarpe nok til at gennemtrænge en Taage. Jeg maa have Tingene lige i min Nærhed, jeg maa kunne tage og føle paa dem for ret at forstaa dem. Jeg føler i dette Øjeblik en sorgløs Nydelse ved at bekende mine Svagheder, en lignende Nydelse som Skoledrengen føler, naar han skal have Ferie næste Dag. Min Ulykke har i flere Aar været den, at jeg skulde lade, som jeg forstod det, jeg i Virkeligheden slet ikke forstod. Og Følelsen heraf er især blevet mig utaalelig ved den nuværende Regerings Politik, som jeg ikke forstaar det Mindste af, skønt jeg hvert Øjeblik har maattet spille den utaknemmelige Rolle, at jeg var fuldkommen indviet i den.

Ponza. O det vil blive bedre, det vil blive bedre! Jeg indrømmer Dem, at Ministeriet tidt kunde være meget uklart, men Præsidentens egen Politik har dog været klar nok.

Passini. Der ser De, hvor svag min Fatteevne er, Hr. Ponza! De siger, at den er klar nok; og det er netop den, som jeg aldrig har kunnet fatte.

Ponza. Men det forekommer mig dog ikke vanskeligt at bemærke, at den har bestaaet i en Bevægelse i rent demokratisk Retning. Han har altid med Glæde modtaget mine Reformlove, hvad saa hans Ministre have sagt dertil. Han selv er ren Demokrat.

Passini. Han? Ren Demokrat?

Baronessen. Ja, kære Fætter, hvor kan Du miskende det? I Diplomater leve i lutter Mistænksomhed.

Passini. Maaske, jeg kender blot intet tydeligt Bevis paa hans Stemning.

Ponza (smilende). O Beviset lod sig dog føre.

Passini. Nu vel, jeg har ingen Ret til at trænge ind paa Dem. Jeg tager Tingene saa plumpt, at jeg mener, at hvis han virkelig var Demokrat, saa havde han allerede brudt med sit Ministerium, og saa var De i dette Øjeblik Minister.

Ponza (spændt og utaalmodig). Men om jeg nu —

Baronesssen. Kære Hr. Ponza! Hold ikke Deres Ytringer tilbage. Hvis De har Beviset, saa giv os det, for at min slemme og mistroiske Fætter kan blive fuldkommen helbredet og vende styrket tilbage til de tyske Damer.

Ponza. Naadige Frue! De forlanger, at jeg skal sige, hvad jeg egenlig burde holde hemmeligt. Men jeg stoler paa Deres og Grevens Diskretion. Jeg er i dette Øjeblik Minister, og hele det forrige Ministerium er fjærnet.

Baronessen. Bravo, bravo! Hvor jeg er lykkelig! Kære Hr. Ponza! Lad mig være den Første, eller dog en af de første, som ønsker Dem til Lykke, hele Landet til Lykke!

Ponza. Baronesse! De overvælder mig! Ingen Lykønskning kunde være mig dyrebarere.

Passini. Modtag ogsaa min Lykønskning. Deres Eksellence vil undskylde, at jeg i min Uvidenhed udtalte mig saa uforbeholdent til et Medlem af Regeringen, til min foresatte Øvrighed. Men jeg forstaar ikke, at et foregaaet Ministerskifte kan eller skal holdes hemmeligt. Landet maa dog kende sin Regering.

Ponza (noget forlegen). Forstaa mig ret, Hr. Greve! Jeg har for saa vidt foregrebet Begivenhederne, som den egenlige og formelige Overdragelse af det Hværv at danne det nye Ministerium ikke er kommet mig tilhænde endnu. Men Præsidenten har selv skrevet til mig, at den kan indtræffe, hvilket Øjeblik det skal være.

Passini (tørt). Ah!

Ponza. De erindrer, at Baronessen indtrængende forlangte af mig, at jeg skulde præstere det Bevis, som jeg var i Besiddelse af, for vor Præsidents rent demokratiske Hensigter. Og jeg antager dog, at det, som jeg allerede har sagt, maa være fuldkomment fyldestgørende.

Passini. Fuldkomment.

Baronessen. Nej Luigi! Jeg kan høre paa Din Tone, Din Stemme, at Du ikke endnu er blevet omvendt. Efter saa klare, saa uimodsigelige Beviser fastholder Du endnu Dit halsstarrige Sind. Du gør mig vred, Du fornærmer mig. Jeg paakalder Deres Hjælp, Hr. Ponza! De er Mand, De er en stor Politiker, og De har selv hørt, hvor højt han agter Deres Mening. Han — ja jeg siger til Hr. Ponza, hvorledes Du før talte om Camillo — om Præsidenten! —

Passini. Kære Emilia! Gør ingen Hemmelighed deraf! Jeg føler mig paa dette Sted kun som Privatmand, og en Privatmand har jo den uvurderlige Fordel at kunne politisere, som han har Forstand til.

Baronessen. Han paastod, at han var hul, at han intet Hjærte havde, at han var Egoist, kold som Bronce og Marmor! Ikke andet end Politik.

Ponza. Naadige Frue, den samme Opfattelse har jeg hørt ytre fra andre Sider, men jeg tilstaar, at jeg ikke fra Grev Passini, som forstaar paa en saa smigrende og smuk Maade at anerkende Andres ubetydelige Fortjenester, havde ventet en saadan Miskendelse af vor Præsident. Hr. Greve, gør De Dem ikke som Borger af vor Nation skyldig i en Utaknemmelighed? Har man da glemt, hvad denne Mand udrettede for halvandet Aar siden, da Revolutionen var gaaet over sine Bredder, da Folket i overstrømmende Frihedslyst ingen formanende, ingen advarende Stemme vilde høre, end ikke min, da Alt rasede og larmede i Forvirring, da Anarkiet allerede aabnede sit mørke, sit gabende Svælg, at han da — siger jeg — en ung Officer, i Spidsen for et Par Batail-

loner — saa godt som uden Sværdslag forstod at berolige det larmende Hav! Handlede jeg fejl, da jeg dengang sagde til Folket: Vælg ham til vor unge Friheds faste Værn! Sæt ham i Spidsen for den udøvende Magt, giv vort Lands Værge, Hæren, i hans Haand! Nej, nej, jeg handlede ikke fejl. Med den republikanske Romers strænge Dyd har han hævdet Loven; aldrig er han gaaet et Haarsbred udenfor den. Tiltrods for, at han i den første Tid, som en Overgang, har maattet omgive sig med Mænd uden politisk Farve eller Stemning, har han, Aristokrat af Fødsel og Traditioner, været de store folkelige Ideers lydige, lærvillige Elev, og næppe har han følt, at Øjeblikket er kommet, før han kalder deres Talsmænd til at lede Statens Styrelse. Man har kaldt ham hul, hjærteløs. Hør mig, jeg vil fortælle et Træk af hans Mildhed og Menneskelighed! Han rider en Dag i Spidsen for sit Følge ud igennem en af Forstæderne. En Skare Børn leger midt paa Vejen; de ere allerede ifærd med at flygte for Rytterne, da han pludselig standser sin Hest, vender sig til sit Følge og siger med et lysende Smil: Hav Agtelse for Børnenes Lege! Af dem ville Fremtidens Alvor gro op. Han kaster sin Hest til Siden og gør en Omvej for ikke at forstyrre dem. Findes ikke hans Navn øverst paa alle Indsamlinger i veldædige Øjemed? Har han ikke færdedes blandt Arbejderne, hvor de vare forsamlede, har han ikke trykket den fattigste Mands Haand, opsøger han ikke Nød og Elendighed, Sygdom og Sorg, for at bringe Trøst og Hjælp? O kald ikke denne Mand hjærteløs. Hvo har da Hjærte iblandt os, om han ikke har det! Og hør mig! Tiden er kommen, da hans Hjærte ikke længer skal holde sig tilbage, Tiden er kommen, da han skal sætte Seglet paa sine rige Løfter. En Vaarmorgen skal bryde frem over vort Land. Solguden kører allerede sine fnysende Heste frem gennem Skyerne — det dæmrer — Taagerne spredes og snart, om et Øjeblik maaske, skulle de første varme

Straaler funkle for dem, som have vandret i Uvished og Tvivl! (Afsides.) Jeg tror, at jeg vil benytte Noget af dette til min Tale ved Banketten.

Baronessen (rækker ham begge Hænder og beholder hans Haand mellem sine). Hr. Ponza! De er vidunderlig! Lad en Kvindes Haandtryk, hendes Glædestaarer, som ikke kunne holdes tilbage, takke Dem for Deres Ord, Deres sande og skønne Ord.

Ponza (med halvkvalt Stemme). Fru Baronesse!

Passini. Hr. Ponza! Jeg vil ikke føre Krigen videre. Min Kusine røbede en Ytring for Dem, som maaske burde være holdt tilbage. Mine Ytringer om Præsidenten have deres Rod i Ungdomstiden, da han og jeg omgikkes en Del. Sin Mening om en Ungdomsbekendt skal man vistnok ikke give til Pris uden de vægtigste Grunde. Jeg har havt saadanne vægtige Grunde (ser paa Baronessen). Maaske har han forandret sig! Alting tyder jo hen paa, at han er ifærd med at tage et bestemt Parti i flere Henseender. Vi Diplomater ere maaske for pedantiske med Hensyn til Formerne.

Ponza! O jeg forstaar Dem fuldkommen, Hr. Greve! (Afsides.) Den kære Greve har vel været skinsyg paa Præsidenten.

(Giuseppe træder ind med et Blad i Haanden).

Giuseppe. Her er et Telegram fra Hovedstaden, som jeg skal bringe til Hr. Ponza.

Ponza (meget spændt). Telegrammer, giv hid! (Giuseppe gaar.) Ah, det er kun et offenligt Telegram, en Løbeseddel. Lad se! — „Den 8de Maj, Kl. 10 Morgen. Rygter om et Ministerskifte. Hovedstaden er i stærk Bevægelse; Folkehobe have samlet sig under Raabet: Ponza! Ponza!“ — Min Gud! — „Nogle Opløb ere adspredte uden synderlig Blodsudgydelse. Præsidenten har talt til Folket.“

Passini. Der staar ikke, hvad Præsidenten har sagt?

Ponza. Nej! men det er let at begribe, han maa vel have sagt dem sin Beslutning. At jeg dog ikke i dette Øjeblik er ved hans Side for at dæmpe Bevægelsen, for at dæmpe og lede paa engang!

Baronessen. Kære Hr. Ponza! Jeg er i den største Spænding. Men De maa i et Øjeblik som dette have meget at tænke paa, og vi tør ikke forstyrre Dem. Jeg gaar til mine Værelser, men jeg beder Dem indstændig om straks at give mig Underretning om Alt, som kommer til Deres Kundskab.

Ponza. Jeg skal naturligvis ikke forsømme det, naadige Frue.

Baronessen. Til vi ses! Og endnu engang tak, tak for Deres Ord. — Kære Fætter, Du maa spise til Middag med mig Kl. 5, hvis Du til den Tid er blevet rigtig god (gaar ud igennem Sidedøren).

Passini. Med Glæde! Hr. Ponza, jeg anbefaler mig.

Ponza. Hr. Greve! (Passini ud gennem Havedøren.)

Ponza (alene). Hvilken besynderlig Situation! I Hovedstaden er min Udnævnelse til Minister efter al Sandsynlighed i dette Øjeblik officielt bekendt, og jeg selv er naglet til Pletten her, og kan Intet gøre, Intet udrette — undtagen at vente. Det er ogsaa ubegribeligt, at et saadant Telegram kan gaa saa langsomt. Jeg tør ikke lade det gaa fejl af mig og begive mig paa halvanden Dags Rejse til Hovedstaden, uden at have faaet officiel Meddelelse. Saasnart jeg har faaet den, kan jeg allerede udrette meget ved Telegrafen. (Ser paa sit Ur.) Klokken er nu halv 2 og først Kl. 5 gaar det næste Jernbanetog. — — Taalmodighed! Taalmodighed! — — Hvor hun er skøn, himmelsk henrivende, bedaarende skøn! Hvilke Øjne, og hvor varmt, hvor kvindeligt, hvor blødt er ikke hendes Haandtryk! — Nu vel, det bliver en Øvelse i Fremtiden ikke at lade sig for stærkt henrive af hende! — Og hvilken varm, hvilken ildfuld Sjæl, som straks blusser op ved

en Gnist af Veltalenhed! Hvor straalede hendes Blik mig imøde! Hvorledes syntes hun ikke at inddrikke ethvert af mine Ord! Det er en besynderlig Magt en saadan Kvinde har til at forynge et 45-aarigt Hjærte! — — Og denne Diplomat! Han skal ikke vinde mit Hjærte ved sin Smiger! Han er vel 10 Aar yngre end jeg, og alligevel saa kold, saa blaseret. Jeg kender disse Mennesker, som ikke gide tage et Parti, som gaar omkring med en evig Mistænksomhed og Uvished. Forstaar han i Virkeligheden Betydningen af, hvad jeg har udrettet, hvorfor tager han saa ikke helt mit Parti? Lutter Ladhed og Blaserthed! Han gider ikke længere tjene sit Fædreland som Diplomat, i et Øjeblik som dette, da alle Kræfter burde anspændes mod ét stort Maal. Og jeg lagde meget vel Mærke til den Aarvaagenhed, hvormed han betragtede sin skønne Kusine. Bag hans Ord om Præsidenten laa naturligvis lutter Jalousi. Men han skulde dog tage i Betænkning i et Øjeblik som dette at indynde sig hos hende og at sværte Præsidenten for hende! Burde jeg egentlig ikke arbejde paa at fjærne ham fra hendes Nærhed? — —

Giuseppe (træder ind med et Brev). Et Brev til Hr. Ponza?

Ponza. Et Brev? Et Telegram mener De!

Giuseppe. Nej, et Brev fra Hovedstadsn. (Giver ham Brevet og gaar).

Ponza (alene, aabnende Brevet). Det er igen fra ham! Men hvad skal jeg nu med et Brev, som er over en Dag gammelt! (Han løber det flygtigt igennem). — Hvad, hvad er nu dette! „Der staar endnu en Ting tilbage, inden jeg kan gøre den endelige Overgang til Demokratiet“. — Hvad er der nu i Vejen? Er der kommet Ugler i Mosen? — „Jeg véd, at man mistænker mig for aristokratiske Tendenser. Vil Folket tro mig? Vil det ikke med Rette forlange varigere Garantier end et demokratisk Ministerium, som kan fjærnes igen imorgen“. — Fjærnes igen

imorgen — nej det skulle vi virkelig have os frabedt! — „Jeg vil knytte Demokratiet til selve min Person, til min egen Skæbne“. — Det er en fuldkommen rigtig Tanke! — „Jeg er en Folkets Mand, jeg vil vælge mig en Brud af Folkets Midte“. — En Brud! Men Gud bevares! Han vil dog vel ikke gifte sig med en Fiskerkælling eller en Arbejderpige. — „En Datter af en Købmand eller en Haandværker vil gøre mig til en lykkeligere Mand og Fader end Baronesse Nerly; hun er for nær forbundet med disse ildesindede Passini'er“. — Der er Noget i det! — Skulde han muligvis være blevet forelsket i en Borgerpige? Nu, fra et politisk Synspunkt var det ingen Ulykke. — „Man vilde juble, og man vilde tro!“ — Han har Ret, man vilde juble og man vilde tro ham! — „Burde det Hele ikke være snarest mulig afgjort?“ — Jo det burde det virkelig, jo før jo heller. — „Men Baronessen bør skaanes for en Krænkelse fra min Side, Verden har havt saa travlt med vort Forhold.“ — Den stakkels Kvinde — hvis hun virkelig har elsket ham saa højt? — „Jeg selv er rede til Offeret — men hun? Gid hun afskyede mig istedenfor at elske mig!“ — Afsky ham, ak, det gør hun vist ikke! — „Gid hun havde brudt med mig, klart, bestemt; gid Budskabet derom laa foran mig! Da kunde jeg handle, gaa min lige Vej, med saaret Hjærte, men dog sikkert. Meddel mig, hvad De tænker herom. Øjeblikket nærmer sig, jeg er utaalmodig og ønsker at gøre Alt straks og helt. Ministeriets Demission ligger paa mit Bord. Deres Ven —“. Hvor klart ser han ikke Situationen, hvilket Blik for hvad det kommer an paa! Hvor resolut og kraftig er han ikke! — Nu maa han ingen Hindring finde paa sin Vej! Folket er jo allerede i Bevægelse, Øjeblikket er kostbart! Jeg kunde jo hjælpe ham. — — Og dog er der Noget ved det Hele, som gør mig ondt, jeg har ikke rigtig Lyst, Mod dertil — at saare et Kvindehjærte! — Men gør man ikke hende selv den bedste Tjeneste

dermed? — Elsker hun ham? — Hvem galdt hendes Begejstring og Varme før? — Om nu jeg selv? — Taabelige Tanke! — Nej det Brev har gjort for stærkt et Indtryk paa mig — jeg maa samle mine Tanker i Ro —

Baronessen (træder ind). Hr. Ponza! Jeg føler en forfærdelig Uro over disse Efterretninger, som ere indløbne fra Hovedstaden. Jeg trænger saameget til at tale med en Mand, der forstaar disse Ting bedre end jeg. Jeg har derfor opsøgt Dem, uagtet jeg maaske forstyrrer Dem i vigtige Tanker. Jeg véd ikke, om jeg skal blive her, eller om jeg skal rejse straks derind. Det er mig utaaleligt at være her i saa lang Afstand. Led mig, raad mig, hvad dømmer De om denne Folkebevægelse. Kan den blive farlig?

Ponza. O nej! naadige Frue, den vil lægge sig, naar Folket faar sine Ønsker opfyldte, naar det ser de tydeligste Garantier for, at Præsidentens Sindelag er rent demokratisk. Vær uden Frygt, Begivenhederne ville kun fremskyndes noget mere.

Baronessen. O, De er altid den rette Mand at henvende sig til. De er saa fuld af Tillid og Trøst. Jeg har idag følt, at jeg vilde ønske, at jeg altid havde Dem i Nærheden, og dog har jeg i lang Tid set Dem saa sjældent, næsten slet ikke. Men disse Folkebevægelser ere saa uhyggelige. Jeg har selv engang været Vidne til en, og det var et forfærdeligt Syn. Hvert Øjeblik kan bringe Fare. Et Skud kan løsnes af en forbrydersk, en vanvittig Haand, de værste Ting kunne ske, og han er saa forvoven, han tænker aldrig paa Faren.

Ponza. Han? — Han? — Ah, De tænker paa Præsidenten! O vær ikke bange for hans Liv; han hører til dem, som ere fødte under en lykkelig Stjærne. Er De virkelig saa bekymret for hans Skæbne?

Baronessen. Min Gud! Hvor kan De gøre mig et saadant Spørgsmaal? Jeg tænkte mig, at vi i dette

Punkt fuldstændig forstod hinanden, for saa vidt som en Mand og en Kvinde kunne forstaa hinandens Følelser. Er De ikke selv bekymret for hans Skæbne? Hørte jeg Dem ikke selv for et Øjeblik siden i denne Sal tale med en Begejstring, en Varme, som gjorde et dybt Indtryk paa mit arme, saarede Hjærte, om hans Fortjenester, om hans Dyder. om hans Menneskelighed, Hjærtelighed, Mildhed.

Ponza. Ja, jeg betragter naturligvis hans Liv og Velfærd som uhyre kostbart i dette Øjeblik for Staten, for Demokratiets Sag. For saa vidt er jeg fuldkommen enig med Dem. Men muligvis har en Smule Varme, en Gnist af Veltalenhed fra min Side, som var nødvendig ligeoverfor deres Fætters altfor upartiske Politik — eller Mangel paa Politik — sat Deres Hjærte i en altfor stærk Bevægelse. Om end mine Ord kom til at handle om Præsidentens Person, saa gik mine Tanker dog egenlig nærmest ud paa at vinde en betydelig og højtstillet Mand for Præsidentens og min fælles Sag, for Demokratiet.

Baronesssen. Hvad De der siger, overrasker mig i højeste Grad. Hører De da virkelig til dem, hvis Ord skulle forstaas i en anden Mening end den, de indeholde? Er De virkelig En af dem, som ikke kunne se en Ting fra anden Side end den politiske, for hvem Alt gaar op i Partiet og dets Interesser? Hører De da selv til de Hule, de Kolde? — O hvilken Skuffelse! Hvormeget svigter dog ikke her i Verden af, hvad man havde troet paa!

Ponza. Fru Baronesse! De gør mig den dybeste Uret! Aldrig har Nogen tvivlet om Sandheden af mit Ord. Man har tidt nok bebrejdet mig, at jeg ikke var hul, ikke var kold eller mistroisk nok. Men jeg bryder mig ikke om at være det, og mindst af Alt vilde jeg være det ligeoverfor Dem, som jeg beundrer — som jeg — med hvem jeg har den dybeste Sympati.

Baronessen (venlig). Tilgiv mig, jeg maa have opfattet Dem fejl. Jeg er fuld af Angst og Uro. Men det forekom mig, at Deres tidligere Varme, som henrev mig, nu var afløst af Kulde.

Ponza. Af Kulde? I Sandhed ikke mod Dem!

Baronessen. De misforstaar mig, men mod ham —.

Ponza. Ham? — Ham? — De mener atter Præsidenten?

Baronessen. Ja naturligvis — hvem Anden?

Ponza. Er det da en hellig Pligt at nære saa varme Følelser for ham? Jeg ærer ham som Republikens Overhoved, jeg glæder mig ved, at vi arbejde hen mod det samme Maal, jeg støtter hans Magt, ligesom jeg har skabt den —

Baronessen. Det véd jeg, det er ikke derom jeg taler — men hans Person —?

Ponza. Hans Person? Hans Person? Nu ja, den har ogsaa mange sjældne Egenskaber. Vi Mænd, som kunne trænge til at finde disse Egenskaber hos Statens Overhoved, vi støtte hans Person. — Men — ja jeg føler det næsten som en Pligt at udtale det for Dem, da det dog tidlig eller sent vil gaa op for Dem, og det let kunde blive for sent — i andre Henseender, i Hjærtets Anliggender, er hans Person vel ikke fuldkommen paalidelig. Jeg vil i Sandhed ikke sværte ham, ikke nedsætte ham — jeg vilde foragte at gøre det. Jeg mener kun, at man om ham med Rette kan sige, at han er lutter Politik, at han ser Alting fra den politiske Side. Saaledes er han nu, det er Sandhed, jeg siger. Og derfor vilde jeg med den største Indstændighed raade en Kvinde, som jeg beundrede og højagtede, fra at knytte sin Skæbne til hans.

Baronessen. Saa forstod jeg jo dog Deres Ord rigtig før — o hvor jeg er ulykkelig!

Ponza. Det har anet mig, at jeg ved mine Ord kunde forvolde Dem Smerte, i alt Fald en flygtig Smerte.

Baronessen (bittert). En flygtig Smerte!

Ponza. Men ved Alt, hvad der er mig helligt, jeg gør ham dermed ingen Uret, jeg begaar intet Forræderi, ikke engang nogen Indiskretion. Han maatte gærne selv høre mig tale saaledes. Og naar jeg tænker paa Dem, paa Deres Stilling i dette Øjeblik, saa kan jeg med Sandhed sige mig selv, at jeg gør Dem den bedste Tjeneste ved at drage Sløret fra Deres Øjne, som maaske have været tilslørede eller blændede. Jeg taler ikke saaledes uden vægtige Grunde, uden gode Beviser.

Baronessen. Hvilke Grunde, hvilke Beviser? Jeg vil kende Dem. Kender De da noget Eksempel paa, at han har forladt en Kvinde, som han har elsket, for Politikens Skyld? Jeg vil, jeg maa vide det. Svar mig!

Ponza. Dertil kan jeg svare: Ja.

Baronessen. Hvilken Kvinde? — Svar mig!

Ponza. Dette Spørgsmaal kan jeg ikke besvare.

Baronessen. De kan ikke besvare det? De vil ikke, De tør ikke. Sig mig da, hvornaar det er sket.

Ponza. De maa ikke fritte mig paa denne Maade. Jeg kan heller ikke besvare dette Spørgsmaal; men det er ikke længe siden.

Baronessen. O hvor jeg er ulykkelig, hvor jeg er ulykkelig — Alt vakler for mig; Alt gaar mig imod! Hvorfor har jeg dog skullet opleve en Dag som denne, den sorteste Dag i mit Liv! Jeg har i lang Tid været forkælet af Lykken, og jeg kan ikke bære det. Alt var Glæde, Forventning! Imorges, mens Duggen endnu laa paa Blade og Blomster, gik jeg ud for at betro Naturen min Lykke; jeg havde ingen Anden at tale til, men den var mig god, den var mig nok. Saa kom min Fætter mig uventet imøde, og jeg blev glad ved at se hans kære Ansigt. Men straks begyndte han at gyde Tvivl og Mistro i mit Hjærte. Og dog var han mild, ærlig, venlig, han tænkte paa den Sorg, han kunde forvolde mig, han skaanede mig, saa vidt han kunde. Saa traf vi Dem,

De tog mit Parti, De talte henrivende Ord, som helt gengav mig min Lykke, som dræbte alle Tvivl. Og nu, et Øjeblik efter, gør De Dem selv til Løgner, maner al den sorte Tvivl frem igen, og dræber mig, tager Livets Lys bort fra mig. O det er ondt, det er dæmonisk! Jeg vil opsøge Luigi, han er god imod mig, han skal følge mig bort, bort fra dette Land.

Ponza (med bævende Stemme). Baronesse, bliv, hør mig, opsøg ikke Deres Fætter straks, han er Dem ikke bedre end jeg: jeg er Dem hundrede Gange bedre sindet end han. De driver mig til Fortvivlelse, til Selvmord med Deres Ord: „Ond, dæmonisk“. Hvor kan De være saa grusom at sige Sligt! Jeg véd ikke, hvad det er; en rædsom Skæbne maa drive sin Leg med mig, siden jeg kan komme til at høre saadanne Ord fra Deres Læber, Deres velsignede Læber, som Himlen har skabt, for at der skal strømme Kærlighed, Blidhed og Naade fra dem. Kunde De aabne mit Hjærte og se, hvad det indeholdt, tro mig, De vilde da finde alt det Modsatte af, hvad disse Ord betyde. De har krænket mig grusomt, og med en Krænkelse fra Dem kan jeg ikke leve.

Baronessen (vender sig pludselig imod ham og siger med Kulde). Hr. Ponza! Deres bevægede Ord faa mig til at gøre Dem et ganske ligefremt Spørgsmaal, som jeg beder Dem besvare: Elsker De mig?

Ponza. Om jeg elsker Dem? Baronesse, De spørger mig selv! Hvad har jeg sagt, at De maner Noget frem af mit Bryst, som skulde have været gemt der for lang Tid, maaske for bestandig.

Baronessen (spændt). De elsker mig?

Ponza (paa Knæ). Ja Emilia, paa dette Spørgsmaal fra Deres Læber har jeg kun ét Svar, og det er mig umuligt at holde det tilbage. De vender Dem fra mig. Tro mig, denne Bekendelse skulde ikke være kommet over mine Læber i lang Tid, uden at De selv havde forlangt den. Jeg forstaar, at De i dette Øjeblik ikke kan

modtage den, jeg forstaar Deres Sorg ved Skilsmissen fra ham, og hvis der er noget Haab for mig i Deres Hjærte, saa hold det tilbage; lad mig vente, lad mig vente i Aarevis. Lad mig vente hele mit Liv, om det skal være, jeg har jo aldrig haabet, at De nogensinde skulde komme til at elske mig; men tro mig, tro paa mit Hjærtes og mine Ords Sandhed.

Baronessen (med isnende Kulde). Hr. Ponza! De burde straks have begyndt med at gøre mig Tilstaaelsen om Deres Kærlighed. Kan De, som er saa stor en Lovgiver, ikke faa givet en Lov om, at en Mand, som er forelsket i en Kvinde, skal sige hende det straks? Der kunde derved spares mange Misforstaaelser, undertiden mange Ulykker. Naar man først har faaet en saadan Erklæring, saa véd man bedre, i hvilken Aand og Mening Tilbederens Ord skulle tages, naar de gælde andre, mere Lykkelige.

Ponza (rejser sig). Jeg forstaar Dem ikke. De tror, at jeg —

Baronessen (bleg). Jeg tror, at De har spillet Judas' Rolle mod Deres Herre og Mester. O, der er noget uhyre Smerteligt i at se Sligt, men der er dog Haab deri tillige. Jeg var paa mit Kammer for lidt siden, jeg bad inderlig, inderlig til Madonna og alle Helgener for ham, for at han maatte gaa sejrrig ud af Faren. Jeg var endnu urolig, jeg trængte til at tale med Dem for at høre menneskelig Trøst. Da stak De mig som en Slange, det smertede mig frygteligt. Men Himlen hjalp mig dog, den lærte mig at gennemskue en Forræder!

Ponza. En Forræder, en Judas, jeg! Frue, De taler vanvittige Ord!

Baronessen. Maaske, mit Sind er i Oprør! Med Dem har jeg sikkert talt mit sidste Ord!

(Passini træder hurtig ind fra Haven.)

Passini. Hr. Ponza! Det er heldigt, at jeg træffer

Dem her. Jeg søger Dem. Har De faaet Underretning om, hvad der er foregaaet, og hvad der foregaar.

Ponza (ganske aandsfraværende). Jeg — hvad der foregaar — hvad mener De, Hr. Greve?

Passini. Jeg har været ude i Byen. De vildeste Rygter krydse hinanden der. Snart hedder det, at De er udraabt til Præsident inde i Hovedstaden, snart at den kongelige Familie er vendt tilbage, snart at Præsidenten har proklameret Kejserdømmet. Dog disse Rygter kunne vel ikke alle være sande; men hvad der ikke kan være Tvivl om, er, at Bevægelsen i Hovedstaden er i den stærkeste, den farligste Stigen. Jeg har selv set Telegrammer, som viste det. Og jeg har set i dette Øjeblik, at Tropperne ere ifærd at besætte alle Gader her i Byen. Hvad det skal betyde, har man ikke villet sige mig. (Pavse; Ponza svarer ikke.) De synes knap at lægge Mærke til, hvad jeg siger, Hr. Ponza! Jeg troede at skylde en Mand, hvem jeg har Agtelse for, en saadan Efterretning. Efter Deres offentlige Stilling burde De vistnok næppe være passiv i dette Øjeblik. De burde enten gribe ledende ind, eller tænke paa Deres personlige Sikkerhed.

Ponza (drømmende). Min Sikkerhed, jeg forstaar Dem ikke. — Det Hele har vel Intet at betyde?

Passini. Intet at betyde! (afsides, ærgerlig). At en Statsmand kan tabe Hovedet paa denne Maade. — Kære Kusine! — Hvad nu, Du er ogsaa bleg, forvirret! Hvad er der hændt?

Baronessen. O, Luigi, forlad mig ikke, bliv hos mig! Jeg er saa angst, saa forvirret! Jeg har oplevet, hvad jeg aldrig troede muligt. Jeg har sagt Ord, som jeg aldrig troede, skulde komme over mine Læber; jeg har kaldt ham en Bagvasker, en Forræder.

Passini. Ham? Ponza?

Baronessen, Ja, men jeg har havt Grund dertil. Han har talt nedrige Ord til mig om den Mand, jeg elsker, og han har selv tilstaaet mig sin Kærlighed!

Passini. Hvad siger Du? — Men Du har havt Uret. Denne Mand er maaske Din Tilbeder — og han er maaske ingen Statsmand — men Forræder er han ikke.

Ponza (halv drømmende). Nej, Forræder er han ikke.

(Under de sidste Repliker er en Afdeling Soldater marscheret op udenfor Havedøren og have gjort Holdt, saaledes at de spærre Udgangen. Et Par Soldater ere traadte ind af Havedøren og have stillet sig foran den venstre Sideindgang, et andet Par foran den højre. Det Hele gaar lydløst for sig).

Passini (vender sig og ser, hvad der foregaar). Hvad er dette? Paa min Ære, jeg tror, at min Drøm gaar i Opfyldelse?

Baronessen. Luigi, hvad skal dette sige? Giv mig Din Arm, forlad mig ikke!

Passini. Stakkels, stakkels Emilia! (Han fører hende hen tilhøjre).

(En Herre i Uniform træder hen til Ponza, som knap har lagt Mærke til, hvad der foregaar.)

Herren. Hr. Ponza! De er Arrestant.

Ponza. De tager feil, min Herre! Jeg er i dette Øjeblik Minister og Deres lovlige Øvrighed. Soldater, hvad betyder dette? Gør Hæren Oprør? Ere I ikke Landets, Folkets Børn ligesom vi Andre? Ville I kæmpe mod Folket, mod Eders Medborgere, Eders Slægt, Eder selv?

Herren. Jeg har ingen Ordre til at høre paa Deres Taler, Hr. Ponza! Jeg har Ordre til at arrestere Dem og andre utro Undersaatter i Hans Majestæt Kejserens Navn.

Ponza, Passini og Baronessen. Kejserens?

Ponza (med spændt Opmærksomhed). Hvilken Kejser?

Herren. Kejser Camillo den Første. Den tidligere Præsident for Republiken har gjort sig til — har besteget — har antaget — har proklameret — Naa, for Pokker, det kan være det Samme med disse Talemaader! Han er Kejser, og alle hans tro Undersaatter raabe: Kejseren leve! Ikke sandt, Soldater? Kejseren leve!

Soldaterne (temmelig mat). Kejseren leve!

Ponza (synker ned paa en Stol tilvenstre og skjuler Ansigtet i Hænderne). O mit Folk! mit Folk!

Herren (til en Underofficer). Hav et skarpt Øje med Manden et Øjeblik!

(Underofficeren og et Par Soldater stiller sig i Nærheden af Ponsa. Herren nærmer sig til Passini med stor Høflighed og Forbindtlighed. Under den følgende Samtale, som føres midt paa Scenen i Forgrunden, sidder Baronessen til højre Side, Ponsa til Venstre, begge i dybe Tanker, uden at at høre Noget til Samtalen).

Herren. Ser jeg rigtig? Grev Passini! Jeg er lykkelig ved at træffe Dem her, og jeg beklager meget, at jeg har skullet træffe Dem i saa daarligt Selskab som med den Person!

Passini. Hvad behager? Har De ogsaa Ordre til at arrestere mig i Kejser Camillo den Førstes Navn?

Herren. Ih, Gud bevares, Hr. Greve! Mod Personer i en saa ophøjet Stilling er Hans Majestæt vistnok yderst bevaagen. Det har da ikke kunnet undre Dem, at han lod en saadan simpel Karl som denne Ponza fængsle, et farligt Menneske, en Demagog!

Passini. Naturligvis! En utro Undersaat, ikke sandt?

Herren. Ja Hr. Greve! Kan en Mand, der er sin Kejser tro, kalde den Karl for Andet? Derimod nærer Kejseren meget naadige Følèlser mod Dem, Deres Højvelbaarenhed! Det kan jeg forsikre Dem! Og som Bevis derpaa har jeg et privat Telegram, som Majestæten har sendt mig med Ordre til at opsøge Deres Højvelbaarenhed og give Dem det snarest muligt. Majestæten har vidst Noget om, at De var her.

Passini (modtager Telegrammet og løber det flygtig igennem). Meget vel!

Herren. Det undrer mig, at Deres Højvelbaarenhed slet ikke vil gøre mig den Ære at kende min Person igen!

Passini. Jeg erindrer virkelig ikke —.

Herren. Mit Navn er Enrico Massati, til Tjeneste. — Greven erindrer endnu ikke? Og dog har jeg for en 8—9 Aar siden flere Gange nydt den Ære at til-

bringe en munter Aften i Selskab med Hans Majestæt, vor nuværende Kejser, og med Dem, Hr. Greve! Aa det var lystige Tider — hvad! Men der vil komme gode Tider igen for Kejserens tro Undersaatter. nu da han har faaet Ende paa dette forbandede folkelige Væsen.

Passini. Ah jeg begynder at erindre Dem! De var dengang Officer og helligede senere Deres Talenter til Opdagelsespolitiet — ikke sandt?

Herren. Fuldkommen rigtig, Hr. Greve! Og for en halv Time siden er jeg udnævnt til Provinsens Guvernør!

Passini. De gør en hurtig Karriere! Men det er jo ikke mere end rimeligt, naar man hører til Hans Majestæts fortroligste Venner!

Herren. Gud, De smigrer mig, Hr. Greve!

Passini. Paa ingen Maade, forsikrer jeg Dem, Hr. Massati! — Kejseren maa have havt en travl Dag!

Herren. Det kan De være forsikret om, Hr. Greve! Og han har heller ikke faaet megen Søvn inat. Nu kan jeg jo gærne sige det, især til en Mand som Dem, Hr. Greve! Det Hele skulde først være kommet 12 Timer senere. Jeg havde først mine Ordre til inat Kl. 2—3, naar Alle sov paa deres grønne Øre. Men der maa være kommet Et eller Andet ud om det i Hovedstaden, Pøbelen har rejst sig, og han er blevet nødt til at gaa hurtigere tilværks. For ikke en Time siden fik jeg de første Telegrammer om, at det Hele var sket.

Passini. Og man synes at have troet, at Præsidenten — at Kejseren, mener jeg — netop nu vilde gøre en Svingning henimod Demokratiet.

Herren. Politik, lutter fin Politik. Aa Majestæten er mageløs! Han forstaar at vifte Folk om Næsen med en Fjer! — Undskyld Hr. Greve! Den smukke Dame, som sidder derhenne, er nok Deres Kusine, Baronesse Nerly?

Passini. Har De maaske Ordre til at arrestere hende?

Herren. Hvor kan De tale saadan, Hr. Greve! Nej, men jeg kan meddele Greven Noget, som De maaske ikke véd. Samtidig med Tronbestigelsen er Hans Majestæts Forlovelse deklareret med Hendes Højhed Enkeprinsesse Kunigunde af Dimbenstein-Balenberg.

Passini. Dim—ben—stein — Ba—len—berg?

Herren. Fuldkommen rigtig. Enhver maa jo indrømme, Hr. Greve! at Majestæten maatte gøre et Parti, som svarede til hans Fødsel — hans Stilling mener jeg. — Men derfor kan en Mand jo gærne have Hjærte for en Kvindes Følelser. I min nuværende Stilling vilde det maaske findes passende, at jeg ytrede nogle deltagende Ord til Baronessen —?

Passini. Det vilde dog maaske være rigtigst at opsætte Deres Venlighed til en anden Gang.

Herren. Ganske som De vil, Hr. Greve! De finder dog ikke mine Ord upassende, haaber jeg! Men Tiden gaar, og der er meget at tage vare. Vi maa have Arrestanten bort. — Deres Højvelbaarenhed vil ikke gøre mig den Ære at deltage i et Festmaaltid, som jeg giver idag i det nye Municipalpalads? — Til Kl. 6 vil Alt have lagt sig, og saa staar Bordet dækket. — For gammelt Bekendtskabs Skyld, Hr. Greve! Vi ville drikke Kejserens Skaal!

Passini. Deres Forekommenhed er overvældende, Hr. Guvernør! Men jeg har allerede én Gang modtaget en Opfordring til at være med til at spise Maden i det nye Municipalpalads, og har desværre maattet afslaa det. Min Diæt, ser De —

Herren. Ja, det var dengang, det galdt Ponza! Det kan jeg nok begribe, at Greven ikke vilde være med til. Men Maden er lige god for det, den er meget god — og saa den ganske forandrede Anledning!

Passini. Ja det er jo Noget af det Smukkeste ved et Festmaaltid, at det lige villig lader sig indtage i de forskelligste Anledninger. Men til den Tid er jeg

allerede paa Rejse. Jeg udbeder mig blot — for gammelt Bekendtskabs Skyld — De forstaar mig! — at min Kusine og jeg maa veksle et Par Ord med Hr. Ponza, inden han føres bort.

Herren. Som De befaler, Hr. Greve. Men jeg maa tillade mig at være nærværende!

Passini. Det kan jeg ikke forhindre. (Gaar hen til Baronessen). Kære Kusine!

Baronessen. Luigi! Hvad har alt dette at sige, forklar mig det, jeg er saa bedøvet, jeg forstaar det ikke.

Passini. Om lidt skal jeg forklare Dig Alt, naar disse Folk ere borte! Men nu skal Hr. Ponza føres bort som Arrestant i Fængsel! Hør nøje, hvad jeg siger Dig, Emilia! Du maa bede ham om Tilgivelse for de Ord, Du har sagt til ham. Han fortjener dem ikke; han er fuldkommen uskyldig, og han er en meget ulykkelig Mand.

Baronessen. Hvad har jeg sagt til ham? — O nu husker jeg det! Det var afskyelige Ord! Og Du siger at han er uskyldig, Du véd, at han er det!

Passini. Fuldkommen sikkert.

Baronessen. Og han skal i Fængsel! O min Gud! den Ulykkelige! (Hun iler hen til Ponza og siger halv knælende.) Hr. Ponza! Hør mig! Jeg beder Dem paa mine Knæ om Tilgivelse for den Uret, jeg har gjort Dem! Jeg véd, at jeg har havt Uret! Tilgiv mig, ræk mig Haanden.

Ponza (rejser sig, rækker hende Haanden og rejser hende op). Frue, blandt al den Sorg, som har overvældet mig i dette Øjeblik, har ingen naget mig saaledes som den Uret, De gjorde mig med Deres Ord. Det er mig derfor en Lysstraale i Mørket, at De beder mig om Tilgivelse. O jeg havde jo ogsaa taabelig, blindt, uforsigtigt, saaret Deres elskende Hjærte. Tilgiv De mig! Og jeg skal give Dem Beviset for min Uskyld, nu har jeg ingen Grund til at holde det tilbage. (Han tager Brevet frem og vil give hende det.)

Herren (som har staaet i nogen Frastand og iagttaget dem). Saa

sagte, Hr. Ponza! De udleverer ingen af Deres Papirer! De skulle alle forsegles og sendes ind til Kejseren. (Han tager Brevet og træder igen tilbage).

Passini. Hr. Ponza, bryd Dem ikke derom. Jeg har selv skriftlige Beviser for Deres Uskyld. Og min Kusine tror mig, og hun tror Dem.

Baronessen. Ja, jeg tror Dem! Jeg burde aldrig have mistroet Dem. De er en uskyldig, en ulykkelig Mand (hun brister i heftig Graad).

Ponza. Og De er en uskyldig og en ulykkelig, en ulykkelig Kvinde! Levvel, tusinde Levvel! Hold Dem godt oprejst i Livets Storme, og gid jeg maatte se Dem endnu engang i Livet. Støt Dem paa den stærke Arm, De har der i Nærheden, stol paa ham, paa hans Raad i Alting. — Hr. Greve! (han trækker ham nærmere hen til sig, med halv Stemme:) Tror De, at dette skønne Værk af Skabningen rent vil sønderbrydes?

Passini. Jeg vil tage saa varsomt som muligt paa et skrøbeligt Kar. — Hr. Ponza! Bær Deres Ulykke, som den ædle Mand De er. De ser, mine Hænder ere bundne, jeg kan ikke her gribe ind i Deres Skæbne!

Ponza. Nej, det kan De ikke! Vi ere alle bundne! O mit Folk, mit lænkede Folk! (han vender sig om og siger fast:) Før mig saa til mit Fængsel! Jeg har fejlet meget, jeg har ikke forstaaet, hvad de Andre vilde! Men Himlen være lovet! Alle have forstaaet, hvad jeg vilde! (Han gaar henimod Soldaterne, som omringe ham og føre ham bort).

Herren. Jeg anbefaler mig, Hr. Greve! Fru Baronesse!

Passini. De er tilstrækkelig anbefalet, Hr. Massati. (Passini og Baronessen se ud efter de Bortgaaende; da de ikke kunne ses mere, træde de frem paa Scenen).

Baronessen. Luigi, forklar mig saa —!

Passini. Ikke i dette Øjeblik, kære Kusine.

Baronessen (tøvende). Nu vel, Du skal se, at jeg skal være Dig fuldkommen lydig! Hvad skal jeg da nu gøre?

Passini. Du skal gaa til Dine Værelser, Søster! og lade Alt gøre straks istand til Afrejsen. Om en Timestid rejse vi!

Baronessen. Ja Du rejser jo med — hvorhen?

Passini. Foreløbig over Grænsen, ind i Bjærgene. Vi ville blive et Par Dage i den smukke lille Villa ved Landsbyen, Du véd, og ved den mørke Sø. Der skal jeg forklare Dig Alt.

Baronessen. Jeg stoler paa Dig, paa Dig alene, min Broder! Vi ses! (Hun gaar).

Passini (alene). Hvad man dog maa opleve! Hvad man magtesløs maa være Vidne til! — Men det er sandt, jeg skulde dog se lidt nøjere paa, hvad Hans Majestæt gør mig den Ære at telegrafere til mig. (Læser hurtig, hist og her med ironisk Udtryk). „Min kære Luigi!" — Hvilken naadig Fortrolighed! — „Det store Skridt, som jeg har gjort, hvis bydende Nødvendighed for Ordenens og Avtoritetens Princip en Mand af Deres Tænkemaade sikert vil være den Første til at indrømme, har medført den Sorg for mig selv, at jeg har maattet skilles fra Deres elskværdige Kusine, for at styrke min nye Stilling ved Forbindelsen med en fyrstelig Dame. Jeg kan tænke mig, at De som Chef for Deres Familie, vil kunne misforstaa dette Skridt, som om det var kompromitterende for Dem. Jeg kan imidlertid præstere Beviser for, at jeg har gjort mig al Umage for at bevæge Deres Kusine til selv at bryde med mig, førend de seneste Begivenheder med deres rivende Fart er indtraadt. Hun maa have misforstaaet mig. — De ser altsaa, at jeg har gjort mit Bedste for at undgaa alt fornærmeligt". — Det er dog Skade, at jeg ikke fik det Brev til Ponza at se! Jeg gad vide med hvilken Fjer han har viftet ham under Næsen. — „Og kære Luigi! Vilde det ikke være det sikreste Middel til at undgaa krænkende Folkesnak om denne Sag, om netop De viste, at De Intet havde at tage mig ilde op? Skylder De ikke Deres Kusine det? Jeg ønsker

Intet hellere end at se en Mand af Deres positive og klare Aand og energiske Karakter indtage de højeste Stillinger ved mit Hof eller i min Regering! Tænk over det og kom til mig! Deres gamle Ven Camillo!" — Kejserkaaben gør dog ikke ganske pludselige Forandringer i en Mand, han er ligesaa fin og ligesaa plump som i gamle Dage. — O om han stod her for mig, at jeg kunde kaste ham dette Papir i Ansigtet! — Men Taalmodighed, Taalmodighed! Slaget kan ikke ramme saa hurtig. — Jeg vil „tænke over det", som han siger. Jeg maa dog vist et eller andet Sted have noget Talent i mig; mere end Ponza i alt Fald. Jeg trænger atter til at se „min gamle Ven" Kejseren i Nærheden. Jeg vil følge hans Gang, træde ham tæt i Hælene. Og naar Timen kommer, vil jeg ramme ham, vil jeg knuse ham, og det skal blive en god Gerning. — Men først vil jeg tænke paa Emilia, min stakkels, stakkels Søster. (Han gaar).

Tæppet falder.

V. Fritze-Hansen.

Om Retfærdighed i Beskatningen.

Er der Noget, som ikke behager Folk, saa er det den Pligt at betale Skat. Den blotte Tanke herom er nok til at fremkalde melankolske Stemninger, og naar Forfaldsdagen kommer, giver det forstemte Sind sig tidt og ofte Luft i bitre Udraab. Der jamres over mangehaande forskellige Ting, snart over, at Skatterne ere for haarde, snart over, at de kræves paa en ubelejlig Tid, snart over, at de inddrives med altfor stor Hensynsløshed. Saare hyppig kan man indskrænke sig til at besvare disse Udraab med en Opfordring til Vedkommende om at bære sin Skæbne med Anstand og erindre, at om Livet gælder, hvad der staar ovenover det kongelige Teater, at det er ej blot til Lyst. Men der gives en Klage, som aldrig maa afvises med et fornemt Skuldertræk, som altid bør være sikker paa at finde Sympati, og det er Klagen over Uretfærdighed. Ingen, som er naaet saa vidt, at han er i Stand til at danne sig en nogenlunde tydelig Forestilling om Statens Natur og Væsen, kan unddrage sig den Overbevisning, at Retfærdighed er en af Statens afgørende Grundbestemmelser, at en vedvarende og bevidst Krænkelse heraf er en Brøde, som forvandler Samfundet fra en Velsignelse til en Forbandelse. Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt at være besjælet af en levende Følelse. Følelsen maa gaa Haand i Haand med Indsigt, og for at Indsigten skal være grundig og

solid, udfordres, at den ikke fortaber sig i Enkeltheder, men formaar at udvikle sig til en omfattende Total-Erkendelse. Al Beklagelse over denne eller hin enkelte Skats Uretfærdighed bliver uden Værd og uden Myndighed, med mindre man først har gjort sig klart, hvad Retfærdighed egenlig vil sige, og i hvilket Omfang dette Begreb har sin Anvendelse paa Skatternes Fordeling blandt Borgerne indbyrdes.

Naar vi nævne Ordet „Retfærdighed“, da fremstiger først og fremmest hos os Forestillingen om en Dommer. Det er Dommerens Opgave at afgøre, hvorvidt vor Handlemaade stemmer med de gældende Love eller ikke. Vi kalde ham retfærdig, naar han i denne sin Afgørelse ikke lader sig lede af nogetsomhelst Andet end Hensynet til Sagen selv. Eller med andre Ord: Retfærdighed er Et med Upartiskhed; at Borgerne dømmes med Retfærdighed, vil sige, at der ikke er nogen Persons Anseelse, at de alle ere lige for Loven. Anvende vi dette paa Skattevæsenet, saa ledes vi til at fastslaa, at det er ordnet med Retfærdighed, naar Skatterne fordeles upartisk, saa at Byrden kommer til at hvile lige tungt paa alle Borgerne.

Altsaa: Lighed er det, hvorpaa det kommer an, hvortil der skal stræbes. Vi behøve ikke lang Overvejelse for at indse, at Meningen af denne Fordring ikke kan være den, at Alle skulle betale det selvsamme Beløb i Skat. Thi som bekendt ere ikke Alle ens stillede i Henseende til Indtægter. Tværtimod: Samfundet frembyder den livligste Veksling lige fra den usleste Fattigdom til overvættes Rigdom. For ikke at tale om, at det paa denne Maade vilde være en Umulighed at tilvejebringe de fornødne Midler — hvilken Ulighed, hvis f. Eks. den, som har 100,000 Kroner i aarlig Indtægt, ikke skulde yde mere end den, der kun har 1000! En saadan Ordning vilde aabenbart kun være retfærdig, saafremt Forskellen i Indtægter var aldeles selvforskyldt, saafremt

det altsaa stod Enhver frit for at høre med til de bedst Stillede. Men saaledes forholder Sagen sig ikke. En god Vilje og en flittig Stræben betyder ganske vist ikke saa Lidet; men det er vitterligt, at der skal Mere til, at Ting, hvorover den Enkelte ikke er Herre, — nemlig paa den ene Side naturlig Begavelse og paa den anden Side heldige udvortes Omstændigheder — udøve en gennemgribende Indflydelse paa Formuens Fordeling. Heraf følger, at Lighedstanken kun kommer til sin Ret, naar der til Forskellen i Indkomster svarer en Forskel i Byrder.

Hertil strækker Enigheden sig, men heller ikke videre. Den forvandles til gennemgribende Uenighed, saa snart man søger en nærmere Bestemmelse af Forholdet mellem Indkomstens og Afgiftens Storhed. Nogle paastaa, at Lighedstanken kun sker Fyldest, hvis Alle betale lige mange Procent af Indtægten, saa at Forholdet mellem Indtægterne bliver uforandret det samme efter Skattens Betaling som før. Lader os f. Eks. tænke paa tre Mænd, der have henholdsvis 1000, 10,000 og 100,000 Kroner om Aaret. Sættes Skatten til 5 pCt., saa vil den Første komme til at betale 50 Kroner, den Anden 500 og den Tredje 5000; fradrages disse Beløb, beholde de tilbage henholdsvis 950, 9500 og 95,000 Kroner, hvilke Tal forholde sig indbyrdes til hinanden (nemlig som 1—10—100) ligesom de oprindelige. Andre hævde derimod, at, jo større Indtægten er, desto flere Procenter bør der ogsaa afgives af den til det Offentlige, at, naar der f. Eks. af 1000 Kroner betales 5 Procent, saa bør der betales 10 Procent af 10,000 og 20 af 100,000. Under Forudsætning af denne Skala vil den Første komme til at betale 50 Kroner, den Anden 1000 og den Tredje 20,000, saa at deres Indtægt efter Fradrag af disse Skatter vil blive henholdsvis 950, 9000 og 80,000 Kroner. Forholdet mellem disse Indtægter undergaar saaledes en Forandring, idet den Anden ikke længere faar 10 Gange

saa Meget at leve af som den Første og den Tredje ikke længere 10 Gange saa Meget som den Anden. Til hvilken af disse Synsmaader skulle vi slutte os? Bør Skatten være proportional (ubetinget forholdsmæssig) eller progressiv (stedse voksende)?

I Spidsen for dem, som forfægte den proportionale Skat, staar Adam Smith, som i den første af sine fire berømte Grundsætninger for Beskatningen fastslaar, at*) „Enhver Stats Undersaatter bør bidrage til Regeringens Underhold saa vidt som muligt i Forhold til deres respektive Evner, det vil sige i Forhold til den Indtægt, som de hver især nyde under Statens Beskyttelse. Paa Iagttagelsen eller Forsømmelsen af denne Grundsætning beror, hvad man kalder Beskatningens Lighed eller Ulighed". Til Vurdering af dette Standpunkt er det af Vigtighed nøje at give Agt paa Ordene „under Statens Beskyttelse". Denne Tilsætning peger i al sin Korthed klart og tydeligt hen paa den Opfattelse af Staten, som behersker Adam Smith og hans Skole. For disse Tænkere opløser Samfundet sig i en Mængde adskilte, hver for sig arbejdende Individer. Den Skæbne, som de faa i timelig Henseende, afhænger væsenlig af dem selv. Staten har ingen anden Opgave end den at fjærne alle Hindringer, som kunne forstyrre de Enkeltes Arbejden; den skal ved sin mægtige Beskyttelse gøre det muligt for Enhver at blive sin egen Lykkes Smed. Til Gengæld ere Borgerne forpligtede til at yde Staten et passende Vederlag for dens Beskyttelse. Thiers har skarpt og træffende udtalt denne Tankegang, naar han erklærer**), at man ikke kan finde noget sandere og nøjagtigere Billede end, hvis man sammenligner Staten med et Assurancekompagni, „hvor man maa betale Risikoen i Forhold til den forsikrede Ejendoms Værdi. Dersom

*) Se The wealth of nations, Book V, Chap II, Part. II.
**) Jfr. De la propriété, 2den Udgave, S. 269.

man har ladet et Hus forsikre, der er 100,000 Franks værd, saa maa man, naar Præmien er 1 Procent, betale Kompagniet 1000 Franks; dersom det er en Million værd, saa maa man betale 10,000 Franks". Anvendes dette paa Staten, saa er det en Selvfølge, at, „hvis man antager, at Frankrigs Totalindtægt er 12 Milliarder og der behøves 1200 Millioner for at bestride de offentlige Udgifter, saa maa Enhver afgive Tiendedelen af alle sine Indtægter til Staten. Den, som har 1000 Franks i Indtægt — hvad enten det nu er ved Arbejde eller i Rentepenge —, skal betale 100 Franks, den, som har 10,000 Franks, skal afgive 1000, og den, som har 100,000 Franks 10,000. Den Tredje maa betale 100, den Anden 10 Gange mere end den Første, fordi den sociale Beskyttelse har garanteret den Tredje 100, den Anden 10 Gange mere end den Første". Thiers er saa henrykt over dette Regnestykke, at han ender med at udbryde: „Dette er saa soleklart, at det ikke engang synes at kunne være Genstand for Diskussion".

Denne Udtalelse viser imidlertid kun, at Thiers har taget sig sin Gerning som politisk Tænker utilbørlig let; man behøver i Virkeligheden ikke ret længe at dvæle ved den af ham gennemførte Sammenligning mellem Staten og et Assurancekompagni, inden man opdager saa mange Uligheder, at det næsten bliver en Umulighed at forstaa, hvor Ligheden egentlig er at finde. For det Første er det nemlig ejendommeligt for et Assurancekompagni, at det erstatter den forsikrede Eiendom, naar den gaar til Grunde. Om Sligt er der aldeles ikke Tale for Statens Vedkommende. Hvis Landejendommene falde i Pris, hvis et Handelshus gaar fallit, saa hjælper det som bekendt slet ikke, at Landmanden eller Købmanden henvender sig til Staten med Forlangende om, at den skal raade Bod paa deres Tab. Naar denne Forskel ikke et Øjeblik tabes af Sigte, saa er det ude med Thiers' Bevisførelse. Hvad der navnlig begejstrer ham for den

proportionale Skat, er den Omstændighed, at den hviler paa en Regel, som maaske er haard, men som til Gengæld er „fast, urokkelig, og som ikke gøres afhængig af Nogens Dyder“ (S. 275). Helt anderledes med den progressive. Saa snart det først er indrømmet, at den Rige skal betale flere Procent end den Ubemidlede, saa befinde vi os ude paa Vilkaarlighedens vilde Hav; hvor er da Grændsen for Antallet af de Procent, som man vil forlange? Maaske ville Adskillige være maadeholdne, men „tager Eder i Agt; jeg hører Skrig, Folket lider; det iler mod Nationalforsamlingen; den sociale Republik triumferer. Man behøver straks en Milliard; det bliver derfor nødvendigt at finde en større Progression. Hvad er der, som vil standse Sejrherrerne? Intet; thi Reglen eksisterer ikke mere; I have ødelagt den. Der bliver ikke mere tilbage end en Vilkaarlighed, afhængig af deres Smag, Sæder og Vaner, som have vundet Slaget“ (S. 274—75). „Proportionaliteten“, fortsætter han“, er et Princip, men Progressionen er kun en skammelig Vilkaarlighed. Omkostningerne ved Samfundets Beskyttelse repræsentere en Tiendedel af hele Indtægten; nu vel: lad Enhver betale en Tiendedel. Jeg forstaar dette Princip; thi man vil betale i Forhold til, hvad man har kostet Samfundet. At kræve af En Tiendedelen af hans Indtægt, af en Anden Femtedelen, af en Tredje Tredjedelen, det er, gentager jeg, ren Vilkaarlighed, det er Plyndring“ (S. 276). Al denne Veltalenhed er paa sin Plads, naar Talen er om et Assurancekompagni. Det er i sin Orden, at et saadant Kompagni forlanger netop en ti Gange saa høj Præmie af den, der forsikrer 10,000 Kroner, som af den, der forsikrer 1000, efterdi det i Ulykkestilfælde betaler 10 Gange saa meget til den Første som til den Sidste. Men Staten erstatter ikke; den giver sig kun af med at beskytte. Heraf følger, at man aldeles ikke har nogen Ret til at paastaa, at den proportionale Skat er Et med, at Enhver betaler nøjagtig i Forhold til,

hvad han koster Samfundet. Thi „det kan“, som Stuart Mill bemærker*), „ikke indrømmes, at det at blive beskyttet i en Besiddelse, der er ti Gange saa stor, er det samme som at faa ti Gange saa megen Beskyttelse. Ej heller kan det med Sandhed siges, at Beskyttelsen af 1000 Pund om Aaret koster Staten ti Gange saa meget som Beskyttelsen af 100 Pund om Aaret, snarere end at den koster to Gange saa meget eller akkurat lige saa meget. De samme Dommere, Soldater og Sømænd, der beskytte den ene, beskytte den anden, og den store Indkomst kræver ikke med Nødvendighed — hvorvel det stundom er Tilfældet — flere Politibetjente“. Ud fra Thiers' Standpunkt synes man endog at maatte komme til det Resultat, at det er saa langt fra, at en proportional Skat er retfærdig, at Skatten tværtimod bør være progressiv i omvendt Retning, ɔ: at den i Stedet for at være stadig voksende med Indtægten, bør være stadig aftagende. „Dersom vi“ fortsætter Stuart Mill, „ønskede at vurdere de Grader af Velgerninger, som forskellige Personer opnaa ved Regeringens Beskyttelse, saa maatte vi overveje, hvem der vilde lide mest, hvis denne Beskyttelse blev borttaget; saafremt der kunde gives noget Svar herpaa, maatte det gaa ud paa, at de vilde lide mest, som ere de Svageste paa Sjæl og Legeme, være sig af Naturen eller ved deres Stilling. Hvis der derfor var nogen Retfærdighed, saa burde — i Følge den Retfærdighedsteori, som her er Genstand for Overvejelse — de, som ere mindst skikkede til at hjælpe eller forsvare sig selv, betale mest, efterdi det er dem, for hvem Regeringens Beskyttelse er mest uundværlig“. Denne Konsekvens, hvis Beføjelse man vanskelig vil kunne nægte, er yderst uhyggelig for Thiers' Teori. At de Rige og Stærke skulle behandles skaansommere end de Fattige og de Svage, — hvo er

*) Jfr. Principles of political Economy; Peoples Edition 1872; S. 485.

der, som ikke uvilkaarlig oprøres ved denne Tanke, som ikke straks — uden at spørge om nærmere Bevis — er paa det Rene med, at Sligt er himmelraabende Uretfærdighed?

At appellere til den blotte Følelse er imidlertid en saare mislig Sag. Følelsen er som bekendt i høj Grad udsat for at komme paa Vildspor; saavel det Slette som det Gode vender sig til den for at søge Ly under dens agtede Navn. Det er derfor ikke tilstrækkeligt, at man afskyer den nys nævnte Konsekvens; man maa gøre sig tydeligt, om det er med Rette, at den oprører Følelsen. Er Forudsætningen, hvorfra Thiers gaar ud, rigtig, saa er der Intet at indvende mod Konsekvensen; den, som vil knuse Konsekvensen, maa derfor først og fremmest vende sig mod Forudsætningen. Denne gik, som ovenfor anført, ud paa, at det alene er Statens Øjemed at beskytte. Til Belysning af denne Teori vil det være hensigtsmæssigt, at vi paany henvende vor Opmærksomhed paa Sammenligningen mellem Staten og et Assurancekompagni. Vi kunne da ikke undlade straks at opdage en ny Ulighed. Assurancekompagniet tæller ikke andre Medlemmer end saadanne, som ere i Besiddelse af Ejendom. Helt anderledes med Staten. Indenfor dens Omraade leve Mangfoldige, som ikke have nogen anden Ejendom end deres personlige Arbejdskraft, og af disse er der Enkelte, som ikke kunne gøre nogen rimelig Brug af denne Ejendom, fordi de med deres bedste Vilje ikke ere i Stand til at opdrive tilstrækkelig betalt Arbejde. Der gives fremdeles Adskillige, som ikke engang eje Arbejdskraften, som paa Grund af Svagelighed eller for stor Ungdom ere blottede for Evnen til at forsørge sig selv. Et Assurancekompagni kan med god Samvittighed vise alle disse bort og erklære, at det ikke har Noget med dem at gøre, at de ligge aldeles udenfor dets Opgave. Mon Staten kan bære sig ad paa selvsamme Maade? mon den tør sige til de nys nævnte Personer,

at, naar de ikke kunne deltage i dens Udgifter, saa faa de enten at dø eller at begive sig andetsteds hen? Saa ubarmhjærtig er Thiers dog ikke. „Jeg forstaar“, siger han, „Velgørenheden, jeg forstaar, at Samfundet Intet kræver af den vitterlig Trængende, som man ser betle paa Vejen eller lide af Sult paa sit Kvistkammer, jeg er hundrede Gange af den Mening. Men udenfor dette Tilfælde behøves Reglen for alle dem, hvem Samfundet ikke har erklæret for skattefri paa Grund af deres Elendighed. Jeg forlanger Godhed, fuldkommen Godhed for den Fattige og blot Retfærdighed for den Rige“ (S. 277). Man kan naturligvis ikke Andet end glæde sig over, at Thiers indrømmer, at den Fattige bør være skattefri; men man maa paa den anden Side højlig forbavses over den Form, som han giver sin Indrømmelse. Mon virkelig den Fattiges Skattefrihed er Noget, som ikke henhører under Retfærdigheden, men under Godheden? Mon en fattig og stræbsom Mand, der er om sig aarle og silde, men som med alt sit Slid og Slæb ikke er i Stand til at erhverve Mere end det absolut Nødvendige, mon han ovenikøbet skal være Staten taknemmelig, fordi den ikke tager Noget fra ham af hans surt erhvervede, knappe Underhold og derved gør det til en Umulighed for ham at leve? Ingen kan besvare disse Spørgsmaal bekræftende, medmindre han betragter en af de vigtigste Samfundsinstitutioner, Ejendommen, fra et aldeles ensidigt Synspunkt. Lader os antage, at hin flittige og stræbsomme Mand af ganske Hjærte ønsker at tjene Mere end det Nødvendige, for at ogsaa han kan have den Ære at være en skatteydende Borger. Som Følge heraf begiver han sig ned til en Sø for at anvende sin Tid og Kraft paa at fiske. Men hvad sker? Straks kommer der Bud til ham med Opfordring om at forføje sig bort, da Søen tilhører Godsejer A, 'saa at Ingen har Ret til at fiske deri uden Godsejeren selv, og hvem han bemyndiger dertil. Den fattige Mand skynder

sig naturligvis bort og gaar ind i en nærliggende Skov. Det ene Raadyr efter det andet springer forbi ham. Han begiver sig til Nabolaget, laaner en Bøsse og vender tilbage for at hellige sig til Jagtens Idræt. Men næppe har han lagt Bøssen til Kinden, saa gribes han i Armen af en Skovfoged, der underretter ham om, at han befinder sig i en kongelig Skov, og at der er sat Tugthusstraf for at nedlægge de vilde Dyr. Melankolsk leverer han Bøssen fra sig og beslutter sig til at opdyrke et Stykke Jord. Han gaar henad Vejen, grublende over, hvor han skal slaa ned. Men ak; al denne Grublen er overflødig: Marken tilhøjre tilhører Godsejer B, den tilvenstre Gaardmand G. Det hjælper ikke, hvor langt han gaar; bestandig træffer han tilhøjre en Godsejer eller en Gaardmand og tilvenstre en Gaardmand eller en Godsejer. Kortsagt: den hele Natur — med Marker, Søer og Skove — er lagt i Laas og Lukke; han er udelukket fra det altsammen, uagtet han dog som Naturens Søn har et billigt Krav paa dens gode Gaver. Man misforstaa mig ikke, som om jeg med disse Bemærkninger vil gøre et Angreb paa Privatejendommen. Tværtimod: en dybere Undersøgelse af den vil nødvendigvis føre til den Erkendelse, at denne Institution ikke blot er til Gavn for selve Ejermændene, men ogsaa for dem, der Intet eje, at uden den ikke nær saa mange Mennesker vilde være i Stand til at friste Livet som nu. Jeg har kun ønsket at henlede Opmærksomheden paa, at det gaar med Ejendommen som med alle andre gode Ting. Overalt hvor der er Lys, er der ogsaa Skygge; der gives Intet, som fremmer, uden at det jo tillige paa en eller anden Maade hæmmer. En Institution har sin Berettigelse, naar Lyset overgaar Skyggen. Dette er Tilfældet med Privatejendommen; derfor bør den være hellig og ukrænkelig. Men det vilde være taabeligt derover at glemme, at, hvor gavnlig den end er i det Hele og Store, saa hænder det dog tidt og ofte, at den lægger Hindringer i Vejen

for Virkelysten og Daadskraften. Men tør man ikke nægte, at Staten stundom ved sine Indretninger bevirker, at denne eller hin Borger trods al sin Umage ikke kan erhverve Mere, end han netop behøver til Livets Underhold, saa maa det ogsaa anerkendes for retfærdigt, at den i alle slige Tilfælde undlader at kræve Skat. At den lader Vedkommende gratis have Del i et ordnet Samfunds Goder, er ikke Andet end en passende Erstatning for de Afbræk, den har gjort ham paa hans økonomiske Bane. Man indvende ikke, at det er en Umulighed praktisk at afgøre, naar et saadant Tilfælde foreligger, at Grunden til den Enkeltes slette Stilling lige saa hyppigt — for ikke at sige: langt hyppigere — udelukkende er at søge i hans Uduelighed, Dovenskab og mange andre Omstændigheder, hvorfor Staten ikke kan bære noget Ansvar. Thi disse Vanskeligheder løses ganske simpelt, naar Staten vel bestemmer, at et vist Minimum af Indtægt skal være skattefrit, men den tillige sætter dette Minimum saa lavt, at Ingen føler sig fristet til af egen Drift at vælge denne Stilling. Det tør da forventes, at Skattefriheden ikke vil fremkalde Ladhed og Sløvhed for de statsborgerlige Pligter, men at den i Reglen kun vil komme dem til Gode, der ere berettigede til at forlange den som en Retfærdighed.

Imellem et Assurancekompagni og Staten er der altsaa den saare væsentlige Forskel, at Assurancekompagniet ikke udøver nogen Indflydelse paa Omfanget af de Enkeltes Indtægter, hvorimod dette i høj Grad er Tilfældet med Staten. Ved sine Institutioner og Love indvirker den bestemmende paa Fordelingen af Jordens Goder. Eller med andre Ord: Staten giver sig ikke blot af med at beskytte Borgernes Virksomhed; den fastsætter tillige de Skranker, som den er undergivet. Den Bestemmelse, som Thiers giver af Statens Opgave, er derfor i afgjort Strid med dens faktiske Indretning. Naar vi ikke tabe denne af Sigte, kunne vi ikke andet

end paastaa, at det er et langt fyldigere og indholdsrigere Maal, henimod hvilket Staten har at arbejde. Thi spørge vi, af hvilken Synsmaade den bør lade sig lede i Udarbejdelsen af sine Love, saa maa vi — naar vi stille os paa Retfærdighedens ɔ: paa Lighedens Standpunkt — nødvendigvis svare, at den ligelig bør værne om Alle, at den bør sørge for, at Enhver kommer til sin Ret. Dette vil aabenbart ikke sige det Samme som, at den bør stræbe efter, at alle Borgerne i økonomisk Henseende blive ens stillede. Man maa nemlig ikke glemme, at Menneskene af Naturen ere saare forskelligt udrustede, og at de derhos opføre sig paa saare forskellig Maade. En Tilstand, hvor den Udygtige faar ligesaa Meget som den Dygtige, den Dovne ligesaa Meget som den Flittige, en saadan Tilstand vilde ikke være en naturlig, men en kunstig Lighed. Og kunstig Lighed er Et med Ulighed. Meningen kan umulig være den, at den naturlige Udvikling tilintetgøres, men kun, at den ledes i det rette Spor, saa at der slaas en Bom for alle unaturlige Udskejelser. Og lige saa vist som det er unaturligt, hvis den, der er begavet og ihærdig, ikke kan tjene Mere end den, der er ham underlegen, lige saa vist er det paa den anden Side ogsaa unaturligt, hvis det tilstedes de Fremmeligere at rive saa Meget til sig, at der ikke bliver Nok tilbage for de Andre. Thi Enhver, som er sat ind i Verden, har et uafviseligt Krav paa at leve. Ingen har af Naturen Ret til Overflod; men Enhver, som vil arbejde, har en moralsk Ret til at erholde saa Meget af Naturens Goder — hvis da ellers disse Goder findes —, at han formaar at føre en menneskelig Tilværelse. Til denne Ret kan Staten ikke forholde sig ligegyldigt. Den har naaet sit Maal, naar der indenfor dens Omraade ikke er en eneste ordenlig Borger, uden at han jo er i Stand til at tjene, hvad der behøves for at leve et Liv, som er værd at leve. At dette er Maalet, derom kan der vanskelig være Uenighed mellem veltænkende Mennesker; ej heller kan

der fornuftigvis være Uenighed om, at vi ere ganske forbavsende langt fra Maalet. Kun forblindede Stuelærde kunne nægte, at der eksisterer et stort socialt Spørgsmaal; thi det er — for Enhver, som vil lukke sine Øjne op — en unægtelig Kendsgerning, at en bedrøvelig Mængde Medmennesker ere nedsunkne i Kaar, der aldeles ikke kunne betragtes som sømmelige for menneskelige Væsener. Derimod kan det være Genstand for megen Strid, ad hvilke Veje man bedst vandrer for at naa Maalet. De, som erkende, at der er et socialt Spørgsmaal, og som af ganske Hjærte ønske dets Løsning, dele sig desangaaende i tvende Partier: de Utaalmodige og de Besindige. De Første ere saa blændede af Glansen fra den straalende Fremtid, mod hvilken de hige, at de ikke give sig Tid til at bekymre sig om Virkelighedens Vanskeligheder. De forlange derfor, at Individets ideale Fordring ufortøvet skal forvandles til en juridisk Ret, paa hvis Gennemførelse Staten skyndsomt skal beflitte sig. Det staar for dem som utvivlsomt, at, hvis Staten tager sig af dem med behørig Kraft og Energi, at, hvis den ikke tager i Betænkning at anvende de fornødne voldsomme Tvangsforholdsregler, saa ville vi inden føje Tid Alle befinde os i en god og sikker Havn. De Besindige indse, at en slig Fremadstormen kun vil gøre Ondt værre, at selv om den, — hvad de iøvrigt højligt betvivle — skulde kunne hidføre en Samfundstilstand, der i visse Henseender staar over den nuværende, saa lader det sig i al Fald kun gøre paa Vilkaar, der kuldkaste Betingelserne for en sand og varig Tilfredshed*). Heraf følger, at de frabede sig alle revolutionære Eksperimenter og forlange en rolig Udvikling paa Frihedens Grund. Men saa sandt de virkelig ere besjælede af oprigtig og varm Begejstring for det

*) Jfr. „Om Retten til Arbejde" i „Det nittende Aarhundrede", Januar—Marts 1875.

store Samfundsideal, saa sandt glemme de, i deres Iver for at hævde det Bestaaende, aldrig, at „Retten til Arbejde“, hvorvel den juridisk maa protesteres, dog har en stedsevarende moralsk Gyldighed. De fastholde, at lige saa vist som Staten ikke kan tilsikre Enhver, som kan og som vil arbejde, et ordenligt Udkomme, lige saa vist bør den yde hvad fornuftig Bistand den kan uden at krænke berettigede Fordringer. Om Omfanget af de Skridt, som Staten skal foretage for i højere Grad end tilforn at komme de ulykkelig Stillede til Hjælp, hersker der højst delte Meninger mellem de Besindige; men de mødes alle i den Erkendelse, at disse Skridt — hvilke de nu end maatte være — koste Penge. Alene det mest Paatrængende, det, som Alle tør antages at ville støtte, nemlig: en grundig forbedret Almueundervisning vil i et Land saa lille som Danmark kræve Millioner. Hvorfra skulle disse Penge komme? De maa aabenbart tilvejebringes ved Skatter. Er det retfærdigt, at Staten ophjælper de Ubemidlede, saa er det ogsaa retfærdigt, at den tager de dertil fornødne Summer fra de Bemidlede. Og sæt nu, at den proportionale Skat ikke bringer tilstrækkeligt ind i Statskassen, — mon da ikke Retfærdigheden byder, at man tager sin Tilflugt til den progressive?

En kort Overvejelse vil vise, at dette ikke er blot en sørgelig Nødvendighed, men at det ikke er Andet end, hvad der i og for sig er billigt. Hvad er det nemlig, som opnaas ved den proportionale Skat? Der opnaas, at Forholdet mellem Borgernes Indtægter efter Skattens Betaling er nøjagtig det samme som før. Dette vil kun være retfærdigt, saafremt hint Forhold er et nøjagtigt Udtryk for den forskellige intellektuelle og moralske Dygtighed, hvormed de have deltaget i Frembringelsen af Samfundets Totalindtægt. Men saaledes forholder det sig som bekendt slet ikke. Der gives Tilfælde, hvor en Mands Indtægt kan vokse ganske overordenlig, uden at han selv har bidraget det Allermindste

dertil. Sæt f. Eks., at han har en Ejendom i en Egn, der er meget tarvelig udstyret med Samfærdselsmidler. Der anlægges en Jernbane, hvorved hans Gaard sættes i en hurtig og umiddelbar Forbindelse med en folkerig By, øjeblikkelig stiger Gaardens Værdi. Eller lader os antage, at Befolkningen i et Land formerer sig efter en stor Maalestok, saa at man for at tilvejebringe de fornødne Næringsmidler tvinges til at opdyrke Jorder, der ere af en slettere Bonitet, eller som have en daarligere Beliggenhed end de, der hidtil have været benyttede. Heraf følger, at de, som eje de frugtbarere eller heldigere beliggende Jorder, for Fremtiden faa større Indkomster end tilforn, uagtet de ikke udføre et større Arbejde. For at tage den modsatte Yderlighed ville vi tænke os et Tilfælde, hvor en Mands Indtægt forøges f. Eks. fra 10,000 Kroner til 30,000, og hvor en saadan Forøgelse ikke i allermindste Maade vilde have fundet Sted, hvis han ikke havde lagt en overordenlig Klogskab og Ihærdighed for Dagen. Det maa indrømmes, at, da en Arbejder er sin Løn værd, saa er det ganske stemmende med Retfærdighedens Love, at han i saa Fald kommer til selv at beholde en betydelig Del af den Sum, hvormed hans Indtægt er bleven forøget. Men det kan aldeles ikke indrømmes, at der ved den proportionale Beskatning netop fratages ham saa Meget, at Lønnen og Arbejdet komme til akkurat at stemme med hinanden. De, der tale saaledes, glemme, at foruden Vedkommendes Dygtighed er der endnu en Faktor, som har bidraget til Formuens Forøgelse. Denne Faktor er Samfundsforholdene. I de moderne Samfund hviler nemlig Frembringelsen saa godt som helt og holdent paa Arbejdets Deling. Den Enkelte arbejder aldrig for umiddelbart at tilfredsstille sine egne Fornødenheder: han frembringer Bytteværdier. I denne Omstændighed have vi Forklaringen af, at det overhovedet kan lykkes ham at tilegne sig saa mange af Jordens Goder. Hvis han enten levede

udenfor ethvert Samfund eller i et Samfund, hvor Enhver udelukkende arbejder for sig selv, og hvor Samfundet ikke betyder Andet end, at Alle beskyttes i deres isolerede Virksomhed, saa vilde det være en positiv Umulighed for ham — om han end var nok saa stræbsom — at opnaa en kolossal Forøgelse af sine Indtægter; han vilde aldrig komme i Besiddelse af Landsteder, Heste, Malerier og andre deslige Herligheder. At Formuen skyldes ham selv, vil altsaa, nærmere beset, sige, at den skyldes en klog Benyttelse af Samfundsforholdene. Disse ere i den Grad Forudsætning og Betingelse for hans Stræben, at den uden dem vilde være ganske frugtesløs. Men hvad er da rimeligere end, at Samfundet til Gengæld oppebærer en klækkelig Part af det vundne Udbytte? Dette maa saa meget mere bifaldes, som paa enkelte Undtagelser nær (f. Eks. Forfattere og Opfindere) Vedkommende ikke arbejder alene, men bruger Andres Arbejde, og hvilken Løn disse faa, beror aldeles ikke paa den Betydning, som deres Virksomhed har for Frembringelsen, men paa helt uvedkommende Omstændigheder, nemlig paa Forholdet mellem Udbudet og Efterspørgslen efter Arbejde, — et Forhold, som meget ofte er af den Beskaffenhed, at de underordnede Arbejdere maa lade sig nøje med en upassende ringe Betaling. Er det ikke i sin Orden, at Fordelen formindskes i samme Grad, som den vindes paa Andres Bekostning? Den Rolle, som Samfundsforholdene spille med Hensyn til Indtægtens Størrelse, er, som vi have set, ganske overordenlig forskellig. Snart ere de næsten eneherskende, snart kun samvirkende, men altid virke de særdeles betydelig. I hvert enkelt Tilfælde aritmetisk at udregne deres Indflydelse, dette er fuldstændig ugørligt. Heraf følger, at det er en haabløs Gærning, hvis Nogen vil indlade sig paa matematisk at afgøre, hvor stor Enhvers Skat bør være; dertil vilde udfordres, at man nøjagtig vidste, hvor meget af Indtægten der afhænger af ham personlig.

Dog tør man nok — uden at gøre sig skyldig i overdreven Dristighed — paastaa, at den proportionale Skat saa godt som aldrig rammer rigtigt, at den lader de Rige beholde Mere end det, hvorpaa de med Rette kunne gøre Krav. Lad altsaa kun Skatten være progressiv, men lad os tillige stedse erindre, at Retfærdigheden ikke kan udmaales paa matematisk Maade. Spørger man derfor om, af hvilken Beskaffenhed Progressionen skal være, saa maa vi — ligesom da der var Tale om de Ubemidledes Skattefrihed — svare, at Sagen kun kan ordnes praktisk. Ligesom den Indtægt, der gøres skattefri, bør være saa ringe, at Ingen fristes til Dovenskab, saaledes bør Progressionen ingensinde blive saa høj, at den berøver den Flittige og Dygtige Lysten til en fortsat Stræben. Det Punkt, hvortil den kan gaa, er ikke det samme hos forskellige Folk og i forskellige Tider; men til en bestemt Tid og i en bestemt Nation vil det ikke være umuligt desangaaende at træffe Bestemmelser, som passe paa Gennemsnittet, paa Folk, som de er flest, og det er naturligvis efter saadanne og ikke efter enkeltstaaende Undtagelser, at et Lands Love maa afpasses. Stuart Mill bemærker mod den progressive Skat (S. 487): „at kræve flere Procenter i Skat af de højere Indtægter end af de lavere er at lægge en Skat paa Flid og Sparsommelighed, at straffe Folk, fordi de have arbejdet haardere og sparet mere end deres Naboer“. Denne Bemærkning er øjensynlig urigtig. Lad os tage det ovenfor anførte Eksempel, i Følge hvilket der betalres 5 Procent af 1000 Koner, 10 Procent af 10,000 og 20 af 100,000. Efter Fradrag af Skatter faar den, som har 10,000 i Indtægt, 8050 Kroner mere at leve af end den, som kun har 1000 Kroner, og den, som har 100,000 Kroner, faar 71,000 Kroner mere end den, som kun har 10,000 Kroner. Mon virkelig en slig Forøgelse i Indtægt med Rette kan kaldes en Straf, fordi Vedkommende har arbejdet strængere og været mere spar-

sommelig end sine Medborgere? Maa ikke tværtimod Forøgelsen synes at være saa glimrende og lokkende, at den, som kun tjener 1000 Kroner, har al mulig Opfordring til trods den højere Skat at søge at erhverve 10,000, og den, der har 10,000, til at erhverve 100,000? Stuart Mills Sætning bliver kun holdbar, naar vi i Stedet for Ordene „at kræve flere Procenter i Skat af de højere Indtægter end af de lavere“ sætte „at kræve saa mange Procenter af de højere Indtægter, at de, der erhverve dem, ikke længere faa noget anstændigt Vederlag for deres forøgede Anstrængelser“.

Stuart Mill er som sagt en Modstander af den progressive Skat. Hans Grundsyn paa Skattevæsenet er imidlertid af en helt anden Natur end det, som Thiers vedkender sig. Denne betragter, som vi nylig have set, Forholdet mellem Staten og den Enkelte som en Handel. Staten sælger Beskyttelse. Retfærdigheden kræver, at denne Vare af Alle betales med den samme Pris, og dette sker, naar de alle afgive lige mange Procent af deres Indtægt. Herimod indvender Stuart Mill ganske rigtigt, „at det ikke kan indrømmes, at Beskyttelse af Personer og Ejendom er Regeringens eneste Formaal; Regeringens Endemaal ere lige saa omfattende som Samfundets; de bestaa i Ydelsen af alle de Goder og Fjærnelsen af alle de Onder, hvortil en Regerings Tilværelse enten direkte eller indirekte kan bidrage“ (S. 485). Idet han derfor afviser den Forestilling, at Skattefordelingen skulde kunne betragtes som et objektivt matematisk Regnestykke, hævder han, at den Lighed, hvortil der i Retfærdighedens Navn bør stræbes, er af subjektiv Natur: „Lighed i Beskatning betyder som politisk Grundsætning Lighed i Opofrelse. Den betyder, at man bør afpasse enhver Persons Bidrag til Regeringens Udgifter saaledes, at han hverken føler mere eller mindre Ubehagelighed af sit Bidrag, end enhver anden Person føler af sit“ (S. 484). Imod denne Tanke er der i og for sig Intet at

indvende; det maa anerkendes, at Skattefordelingen har naaet ét Højdepunkt af Fuldkommenhed, naar det lykkes at ordne den saaledes, at alle Borgere akkurat paa samme Maade føle sig trykkede af Skatten. Derimod er det vanskeligt at se, hvorledes det gaar til, at En, som deler en saadan Betragtning, føler sig kaldet til at optræde som Forsvarer af den proportionale Skat. „Thi man kan“, som Stuart Mill selv formulerer Indvendingen, „rigtignok sige, at et Afdrag af 100 Pund fra 1000 er en tungere Skat end et Afdrag af 1000 Pund fra 10,000“ (S. 486). Ja det vil man unægtelig sige, og det er næppe sandsynligt, at ret Mange ville føle sig overbeviste af den Gendrivelse, hvormed Indvendingen ledsages: „Men denne Lære“, hedder det, „synes mig at være aldeles omtvistelig, og selv om den i det Hele taget er sand, ikke at være saa sand, at den kan anvendes som Grundlag for nogen Skatteregel. Om den Person, som har 10,000 Pund om Aaret, bryder sig mindre om 1000 Pund, end den, som kun har 1000 Pund, bryder sig om 100, og i saa Fald hvor meget mindre, det forekommer mig ikke at kunne afgøres med den Grad af Sikkerhed, som en Lovgiver eller Finansmand behøver for at kunne bygge derpaa“. Denne Udtalelse kan vanskelig frikendes for at være sofistisk. Lad os antage, at den, som har 10,000 Pund, er en meget ødsel eller havesyg Person, og at omvendt den, som har 1000 Pund, er meget nøjsom og husholderisk. Under denne Forudsætning vil det maaske endog falde haardere for den Første at afstaa 1000 Pund end for den sidste at afstaa 100. Men saadanne Forudsætninger har man ikke Lov til at gaa ud fra. En Lovgiver bør ikke tage Hensyn til de ekstravagante Former, som det kan behage Sjælelivet at antage hos de enkelte Mennesker. Det ligger i Lovens Begreb, at den er af almengyldig Natur; det er dens Opgave at samle mange Tilfælde under én Regel. Heraf følger, at den slet ikke kan komme i Stand, medmindre

man ser bort fra Yderlighederne og udelukkende fæster Blikket paa, hvad der ordenligvis finder eller, rettere sagt, hvad der ordenligvis bør finde Sted. Spørgsmaalet ved Skattefordelingen er derfor ikke, „om den, som har 10,000 Pund, bekymrer sig mindre om 1000 Pund, end den, som har 1000, bekymrer sig om 100“, men, „om han ordenligvis er beføjet til at bekymre sig mindre derom“. Og naar Spørgsmaalet stilles saaledes, turde det vel være, at den af Stuart Mill afviste Lære aldeles ikke er saa omtvistelig, som han tror. Hvad er nemlig Grunden til, at man ikke af den, der kun har 10,000 Pund, tør kræve saa meget mere end af den, der kun har 1000 Pund, at de begge blive lige stillede, at de f. Eks. begge reduceres til 900 Pund? Grunden er ganske simpelt den, at den Første da mister den Løn, hvorpaa han ved sit større eller mere værdifulde Arbejde har et billigt Krav. Det Fornøjelige for ham ved at tjene 10,000 Pund er, at han kan indrette sig paa en helt anden Fod end den, der kun erhverver 1000 Pund, at han beboer en større Lejlighed, køber mange Bøger, gør Selskaber, ja maaske endog holder Landsted. Hvis man tager denne Fornøjelse fra ham, saa mister han — thi saaledes er nu engang den menneskelige Natur — ordenligvis Opfordringen til at stræbe, og at hans Stræben lammes, dette er til Skade ikke blot for ham selv, men for det hele Samfund. Altsaa: han skal og bør have Lov til at indrette sig efter en helt anden Maalestok end den, der kun har 1000 Pund, og dette vil unægtelig blive Tilfældet, hvis de begge betale 10 Procent. Men sæt nu, at Staten lader den Første betale 20 Procent og den Sidste 10 Procent, saa at hin beholder 8000, denne 900 Pund tilbage. Mon Nogen for Alvor tør nægte, at man med 8000 Pund kan hengive sig til en langt rigere Nydelse af Livet end med 900? Mon ikke Forskellen i saa Henseende er saa stor, at Ingen trods de 20 Procent vil lade sig afholde fra at arbejde paa at forøge sin

Indtægt fra 900 til 8000 Pund? Og mon der ikke er overvejende Sandsynlighed for, at man kun ved at gøre Skatten progressiv kan opnaa, hvad Stuart Mill saa højlig ønsker, nemlig, at Skatten af begge føles som et nogenlunde ensartet Tryk? Man maa nemlig vel erindre, at jo lavere Ens Indtægt er, desto mere maa han for at udrede Skatten finde sig i at ofre Ting, som strejfe ind paa det ligefrem Nødvendiges Omraade, og at omvendt, jo højere hans Indtægt er, i desto større Grad kræver Skattens Erlæggelse kun Afsavnet af Ting, som mere eller mindre hører ind under det Overflødige, som kunne undværes, uden at Betingelserne for et ædelt og fornøjeligt Liv i nogen Maade gaa tabt. Mon det ikke er rimeligere at forudsætte, at Afsavnets Smerte vokser i samme Grad, som de Genstande, der maa afses, nærme sig til det Nødvendige, og at den aftager i samme Forhold, som disse Genstande nærme sig til det rent Luksuriøse? Men naar saa er, mon da den attraaede Lighed i Tryk kan tilvejebringes anderledes end derved, at der af den Rige kræves flere Procent end af den mindre Bemidlede? Vi maa saa meget mere forbavses over det Standpunkt, Stuart Mill indtager i sin politiske Økonomi, som vi i et andet af hans Skrifter møde Udtalelser, der pege i forskellig Retning. I „Utilitarianism“ (S. 85—87)*) gennemgaar han de forskellige Grundsætninger, hvorefter man i Retfærdighedens Navn har villet ordne Skattefordelingen. Nogle forlange, at Skatten skal være proportional, Andre, at den skal være progressiv. Atter Andre hævde, at Alle bør betale en lige stor Skat for deres personlige Beskyttelse, da den personlige Beskyttelse er af lige stort Værd for Alle, men derimod en Skat af forskellig Størrelse for Beskyttelse af Ejendommen, da dennes Værdi er saa ulige. Man kunde endelig ogsaa

---

*) Se S. 76—77 i den af G. Brandes udgivne Oversættelse: „Moral grundet paa Nytte- eller Lykkeprincipet“.

paastaa, at, ligesom de, der indtegne sig til en Fællesspisning, eller Medlemmerne af en Klub alle uden Hensyn til deres Evne betale samme Sum for Opnaaelsen af de samme Rettigheder, saaledes bør man ej heller ved Skattepaalæget bekymre sig om den forskellige Formuestilstand, men tage den samme bestemte Sum, naar den blot kan faas, fra Enhversomhelst. Saa længe man blot vil holde sig til Retfærdighedsbegrebet, lader der sig nu i Følge Stuart Mill sige overmaade Meget baade for og imod enhver af disse Anskuelser. Man kan derfor ikke komme til en solid Afgørelse, medmindre man søger Fodfæste i en helt anden Betragtningsmaade: „der gives ud af al denne Forvirring ingen Udvej uden den, som Nytteteorien anviser". Og hvad lærer da Nytteteorien? Den lærer, „at Lovene og Samfundsordenen skulle stille hvert enkelt Individs Lykke — eller med et mere praktisk Udtryk — Interesse i saa fuldstændig en Harmoni som muligt med det Heles Interesse" (S. 25, se S. 21—22 i den danske Oversættelse). Hvorvel Stuart Mill ikke selv har draget Konsekvensen, saa skønner jeg dog ikke rettere end at han ad denne Vej vanskelig kunde undgaa at ende med en Anbefaling af den progressive Skat. Thi en Harmoni og det ovenikøbet en fuldstændig Harmoni mellem den Enkeltes Lykke og det Heles Interesse, den opnaas virkelig ikke, naar Kløften mellem Rige og Fattige stedse bliver dybere og dybere. Henimod hint skønne Ideal stræbe vi aabenbart kun, naar vi omvendt arbejde paa at udfylde Kløften, og herom kan der næppe være Tale, medmindre de Rige i samme Forhold, som de blive rigere, stedse maa afgive større og større Procenter af deres Indtægter; thi dette turde være en ueftergivelig Betingelse for, at Staten kommer i Besiddelse af saa store Midler, at den formaar at træffe de almennyttige Foranstaltninger, som udfordres for at løfte de Ringere op til en fyldigere og hyggeligere Tilværelse.

Som Udbytte af alt det Foregaaende bliver da at fastslaa, at Skattefordelingen ikke kan bygges paa en matematisk Udregning af de Enkeltes retfærdige Krav. Det er en fuldstændig Umulighed saaledes at løsrive Individerne fra hinanden. Hvor meget de end tilsyneladende ere adskilte, saa udgøre de dog til Syvende og Sidst en sammenhængende Organisme; de ere Lemmer paa ét Legeme, og om Legemet gælder, „at, naar ét Lem lider, saa lide de alle“. Skattevæsenet maa derfor ligesom enhver anden Samfundsindretning finde sine sidste Principer i Samfundets Natur og Væsen. Ingen kan afgøre, hvorledes det rettelig bør ordnes, med mindre han har gjort sig klart, hvilken Samfundets Opgave er. Ligesom de Enkelte vise tilbage til Samfundet, saaledes viser dette atter hen til de Enkelte. Det Maal, mod hvilket Samfundet bør stræbe, er en saadan Udvikling, at for stedse flere og flere af dets Medlemmer Vilkaarene blive lagte til Rette for en sund og menneskeværdig Tilværelse. I økonomisk Henseende maa det derfor arbejde paa, at Frembringelsen stedse bliver større og større, og at Fordelingen af det Frembragte bliver rimeligere og rimeligere. Heraf følger, 1) at de, som kun formaa at erhverve det Nødtørftigste til Livets Ophold, bør være skattefri, 2) at Skatten bør være progressiv, 3) at Progressionen aldrig maa naa en saadan Størrelse, at den bliver en Hæmsko for Frembringelsen.

Ville vi nu — for at vende tilbage til Afhandlingens Udgangspunkt — spørge, om vi tør stemple disse Regler som retfærdige, da maa vi svare Ja og Nej, eftersom man tager det; det kommer an paa, hvorledes man forstaar Retfærdighedens Begreb, hvor vid en Udstrækning man vil give det. For at komme paa det Rene med Ordet begyndte vi med at fæste Opmærksomheden paa en Dommer, og med Henblik paa ham bestemte vi Retfærdigheden som Upartiskhed, som Lighed. Hvis dette — hvad Nogle gøre gældende — er Ordets eneste Mening,

da kunne vi vanskelig for hine Regler hævde Retfærdighedens skønne Navn, efterdi det aabenbart ogsaa er andre Hensyn, som de skylde deres Tilblivelse. Men den nævnte Indskrænkning i Ordets Betydning er, ret beset, ubeføjet og aldeles ikke stemmende med Sprogbrugen. Vi anvende ikke blot Ordet „Retfærdighed“ paa Dommeren, som nøje følger Loven, men ogsaa paa den Lov, hvorefter han retter sig; vi tale lige saa vel om retfærdige Love som om retfærdige Dommere. Og vi kalde en Lov for retfærdig, naar de Bestemmelser, som den giver om Sager, Personer og Forhold, ere af en saadan Beskaffenhed, at de nøje stemme med disse Sagers, Personers og Forholds Natur og Væsen. I denne Forstand tør vi med fuldkommen Tryghed paastaa, at de Regler, hvortil vi kom, kunne gøre Fordring paa at kaldes retfærdige, efterdi de kun ere et tro Udtryk for den Opgave, som Samfundet har at løse ligeoverfor sine Medlemmer. Men selvfølgelig bør ogsaa den anden Side af Retfærdigheden komme til sin fulde Ret. Det er ikke nok, at Reglerne i og for sig ere retfærdige; det er lige saa nødvendigt, at de gennemføres med Retfærdighed ɔ: med fuld Upartiskhed, saa at virkelig alle de — men heller ikke nogensomhelst Anden — som ikke have Raad til at betale Skatter, blive skattefri, og saa at virkelig alle de, som have nøje den selvsamme Indtægt, komme til at afgive de samme Procenter. Med Hensyn til dette Punkt er imidlertid at bemærke, at det for at bestemme Indtægtens Størrelse ingenlunde er tilstrækkeligt, at man véd, hvor stor en Indtægt — og selvfølgelig er det Netto-Indtægten, hvorpaa der tænkes — en Mand har havt i Løbet af et Aar; der maa tillige spørges om, paa hvilken Maade han har faaet den. Lad os tænke os to Borgere, A og B, som begge oppebære 2000 Kroner om Aaret; men medens A's 2000 ere Renter af en Kapital, ere B's Løn for en Tjeneste, som han har paataget sig, og det en Løn, som han kun oppebærer, saa længe som

han har Kræfter til regelmæssig at udfylde sin Stilling. Trods den tilsyneladende Lighed ere disse to Mænd aabenbart højst ulige stillede. Thi for det Første har A hele Tiden til sin Disposition, saa at han, hvis han ønsker det, kan tjene endnu flere Penge; men, selv om vi antage, at han ved Sygdom eller andre ugunstige Omstændigheder er forhindret derfra, bliver Forskellen stor nok endda. Om B gælder nemlig, at han maa, eller i al Fald at han bør sørge for hvert Aar at lægge Noget til Side, for at han ikke, naar han paa sine gamle Dage bliver uskikket til at røgte sin Gerning, skal være blottet for Eksistensmidler; hvis han er gift, er det hans Pligt at sikre Hustruen et ordentligt Bidrag til et nogenlunde anstændigt Udkomme for det Tilfælde, at hun skulde blive Enke. Paa alt dette behøver A. slet ikke at tænke; naar han blot undlader at røre Kapitalen, saa har han Renten hele sit Liv igennem og kan ved sin Død efterlade den selvsamme Indtægt til Hustru og Børn. Denne Forskel mellem A's og B's Stilling er saa stor, at det ikke synes mere end billigt, at den finder sit Udtryk i Skatteansættelsen, saa at der af A kræves mere end af B. Man kan derfor ikke Andet end beklage, at Loven af 19. Febr. 1861 „om en Omordning af de kommunale Skatter i Staden København" aldeles ikke tager denne Omstændighed i Betragtning. Det er saa langt fra, at den letter den Ubemidlede den Pligt, som han har til at sørge for sin Alderdom og de Efterlevendes Fremtid, at den endog i § 8 uden videre bestemmer, at der ogsaa skal svares Skat af den Sum, som anvendes til „Livrente, Overlevelsesrente eller deslige". Og vi kunne paa ingen Maade anse det for en passende Erstatning, at bemeldte Lovs § 14 fastsætter, „at hvor særlige Forhold, saa som de den Enkelte som Familieforsørger paa Grund af Gæld eller andet Lignende paahvilende Byrder, maatte tale for, at Vedkommende ikke ansættes til Indkomstskat efter sin hele Skatteindtægt,

der er Ligningskommissionen berettiget til at foretage en Nedsættelse". Denne Paragraf er affattet i saa ubestemte, svævende Udtryk, at den tør gøre Fordring paa at være en af de snedigste Opgaver for den juridiske Fortolkningskunst. Jeg vil imidlertid være saa dristig at anse det for sandsynligt, at den blandt Andet ogsaa hjemler Kommissionen Ret til blot af den Grund at mindske en Borgers Skattebyrde, at han med smaa Indtægter forbinder et ganske usædvanligt stort Antal Børn. Dette svarer uden Tvivl til Mangfoldiges Begreber om et retfærdigt Skattesystem; men det turde ikke desto mindre være saare betænkeligt. Man maa nemlig ikke glemme, at, medens Alderdom og Svaghed er Noget, som man ikke kan se bort fra, ja som hver Enkelt endog er forpligtet til at tage med under sin økonomiske Overvejelse, er det derimod aldeles ikke nogen Pligt at have Familie, endnu mindre at have en stor Familie. Enhver maa sætte Tæring efter Næring. Den, som ikke har Raad til at gifte sig, faar at lade være; den, som ikke er i Stand til at føde og opdrage mange Børn, handler yderlig letsindigt, hvis han ikke nøjes med faa. Et hvilketsomhelst Menneske, som overhovedet er blevet til, har et naturligt Krav paa at leve sit Liv ud; men det hører aldeles ikke til de naturlige Menneskerettigheder at sætte saa mange Børn, som det skal være, ind i Verden. I Tider og i Egne, hvor Antallet af Meunesker er særdeles sparsomt i Sammenligning med de forhaandenværende Næringsmidler, kan det være i sin Orden, om Staten ved Skattenedsættelser eller lignende Forholdsregler opmuntrer til en Forøgelse af Befolkningen; men i det nittende Aarhundrede ere — i al Fald i den gamle Verdens Lande — slige Opmuntringer aldeles ikke paa deres Plads. Det er snarere det Omvendte, hvortil vi trænge. Thi det, hvorunder vi lide, det, som gør Tilstanden saa forfærdelig, er just den Omstændighed, at Befolkningen stedse stiger efter en altfor stor Maalestok. Man maa

derhos ikke overse, at det er højst énsidigt kun at se Børnene under Synspunktet af en Byrde for Forældrene; de maa tilvisse ogsaa betragtes som en Glæde for dem. Den, som ønsker at nyde denne Glæde, han maa virkelig ogsaa finde sig i Afsavn paa andre af Livets Omraader. Det er højst ubilligt baade at ville have mange Børn og saa tillige at forlange i alle øvrige Henseender at kunne levé lige sàa vel som de, der i Kønsforholdet iagttage en fornuftig Afholdenhéd. Hertil kommer, at, naar Staten først begynder at spørge — foruden om Indtægtens Størrelse og Oprindelse — ogsaa om de forskellige virkelige eller indbildte Fornødenheder, som Borgerne ønske tilfredsstillede, saa bliver det en positiv Umulighed for den at finde en fast Grænse for „de særlige Forhold“, som fortjene at komme i Betragtning. Den føres lidt efter lidt ned ad en Skraaplan, hvor tilsidst al Orden og Bestemthed drukner i et Hav af Vilkaarlighed og Tilfældighed, saa at man nødes til at affatte Lovbestemmelser, der, som ovenstaaende § 14 vel have Lovens formelle Skin, men mangle den Klarhed og Tydelighed, som ene gør en Lov til en Lov. Thi med hvilken Ret vil man ene og alene lade en stor Børneflok være en gyldig Grund til Skattenedsættelse? A og B oppebære den samme Indtægt; men medens den Første har syv, har den Anden kun tre Børn. Ikke desto mindre kan B's Stilling være den mest beklagelsesværdige, saa at det er ham — og ikke A —, der trænger til en Haandsrækning. A's Hustru er maaske nemlig Sundheden selv, hvorimod B's bestandig er sengeliggende, saa at hendes Mand maa betale en Anden for at opfylde hendes Pligter. Eller maaske er det B selv, hvis Helbred er nedbrudt; Lægen paalægger ham at drikke en Flaske Vin hver Dag eller forlanger, at han skal rejse til Karlsbad. Eller maaske er Sagen den, at A og hans Hustru ere husholderiske Mennesker, som forstaa den Kunst at faa Meget ud af Lidt, hvorimod B er en uordenlig Mand,

der slet ikke kan magte Pengesager, og som paa Grund af denne sin Uforfarenhed er falden i Aagerkarles Kløer. Hvilket uendeligt Vilderede, hvis Staten skal blande sig ind i alt dette! Hvilken ubehagelig, nærgaaende Indgriben i Familiernes mest private Anliggender! Og hvilket utænkeligt Overmaal af Visdom og Retfærdighed maa ikke de besidde, der skulle handle paa Statens Vegne! Og mon ikke Enden paa alt dette alligevel vil blive en Sum af højrøstede Klager over skammelig Partiskhed? Hvor samvittighedsfuldt end en Ligningskommission gaar til Værks, naar man betror den en saa vilkaarlig Magt, kan man være vis paa, at den saa godt som aldrig vil opnaa at komme i lykkelig Overensstemmelse med de Skatteydendes egne Forestillinger om, hvad der passende bør kræves af dem. Den, som tilbørlig overvejer alt dette, vil uden Tvivl indrømme, at det er klogest i Tide at opgive et saa haabløst Foretagende. I Stedet for i sin Skatteansættelse at rette sig efter hver enkelt Borger gør Staten bedre i at fastsætte visse almengyldige Regler, som den uvægerlig overholder. Det maa da blive Borgernes Sag at rette sig efter Reglerne og ordne deres private Økonomi saaledes, at de ere i Stand til at gøre dem Fyldest.

Det er i det Foregaaende bleven betragtet som en given Sag, at der ved „Skat“ er at tænke paa en vis Del af den hele Indtægt. Imod denne Betragtning nedlægger Stuart Mill i Retfærdighedens Navn en Indsigelse, om hvilken han dog selv indrømmer, at den vanskelig kan faa mere end teoretisk Betydning, Han hævder nemlig, „at ingen Indkomstskat er virkelig retfærdig, medmindre Alt hvad der spares, fritages for at erlægge den“ (S. 490). I Følge hans Anskuelse bør en Indkomstskat altsaa kun ramme den Del af Indkomsten, som anvendes til personligt Forbrug. Til Støtte herfor gør han gældende. at det, som spares og gøres frugtbringende, giver et Udbytte, som atter bliver en Del af den skattepligtige Indkomst. Heraf

følger, at „en Person, som bruger Alt, hvad han fortjener, betaler f. Eks. 3 Procent i Skat og ikke mere; men hvis han sparer en Del af sin Indtægt og køber Statspapirer, saa maa han foruden de 3 Procent, som han har betalt af Hovedstolen, og som i samme Forhold formindske Renten, endnu betale 3 Procent aarlig af selve Renten, hvilket er det Samme, som om han straks betalte endnu 3 Procent af Hovedstolen; medens altsaa uproduktivt Forbrug blot betaler 3 Procent, maa man, af hvad der spares, betale 6 Procent, eller rettere sagt: man betaler først 3 Procent af den hele Sum, og derpaa nok engang 3 Procent af de tilbageblivende 97 Procent". Man kan, naar man læser dette, vanskelig undgaa at mindes det gamle Ordsprog: „Den, som gemmer til Natten, gemmer til Katten". Der er ingen ringe Fare for, at Staten ved at følge denne Anvisning, vil udsætte sig for helt at gaa Glip af Skatten. Thi det er virkelig altfor idyllisk, naar Stuart Mill lader hint sparende Menneske købe Statspapirer; som oftest vil han ikke bruge Overskudet paa denne Maade; han vil sætte det i sin egen eller i en Andens Bedrift. Det er fremdeles unøjagtigt, naar Stuart Mill som det eneste Skær, hvorpaa hans Plan kan strande, omtaler Svig, „idet nemlig Vedkommende sparer med den ene Haand og gør Gæld med den anden, eller idet han udgiver i det følgende Aar, hvad der det foregaaende Aar i Egenskab af Sparepenge slap fri for Skat". Selv om han er det mest ophøjede Mønster paa Redelighed, kan det meget vel hændes, at den Bedrift, hvori han har sat den opsparede Sum, ikke svarer Regning, saa at han ingen Renter faar af Summen, ja endog mister selve Summen. I saa Fald kan Staten skyde en hvid Pind efter Skatten; den har, ved ikke i Tide at inddrive den, kun opnaaet, hvad der virkelig ikke er retfærdigt, at en Borger har faaet Lov til at udvide sine Spekulationer paa Andres Bekostning. Vi ville nu sætte det omvendte Tilfælde; vi

ville antage, at Forretningen gaar aldeles glimrende, saa at den opsparede Sum, der er sat ind i Forretningen, ikke alene bliver bevaret, men endog giver et betydeligt Udbytte. Men hvad sker? Det viser sig, at Ejermanden personlig ikke har Lyst til at bruge dette Udbytte; han sætter ogsaa dette ind i Forretningen, som paa den Maade stadig bliver større og større. I Følge Teorien kan der nu heller ikke kræves Skat af Udbyttet? Men hvad bliver der saa af den paaberaabte Retfærdighed? Thi det er jo netop den Omstændighed, at Udbyttet betaler Skat, som anvendes for at bevise, at selve Hovedsummen bør være skattefri. Man vil maaske hertil med en dansk Forfatter*) — som i en livlig Piece har taget Ordet for en progressiv Forbrugsskat — svare, at „en Skat træffer den, som den tvinger til at formindske sine personlige Nydelser, og at Skatten derfor ikke træffer den Rige, der bruger saa Lidt som han kan; den tvinger ham kun til at skrive nogle andre Tal i sine Bøger“ (S. 30). Men dette Svar kan næppe kaldes træffende; thi for en havesyg Mand er det en overmaade stor Sorg at skulle skrive mindre Tal i sine Bøger; det er hans største personlige Nydelse, naar Tallene blive saa store som muligt, og det er virkelig ikke let at indse, hvorfor han skal kunne hengive sig til denne Nydelse uden derfor at yde en Afgift til Staten, som sætter ham i Stand til at opnaa den. Helt anderledes maa naturligvis vor Dom lyde, hvis det lader sig godtgøre, at det er til større Gavn for de Ubemidlede, at den Rige faar Lov til uhindret at ophobe større og større Rigdomme, end at han hæmmes i denne Stræben ved Skatter. Forholder det sig virkelig saa, da kunne vi ikke forkaste Teorien uden med det samme at fornægte, hvad der ovenfor blev udviklet om den højere sociale Retfærdighed. Lad os da høre, hvad Stuart Mill desangaaende har

*) J. P.: Bidrag til Løsningen af det sociale Spørgsmaal, 1871.

at bemærke. Han tænker sig, at En vil indvende, „at da det er de Rige, som have de største Betingelser for at spare, saa er enhver Begunstigelse, som indrømmes Sparepengene, en Fordel, som gives de Rige paa de Fattiges Bekostning". Hertil svarer han, „at Fordelen kun gives dem i samme Forhold, som de undlade at bruge deres Indtægt til Tilfredsstillelsen af deres egne Fornødenheder og give den en produktiv Anvendelse, hvorved den i Stedet for at fortæres af dem selv fordeles som Løn blandt de Fattige; hvis dette er at begunstige de Rige, saa kunde jeg ønske, at man vilde paapege, hvilken Beskatningsmaade der da kan gøre Krav paa at begunstige de Fattige" (S. 490). Denne Udtalelse kan aabenbart ikke forsvares, medmindre man med J. B. Say vil paastaa, „at Skatten er en Værdi, som ydes af Samfundet, og som ikke erstattes det ved den Brug, som man gør deraf"*), eller med Hr. J. P., „at, idet Skatten tages, forværres altid Samfundets Stilling". Men slige Paastande ere atter kun holdbare under den Forudsætning, at man i sin Opfattelse af Frembringelsen er saa betaget af Tanken om det Ønskelige i at frembringe saa mange udvortes Goder som muligt, at man glemmer at tage det tilbørlige Hensyn til de menneskelige Personligheder, for hvis Skyld det dog er, at den hele Frembringelse finder Sted. Det er sandt, at naar Skatten borttager hvad der ellers vilde være bleven anvendt som frembringende Kapital, saa medfører dette med Nødvendighed, at Frembringelsen i rent materiel Forstand formindskes. Men det er ligesaa unægteligt, at Skatten, naar den anvendes fornuftigt, kan bevirke en Frembringelse af immaterielle Goder, som ikke blot giver fuld Erstatning for hin Formindskelse, men endog som endeligt Resultat tilvejebringer en langt større Forøgelse af Samfundets Velvære, end der ellers vilde have

*) Jfr. Traité d'Économie politique, 5te Udg., Paris 1826, Tome III, S. 216.

fundet Sted. Man betænke nemlig, at det kun hjælper lidet, at det Fond, hvoraf Arbejderne lønnes, vokser, saafremt denne Tilvækst ikke gaar Haand i Haand med en Opløftelse af Arbejderne til et højere Kulturtrin. Thi hvis det ikke sker, saa betyder den Omstændighed, at Lønnen stiger, kun, at de faa Mere at bortødsle til letsindige Nydelser, og navnlig vil den foranledige, at de gifte sig endnu tidligere og faa endnu flere Børn end før. Men det er øjensynlig ligegyldigt, at Lønningsfondet bliver større, naar Antallet af dem, mellem hvilke det skal udstykkes, forøges efter samme Maalestok. Samfundets Lykke beror ikke paa, at der er mange Goder at dele; det kommer an paa, at Godernes og Menneskenes Mængde staar i et fornuftigt Forhold til hinanden. En grundig Forbedring af Arbejdernes Vilkaar er derfor kun mulig, hvis de i Tide lære at stille virkelig dannede Fordringer til Livet. De, med hvem dette er Tilfældet, indlade sig ordenligvis ikke i Ægteskab, førend de ere i Stand til at indrette sig et Hjem, der — hvor tarveligt og nøjsomt det end maatte være — dog svarer til nogenlunde rimelige Begreber om Hygge og Velvære. I samme Maal som de have tilegnet sig en ægte Dannelse, i samme Maal formaa de at beherske de første umiddelbare Tilskyndelser og beflitte sig paa en taalmodig Venten. Thi det, at de ere dannede, er Et med, at de have aandelige Interesser, hvormed de udfylde Ventetiden; det er Et med, at de forstaa Virkelighedens Betingelser og ere besjælede af den Ihærdighed, Flid, Udholdenhed og Selvfornægtelse, uden hvilke Maalet ikke kan naas. Kan det lykkes at afskaffe — eller for at bruge en mindre forvoven Udtryksmaade — kan det lykkes at begrænse Tallet af de letsindige og for tidlige Ægteskaber — uden samtidig at forøge de usædelige Kønsforbindelser, saa er Samfundet paa gode Veje til at faa en ny og bedre Skikkelse. Men om denne Vej gælder ikke blot, at den er den eneste, som sikkert fører til

Sejr, men ogsaa, at den er yderst smal og besværlig. Der skal arbejdes længe og alvorlig, inden den bliver en Alfarvej. Derfor: jo kraftigere der tages fat, desto bedre. Det, hvortil vi mest trænge, er, at Staten paa Undervisningens og Oplysningens Omraade træffer saa mange almennyttige Foranstaltninger som muligt. De Penge, som forbruges paa denne Maade, virke langt mere frugtbringende end, om de anvendes til en umiddelbar Forøgelse af den materielle Produktion. Ej heller kunne vi finde det sørgeligt, om Staten ved at forlange en progressiv Skat af den hele Indtægt gør det vanskeligt for den Enkelte at ophobe en uhyre Formue. Hr. J. P. mener rigtignok, at Arbejderen maa glæde sig, hver Gang Sligt sker (S. 30). Men det turde være, at han højlig forregner sig. Til et Samfunds Velvære hører ogsaa, at Uligheden mellem Medlemmernes Kaar ikke er altfor skrigende. Jo større Omfang Uligheden faar, desto mere maa det befrygtes, at Misundelsen vil faa Overhaand, og at Samfundet vil blive delt i to fjendtlige Lag, af hvilket den ene kommer til at staa i et trykkende, slavisk Afhængighedsforhold til det andet. En saadan Tilstand er i og for sig aldrig sund, og den bliver dobbelt usund i demokratiske Stater, hvor Borgerne nyde et stort Maal af Frihed. Frihed og Lighed ere Tvillingbrødre, og om Tvillingbrødre vide vi, at de vel til en vis Grad kunne undvære hinanden, men at de dog ordenligvis ere saa nøje sammenknyttede, at den Enes Undergang virker nedslaaende og lammende paa den anden. Friheden kan godt gaa Haand i Haand med megen Ulighed; men naar Ligheden forvandles til sin fuldstændige Modsætning, til en gennemgribende, smertelig Ulighed, da er der ingen Tvivl om, at dette vil have til Følge, at ogsaa Friheden og den derpaa byggede Samfundsorden sættes paa Spil med det Samme.

Til Slutning skal jeg endnu blot bemærke, at der naturligvis er Forskel paa Teori og paa Praksis. Jeg

haaber, at den ovenfor udviklede Opfattelse af Principerne for Skattefordelingen vil kunne staa sin Prøve for en rent videnskabelig Domstol; men jeg véd tillige fuldt vel, at dens virkelige Gennemførelse er forbunden med utallige Vanskeligheder. Men derfor bliver den teoretiske Undersøgelse ingenlunde ligegyldig og overflødig. Lad det end være nok saa afgjort, at Idealet ligger langt borte og kun kan tilstræbes gennem en langsom historisk Udvikling, — hvo tør nægte, at det er i Udviklingens egen Interesse, at vi blive klare over, hvor Idealet er at søge, i hvilken Retning det er, at vi i det Hele og Store bør styre? Uden en saadan Klarhed synke alle de Forhandlinger, der føres om denne eller hin enkelte Skat, ned til ikke at være Andet end ufrugtbart, endeløst Kævl: „det kommer“, som Stuart Mill bemærker (S. 484), „ved enhver praktisk Diskussion først og fremmest an paa, at man véd, hvad Fuldkommenhed er“.

A. C. Larsen.

Et Blik paa Islams Fremkomst og dens oprindelige Forhold til den jødiske og kristne Religion.

Et nyt Gennembrud af den menneskelige Aands uudtømmelige Kilder er som oftest forbundet med saa abnorme Tilstande, at det gl. Testamentes hyppigt forekommende Lignelse om Tiden, der ligger i Fødselsveer maa synes i høj Grad træffende. Kaste vi Blikket paa de forskellige Historiens Epoker, hvor paa engang noget Nyt og dog af Forholdene Betinget er fremkommet f. Eks. den mosaiske Religions Stiftelse, Kristendommens Fremtræden, Reformationens Indførelse, den franske Revolutions Udbrud indrømmes lettelig, at det Gamle var drevet til et Punkt, hvor Stillestaaen var umulig; noget Nyt maatte komme. Dette bliver da frembragt ved de enkelte udvalgte Geniers Magt, hvis Lære og Værk, fremkaldte af deres Tid, gennem denne underkastes den menneskelige Fornufts Prøvelse, medens der tildeles dem selv forskellige Grader af Forhold til den Gud, om hvem Forestillingerne afspejle sig i uendelig Mangfoldighed hos de forskellige Fornuftvæsener, og om hvem Hovedsummen af al vor Viden er, at han er ufattelig, men som saadan har Tilværelse for os. De forskellige Arter Grundlære fremstillede af disse Menneskehedens fremragende Aander om denne Guds Væsen, hans For-

hold til den synlige Verden og denne Verdens Forhold til ham benævne vi Religioner. Medens Sandheden er én, de forskellige Religioner derimod i væsentlige Punkter ofte i Strid med hinanden, have vi altsaa en Udvikling, der ikke kan tænkes adskilt fra den menneskelige Aands Frihed, og hvori vi som Kriterie for Sandhedens Erkendelse have den menneskelige Fornuft, saaledes som denne forholder sig ligeoverfor vedkommende Religions Modtagelse, ikke i et givet Øjeblik eller hos det enkelte Individ, men gennem Tidernes Løb hos de forskellige Folkeracer. Hvad der da bevarer Sandhedens Præg og som saadant viser sig at være i Samklang med Udviklingens Love, bestaaer; det Øvrige udslettes, mangen Gang efterladende stærkere eller svagere Spor af sin fordums Tilværelse. Skønt der i denne Menneskehedens Udvikling vistnok indtræde Tider, hvor denne enten synes at standse eller endog at vende tilbage til et overvundet Standpunkt, saa at man med Prædikeren kunde fristes til at udbryde: „Det som var, kommer igen, og det som engang er sket, indtræder paany, og der er Intet nyt under Solen“, vil dog den flygtigste Betragtning af Historien i det Mindste indrømme Gyldigheden af én væsentlig Grundlov for Udviklingen: at den menneskelige Aand, i bestandig højere og højere Maal har hævet sig til Herredømme over den omgivende Materie og derved til større Friheds Nydelse. For det Menneske, der i sin Intethed og Afhængighed af den ham truende Natur søgte Beskyttelse hos Personifikationer af alle Arter Naturkræfter og snart anraabte en, snart en anden Gud, var det et væsentligt Fremskridt til højere aandelig Frihed at blive vakt til Bevidsthed om alle disse Kræfters Afhængighed af den ene Gud som Skaber, hvis sande Væsen da efterhaanden skulde blive ham klart. I Begyndelsen foresvævede da denne ham som den strænge, undertiden vilkaarlige Hersker, hvis Bud han havde blindt at underkaste sig; men snart opdagede

han i disse de engang fastsatte Love, til hvis Opfattelse, forsaavidt de angaa den fysiske Verden, kun Selvanstrængelse var nødvendig, og som med Hensyn til den moralske Verdensorden allerede fra den tidligste Tid i de væsenligste Grundtræk vare ham meddelte. Den Mosaiske Religion havde i sin over tusindaarige Udvikling bragt Mennesket temmelig nær dette Standpunkt, og medens det var forbeholdt Kristendommen at udbrede sin i det Væsentlige ensartede Lære over en langt større Udstrækning, optræder paa engang i det 7de Aarhundrede en Religion, der under Navn af Islam ɔ: „Hengivelse til Gud“ i en kort Tid næsten synes at skulle fortrænge begge de ældre, uden hvilke den aldrig selv kunde være fremkommen. Det er Historiens Opgave at paavise de Love, efter hvilke Menneskeslægten har udviklet sig, og idet der næppe findes nogetsomhelst Spring i den engang foreliggende Udvikling, at knytte dennes Begivenheder i Kavsalforbindelse med hinanden, men næppe har nogen fremkaldt saa forskellige Betragtninger, som denne nye Religion, hvis Indflydelse paa den hele Menneskehed kan forfølges lige til vor Tid. En anden særegen Omstændighed har desuden forhøjet dens Interesse: medens den jødiske og endmere den kristelige Religion gennem Aarhundreders Teologi have været underkastede en Udvikling, der til visse Tider i den Grad har fordunklet deres Væsen, at det for de følgende Slægter har været og er forbundet med den største Vanskelighed at opfatte dem i den oprindelige Karakter, hvori de maa antages at være udgaaede fra deres Stiftere, bliver Forholdet langt simplere med Islam som den nyeste og formodentligen sidste Religion, hvis Fremstaaen vi næsten kunne kalde tilbage for vort Blik. Den skylder for det Første kun en eneste Mands Geni sin Tilværelse, og hvad vi dernæst, efter en for alle Religioner næsten fælles Udarten, gennem et uendeligt Væv af Teologi finde ligesaa forvansket og fordrejet

fra det Oprindelige, som paa mange Steder Kristendommens Sætninger, bliver med Hensyn til Islam temmelig let at føre tilbage gennem de talrige skriftlige Overleveringer til den oprindelige Tilstand, hvori det overlodes af dens Stifter. Vi have dels i Koranen, der trods dens forvirrede Redaktion er denne Religions Hovedkilde, dels i de gennem Kritiken gentagne Gange sigtede mundtlige Traditioner, dels i de i den senere Tid i Form af Aarbøger fundne Optegnelser, der i det Væsentlige bære Paalidelighedens Præg, et saadant Materiale, at vi næsten gradvis kunne følge denne Religionsstifters aandelige Udvikling og opdage de Motiver, der ledede ham. — Det er denne Skitses Formaal at antyde de Betingelser, den arabiske Profet forefandt som gunstige ved sin Optræden, og den Stilling, han fra Begyndelsen indtog til den jødiske og kristne Religion. Islams korte, men glimrende Blomstringsperiode synes at fremgaa af disse to Momenter med samme Nødvendighed som dens senere Udartelse og Forfald: ved at fastholde Mennesket i et absolut Afhængighedsforhold ligeoverfor den guddommelige Almagt og med Fornegtelse af al ideal Stræben at slaa den menneskelige Aand i Lænker, har den vel været i Stand til at ordne glimrende Statssamfund, og udbrede Civilisation og sund Moral lige til Nutiden blandt vilde Naturfolk, men manglende fra sin første Oprindelse den højere Friheds Ide, misbrugtes den mest som et Despotismens Redskab, og idet den, i Modsætning til Kristendommen, har savnet indre Kraft til at løsrive sig fra dette Forbund, udvikler den mere og mere Spiren til sin Undergang.

I.

Paa en Tid da den kristelige Lære allerede havde tabt sit oprindelige Præg og i det Byzantiske Rige truede med at opløse sig i en Række intetsigende teologiske Stridsspørgsmaal, da Tilbedelsen af Jomfru Maria som en i Trinitetslæren sideordnet Person var bleven mere og mere udbredt, da de verdslige Monarkier Byzanz og Persien ved Krige vare rystede i deres Grundvold, fremstod Muhammed i Arabien, et Land, der var blevet Tilflugtsted for en Mængde religiøse Anskuelser. Det var Sæde for en ældgammel hedensk Naturkultus, havde aabnet Jøderne en betydelig Udbredelse, og som et mærkeligt Eksempel paa disse Tiders Tolerance berettes, at der blandt Afgudsbillederne, som omstyrtedes af Profeten i Mekka, fandtes en Madonna med Barnet. Midt i denne Blanding af jødiske, kristelige og hedenske Anskuelser synes fra den ældste Tid, nedarvet gennem Traditionen, at være bevaret en Fornuftreligion eller for at bruge det dengang antagne Navn „en Abrahams Aabenbaring“, der henførte sine i største Almindelighed og Ubestemthed affattede Sætninger til Menneskehedens første Kulturforhold. Det var denne maaskee næppe som Sekt, men kun efter Ideen eksisterende Religion, man allerede længe før Muhammeds Fremtræden beskrev med de Ord: „Enhver Tro er paa Opstandelsens Dag falsk for Allah undtagen Hanifiternes Lære“.*) Hvor var da denne Lære at finde? lød dengang det almindelige Spørgsmaal af dem, der ikke følte sig tilfredsstillede ved Hedenskabet. Der berettes saaledes om en persisk Slave Salmân, der fra Magismen var gaaet over til Kristendommen og utilfredsstillet med denne strejfede om for at efterspore Sandheden gennem

*) I et Digt af Omaya b. Abu Ssalt, meddelt i „das Leben Muhammeds nach Ibn Ishâq t. 1 p. 40.

Persien, Syrien og Lille-Asien; i Amoria henvises han til en hellig Mand, der giver ham denne Oplysning om Hanefismen: „Den er noget hidtil Ukendt, men den Profets Tid nærmer sig, der skal aabenbare denne Tro i Mekka og Medina.“ *) Lignende Traditioner, der om end lidt dramatisk udsmykkede i det Væsentlige bære Sandsynlighedens Præg, berettes om fire Slægtninge af Muhammed: *Waraqah ben Nawfal*, *Othman b. Howairits*, *Obayd-allah b. Djâhsh og Zaid b. Amr*, der forsamlede ved en hedensk Fest i Mekka udbrød: „Vor Stamme Koreish er i Vildfarelse ved at have opgivet deres Fader Abrahams Tro. Hvad er det for en Sten, vi gaa omkring, som hverken hører eller ser, der hverken gavner eller skader; lad os søge en bedre Lære, thi den nærværende er Intet.“ De splittedes da rundt om i Verden, de tre første antog Kristendommen; kun Zaid blev hverken Jøde eller Kristen, men skilte sig fra sine Landsmænd ved at opgive alle Hedenskabets Skikke og holde sig til Abrahams Religion. Ofte, lyder Traditionen om ham, saas, han lænet til Templets Mur i Mekka og raabende: „O Gud vidste jeg, hvilken Tilbedelses Form, der var dig kærest, vilde jeg antage den, men jeg véd det ikke!“ Vi se gennem disse vistnok af en senere Tid lidt farvede Traditioner de Spirer, der vare forhaanden ved den nye Læres Gennembrud; denne Zaid er paa en Maade bleven Islams Johannes den Døber, og Muhammed gav derfor paa Forespørgsel af Omar, den senere Kalif, om det var tilladt de Troende at bede for Zaid, skønt han ikke havde antaget Islam — Forbøn til Allah er nemlig udelukkende forbeholdt Moslims — det Svar: „Han vil blive genopvakt paa Opstandelsens Dag som en Menighed for sig. — Af en Mængde Digte, der dels tilskrives Zaid, dels en samtidig Aandsbeslægtet, Digteren Omaya b. Abu-Ssalt, kunne et Par Vers tjene til Oplysning om

*) S. s. V. p. 143—48.

den saakaldte Hanefisme, der efter sit Væsen maa betragtes som en Opposition ligemeget mod det officielle Hedenskab som mod den jødiske og kristelige Lære:

„Gives der vel en Herre eller tusinde Herrer? Kan jeg tro, naar Herredømmet er delt?“

„Jeg har frasagt mig Lât og Uzzâ (Afguder); saaledes handler den Besindige og Dygtige.“

„Jeg dyrker den Barmhjærtige, min Herre den Naadige, der tilgiver Synd.“

„Bevarer blot Frygten for Allah, Eders Herre; naar I iagttage dette Bud, gaa I ikke tilgrunde!“

„Men vogt Dig for at sætte nogen Anden som Deltager i Magten, thi Sandhedens Vej ligger klar for Alle.“

Sagnet lader denne Zaid lig den nysomtalte Salmân flakke om i Mesopotamien og Syrien fordreven fra Mekka paa Grund af sine religiøse Frihedsideer, indtil han i Byen Balqâ i Moab af en kristen Mand modtager det Budskab, at den Abrahams Tro eller Hanefisme, han søgte, var sit Frembrud nær i det Land, hvorfra han kom; en Profet skulde der bringe den ny Lære. Paa Tilbagevejen til Mekka dræbtes han i sin Søgen efter den sande Tro, kort før Islam; hans Død blev forherliget i et længere Digt af Omaya, hvori disse Vers forekomme:

„Du har naaet en ædel Plads, hvor Du kvæges ved Herrens Naade.“ — „Der møder Du Allahs Ven Abraham; thi Du var ikke blandt Voldsmænd og de til Helvede Fordømte.“ — „Herrens Naade indhenter Mennesket selv om han var under Jorden i tusinde Dales Dybde.“ —

I Koranen forekommer Navnet Hanif omtrent 12 Gange, men er uforstaaeligt for de tidligste Fortolkere, der gengive det ved et Tillægsord som from og sandhedskærlig; om det oprindeligen har været anvendt af Kristne og Jøder som en Art vanærende Betegnelse af Saadanne, der havde opgivet et anerkendt Trossamfund og sluttet sig til en Art jødisk-kristelig Fritænkeri, eller muligen en Sekt ved Muhammeds Tid selv har tillagt sig dette Navn, kan ikke afgøres. Af Koranstederne

fremgaaer det at Arabernes Profet anvendte det i Betydningen af den ideale Patriarkreligion, der skulde kaldes tillive og som han selv gav Navnet Islam. Vi læse saaledes i den anden Sura af Koranen:*)"

„Man siger Eder: Bliver Jøder eller Kristne! da skulle I være paa den rette Vej; Svarer dem: Vi tilhøre Abrahams Religion, forsaavidt han var Hanîf, thi han hørte ikke til Afgudsdyrkerne. Vi troe paa Allah og hvad han har aabenbaret os, Abraham, Ismael, Isaak, Jakob og de 12 Stammer; paa hvad han har aabenbaret Moses og Jesus; paa Bøgerne, der ere sendte Profeterne fra Herren; vi gøre ingen Forskel imellem dem og ere Moslim. — — —

„Paastaa I vel, at Abraham, Ismael, Isaak, Jakob og de 12 Stammer vare Jøder eller Kristne?"

Paa samme Maade i den 3die Sura:**)

„O I Skriftens Folk! hvorfor ville I indlade Eder i Strid angaaende Abraham? Thora og Evangeliet ere dog først aabenbarede efter ham; Abraham var hverken Jøde eller Kristen, men *Hanîf* og *Moslim*; han hørte ikke til til Flergudsdyrkerne;" og i den 16de:***) Nu have vi aabenbaret Dig: Følg Abrahams Religion; han var Hanîf og hørte ikke til Flergudsdyrkerne!" —

I det paa den ene Side Arabernes Naturel var uimodtagelig for den kristelige Forløsningsteori, og paa den anden Muhammed synes endnu mere betænkelig ved at slutte sig til den jødiske Læres daværende Udartelse i Arabien, stillede han sig altsaa det Formaal at tilbagekalde en ideal og primitiv Fornuftreligion, der gennem Traditionen sattes i Forbindelse med den patriarkalske Tid; hans Aand vakte da til en kraftig Vækst de i Jordbunden slumrende Spirer. Hvorledes han i Begyndelsen iagttog et fuldstændigt Toleranceprincip ligeoverfor de to Religioner komme vi til at se i det Følgende, naar vi først have fjærnet det fornemste Anstød, der i lang Tid har givet Anledning til at udslynge en absolut Fordømmelsesdom mod Arabernes Profet, ved

---

*) v. 129—34. **) v. 58—60. ***) v. 124.

Betragtning af den ejendommelige Form, den saakaldte *umiddelbare Herrens-Aabenbaring*, hvori han foredrog sin Lære. —

II.

Alle historiske Beretninger, der desuden bekræftes af byzantiske Kilder, ere enige om at tilskrive Arabernes Profet en i høj Grad nervøs Konstitution, der bragte ham til at søge Ensomhed og hengive sig til religiøse Grublerier. I Sommeren 612 havde han i flere Maaneder opholdt sig i den øde Bjergegn ved Hira tæt ved Mekka, fordybet i sine Meditationer, og vedholdende Faste; da aabenbarer sig for ham, efter Traditionen, Herrens Engel Gabriel; en frygtelig Angst trykker hans Bryst og i denne Tilstand modtager han tre Gange Befalingen „Læs“; ved den sidste gentog da Muhammed efter Engelens Forelæsning den 96de Sura, der er Koranens Begyndelse. I et Anfald af Feberfantasi styrter han da hjem til sin Hustru Khadidja, der for at beroliges henvender sig til den før omtalte Waraqah b. Nawfal, efter Andre til den kristne Munk Bahirah, der forudsiger Profetens tilkommende Stilling. Idet Traditionen her udmaler os et idyllisk Tableau af det arabiske Familieliv, gentage vi her dens Ord, saaledes som de henføres til Muhammed selv:

„Jeg vaagnede op af min Drøm, som syntes præget med Skrift i mit Hjærte; jeg gik da ud, indtil jeg kom midt paa Bjerget og hørte her en Røst fra Himmelen: „O Muhammed, Du er Herrens Profet; Jeg er Gabriel!“ Jeg hævede mit Hoved til Himmelen, og se, Gabriel i menneskelig Skikkelse viste sig i Horisonten; jeg gik hverken frem eller tilbage og begyndte at vende mit Ansigt bort, men kunde ikke kaste Blikket nogetstedshen, undtagen jeg saa' ham i samme Stilling. Saaledes stod jeg ubevægelig, indtil Khadidjas Bud, der vare sendte ud for at søge mig, vare naaede op til Øvre-Mekka; da veg Synet bort, og jeg vendte hjem til min Bolig, hvor Khadidja modtog mig med

de Ord: O Abul-Qasim, hvor har Du været; jeg har sendt Bud rundt for at søge Dig, indtil de naaede Øvre-Mekka og vendte tilbage. Jeg fortalte hende da mit Syn og hun sagde: Glæd Dig og hold Stand, thi ved den Gud, i hvis Haand Khadidjas Sjæl er! jeg haaber, Du skal blive Dit Folks Profet. Derpaa ilede hun til sin Fætter Waraqah b. Nawfal, der var Kristen og læste Skrifterne, lige kyndig i Thorah og Evangeliet; hun fortalte ham Muhammeds Syn, hvorpaa han svarede: Hellig, Hellig! Ved den Gud, i hvis Haand Waraqahs Sjæl er; saafremt Du har sagt Sandt, da er den store Lov kommen til ham, den samme som til Moses; han er dette Folks Profet, forkynd ham, at han holder Stand!" —

Efter denne glimrende Begyndelse syntes Profetens Kræfter i længere Tid udtømte; han modtog intet Besøg af Engelen og beskrives som betagen af Rædsel over at være besat af Djævelen, saa at han var nær ved at ende sine Lidelser ved Selvmord. Endelig aabenbares ham den 93 Sura, der maa betragtes som den 2den i Tidsfølgen uagtet dens nærværende Plads mod Koranens Slutning; den begynder saaledes:

„Ved Morgenrøden, ved den stille Nat! — Din Gud har ikke glemt Dig og er Dig ikke fjendtlig. — Dit Hinsides vil være bedre for Dig end Dit Nærværende. — Snart vil Herren være Dig naadig, og Du vil være tilfreds. —

Efter al menneskelig Rimelighed har Muhammeds Optræden været forbunden med forskellige af Religionssværmeri fremkaldte nervøse Anfald og Hallucinationer, der berøvede ham en fuldkommen Tilregnelighed. Naar man endnu i vore Dage har Eksempler nok paa Folk, der paa ingen Maade lade sig overbevise om, at lignende Tilfælde kun ere at tilskrive en abnorm og sygelig Legemsdisposition, bliver Sagen vistnok let forklarlig med Hensyn til Profeten og hans Samtid, hvis natur- og lægevidenskabelige Kundskaber omtrent stod paa Nulpunkt. Over den første Del af Middelalderen rugede et Bælmørke, der kun oplystes ved svage Lysglimt af religiøse Længsler og Anelser; idet Profetens Tilstand

og disse hans Aabenbaringer vare i fuld Overenstemmelse med hans Samtids Sæder og Forestillinger, var han i sit reformatoriske Kald henvist til den almindelige Form, efter hvilken Koranen betragtes som Herrens egen Tale, der, eftersom Omstændighederne fordrede det, bragtes Muhammed af Engelen Gabriel og derpaa meddeltes Menigheden. Om han nogensinde senere er kommen til selvbevidst Klarhed over sin egen Tilstand, og da efter frit Valg og fuld Tilregnelighed har fortsat det engang Begyndte, kan næppe nogensinde afgøres. Hans Liv falder for os i to væsentlige Afsnit: det Mekkanske og det Medinensiske; i det første var den ideal-religiøse Retning den overvejende, i det andet den verdslige som Lovgiver, Statsmand og Hærfører, en Forskel, der allerede af Voltaire, men som sædvanlig kun med halv Sandhed, er udtrykt i Verset: „Imposteur à la Mecque et prophéte à Médine.“

At han især i det sidste Afsnit af sit Liv, til enhver Tid har bevaret Præget af den gudopfyldte Profet, vil være vanskelig at hævde, og ligesaalidt som jeg underskriver en anset Forfatters Dom om Profeten:**) L'empire qu'exerçait Mah. était tout moral, et il n'y a pas dans toute sa vie un seul fait qui autorise à l'accuser de charlatanisme!“ vil jeg dvæle ved de paradokse Slutninger, en af de med Hensyn til Materialets Samling omhyggeligste Forfattere af hans Levnet udleder af enkelte Træk, der vistnok i høj Grad vidne om Profetens menneskelige Skrøbelighed.***) Trods sin Samtids Til-

*) Le Fanatisme Sc. 1. **) Mahomet et le Coran par Barthélemy St. Hilaire p. 165.

***) Jvnf. f. E. t. I p. 313 i „das Leben und die Lehre des Mah.“ von A. Sprenger: „Glühender Enthusiasmus gepaart mit gemeiner Schlauheit, reine Aufopferung für einen höheren Zweck mit niedriger Selbstsucht, Nachgiebigkeit, ja Abhängigkeit von andern mit Zähigkeit und Hinterlist, und Hingebung mit Verrath: dies sind einige der widersprechenden psychischen Symptome der Krankheit, an der Moh. litt.

bedelse, der nær var gaaet over til at betragte ham som udødelig, udgav han sig aldrig for Andet end et Menneske hvis Opgave var at forkynde Herrens Vilje. At hans Liv har havt sin Betydning i Menneskehedens Historie, og at hans Virksomhed, betragtet i sin Helhed, overvejende har bidraget til dennes Forædling, vil kun indskrænket Uvidenhed falde paa at drage i Tvivl. Da det ved Bedømmelsen af Muhammed fremfor Alt kommer an paa en klar Opfattelse af det de semitiske Folk ganske ejendommelige Brgreb „Profet", vil en kort Fremstilling heraf, efter en af de berømteste Historiens Filosofer *Ibn Khaldoun*, fra den sidste Halvdel af det 14de Aarhundrede, kunne tjene os til Vejledning, selv om de skarpere filosofiske Bestemmelser høre til en senere Tids Udvikling og bringe os temmelig nær de teologiske Kommentarers Standpunkt med Hensyn til det gl. Testamente i Middelalderen:

„Det hele Verdensalt falder for den orientalske Betragtning i to Dele Materie og Aand, der dog gradvis ere sammenknyttede ligefra det laveste Trin i Materien til det højeste i Aandens Verden; det underordnede Element har en medfødt Længsel efter Udvikling og Omdannelse til det højere. Vi se, at dette Forhold allerede gør sig gældende i den uorganiske Natur med de 4 Elementer Jord, Vand, Luft og Æther, hvilket sidste begrændses af de himmelske Sfærer. Disses Bevægelse bringer Mennesket til den Slutning, at der hinsides maa findes Væsner, der i visse Forhold udøve deres Indflydelse paa den menneskelige Verden. Vende vi vor Betragtning til de jordiske, af Materien frembragte Skabninger, iagttage vi paa samme Maade det gradvise Stigningsforhold hos disse: Mineraler, Planter, Dyr og Mennesker ere paa ingen Maade afsluttede mod hinanden ved skarpe Grænser, men som oftest forbundne ved et undertiden neppe i Øjne faldende Overgangsled, der forener det foregaaende Lavere med det Højere; Grænsen mellem Plante- og Dyreriget er saaledes ofte svævende ved den hele Række af Koraller og Bløddyr. Mennesket staar paa det højeste Trin, begavet med Refleksionsevne, men slutter sig i sin laveste Form til det mest udviklede Dyr Aben, hvis

aandelige Evne indskrænker sig til Opfattelse uden Refleksion, i sin højeste Udvikling til Aandens rene Verden. Det, der bringer Mennesket i Forhold til denne, er den opfattende og tænkende Sjæl, al Udviklings Kilde. Ifølge sin medfødte Natur hæver denne sig til den nærmeste aandelige Verden, og udvikler herved paa engang sine egne skjulte Evner, og sit Legemes sanselige Organer; den befinder sig i en fortsat Kamp og Bevægelse for at frigøre sig for Legemets Baand og hæve sig til det nærmeste Trin i de aandelige Væsners Række, hvor der ikke behøves legemlige Sanseredskaber. Efter den medfødte Energis Styrke kunne vi da dele Menneskene i tre Klasser: den første, den svageste, formaaer i det Højeste kun at hæve sig til Begrebsdannelsen og bliver staaende paa Grænsen af Aandens Rige, uden at have Kraft til at overskride denne; her standser den menneskelige Lærdom. Den anden Klasse er gaaet over i Aandens Verden og lever i den indre Beskuelse, hvor Alt er Ekstase, idet Begyndelse og Slutning som Tidsmomenter falde sammen. Det er de Beaandedes Standpunkt eller de Helliges (Weliernes), der nyde den indre Beskuelse i en Mellemtilstand mellem jordisk Tilværelse og det Hinsides. Den tredje Klasse har allerede her i Verden aldeles frigjort sig for Legemets Baand og formaaer at hæve sig til den højeste Englesfære, men kun i enkelte Øjeblikke; den er i Stand til at fatte Verdenssjælens Toner og Guds Stemme. Saaledes beskaffen er Profeternes Sjæl, og i denne Tilstand modtage de Aabenbaringen; de ere skabte med en medfødt Tilbøjelighed til det Ædle og Rene og med en Fromheds Aand, der bringer dem til Maalet; ikke ved egen Kraft eller kunstige Midler, men ved det dem givne Naturel hæves de til Aandens Verden. Betingelsen for at en Profets Sendelse er ægte, er nødvendigt hans Fromhed og Renhed, som vil skaffe ham Tilslutning af sin Samtid. Aabenbaringen kommer da til ham fra Herren snart som en Summen og utydelig Tale, hvis Ide Profeten opfatter; snart viser sig for ham en Engel i menneskelig Skikkelse, hvis Tale han bevarer i sin Hukommelse. Englens Aabenbaring, Profetens Opfattelse og hans Tilbagevenden til jordiske Forhold, Alt sker i et Øjeblik og falder udenfor al Tidsbestemmelse. Den første Aabenbarelsesform med en Summen og utydelig Tale finder Sted med dem, der kun have Kaldelse som Profet uden at være betroede nogen bestemt Sendelse; den anden ved Aabenbarelse af en Engel i menne-

skelig Skikkelse tildeles Profeter, der tillige have en Sendelse. I Overenstemmelse hermed besvarede Profeten Spørgsmaalet, hvorledes Aabenbaringen naaede til ham, med: „Den kommer snart som Lyden af en Klokke der plager mig, og naar den forlader mig, bevarer jeg Indtrykket; snart antager Englen menneskelig Skikkelse for at tale med mig, og jeg indprænter mig da, hvad han siger.“ Baade paa den ene og anden Maade føler vedkommende Person sig forfærdelig overvældet og lidende; vi læse saaledes i paalidelige Traditioner, at Profeten anvendte kolde Omslag af Henna paa Hovedet mod en vis Art Hovedpine. Hans hyppige Anfald af Afmagt og de dybe Suk, han udstødte da han første Gang i Hiras Bjergegn hørte Englens Røst „Læs“ forklares paa samme Maade. Denne Tilstands Gentagelse, formindsker imidlertid Lidelsens Styrke; i de første Aar af sin Fremtræden modtog Profeten derfor kun korte Aabenbaringer, senere blev hen modtagelig for en hel Sura som den 9de, der aabenbaredes ham paa et Felttog mod Tabouk. Det er af det Foregaaende klart, at blandt alle Aabenbaringsskrifter er Koranen den Eneste, hvis Tekst, Sætninger og Ord, ere meddelte en Profet umiddelbart gennem Hørelsen. Med Thora og Evangeliet forholder det sig anderledes, idet Profeterne her kun modtog Ideerne gennem Aabenbaringen, men derimod selv bearbejdede Fremstillingen. Deres Stil frembyder derfor ikke den mirakuløse Karakter som Koranens, hvis Tekst, Ord for Ord, er indgivet Profeten og af denne bevaret i Hukommelsen ved et guddommeligt Under, saaledes som Herren siger:*) „Vi have ladet Paamindelsen nedstige og bevare med Omhu“. Hvert Ord, hver Sætning og hvert Kapitel af Koranen er et Under, der overgaar al menneskelig Magt og som kun kan sammenlignes med denne Bogs Virkning at have formaaet at omdanne alle de spredte Araberstammer til ét Folk med én Religion.“

Saavidt se vi vor arabiske Montesquieu**) at være naaet paa sit middelalderlige Standpunkt, der dog indeholder adskillige Spor af en universel og fornuftstemmende Opfattelse. Det tilkommer den senere Videnskab med

*) S. xv. v. 9. **) Smlgn. Ibn Khaldoun, Prolégomènes par M. de Slane t. I. p. 184 flg. —

de Kilder, der staa til dens Raadighed, at undersøge den arabiske Profets oprindelige Lære, og uden at forhaste Dommen, om han skal henføres til de falske Profeter og Bedragere eller til de Menneskehedens Aander, der have følt en højere Stemme i deres Indre, fremfor Alt at tage med i Beregning det Forholdenes Medium, der lige til vor Tid aldrig undlader at paatrykke enhver aandelig Virksomhed sit bestemte Præg. I den teokratiske Oldtid gav Profetismen de Lysglimt af højere Fornuft, der skulde danne en Modvægt mod orientalsk Despoti og fordærvet Præstevælde, og dannede det demokratiske Mellemled mellem den usynlige Gud og Folket; Profeterne eller Folkets udkaarne Aander optraadte som dennes umiddelbare Udsendinge; i lignende Aand fremtraadte da Arabernes Profet og holdt sig til sit Folks forhaandenværende Traditioner. Om dette hans Standpunkt, hvad der dog fra Begyndelsen af hans Optræden neppe kan være nogen Tvivl underkastet, lige til Slutningen af hans Liv har opfyldt hans inderste Væsen og derved, i al Fald for ham, er gaaet over i objektiv Virkelighed, eller muligvis senere har staaet for ham som en konventionel Form: — Afgørelsen heraf overskrider som oftest den historiske Kritiks Omraade og maa vel for de fleste Tilfælde opgives som en overflødig Undersøgelse af Form, hvor det væsentligen kommer an paa Indhold.

Vi se da Muhammed i sit 40de Aar, efter en længere Tids asketisk Afsondring i Bjergegnen ved Hira, meddele en lille Kreds af sine Nærmeste sin profetiske Kaldelse. I Begyndelsen svævede han ubestemt mellem det jødiske og kristelige Gudsbegreb; det første laa ham nærmest, men den mod Jøderne rejste Anklage at tilbede Ezra som Guds Søn voldte ham Anstød; med Hensyn til det andet gjorde han alle Slags Forsøg, som straks nærmere skulle omtales, paa at forklare sig Treenigheden. Den nærmeste Følge blev da at forkynde

en absolut Tolerance og Ligeberettigelse af de tre Religioner: den jødiske, kristelige, heri indbefattede de saakaldte Zabier eller Johanneskristne og sin egen Religion, som han gav Navnet Islam ɔ: Hengivenhed i Guds Vilje. Vi læse saaledes i Koranen:*) „Visselig de som troe ɔ: Islams Tilhængere, Jøder, Kristne og Zabier, hver som tror paa Gud og paa Opstandelsens Dag og som udøver gode Gerninger, de skulle have deres Løn hos Herren"; længere henne i samme Afsnit have vi den betydningsfulde Sætning:**) „Ingen Tvang i Religion; hver som forkaster Afguden og tror paa Herren, har faaet et Haandgreb som ikke brister." Muhammeds naive Opfattelse af Kristendommen, hvori han kommer det ortodokse Standpunkt saa meget imøde, som det overhovedet var muligt for et arabisk Aandsnaturel, og hvorfor Islam i Middelalderen ansaas for kættersk kristelig Sekt — indtil den Grad, at Arabernes Profet oprindelig skulde have været Kardinal, men af Harme over ikke at være bleven Pave, havde endt som Kætter! — finde vi paa adskillige Steder i Koranen; som de mærkeligste kunne disse tjene til Eksempel:

„Herren vil engang sige til Jesus, Mariæ Søn: Erindre Dig de Velgerninger, jeg har udbredt over Dig og over Din Moder, idet jeg har styrket Dig med den Helligaand, saa at Du talede til Folket i Vuggen og som Voksen! Jeg har lært Dig Bogen, Viisdom, Thora og Evangeliet; Du dannede Formen af en Fugl i Ler, pustede paa den og den blev da levende med min Tilladelse; Du helbredede den Blinde og Spedalske med min Tilladelse, Du genopvakte de Døde med min

*) S. II v. 59, gentaget ordret S. V. v. 73. Islams fromme Kommentatorer have forsøgt at borteskamotere Betydningen af dette Sted ved Forklaringen: de som troe ɔ: have antaget Islam, hvad enten tilforn J., K. og Z.; den lille Bindepartikel „og" som forener alle Ordene, gør denne Opfattelse umulig. Det henføres derfor af de Fornuftigere til „de tilbagekaldte" Sætninger, hvorom vi skulle tale i det Følgende.

**) v. 257.

Tilladelse; jeg fjærnede Israeliternes Voldshænder fra Dig, da Du kom til dem med dine Undergerninger . . . . Erindre Dig, da jeg sagde til Apostlene: Tror paa mig og paa min Udsending“ og disse svarede: Vi tro og Du er Vidne til at vi ere Moslim (hengivne i Din Vilje).*)

Efter paa et andet Sted**) at have omtalt den hellige Nadvere, der beskrives som et til Disciplenes Mættelse fra Himmelen nedsendt Bord, ved hvilket Undertegn ethvert Spor af Vantro maatte forsvinde, fortsættes med Herrens Tiltale til Jesus:

„Har Du nogensinde sagt Menneskene: Tager mig og min Moder til Guder for den sande Gud? Da svarede Jesus: Du ene være højlovet! Hvorledes skulde jeg vel kunne sige, hvad der ikke er sandt? Har jeg sagt det, da véd Du det; Du véd, hvad der er i min Sjæl, men jeg véd ikke, hvad der er i Din. Du ene kender det skjulte. Jeg har ikke sagt dem Andet end hvad Du befalede mig: dyrker Herren, min Herre og Eders Herre! Jeg har været et Vidne mod dem saalænge jeg dvælede paa Jorden, og efter at Du havde kaldt mig til Dig, havde Du jo selv Dine Øjne paa dem; Du er Vidne til enhver Ting!“ —

Som vi have set, indrømmede Muhammed Kristi overnaturlige Fødsel og det dermed forbundne Under, hvori han nærmede sig en ortodoks Opfattelse; Forskellen, vistnok meget betydelig, var imidlertid den, at dette kun betragtedes som et af de mange synlige Beviser paa Herrens Almagt. Forestillingen om Allah, hvad enten knyttet til det jordisk-sanselige Faderbegreb, eller opfattet som Mysteriet Gud-Menneske har Profeten, ligesaa lidt som nogen indtil Nutiden født Araber, kunnet give Rum i sin Tanke. I den 3dje Sura af Koranen, hvor Bebudelsen omtales:***) „Englene sagde til Maria: Gud har udvalgt Dig og gjort Dig ren for al Smuds; han har udvalgt Dig blandt alle Verdens Kvinder; Herren forkynder Dig sit Ord; han skal kaldes Messias, Jesus, Mariæ Søn, berømt i denne Verden og den anden, en af

*) S. V. v. 109—10. **) S. V. v. 114 flg. ***) V. 37—52.

Herrens Fortrolige . . . ." slutter dette Afsnit med disse Ord: *„Jesus er for Gud som Adam, hvem han skabte af Støv og sagde derpaa: Vær! og han var."*

Det var det jordiske Faderbegreb, med den dertil knyttede Forestilling om en himmelsk Familie, der bestandig mere og mere hidsede Profetens Lidenskab mod de Kristne; Begyndelsen af den nittende Sura, der har Navnet **Maria**, og hvor omtrent paa samme Maade omtales Johannes' og Jesu Fødsel, slutter med dette Udraab:*) „Allah kan ikke have Børn; han være langt ophøjet over dette! naar han bestemmer en Sag, siger han: vær! og den bliver til." En ligesaa bestemt Udtalelse læse vi i den 43 Sura som Herrens Svar paa det Mekkanske Hedenskabs Indvending, om da Kristus var som Guds Søn, at sætte højere end deres Afguder:**) „Han var kun min Tjener (Abd), hvem vi have tildelt vor Naade og sat til Mønster for Israels Børn; hvis vi havde villet, kunde vi have frembragt Engle til at være Eders Efterfølgere paa Jorden," og idet Ordet gives Mukammed selv:***) „Havde den Albarmhjærtige en Søn, vilde jeg være den Første til at tilbede; men ophøjet være Himmelens og Jordens Herre, han som troner i sin Majestæt, over hvad de tillægge ham! Lad dem fordybe sig i deres Gudsbespottelser, indtil de møde deres Dom, der er dem lovet!" — Hvorledes Islam i Begyndelsen bedømtes fra det daværende kristne Standpunkt, meddeles os i en højst interessant Beretning om den habessynske Konge Negus' Forhold til en Del af den nye Menighed, der for at frelse Livet for det Mekkanske Hedenskabs Forfølgelser vare flygtede over det arabiske Hav og her antog sig sikre. De officielle Zeloter i Mekka sendte imidlertid en venskabelig Opfordring til Negus om at udjage disse Løgnere af sine Lande, der kun bestod af de usleste Daarer og vakte

*) v. 36. **) v. 59. ***) v. 81.

Forargelse i de bestaaende Forhold. Kongen, der synes at have været en bedre Kristen end hans Efterfølger i vor Tid, den svundne Højhed Theodorus, var betænkelig ved straks at følge dette Raad, og forelagde Sagen for en Forsamling af Præster og Munke i Form af det Spørgsmaal, om nogen Profets Komme havde været forudsagt imellem Kristus og Verdens Undergang. Efter af disse at have erholdt et bekræftende Svar herpaa, lod Kongen derpaa kalde den Islamske Høvding Djafar, der stod i Spidsen for de Udvandrede og udbad sig af denne en Fremstilling af Muhammeds Lære om Kristus. „Profeten, forklarede Djafar, har erklæret Kristus for Guds Tjener og Udsending, Herrens Aand, og hans Ord, som han kastede til Jomfru Maria.“ Negus, der nu syntes at have tabt Lysten til at gaa videre i teologiske Undersøgelser, rev da, efter Traditionen, en Splint af et Stykke Træ med de Ord: „Ikke saa meget som denne Splint afviger Kristus i Virkeligheden fra, hvad Du har forklaret mig,“ og da Folket begyndte at raabe paa Kristus som Guds Søn, ikke Guds Tjener, beroligede hans Majestæt dem med en Tale af Hovedindhold: „det Ene er ikke forskelligt fra det Andet.“ Profeten belønnede Negus med at bede til Allah for hans Salighed hinsides. — Vi se af de anførte Steder tydelig nok, at Muhammed i den Hensigt at ville genkalde en primitiv Fornuftreligion, — som dennes Afskygninger betragtede han nemlig den daværende jødiske og kristelige —, fra Begyndelsen saavidt muligt holdt sig til begge; imidlertid bragte dels hans Tilhængeres stedse stigende Antal, med hvilke han efter sin eventyrlige Flugt fra Mekka til Medina kunde byde det officielle Hedenskab Trods, dels forskellige Vanskeligheder, der i al Stilhed beredtes ham af „Skrifternes Folk“, ham efterhaanden til at optræde med større Bestemthed. Det var navnlig som Voldgiftsmand i forskellige Retsspørgsmaal mellem Kristne og Jøder han sattes i Forlegenhed, og

hvorfor han opfordrer disse til at dømme efter deres egne Skrifter, men føjer imidlertid hertil en lille Advarsel, der som sædvanlig lægges i Herrens Mund:*)

„Dig have vi givet Bogen, som indeholder Sandheden, som bekræfter de foregaaende Skrifter, og værner om deres Indhold; Døm altsaa efter hvad Herren har aabenbaret Dig, og følg ikke deres Indfald, saa at Du fjærner Dig fra den Dig givne Sandhed! Vel have Vi givet Enhver af Eder (I Folk) sin Lov og Vejledning, men hvis Herren havde villet det, havde han gjort Eder til et eneste Folk; nu har han kun villet prøve Eders Troskab i at overholde, hvad der blev givet hver; løber derfor i Væddeløb om gode Handlinger! til Herren vende I alle tilbage, og Han vil oplyse Eder om, hvad I nu ere uenige om! —

Navnet „Moslim“ „de Gudhengivne“, der, som vi have set, i Begyndelsen brugtes som et Fællesnavn om de skriftbesiddende Folk, begynder han nu i en noget skarp Bevisførelse at frakende dem, og udelukkende bruge om sit Parti:**) „O I Skrifternes Folk (ɔ: Jøder og Kristne), kommer dog nu og hører et eneste Ord, der har Ret og Skel mellem Begge: Er det vel os, som anraabe nogen Anden end Allah? er det os, som tilføje ham en Deltager i Magten? er det blandt os, at den Ene gør den Anden til Herre ved Siden af Allah? Ville de ikke gaa ind herpaa, da sig dem: Vi ere ene Moslim (ikke I). Et Par Vers herfra i samme Forbindelse siges der ligefrem:***) „Ja visselig de, som slutte sig nærmest til Abraham, ere de som have fulgt ham: denne Eders Profet og de Troende!“ — I sin Magts Fylde som den sejrkronede General, der begyndte at udkaste Planer til et teokratisk Universalmonarki, synes snart enhver Modstand ham at burde tilintetgøres og vi se da Profeten saa godt som fornegte eller, om vi tør drage formildende Omstændigheder med i Betragtning, tildels tilbageholde sit engang fremsatte Toleranceprincip. Med Rette vil

*) S. V. v. 52—53. **) S. III v. 57. ***) v. 61.

man vistnok her indvende, at den ejendommelige Form af en umiddelbar Guds Aabenbåring maatte lægge uovervindelige Vanskeligheder i Vejen; er en saadan nemlig tilstede, maa da vel efter menneskelig Slutning dens Ord være hævede over al timelig Fejltagelse, og dens Indhold have Gyldighed i Evighed. Magten*) satte Arabernes Profet udover al Betænkning, og den senere Teologi har med en Opfindsomhed, der til enhver Tid udmærker denne Videnskabs Repræsentanter, i Forbindelse med et højst indviklet skolastisk-filosofisk Apparat søgt at tilintetgøre enhver Tanke om Abnormitet i dette Forhold. Herrens Ord, evige efter Ideen, kunne alt efter Tiden, i hvilken de gaa over i den materielle Form, modificeres eller tilbagekaldes: saa er i Korthed Resultatet af den lange teologiske Undersøgelse. Vi have da henved 225 Steder i Koranen, der under Tidens „tvingende“ Forhold modificeres eller rent ud tilbagekaldes ved senere Aabenbaringer; ved at blive staaende urørte, vilde de nemlig frembringe et fuldstændigt Nonsens af indbyrdes Modsigelse. Idet, som allerede bemærket, Koranen ulykkeligvis i sin nærværende Form er sammenstillet af de enkelte Partikler, ordnede paa Slump uden kronologisk Hensyn, og Afsnit eller Suraer af det mest forskellige Indhold kun have faaet deres Plads indbyrdes efter den tilfældige Længde, man har tildelt dem, bliver det undertiden Genstand for en meget vidtløftig Undersøgelse at henføre et Udsagn til en bestemt Tid, selv om blot Spørgsmaalet skal afgøres, om vedkommende Stykke hører til den Mekkanske eller Medinensiske Periode. Teologien, hvis Funktion det vistnok her vilde være i høj Grad upassende at

*) Ifølge Koranverset Sur. II v. 100: „Vi ville ikke ophæve noget Vers eller udslette et eneste af Din Erindring, uden at erstatte det med et andet lignende eller bedre. Ved Du ikke at Herren er almægtig?“

undervurdere, har paa en Side et uendeligt Spillerum med Hensyn til Bestemmelsen af disse saakaldte „loci abrogantes“ (ɔ: de senere ophævende) i Forhold til de tidligere „abrogati“ (de ophævede), men har paa den anden Side, indtil en vis Grad, et Middel i Hænde til at lade den let stagnerende Islam lidt blive paavirket af den evropæiske Civilisations Indflydelser. For Øjeblikket se vi, som det endelige Resultat af religiøs Udvikling i Islam, næppe Andet end Trossignalet „der er ingen Gud undtagen Allah, og Muhammed er hans Apostel“, paa den nøgne Klippe i det oprørte Hav, hvorfra et hyklerisk og uvidende Præsteskab ved Forbund med en despotisk Regering har vidst at bringe en dyrisk Tilværelse i en foreløbig sikker Havn.

Vi finde da det smukke Toleranceprincip „Ingen Tvang i Religion; Sandheden adskiller sig selv fra Vildfarelsen,“ ved Omstændighedernes Magt rokket; efter at Muhammed, rimeligvis henved Aar 630, i en Opfordring til en ariansk Kristenmenighed i Byen Nadjran at antage Islam, har gjort opmærksom paa de foregaaende Profeters Overenstemmelse med denne Religion, idet disse nemlig vare befalede af Herren at tro paa hans tilkommende Sendelse, slutter han med disse Ord:*) „De som nu, efter denne Forpligtelse trække sig tilbage, høre til Forbryderes Tal . . . . . Hvo som ønsker en anden Tro end Islam, hans Tro vil ikke blive antagen, og han vil hinsides høre til de Fortabte.“

At Profeten kort før sin Død aldeles havde opgivet enhver Tanke, om andre Religioners Ligeberettigelse ved Siden af Islam, fremgaaer tydeligt nok af den 9de Sura, den samme vi i det Foregaaende have omtalt som aabenbaret Muhammed paa et Felttog mod Tabouk; efter i denne sidste af alle Koranens Suraer, bekendt under Navnet „Angeren eller Fritagelsen“ at have formanet

*) S. III v. 76, 79.

sin Menighed til at overholde de med Hedningerne engang afsluttede Traktater, indtil en bestemt Termin, men underkaste andre Forhold en Prøvelse og da handle med fuld Frihed, fortsætter Profeten i et Udbrud af krigersk Fanatisme:*)

„O I Troende! (Dette Begreb „Muminun“ træder istedetfor „Muslimun“ som har været anvendt om Kristne, Jøder og Muhammedaner i Fælledskab), tager ikke til Venner, Forældre eller Brødre, naar de foretrække Vantro for Tro! Dersom Eders Forældre, Børn, Hustruer og Slægtninge, Eders Gods, I have erhvervet, Eders Hjem, hvor I finde Behag — dersom Noget af Alt dette er Eder kærere end Allah, hans Apostel og den hellige Krig, da venter, indtil I faa at se Herren udføre sin Beslutning! Herren leder ikke de Ugudelige . . . . . „Bekæmper dem som ikke troe paa Allah og Dommens Dag, som ikke anse forbudt, hvad Herren og hans Apostel have forbudt, og dem blandt Skrifternes Folk, der ikke have den sande Tro; bekæmper dem, indtil de give Skat tilsammen og blive ydmygede! Jøderne paastaa at Ezra er Guds Søn; de Kristne, at Messias er Guds Søn; saaledes lyde Ordene fra deres Mund; de ligne de Vantro fra fordums Tid. Herren bekæmpe dem, hvor de lyve! De have gjort deres Lærere og Munke og Messias, Marias Søn, til deres Herrer fremfor Allah, og det skønt de modtog Befalingen, kun at tilbede den eneste Gud, han være ophøjet over hvad de tilføje ham! De ville udslukke Herrens Lys med deres Mund, men Herren vil kun lade sit Lys endnu mere straale til Trods for de Vantro; Han som har sendt sin Apostel med Vejledning og den sande Tro, for at hæve den over hver anden, og det til Trods for de Vantro! O Troende! en stor Del Rabbiner og Munke ere kun til for at fortære i Forfængelighed Andres Gods og bortvende Folk fra Herrens Vej. Forkynd dem en haard Straf, som opdynge Guld og Sølv og ikke give det ud til Fromheds Værk!“

Medens, som allerede bemærket, Muhammed oftest tilforn havde benævnt sine Tilhængere „Moslim“, et Navn, der ogsaa kunde omfatte Jøder og Kristne, og sin

*) V. 23—24; v. 29—34.

Lære Islam, ligesom han selv havde henført sig til den store Skare af Profeter (Naby), hvis Antal Traditionen afrunder indtil 124,000, ombytter han i de sidste Aar af sit Liv det første Navn med „Muminun“ (Troende) og antager selv Titelen „Rasulullahi“ ɔ: „Herrens Apostel“; til denne Kategori høre kun saadanne, som have efterladt Skrifter og deres Tal angives i den muhammedanske Dogmatik til 314 à 315. „Islam“ bliver fra nu af ensbetydende med „Imân“ (Troen) og omfatter kun Profetens Menighed, idet han selv er den sidste Apostel, hvis Aabenbaring tjener til at stadfæste og nærmere bestemme de foregaaende Skrifter, som kun have Gyldighed, saavidt de bekræftes af denne. Endnu i Muhammeds Levetid var da Trossymbolet fastsat og begrebsmæssigt bestemt: „Der er ingen Gud undtagen Allah (ɔ: den i Overenstemmelse med Koranen aabenbarede Gud) og Muhammed er hans Apostel.“

A. F. Mehren.

(Sluttes i næste Hæfte).

Studier over Michelangelo.

(Sluttet.)

Naar vi i en Afbildning, f. Eks. i en af de gode Fotografier, som A. Braun i den senere Tid har leveret af det sixtinske Kapels Loftsmalerier, have et af den hele Kompositions enkelte Partier for Øje, navnlig en af de Flige, som — spidse forneden, brede foroven — fra den lodrette Væg krumme sig op til den vandrette Flade i Midten af Loftet, faa vi Indtrykket af en højst ejendommelig Skønhedssands i den dekorative Anordning. Forneden, hvor Fligens Linjer løbe tæt sammen, staar en Barnefigur, en kraftig bygget Dreng, som af Michelangelo er malet i fuld naturlig Farve. Over denne Barnefigurs Hoved ses en Tavle med Navnet paa den Profet eller Sibylle, som troner ovenfor. Enhver af disse mandlige eller kvindelige Profeter, Figurer i mægtig Størrelse, har et særeget fordybet Rum for sig med sit eget Gulv — Altsammen naturligvis malet, ikke virkeligt — og afgrænset til begge Sider med firkantede Piller, som springe stærkt frem fra Baggrunden. Paa hver af Pillerne er et Par Barnefigurer, malede ligesom Pillen selv med en graalig Marmorfarve, anbragte som Bærere af Gesimsen, der paa den senest romerske Arkitekturs Vis er brudt i Vinkler og følger med Pillens Fremspring. Ovenover enhver af Pillerne og dens Gesims ser man et lavt Sæde, paa hvilken der sidder en Ynglinge-

figur i fuld Størrelse — skønt i noget mindre Maalestok end Profeterne — og gennemført i fuld naturlig Farve. Til enhver af Profeternes eller Sibyllernes Figurer kommer der saaledes to Ynglingefigurer over Gesimsen, en til hver af Tronens Sidepiller. Saadanne 2 Ynglinge ere i Fællesskab ansatte til at bære Kranse af Egeløv (Pave Julius II's Familiesymbol); og de have midt imellem sig et rundt Bronceskjold*), som staar paa Gesimsen. Der er i hele den beskrevne Anordning, som gentager sig i hvert Mellemrum mellem Kapellets Vinduer, en lignende

*) Disse Bronceskjolde ere smykkede med (malede) Relieffer, af hvilke nogle ere meget omhyggelig udførte, andre næppe skitserede. Michelangelo har engang under Arbejdet gjort den Opdagelse, at det egenlig var spildt Møje at udføre disse Smaating, som slet ikke kunde ses nede fra Kapellets Gulv. Fremstillingerne ere nu tildels utydelige af Lamperøg o. desl. Vasari angiver (i begge sine Udgaver), at Fremstillingerne ere tagne af det gamle Testamente (Kongernes Bøger). Condivis Ord (cap. XXXV) ere følgende (den gode Florentinerudgave 1746): ne' quali medaglioni a uso di rovesci son fatte varie storie, tutte appropositо però della principale (nemlig Skabelseshistorien, som er malet i Loftet) — Ord, der som man ser, aldeles ikke modsige Vasaris. Condivis Ytring oversættes paa følgende ubegribelige Maade af R. Valdeck („Das Leben des M. A. B. geschrieben von seinem Schüler A. Condivi", Wien 1874, S. 48): „Verschiedene Historien, aber alle in Bezug auf die Geschichte des Papstes" (sic!). Dertil føjer Eitelberger v. Edelberg en Bemærkning, som paa en overlegen Maade bekræfter denne foregivne Angivelse af Condivi, og erklærer at Æmnerne, som ere fremstillede paa Skjoldene, ikke ere bibelske, samt tilføjer til Forsvar for M. A. en venlig Motivering for en saadan Anvendelse af „die Familien- und Lebensgeschichte des Papstes". Det er næsten uhyggeligt at se, hvorledes den ene Fejltagelse saaledes kan avle den anden. Hovedsagen er, at Vasari uden Tvivl har fuldkommen Ret, naar han siger, at Æmnerne ere tagne af den bibelske Historie. Fremstillingerne, som nu kunne kontrolleres nogenlunde ved Fotografier, have aabenbart ikke hjemme i Pavens „Familien- und Lebensgeschichten".

Forening af monumental Fasthed og Kraft, og af fyldigt plastisk Liv som i det oprindelige Udkast til Pavemonumentet. Imidlertid passer en saa monumental Komposition og saa alvorlige arkitektoniske Former maaske bedre for et Marmormonument, i hvilket Formen er virkelig plastisk gennemført; den er noget vel tung for en malet Loftsdekoration.

Til Siderne af denne Anordning er der endnu anbragt en Række Dekorationsfigurer: mandlige Skikkelser, malede i Broncefarve i smaa trekantede Felter, som begrænses af retlinjede arkitektoniske Led og af en temmelig flad Buelinje. Ganske i Almindelighed er dette Motiv vistnok paavirket af de antike Triumfbuers Dekoration, i hvilken man ogsaa ser Figurer, f. Eks. Viktoriaer, udfyldende slige trekantede Rum. Her er Trekanten imidlertid mere lav og bred og umagelig for en siddende Figur. Michelangelo har da lagt sine Figurer paa Ryggen, paa Maven, paa Siden, paa Knæerne, undertiden med Benene opad, undertiden med Foden stemmet fast mod det trekantede Rums Sidevægge o. s. v. — dog saaledes, at Stillingen er symmetrisk gentaget i de to Figurer, som ere anordnede hinanden nærmest. Anvendelsen af disse Figurer er ikke nogen heldig Ide af Kunstneren. Han har grebet den Leilighed, som det trekantede Rum frembød til at søge nye gymnastiske Motiver for den menneskelige Figur; hans Lyst var umættelig og hans Hjærne ubeskrivelig frugtbar paa dette Omraade. Men Figuren tager sig noget fortabt og indespærret ud i det lille Rum, som begrænses til alle Sider af meget stærke og svære arkitektoniske Led. Det ser ud som om de stakkels Svende, der have faaet disse triste Kvistkamre anviste til Logis, maatte søge en kunstig Motion for at holde Livsaanderne i Virksomhed.

Da ethvert af de omtalte Motiver er mange Gange gentaget hele Loftet rundt — dog med idelige Varia-

tioner i det Enkelte — faa vi altsaa en meget stor Mængde Dekorationsfigurer ud. De danne et anseligt Antal endog i Forhold til den uhyre Mængde af Figurer paa de historiske Billeder af Skabelsen, Syndefaldet og Syndfloden i Loftets Midte, af Jødefolkets Frelse, som er fremstillet i de fire Billeder i Loftets Hjørner, af Profeter og Sibyller og de lange Rækker af Grupper af Kristi Forfædre. Men saa beundringsværdig end de vigtigste Dekorationsmotiver ere komponerede, naar de betragtes enkeltvis, kan man dog ikke nægte, at de navnløse Dekorationsfigurer, som slet ingen historisk Betydning have, blande sig mellem de historiske Fremstillinger paa en Maade, som baade forvirrer Øjet og Tanken. Det gælder da især de store Ynglingefigurer foroven med Skjoldene og Kransene, de brede sig stærkt foran Rammerne om de historiske Billeder i Loftets Midte, ja brede sig endog undertiden udenfor Rammerne, ind over Billedernes Flade. De ere ligesaa store, somme Tider større end de historiske Figurer, de ere i malerisk Henseende behandlede ganske paa samme Maade som disse, og tage sig fuldkommen ud som den samme Slægt af Mennesker. Lige umiddelbart ved den berømte hvilende Adamfigur, ja tilsyneladende berørende den, finder man en saadan Ynglingefigur, som imidlertid skal ses paa en anden Led end den; og tæt ved denne Ynglingefigurs Hoved ser man atter Hovedet af den tilsvarende paa Loftets modsatte Del, der atter skal betragtes paa en tredje Led. Intet bidrager mere til det Hovedpine forvoldende Besvær med at orientere sig, som enhver andægtig Betragter af det sixtinske Kapels Loft vil erindre i alt Fald fra sine første Besøg i Kapellet. Den dekorative Opgave at lette Betragtningen, at simplificere Opfattelsen, at pausere paa rette Sted for at tage et energisk Tilløb til Hovedfremstillingerne, har Michelangelo langt fra fyldestgjort; han kender kun lidet til den skønne kunstneriske Økonomi, som var en Grundlov for Antiken, men be-

tragter tværtimod enhver tom Plads som en Tumleplads for sin rent subjektive, ensidige, alt andet fortrængende Lidenskab for at fremstille den menneskelige Skikkelse*). Nu vel, man vil alligevel finde sig rigt lønnet ved at tage ham som han er, selv om han ikke er imødekommende.

Omendskønt Michelangelo altsaa havde stillet sig selv den Opgave at gentage ethvert af de dekorative Motiver mangfoldige Gange, var det aldeles ikke hans Sag at gentage sig selv, rolig at fastholde den samme Tanke og kun variere den saa umærkelig, at Beskueren ikke blev ked af at se den gentagen, medens han dog heller ikke kom til at tænke over Variationerne. Tværtimod: Michelangelo varierer Motiverne saa stærkt, at Enheden imellem dem næsten sprænges. Det er ligesom han aabent tilstod, at han blev utaalmodig ved Gentagelsen. Man vilde sikkert gøre meget fejl ved at betragte Loftsdekorationen som saaledes gennemført efter en fast Plan, at f. Eks. Kartonerne til det Hele skulde have været færdige før den maleriske Udførelse begyndtes**). Der er tværtimod

---

*) Meget skønt og træffende siger Jac. Burckhardt (i Anledning af Dommedagsbilledet): Michelangelo svælger i den prometheiske Lykke at kunne virkeliggøre alle Muligheder for Bevægelse, Stilling, Forkortning, Gruppering af den menneskelige Skikkelse (Der Cicerone, III, 877).

**) Ved Beregningen af den Tid, som det hele Foretagende maa have taget, spiller Hensynet til disse Kartoner bestandig en stor Rolle. Man tager herved næppe tilbørlig i Betragtning, hvad man kan lære af de Fotografier af Loftsmalerierne, som de senere Aar have bragt os. Paa samme Tid som disse give et aldeles uundværligt Middel til at stifte fortroligt Bekendtskab med det enestaaende Kunstværk, og maaske for første Gang virkelig lærer Verden, hvilken Skat den besidder, f. Eks. i en Komposition som det store Syndflodsbillede og Andet mere give de tillige den tydeligste Forklaring af, hvad man kan læse hos Biograferne om, at Michelangelo selv slet ikke betragtede Arbejdet som fuldendt

ved dette kolossale Foretagende Meget af en Improvisation. Ved en opmærksom Betragtning kommer man let under Vejr med, at Kunstnerens Forhold til Opgaven efterhaanden i mange Maader har forandret sig under Arbejdets Gang. Han har — som man ogsaa véd det ad historisk Vej — begyndt sit Arbejde fra Indgangssiden af Kapellet, den Ende som ligger længst borte fra Altaret. Det er ogsaa dette Parti af Loftet, som tydeligst viser hans oprindelige Mening med de dekorative Motiver, det er der de fremtræde med den strængeste arkitektoniske Holdning. De stenfarvede Barnefigurer, som bære Gesimserne over Sidepillerne af Profeternes Troner, staa der endnu rolige ved Siden af hinanden, idet de bære deres Byrde med opadbøjede Arme paa en lignende Maade som Atlanterne paa græske Bygninger. Saaledes navnlig de Figurer, som smykke Profeten Joels og den delfiske Sibylles Troner. Men jo mere Michelangelo rykker frem i Arbejdet, hvilket omtrent vil sige det samme som: jo mere han nærmer sig Loftets modsatte Ende, desmere livligt bliver ogsaa Forholdet mellem

---

De godtgøre fuldstændig, at Malerierne, navnlig de senest udførte, for en meget stor Del have Karakteren af en genial Improvisation, og at man derfor skal være varsom med uden videre at forkaste Condivis og Vasaris — unægtelig meget overraskende — Angivelse om, at Arbejdet er udført i 20 Maaneder: det har vel ikke været 20 Maaneder i Træk. Fotografierne afsløre os kolossale Skødesløsheder — især i Grupperne af Kristi Forfædre — Skødesløsheder, som man ikke kan tænke sig i Forbindelse med egentlige forberedende Arbejder. De give os de tydeligste Beviser paa Hastværk og Utaalmodighed, og tillige paa, at Michelangelo — formodenlig dengang han afdækkede Loftets først fuldendte Del — har opdaget, at han ikke alene kunde, men gjorde bedst i at spare sig allehaande Smaating. Man maa desuden erindre, at ligesom Pave Julius II tvang Michelangelo til at begynde, tvang han ham ogsaa til at gøre sig færdig, før han virkelig var det.

Børnene; tilsidst give de sig til at danse, eller slaas, eller forsøge paa at spænde hinanden ud af deres Stillinger. Imidlertid er her dog gennemgaaende bevaret en Symmetri i Kompositionen, saaledes, at det Par, som bærer Gesimsen paa den ene Side af en Trone, svarer symmetrisk til Parret paa Tronens anden Side (uden at de to Børnefigurer, som danne hver enkelt Par, indbyrdes ere symmetriske til hinanden). Men ved de store Ynglingefigurer med Girlanderne og Bronceskjoldene opgives Symmetrien, hvormed der er begyndt, og som jo ogsaa egentlig kræves af slige til hinanden svarende Dekorationsfigurer, gradvis jo længere man kommer frem mod Kapellets Alterside. I de tidligst malede er Holdningen rolig og stræng, Figurernes Funktion er endnu bestemt fremhævet. Efterhaanden svinder denne Simpelhed: Stillingerne blive friere og kaadere; den indbyrdes Symmetri i Figurernes Stillinger opgives, medens der dog endnu — med mærkelig Kunst, er gennemført et symmetrisk Forhold i de Hovedlinjer, som de danne paa Loftets Flade. Først i de yderste Figurer henne mod Altersiden (over Jeremias og Libyca) bortkastes ogsaa dette symmetriske Forhold fuldstændig. Ogsaa paa andre Maader føler man en Forandring i Kunstnerens Tendenser under Arbejdet. Figurerne blive efterhaanden større og fylde mere i Rummet — det gælder ikke alene de dekorative men ogsaa de historiske. Belysningen over Figurerne, som paa de tidligst udførte Partier er bredere og roligere, er paa de seneste mere strejfende og pikant, saaledes at kun ganske enkelte Punkter faa fuldt Lys, medens Overfladen ellers for største Delen ligger i Skygge (se navnlig Figurerne over Jeremias). I de tidligste Partier træder Billedhuggeren endnu stærkt frem; efterhaanden udvikler Michelangelo rent maleriske Tendenser, som endog pege stærkt hen imod Correggios Retning.

Man skulde synes, at det Arbejde at bære Egeløvskranse og at passe paa lette Bronce-Skjolde, mere egnede sig for Børn — som man jo nuomstunder anvender til den lettere Tjeneste i Fabrikerne — eller for Kvinder, end for den fuldt udviklede mandige Kraft. Der var næppe nogen anden Kunstner end Michelangelo, som vilde have anvendt voksne mandlige Figurer i dette Øjemed. Egeløvskransene har han, for dog at give sine Svende Noget at bestille, gjort meget svære; men da de unge Mænd ikke tage sig Arbejdets Pligter synderlig strængt, og da Kransene endog somme Tider — ved en licentia poëtica — ere rent udeladte, bliver der et Overskud af Arbejdskraft, som nu kun tjener til Leg — for Ynglingene eller for Kunstneren, som man vil tage det. Disse Figurer ere stærke nok, til at de kunde gøre lignende Tjeneste som Karyatiderne paa Erechtheion eller Atlanterne i Agrigent, som bære Gesims og Tag paa deres Hoved eller Skuldre. Hvilken dyb Modsætning mellem Michelangelos Figurer og de antike! I hine antike Skikkelser, som gøre Tjeneste i den hellige Bygningskunst, er der slet ikke søgt nogen Variation eller noget Udtryk af egenligt subjektivt Liv. Deres arkitektoniske Funktioner tager deres Kraft fuldt ud i Tjeneste: de gamle Figurer i Agrigent, som endnu have den ældre Tids Stivhed i Holdningen, bære med Anstrængelse, mere som Slaver; Jomfruerne i Erechtheions Hal bære deres Byrde med mere Lethed og Rankhed, staaende frit og naturlig, hvilende fortrinsvis paa det ene Ben. De staa som Stadens frie Kvinder i den skønne atheniensiske Dragt, de „adlyde deres Fædrelands Love“ og tjene frit og villig Guddommen, som troner i Templet. Ikke den letteste Fold i deres Ansigt eller Trækning af Øjenbrynet melder Noget om, at de kunde have en Mening om den Opgave, de tjene, en Mening, som ikke faldt ganske fuldstændig sammen med deres tjenende Hverv. Michelangelos Ynglinge derimod have allesammen en

saadan Mening, de gøre sig skyldige i den Forbrydelse, som det preussiske Politi i urolige Tider betegner som at „ræsonnere indvendig“. Det er i det Hele en revolutionær Slægt, af hvem man kan frygte, at den en skøn Dag gør Strike og nedlægger Arbejdet. Selv i de roligste af Figurerne læser man meget tydelig en vis tilbageholdt Utaalmodighed, som om de fandt, at de dog ogsaa kunde anvende deres Kræfter paa andre og maaske bedre Maader. En Stemning af Træthed eller Lede i deres Holdning er ikke ualmindelig. En af de sidst malede af Figurerne synes at være saa inderlig ked af at sidde, at han letter sig op fra sit Sæde, strækker Armen hen bag sit Hoved og sukker af Utaalmodighed. I andre Tilfælde har Michelangelo søgt Afveksling i Motiverne derved, at Arrangementet af Kransene eller de Baand, hvormed Skjoldene ere fastgjorte, er gaaet i Ulave for dem, saa at de nu maa anstrænge sig for at faa Kransen op over Skulderen eller Baandene i Orden. Medens Antiken i slige Opgaver netop lægger Vægt paa Indtrykket af det uforanderlige, af at det ene Øjeblik hengaar ganske som det andet, lader Michelangelo sine Figurer — og Beskueren — føle Tiden med dens Forandringer, saaledes at han endog bringer en ganske øjeblikkelig Handling ind i Motivet. Han gør sig ingen Skrupler over de Midler, hvorved han motiverer en Figurs Stilling. Ere Kransene ham i Vejen, udelader ham dem rent. Saaledes faar han i de fleste af disse 20 mærkelige Figurer et livfuldt — snart strængere og alvorligere, snart mere lunefuldt og morsomt Motiv frem; et og andet Sted mærker man dog, at Kunstneren selv bliver træt af Opgaven; man føler for tydelig, at Figurens Stilling er paatvunget den ved et ydre Arrangement, som om den var en Leddedukke.

Michelangelo arbejdede ensomt. Han kunde ikke lide at have Nogen hos sig deroppe paa Stilladset, ikke engang en Dreng til at rive Farver. Andre Kunstnere

vilde have betragtet denne dekorative Del af Arbejdet som mere underordnet og ladet Medhjælpere udføre den; paa denne Maade havde Motiverne kunnet blive gentagne paa en roligere Maade; det hele havde mindre faaet Præg af en stor og hæftig Aands Utaalmodighed. Men for Michelangelo var dette Arbejde ingenlunde noget Underordnet; disse Ynglinge ere trods noget andet hans eget Genis Børn, de ere jo den „rene menneskelige Figur“. Saaledes kom der vel et Misforhold ud imellem Kunstnerens egen hæftige og urolige Kraft og det rent Dekorative ved Opgaven, et Misforhold atter imellem Figurernes lette Funktion og deres store Kræfter, og Resultatet blev et stort Overskud af fri Subjektivitet, der ytrer sig som Lune, Vilkaarlighed, hist og her som Fornuftløshed — for ej at sige: Vanvid. Men faa Figurer ere saa lærerige som disse 20 med Hensyn paa hvorledes Michelangelo overhovedet opfattede Menneskeskikkelsen.

Hvor klart og bestemt man end føler Modsætningen mellem dem og Antiken, hvor umuligt det end er at forveksle Aanden i dem med Antikens, saa træder der paa den anden Side dog et Slægtskab, en indbyrdes Lighed frem. Der er en af dem — foroven tilvenstre over Jeremias — som endog i sit Motiv minder om en siddende Figur paa Parthenonsfrisen og om den berømte Statue af en siddende Kriger fra Villa Ludovisi, som man sædvanlig kalder Ares. Michelangelos Figur er bleven til uden mindste Paavirkning fra de antike, ligesom disse sikkert ogsaa ere ganske uafhængige af hinanden; Ligheden beror kun paa, at der til syvende og sidst dog er et Aandsfrændskab imellem disse frembringende Aander. Stillingen er i Michelangelos Figur vel noget uroligere, Linjerne krydse hinanden mere end i Antiken; men den har alligevel fremfor andre moderne Kunstneres Figurer Antikens Forening af det Store, Stolte, Ophøjede med den ugenerte, flotte, lette Natur-

lighed i Stillingen. Hvor frit og stort strække i det Hele ikke disse Figurer deres Lemmer! I dem alle er det menneskelige Legemes Plastik frigjort i samme Grad, om end ikke paa samme Maade som i den græske Kunst.

Det er ingenlunde det samme Ideal, som har foresvævet Michelangelo i alle disse Figurer. I nogle af dem — de tidligst udførte — er der en fin, distingveret, fornem Skønhed, som peger tilbage til den tidligere florentinske Kunst og viser os, hvad den kunde udvikle sig til. De have en vis Tilbageholdenhed i Stillingen og Minen, skarpere, mere fintskaarne Træk. De ædle Hoveder prydes af en rig, yppig Haarvækst, der snart former sig i brede, maleriske Masser, snart ligesom omstraaler Hovedet med en Mængde kraftigkrøllede Lokker, som stritte ud fra det i alle Retninger. Der er andre Hoveder af en mere vulgær Karakter, som om Maleren fra Beskuelsen af et kunstnerisk Ideal var steget ned til det virkelige Liv for at hente sin Erfaring fra det, eller som om det med Et var faldet ham ind, at disse Skikkelser skulde karakteriseres som Slaver med Hensyn til den Tjeneste, de havde at udføre. I disse djærvere Ansigtstræk, den næsten stumpe Næse, den aabne, tyklæbede Mund, de vidt aabne, rullende Øjne, spiller Udtrykket af det øjeblikkeligste Liv, den stærkeste Spænding. Der findes Figurer, der, som sagt, kunne minde direkte om Antiken, medens andre, navnlig de mest ungdommelige, slanke, bløde, nærme sig mere til det Ideal, som det var Correggio forbeholdt at skabe. Jeg sigter navnlig til en dejlig Ynglingefigur — tilhøjre over den cumæiske Sibylle —, som rider saa let og gratiøst paa sit Sæde, idet han bøjer Overkroppen noget indad, saa at den ses i Forkortning; Ansigtet er halv skjult af Skulderen, men han vender Hovedet om og ser frem over Skulderen ned i Kapellet*).

*) Om man end nok saa godt véd, at baade de ældste og de nyeste Forfattere om Correggio ikke ville vide af, at han

Hvor betydningsfulde for det menneskelige Aandslivs Historie vare ikke de Timer, som Michelangelo tilbragte i dyb Ensomhed deroppe paa sit Stillads! Blandt alt hvad han har skabt deroppe, kommer den for ham ejendommelige Entusiasme ingen Steder renere frem end i denne Skare navnløse Skikkelser. Hvilken Manddomskraft og Stolthed, hvilken Sikkerhed og suveræn Vilje gaar der ikke gennem Tegningen af disse Figurer! Hvorledes forstaar han f. Eks. ikke at gennemføre Omridslinjen af en Figur ligefra den Haand, der er løftet op over Issen, gennem Underarm, Overarm, Skulder, Side, Hofte, Laar, Læg, Fod, helt ned til Taaspidsen, saaledes at hele den lange Skraalinje er sammenholdt med en uforlignelig Fasthed, med den klareste Bevidsthed om dens dekorative Betydning paa Fladen, og dog tillige saaledes, at alle Formens Enkeltheder, Ledemodene, Musklerne, Senerne ere tagne med paa Linjens Vej og enhver Ting kommer til sin Ret. Der er heri en Forening af den sjældneste Indsigt i den objektive Natur og af den mest overlegne subjektive Viljesytring: Saaledes skal det være! Det er dette, som Italienerne kaldte „il terribile“ i Michelangelos Tegning. Ingenlunde, at han altid er korrekt, ligesaa lidt her som andre Steder. Han er ikke den Mand, som ængstelig udmaaler Figurernes Proportioner, han fremsætter mangfoldige uholdbare Paastande i denne Henseende, ja der findes

---

skulde have været i Rom, overraskes man dog i det sixtinske Kapel af flere Træk, som pege frem imod ham, netop mod ham. Vi have ovenfor omtalt den maleriske Belysning af de senest udførte Partier af Loftet. Fremdeles Profeten Jonas's Figur (mærk især Hovedet!). Michelangelos storartede Flothed og Frihed i Figurernes Holdning og Stillinger har overhovedet i hele Periodens italienske Malerkunst næppe Noget saa Tilsvarende som Rækken af Apostelfigurer i Correggios Kuppelfresker i S. Giovanni Evangelista i Parma.

endog enkelte stødende Eksempler paa Tegnefejl*). Michelangelo er overhovedet ikke Tegnekunstens ufejlbare Orakel, han er dens største, mest begejstrede Menneske og har den rent menneskelige Begejstrings Svagheder og Overgreb ligesaavel som dens Storhed. Hos de efterfølgende Renæssancemestere**) kommer der i Behandlingen af det menneskelige Legeme tidt noget Tørt, akademisk Docerende frem. Overfladens Enkeltheder, Muskulaturen med dens Fremspring og Fordybninger, gengives paa en monoton Maade, uden livfuld, flydende Overgang mellem Enkelthederne. Man praler med anatomiske Kundskaber — uden maaske altid i Virkeligheden at have dem. Denne Retning kan for saa vidt siges at udgaa fra Michelangelo, som det var hans store Eksempel, der for Alvor havde indsat Anatomien til at være Kunstens Læremester. Men Michelangelos egen Kunst har i hans kraftige Tid Intet af hint Tørre og Monotone, hint Flaaede og Dissekerede; det kommer i alt Fald først lidt frem hist og her i hans seneste Værker, som Dommedagsbilledet. Hans brede, paa engang bløde og faste Pensel forstaar netop at give Legemets Overflade den rette elastiske, fast og helt sammenhængende Karakter, som er ejendommelig for det sunde, levende Kød og Hud. I denne Henseende ere flere af disse Ynglingefigurer uforlignelige Mesterværker: betragt blot f. Eks. hvorledes Penselen forfølger Formen i den bøjede Ryg gennem alle de fine Overgange af Lys og Skygge i Figuren tilhøjre over den persiske Sibylle!

---

*) Se f. Eks. Forkortningen af Armene paa Figuren tilhøjre ovenover Profeten Daniel, Vendingen af Legemet paa Figuren tilvenstre over den Erythræiske Sibylle.

**) Ikke mindre hos det 16de Aarhundredes nederlandske Mestere end hos Italienerne. Se f. Ex. Frans Floris' Maleri af Kain og Abel i den kristiansborgske Samling.

Paa de medicæiske Fyrsters Gravmæler, som fuldendtes omkring Ulykkesaaret 1530, anbragte Michelangelo fire Figurer, som i Grunden høre til samme Slægt som Dekorationsfigurerne paa Julius II's Monument og i det sixtinske Kapel. Vel have disse Skikkelser, i Modsætning til de tidligere, Navne og en allegorisk Betydning, som baade er historisk sikker og tillige aabenbart ment fra Michelangelos Side som den virkelige Tanke i dem. Det er Døgnets fire Tider: Morgen (Aurora), Aften (Crepusculo), Dag (Giorno) og Nat (Notte). Men denne Allegori har det Særegne ved sig, at den — som den her er — ikke er grundet i nogen objektiv, historisk, kunstnerisk Tradition, og at den kun staaer i det mest almindelige Forhold til den Anvendelse, som der her er gjort af den: En Antydning af den Kæde, som danner den fortløbende Tid med dens evindelige Op og Ned, Stigen og Dalen, kan jo passe paa ethvert Menneskes Grav. Des tydeligere og bestemtere er Forholdet til Kunstnerens Subjektivitet: han har her skabt sin egen Tungsinds Mytologi, uden Hensyn til hvad de døde eller de levende Medicæere vilde sige til den, hvis de ret gik ind paa Meningen.*) Blandt alt det, som gjorde ham ilde tilfreds ved Livet paa denne Tid, var Sorgen over Medicæerne — ikke over de Døde, men over de Levende — vel det, som hvilede tungest paa ham. Paa samme Tid som han selv kæmper for sin Fædrebys gamle Frihed og Uafhængighed, maa han som Kunstner hædre den Slægt, som gør Vold imod den. Hvor dybt maatte den ikke forekomme ham sunken fra den „prægtige" Lorenzos, hans første Velynders og faderlige Vens,

---

*) Ellers er det eneste objektive Støttepunkt for denne Allegori givet i — den italienske Sproglære, i det grammatiske Køn for de Ord, der ere Figurernes Navne. Crepusculo og giorno ere Hankønnet, og derfor personificerede som mandlige Væsener, notte og aurora Hunkønnet og fremstilledes som Kvinde.

Tid! Fra Fæstningsarbejderne om den truede og belejrede By, som han selv leder, gaaer han til sit Værksted for at mejsle sine Figurer: Om Arbejdet med Mejslen end har vederkvæget ham, har han dog græmmet sig dybt, hvergang han kom til at mindes den Hæder og Magt, hvis Tolk han skulde være!

De fire Figurer, som efter Tanken høre saa nøje sammen, ere fordeelte, to og to, paa hver af de to Sarkofager, som staa op imod Kapellets Sidevægge. Enhver af Skikkelsen har et skraanende Leje over den Volute, som med et fladt Bueslag ruller fra Sarkofagens Midte ned til dens Side. Dog hviler Figuren ikke umiddelbart paa Voluten; men det Marmor, hvoraf den er udhugget, er nøje sammenpasset med Volutens Bueflade og tilhugget som et Fjeldstykke af forskellig Form, saaledes at Figurerne faar et noget forskelligt Leje eller skraanende Sæde. Det bidrager sikkert mere end man ved første Øiekast bliver sig bevidst, til det ejendommelige Indtryk af disse Skulpturer, at de til Grundlag ikke have nogen sikker vandret Linje, men de krumme og skraa Voluter, der synes at have en evig elastisk Uro i sig. Ovenover Midten af enhver af Sarkofagerne sidder i en Fordybning i Væggen Figuren af den afdøde Fyrste. Monumentet som Helhed betragtet kommer saaledes til at danne en stor Trekant, hvilket har faaet en afgørende Betydning for Kompositionen af de enkelte Statuer, navnlig af de hvilende Skikkelser til Siden. Anordningen af Linjerne har her ikke mindre at sige end ved de malede Dekorationsfigurer i det sixtinske Kapel, og maa endog bære sin Del af Skylden for tvungne Stillinger og Vilkaarligheder i Legemsbygningen: Auroras venstre Skulder er f. Eks. til Bedste for Skraalinjen ikke lidt fortegnet.

Da Michelangelo ikke alene var Monumenternes Billedhugger, men tillige hele Rummets Arkitekt, havde han her Lejlighed til at benytte sig af et stort Virke-

middel, nemlig den maleriske Fordeling af Lys og Skygge paa Figurerne paa den bestemte Plads, der er dem anviist. Med størst Effekt kommer dette frem paa den siddende Figur af den ene Hertug — efter den gamle Benævnelse: Lorenzo,*) den som har faaet Tilnavnet „*il pensiero*“ —, hvor det dejlige Udtryk af stille Eftertanke faaer en forhøiet Stemning ved den Skygge, der fra Hjelmen dækker hele Ansigtet. Men Lysvirkningen spiller overhovedet en stor — og flere Steder mærkværdig skøn — Rolle ved Indtrykket af alle disse Skulpturer, større end ved de plastiske Værker fra Michelangelos tidligere Tid. I Begyndelsen af sin Virksomhed var han jo næsten udelukkende Billedhugger, og Indflydelsen af Plastiken paa hans enkelte Malerier er let at spore; det var først det kæmpemæssige maleriske Foretagende paa Hvælvingen over det sixtinske Kapel, som ret gjorde ham til Maler. I de medicæiske Monumenter finde vi det Omvendte af det oprindelige Forhold, nemlig en Indflydelse af maleriske Principer paa Skulpturen. Dette fik en stor Betydning for den senere Renaissances Billedhuggerkunst.

Vi ville betragte de fire Figurer nærmere enkeltvis. Tilfælles have de, at de alle ere nøgne — det var jo i højeste Grad det „metafysiske Menneske“, Elementarvæsener i Menneskeskikkelse, som det her var Opgaven at fremstille —; men enhver af dem har dog en Stump Klædebon, hvorpaa den hviler eller som dækker lidt af

---

*) Som bekendt har H. Grimm (II, 167) fremsat den Anskuelse, at Navnene paa de to Hertugers Figurer fra gammel Tid af vare forvekslede af Biograferne. De Grunde, som Grimm anfører for denne Mening, ere slaaende, om end ikke fyldestgørende. I hvert Fald er det sandt hvad Grimm selv tilføjer: „Dog har Michelangelo kun i ringe Grad holdt sig til Naturen i disse Statuer;“ — men naar dette indrømmes, bliver ogsaa Grundvolden for Undersøgelsen undergravet, og Undersøgelsen mister overhovedet sin væsentligste Interesse.

Legemet. Fremdeles at ingen af dem er helt fuldført, at Forholdet mellem den udarbejdede Form, der mange Steder lyser af den højeste Fuldendthed, og den raa Marmorblok aldrig er fuldstændig klaret. Enhver af Figurerne strækker det ene Ben hvilende ned over Sarkofagens Side; men paa dem alle følger Marmorblokken dette Ben. Paa Aurora er den udarbejdet som et nedhængende Stykke af Klædebonnet, i hvilket Foden hviler; ved Crepusculo har Tanken maaskee været den samme, medens det paa „Dagen“ og „Natten“ seer ud, som om Marmoret egentlig skulde være borthugget og Benet hænge frit ned — hvilket maaske er opgivet af Frygt før, at Stenen skulde briste.

Hvis det klangfulde Navn Aurora vækker Følelsen af et muntert tindrende, frejdigt Haab i vort Bryst, saa viser Michelangelos Aurora os paa det Klareste, at han ikke har forbundet slige Forestillinger med Navnet. Denne jomfruelige Skikkelse af Jætternes Slægt hviler paa sit Fjeld, hvor hun har slumret om Natten; hun vaagner ved Daggryet, vælter sig tungt om paa Siden, idet hun stemmer den ene Fod imod Klippen; Overkroppen løfter hun uvillig og tungt paa den mod Klippen støttede Albue, vender Ansigtet frem over Skuldren og ser ned i Rummet. Hun rejser ikke Hovedet op; hvorfor skulde hun have Lyst til at vaagne? Al det vaagne Livs bitre Smerte begynder jo at aabenbare sig for hendes Blik, Munden aabner sig halvt som af et skærende Suk. Er det Dagen, som dette Aasyn bebuder, saa er det en kummerfuld, en farveløs Dag. Sløret falder ned fra hendes Isse; men med den ene Haand holder hun en Flig af det, som om hun spurgte sig selv, om det ikke var bedre at tilhylle sit Hoved igen. Forunderligt, at en saadan Lede i Sindet — en saadan Utidighed, kunde man næsten sige — kan imponere os som noget Ophøjet! Thi man føler vel, at hun som hviler der, er af en Natur, der er langt hævet over

Jordens Kryb, hvis Daarskab og Ondskab volder hende saa megen Lede. Hvor mægtig udviklede ere ikke disse Former! Med hvilken Akcent og Kraft ere de ikke hensatte! I Ansigtstrækkene staa de endog med en saadan Skarphed, at man næsten ikke kan forklare sig, at de dog kunne forene sig saa godt med det Indtryk af Ungdom, som hele Skikkelsen frembyder.

Paa den anden Side af den samme Sarkofag, som bærer Aurora, hviler „il Crepusculo", Aftenskumringen, fremstillet som en Mand, der er udover Ungdomsaarene, mægtig, skønt just ikke overdreven af Legemsbygning. Naar man fordyber sig saaledes i disse Figurer, at Fantasien helt beherskes af dem, forvandle Sarkofagerne med deres Skraaninger sig til Bjerge, paa hvilke man seer de gigantiske Væsener hvile med Himlen til Baggrund. „Il Crepusculo" vender Hovedet til Siden og ser tankefuld, drømmende langt ud i Rummet, ned i de skumrende Dale, hvor Lysene slukkes et efter et, ligesom „Børnene gaar af Skole", medens bag ham de evige Stjærner tændes en efter en paa den klare Aftenhimmel*). Denne Figur gør maaske ikke saa stórt et Indtryk som Aurora, den er mindre skøn i Linjerne og mindre fuldendt; men den rummer dog Aftenens fredelige, Sindet vederkvægende og Lemmerne løsende Stemning; man føler, at Kunstnerens Hjærte har kunnet finde Hvile, naar Natten drog sit Slør over Livet. Musklerne ere saa velbehagelig slappede, den højre Fod er magelig

*) Senere Anmærkning. Da jeg i dette Aars Foraar nedskrev ovenstaaende Ord, havde jeg ingen Forventning om, at jeg skulde se dem bekræftede med mine legemlige Øjne. Jeg oplevede det dog, da jeg ved Michelangelo-Festen i Florents, den 12. September om Aftenen for første Gang saa' det store nye Monument paa S. Miniato-Højen. Dér ere Bronceabstøbninger af de fire Figurer, som omtales ovenfor i Teksten, anbragte paa den store Bronce-Davids Fodstykke. „Il Crepusculo" viste sig der mod den dæmrende Aftenhimmel netop paa den Maade, som jeg ovenfor har beskrevet den.

sat hen foran det udstrakte, hvilende venstre Ben og støtter mod Randen af Voluten; Overkroppen er løftet lidt i Vejret, støttet paa den venstre Albue, medens højre Arm hviler med fuldkommen ledig Ro langs med Siden og over det løftede Laar. Denne for Michelangelo usædvanlige rolige Stemning udtaler sig ogsaa her i et enkelt usædvanligt Træk, nemlig i Stillingen af Hænderne. Ellers stræber han efter det livligste Formspil ved at lade Fingrene skilles ad, saaledes at Pegefinger og Langefinger ere mere eller mindre udstrakte, medens de to sidste Fingre ere bøjede lige fra nederste Led af. Denne Vane hos Kunstneren kommer endog tidt noget umotiveret frem; men han har her med Rette gjort sig fri for den: Stillingen af Hænderne er ganske simpel, og Fingrene følges smukt ad.

Naar man fra disse Figurer paa det ene Monument vender sig om til dem paa den anden Side, er det paafaldende, at disse ere større i Maalestok og fylde paa en mere imponerende Maade i Rummet. Det er sikkert de senest udførte, og den samme indre Lov i Michelangelos Udvikling, som kan skønnes i det sixtinske Kapels Loftsmalerier, gjør sig ogsaa her gældende: at han bestandig mere og mere tragter efter at lade den enkelte menneskelige Figur gøre en stor og fyldig Virkning mellem Omgivelserne.

Her paa det andet Monument seer man til venstre den berømte Figur af „la Notte“. I Modsætning til Aurora, men i god Overeensstemmelse med de ældgamle Forestillinger om Natten som Guddom, er denne Kvindeskikkelse skildret mere som Moder end som Mø. Formerne ere ungdommelige, men det er dog meget kendeligt paa Brysterne, at de have givet Die; de ere noget løse, slappe, hængende og ikke urørte. I det bøjede Underlivs dybe Tværfolder gør Legemets Stof sig noget materielt gældende; ogsaa i den mægtige Form af den tilbage bøjede venstre Skulder møder man stærkt det

naturalistiske Studium — det Ene med det Andet fremkalder et Indtryk, som ikke er helt af Skønhed. Hun sover; men Michelangelo, der, naar han vilde udtrykke en Ting, just ikke bandt sig strængt til Erfaringen om den Maade, hvorpaa Livet i Virkeligheden udtrykker den, har givet hende et for en Sovende altfor oprejst Leje og en umagelig Stilling. Man har i denne Henseende allerede tidligere draget en Parallel mellem „la Notte" og den berømte antike Figur af den slumrende Ariadne i Vatikanet, i hvilken Søvnen heller ikke er fremstillet i Overensstemmelse med Virkeligheden. Michelangelo og Antiken stillede sig lige frit over for det Erfaringsmæssige; men i Opgavens Løsning gik Florentineren sin egen, fra Antiken fuldkommen forskellige Vej, krævede en effektfuldere Fordeling af Lys og Skygge, fremhævede skarpere visse fremspringende Hovedpartier af Legemet, yndede en stærkere Krydsning af Linjerne og søgte mere at udtrykke den indre, bølgende Uro i Skikkelsens Drømmeliv. Hertil kommer endnu for disse Figurers Vedkommende de særegne Fordringer til Linjernes Gang, som Figurernes dekorative Betydning i den hele Komposition stillede, hvilke Fordringer i Stillingen af „Nattens" Figur næsten træde despotiske frem. Det højre Been — inderst mod Væggen — hænger magelig hvilende ned over Klippeblokken som over et Sæde; den venstre Fod derimod er sat op paa dette Sæde, endog paa en Forhøjning paa det. Hele det venstre Ben, som er skarpt bøjet i Knæet, og saaledes kommer til at danne en Vinkel, der vender næsten lige opad, viser sin mægtige, men dog skønne Form lige i Profil — Foden er navnlig af en uovertræffelig Skønhed i Formen. Overkroppen vender hun mere udad, saa at endog den højre Albue kan støtte imod det opadbøjede venstre Laar. Hovedet med det lukkede Blik er bøjet fremover; og Issen hviler let imod den højre Haand, dog ikke mod den fulde Haandflade, men

mod Siden af Haanden, som er bøjet i Ledet: det er et af disse Træk i Stillingen, som hos Michelangelo undertiden vidner mer om et kunstnerisk Arrangement udenfra, end om en sympatetisk Følelse for det Naturlige. Venstre Arm er bøjet stærkt tilbage i Skulderen; den støtter med Albuen mod Blokken og omfatter en sælsom, barok Maske, der vender sine hule Øjne og sin opspærrede Mund med de store Tænder lige ud imod Beskueren i Kapellet. Hvad Kunstneren egentlig har meent med at give Klippens forreste Flade denne uhyggelige Form, er vanskeligt at gætte; bedre forstaaer man Uglen som Nattens Symbol, der har faaet sin Plads i Vinkelen af det bøjede venstre Ben. — Samtiden ødslede med de mest begejstrede Lovtaler over „Nattens Figur, og synes at have beundret den fremfor nogen af de tilsvarende.*) I det Hele har Eftertiden vistnok ikke ikke ganske kunnet istemme denne Beundring: os forekommer „la notte“ at være den meest kunstige og mindst poetiske af de fire Skikkelser — enkelte Træk, f. Ex. det flade Baghoved, ere endogsaa stødende —; men vist er det, at Behandlingen af Overfladen betegner Toppunktet af al Virtuositet i Retning af at forvandle Marmor til menneskeligt Kød og Blod.**)

*) Det bekendte Epigram af G. B. Strozzi og Michelangelos stolte og herlige Svar derpaa ere oversatte meget heldig paa Dansk af M. Hammerich; se „Vintergrønt“ udgivet af Chr. Richardt, København 1866.

**) En meget lærerig Kendsgerning er det, at Figuren af Leda, hvilende paa Lejet med Svanen i Skødet, som Michelangelo malede for Hertugen af Ferrara omtrent samtidig med at han udførte Nattens Figur, frembyder stor Lighed med denne i Stillingen og Formen — naturligvis uden just at være en Gentagelse. Det er et nyt Bevis for, at Udgangspunktet for Michelangelos Kunst ikke var den historisk givne Objektivitet — thi den i Mytologien givne Forestilling om Natten har jo Intet at gøre med den i Sagnet givne Forestilling om Leda —; men Menneskefiguren uden særlig historisk Kvalitet, i dens Formskønhed og dens Bevægelses Rytmus.

„Il Giorno“, der paa den anden Side af Sarkofagen danner Modstykket til „la notte“, frembyder et saa forunderligt, gaadefuldt, men mægtig gribende og imponerende Syn, som Alverdens Kunst nogensinde har havt at vise os. Det varer en Stund, inden vi blive ret fortrolige med, hvad det egentlig er, vi se. Bjergtoppe og Skyer kunne jo antage allehaande forunderlige Skikkelser for Øjet, naar vi vandre ude i Naturen. Er det et Fjeld, eller er det en levende Skikkelse? Er det en Løve, eller er det en Kæmpe? Enkelte Ting løsne sig efterhaanden ud for Blikket og overbevise os om, at det virkelig er en organisk Skikkelse. Dette venstre Ben, som han har kastet saa grandiost hen foran det højre Laar, viser os Former, som svulme af en saa overmenneskelig mægtig Kraftfylde, men som tillige er saa illusorisk overbevisende og indlysende for vore Sanser, at vi føle os stillede ganske umiddelbart lige overfor et Væsen, der overgaaer vor egen Slægt hundrede Fold i Vælde, men som dog lever i den fuldeste Virkelighed, og i den Grad er Kød af vort Kød, at vi næsten kunne fornemme den Livskraft, hvormed Blodet ruller i dets Aarer. Michelangelos Mejsel har aldrig udført en mere glimrende organisk Form; det er — for at tale Filosoffernes Sprog — den fuldendte Forening af Ideal og Virkelighed — Virkelighed lige indtil Folderne i Fodsaalens barkede Hud. Men Skikkelsen er os endnu gaadefuld og utydelig. Hvor besynderlig vender den sig ikke! Den strækker sig bredt og stort, med en jætteagtig Trods og Uforskammethed, paa sit Klippeleje som paa en Løjbænk, halv siddende, halv liggende. Højre Fod hænger magelig ned over Sædet, og det venstre, hvis Knæ hæver sig højt og er stærkt bøjet, er som sagt kastet hen foran det højre Laar. Saaledes hviler en Kæmpe sig, naar han har ledige Stunder. Men der er alligevel ikke Hvile i denne Skikkelse. I Modsætning til den slummende Nat, som vender Brystet frem, drejer denne den

brede Ryg ud imod Beskueren, Vendingen er atter her saa stærk, at højre Albue støtter mod venstre Side af venstre Laar. Hvilken Ryg og hvilket Skulderblad! Formerne synes næsten fantastiske i deres Storhed og Sammenfletning, de ere mejslede paa med en saa kolerisk Energi, at vi ringe Mennesker kunne blive ganske forknytte over Billedet af en saadan Natur og en saadan Kunst; vi bøje os for disse vældige Paastandes Kraft og lade være at analysere dem. Ryggens grandiose Vending er yderligere fremhævet i Linjerne derved, at den venstre Arm — den som er længst inde mod Væggen — er kastet hen bag Ryggen, Underarmen hvilende paa Klippen, Haanden ledig. Naar Michelangelos Figurer ikke have noget Bestemt at lade deres ubændige Legemskraft gaa ud over, ytre de den dog, siddende eller liggende, ved uvilkaarlig at søge en vanskelig drejet Stilling, der giver Musklerne Motion. Omendskønt Ryggen, navnlig venstre Skulder, er vendt fremad, vender Ansigtet sig ogsaa ud mod Beskueren og ser frem over Skulderen, som dækker dets nederste Del, Skægget. Det er Solen, som viser sit Ansigt halvt over Fjeldaasen. Men den ser ikke med noget naadigt Blik paa Verden, ligesaa lidt som Aurora. Hovedet er slet ikke fuldført, kun halv begyndt; med hastige, dristige Slag er der mejslet nogle Træk hen, som ligner et Menneskes, men ogsaa minde om en Løves. Kunstneren har egentlig blot villet give en Mine, et Udtryk af den dybeste, harmfuldeste Foragt for Verden og dens Færd. Denne Dag, som saa tvært vender Verden sin brede Ryg, vil vel ogsaa snart vende sit Ansigt bort fra den igjen*).

*) Sammenlign med Hensyn paa Karakteristiken af denne Figur den Maade, hvorpaa de antike Digtere beskrive Kykloper, Giganter og lignende Væsener. F. Eks. Odyssen IX, 191, hvor der staar om Polyfemos, at han lignede „en knejsende Bjærgrygs skovbevoksede Aas“. Saaledes taler den antike Poesi ikke om Guderne.

Statuen af „Dagen“ forekommer mig at være som Udraabstegnet for hele Michelangelos Kunst. Det vilde se ilde ud, hvis den var eneste Repræsentant for en stor Kunst, som var os efterladt: Menneskeheden vilde da maaskee snarere blive bange for Kunsten end komme til at elske den. Men denne Figur — og Aurora — kræver alligevel sin Plads i det lille Selskab af det Ypperste som Kunsten har frembragt. Saa mægtig, saa overvældende og paa samme Tid saa ensidig, saa despotisk subjektiv er vistnok ingen anden af Michelangelos Figurer. Den er helt og holdent Michelangelo, hans Sind, hans Humør, hans Ideal af Legemsformer; ingen anden Magt, ingen almengældende Ide har Del i dens Tilværelse eller har lyst den i Kuld og Køn, han er ikke alene dens Fader, men dens Fadder. Kunstværker ere tidt Kompromis'er mellem den Kunstner, som har frembragt dem, og Tidsaandens, Omgivelsernes almene Krav; det kan om mange Kunstværker siges i den bedste Forstand, og om andre i den sletteste; om denne Figur kan det ikke siges i nogen Forstand. Den er snarere et Slag i Ansigtet end et Kompromis. Kunstnere kunne tidt betragtes som Udtalelsesorganer for højere Aandsmagter, der have en mere grundfæstet Tilværelse, end de selv have; Michelangelos Kunst er ikke Organ for noget Andet end ham selv. Naar vi bøje os for den, er det alene for den mægtig overlegne Subjektivitet, hvis Berettigelse vi dybt føle og anerkende, og af hvem vi ikke forlange, at den skal være imødekommende.

Saaledes havde Michelangelo, der begyndte som alle andre Kunstnere med at færdes i Verden og laane Haand til dens Opgaver, omsider fordybet sig saaledes i sin egen Subjektivitet og dens selvvalgte Opgave, at han sad derinde som i en af de Huler, hvorhen det gamle Testamentes Helte eller Profeter tyede, naar Verden blev dem for ond. Han var ikke ledig derinde; paa

Profeters Vis slyngede han sine gavnlige, rensende Lyn ud over Verden og lod Menneskeheden føle Modsætningen mellem det, hvortil den var skabt og bestemt, og det som den var blevet. Men lykkelig var han ikke, det er den Ensomme afskaaret fra at være. Han vidste, at der var noget Bedre end Lykken.

Efter den Tid malede han det store Dommedagsbillede og udførte ogsaa andre Billedværker. De ligge udenfor det Æmne, vi have valgt os, og betragtede under Synspunktet af Fremstillinger af Menneskeskikkelsen, staa de ikke paa Højde med hans tidligere Værker.

Jul. Lange.

Literatur.

Jason med det gyldne Skind

er den — lidet træffende — Titel paa den af de nys udkomne Romaner, der frembyder størst Interesse. Der er en betydelig Dannelse og en virkelig Individualitet i denne Fortælling, og Historien er næsten helt igennem fortalt med Finhed. Det er en Bog, i hvilken kun ét enkelt Parti (Felix) er rent fortegnet og forfejlet og i hvilken store Partier ere vel skrevne; selv om den Aand, som raader i den, er lidet sund, saa er der dog ganske sikkert Aand deri. Som Roman betragtet er Bogen et fuldstændigt Begynderarbejde. Hvad der hændes, er saa „indvendigt“, at der udvortes talt næsten slet Intet sker, og Handlingen er saa ringe, at Hovedpersonens mest fremtrædende Bedrift er den med et passende Mellemrum at give to forskellige Damer hver sit Kys.

En ung Ingeniør, Anton Hasting, der er altfor upraktisk og æstetisk i al sin Gøren og Laden, til at man ikke skulde antage det for Opspind af Digteren, at han har tilbragt syv hele Aar i Ostindien med at anlægge Baner, forelsker sig efter sin Hjemkomst til Danmark op over Ørerne i en ung gift Kone, Ida ved Navn, om hvem han hele Bogen igennem kredser uden hverken at vinde hendes Kærlighed eller at overvinde sin Lidenskab. Næppe har han opnaaet det ene af de to ovenomtalte Kys, før den unge Kone vender ham Ryggen for bestandig. Thi netop samtidig dræber en anden ung Mand, Felix kaldet, sig af ulykkelig Kærlighed til den samme Dame, og da det — til Læserens store Forbavselse — nu kommer for Dagen, at det er Felix, Ida egentlig elsker og har elsket, saa beslutter hun nu, skønt gift med Bernhard, at tilbringe sin Tid med i Ensomhed at sysle med Erindringen om Felix. For Hasting, der udvikles gennem Bekendtskabet med en nobel og overlegen Kvinde, gennem ensomt Arbejde og Resignation stilles til Slutning et Ægteskab med en ung resigneret og fattig Pige med „brune Øjne og en kraftig Pande“ i Udsigt. Af Romankomposition er her da ikke mange Spor. Optager Forfatteren

et Motiv, kan man være sikker paa, at han lader det falde igen ubenyttet. Det Forhold mellem Hasting og en ung fransk Pige, som Forfatteren i Bogens Begyndelse omhyggeligt har anlagt, faar kun psykologisk, ingen teknisk Betydning, og et Motiv som det, at Hasting laaner Idas Mand sin halve Formue er næppe akcentueret før glemt. Men det har helt igennem kun været Forf. om det Psykologiske at gøre og der findes i Bogen en Mængde gode og rigtige psykologiske Bemærkninger, Iagttagelser, Indfald, Finesser. Afhandlingsbrudstykker, fremstillede i en højst læseværdig Form, nærmest stiliserede efter Goldschmidtsk Mønster og næsten alle drejende sig om det erotiske Forhold mellem Mand og Kvinde. Hvor fint og sandt er ikke det Følgende skrevet:

„Der strækker sig over den udviklede Kærligheds beboede Verden et Territorium, saa legemløst, usanselig fint, at Skærsommernatsdrømmens Feverden sammenlignet med det er haandfast og tung. Det er et Skyrige, væver af ufødt Begær, af ikke tilbleven Længsel, af Muligheder uden Virkelighedsbetingelser. I dette lette Rige indgaas luende Forbindelser, som vare Minuter, der stiftes aarelange, trofaste Forbindelser, som vilde gyse tilbage, ikke blot for legemlig Virkeliggørelse, men ogsaa for tydelig udtalte Ord. De vove sig højst, og det vel sjældent, kun ud i løse Antydningers Dæmring eller ligegyldige Ords skjulte Dobbeltklang. Saadanne Forelskelser og Kærlighedsforbindelser og Venskabsforhold mellem Mand og Kvinde svæve omkring overalt.“

Eller man læse denne Skildring af Forholdet mellem Hasting og Ida: „Frem og tilbage gik de mest paa det Sted, hvor Udsigten var til den skønne Del af Søen, og lykkeligere Øjne ere ikke faldne paa denne, og lykkeligere Timer, end dem der tilbragtes her, havde de To heller ikke kendt. Luften var fyldt med Fryd og Velklang. Ingen Tilstaaeser bleve givne eller modtagne, løsladte Lidenskaber forstyrrede endnu ikke den salige Fred, i hvilken de hvilede i hinandens Nærværelse. Og intet Løfte var endnu uigenkaldelig brudt, intet stort Hensyn umiddelbart krænket, Formen stod endnu ubrudt, den var udhulet til en saadan Gennemsigtighed, at den ikke tilslørede Lykken, men stod dog endnu og gav Husly for det Sofisteri, som kan trives selv i de lidenskabeligste Øjeblikkes Skygge, og som i disse Øjeblikke bidrog til at forhøje Mødets Lykke ved at holde enhver Skygge af Bebrejdelse fjærnt.“

Undtager man den dobbelte Brug af Ordet Skygge som Lignelse er dette Sted et Vidnesbyrd om sand stilistisk Kunst.

Den egenlige Karaktertegning staar under Refleksionerne. Bogens svageste Side er Felix' Karakter, med hvilken det øjensynligt har været Forf.s Hensigt at give Indtrykket af noget fortærende og hensynsløst Lidenskabeligt; men Resultatet er blevet en Bunke af hine Kirkegaard'ske Diapsalmata, der i Efterligning tage sig saa affekterte ud, hvilke staa som Dagbogsudbrud af en hyperreflekteret ulykkelig Elsker i William Lovell'sk Stil. Hans Kærlighed til Ida er ligesom Hastings til hende og ligesom Idas til Felix af en underlig ufri sanselig Art; det er næsten uhyggeligt som et Træk af indeklemt Lystenhed gaar igen hos alle Bogens tre vigtigste Personer. — Dog lykkeligvis har Bogen en helt anden og meget stærkere Side end den erotiske. Alle dens komiske og halvkomiske Figurer, alle de friere humoristiske Skildringer — af Livet paa Søen, paa det jydske Herresæde, paa det grevelige Slot —, ere saa dygtigt og livligt gjorte, at man med Fornøjelse følger Forfatterens Pen. Hans Humor er langt mere værd end hans Patos. Er den end noget paavirket af Dickens og Thackeray, saa har den dog sin Originalitet. Den naaer sin Højde i den morsomme Fremstilling af den engelske Hertugs Middagsbesøg hos den snobbede jydske Kammerjunker.

Forfatterens Sprogbegavelse er ikke ringe; men saa glat og behageligt Bogen end i det Hele er skrevet, forekommer der dog undertiden paafaldende Smagløsheder. S. 91 staar „Bemægtigelsestagen“. S. 92 „om de end ikke gøre sig dem helt bevidste“. S. 185 „Og denne Mund kunde jeg have udtømt i Kys“. En Greve, hvem Forf. mener at skildre som en stor Aristokrat ved at tillægge ham det — ellers for de ægte plebejiske Instinkter saa ejendommelige — fanatiske Jødehad, siger S. 264: „Var jeg Jøde, vilde Tendensen til Verdensherredømme være ulige stærk i mig... Nu er jeg ikke Jøde og saa finder jeg ligesaa stærkt i mig den modsatte Side udviklet af den uudslettelige Kløft mellem en Folkeaand, der er bundforskellig fra min, og saa finder jeg Jøder siddende som Fluer overalt paa paa Aarhundredets Saar . . .“ Det første ydre Kendetegn paa en sand aristokratisk Dannelse er det at tale sit Sprog korrekt og smukt. Men at „finde en Side af en Kløft udviklet i sig“, og det en Kløft „mellem en Folkeaand“ [og intet som helst Andet], det er sproglige Skødesløsheder og Ubehjælpsomheder, der gøre et alt andet end aristokratisk Indtryk.

I en Sum kan man sige om denne Bog, at den, med

mange Begyndermangler, er Produkt af en alvorlig Stræben, at den rummer megen Dannelse, adskillig Psykologi og hist og her poetiske Glimt.

Lygtemænd, originalt Skuespil i fire Akter.

Der har i vor Presses Udtalelser om dette Arbejde hersket en rørende Enstemmighed. Om dets Kedelighed, dets store Kedelighed var man næsten kedeligt enig; man havde saa inderligt gærne villet rose, man havde heller end gærne givet den naive Filisterbegejstring under Opførelsen et kraftigt Ekko i Dagbladene, men det lod sig ikke gøre; det gjorde En ondt, men det lod sig virkeligt ikke gøre. Hvorfor var der heller ikke et eller andet lille Indfald, som lod sig fremhæve, en eneste lille Vittighed, et Ord som traf og blev hængende ved den Trufne; man skulde have anstrængt sig til det Yderste, repeteret det atter og atter til det næsten kvalmede, men Intet, det rene Intet, hvorom Filosoferne tale. Saa var der da ikke andet for end at kaste sig over de Tilskuere, der ikke blot som de Andre kedede sig i Theatret, men gav deres Ærgrelse over Kedsommeligheden Luft, og man lod dem undgælde for, at man ikke i al Stilhed havde kunnet lade Stykket glide over i hint Glemselens Hinsides, hvor Ewalds Agathe ventede det med udbredte Arme.

Alligevel var man gærne gaaet udenom Kedsommeligheden, havde man til Gengæld formaaet at udstede Stykket en Dygtighedsattest. Havde man blot kunnet hjælpe det til et succès d'estime, vilde Alt have været godt. Og det er virkeligt ikke kønt af Forf. at have lukket endog denne Bagdør for de venskabelige Kritikere. At skrive et Stykke, om hvis første Akt der træffende er sagt, at det er for dem, der komme for sent i Theatret, og om hvis tre sidste Akter man kan tilføje, at de er for dem, der gaa meget tidligt, og saa sige til sine Venner: „Mor jer nu!“ det er næsten at trække for store Veksler paa Venskabet. Selv med den redeligste Vilje — var her noget at rose?

Lad os kortelig gøre en Prøve med Stykkets Helt. Stykkets kloge Mand udtaler sig saaledes (P. 63): „Om Holm selv vil jeg ikke tale; om hans Evner og Begavelse strækker til ligeoverfor de store Opgaver, han har sat sig, véd jeg ikke“. Trods denne Doktorens Ikke-viden er han dog langt klogere end vi andre; han synes i det Mindste at vide Besked om Holms „store Opgaver“. Saa lykkelige ere vi

andre ikke, der er ingen Læser, der i fjærneste Maade aner, hvad Maal Holm har eller ved hvilke Midler han vil naa det. Saadan i Almindelighed at ville reformere den hele Jord, forekommer os dog altfor dumt for et højtbegavet Menneske. Og det skal Helten være, uagtet han aldrig taler som en blot jævnt fornuftig Person. Ligeledes skal han være fuld af Energi, skønt han ikke gør Andet end klynke over, at de var saa onde ved ham, da han var lille, og skønt han ikke arbejder i nogetsomhelst Fag. Paa Spørgsmaalet om hvad han er, svarer han jo med det gyldne: Alt eller Intet, som Forf. øjensynligt finder aandrigt. En bedrøvelig Helt er det. Han skal glimre ved sin Veltalenhed og hans Sprog er dette:

„det (Samfundet) tager os ved Haanden og siger: Du har din Frihed! bevæg dig frit hvorhen Du vil, men ligefor vore Øjne rejser det en Klippemur, Avtoritetens vældige Bjærg, der raaber til os: Hertil — ikke længer!"

Et Samfund, der tager ved Haanden (!), et Samfund, der rejser Klippemur (!), en Klippemur, der er Apposition til et vældigt Bjærg (!), et Bjærg, der raaber (!!).

Med Hensyn paa Stykkets Geografi ville vi i Parentes bemærke, at vi kende faa saa bjærgrige (og paa samme Tid saa flade) Stykker. Mon hint raabende Bjærg (S. 26) hører til den samme Kæde som det metaforiske Bjærg (S. 36), „i hvilket det buldrer, saa Klippernes Grundvold ryster" og som det allegoriske Slutningsbjærg (S. 166), „i hvilket Guldet ikke findes rent?" Hvorfor har Forfatteren ikke snarere husket paa hint gamle klassiske Bjærg, der i al Stilhed lavede til Barsel for at føde en Mus?

Som Helten er, saa følge ham hans Svende. Poul, den bedste af dem, efter Forf.s Mening et jævnt dannet Menneske, slaar op i Molbechs Leksikon for at faa at vide hvad den „Sandhed" er, han selv vil kæmpe for. Og hans abnorme Sindstilstand er ligefrem smitsom. I det Hele ere Stykkets Personer enkeltvis ikke saa ufornuftige som naar de komme i Berøring med hinanden. „Men naar de komme sammen, forøges stedse Flammen." Poul har inden han smittes af Holm ikke ringeste Lyst til at opløse Samfundet, og Holm nærer, naar Poul ikke netop er tilstede, ikke den fjærneste Tilbøjelighed i Retning af at Poul skal slaa op med sin Kæreste, ja vil endog selv forlove sig. Det er en Vildfarelse af Forf., at ville benytte den rene Idioti snart som sublim, snart som komisk. Den er hverken det ene eller det andet, ikke sublim, fordi dens Enfoldighed kun er Sygdom, ikke

komisk fordi dens Dumhed er altfor sølle til at vække Latter. „Bedstemoderen“, en efter hendes Tale fuldkommen fjollet Person, hvis Sygdom er den, man kalder at gaa i Barndom, repræsenterer den ophøjede Enfold, og smitter, som rimeligt er, sin daglige Omgangsfælle Helene, Forf.s kvindelige Ideal. Og nu Poul! for at kunne more sig over Skrogets leksikografiske Studier maatte man i det Mindste føle, at Forfatteren ikke blot moralsk, men intellektuelt stod over og saa' ned paa ham. Men hele Stykket ser jo ud, som om det var skrevet af Poul — efter Omvendelsen.

Endnu kun som Prøve paa Forf.s Filosofi dette Sted om Samfundet: „det er et naturligt og nødvendigt Resultat af en Række historiske Forudsætninger og har derigennem sin ideelle Berettigelse og et ustridigt Krav paa Respekt“. Tror Forf. virkeligt, at der gives Nogetsomhelst paa denne Klode, der ikke er et naturligt og nødvendigt Resultat af en Række historiske Forudsætninger? Endda „Lygtemænd“ er i dette Tilfælde og har derigennem altsaa sin ideelle Berettigelse og et ustridigt Krav paa Respekt.

Vi ville ikke trætte vore Læsere med en længere Udvikling af „Lygtemænd“, og det er ingenlunde vor Mening at ville gaa den stakkels Forf. altfor stærkt paa Klingen. Den Stakkel kan jo ikke gøre for at være noget stedmoderligt behandlet af Naturen, og vil vist næppe selv udgive sig for Digter. Hans Venner have været haarde nok imod ham. Pressens Klatteruper vare enige om, „at hvis den Mand var morsom og rammede, saa vilde han være en os højst behagelig Mand og allerede for længe siden været gjort til en af vort Fædrelands mest udmærkede Forfattere“. Nej, der er saamænd ingen Lavrbær at vinde ved at slaa sig til Ridder paa ham. Kunde han faa sit Stykke antaget, hvorfor skulde han da ikke levere det ind!

Og her er nu det Mærkelige, at medens som sagt alle Bladene vare enige om Stykkets Intetsigenhed, have de alle — sikkert af pur Forglemmelse — rent glemt at spørge, hvilket Hensyn det da kunde være, der bragte Theaterbestyrelsen til at opføre noget saa kedeligt Tøj. Den har forkastet „Redaktøren“ og den har antaget Lygtemænd“. Den forkastede Redaktøren fordi der var „Blod“ i dette Stykke, siges der; den antog dog vel næppe „Lygtemænd“ alene, fordi der ikke er en eneste Blodsdraabe deri.

Men hvordan faar man egentlig saadan et Stykke antaget? Hvem har den æstetiske Myndighed ved Theatret? Hvorfor skulle vi lade som vi ikke vidste, hvad hele Byen

véd, at de Herrer Konferentsraad Linde og Justitsraad Berner ere langtfra at besidde nogen Avtoritet i æstetisk-dramaturgisk Henseende, ligesom de sikkert ere altfor dannede og beskedne Mænd til at de skulde ville arrogere sig den afgørende Stemme i et Fag, hvori Indsigt kun kan vindes, naar medfødte Anlæg udvikles ved en mangeaarig og stadig Uddannelse. Der staar da kun Theatrets Censor tilbage. Vi vide det med Sikkerhcd, at han ligesaa dybt som vi beklager, at Theatret hidindtil har set sig ude af Stand til at spille hele den nyere dramatiske Literatur; er det muligt, at han nærer en saadan Ringeagt saavel for Skuespillernes som for Publikums æstetiske Evner, at han mener, at kun noget Saadant som „Lygtemænd" svarer til Dannelsesniveauet herhjemme?

Abdallah eller Firkløveret. En arabisk Fortælling af E. Laboulaye. Oversat af Helga Westergaard. Anden Udgave.

Abdallah er et Læredigt i Prosa, der blev skrevet af den bekendte franske Politiker Laboulaye i de faa Fritimer, hans mangfoldige Forretninger under Kejserdømmet levnede ham, da han paa éngang var sysselsat med Affattelsen af lærde juridiske og økonomiske Værker, med Forelæsninger og folkelige Foredrag og med ivrig Deltagelse i den aktive Politik som Deputeret og Journalist. Den indestængte Harme, han som Demokrat og Moralist følte over den despotiske og fordærvede Regering, gav sig Luft i et Par satiriske Skrifter, hvoraf „le prince Caniche" var rettet direkte mod Kejserprinsen, og endel moralske Fortællinger, hvoriblandt den nu snart en Snes Aar gamle „Abdallah". En fantastisk østerlandsk Staffage er her ikke uden Kunst anvendt for at forherlige de rent almenmenneskelige Dyder som Gæstfrihed, Nøjsomhed, Menneskekærlighed og Opofrelse; dog mærker man Forf.s personlige Ideal, en vis engelsk Redelighed og en fuldendt Gentlemans Hæderlighed skinne igennem den arabiske Kolorit. Den rent poetiske Nydelse svækkes vel noget ved det stærkt fremtrædende didaktiske Element, men Læseren fængsles bestandig af den yderst smagfulde og fornemme Fortællemaade, der minder om Forf.s berømte retoriske Dygtighed. Han har jo det Ry paa sig, at Ingen som han i Frankrigs lidenskadelige Nationalforsamling kan undgaa alle Partiernes truende Skær og i de stærkeste Storme føre sit Skib sikkert i Havn. — At „Abdallah" herhjemme

i kort Tid har oplevet tvende Udgaver, skyldes sikkert i høj Grad Frøken Westergaards fortrinlige Oversættelse, der ganske gengiver den franske Originals ejendommelige Sprogtone.

Fribytteren paa Østersøen af Viktor Rydberg. Oversat af Otto Borchsenius.

Denne Romans bevægende Kraft er den epidemiske Fanatisme, der i det 17de Aarhundrede rasede rundt om i Evropa under Form af Hekseprocesser, og som Forf. alt havde undersøgt videnskabeligt i sit bekendte Værk „Medeltidens Magi“. For Kostumets historiske Troskab borger da Forf.s Lærdom. Som Digter viser han sig i Karakterskildringen; uden nogensinde selv at tale med, véd han at anbringe sine Personer i en saadan Belysning, at Læseren bliver ganske klar over deres sjælelige Motiver, saa at han f. Eks. føler, at den fanatiske Præst tror paa sine Fordommes Hellighed, og at den kataleptiske gamle Kone selv maa holde sig for en Heks. Vi undtage Elskeren Gustav, hvis Cartesianisme ikke ret er ham i Kødet skaaret, og hvis Fritænkeri da ogsaa ved Bogens Slutning forvandler sig til Nyplatonisme.

Man tro dog ikke, at Bogen er lærd eller skrevet uden Fantasi; den maa tværtimod kaldes rig paa eventyrlige Episoder, hvoraf vi fremhæve den romantiske Eksposition, som ikke mange Romaner kunne opvise Magen til. Man dømme selv. Det er Nat ved Stranden. En Mand, indsvøbt i en Kappe, giver Signal med en Pibe, og straks dukker en gammel Mand op mellem Stenene. De to sejle tavse ud i en Baad til et stort Skib, fra hvis Dæk, jo nærmere de komme, der høres en stedse stærkere Helvedeslarm af berusede og vilde Mennesker. Mændene stige ombord og der raabes Hurra for den første, Kaptejnen. Han takker ved at lade et nyt Fad Vin bringe, hvis Virkninger henssætte Mandskabet i en dødlignende Slummer. Kaptejnen byder den Gamle at aabne Lækken i Lasten; atter stige de i Baaden, og medens de fjærne sig, synker Skibet dybere og dybere, og snart er Alt stille.

Vi opfordre vore Læsere til at gøre sig bekendte med, hvem denne Mand er, og hvorfor han begaar en saadan Ugerning, og tro desuden, at de vilde gøre meget bedre i at give unge Mennesker Hr. Rydbergs Bog i Hænder end de Ingemann'ske Romaner. — Hr. Borchsenius' Oversættelse er dadelløs.

Indhold.

I Redaktionsanliggender bedes man henvende sig til Cand. mag. E. Brandes, Kongens Nytorv 10, 2den Sal, hvorhen ogsaa alle Bøger og Blade, Tidsskriftet vedkommende, ønskes sendte.

Dette Tidsskrift udkommer i maanedlige Hæfter paa gennemsnitlig 5 Ark til en Pris af 6 Kroner halvaarlig. — Subskription, som er bindende for ét Bind (6 Hæfter), modtages i alle Boglader i Danmark, Norge og Sverig samt paa de kgl. Postkontorer.

Det nittende Aarhundrede.

Maanedsskrift

for

Literatur og Kritik.

Udgivet af

Georg Brandes og **Edvard Brandes.**

1876. — Januar.

København.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

Et Blik paa Islams Fremkomst og dens oprindelige Forhold til den jødiske og kristne Religion.

III.

Vi gaa over til Betragtningen af de Institutioner, ved hvilke Arabernes Profet fremdeles udsondrede sin Lære fra Jøde- og Kristendommen, og som alle ere at henføre til de sidste 10 Aar af hans Liv. Efter tilforn at have foredraget sin Lære i Leilighedstaler, var hans første Opmærksomhed efter Flugten til Medina at begrunde en Kultus; i den lille Landsby Kobâ, tæt ved Medina, lægger Profeten Grundstenen til den første Moské eller offentlige Bedehus; den første Fredagsgudstjeneste, idet denne Dag for Fremtiden træder istedetfor Jødernes Sabbat, holdes under aaben Himmel efter Indtoget i Medina. Da han af den der boende Stamme Aûf modtages med Gæstfrihed og opfordres til paa den dem tilhørende Grund at opføre en Moské, afslaar han Tilbudet, og lader sin Kamel frit Løb, indtil den standser ved en Lade, der tilhører to forældreløse Børn; her grundlægges under Profetens eget Tilsyn Islams indtil Nutiden berømte Helligdom, der senere kom til at omfatte hans Grav. For at sammenkalde til Gudstjenesten vaklede Muhammed mellem Valget af

Jødernes Horn og de Kristnes Klokke, hvilken sidste han synes at ville foretrække, da ifølge Traditionen Omar, den senere Kalif, efter Meddelelsen af en Vision, gør Ende paa denne Ubestemthed. Udraabet fra Minareterne foretrækkes, og den hertil endnu bestandig valgte Formel fastsættes: „Der er ingen Gud, undtagen Gud; jeg vidner, at Muhammed er Herrens Apostel; op til Bøn, til Herrens Frelse!“ Den 5 Gange i Døgnet gentagne Bøn: ved den første Lysning af Morgenrøden, ved Middag, 3 Timer efter Middag, ved Solnedgang og 3 Timer efter Mørkets Indtrædelse, var allerede fastsat i de første Aar af hans Fremtræden i Mekka; med hver Bøn forbandtes visse Afvadskninger og Bøjninger efter et bestemt Ritual, der er betydningsløst for Ikke-Muhammedanere; af større Vigtighed var derimod Afgørelsen af Spørgsmaalet om Ansigtets Retning under Bønnen. Som bekendt vendte Jøderne sig mod Templet i Jerusalem længe efter denne Helligdoms Tilintetgørelse; for den arabiske Befolkning havde Ka'abaen i Mekka den samme Betydning. Af Hensyn til Jøderne vaklede Muhammed længere Tid i Valget mellem begge, indtil han ved A. 624, efter at have gjort Medina til Residents, fastsatte som væsentlig Betingelse for Bønnens Gyldighed Ka'abaen i Mekka som den saakaldte Kibla, ɔ: Ansigtets Retning under Bønnen, efter imidlertid at have beroliget sine Tilhængere med, at deres tilforn mod Jerusalem vendte Bønner ikke skulde være frugtesløse. Til Bekræftelse herpaa læse vi i Koranen Herrens Aabenbaring:

„Vi have bemærket, at Du i længere Tid vender Dit Aasyn i alle Retninger mod Himmelen; vi ville nu, at Du skal vende Dig i en Retning, der vil behage Dig. Vend Dig mod Ka'abaen; hvorsomhelst I end befinde Eder, vender Eder til denne Side. Selv om Du udførte for Skriftbesidderne (ɔ: Jøder og Kristne) alle Arter Undergerninger, vilde de dog ikke antage Din Kibla; men Du skal heller ikke antage

*) S. II v. 139—40.

deres; den Ene følger én, den Anden en anden. Dersom Du nu efter den Dig givne Kundskab fulgte deres Vej, vilde Du høre til de Ugudelige.“

I Moskéerne er Kiblaen altid bestemt ved en Nische, udført med større eller mindre Pragt og svarende til vort Alter. — Foruden Bønnen med det hertil hørende Ritual bestemtes videre ifølge tilsvarende Aabenbaringer Faste, Almisse, Besøget af de hellige Steder Mekka og Medina, og den hellige Krig.

Fasten var en almindelig Bodsøvelse, og vi have set Profeten fra sin første Optræden hengiven til denne Art af Askese; et Udsagn af ham: „Faste er det Halve af Taalmod, og Taalmod det Halve af Troen,“ bekræfter denne hans Tilbøjelighed. Oprindelig havde han holdt sig til det mellem Jøder og Kristne Bestaaende, idet han først havde valgt den jødiske Kippur, den 10de i Maaneden Tishri, og desuden tilføjet 3 Dage, fra d. 13—15, i hver Maaned som gældende for sine Tilhængere; senere gav han de Kristnes Faste Fortrinet, især da i Aaret 623 Paasken faldt i Ramadhan, den samme Maaned, da Koranens Aabenbaring havde begyndt; denne den 9de Maaned af Aaret, blev da endelig fastsat efter en Maaneperiode af 30 Dage og da Arabernes Aar er Maaneaar, kan altsaa Islams Fastemaaned i Løbet af 33 Aar falde paa enhver Tid af det kristne Solaar. „Maaneden Ramadhan, lyder Koranstedet,*) i hvilken Koranen er nedstegen for at tjene Menneskene til Vejledning, for at give dem en klar Udvikling og Rettesnor, er Afholdenheds Tid. Saasnart man iagttager Nymaane i denne Maaned, skal man berede sig til Fasten etc.“ — Indtil Solens Nedgang afholde da Islams Bekendere sig fra al Spise og Drikke, selv en Slurk Vand er forbudt, men søge rigelig Erstatning gennem den derpaa følgende Nat, der, ikke omtalt i Koranverset, antages at staa til fri Raa-

*) S. II v. 181 Smlgn. Kommentar til v. 179.

dighed. Fastens Slutning med Maanedens Udløb er den ene af Islams store Festdage, da Fyrsten i offentlig Kur lykønskes til den vel overstaaede Bodsøvelse.

Den lovbefalede Tiendeafgift og den frivillige Almisse (Zekât og Sadakat) foreskrives ofte i Koranen, og begge Begreber blandes undertiden sammen; den første bestod oprindelig i en siden 630 indført Tiende af Høsten samt $2^1/_2{}^0$ Afgift af rørlig Formue og var bestemt til Uddeling blandt Fattige, Hjælpeløse, Skatteopkrævere og til de Islam Gunstigsindede, til Løskøbelse af Slaver og Fanger, til Hjælp for dem, som uden Skyld havde paadraget sig Gæld, og for Rejsende, til Udredelse af Krigsmateriale.*) Uddelingen fandt fra først af Sted paa den Plads, hvor Pengene vare samlede, men sendtes senere til Medina som Islams Hovedsæde og inddroges ofte i Statskassen. Ligesaa stærkt Profeten ivrer mod at tage Rente af Laan, opfordrer han derimod til Almissegiven: vi læse saaledes i den 2den Sura:**)

De, som udgive til Almisse Nat og Dag, i det Stille og aabenlyst, skulle modtage Belønning herfor hos deres Herre. Men de som fortære deres Renter, skulle paa Dommens Dag staa op som den, hvem Satan har grebet, og dette fordi de paastaa, at Handel og Udlaan af Penge er det samme. Herren har tilladt Handel men forbudt Laan af Penge paa Rente."

Som et mærkeligt Eksempel paa Islams oprindelige teokratisk-sociale Aand, fortjener at anføres et Udtryk af Muhammed: „Den, som giver af sin Rigdom, har ikke større Fortjeneste end den, som modtager i sin Fattigdom;" om Abu Bekr fortælles, at han i Overenstemmelse med dette Profetens Bud bortgav Alt til de Fattige og svarede denne paa Spørgsmaalet, hvad han da havde efterladt sin Familie: „Allah og Herrens Apostel!" I den senere Retslære antages det for en Samfundspligt, at hjælpe den trængende Trosbroder,

*) S. 9 v. 60. **) v. 275—77.

hvilket i Menighedens Navn opfyldes af den enkelte Rige. Idet den senere Teologi udleder den hele Moral af Enhedsbekendelsen, finde vi hos den berømte Dogmatiker Gazzali, der i det 11te Aarh. bragte i et spekulativt-allegorisk System Islam til den Afslutning, ved hvilken den omtrent er bleven staaende indtil Nutiden, følgende Betragtning over Tiendeafgiften og Almissegiven: „Islams Bekendere have lovet at elske Gud over Alt; idet Kærlighed ikke taaler nogen Rivalitet, er Beviset for, at den Troendes Bekendelse kommer fra Hjærtet, netop det at opgive enhver anden Genstand. Jordisk Gods og Penge hører til det, som giver Besidderen Lejlighed til at glæde sig ved Jordelivet og bortdrager hans Opmærksomhed fra Døden, der er den eneste Vej til Forening med Gud. Idet Herren i Koranen siger, at han har købt de Troendes Liv og Gods, imod at Paradiset skal tilhøre dem,*) maa de altsaa være rede til at ofre begge Dele; det første sker i den hellige Krig, det andet, som er ulige lettere, ved at give til de Fattige. — Da, som Ibn Khaldoun ganske naivt bemærker, Ledelsen af den hellige Krig til Islams Udbredelse er opgiven og forsaavidt den endnu maatte forekomme, hører ind under den verdslige Regering, komme vi nu til Slutning til at omtale den Institution i Islam, der har vedligeholdt sig i fuldeste Glans lige til vor Samtid og efter en temmelig sikker Beregning i Gennemsnit aarligen sætter henved 70,000 Mennesker i Bevægelse, til Besøget af de hellige Steder Mekka og Medina, nemlig den hellige Valfart. Ved at indføre denne som en Forpligtelse, der paahviler hver Troende i det Mindste engang i sit Liv at opfylde, forsaavidt ellers ikke væsentlige Hindringer som Sygdom, en høj Grad af Fattigdom o. l. holde tilbage, kom Muhammed baade paa en meget betænkelig Maade det ældre Hedenskab imøde, og optog et politisk Element i

*) S. LXI v. 11—12.

sin Religion, hvis Indordning i det dogmatiske System har forvoldt Islams Teologer en Del Bryderi. Indførelsen af Kibla eller Bederetning mod Mekka ved Aar 624 havde allerede været Begyndelsen til at give Islam sit ejendommelige Præg i Forhold til den jødiske Religion; som Muhammed fjærnede sig fra denne, blev ham Kristendommen, efter hans ejendommelige, i det Foregaaende udviklede Opfattelse, nærmest, saa at vi endog læse i Koranen et Par Vers fra en tidligere Periode:

„Du vil indsee, at de som nære det voldsomste Had mod de Troende, ere Jøder og Flergudsdyrkere, men de som ere mest stemte til Kærlighed, ere de som kalde sig Kristne; de have Præster og Munke og ere ikke overmodige. Naar de høre Koranens Vers, ser Du deres Øjne strømme over af Taarer, thi de opfatte en Del af Sandheden og raabe: Herre vi tro! indskriv os mellem Dine Vidner!"*)

Ved Aaret 628 besluttede han endelig at grundlægge et politisk-religiøst Centrum for sin Magt, at styrke den arabiske Nationalfølelse og skabe en Nationalhelligdom med dertil hørende Kultus. Intet Sted kunde være heldigere med Hensyn til Valget, end Mekka. Fra den ældste Tid var her en Helligdom, der ansaas for Menneskehedens første Tempel;**) før Profetens Tid holdtes her store Markeder, hvor man, i Lighed med hvad der foregik ved de Olympiske Lege, uddelte Prisbelønninger til de bedste Digterværker; de ældste Traditioner havde sat dette Sted i Forbindelse med Patriarkhistorien; det havde været Tilflugtstedet for Ismael og Hagar, da de forstødtes af Abraham, og her genfandt denne sin fordrevne Familie for i en Pagt med Herren at begrunde den ideale Typus af den første Menighed i Islam. Efter ved en Række Aabenbaringsvers at have forherliget denne Plads, som han kun to Gange havde besøgt siden Flugten til Medina, besluttede da Profeten i Foraaret

*) S. V. v. 85—86. **) S. III v. 90; S. II v. 119 flg.; S. XIV. v. 39—40.

632 endnu engang før sin allerede i nogen Tid forudanede Død at bringe sin Fødeby sit Farvel. Den 4de Dul-Héddja (svarende til den 3dje Marts 632), den sidste Maaned i det arabiske Aar, holdt Muhammed, indhyllet i sin hvide Bodskappe af Uld i Spidsen for et Følge af henved 100,000 Ledsagere sit Indtog i Mekka, og indførte ved samme Lejlighed et Ritual, der nu i over 1200 Aar er vedligeholdt indtil den ringeste Detail. Efter Indtrædelsen i Byen gik han i Prosession om Templet eller Ka'abaen, kyssede den hellige Sten, der indmuret i det sydlige Hjørne af Tempelmuren antages af Sagnet at være falden som hvid ned fra Himmelen, men ved Menneskenes Synder at være bleven sort, foretog derpaa det hurtige Løb mellem de to Høje Safâ og Merwâ og vendte tilbage til sin Bolig. Den 8de drog han til Minadalen, der synes at have været en Samlingsplads for Karavanerne; den 9de besteg han Arafats Bjerg, som ligger lidt mod Nord uden for Byen og efter herfra at have holdt sin berømte Tale til Folket, hvori han anbefaler de Troende et almindeligt Broderskab, advarer mod Vold og Uret og slutter med Udraabet: O Gud! har jeg opfyldt mit Kald? som bekræftes af Tusinder, vender han om Aftenen tilbage ad Vejen til Minadalen og holder Aftenbøn paa Højen Mozdalifa, hvor han tilbringer Natten. Ved Solopgang d. 10de stiger han ned i Minadalen, ved hvis Indgang man finder tre Støtter ved Siden af hinanden; i Overenstemmelse med den gamle Skik kastede Profeten mod hver Støtte 7 Smaasten til Fordrivelse af de onde Aander, der havde plaget Abraham, og skrider derpaa efter en Tale til Folket, til den store Offerhandling, ved hvilken han selv er tilstede under Slagtningen af 63 Kameler, hvis Kød uddeles til de Fattige, medens hans Følge ofrer hvad de havde medbragt. Efter denne Fest, den anden store Helligdag i Islam og hos os mest bekendt under den tyrkiske Benævnelse „Beyramsfest“, aflægges Bodsklædningen (Ihrâm), og i sædvanlig Dragt vender Profeten

tilbage til Mekka for endnu engang at vandre om Ka'abaen, kysse den hellige Sten og besøge de to Høje Safâ og Merwâ. De 3 paafølgende Dage deltog Muhammed i Markedsglæderne i Mekka og vendte den 14de tilbage til Medina.

Dette her meddelte Ritual har sat mangen ærlig muhammedansk Teolog i Forlegenhed, især i en Periode, da efter Gazzalis Mønster en mystisk-allegoriserende Retning søgte at redde Resterne af den strengere Ortodoksi, der havde gjort sig gældende under Kalifen Motawakkils' 15aarige Regering i Midten af det 9de Aarh. Efter at have tilbagelagt sin glimrende Fremblomstring begyndte Islam at gennemløbe de for Religioners Udvikling almindeligt gældende Stadier: det strengt dogmatiserende, det mystisk-allegoriserende, for efterhaanden at tabe al Friskhed i en tom Ritualisme. Som bemærket, afsluttede Gazzali som Repræsentant for den mellemste Retning et dogmatisk System i det 11te Aarh., der, skønt i Begyndelsen paa enkelte Steder fordømt som kættersk, dog i alt Væsentligt har vedligeholdt sin Gyldighed indtil Nutiden. Motawakkils Ortodoksi, havde nemlig endnu ikke, hvad først omtrent et Hundredaar senere blev Tilfældet, kaldet Inkvisitionens Midler, Ild og Sværd, til Hjælp, og ved Siden af Filosofien, der i det 11te og 12te Aarh. med Avicenna og Averroes udbredte sin Indflydelse over den hele kristelige Civilisation, træffe vi allerede i Islams 4de Aarhundrede Eksempler paa et lystigt Fritænkeri, der holdtes Digterne til Gode. Den berømte Abu-l-Alâ, der døde omtrent samme Aar som Gazzali fødtes, i Midten af det 11te Aarh., skaaner ligesaalidt Islam, som Jøde- og Kristendom:

„Jeg undres", siger han i et af sine Digte, „over de Kristne, som antage deres Gud hjælpeløs, forhaanet og martret."

„Over Jøderne, som tro, at Herren kan finde Behag i udgydt Blod og i Duften af stegt Kød."

Over Mennesker, som komme fra fjerne Lande for at kaste Smaasten og kysse et Stykke af en Stenblok".

„Underlige ere de alle disse Religioner; ere de da blinde for Sandhed?

„Ja! Menneskene bestaa engang af to Klasser; den ene har Forstand, men ingen Tro; den anden har Tro, men ingen Forstand.*)

For Islams Teologer, der mindst af Alt turde indlade sig paa en Indrømmelse, at Arabernes Profet enten for at imødekomme en ældgammel hedensk Kultus, som han ikke saa' sig fuldkommen istand til at udrydde, eller for at styrke Nationalitetsfølelsen, havde tilladt „at kaste Smaasten og kysse en Stenblok", var det ingen ganske let Opgave at gøre disse noget nærgaaende Anfald uskadelige. Gazzali har imidlertid bestaaet denne sin teologiske Prøvelse og paa denne Maade udledet den hellige Pilegrimsfart med sine vistnok i Almindelighed underlig forekommende Ceremonier, direkte af Enhedsbekendelsen og Kærlighed til Allah:

„Grundbetingelsen for enhver religiøs Handlings Udøvelse, siger vor Islams Apologet, er dens Opfattelse og Forstaaelse; først da vækkes den rette Længsel efter at udføre den. Hos ethvert Menneske findes en Trang til at søge Herren ved at løsrive sig fra alle jordiske Forhold og sanselige Nydelser, hvad der hos de Kristne fremkaldte Munkevæsenet, og for hvilket den hellige Krig træder istedet hos Araberne. For nu at minde sit Folk om sin usynlige Nærværelse har da Allah i Naade befalet den hellige Valfart, men med den bestemte Formaning, altid at ihukomme, at Herren ikke kan tænkes fortrinsvis at bebo noget enkelt Land eller noget Hus. For endvidere at fuldkommengøre Menneskenes Lydighed og Underkastelse, har han da tilføjet

---

*) Disse Vers ere som Eksempler paa kætterske Ytringer, anførte af Abulfeda Ann. Isl. t III p. 164

Befalingen at iagttage visse Ceremonier, der ere de eneste af alle Koranens Bud, som altid ville forekomme den menneskelige Aand besynderlige, idet ingen Fornuft formaaer at begribe dem. Disse Bud ere netop saaledes beskafne for at befæste Underkastelsen af den menneskelige Aand. Betragte vi nemlig i Modsætning hertil Fasten, da er den en Kuelse af de Syndens Begærligheder, der drage Hjertet fra Herren; den er altsaa et let fatteligt Middel til Gudsfrygt. Fattigskat og Almisse ere foreskrevne som de naturlige Midler til at fremme det fælles Vel mellem Medskabninger, i Bønnen med dens forskellige Bøjninger og Nedkastelser ligger en Hjertets Ydmygelse, der passer til Sjælens Længsel efter at lovprise Herren; men hvad Betydning kan vel ligge i at løbe syv Gange om Ka'abaen, kaste Smaasten i Minadalen o. l., Handlinger der ere det Indre aldeles fremmede og som ligge udenfor ethvert Fornuftbegreb? Netop af denne sidste Grund, for at tilintetgøre enhver Fornuftens Virksomhed, og drage Sjælen bort fra dens vanlige Tilbøjelighed til Refleksion, ere disse Bud givne. Hvad Mennesket med sin Fornuft fatter, er han straks tilbøjelig til at udføre, men har da ikke Lejlighed til at udvise sin fuldkomne Lydighed og Underkastelse. Den guddommelige Visdom knytter derfor som Betingelse for den evige Frelse, at Menneskets Handlinger skulle være Loven blindt underkastede; som det Paradokse forekommer større, vokser Menneskets Underkastelse i Værd ved at frigøres fra al medfødt Naturtilbøjelighed. Overvejer man da dette, vil man let indse, at Anskuelsen af disse Ceremonier, som stødende og forunderlige, kun har sit Udspring i en Misforstaaelse af Lydighedsbegrebets Mysterier.“ — Saavidt Gazzali, der i Anvendelsen af den bekendte Sætning „credo quia absurdum“, viser os den inderligste sympatetiske Harmoni med den hele Parasitliteratur, der under Navn af ortodokse Kommen-

tares slynger sig til det gl. Testamentes Skrifter. I Orienten blev denne Retning Begyndelsen til den Pagt, et uvidende Præsteskab sluttede med Despotismen, og de orientalske Fyrster have kronet Værket ved, i Overenstemmelse med Allahs foregivne Eksempel, at drage al Omsorg for at bibringe deres Folk den Lydigheds og Underkastelses Aand, der saavidt muligt overalt tager det Absurde med ligesaa stor Ro, som det efter Fornuftens Love Normale. —

Som vi have set, havde Muhammed i Begyndelsen af Marts 632 endt sit Afskedsbesøg i sin Fødeby og grundlagt, for kommende Slægter, denne ejendommelige Institution; kort efter begyndte, sandsynligt som Følge af en Forgiftelse, hans dødelige Sygdom, der tiltog i April og Maj. I Begyndelsen af Juni lod han sig oftere lede til Moskén for at tale til sin Menighed, og den 8de Juni bragtes han hjem fra Gudstjenesten for at udaande i Ayshas Arme. Traditionen, der udledes umiddelbart fra denne hans Hustru, meddeler om hans sidste Øjeblik: „Han hvilede Hovedet i mit Skjød, og da jeg betragtede hans Blik, var det brustent; han sagde: Ja min Hjælper fra Oven; i Paradiset! Da sagde jeg: „Du har gjort Dit Valg ved Herren, der har sendt Dig med Sandheden!

Herrens Apostel havde udaandet.“ —

Idet vi altsaa nu tage Afsked med Arabernes Profet, ville vi vistnok indrømme, at han trods sine grove Fejltagelser og sit ofte vaklende Standpunkt, i det Væsentlige med Troskab holdt fast ved det, han antog for sit indre Kald. Muhammed og Koranen ere, som hans fortræffelige Biograf Will. Muir, der med Lærdom og en til Æmnets Vigtighed passende Alvor har gennemført hans Liv indtil Flugten (622), udtrykker sig, Gen-

stande, der fortjene den højeste Opmærksomhed. „It would be against the analogy of his entire life, to suppose a continuing sense of fraud, — a consciousness that the whole was a fabrication of his own mind, an imposition upon his followers, an impious assumption of the name of the Almighty;" . . . . That unconscious self-deception which can alone explain the mysterious foundation of a Faith strong but often descending to subterfuge, never wavering yet always inconsistent." *)

Paa den af Muhammed lagte Grund fremblomstrede snart i uendelig Farvenuancering en Mængde Sekter, der endelig kvaltes under Vægten af den fra henimod Slutningen af det 3dje Aarh. H. med Teologiens solide Dogmer som Statsreligion opførte Bygning. Udviklingen heraf maa være forbeholdt til et følgende Hæfte. —

A. F. Mehren.

*) The life of Mahomet and history of Islam to the Era of the Hegira by Will. Muir Esq. London 1858 t. II p. 316—17.

Tale ved Universitetets Reformationsfest 1875.

Universitetet afdrager en Taknemligheds Gæld ved sin aarlige Fest til Erindring om Reformationen. Thi den Omvæltning, vi benævne saaledes, har næppe paa noget andet Punkt havt en saa gennemgribende Betydning, som for Videnskabens Arnesteder; og som saadanne maa vi dog vel betragte Universiteterne, selv om den videnskabelige Udvikling i nogen Tid efter Reformationen især fremmedes af Videnskabs-Akademierne og nu ogsaa finder betydelig Støtte udenfor Universiteterne. Hvor stort end Udbyttet af Reformationen har været for Kirken, saa staar det dog ikke i passende Forhold til den derpaa anvendte Tid og Kraft, til den Kamp og den Blodsudgydelse, Reformationen har medført i hele Europa mere end hundrede Aar igennem, baade der, hvor den sejrede, og der, hvor den maatte ligge under. Med en højtæret Kollegas Ord vil jeg udtrykke dette saaledes: „Naar Protestantismen gik tilbage til det oprindelige, til den kristelige Tros historiske Udspring, saa var det ikke for at lade Tanken frit prøve Skriftens Indhold, men for at bøje sig under det aabenbarede som en virkelig Avtoritet. Det er derfor uberettiget, naar man uden videre betegner Protestantismens Princip som et Frihedsprincip, som den frie Tænknings Princip“. I Kirken altsaa sad Avtoriteten paa Højsædet efter som

før Reformationen, men efter den blot i en renere og ædlere Skikkelse end forhen.

Hvor ganske anderledes for Videnskabens Vedkommende! Efter Bruddet med Skolastikken kom den frie Granskning i de profane Videnskaber til sin fulde Ret. Alle hæmmende Baand bleve overskaarne, Videnskaben alene bestemte sit eget Indhold, sin egen Form. Først nu blev en virkelig Videnskab om Naturen mulig. Forhen var det næsten kun Matematikken, der fik Lov til en virkelig fri Forsken. Men Tallet, den aandløse Størrelse, og Rummets skarpe Former kunde da ogsaa vanskelig komme i Strid med de fra Bibel og Kirkefædre, Koncilier og Paver stammende Dogmer, der kun undtagelsesvis strejfede fysiske Forhold. Og dog kunde møjsommelig vundne, matematisk udtrykte Naturlove blive Genstand for Pavemagtens Forfølgelse; derom vidner vel ikke alene, men især Galilæis Historie.

Da Luther skaffede Lægmænd Ret til at læse Bibelen, var det ogsaa kun til at læse den, ingen fik Ret til at underkaste den en videnskabelig Kritik. Men Frants Baco lærte Naturvidenskabens Dyrkere at læse i Naturens Bog med al den Kritik, som Erfaring og Forsøg, Iagttagelse og Tænkning formaar at afgive, og Descartes frigjorde Aandsvidenskaberne for alle udenfor Tanken liggende Baand, vakte en velgørende Tvivl om alt, hvorfra der kun igennem en fri Tænkning er Redning. Reformationen i sin Helhed var saaledes et altfor stort Værk for én Mand; Luther kunde ikke være ene derom. Der behøvedes en kraftig Aand og en stærk Vilje til at rense Kirken, men der behøvedes omfattende Viden og Tankens hele Styrke til den videnskabelige Reform. Der er jo heller ingen Tvivl om, at den hele Omvæltning var forberedt igennem lange Tiders hemmelige og aabenbare Kampe, igennem udholdende og dybsindig Granskning. Den var et nødvendigt Gennemgangsled, der maatte komme, tidligt eller sent, lige meget ved hvem.

Det er altsaa et højst forskelligt Billede, vi faa af Reformationen, eftersom den ses fra Kirkens eller fra Videnskabens Standpunkt. Og intet Under! Thi i Religionssager — paa det Omraade, hvor man skulde gaa frem med størst Skaansel, med mest Hensyn til Individets Ret — er man snarest tilbøjelig til at paatage sig et utaaleligt Herredømme over Samvittighedsfrihed, over Tænkefrihed, over Ytringsfrihed; der er man rask til at fordømme, domfælde og skride til Dommens Udførelse. Og jo løsere Grundlaget er for den Tro, man sætter sin Lid til, desto mere rede er man gærne til absolut Fordømmelse af andres Tro. Selv i vort Fædreland, hvor man dog mindre plejer at gaa til Yderligheder, finde vi Eksempler nok paa slig Ufordragelighed i Trossager. Der er Behandlingen af de hjemløse reformerte under Frederik den anden, Mishandlingen af Niels Hemmingsen og andre Gejstlige, Pietismens Optræden under Kristian den sjette, Baptistforfølgelsen i den nyere Tid. Og den Dag i Dag gives der Fanatikere, som maaske nok havde Lyst til at tage haardt paa anderledes troende; skulde de nogensinde faa Magten, vilde vi andre faa det at føle, skønt vel saa ogsaa disse strænge Herrers Tid snart vilde være forbi. Til Nød kan man nok forstaa, at en maaske igennem lang Kamp og Tvivl tilegnet Tro af lutter Kærlighed til Næsten ønskes denne paatvunget; man glemmer kun, at paa dette Omraade er og bliver Tvangen dog tilsidst magtesløs. Ja, kunde Troen hvile paa et sikkert objektivt Grundlag, saa at den kunde tilegnes igennem logisk rigtige Slutninger, saa var det en anden Sag. Men naar gør den det, hvor kan Troen overhovedet gøre det? Den hviler paa et subjektivt fast Grundlag, som for andre kan være løst og upaalideligt nok. Anderledes i Videnskaben, hvor enten Tanken alene raader, eller Erfaring og Iagttagelser tillige vejlede, hvor hvert Særsyn, hver Kendsgerning drøftes og undersøges omhyggeligt; der kan kun herske Overbevisning af Viden

og ifølge Indsigt. Og dog anse vi vor Viden for kun relativ, medens vi gærne tage Troen for absolut.

Men selv i denne løse Skitse af Reformationens Betydning gaar det ikke an at fæste Blikket altfor udelukkende paa Kirken og paa Videnskaben. Dens Virkninger i social og politisk Henseende høre med til et nogenlunde fuldstændigt Billede af den. I enhver historisk Gæringsperiode trænge alle Kræfter sig frem og bidrage deres til Udviklingen. Derfor have vi her i Norden i Hedenskabets Kamp med Kristendommen tillige set Trældommens Kamp imod Friheden og skimtet Vikingelivets Strid med Vindskibeligheden. I Protestantismens Kamp med Katholicismen møde vi Trangen til Udjævning af den skarpe Adskillelse imellem Stænderne, Bestræbelserne for overalt at sætte Ret i Stedet for Magt. Spørgsmaalet om Gejstlighedens Stilling i Samfundet, Striden om det herreløse Kirkegods, Borgernes og Bøndernes Trang til Uafhængighed, er altsammen Bidrag til at give Kampen et politisk og socialt Sving. Luthers Ord, baade i Skrift og i Tale, banede ogsaa Vej for en hel ny Tingenes Orden, der flyttede Staternes Tyngdepunkt. Ligesom Henvisningen til Bibelen i Trossager, langt fra at være nogen Anvisning paa fri Prøvelse af dens Indhold, blot pegede paa Hengivelse under en højere Avtoritet, saaledes maatte Luthers hele Forhold til Datidens protestantiske Fyrster naturlig komme til Orde i Fordringen om passiv Lydighed lige over for den verdslige Statsmagt og derved bane Vejen for Absolutismen og Kongedømmet af Guds Naade. Kongernes Overmagt blev et velkomment Værn mod Adelens og Gejstlighedens Selvraadighed. Og selv om ogsaa andre Bestræbelser gjorde sig gældende, saa fik de ingen Betydning; tværtimod de faa Tilløb til mere gennemgribende Ændringer af Samfundsordenen uden stærk Kongemagt, som Bondekrigen og Gendøbernes Historie til Dels antyde, standsedes for-

holdsvis let og maatte derved netop styrke det absolute Kongedømme.

Som i Reformationen, saaledes i alle store Gæringsperioder; alle Menneskelivets Interesser trænge sig frem, hver med sine Fordringer. Rører der sig Trang til Reform i visse Retninger, saa hænger dermed sammen eller vækkes lignende Ønsker i andre Retninger. Den store Omvæltning, som begyndte 1789, og som vi endnu ikke ere komne ud over, viser det atter. Naar vi kalde den af 1517 en Reformation og den af 1789 en Revolution, skønt Forskellen i deres hele historiske Betydning ikke kan være stor, saa har dette en tilfældig Aarsag; det hidrører fra Maaden, hvorpaa man gjorde det første afgørende Skridt paa den nye Bane. Paa den ene Side en enkelt Mand, lutret i aandelig Gerning, udmærket ved en kraftig og ædel Karakter, med Overbevisningens Mod til at trodse hele Verden; paa den anden Side en uvidende og forkuet Masse, der kommer til Bevisthed om sin raa Kraft og tryg derved hengiver sig til alle Slags Udskejelser. Paa den ene Side begynder man med vanskelige aandelige Spørgsmaal, som kun faa magte og endnu færre tør røre; paa den anden Side rejses Spørgsmaalet om Hvermands Stilling i Staten, som alle tro at forstaa sig paa. Men Virkningerne, Frugterne, de ere lige mægtige. Og de Kampe, den Blodsudgydelse, begge have affødt i deres første hundred Aar, give ikke hinanden noget efter.

Men skønt Revolutionen 1789 begyndte med politiske Spørgsmaal angaaende Statsmagternes Forhold til hinanden, saa varede det dog ikke længe, før ogsaa sociale, kirkelige og Videnskabeligheden vedkommende Spørgsmaal brød frem. Og i ingen af disse Henseender er der kommet Ro endnu. Staterne eksperimentere endnu med Konstitutionalisme og Parlamentarisme, med Republik og Kejserdømme. Ere end Frihedens Talsmænd nogenlunde blevne tilfredsstillede ved den politiske Udvikling, saa

gælder det ingenlunde om Lighedens og Broderskabets Apostle. Socialisme og Kommunisme staa bestandig paa Dagsordenen, ofte i meget truende Skikkelse. De have en lang Historie, en længe forberedt Udvikling og dog ikke magtet at gøre synderlig Fremgang. Spartas virkelige og Platos tænkte Stat hvilede paa Kommunismen, men forudsatte Slaveriet. De ældste kristne Samfund kunde til Dels realisere en vis Kommunisme, som dog ikke kunde bestaa med Kristendommens Udbredelse i Staternes store Samfund. Thomas Mores, Proudhons og Fouriers Theorier have ikke kunnet bestaa for Kritikken og Thomas Münzers, Louis Blancs og „Kommunens“ uheldige Forsøg paa Realisation af de socialistiske Ideer have ikke kunnet afskrække Nutidens Socialister. Der er en blivende Trang hos dem til Ændring i de sociale Forhold; men i vore Tider hviler den mest paa økonomisk Grundvold, og Husholdningslæren er endnu for ung en Videnskab til ganske at kunne magte den stillede Opgave. Dertil kommer, at Naturvidenskabernes Udbytte med ustandselig Magt trænger ind paa Arbejdsforholdene, trykker den Befolkning, der lever af sin Tid, af hvad den med Haand og Hoved kan frembringe, men letter Vejen for den, der virker med Kapital, med sit fra Fortiden opsparede Arbejde.

Kirken blev haardt anfægtet straks efter Revolutionens Udbrud, men i et katolsk Land med et sædelig fordærvet Hof. De protestantiske Lande sporede længe mindre Trang til en ny Kirkeforbedring, uden igennem Pennekrige og filosofiske Stridigheder. Den Friheds Aand, som efterhaanden har gennemtrængt alle Forhold, har ogsaa skænket os fri Religionsøvelse og derved sat en Dæmper paa Religionsstridigheder for en Tid. Men Trangen til Reform i Kirken gør sig dog gældende; den aabenbarer sig under frie Forhold i et vidt drevet Sektvæsen. Utilfredshed med Kirken, som den er, Haab om noget bedre udenfor den driver Menighedens mindst

oplyste Medlemmer ud; Sekterne ere en bestandig Protest imod enhver Statskirke eller Folkekirke. De mere oplyste derimod, som ikke kunne finde sig i alle de kirkelige Dogmer og intet Haab nære om Redning uden igennem Videnskaben, blive enten ligegyldige derfor eller faa Lyst til at reformere den. Utallige ere de ligegyldige, faa, men ihærdige, de reformerende. Vi kunne jo da heller ikke indbilde os, at vor religiøse Udvikling er afsluttet. Selv naar vi, som gode Lutheranere, ville bøje os „under det aabenbarede som en virkelig Avtoritet“, saa kunne vi dog ikke glemme, at vi skylde andre Mennesker Efterretningen om selve Aabenbaringens Faktum, skylde dem baade Form og Indhold af de aabenbarede Dogmer, at vi selv fortolke og tyde disse Dogmer. Hvilken rig Kilde til menneskelig Fejltagelse! Hvor er det muligt nu og i al Evighed at sikkre sig for Fejl! Aller mindst tør Universitetet tro paa denne Mulighed. Fortjener Teologien sin rundelige Plads iblandt Universitetets Lærestole, saa maa det være, fordi der endnu er noget at granske, noget at forbedre. Men den maa ikke hvile paa noget udenfra givet, thi saa er Granskningen ikke fri, lige meget om dette givne er et saakaldet religiøst Liv eller en vis fast Kreds af Dogmer.

Heller ikke de videnskabelige Forhold ere blevne uberørte af den med 1789 begyndte Udvikling, hvorfor vi alle endnu leve og virke. Men der arbejdes ikke længer for den videnskabelige Frihed i Almindelighed; den har Reformationen for de profane Videnskabers Vedkommende slaaet fast for bestandig. Det er snarere Videnskabernes Lighed og Broderskab, der har været eller endnu er Maalet. Maa ikke alle vi, der interessere os for Naturvidenskaberne og deres tekniske Anvendelse, takke Revolutionen af 1789 for det stærke Stød, den gav til at indsætte Naturvidenskaberne i Almindelighed i deres Universitetsrettigheder ved Siden af de tre Fakultetsvidenskaber, de klassiske Sprog, Historie og Mate-

matik? Og hvad har ikke Matematikkens Studium vundet ved disse Allieredes Optagelse? Har dernæst ikke Drøftelsen af de politiske og sociale Forhold imellem alle Stænders Repræsentanter krævet Plads for Husholdningslære, Finansvidenskab og Statistik? Har ikke endelig Udviklingen af Folkenes Sprog og Nationalitet indført Lærestole for nyere Sprog og Literatur? Revolutionen af 1789 har proklameret Videnskabernes lige Rettigheder til Deltagelse i Individernes og Folkenes Uddannelse. Gennemførelsen af denne Lighed har vel kostet en nogenlunde lang, men ikke nogen haard Kamp, takket være den Humanitet, hvormed enhver dygtig Repræsentant for en Videnskab erkender andres Berettigelse. Men med Videnskabernes Broderskab har det haft en egen, underlig Gang. Paa den Tid, da først og fremmest Teologien maatte dyrkes af alle studerende, da de andre Videnskaber vare den ligesom underordnede, og da hver Videnskab ikke havde for stort Omfang til i inderligt Broderskab med andre at rummes i én Mands Hoved, da støttede de visselig hverandre broderligt af al Magt. Men efterhaanden som de voksede og gik over til særskilt Kur og Pleje i forskellige Hoveder, blev Forbindelsen løsere, Broderskabet svagere. Det blev da Filosoferne, som skulde vedligeholde Baandet. Men undtager man saadanne Aandens Koryfæer, som Descartes og Leibnitz, hvem baade de enkelte Videnskaber og Videnskabeligheden i Almindelighed skylde saa meget, saa blev det ligefrem umuligt for den enkelte tilstrækkelig at gennemtrænge alle Videnskabers Aand og Metode. Partiskhed og Ensidighed, Fejl og Misforstaaelse blev uundgaaelig. Det er ikke nok at erkende Filosofien for Videnskabernes Videnskab til virkelig at bringe den til at gøre Fyldest som saadan. Lykkes det end at naa dette høje Maal, saa bliver det dog ikke synderlig andet end en ny, om end berettiget Form for Videnskabernes oprindelige Broderskab og Samdrægtighed i det enkelte Hoved. Men det

er et andet Broderskab, hvortil vi nu stile, det imellem de ganske uafhængigt af hverandre, just ved forskellige Kræfter udviklede Videnskaber. I al deres Selvstændighed, med hele deres Ensidighed skulle de fremme hverandres Udvikling, idet de eftertragte deres eget bestemte Maal. Vor Tid frembyder saa mange smukke Eksempler derpaa. Anatomi og Fysiologi behøve Naturhistoriens og Naturlærens Medvirkning i stort Omfang, og giver igen disse Videnskaber Oplysninger, som de vanskelig kunne skaffe sig alene. Den sammenlignende Sprogvidenskab støtter sig paa de enkelte Sprogs Studium, men kaster igen nyt Lys paa deres Ejendommeligheder. Filologien gaar Haand i Haand med Historien og Filosofien gør sig stærkt gældende i alle Aandsvidenskaber. Men især have Matematik og Naturvidenskab virket trofast sammen og skabt nogle af de skønneste Frugter af videnskabelig Forsken. Have vi da naaet Maalet for denne broderlige Samvirken? Langt fra. Dag for Dag udvikler Broderskabet sig mere; ingen Videnskab vil ustraffet kunne modsætte sig det eller unddrage sig derfra.

Det er paa disse, vist nok mangelfulde, Skildringer af Fortidens Erfaringer og af Nutidens Tilstande, vi skulle støtte vore Fordringer til Universitetet i en nær Fremtid. Og Tiderne ere saa vanskelige for Universiteterne, at der ikke kan anvendes Omhu nok paa Drøftelsen af deres Livsspørgsmaal. De have alt frigjort sig for den ældre Opfattelse, hvorefter den universelle Dannelse udelukkende maatte hvile paa et klassisk Studium, skønt den ikke kunde kaldes universel, naar meget væsenlige Aandsretninger lodes udyrkede. Men Universiteterne have lidt ved den Kamp, der maatte til for at skaffe Naturvidenskaber, Statsvidenskaber og nyere Sprog deres berettigede Plads. Forhen saa' man op til Universiteterne som fuldendte Repræsentanter for videnskabelig Undervisning. Med Opdagelsen af én Mangel derved svækkedes Tilliden i det hele; det følger af den sæd-

vanlige menneskelige Svaghed. Dernæst stormer den religiøse, sociale og politiske Udvikling paa mange Maader ind paa Universiteterne med forskellige mere og mindre rimelige Krav. De kunne ikke og de bør ikke give efter for enhver Svingning; men netop derfor ser man ofte skævt til dem. Nye Fordringer gøres til Kirkens Organisation og Reform. En ny Aand gennemtrænger Lovgivningen; Lovene tilvejebringes paa en ny Maade, som ikke er uden betænkelig Indflydelse paa baade deres Indhold og deres Form. De økonomiske Spørgsmaal i og imellem Staterne, i og imellem Samfundslagene antage en ny Karakter. Den Visdom, som, mærkeligt nok, saa mange tro at besidde i lægevidenskabelige Spørgsmaal, finder sig stærkere støttet, jo mere den halve Viden trænger sig frem. Nationale Interesser træde i Skranken for en ny Art Oplysning, der skal være den eneste berettigede. Tidens tekniske Udvikling kræver nye Skoler, ofte af nogenlunde elementær Art, men som dog med mere eller mindre Ret tro at repræsentere den videnskabelige Undervisning ligesaa godt som Universitetet. Til alle disse særlige Forhold kommer det almindelige, Tidens Hastværk og Tidens Alsidighed, to stridende Fordringer, der sætte ethvert alvorligt Studium i Fare. Man forlanger af Universitetslæreren Fordybelse i en uhyre Masse af videnskabelige Frembringelser og dog Evne til at skaffe de studerende et godt Overblik. Man anerkender ikke mere det gamle Ord: non omnia possimus omnes. Gør nu nogen Videnskabsmand ikke ganske Fyldest som Lærer, saa lægges det alle til Last. Er der nogen Lærer, som udretter kun lidet til Videnskabens Fremme, saa fordømmes hele Universitetets videnskabelige Betydning. Finder man Mangler ved én Forelæsning eller ved én Prøve, saa duer ingen af dem, saa haster det med Eksamenskommissioner. Til Tak fordi Universitetet i sin Tid var den eneste Repræsentant for den højere aandelige Udvikling, vil man nu anvende de til

Studenters Understøttelse bestemte Midler i Øjemed, der, hvor prisværdige de end kunne være, dog ofte ligge ganske udenfor Universitetets Formaal.

De Opgaver, som Universitetet har at løse, ere i og for sig store og vanskelige nok, men Vanskeligheden forøges af Tidsforholdene. Spørgsmaalet om, hvorledes Universitetet under saadanne Forhold skal hævde sin Stilling, er for omfattende til her at drøftes i sit hele Omfang. Det har to Sider; enten kan man behandle det med Hensyn til det Krav, der gøres til dets Virksomhed i Videnskabens eller Undervisningens Tjeneste, eller man kan holde sig til det indre videnskabelige Samkvem imellem de forskellige Lærestole. Det første, Spørgsmaalet om, hvorledes Universitetet skal gøre Fyldest udad til, kan kun ved mange og forskellige Kræfter drøftes tilfulde. Det lade vi derfor ligge.

Det andet derimod, det indre Samkvem, kan maaske endnu i Dag behandles i al Korthed fra et almindeligt Synspunkt. Den videnskabelige Frihed og Videnskabernes lige Stilling betragte vi som i det væsenligste opnaaet; derimod savnes endnu et inderligt, fuldstændig gennemført Broderskab imellem dem alle. Udtrykke vi Beskaffenheden deraf i Almindelighed som Villighed til at modtage andre Videnskabers Bistand, Anerkendelse af deres Resultaters Almengyldighed, Redebonhed til at yde andre Bidrag til deres Fremme, saa ere saadanne Stemninger vel i Almindelighed til Stede, skønt der maaske nok kan være Tvivl, om de have faaet et ret praktisk Udtryk. Men vi kunne ikke nøjes med denne rent abstrakte eller blot humane Anerkendelse, som hviler paa Agtelse for al aandelig Gerning. Det maa være en paa Indsigt grundet Anerkendelse, til en vis Grad videnskabelig begrundet. Saaledes har den i det mindste fundet sit Udtryk i vore Fordringer til de studerende, inden vi anse dem for modne til Universitetets videnskabelige Vejledning. Man fordrer først en alsidig For-

dannelse af de studerende; ved Kundskab til de forskellige Videnskabers Elementer sættes de i Stand til foreløbig at fatte deres Betydning. Og dernæst leder man dem ind paa et filosofisk Kursus, der klarer det Vekselvirkningsforhold, hvori Filosofien staar til alle Videnskaber. Netop ved igennem en alt overskuende Betragtning at se, hvilke Forvildelser en ensidig Fastholden af et bestemt Udgangspunkt kan føre til, komme de til Erkendelsen af et andet Udgangspunkts lige Berettigelse. Og Berettigelsen ligger netop i, at hvad der efterstræbes, er Sandheden, hele Sandheden og intet uden Sandheden, og den ville vi naa, hvad enten vi tage Aanden eller Naturen til Udgangspunkt, andet Udgangspunkt gives der ikke. Hvad der erkendes for sandt fra det ene Udgangspunkt, kan ikke være usandt fra det andet; de to Opfattelser udfylde hinanden til en Enhed, de kunne derfor ikke være i Strid med hinanden. Med det forskellige Udgangspunkt er den forskellige Metode, Erkendelsens Form bestemt; i Naturen bygges paa Erfaring ved Forsøg og Iagttagelse, i Aanden paa apriorisk Tænkning. Men de forskellige Metoder belyse blot to forskellige Sider af samme Enhed, af samme Sandhed. Ses Resultatet ikke i det fulde Lys fra begge Sider, saa ses det utydeligt. Det hjælper ikke, om man fra Aandens Standpunkt vil bøde paa manglende Lys fra Naturen, saa lidt som det kan lade sig gøre at kaste Naturens Lys paa det, som skulde klares ved Aandens. Det er en Forgribelse paa Sandheden, naar man lader den ene Retning træde istedenfor den anden.

Men forlange vi allerede af den unge studerende et saadant Blik paa den videnskabelige Erkendelse i det hele, saa maa det saameget mere fordres af Universitetslæreren. Han maa være sig denne Opfattelse klart bevidst, medens den studerende blot behøver den i en mere umiddelbar Form. Han staar igennem sin Videnskab i et Vekselvirkningsforhold til andre Videnskaber, som ere

hans uundværlige Støtter. Han maa kende deres Resultater, for at bruge dem, han maa kende deres Metode saa vidt, at han rigtig opfatter deres Resultaters rette Vidde og Betydning. I Følge denne Opfattelse bestemme vi jo allerede Omfanget af alle de Eksamina, som have Krav paa virkelig videnskabelig Betydning; vi indskrænke ikke disse Prøver til et eneste Fag, hvor betydningsfuldt det end kan være for vedkommendes fremtidige Gerning, men vi prøve i en sammenhængende Gruppe af Fag, staaende i nøjere Forbindelse indbyrdes ved Stof eller Metode, og lade det i de fjærnere Retninger blive ved Elementerne, som de alt forhen ere indprœntede. Saaledes udstyret kan Videnskabsmanden sikkert forfølge sit særlige Maal; skulde dette føre ind paa Omraader, der berøre fjærnere liggende Videnskaber, saa kræver det videnskabelige Ansvar for Gerningens Sandhed med Nødvendighed, at der er Overensstemmelse med saadanne Videnskabers Resultater. Glipper Overensstemmelsen, saa maa Usandheden paa en eller anden Maade være trængt ind og have gjort Videnskaben uvidenskabelig.

Er nu dette en nogenlunde rigtig Totalopfattelse, saa kan det ingen Vanskelighed have at udfylde dette abstrakte Omrids med konkrete Afskygninger, og det omtrent paa hvert Punkt. De kunne leveres i Form af overilede og løse Domme om Paalideligheden af andre Videnskabers Resultater, hidrørende fra utilstrækkelig Kundskab til Videnskabens Metode og deraf følgende vrang Opfattelse af Resultaternes sande Mening. De kunne ses som Modstand imod at optage andre Videnskabers Metoder, selv om Stoffets Natur kræver det, og omvendt som Fordring paa udelukkende Brug af én Metode, hvor Stoffets Natur kræver flere. De kunne endelig fuldende Billedet helt ved fuldstændig Ligegyldighed for aabenlys Strid imellem forskellige Videnskabers Lærdomme.

De løse og overilede Domme hænge sig ensidig i deres egne skæve Forudsætninger. Saaledes naar Lægevidenskaben i vore Tider netop ved at erkende sin egen Begrænsning vil styrke sig til fremtidig Udvidelse af sin Grænse, saa møder den ofte en total Miskendelse, der fører til at man tilsidesætter Lægens Raad for sin egen Visdoms, kloge Koners og Charlataners Vejledning. Ligesaa naar Sandsynlighedsregningens Resultater fordømmes som usande, efterat man i fuldstændig Misforstaaelse af deres virkelige Mening har tillagt dem urigtig Betydning. Eller naar man drager voldsomt til Felts imod Darwinismen, og efterat have taget den for sig i en taabelig populær Form, føler sin Moral og Kristendom haardt angrebet af denne abstrakte, maaske endnu tvivlsomme zoologiske Lære.

I Statsvidenskabernes Forhold til Matematikken kan man maaske se Eksempel paa baade urimelig Modstand imod og urimelig Fordring paa videnskabelige Metoders Anvendelse. Der er vel næppe Tvivl om, at Statistikken, som alene virker ved Tal, altid burde søge Matematikkens Hjælp; men der er paa den anden Side endnu stor Tvivl, om matematiske Metoder kunne være ene raadende i Husholdningslæren. I ethvert Tilfælde maa det blive ufravigelig Pligt for Videnskabsmænd af begge Retninger at begrunde deres Dom paa fuldstændigt Kendskab til begge Metoder.

Der gives visse Retninger, hvori man er fuldkommen villig til at anerkende Nødvendigheden af den fuldstændigste Overensstemmelse i Lærdomme, hvor Ligegyldigheden for deres Strid straks vilde straffe sig haardt. Man vil saaledes ikke kunne finde sig i, at en Lærer i Anatomi eller Fysiologi foredrager Teorier, som ere i aabenbar Strid med Zoologi, Fysik eller Kemi. Man vil ikke kalde det en forsvarlig Tydning af Klassikerne, der gør grove Brud paa den historiske Forsknings Resultater. Indenfor hver enkelt Videnskab vil man altid fordre

Kildeskrifter i fremmed eller forældet Sprog behandlede efter Grundsætningerne for sproglig Kritik og den specielle Videnskabs Historie i fuld Overensstemmelse med Historiens almindelige Lære. Og dette stemmer jo vel med den videnskabelige Friheds Princip, som vi skylde Reformationen, med Videnskabernes lige Stilling, som Revolutionen af 1789 har fremmet, med den broderlige Samvirken, som vi overalt maa tilstræbe. Men hvad der saaledes er Lov og Ret for én Videnskab, maa være det for alle. Universitetet kan derfor ikke taale, at der nogensteds foredrages Teorier eller fremstilles Kendsgernirger, som ere i aabenbar Strid med hvad Fysiologi, Fysik eller Astronomi anse for muligt. Universitetet kan heller ikke være tjent med, at den historiske og sproglige Kritik ikke overalt gennemføres med samme Skarphed. Forsyndelser imod disse Grundsætninger drage med Rette Indsigelser efter sig, hvis Grundtanke er enten det uvidenskabeliges Fjærnelse fra Universitetet eller fuldstændig Gennemførelse af Videnskabernes Broderskab indenfor det. Der kan ikke være Tvivl om, hvad man fra Videnskabens eller Universitetets Standpunkt maa ønske. Vi føle os sikkert alle gennemtrængte af vort store Ansvar, overfor Videnskaben, vi dyrke, overfor Staten, vi tjene, overfor de studerende, vi vejlede. Tungt nok kan det være, naar vi blot bevæge os indenfor én Videnskabs Grænser, ulige tungere bliver det, naar vi maa arbejde med flere Videnskabers Resultater, men rent utaaleligt maa det blive, naar vi skulle lære noget, som er i Strid med andre Videnskabers Lærdomme, for Eksempel naar man fra et aandeligt Standpunkt skal komme til naturstridige Resultater. Og her i Universitetets Høresale kan dette videnskabelige Ansvar ikke dækkes selv med den inderligste Tros Kappe, ikke fjærnes ved Paralogismer, ved en petitio principii i et religiøst Liv i Folket, netop hvilende i, hvad der skulde bevises, eller ved en Hypothese om, hvad Menneskeslægtens saakaldte Frelse

til en given Tid maatte behøve. Nej lad den fulde videnskabelige Frihed trænge ud over de profane Videnskabers Grænser, lad alle Videnskabers Resultater møde fuld Anerkendelse overalt, lad dem broderligt samvirke til Sandhedens Erkendelse i Viden, saa har Universitetet i denne Henseende indtaget en ren og klar Stilling, vel rustet til at løse sine mange vanskelige Hverv.

Adolph Steen.

Nutidsspørgsmaal i Strafferetsplejen.

Den Kamp, som Videnskaben og den offentlige Mening begyndte i det 18de Aarhundredes anden Halvdel mod den paa Evropas Fastland herskende, skriftlige og hemmelige Forhørsproces, fik en foreløbig, sejrrig Afslutning først ved de Love, der blev en Følge af den store franske Revolution, dernæst ved dem, som Bevægelsen i Aaret 1848 medførte. De nye Teorier om Anklageproces, Mundtlighed, Offentlighed og Nævninger, forhen af Regeringerne betragtede som samfundsfarlige, af Fagjuristernes Flertal som upraktiske og af en snæverhjærtet Patriotismes Talsmænd som unationale, fik nu selve Grundlovenes Anerkendelse, gennemførtes, om end ufuldkomment, i Love, paa hvis Anvendelighed der intet var at udsætte, og slog hurtig og uden Vanskelighed Rod i den almindelige Retsbevisthed.

For saa vidt kan det da siges, at Striden om Strafferetsplejens Grundprinciper er et tilbagelagt Stadium. Ingen tænker paa at vende tilbage til den gamle Ordning. De faa Stater, der endnu have bevaret denne Levning af en forsvunden Tid, ville ikke undgaa at følge med i en Retning, som kræves af de paa alle andre Omraader af Stats- og Retslivet nu til Dags anerkendte Grundsætninger.

En mere dybt gaaende Undersøgelse af de nye Principers sande Betydning og Rækkevidde, et nærmere Be-

kendtskab med den engelske Straffeproces, der fra først af havde staaet som Forbilledet, og de Erfaringer, der gjordes under Anvendelsen af de nye Love, som vare Sejrens Frugter, have imidlertid i de sidste Aartier ført til Erkendelsen af, at denne Sejr just ikke var saa fuldstændig, som det straks antoges, at den gamle Aand ikke var fortrængt, men fremdeles levede et frodigt Liv under de nye Formers ofte temmelig tynde Dække. Udbyttet var kun, og knapt nok, blevet en halv Anklageproces, en halv Offentlighed, en halv Mundtlighed. Nævningernes Medvirkning beherskedes for en Del af Synspunkter, der ikke lod Institutionens Tanke komme til sin fulde Ret.

Denne Erkendelse har da ganske naturlig kaldt nye Reformønsker og Bestræbelser til Live, der imidlertid have en lige saa haard Kamp at udholde med det bestaaende som tidligere Bestræbelsen for at skaffe de nye Grundsætninger principiel Anerkendelse. Imod Fordringen om en virkelig, helt gennemført, mundtlig og offentlig Anklageproces plantes som Fane selve den bestaaende Halvhed, Inkvisitionsprincipet i Anklageform. Imod Nævningeinstitutionens Reform stilles Paastanden om hele denne Institutions Uholdbarhed, og der anvises den Afløsere i andre Former for Lægmænds Medvirkning i Strafferetsplejen.

Saaledes ere da Strafferetsplejens Grundsætninger paa ny, efter en kortvarig Stilstand, blevne Genstand for Forhandling. Det gamle og det ny støde atter sammen, om end paa en anden Kampplads. Gamle Vaaben fremtages. Lige over for Reformbestræbelserne suser det igen om Ørerne med Paastandene om, at de ere farlige for Samfundet, upraktiske i Livet, i Strid med nationale Forudsætninger.

Fra Forhandlingerne i Videnskaben, i Pressen og i offentlige Forsamlinger ere disse Strafferetsplejens Nutids-

spørgsmaal hurtig blevne førte ind for de officielle Statsmagters Forum.

Det hørte til Kejserdømmets sidste liberale Ministeriums Program at iværksætte en Reform af den franske Justitslovgivning i Anklageprincipets Aand. Det hedder derom i en Indberetning fra Foraaret 1870 til Kejseren: Le temps est venu de rechercher, si l'on ne pourrait sans danger pour la société reduire la part laissée au système inquisitorial. Men de kort efter paafulgte Begivenheder hindrede dette officielle Initiativ i at faa videre Følger.

I Tyskland have de lovgivende Magters Faktorer ofte været stillede over for de nye Spørgsmaal; thi netop i det sidste Tiaar har en stor Mængde tyske Stater revideret de Love om Strafferetsplejen, som bleve til i 1848 og de nærmest følgende Aar. Dog synes det, at man med Hensyn til mere gennemgribende Reformer ligesom har villet spare sine Kræfter til det Øjeblik, da der blev Spørgsmaal om en fælles Lov om Strafferetsplejen for hele Tyskland, et allerede længe næret Ønske og Haab, som ved Begivenhedernes Gang rykkedes en uventet, hurtig Opfyldelse nær.

Forhandlingerne om en saadan Lov ere nu i Gang. I Henhold til det tyske Riges Forfatning, som henlægger Retsplejens Ordning under Rigslovgivningsmagten, er en Række, med megen Dygtighed og Omhu udarbejdede Lovudkast blevet forelagte den tyske Rigsdag i Sessionen 1874, blandt dem ogsaa et Udkast til Lov om Strafferetsplejen. Behandlingen af disse Forslag blev overgivet til et af Rigsdagen nedsat stort Udvalg. Naar dette er færdigt, vil den endelige Behandling og Afgørelse finde Sted. Spørgsmaalet om de nye Grundsætningers fulde Gennemførelse er saaledes brændende i Tyskland. Thi det kan forudses, at den Afgørelse, der nu træffes, vil blive bestemmende for Tyskland for en længere Fremtid.

Spørgsmaalene om Strafferetsplejens Grundprinciper høre til dem, der ikke blot have umiddelbar Interesse for begrænsede Kredse af Fagmænd. Ligesom Strafferettens Tilstand og maaske endnu mere end denne afspejler Strafferetsplejens Ordning et Folks Kulturtilstand. Det gælder i den de vigtigste Spørgsmaal om Individets Ret og Frihed lige over for Statsmagten. De nye Grundsætninger for denne Del af Retsplejen ere et Led, og det ikke det mindst betydningsfulde, i den Række af Foranstaltninger, hvorved den borgerlige Frihed betrygges. Denne Sammenhæng med mere vidt rækkende Grundsætninger for Rets- og Statslivet træder klart frem i Strafferetsplejens Historie. Inkvisitionsprocessen var en naturlig Frugt af en Kirkes Bestræbelser, der førte Magten ind paa den religiøse Bekendelses Omraade. Den toges i Arv af en Stat, der ikke anerkendte Grænser for sin Magt over Personerne. Anklageprocessen og Nævningeinstitutionen fandt Hjem og Tilflugt i det Land, der aldrig lod Individets Frihed ganske opsluges af en almægtig Stat, og hvor en Habeas-corpus-Akt tidlig blev Grundlov i Retssamfundet. De bleve derfor ogsaa det naturlige Krav paa Evropas Fastland fra det Øjeblik, da de enkeltes Ret og Frihed lige over for Statsmagten atter her fik grundlovmæssig Anerkendelse. Strafferetsplejens nye Ordning er saaledes i Virkeligheden Frugten af en Bevægelse, der har sit Udspring i langt videre Kredse end Juristernes. Den skyldes fremfor alt den offentlige Menings Magt. Uden denne vilde vort Aarhundrede ganske sikkert endog have oplevet Torturen. Med Rette minder den bekendte Gneist, en af de nyere Reformbestræbelsers mest begavede Talsmænd i Tyskland, derom, at for en Menneskealder siden var der næsten ingen ansete, oplyste og frisindede Fagjurister i Tyskland, der ikke tog Parti for den gamle Forhørsproces.

En noget speciellere Interesse, der imidlertid ogsaa rækker langt ud over Fagjuristernes Kreds, knytter sig

fremdeles til de nye Grundsætninger for Strafferetsplejen. Det er deres politiske Betydning. Det gælder imidlertid at opfatte denne rigtig. Det er en ofte fremsat Mening, at Nævningeinstitutionen hænger sammen med den politiske Frihed paa den Maade, at den er Udtryk for Folkets Deltagelse i den dømmende Magt, ligesom det repræsentative System er Udtryk for Folkets Deltagelse i den lovgivende Magt. Dette er af mange Grunde en forkert Opfattelse, som forvansker Institutionen. Der kan i det højeste være Tale om en Sammenstilling for saa vidt, som begge Institutionerne naturlig bæres af ensartede Forudsætninger om Statsborgernes Modenhed til offentlige Hværvs Udførelse. Hin Opfattelse hviler derimod paa Tanken om en positiv Indvirken paa Retsplejen af de politiske Magtfaktorer, og derved middelbart af politiske Partier, som ligger ganske uden for den upolitiske og upartiske Retsplejes Ide. Den politiske Betydning, som de nye Principer for Strafferetsplejen have, er ganske ensartet med, kun speciellere end deres Betydning for den enkeltes Frihed. De ere nemlig Værn for politiske Modstandere mod den af en Partiregering udøvede Statsmagt. Som en upartisk Retspleje overhovedet, saaledes ere særlig hine Grundsætninger i Strafferetsplejen det nødvendige Korrektiv, jo mere det politiske Livs Udvikling skærper Partisondringerne. De ere derfor lige meget i alle politiske Partiers Interesse, ogsaa det herskendes, for saa vidt nemlig den Mulighed ikke er udelukket, at Rollerne kunne skifte. Kun tilsyneladende er det en Selvfornægtelse, naar det herskende Parti tager Initiativet til denne Ordning. Det faar Lønnen, naar det mister Magten. Træffende blev denne Ordningens politiske Interesse udtrykt paa den tyske Rigsdag af Windthorst, en af Oppositionens Førere, da han svarede paa en Afbrydelse, der fremkom, fordi han i Minoriteternes Interesse krævede visse Ændringer i det forelagte Udkast: „De Herrer, som afbryde mig, ere sikkert

saadanne, som for Øjeblikket ere Hammer; men naar man er Ambolt, ser man Straffelovgivningen lidt mere efter i Sømmene. Heller ikke forglemme man, at Ambolten kan blive Hammer".

I det anførte ligger Adkomsten for Nutidsspørgsmaalene i Strafferetsplejen til at tildrage sig almindelig Opmærksomhed. Fortaber man sig i Enkeltheder, ere disse Spørgsmaal talløse. Henførte til Grundsynspunkterne samle de sig i to Hovedgrupper, nemlig først om Anklageprincipets Gennemførelse, dernæst om Formen for Lægmænds Medvirkning i Strafferetsplejen.

I.

Dommeren maa ikke tillige være Anklager. Den anklagede skal have fri Adgang til Forsvar. Ingen sigtet maa behandles som skyldig, før end han er domfældt. Det er disse i denne Almindelighed uangribelige Grundsætninger, som Forhørsprocessen krænker umiddelbart eller paa Grund af sine Følgesætninger. Deres Anerkendelse er derimod netop Grundlaget, hvorpaa Anklageprocessen bygger. Det er dens Fortrin, det er dens Adkomst til at gælde for en fuldkomnere Form af den til Straffelovenes Haandhævelse sigtende Retspleje end Inkvisitionsprocessen.

I Forhørsprocessen er Dommeren tillige Anklager. Sagen er nemlig, at i denne Form af Strafferetsplejen behandles Straffesagen ikke som en Retstvist mellem Parter for en Dommer. Det er en Undersøgelse af en Dommer, hvis Genstand er den mistænkte. Undersøgelsens Formaal er at skaffe Sandheden opdaget; men for dette Formaal er ingen anden end Dommeren virksom. Han begynder Undersøgelsen i Embeds Medfør, naar Mistanke foreligger. Han alene sammenskaffer Materialet for Afgørelsen, baade Anklage- og Forsvarsbeviserne. Dommeren har saaledes i Forhørsprocessen en tredobbelt

Funktion: som Anklager, som Forsvarer og som den tredje upartiske, der træffer Afgørelsen.

For en saadan Ordning af en Straffesag kan der nu, rent abstrakt betragtet, gives et tilsyneladende ret antageligt Forsvar. Samfundets Interesse i, at Straf finder Sted, er betinget af, at den mistænkte virkelig er skyldig. Det offentlige vil ligesaa vel have oplyst, hvad der taler for, som hvad der taler mod den sigtede. Samfundet staar altsaa ikke lige over for den mistænkte som en Modpart i en Retstvist, og der mangler da den naturlige Betingelse for at forme Straffesagen som en Retssag mellem Parterne: det offentlige contra den sigtede. Den til Straffesagens Væsen svarende Form er derimod netop den upartiske Undersøgelse ved et offentligt Organ, om den mistænkte er skyldig eller ikke. For at sikre Upartiskheden lægges Undersøgelsen i en Dommers Haand. Kun heri ligger en Straffesags processuelle Egenskab. I alt øvrigt har den ingen Lighed med, men er en Modsætning til en borgerlig Retstvist, der føres mellem Parter for en Dommer.

Men det Ideal, som denne Form af Strafferetsplejen opstiller af en Dommer, der paa én Gang ligelig skal fyldestgøre Hværv som Anklager, som Forsvarer og som den tredje upartiske, der træffer Afgørelse, hører noget nær til det psykologisk umulige. Det overstiger almindelige menneskelige Kræfter at naa det. De tre Hværv stille Fordringer, der efter deres Væsen ere uforligelige. Det indeholder en indre Modsigelse at fordre af den samme Person, at han snart skal se Sagen med en Anklagers Øje, snart med en Forsvarers, snart endelig hæve sig til et upartisk Standpunkt over sin egen Partsvirksomhed. Selv om man forudsætter, at en Dommer aldrig bevidst vilde vige fra den Vej, som anvises ved disse Forudsætninger, vil han gøre det ubevidst, desto lettere, jo mere han tager Undersøgelsen for Alvor og kaster sig over den med Energi. Men end ikke hin Forudsætning

er et berettiget Udgangspunkt. Hvor Forholdene lægge Fristelsen nær, er det berettiget at gaa ud fra, at den ikke altid modstaas. En vis Grad af Mistro ligger til Grund for alle retlige Garantier overhovedet, paa et hvilket som helst Omraade. Det kan derfor heller ikke her fordres, at Garantier skulle undværes. Der er i Forhørsprocessen en virkelig Fare for den sigtede. Han stilles for en Dommer, der ikke som i anden Rettergang afgør paa Grundlag af et ham forelagt Materiale, men som selv har skaffet dette Materiale til Stede. Dommerhvervet har da her faaet en Tilsætning, som er i Modsigelse med Upartiskheden og i alt Fald gør det vanskeligt at tro paa den. Det nytter ikke, at denne Dommer, der tillige er Anklager, end videre ogsaa er Forsvarer. Thi er Dommerupartiskhed uforligelig med Anklagerhværvet, saa er Forsvarerhværvet det om muligt endnu mere. Der er derfor lige saa megen eller endnu mere Grund til at frygte for, at Forsvarets Interesser ikke ere komne til deres Ret i Undersøgelsen. Saa vist som ingen vilde falde paa at vælge sin Anklager til sin Dommer eller til sin Forsvarer, saa vist bør Loven ikke forlange, at den sigtede skal tro paa, at han har havt en virkelig Dommer og en virkelig Forsvarer, naar disse Hværv have været betroede Anklageren. Til den virkelige Fare kommer saaledes Formeningen om Fare, som rokker Tilliden til Retsplejens Organer.

Det smukke Udgangspunkt, Samfundets lige Interesse for som imod den mistænkte, forvandler sig saaledes under Forhørsprocessens Favntag til den sigtedes Prisgivelse til en Anklager uden noget betryggende Værn. Det er aabenbart, at hint Forsvar for denne Form af Strafferetsplejen gør en Fejlslutning. Deraf, at Samfundets Interesse omfatter i lige Grad alle Straffesagens Elementer, Anklagen, Forsvaret og den retfærdige Afgørelse, følger ikke, at Omsorgen for disse indbyrdes forskellige Bestanddele af den offentlige Interesse skulle

eller hensigtsmæssig kunne paalægges et enkelt Organ. Til Funktionernes Forskellighed bør tvært imod svare forskellige Organer, for at enhver af dem kan komme til sin Ret. Dommerens Kald bør lige saa lidt i Straffesager som i anden Rettergang være den at skaffe Materialet for Afgørelsen tilveje. Det bør være Parternes, en Anklagers og den sigtedes, Sag at fremskaffe Beviserne. Hermed er i ingen Henseende uforenelig en offentlig Omsorg for Sandhedens Oplysning. Kun maa den skaffe sig Udtryk i andre Organer end Dommeren, nemlig ved Overtagelse eller Understøttelse af Partsvirksomheden. Den offentlige Interesse i Anklagen kan varetages derved, at Anklageren er en særlig offentlig Myndighed, hvis Hværv er at paatale Forbrydelser. Den offentlige Interesse i Forsvaret kan varetages derved, at der sættes en beskikket Forsvarer ved den sigtedes Side til hans Bistand, hvor det gøres fornødent. Det er denne Vej, Anklageprocessen gaar. Dennes første store Fortrin er derfor dette, at den adskiller de efter deres Væsen uforenelige offentlige Hværv i Straffesager, hævder Dommerstillingens Renhed, derved betrygger den virkelige Retfærdighed og befæster den almindelige Tillid til den, medens den henviser Omsorgen for Bevisernes Tilvejebringelse til Parterne, der i Almindelighed betragtet maa anses for ikke blot lige saa godt, men endog, efter hvad Erfaringen fra alle Omraader af menneskelig Virksomhed lærer med Hensyn til Arbejdets Deling, for bedre egnede til at overtage dette Hværv.

Forhørsprocessen giver ikke den mistænkte Lejlighed til selv at være virksom for sit Forsvar. Da denne Procesform ikke kender Parter i Straffesagen og følgelig heller ikke betragter den mistænkte som Part, men alene som Objekt for Undersøgelsen, gør den heller ikke Regning paa nogen selvstændig Virksomhed af den mistænkte for sit Forsvar, som af en Part i Sagen. Han har derfor heller intet Krav paa de Rettigheder, som

betinges af den modsatte Forudsætning. Han har intet Krav paa at være tilstede ved Bevisførelsen, Forhøret af Vidnerne, Besigtigelser, Synsforretninger o. s. v., end sige paa at have en Forsvarer tilstede herved. Han har overhovedet ingen Ret til at blive bekendt med Undersøgelsens Plan og Gang. Det er noget, som kun vedkommer Dommeren. Den mistænkte vilde ved en modsat Regel kun blive sat i Stand til at krydse Undersøgelsesplanen, lægge Hindringer i Vejen for Sandhedens Oplysning, paavirke Vidnerne paa en for Formaalet skadelig Maade, og til under Forhøret over ham selv at indrette sig et usandærdigt, efter de ham bekendte øvrige Oplysninger i Sagen læmpet System for sine Svar paa Dommerens Spørgsmaal. Undersøgelsen maa, for saa vidt den søger til andre Kilder end ham selv, forblive hemmelig for ham, og da selvfølgelig endnu mere for Almenheden. Forhørsprocessen henviser saaledes ikke alene den sigtede til at se sit Forsvar varetaget af en Dommer, der tillige er Anklager; men den udelukker ham samtidig fra egen Virksomhed for sit Forsvar. Den mistænkte kan ikke komme videre end til om mulig at stemme Dommeren for at give Undersøgelsen en Retning, som han mener er af Interesse for Forsvaret. Dette er saaledes saa langt som mulig fra den fair trial, som i den engelsk-amerikanske Strafferetspleje anses for den første Pligt mod den sigtede, og som maa være det, naar man ikke vil lukke sit Øje for den Mulighed, at den mistænkte dog kan være uskyldig.

I Anklageprocessen er det derimod en Selvfølge, at ethvert Bevismiddel fra Anklagens Side maa føres frem i den sigtedes Nærværelse, at der overhovedet intet bør holdes skjult for ham paa en saadan Maade, at han hindres i at forberede et muligt Forsvar derimod. Et Forsvar, til hvis Forberedelse der ikke har været givet tilstrækkelig Lejlighed, er intet Forsvar. Men uden fyldestgørende Lejlighed for den sigtede til Forsvar er i Anklage-

processen ingen Bevisførelse tilstrækkelig, ingen Domfældelse mulig. For denne Proces er helt igennem Grundsætningen audiatur et altera pars ledende.

Endelig behandler Forhørsprocessen den mistænkte som skyldig. Til denne Konsekvens leder den Benyttelse, der i denne Proces finder Sted af den mistænkte som Bevismiddel, med andre Ord den Betydning, Retning og Karakter, som Forhøret over den mistænkte her antager, et Punkt, hvori denne Form af Strafferetsplejen udfolder sine allermisligste og betænkeligste Sider.

At den sigtedes sandfærdige Udsagn kunne være og i de fleste Tilfælde ere et fortrinligt Middel til Sandhedens Oplysning, er klart. De kunne være det, naar den mistænkte er uskyldig; de ere det altid, naar han er skyldig. Tilstaaelsen er regina probationum (Bevisernes Dronning). Den er vigtig, naar Beviset ikke eller ikke fuldstændig kan skaffes til Stede ad anden Vej; den er ogsaa vigtig til Bedømmelse, Berigtigelse, Tydeliggørelse og Fuldstændiggørelse af det paa anden Maade oplyste. Med Hensyn til indre, subjektive Momenter ved Forbrydelsen kunne den sigtedes sandhedstro Udsagn være uerstattelige. Af særlig Betydning ere de endelig ved Strafudmaalingen, der under Nutidens Straffeloves ofte saa overordenlig vide Strafferammer kræver en omhyggelig Individualisering. De bedste Bidrag til denne ville meget ofte den sigtedes sandfærdige Forklaringer yde. For Dommeren i Forhørsprocessen stiller det sig med Hensyn hertil som den naturlige, af Forholdene paabudte Vej, i den Efterforskning efter Sandheden, som paahviler ham, fremfor alt at rette sine Bestræbelser paa at fremskaffe en sandfærdig Forklaring af den sigtede. Han er den bedste Oplysningskilde, det bedste Bevismiddel. Da den sigtede dernæst kun er Bevismiddel, kun en Inkvisit, ikke Part, kan der ingen retlig Hindring være for at gøre Brug til det yderste af dette Bevismiddel. Med andre Ord: i Forhørsprocessens Princip ligger den Konsekvens, at det paahviler den

sigtede ikke blot som en moralsk Pligt, men som en Retspligt, hvis Fyldestgørelse i fornødent Fald bør kunne fremtvinges, ikke at tilbageholde Sandheden. Samfundet har et Retskrav paa den sigtede som Bevismiddel, et Retskrav paa at faa Sandheden at vide af ham.

I disse Betragtninger søger Inkvisitionsprocessens Forhør over den sigtede sin Begrundelse. Den praktiske Skikkelse, hvori nu dette Forhør kommer til at træde frem, bestemmes ved dets Formaal. Opgaven er at faa Sandheden frem. Forhøret maa altsaa fortsættes saa længe, til dette Maal er naaet, d. v. s. indtil den sigtedes Udsagn er kommet i Samklang med de Omstændigheder, der vække Mistanke imod ham, — eller til selve disse Omstændigheder ere afkræftede. Med andre Ord: Forhørets Maal maa blive at fremskaffe Tilstaaelse af enhver sigtet, paa hvem en Mistanke hviler og vedbliver at hvile.

Det praktisk vigtige Spørgsmaal bliver nu, hvilke Midler der staa til Inkvirentens Raadighed mod Inkvisiten, der vægrer sig ved at fremkomme med den attraaede Sandhed (Tilstaaelse).

Det nærmest liggende Middel ere de rent psykologiske Paavirkningsmidler, som kunne hjælpe til at afvriste eller afliste Tilstaaelsen: indtrængende Spørgen under langt udspundne og gentagne Forhør, alvorlige Formaninger og Forehold, Overraskelser, Forsøg paa at indvikle den sigtede i Modsigelser, af hvilke han ikke formaar at rede sig ud o. s. v. Med ét Ord, det første Middel er det, som sammenfattes under Navnet Inkvisitions- eller Forhørskunsten.

Denne Jagt efter Tilstaaelse ved Hjælp af Forhørskunst understøttes videre ved de psykologiske Virkninger af Varetægtsfængslet, som den mistænkte i de fleste Tilfælde vil være undergivet. Selv om det nemlig erkendes, at det i og for sig ikke er nok til at retfærdiggøre Hensættelse i Varetægtsfængsel, at den mistænkte antages at holde en sandfærdig Tilstaaelse tilbage, vil denne Fængs-

ling dog, naar den af andre Grunde finder Sted, yde Inkvisitionen en meget væsenlig Hjælp. Derfor er det saa naturligt i Forhørsprocessen, just ikke at veje paa en Guldvægt, om de Grunde, som egentlig skulde udkræves for at hjemle Varetægtsfængsel, virkelig ere tilstede. Derfor kommer navnlig det Varetægtsfængsel, som Forhørsprocessen i alt Fald hjemler paa Grund af Frygt for Kollusion, saa ofte til at faa en skuffende Lighed med „at sidde paa Bekendelse“, og kun altfor ofte til at være en Evfemisme for, hvad den gamle Kriminalist, Benedict Karpzow kaldte: tortura carceris.

Men selv den ypperste Forhørskunst, understøttet af Varetægtsfængsel, kan fejle sit Maal lige over for en mistænkts Haardnakkethed. Hvilke Midler staa saa til Inkvirentens Raadighed mod Inkvisiten? Nyere Tiders Humanitet medfører, at Svaret maa blive: ingen. Men egentlig strider dette mod Forhørsprocessens Aand. Enhver Tvangsforholdsregel, som bliver resultatløs, fordrer naturlig Anvendelsen af et endnu stærkere Tryk. Ellers kommer det efter Forhørsprocessens Princip unaturlige Resultat frem, at Samfundet maa opgive at føre sin Ret igennem, fordi der sættes en uberettiget Modstand mod den, at Forhøret over Inkvisiten — da dog al Ting maa have en Ende — maa standse i Utide, uden at have naaet sit Maal: at bringe Overensstemmelse mellem den mistænktes Udsagn og den ved Omstændighederne begrundede Mistanke mod ham tilveje. Ere de rent psykologiske Paavirkningsmidler utilstrækkelige, føres Tanken hen paa de fysiske Tvangsmidler. Man ledes til med det gamle Reskript hos os af 29. Okt. 1772 at fordre Anvendelsen af det, som Reskriptet kalder en „alvorlig“ Eksamination (Tamp og Kat), naar „det tydelig kendes, at den sigtede alene af Vrangvillighed og for at drille Retten holder Sandheden tilbage“. Naar Inkvisitionsprocessen fører sit Princip fuldt ud, havner den altsaa i Torturen. Den Humanitet, som river dette Vaaben mod Inkvisitens Trods

ud af dens Haand, er i Strid med dens inderste Væsen. Torturen er dens ultima ratio. Berøvet den, maa Inkvisitionen give sig fortabt i alle Tilfælde, hvor den træffer paa haardnakket Modstand. Den snedige, forhærdede, med Inkvisitionskunsten af Erfaring vel bekendte Forbryder, „det bedste Vildt“ undslipper Staten. Samfundet maa lade sig nøje med de mindre vanskelige, men heller ikke saa hædrende Sejre over de svagere Sjæle, der ikke formaa at modstaa Dommerens aandelige Overlegenhed, eller snildt at rede sig ud af Forhørskunstens Garn. Det bør derfor ikke vække Forundring, at der var en Tid, ja lige ind i dette Aarhundrede, da Mænd, der ingenlunde vare Bødler, men ansete, vel tænkende Dommere, der kun mente at have Monopol paa at vide, hvad der var „praktisk“, kæmpede for Torturens Bevarelse. Ud fra Forhørsprocessens Princip kan man ikke nægte dette Standpunkt en vis Berettigelse.

Men hvad enten nu Forhørsprocessen fører sine Tendenser i denne Retning ud i deres yderste Konsekvenser, eller den, lige over for Humanitetens uafviselige Krav og Erkendelsen af de ved Tvang afpressede Tilstaaelsers Upaalidelighed, giver Afkald paa Torturen og lader sig nøje med Inkvisitionskunstens rent psykologiske Virkemidler, forandrer den ikke sit Væsen. Torturen er forsvundet; men den Aand, der bar den, lever endnu i det inkvisitoriske Forhør. Der er en umaadelig Afstand mellem disse to Ting, udvortes set; men deres Væsen er det samme. Kritiken fra de Fordringers Standpunkt, som maa stilles til en retfærdig Procesordning, bliver derfor ogsaa den samme.

Et Forhør over den mistænkte af den Art, som Inkvisitionsprocessen hjemler og kræver, det være nu mer eller mindre „alvorligt“, er for det første en processuel Uretfærdighed; thi det behandler processuelt den mistænkte som skyldig. At den mistænkte er skyldig, er nemlig Dommerens Forudsætning, naar han, saa længe

Mistanken ikke er fjærnet, antager, at den sigtede tilbageholder et med Mistanken stemmende Udsagn, og derfor retter sin Bestræbelse paa at opnaa et saadant eller Tilstaaelsen om at være skyldig. Men processuel Retfærdighed kræver, at den sigtede ikke betragtes og behandles som skyldig, saa længe der blot er Mistanke, ikke Bevis. Mistanken er ikke tilstrækkelig retlig Hjemmel til den Antagelse, at noget andet er Sandheden end den sigtedes Udsagn. Ganske vist har den sigtede heller ikke paa den anden Side Krav paa, at hans Udsagn skal gælde for Sandhed. Men det, at Sandheden ikke er oplyst, at Mistanken staar imod den sigtedes Benægtelse, det begrunder den processuelle Situation, i Følge hvilken Anklageren nu maa føre Bevis. Inkvisitionsprocessen frigør Anklageren herfor og vælter i Stedet det Alternativ over paa den sigtede, enten at afkræfte Mistanken eller at anklage sig selv.

Prisen for denne Forsyndelse mod den processuelle Retfærdigheds Krav er nu et Resultat, hvis Værd altid er usikkert. Det er den retlige Kritiks anden Indvending. Jo længer det inkvisitoriske Forhør gaar fremad paa den Bane at fremtvinge Sandheden, des usikkrere bliver Udbyttets Værd, des mere tvivlsomt bliver det, om Frygten for yderligere Lidelse har afpresset en sand eller usand Tilstaaelse. Det er denne Grund, der bortset fra alt andet er saa afgørende mod Torturen. Men det samme gælder, om end i meget formindsket Maalestok, om den ved Inkvisitionens Kunst udpressede Tilstaaelse. Jo mere Tilstaaelsen fjærner sig fra at være frivillig, jo mere den er Resultat af en fint anlagt og gennemført Forhørskunst, des oftere vil den Tvivl rejse sig, om man ikke blot har et Udsagn, som en ved Træthed og Afslappelse fremkaldt Ligegyldighed eller en paa Misforstaaelse af Situationen, der ikke ligger frygtsomme Personer fjærn, grundet Fortvivlelse har fremkaldt. Muligheden heraf

kan ikke nægtes, og Strafferetsplejens Aarbøger have ikke saa ganske faa Tilfælde af denne Art at fremvise.

Endelig medfører det inkvisitoriske Forhør en materiel Uretfærdighed i alle saadanne Tilfælde, hvor den brugte Fremgangsmaade ikke faar en efterfølgende Retfærdiggørelse derved, at Udfaldet svarer til Forudsætningen, idet en troværdig Tilstaaelse virkelig opnaas.

Man kunde mulig mene, at den oven for paapegede processuelle Uretfærdighed kunde man tage sig temmelig let, naar dog nu det, man derved naaer til, er Sandheden, og naar Udfaldet saaledes viser, at Dommeren havde Ret i sin Forudsætning, at den mistænkte virkelig er en strafskyldig Forbryder. Mener man at kunne finde Beroligelse i denne Betragtning, saa vil man end videre let til Forsvar for Forhøret kunne faa til sin Raadighed en af disse lette, mere eller mindre vittig indklædte Fraser, som Reformbestræbelserne paa Strafferettens og Strafferetsplejens Omraade ere saa vante til at møde paa deres Vej, og som bestikke mange, der ikke gide tænke alvorlig over Sagen. Ligesom mange lade til at finde et alvorligt Argument mod Afskaffelsen af Dødsstraffen i en fransk Feuilletonists bon mot om de Herrer Mordere, der maa gøre Begyndelsen, saaledes vil man her maaske finde sig slaaet af saadanne Ytringer, som faldt under en Forhandling om denne Sag paa et tysk Juristmøde, at det i mange Juristers altfor store Bekymring for de Herrer Forbrydere er gaaet dem, som det gik Jomfruen af Orleans med Englænderne: „De have forelsket sig i deres Fjender“.

Det er klart, at man for at berolige sig ved hin Betragtning maa forudsætte to Ting, nemlig for det første, at den Tilstaaelse, der opnaas, altid er troværdig — hvad den, som nys paavist, ikke altid er, og er saa meget mindre, jo længer den fjærner sig fra at være frivillig — og dernæst, at Udfaldet altid bliver en Tilstaaelse. En materiel Uret er der altid begaaet mod

dem, for hvis vedkommende Udfaldet ikke giver hin efterfølgende Bekræftelse af Forudsætningen. Denne Uret træder selvfølgelig mest haandgribelig frem, naar egentlig Tortur bliver anvendt paa en mistænkt; men den er i Virkeligheden til Stede ogsaa ellers, dels i de sjælelige Lidelser, som paaføres den uskyldige ved et Forhør, der forudsætter hans Skyld, dels i det forlængede Varetægtsfængsel og mange andre ydre Lidelser, som ordentligvis ere forbundne dermed. Selv om det kun er et Mindretal, ja mulig et forsvindende Mindretal, der lider denne materielle Uret, saa er en Fremgangsmaade i Principet uberettiget, som underkaster og maa underkaste det Mindretal, som ikke har fortjent det, og hvis Mulighed dog ikke kan nægtes, den samme Behandling, som i alt Fald kun kan forsvares mod Flertallet. Det er en Retfærdighedsfordring, at Processen ikke opstiller et Princip, som gør det uundgaaeligt, at den uskyldige lider med den skyldige. Processen maa indrettes saaledes, at den er retfærdig mod alle. Deraf følger, at den skyldige maa nyde godt af den Behandling, som er nødvendig af Hensyn til de uskyldige, medens det er uberettiget at lade den uskyldige lide med ved en Behandling, som kun er beregnet paa de skyldige, selv om disse sandsynligvis udgøre Flertallet.

Idet Forhørsprocessen opstiller en Retspligt for den mistænkte til at komme frem med Sandheden, kommer den i Strid med almindelige Retsgrundsætninger. Dette dens Udgangspunkt er altsaa uholdbart. Det er den gamle, idelig tilbage vendende, men altid uheldsvangre Forveksling af Moral og Ret, som atter her forvirrer. Retsgrundsætningen er den modsatte: nemo tenetur se accusare (ingen er forpligtet til at anklage sig selv). Denne Grundsætning anerkendes i Anklageprocessen. Den mistænkte er i denne ikke Inkvisit ɔ: et Undersøgelsesobjekt, men en anklaget ɔ: en Part, et Processubjekt. Nægter den anklagede sin Skyld, begynder der ikke et Forhør over ham, som forudsætter,

at Mistanken er Sandhed. Anklageprocessen stiller sig nevtral mellem Parterne, saa længe der blot er Mistanke. Foreligger der en klar og forstaaelig Benægtelse, er der altsaa ikke mere at spørge den sigtede om. Øjeblikket er kommet, hvor det paahviler Anklageren at komme frem med sine Beviser. Et inkvisitorisk Forhør finder ingen Plads i denne Ordning af Strafferetsplejen.

Heri ligger imidlertid ikke en fuldstændig Udelukkelse af den sigtedes Benyttelse som Bevismiddel. Faa ville finde det naturligt med den engelske Proces at gøre den anklagede til en stum Person i Forhandlingen for den dømmende Ret. Ogsaa er det klart af, hvad der ovenfor bemærkedes om Betydningen af den sigtedes sandhedstro Udsagn, hvor mange Bidrag man derved vilde berøve sig til en rigtig Afgørelse af Spørgsmaalene i Straffesager. Men det er heller ikke den nødvendige Konsekvens af Sætningen „nemo tenetur se accusare“. Kun dette følger deraf, at den anklagede kun kan benyttes som Bevismiddel, for saa vidt han frivillig tilbyder sig som et saadant. Erklærer den sigtede sig skyldig, er der altsaa ingen Grund til ikke at opfordre ham og ved Spørgsmaal lede ham til yderligere Meddelelser om Sagens Sammenhæng, navnlig ogsaa med det Maal for Øje at vinde Klarhed over Tilstaaelsens Troværdighed og over de Omstændigheder, der betinge Strafudmaalingen. Anderledes derimod, naar den sigtede benægter den Handling, for hvilken han anklages. Her mangler det frivillig givne Grundlag for videre Forhør. Der kan i det højeste blive Tale om at tilføje saadanne Spørgsmaal, der sigte til at faa Benægtelsen tilstrækkelig specialiseret med Hensyn til de enkelte til den paastaaede Forbrydelse hørende Kendsgerninger. Videre kan Anklageprocessen ikke gaa paa Grundlag af Anklagen. Nu kommer Anklagebevisernes Tid. Ethvert af disse giver Anledning til det Spørgsmaal, hvad den sigtede dertil har at svare, og Svaret atter til yderligere

Spørgsmaal, for saa vidt det gælder at faa fuldstændig og forstaaelig frem, hvad den sigtede vil svare, men ikke videre. Enhver Fortsættelse af Forhøret ud over dette Punkt kunde kun have til Formaal at faa afpresset et Udsagn, der ikke — som den foreliggende Benægtelse — staar i Strid med Anklagens Paastand og Beviserne, og vilde altsaa være et inkvisitorisk Forhør, beregnet paa at opnaa den ikke frivillig afgivne Tilstaaelse. Paa dette Punkt standser derfor altid Anklageprocessens Forhør. Ved Siden heraf staar det i Anklageprocessen som den sigtedes uomtvistelige Ret at nægte Svar paa de Spørgsmaal, der forelægges ham, selv om de ikke ere uberettigede, kun at han derved løber den Fare, at hans Nægtelse ved at svare styrker Mistanken mod ham og mulig letter Anklageren det Bevis, han er pligtig at føre.

Utvivlsomt var et grundigt, gennemgribende Brud med den gamle Strafferetsplejes Principer et af den franske Revolutions Formaal. Den gamle Straffeproces havde erhvervet sig et kun altfor vel begrundet Had hos Befolkningen til, at man skulde tænke paa at lade sig nøje med nogle Smaalapper paa det gamle Klædebon. Uheldigvis savnedes den Kundskab, som havde maattet til for at grunde en varig ny Bygning paa det gamles Ruiner. Kun nogle almindelige Træk af den engelske Proces havde været i Øjne faldende nok til at fæste sig i den almindelige Bevidsthed. Men den indre Sammenhæng i den paa saa mange Punkter med kun historisk forklarlige Ejendommeligheder overlæssede engelske Ordning var fuldkommen ubekendt. Under Revolutionstidens Storme blev der hverken Tid eller Ro til at skabe en vel overvejet, omhyggelig gennemarbejdet Ordning. Snart blev det det alt beherskende Hensyn til det nye politiske Princip, Folkesuveræniteten, som kom til umiddelbart at bestemme den processuelle Ordning. Derved tabtes Retsplejens ejendommelige Væsen af Syne, og det nye blev Skalkeskjulet for det Vrængebillede af Rets-

pleje, som Terrorismens Periode fremviser. Selv Nævningerne bleve kun et føjeligt Redskab i Magthavernes Haand, efter at en Lov af 10. Marts 1793 havde bestemt, at de skulde vælges af Konventet og fornyes hver Maaned. Herved var, som Vergniaud sagde, den mest blodtørstige Despotisme grundlagt, som Frankrig nogensinde havde havt, og en hundrede Gange mere frygtelig Inkvisition end Venedigs. Men man gik videre endnu. Hværvet at udpege Nævningerne lagdes i Haanden paa den offentlige Anklager, en Fouquier-Tinville!

Da senere under forandrede Forhold Spørgsmaalet om Retsplejens Ordning optoges paa ny, var man ikke blevet mere kendt med engelsk Ret eller overhovedet trængt nøjere ind i de nye Grundsætningers sande Væsen end tidligere. Men dertil kom, at hverken den Frygt, som Mellemtidens Udskejelser havde fremkaldt blandt alle Samfundets konservative Elementer, eller Statsherskerens Tendenser vare gunstige for de nye Principer, der syntes at smage af Revolutionstidens Anarki. Hovedopgaven blev nu ikke at berøve Samfundet noget Vaaben, medens man ikke var synderlig ømskindet for den sigtedes Ret og Interesser, som det netop var de nye Principers Opgave at værne om. Napoleon var selv ikke blot stemt for at afskaffe Nævningerne, men han vilde endog gaa saa vidt at berøve den anklagede Retten til at bruge en Forsvarer. I den Aand, som til enhver Tid er Militarismens Særkende, udtalte han under Forhandlingerne om Strafferetsplejens Ordning: „Aujourd'hui tout homme à qui sa fortune permet de payer un avocat et qui a des jurés pour arbitres de son sort, est presque certain d'être absous. Tout système qui pose en principe que l'évidence seule doit déterminer les jugements criminels est pure idéologie; dans ces matières on ne peut se décider que d'après des probabilités“. Saa meget formaaede han vel ikke at sætte igennem. Men i den under ham tilblevne code d'instruction criminelle blev

der dog af Revolutionens store og berettigede Reformtanker ikke stort andet end en Form tilbage. Af de nye Principers Væsen findes overmaade lidt. Den nye Ordning var kun en Modernisering af den gamle Inkvisitionsproces.

Med de nye Principer affandt den franske Lov sig derved, at den indrettede en offentlig og mundtlig Hovedforhandling i Anklageform for den dømmende Ret. I denne skulde Beviserne føres og Afgørelsen træffes efter en Forhandling pro og contra mellem særlige Organer for Anklagen og Forsvaret. Disse Organer, der hørte nødvendig med til den akkusatoriske Ramme, blev en offentlig Anklager og ordenligvis en valgt eller beskikket Forsvarer. Til at overtage den offentlige Anklagers Hværv var der allerede fra den ældre Proces en Myndighed, der som Kongens procureur havde været Repræsentant ved Retterne for dennes Justitshøjhed, og som saadan ogsaa, som promovens inquisitionem, havde paaset og bistaaet Undersøgelsesdommeren i Opfyldelsen af hans Embedspligt. Men allerede deri, at denne Myndighed, le ministère public, nu under den nye Procesform fik det Hværv at hævde Anklagen under Hovedforhandlingen, uden at iøvrigt Opfattelsen af dens Stilling og Kald undergik nogen Forandring, laa en Forrykkelse af den Grundsætning om Parternes retlige Ligestilling, som i enhver Retstvist mellem Parter er en Retfærdighedsfordring. Den, der optræder som Anklager i le ministère public's Navn, er ikke simpelt hen en Modpart, lige stillet med den sigtede, og som Ret søgende Part Domstolen underordnet. Han er en Myndighed over den sigtede, Retten sideordnet, ja til Dels overordnet. Han nyder alle de retlige og faktiske Privilegier i Sagen, som følge af denne Stilling lige over for Retten, den anklagede og hans Forsvarer. Saaledes er allerede ved den ydre Organisation Forsvarets lige Ret miskendt. Der kæmpes ikke med lige Vaaben, naar Modparten skal gælde for en

Myndighed over den sigtede og hans Forsvarer, der kræver en Respekt langt ud over den Sømmelighed, der for Rettens Skyld skal i Agt tages i enhver Forhandling mellem Parter for Retten, og som kan forlange af Retten, hvor Forsvareren maa bede.

Men dertil kom nu, at Processens Gang ordnedes saaledes, at den hverken fyldestgjorde Fordringen om Dommerkaldets Adskillelse fra Anklagerhvervet eller om fair trial for den sigtede eller om Udelukkelsen af det inkvisitoriske Forhør. Processen blev, hvad man senere erkendte, en Inkvisitionsproces i Anklageform.

Forhandlingen begynder med Oplæsningen af en motiveret Anklageakt, som paa muligst udtømmende Maade opregner alle de under Sagsforberedelsen fremskaffede Beviser for Forbrydelsen og den sigtedes Skyld, kombinerer dem og grupperer dem systematisk. Ved denne anticiperede, fra Anklagestandpunktet farvede Bevisoversigt, der helt igennem gaar ud fra, at den sigtede er skyldig, skønt dette først skal bevises, var det Lovgiverens Hensigt at vinde det første Indtryk til Gunst for Anklagen, — den første grove Krænkelse af den sigtedes Ret til fair trial. Følge Nævningerne virkelig denne time- ofte dagelange Oplæsning, kunne de vanskelig undgaa at komme med en forudfattet Opfattelse til de senere Forhandlinger, hvorved der bringes Forvirring ind i Indtrykket af de virkelige Beviser. Hænder det sig derimod i det gunstigste Tilfælde, at den ensformige Oplæsning virker søvndyssende ved sin Kedsommelighed, saa indtræder den Ejendommelighed, at Retsformanden og Anklageren under den videre Forhandling operere, som om Nævningerne havde hørt og overvejet hvert eneste Ord af Aktstykket. Der opstaar da Huller i Nævningens Opfattelse, som virke pinligt forstyrrende paa hans Bestræbelse efter at danne sig sin Dom. Dette sidste søger man da rigtignok igen afbødet ved mundtlige Udtalelser af Retsformand og Anklager til

yderligere Forklaring af Anklageakten, en Blomstersamling, ofte i Tonen af en Filippica mod den sigtede. Derved bliver det da muligt 3 Gange at paatrænge Nævningerne en anticiperet Forestilling om Gerningen, før end endnu det virkelige Bevis er kommet et eneste Øjeblik til Orde!

Men Beviset følger ikke endnu. Da en anticiperet Bevisoversigt er blevet Forhandlingens Grundlag i Stedet for Beviset selv, saa følger nu straks Forhøret over den sigtede ved Rettens Formand paa hint Grundlag. Den anklagede, der i Regelen ikke engang formaar at følge Anklageaktens logiske System, skal nu Led for Led staa dette Aktstykkes Paastande til Regnskab. Til dettes Fuldstændiggørelse og dets Dokumentation under Forhøret tjene Forundersøgelsesakterne, som den anklagede ikke er bekendt med, og med hvilke han derfor kan og skal overraskes, — et Forhør altsaa paa Grundlag af Akter i Stedet for paa Grundlag af de for Retten i den sigtedes Nærværelse fremførte Beviser, ikke alene en skrigende Krænkelse af Umiddelbarhedsprincipet, men ogsaa en Forrykkelse af Dommerens Stilling. Idet Rettens Formand foreholder den sigtede Indholdet af de Hovedforhandlingen ikke vedkommende, men alene til Parternes Forberedelse tjenende Akter, bliver han Bærer af et Angrebsmiddel, lægger en Tilslutning for Dagen til Vidneudsagn, der endnu slet ikke eksistere for Hovedforhandlingen. Ganske naturlig falder han derfor ogsaa let helt over i Anklagerens Rolle. Han stræber, og det ventes af ham, at han skal stræbe efter ved sin Logik og Embedsoverlegenhed at opnaa en Tilstaaelse eller i alt Fald at opnaa et for den sigtede ugunstigt Indtryk ved Maaden, hvorpaa der svares. Ved at overtage en Del af Anklagerhværvet glider han saaledes umærkelig over i det inkvisitoriske Forhør. — Og endnu er der ingen Beviser førte, kun uvedkommende, partiske Indtryk paatrængte Nævningerne.

Brister nu imidlertid Forsøget paa at opnaa en Tilstaaelse ved dette Forhør, saa komme Beviserne. Men disse fremtræde nu ikke som Hovedsagen, men som Understøttelse af de den nægtende anklagede foreholdte Oplysninger fra Forundersøgelsen. Aldeles i det forudgaaendes Aand er det derfor, at det ikke er Parterne, der føre Beviserne frem, men den samme Rettens Formand, der har forhørt. Som Anklagens Agent retfærdiggør han ved Anklagebeviserne sit Forhør, — vi skulle bevise det“, høres jævnlig fra hans Mund under Forhøret —, og saa skal den samme Formand dog bevare Dommerens Upartiskhed i det Resumé af Sagen, hvormed Forhandlingen sluttes og overgives til Nævningernes Afgørelse, ligesom han fremdeles skal som en Quasi-Defensor føre Forsvarsbeviserne frem. Det er klart, at alle Indvendingerne mod Inkvisitionsprocessen finde Anvendelse paa denne Hovedforhandling.

Nu endelig til Slutning, efter at Beviserne ere førte, kommer Forsvareren til Orde. Udelukket fra Bevisførelsen, som skulde være Hovedopgaven for Parterne, har han kun en oratorisk Opgave. I denne bestemmes hans Metode af Anklagerens Metode. Lige over for Forsøget paa at sætte foregrebne, farvede Fremstillingers Indtryk i Stedet for Bevisernes Magt, møder han med lige Vaaben. Frase mødes med Frase, Mistænkeliggørelse med Mistænkeliggørelse. Han stræber ved sin Veltalenheds Kunst at tilsløre, blænde, forvirre. Men klages der herover, tales der om et samvittighedsløst Forsvars Udskejelser, saa glemmes det, at det har Processen ved sin ydre Organisation og sin hele indre Ordning selv forskyldt.

Anklagerens Replik, Forsvarerens Duplik følge den samme Bane. Naar saa endelig Retsformandens Resumé skal bringe nogen Orden i den Forvirring af forskelligartede Indtryk, som Nævningerne paa denne Maade have faaet, saa kan der atter ingen Tillid være til Resuméets

Upartiskhed. Thi det er Retsformandens eget Inkvirentarbejde, som han skal resumere.

„Naar en hæftig Partimand“, — saaledes udtaler Gneist sig — „skal foredrage sin Sag til Afgørelse, bærer han sig ad, som den franske Lovgiver har dannet Processen for Nævningerne. I Stedet for at forebringe Kendsgerninger, bestormer han Dommeren med sin Opfattelse, udbreder sig i Mistænkeliggørelse af Modstanderen, hans Fortid, hans Karakter, hans Hensigter, og søger at drage muligst Fordel af hans Ubehjælpsomhed og Overraskelse. Beviserne ere helt igennem Bisagen. Som i de antike Taleres glimrende Perorationer bestaar Hovedforhandlingen af en Række sammenhængende For- og Eftertaler, i hvilke Indskydelsen af de tørre Beviser danner en blot Parentes, som med Vilje stilles i Baggrunden for Dommeren“.

Med alt dette kan det dog ikke miskendes, at noget er vundet ved de nye Former. Offentligheden holder selv det inkvisitoriske Forhør indenfor visse Skranker; Forsvaret har et særeget Organ og den sigtede udelukkes ikke ganske fra egen Virksomhed for sit Forsvar; Dommeren har dog i den ydre Organisation af Processen nogen Opfordring til at hævde sin Upartiskhed. Indtager Bevisførelsen end ikke den Stilling, der tilkommer den, føres Beviserne dog umiddelbart frem for den dømmende Ret i den sigtedes Nærværelse. Men i Straffesager gaar der et Stadium forud for Hovedforhandlingen, sigtende til at forberede denne, og i denne har den franske Proces ikke alene bevaret den inkvisitoriske Proces'es Væsen, men ogsaa dens Form. Den er endnu fuldstændig hemmelig, skriftlig og inkvisitorisk. Da man indrettede en Hovedforhandling i de Former, som de nye Principer formentlig krævede, forsvandt den gamle Procesform ikke; den bevaredes reduceret til Forundersøgelse. „La procédure pénale“ — hedder det i den ovenfor omtalte Indberetning til Kejseren — a été divisée

par les lois en deux phases: celle de l'information ou instruction préparatoire, restée sous le coup du régime inquisitorial, celle de la procédure de jugement, placée sous les règles du régime accusatoire". Fik de nye Principer kun en begrænset Anerkendelse i Hovedforhandlingen, blev de uden nogen som helst Indflydelse paa Forundersøgelsen.

Man holdt sig herved til det Udgangspunkt: Forundersøgelsen er kun en Forberedelse af den egentlige Sag. Som Følge deraf vedkommer den ikke Offentligheden. At gøre Puklikum, ja endog blot den sigtede eller en Forsvarer for ham til Medvider i denne Forberedelses Plan og Gang, kunde kun lamme dens Virksomhed, kompromittere Myndighederne ved forfejlede Forsøg og sætte den skyldige eller hans meddelagtige i Stand til at skjule Sagens sande Sammenhæng. Forberedelsen, sluttede man, er en énsidig Embedsvirksomhed, der alene vedkommer Undersøgelsesdommeren, Statsanklageren og Politiet. Alle de Fordringer, der støttes paa den sigtedes naturlige Ret under en Straffesag, kunne først faa Betydning, naar en Sag er begyndt, d. v. s. naar Anklagen er rejst. Man kunde saaledes mene at have givet enhver sit, naar Forundersøgelsen forblev hemmelig, skriftlig og inkvisitorisk, men Hovedforhandlingen blev offentlig, mundtlig og akkusatorisk.

Man oversaa' blot herved, at denne Forundersøgelse bemægtiger sig den mistænkte ganske som en anklaget, og at den hele Betragtning derfor kun er gyldig, saalænge Undersøgelsen endnu slet ikke er rettet mod nogen enkelt. Fra det Øjeblik, da en Person som mistænkt stilles for en Undersøgelsesdommer, er en Sag aabenbart i Gang imod ham. Gælde da her Forhørsprocessens Grundsætninger, saa vende alle de gamle Indvendinger tilbage. Denne Dommer paahviler det at forberede Anklagen; han er derfor ikke upartisk. Hans Undersøgelses Gang og Plan ere hemmelige for den mistænkte;

det er ikke fair trial. Han holder Forhør over den Sigtede paa Grundlag af Oplysninger, der ikke ere fremkomne i den sigtedes Nærværelse. Deri ligger Opfordringen til et inkvisitorisk Forhør, som det heller ikke er Meningen at udelukke. Dette Forhør holdes for lukkede Døre. Her mangler da enhver Skranke for Inkvirentens Iver for at udpresse Sandheden af Inkvisiten. Den mistænkte staar hjælpeløs under Forundersøgelsen, en Forsvarer nægtes ham, medens den offentlige Anklager i Følge sin dobbelte Rolle i den franske Proces staar ved Dommerens Side som promovens inquisitionem. Endelig bevarer denne Forundersøgelse i gammel Stil og med al Skriftlighedens Langsomhed den gamle Proces's Grundskade: Sagernes Forhaling.

Desuagtet blev denne Ordning af Forundersøgelsen i lang Tid uanfægtet. Man var nogenlunde tilfreds med det vundne Resultat, at Sagens Hovedakt dog nu foregik offentlig og i Former, som taalelig fyldestgjorde Retfærdighedsfølelsen, og som desuden interesserede ved det dramatiske Sving, som den givne Ordning netop var særlig egnet til at fremme. Man is a creature of habit. Man blev tilbøjelig til at anerkende det som et Aksiom, at Forundersøgelsen maatte blive uberørt af de Grundsætninger, som havde bestemt i det mindste Hovedforhandlingens ydre Karakter.

Som det var gaaet i Frankrig, saaledes gik det i Tyskland, da Straffeprocessens Reform kom paa Dagsordenen. Den franske Ordning stod som det nærmest liggende og kendte Mønster. I de tyske Rhinlande var desuden den franske Proces blevet bevaret fra det franske Herredømmes Tid. Hvor ufuldkommen denne end var i sig selv, var der dog i den en Luftning af friere og retfærdigere Grundsætninger end i den gamle, i de andre tyske Lande gældende Forhørsproces, fremfor alt Offentligheden. Det var allerede et Kæmpearbejde at overvinde denne Proces, der støttedes af Regeringen, af Fagmændene

og af manges Indifferentisme. Det vilde have været haabløst at sætte som nærmeste Maal en anden, endnu mere fremskreden Ordning, hvis Forbillede i England faa kendte og færre forstod. Det var derfor intet Under, at den Reform af Strafferetsplejen, som Bevægelsen i 1848 skaffede de tyske Stater, og som bragtes i Stand med kort Varsel, holdt sig med faa Undtagelser og i alt væsenligt til det franske Mønster. Da derefter Reaktionen snart satte endogsaa denne Erobring i Fare, bleve Kræfterne satte ind paa at hævde det bestaaende, og kun langsomt ad den rolige, videnskabelige Forsknings Vej, brød den Overbevisning sig en Bane, at det, man havde faaet, var noget halvt og ufærdigt, en Overbevisning, som imidlertid ogsaa derfor, da den var fæstnet, kunde optræde med den Myndighed, som et fast, videnskabeligt Grundlag giver.

C. Goos.

(Sluttes i næste Hæfte).

C. J. L. Almqvist.

I.

Naar en berømt Mand er død, fortælles der gærne adskillige Historier om ham, i Særdeleshed hvis hans Livsforhold have været af den Beskaffenhed som C. J. L. Almqvistes. I Begyndelsen lægges der ikke stor Vægt paa Fortællinger af denne Art. Man læser dem i Aviserne, forundrer sig over visse Personers Lettroenhed og glemmer saa igen hele Sagen. Men efter nogle Aar dukke Historierne op med Fordring paa Tilforladelighed, de optræde indsmuglede i en eller anden Bog, som forøvrigt ikke farer med Tant, og inden man véd deraf, er det Højforræderi at tvivle om Historierne. „Det staaer jo i den og den fortræffelige Bog,“ siger man; — „Forfatteren kan jo ikke have grebet det ud af Luften.“

Saaledes er det ogsaa begyndt at gaa med Almqvist. Da han som en landflygtig Fremmed 1866 døde i Bremen, efter at have flakket omkring i Nordamerika, opstod straks en Mængde interessante Fortællinger om hvad han havde foretaget sig i de femten Aar, der vare forløbne, siden han rømte fra Fædrelandet. Man har saaledes snart gjort ham til Mormonbiskop, snart til Hvalfanger, snart til Præsident Lincolns Privatsekretær, og den sidstnævnte Angivelse er netop i Færd med at blive slaaet fast som Sandhed, med det pikante Tillæg, at efter Mordet paa Lincoln bleve Almqvists Papirer beslaglagte af den amerikanske Regering, hvorved den svenske Literatur

er gaaet glip af Adskilligt, som det kunde have været af særdeles Interesse at eje. Denne Notits er nu optagen i Lærebøgerne for Ungdommen og ligeledes i de biografiske Haandbøger, der ere bestemte til Gavn og Glæde for de Ældre. I en følgende Artikel skal jeg oplyse denne Histories Oprindelse; jeg vil her kun i Forbigaaende pege paa, hvorledes det gaar til, at Sligt bliver literaturhistorisk Faktum. At adskillige andre, almindelig cirkulerende Angivelser om Almqvist ligeledes ere opdigtede, kan endnu bevises, men om nogle Aar vil det ikke mere lade sig gøre. Endnu levende Personer, der kunne mindes Almqvists tidligere Bane, ere da døde; nu eksisterende Brevvekslinger ere da forsvundne eller forglemte, og man nyder med god Appetit allehaande tvivlsomme Anretninger.

Efter bedste Evne vil jeg søge at forhindre, at det gaar saaledes med Almqvist. Han var en altfor interessant Forfatter til at behandles kritikløst, og hans Liv er virkelig aldeles tilstrækkelig romantisk til ikke at behøve yderligere at udsmykkes paa Sandhedens Bekostning. Hvad jeg denne Gang vil omtale, er kun en Episode af Almqvists Liv, hans Stilling til Manhemsforbundet og hans Bondeliv i Vermland, men denne Episode er ogsaa af meget stor Betydning for Kendskabet til Almqvists hele Personlighed. For Resten er Manhemsforbundets Historie hidtil uskrevet, og nogle Meddelelser om denne ret ejendommelige Fremtoning i vort Kulturliv kunne mulig fortjene et Øjebliks Opmærksomhed ogsaa af ikke-svenske Læsere. Hvad jeg i det Følgende har at fortælle, er grundet dels paa Manhemsforbundets Aktstykker, der i Haandskrift findes paa det svenske Rigsbibliotek, dels paa en Brevveksling fra Tyverne mellem Almqvist, J. A. Hazelius og nogle andre Venner i Forbundet. For at faa alle de Oplysninger i Sagen, som endnu ere mulige, har jeg ogsaa for ganske nylig betraadt den

klassiske Jord: jeg har besøgt den Egn af Vermland, hvor Almqvist og endnu et Par Manhemsbrødre i Aarene 1824—25 dyrkede et idealiseret Bondeliv.

Manhemsforbundet stiftedes om Efteraaret 1815 af C. F. Dahlgren, den bekjendte Digter og Literat, samt Personelkapellanen Cnattingius. Oprindelsen til Forbundet var meget simpel og stod i Forbindelse med en Skole, der paa denne Tid blev forestaaet af Arv. Aug. Afzelius. Hensigten var, siger Cnattingius i Forbundsprotokollen, „med passende oplivende Beskæftigelser at opmuntre og fra Skolestøvet befri nogle forhaabningsfulde Drenge, hvis højere Udvikling (Løftelse) laa os paa Hjærtet.“ Man havde i saa Henseende særlig for Øje at stifte Bekendtskab med Skandinaviens alvorlige Oldliteratur, dens Mytologi, Sagaer og Sprog. Netop som man var i Færd med at lægge Planen for Undervisningens og Arbejdets Gang, det vil sige i Begyndelsen af 1816, ankom den da to og tyveaarige filosofiske Magister Carl Jonas Ludvig Almqvist til Stockholm. At Manhemsforbundet vilde vinde Almqvists Sympatier, fulgte af hans Naturanlægs og Begavelses hele Retning. Som saa mange andre berømte Mænd i den literære Verden, slægtede Almqvist sin Moder paa. Denne, Brigitta Lovisa Gjörwell, en Datter af den bekendte Bibliotekar, synes at have været en højt begavet, men sværmerisk og underlig Kvinde*). I Brevvekslingen med Hazelius omtaler Almqvist ofte sin Moder med den varmeste Kærlighed, men paa en Maade, som antyder, at hun var af en ekscentrisk Natur. „Hendes kæreste Fornøjelse,“ siger Almqvist, „var at

*) Faderen var Krigskommissær, og hos Almqvist fandtes, efter hans eget Udtryk, to Sjæle: en Kæmnersjæl, som han havde arvet efter sin Fader, og en poetisk Sjæl, som han havde arvet efter sin Moder.

sværme i Haver og Skove, helst alene eller med Rousseau.“ Ved sin Moders Død var Almqvist kun 13 Aar. Hans Informator og nogle Andre irettesatte ham, fordi han ikke sørgede, men læste Romaner og under Læsningen stundom lo højt, „men“, tilføjer Almqvist, „i Stilhed fyldte Gud mine Øjne med mange Taarer, som jeg ikke aftørrede med Andres Lommetørklæder men med mine egne.“ Forøvrigt omtaler han, at en saa mærkværdig Lystighed og Kaadhed karakteriserede hans Barndom, at han almindelig ansaas for at være den mest Vanartige i hele Egnen. Almqvist var vel født i Stockholm (1793), men paa den naturskønne fædrene Ejendom Antuna ikke langt fra Hovedstaden havde han allerede i Drengeaarene Lejlighed til at lære at elske Livet i Skov og Mark. I Upsala, hvorhen Almqvist til sin Tid kom for at studere, trivedes han just ikke. Han kalder sit akademiske Liv morsomt med Hensyn til Studierne, men væmmeligt med Hensyn til Upsalaomgivelserne.“ Inden han vandt den akademiske Lavrbærkrands, tilbragte han nogen Tid i Finland, dels som Informator, dels som Studerende ved Universitet der. 1815 blev han Magister i Upsala og indtraadte umiddelbart derefter i Eklesiastikdepartementet i Hovedstaden*). Det var meget

*) Paa Almqvists Begavelse og Kundskaber havde Morfaderen, den gamle Gjörwell, allerede adskillige Aar tidligere henledet Almenhedens Opmærksomhed. Han omtaler nemlig i sin trykte Brevveksling fra Aarene 1806 og 1807, at han havde en Dattersøn, Carl Jonas Ludvig, som nærede usædvanlig Interesse for historiske Studier og besad „et Geni, der svarede til denne Videnskab.“ I Forbigaaende kan nævnes, at et meget hjærteligt Forhold synes at have fundet Sted mellem Almqvist og Gjörwell. En akademisk Afhandling af Almqvist fra 1810 er tilegnet Gjörwell, og Almqvist siger deri: „I Barndomsaarene ledte du mig med dine modne Raad og Lærdomme. Du tændte i mit Bryst Sans for og Kærlighed til nyttige Videnskaber. Ærede Morfader! Jeg helliger dig taknemmelig Førstegrøden af de Frugter, du med egen Haand har udsaat og opelsket.“

naturligt, at Manhemsforbundet med aabne Arme vilde tilegne sig en saadan Fører som Almqvist. Han blev øjeblikkelig Formand, og under hans Præsidium lagdes en foreløbig Plan for Undervisningens Gang i Forbundet, hvorhos det blev overdraget ham at udarbejde det vidtløftige Organisationsforslag, om hvilket jeg straks skal tale nærmere.

De foreløbige Statuter for Forbundets daværende fem Grader bestemme, at der i første Grad skal læres udvalgte Stykker af nordisk Mytologi; desuden forekom der Øvelser i Sang. I anden Grad fortsattes med Mytologi. Endvidere tog man der særlig Eksamen i Hervararsaga, saavel skriftlig som mundlig, samt læste Nordens Geografi og erhvervede sig nogen Runekendskab. I tredie Grad lærtes Björners Kämpadater, Begyndelsesgrundene af det nordiske Oldsprog og man gennemgik et Kursus i de svenske Antikviteter. I den fjerde Grad sysselsatte man sig desuden med den nordiske Histories Kronologi. I femte Grad fuldendtes Kursuserne i Mytologi, Sagaer og Kronologi, og hvad Antikviteterne angaar, findes der en Fordring saa streng, at Ingen i vore Dage vilde kunne indlade sig paa at opfylde den. Disciplene i femte Grad skulle nemlig, saaledes som Ordene lød, fuldstændig kende alle svenske Oldsager. Disse temmelige drakoniske Statuter ere undertegnede af Almqvist som Forbundets Ordfører. Ordføreren valgtes for en Tid af 2 Maaneder ad Gangen, men Almqvist hædredes flere Gange med Tillidsposten; ligesaa gjorde han ved given Lejlighed Tjeneste som Sekretær. Som Embedsmænd i Forbundet maa forøvrigt nævnes Forbundstalleren (Ceremonimesteren) Skatmesteren og Forbundsopsynshaveren („förbundsvårdhållaren“).

Om Forbundets Ceremonier indeholde de Aktstykker, der endnu ere tilbage, ikke noget synderligt. And. Fryxell, der har været Medlem af Forbundet, har fortalt mig, at Sammenkomsterne plejede at afsluttes med, at alle

Medlemmerne stillede sig op i en Kreds, og Ordføreren oplæste Slutningsstroferne af Geijers Digt „Manhem“. Man fandt imidlertid paa adskillige snurrige Ting, og blandt Andet hittede man paa, at de yngre Forbundsmedlemmer skulde hærdes mod Spøgelsefrygt. I dette Øjemed klædte Forbundets Fædre sig i hvide Lagener og aabenbarede sig for Novicerne oppe paa et Loft. Ved en saadan Lejlighed løb det ikke bedre af, end at en af Drengene genkendte Bataillonspræsten Gravallius, nemlig paa Støvleskafterne, der stak frem under Lagenet, og fra det Øjeblik, siger Fryxell, agerede Gravallius aldrig mere Spøgelse.

Efter et Par Aar ophævedes Lektielæsningen; i Stedet holdtes blot Forelæsninger, og Forbundsstatuterne antog en mindre pedantisk Form. Tidligere havde man iagttaget en streng Disciplin, og Ynglinger, der ikke opførte sig godt, bleve simpelt hen ekskluderede.

Om Ritualet ved Forbundssammenkomsterne kan jeg meddele Noget af en Forbundsprotokol, ført af Almqvist 1818. Graderne i Forbundet vare da voxede fra fem til syv, og Optagelses-Ceremoniellet for syvende Grad var følgende:

„Salen er kristelig smykket. Af en Ældre oplæses for Recipienderne en Tale, der indeholder en for dem passende Beskrivelse af hele Forbundets Beskaffenhed, hvad de have gennemgaaet, hvor de nu staa, og hvad der endvidere venter dem. De velsignes som Kristne og erholde til Dekoration et forgyldt Kors i et rødt Baand. Sang og et glad Maaltid slutter det Hele.“

At Møderne stundom vare meget talrig besøgte, synes at fremgaa af en Fortegnelse over Forbundets Gæld. Blandt Gældsposterne findes opført en ubetalt Regning paa 50 Stole, men disse Stole maa have været udført i en temmelig simpel Stil, thi de kostede ikke mere end 8 Skilling Banko Stykket og repræsenterede saaledes tilsammen en Kapital af 8 Rdr. 16 Sk. Banko.

Under den Forudsætning, at Drikkevarerne paa den Tid vare lige saa billige som Stolene, saa maa man ikke have plaget sit Legeme med altfor vandede Sager, thi der forekommer en Notits om en Gæld til en Spisevært, og denne Gæld er omtrent dobbelt saa stor som Regningen paa alle de 50 Stole. Blandt Ressourcerne anføres Hjælme og Sværd til et temmelig højt Beløb, og forøvrigt fik man Debet og Kredit til at gaa op imod hinanden ved at beregne de usikre Fordringer i Kvartalsafdrag.

Foruden de berømte Navne Dahlgren, Almqvist, Afzelius, maa jeg endnu nævne nogle af Forbundsmedlemmerne. Til dem hørte blandt Andre Börjesson, J. A. Hazelius, Jonas Wærn, senere Statsraad og Landshøvding, samt Anders Fryxell, som indtraadte i Forbundet med det særlige Hværv at være Ordfører for dets Filial i Upsala.

Rimeligvis var det Almqvist, som leverede det væsenlige Stof til Diskussionerne i Forbundet, og at dømme efter hans trykte Forslag til Manhemsforbundets Organisation, saa var han i Stand til ogsaa at forsyne Selskabet med Ceremonier og allehaande ekstravagante Idrætter. Professor Fryxell har fortalt mig, at en Adsplittelse opstod i Forbundet, da nemlig de tvende Styrere, Almqvist og Dahlgren, ikke kunde blive enige. Almqvist havde udspekuleret en Opdragelsesplan, i Følge hvilken Manhemsforbundets yngre Medlemmer de tre første Aar skulde opdrages som Hedninger, derpaa i tre Aar som Jøder og endelig i tre Aar som Kristne. Formodentlig gav han Forbundsbrødrene fuldt op at gøre med at gendrive hans dristige Paafund. Han var allerede den Gang i Besiddelse af en vidunderlig dialektisk Færdighed, og i en Diskussions-Klub, som stiftedes i Begyndelsen af Tyverne, morede han sig med først efter alle Kunstens Regler at forsvare den ene Side af en Sag og derpaa

den modsatte Anskuelse, og begge Dele gjorde han fuldkomment lige godt.

Det Forslag til Manhemsforbundets Organisation, som det i 1816 blev overdraget Almqvist at udarbejde, blev forkastet af Forbundet. Mærkeligt nok blev det nogle faa Aar efter alligevel udgivet, ikke af Almqvist, men af Manhemsforbundet selv, tillige med nogle faa Aktstykker, som belyse Forbundets Historie. Uden Tvivl fandt Forbundet Almqvists Forslag meget interessant og mindeværdigt, og dette gjorde Almqvist formodentlig ogsaa, eftersom han tyve Aar senere udgav dette Forslag i et nyt Oplag. Det er saaledes let tilgængeligt, og jeg bør naturligvis ikke lægge Beslag paa Pladsen med at meddele længere Uddrag deraf. Jeg skal blot anføre et Par karakteristiske Steder.

Selve Forbundets Ide skildres af Almqvist saaledes: 1) „maa de Indtrædende have et tydeligt Vink om den almene Trang til Forædling. 2) skulle de indblæses et herligt Asaliv, götisk Kraft, brændende Kærlighed til Fædrelandet og fuldendt fysisk Menneskelighed. 3) skulle de erholde en dyb Anelse om Himmelen, om deres egen Ringhed som endnu blot fysisk kraftige, om Asalivets i sig selv tilkendegivne Opløsning, samt om Haabet om et bedre Liv. 4) skulle de oplives i Kristendommens friske varme Aandepust, og indse, at de med en sand Bedømmelse af den fysiske Kraft ikke tør sætte den ovér Sjælens, men at denne Krafts fulde Bevarelse, Hensmeltelse og Opgaaen i Kristendommen udgør Fuldendelsen af deres Dannelse.“

Manhemsforbundet vilde Almqvist inddele i ni Grader; for enhver af disse skulde der være en Sal, og med sin brændende Fantasi udmalede Almqvist sig disse Sales Dekoration.

„Var Manhem et Palads,“ siger han, „skulde der i den første af de ni Sale hænge Sørgeflor i sorte Bølger over de hvidtede Vægge. Thi Verden siger, at den er

hvid; men her skulde man se, at Mørkets dunkle Bølger, i usynlig Bølgegang, men dog med dybe Sukke løbe over det Hele. En Ligstue altsaa. Saasom den almindelige Verden lever for at ende med Døden, begynder tværtimod Manhems Skuespil med at dø, paa det at Livet siden kan komme uden Ende. — Billeder skulde hænge paa alle Vægge i denne Sal. Paa den nordre og søndre Væg skulde alle Daarskaber være afbillede — paa den nordre alle Latterligheder dansende i Triumfdragter paa en skør Vulkan — paa den søndre alle de spæde Anlæg, formedelst Tidens Daarskab fordrejede til Karrikaturer, saa latterlige, at man maatte le sig fordærvet ad dem, saa fremt man ikke først brast i Graad. Paa den vestre og østre Væg skulde alle hæslige Lidenskaber møde det studsende Blik med en Michel Angelos forfærdelige Penselmagt — paa den vestre al Vildhed med Ulveøjne lynende ud gjennem fromme Lams Skind, som den har bedækket sig med, samt legende med Lyn i deres Hænder, Lyn, der ere udslyngede paa Jorden til Fordærvelse, men som ere sprungne tilbage derfra til Ødelæggelse for dem af hvilke de udslyngedes; en uhyre, en fornøjelig Tilintetgjørelse — paa den østre alle gode Magter halshuggede af Mekanismens og en falsk Formalismes Skarprettersværd; Engleskikkelser udstrakte paa Jorden, bedækkede med Myrer, Øgler, Slanger, søndergnavede af Orme og Ravne, langsomt bestænkede med et forgiftet Vands Draaber, saa at de gaa i Forraadnelse, dog ikke hurtig, men saaledes at Stanken faar god Tid at sprede sig — Gravsalens rette Fuldendelse."

Organisationsforslaget indeholder adskillige Fantasier af lige saa vild Beskaffenhed som den anførte og forøvrigt Meget af barok-komisk Natur. Eksempelvis lader Almqvist i en Optagelsesceremoni Nornerne optræde og foreskriver, at der paa Afstand skal høres en dundrende forfærdelig Musik og Tordenbrag, og her har han en Note, der tager sig aldeles latterlig ud: han gør nemlig

opmærksom paa, at Tordenbraget lettest kan tilvejebringes ved at rumle med en Jernkugle. Det kan altsaa ikke forundre Nogen, at Kritiken kastede sig over og latterliggjorde dette Skrift. „Denne lille Bog“, skriver Almqvist i et Brev fra 1821, „har havt en pudsig Skæbne: den blev fordømt til Afgrunden af Wallmarks Journal og igen trukket lige saa højt op af Afgrunden af den Svenske Literaturtidende*).

Man kan imidlertid ikke Andet end give Literaturtidenden Ret i, at dette Almqvists Skrift med alle sine Urimeligheder bærer Præget af en stor og selvstændig Genialitet. Selv samlede Almqvist de Domme, der vare fældede over Bogen, og udgav dem i 1821 tillige med en Henvendelse til Almenheden.

Af de Aktstykker, som Manhemsforbundet har ladet trykke sammen med Almqvists Organisationsforslag, fremgaar det, at efter at Forslaget havde været underkastet de øvrige Medlemmers Prøvelse og gentagne Betænkninger, gjordes af anførte Grunde først den Ændring, at de tre sidste Grader, den syvende ottende og niende, aldeles udelodes, og senere forkastedes endogsaa det Hele, hvori man uden Tvivl gjorde aldeles ret. Det gør imidlertid et ejendommeligt Indtryk, at se den i høj Grad tamme Organisationsplan, som sanktioneredes af Overstatholderiet, trykt sammen med Almqvists vilde Fantasier. Man afsvor højtidelig i dette Andragende ethvert Forsøg paa hvad man kaldte en „transcenderende Tendens“ og forsikrede, at man kun havde Fædrelandet og et dydigt Levnet for Øje. Blandt faste Foretagender

*) Blandt andre ondskabsfulde Bemærkninger i Wallmarks Tidsskrift sigtedes der til et Medlem af Manhemsforbundet, som var blevet gal. Almqvist svarede offentlig herpaa, at den unge Mand ikke var blevet sindsforvirret under sit Ophold i Forbundet, men at det var sket i Hjemmet, og at Aarsagen var en Slags aandelig Forkølelse.

i Forbundet nævnte man aarlige Taler over Gustaf I, Gustaf II Adolf m. Fl., saavel som over „Hans regerende Majestæt“, iøvrigt uskyldige Lege, Sang og Musik o. s. fr. Særlig tilkjendegav man, at ingensomhelst Slags Ræsonnementer over Politik nogensinde skulde forekomme under Sammenkomsterne.

Manhemsforbundet opløstes i Begyndelsen af Tyverne i Følge Fryxells Forslag, eftersom Interessen havde tabt sig saaledes, at Ingen vilde paatage sig at være Forbundets Sekretær. Imidlertid fik Almqvists Virksomhed i Manhemsforbundet et ejendommeligt Efterspil i Vermland, idet han der søgte sammen med et Par Manhemsbrødre at realisere et Naturliv efter Rousseaus Ideal.

Et Sted i sit trykte Forslag til Manhemsforbundets Organisation skriver Almqvist Følgende:

„At leve udelukkende som idealiseret Bonde vilde være den simpleste og højeste Levevis. Dette Æmne vilde kræve en egen Udvikling; det vilde maaske vise os nye Perspektiver. Fortællinger om romerske Diktatorer og Konsuler, som fra Ploven gik til de højeste Forretninger og atter vendte tilbage til den, er intet Digt. Den enfoldige Omgang med Naturen og Røgtningen af saa simple Sysler, var den første Levevis. Det bør da ogsaa blive den sidste, den højeste. Men Livets indre sande Dannelse (Idealiseringen) skal da forenes med denne Enfold. Saaledes skildre Filosofer og Digtere os den egentlige Lykke, og naar vi beundre dem i saa meget Andet, bør vi ikke tvivle om dem heri. — Og denne Skildring er ogsaa sand efter Statens Teori; hvad ville vi da mere?“

Til disse sine Ord i Organisationsforslaget henviser Almqvist i et Brev fra 1821, hvori han omtaler, at han agtede at bosætte sig paa Landet i Omegnen af Stockholm. Og han tilføjer: „Ved det ægte Bondeliv forstaar

jeg ikke en plump og raa (u-idealiseret) Bondskhed, men et virksomt Naturliv. At leve som Kavaller paa Landet, er, retbetragtet, en Uting. Kære Ven, kan man tænke sig noget mere tosset baade for Mand og Kvinde, end at sidde i Stadsstue paa Landet, konversere ved et Thebord, spille Kort, gaa fint klædt, ride en Smule, gabe om Aftenerne, ligge og døse om Morgenerne og omsider cedere bonis?“

Følgende skriver Almqvist fra den fædrene Ejendom i Upland: „Jeg har nu for Alvor begyndt mit Landliv for i Aar. Hidtil har jeg havt det ganske fornøjeligt. Jeg er nu mest i Marken. Alligevel anvender jeg en Del af Dagen inde til at skrive og læse.“ Imidlertid laa vel Stockholm altfor nær, til at et Bondeliv vilde kunne etableres der, hvor han opholdt sig. Endnu var han ogsaa optagen af Embedsforretninger i Eklesiastikdepartementet. I Slutningen af 1823 gjorde han derfor kort Proces og tog Afsked af Statens Tjeneste. Han skriver den Gang til sin Ven, Manhemsbroderen Jonas Wærn, at Stockholms tunge Luft kunde han kun indaande med den Overbevisning, at dette hidtil har kunnet være ham nyttigt „med Hensyn til Menneskekundskab og Afsmag(!)“, samt med Haabet for Øje om et skønnere Liv.

Dette sit skønnere Liv begyndte Almqvist i Januar 1824. Jonas Wærn, eller rettere sagt dennes Fader, havde adskillige Ejendomme i Vermland, og det var derhen at Almqvist styrede Kursen. „Kom og bliv vor Patriark,“ skrev Vennen Jonas, „jeg skal skaffe dig Jord til at bo og bygge paa.“ Om Almqvists Ankomst har jeg faaet adskillige Meddelelser af en gammel Hædersmand paa Stedet, en forhenværende Sømsmed, som roser sig af at have oplevet seks Konger, seks Provster og seks Brugspatroner. Han fortæller, at da Almqvist med en Ven og vordende Bonde var ankommen til den nogle Mil fra Karlstad liggende Wærnske Ejendom Adolfsfors, saa klædte de sig tillige med Jonas Wærn i fuld Uniform,

det vil sige som Skovhuggere med store Skødskind og Økser og gik saaledes ud for at fælde Tømmer. Nogen Tid efter købte Almqvist af Jonas Wærn en lille Jordlod, der laa i en af Vermlands allersmukkeste Egne, hvor han bosatte sig som „Dannemand“, gift med en udannet Bondepige fra Upland. I Begyndelsen var han overordentlig fornøjet med sin Stilling. „Hvis det fører nogen Glæde med sig,“ skriver han i et Brev fra 1824, „at se sit Liv helt og holdent gaa i en eneste Retning, efter en eneste Tanke, saa har jeg denne Glæde og takker Gud derfor. Jeg deler min Tid i to Dele, En Del er Arbejde for vort Udkomme, Husets hyggelige Indretning; den anden Del er for Ideer, for at læse og skrive.“

Af sit Landbrug skal Almqvist vel ikke have havt store Indtægter, men nogen Fortjeneste skaffede han sig ved Korttegning, hvori han skal have været meget bevandret, ligesom han i sine Skrifter med virkelig Lidenskab ofte hengav sig til geografiske Undersøgelser og Kombinationer. I Præstegaarden i det Sogn, hvortil Almqvist hørte, findes endnu nogle Traditioner om hans Forhold som Medlem af Menigheden. Han plejede at more sig med at optræde under Katekisationerne i Hjemmet og føre Kapellanen paa glat Is. Paa Landet ved saadanne Overhøringer er det ikke usædvanligt, at Præsten kaster et Spørgsmaal ud i Flæng til alle de Forsamlede og lader dem svare, som lyster. Naar Sligt skete, rejste Dannemanden Love Carlson Almqvist (under sit Bondesværmeri kaldte han sig gærne saaledes, eller blot Love Carlson) sig ofte og svarede paa Præstens Spørgsmaal, men han svarede ikke altid i Overensstemmelse med den lutherske Religion. For ham, der senere hen kørte i Ring med hele det teologiske Fakultet i Upsala, for ham var det naturligvis en Bagatel med et dialektisk Styrtebad at fordreje Hjærnen paa en stakkels Landsbypræst. Dette er dog den eneste Ondskab, jeg i Verm-

land hørte fortælle om Almqvist; forøvrigt har han der efterladt sig et godt Minde.

Naturligvis vakte Vermlandsflytningen og Realisationen af en af de forfløjne Ideer som Almqvist var fremkommet med i sit Forslag til Manhemsforbundets Organisation stor Opsigt og blev Genstand for Omtale i saavel udenlandske som svenske Blade. Da Geijer fik Kundskab om Foretagendet, skrev han til Almqvist et Brev, som er meget interessant. Jeg anfører nogle Linier.

„Angaaende din Beslutning har jeg ikke Andet at sige, end at jeg beder Gud i ethvert Fald velsigne dig. Saa meget maa jeg dog sige: jeg ønsker dig faa Efterfølgere, hvortil der vel ogsaa turde gives liden Anledning. Ikke Alle eje din Styrke eller din Sindighed. Den borgerlige Sfære, hvori man er født og opdraget, danner omkring Enhver en Slags naturlig Atmosfære. Faa gaa udenfor den uden at tabe Vejret. Bedre gaar det an opefter, gennem en lidt efter lidt vunden Dannelse. Ulykkens ihærdige Skole kan ogsaa lære at udholde Faldet nedad. Frivillige Spring i den ene eller anden Retning lykkes sjeldent.“

Disse Geijers Ord viste sig snart at være sande. Den, der først blev træt, var Jonas Wærn. Han blev ansat som Disponent ved et Brug og lod saa Bondelivet staa ved sit Værd. Almqvist begyndte derpaa lidt efter lidt at blive ked af sin Stilling. „Du kan vel tænke, hvorledes det staar til med mig,“ skriver han om Foraaret 1825, „naar jeg siger dig, at jeg siden sidste Høst næppe har læst en Avis.“ Han paastaaer rigtignok i samme Brev, at han bestandig mere og mere fandt sin Lykke i at arbejde for sig selv i Ensomhed og Stilhed, men ovenpaa den anførte Beklagelse ser en saadan Forsikring noget tvetydig ud. Og straks efter ytrer han, at det, han savnede, var Omgangen med dannede Mennesker. Han trøstede sig efter bedste Evne med Poesi: „Jeg skaffer mig Selskab,“ siger han, „i en Hob Individer,

som jeg morer mig med at fremstille i Digtninger, som jeg lader udføre deres Karakterer, saa godt de kunne, og med hvem jeg saavel samtaler som gør dem til Genstand for Betragtning og Omgang."

Økonomiske Bryderier sluttede sig til Ensformigheden, og Almqvist var hjertensked af hele Vermlandsflytningen. Mærkeligt er det dog, at han udholdt Livet i den afsides Egn saa længe som han gjorde. Først 1826 flyttede han fra Vermland og havde altsaa været „idealiseret Bonde" i fulde to Aar. Efter Tilbagekomsten til Stockholm blev han først Lærer ved Karlberg og udnævntes 1829 til Rektor ved „Ny Elementarskole". Hvad han derpaa foretog sig, skal jeg omtale i en følgende Artikel.

Arvid Ahnfelt.

Almqvists Værker blive netop for Tiden udgivne i Sverig. Som Prøver paa et større Skrift om den interessante Digter, som Dr. Ahnfelt har under Arbejde, meddeles her denne og en følgende Artikel, der ere oversatte efter Forfatterens Manuskript af O. Borchsenius.

Juleliteratur.

Fra Fjeld og Dal, nye Fortællinger og Digte, udgivne af H. J. Greensteen. — Min Hustru og jeg af Nicolai, ung Ægtemand. — Eda Mansika af Konrad Dahl. — Fornuften i Strid med Troen af A. Kødt. — Digte af Nicolai Bøgh. — Udvalgte Digte af H. P. Holst. — Ludvig Bødtchers sidste Digte, udgivne af Thorvald Smit. — Dæmpede Melodier, nyere Digte af Holger Drachmann. — De lyse Nætter af Thomas Lange. — Livslænker, en Fortælling af Jean Pierre. — Fa'er Goriot af Honoré de Balzac. Paa Dansk ved N. J. Berendsen. — Et Ægteskab i den fornemme Verden af Octave Feuillet, oversat af Barth. — Taine: Rejse i Pyrenæerne, med Illustrationer af G. Doré, oversat af Dr. phil. S. Schandorph. — Spanien i ældre og nyere Tid, Skitser og Skildringer af Ch. Davillier, med Illustrationer af G. Doré. Paa Dansk udgivet af C. Bruun. — Bibelske Studier af F. Godet. Paa Dansk ved A. Jensen. — Den bibelske Historie i Folkeskolen, et Foredrag af F. Buisson. — Schweitsernoveller af Gottfried Keller. Paa Dansk ved G. Brandes. — Hovedstrømninger i det nittende Aarhundredes Literatur af G. Brandes: Naturalismen i England. — W. M. Thackeray: Snobberne, oversatte af Rob. Watt. — Iw. Turgénjew: Skitser af en Jægers Dagbog. Paa Dansk ved Vilh. Møller. — Ingo, Roman af G. Freytag, oversat fra Tysk ved J. Kaper. — Historiske Skitser efter utrykte Kilder af Dr. Troels Lund. — Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid, udgivne af C. N. L. Mynster. — Fortællinger af B. H. — Tre nye Noveller af Marie Colban. — En Kvindehistorie, fortalt af en Anonym med et Forord af M. Goldschmidt. — Tante Ulrikke, Novelle af G. Barner. — Havets

Datter, en Historie fra Vesterhavet af Johanne Schørring. — Kate, en Fortælling. Paa Dansk ved F. Bauditz. — Tusind og én Nat efter Prof. Weil. — Thyregod: Fra Herregaard og Landsby. — Skildringer af det virkelige Liv. — Folkets Almanak. — Erik Bøgh: Jonas Tværmoses Ærgrelser. — H. V. Kaalund: Fulvia, lyrisk Drama i fire Akter.

At Danmark har Skribenter og Oversættere, det er udenfor al Tvivl; men gives der virkelig endnu Læsere? Naar man ser udover den overvældende Masse af Juleliteratur, er det første Spørgsmaal, som paatrænger sig, det: hvor er Læseren? Dog det er sandt, Læsere i Ordets gode gamle Betydning findes jo overhovedet ikke mere; nutildags læses Bøger som Aviser; man blader i dem, læser lidt for og bag og med Undtagelse af de samvittighedsfulde Recensenter gennemgaar Ingen en Bog fra Ende til anden. Ved Anvendelsen af Udraabstegn og spærret Skrift sørge Forfatterne til Gengæld for, at man ikke gaar Glip af det Vigtigste. Dog December er jo Læsemaaneden ligesom April Kunstbetragtningstiden. En Antologi er imidlertid en af de Bøger, som ingen Skade lider ved at man begynder midt i den, og denne Jul har bragt en stor, prægtigt udstyret, „Fra Fjeld og Dal“ med Bidrag af en Snes Malere og en Snes Poeter. De norske Digtere, som jo nu i længere Tid have været vort Bogmarkeds Løver, begynde paa de danske Maleres Vis at drage Italien ind under deres Kunstomraade. Friheds- og Enhedsbevægelserne i dette Land have vakt saavel Bjørnsons som Lies Interesse, uden dog at ægge dem til et egentligt Studium; begge have valgt til en Afveksling at fremstille norske Typer i italiensk Kostume: Bjørnsons Helt er en tavs Kraft- og Viljesmand af den Art, hvis Bedrifter Carit Etlar hertillands har sin Glæde af at fortælle, og Jonas Lies Hovedperson har en højst germanisk og meget lidet italiensk Tro paa den demokratiske Poesis Kraft til at skabe en Folkeaand. Hvad der gør Bjørnsons Bidrag til det første i Samlingen, det er den energiske formfaste Fortællemaade. Det Farveløse i andre Forfatteres Fremstilling kommer hyppig af, at de føle sig altfor lidet sikre paa Publikums Anerkendelse til at de tør tillade sig noget Sving i Stil eller Tanke, mod hvilket man kunde skrige op som besynderligt eller forkert. Bjørnson tillader sig alt, fordi han er sig sin kunstneriske Overlegenhed fuldstændig bevidst og sikker paa, at Ingen finder det paafaldende hos

ham, der vilde forekomme urimeligt hos andre. Det er iøvrigt karakteristisk, at den norske Kraftkultus nu er gaaet saavidt, at det i Fortællingen ikke med en Stavelse antydes som uberettiget af Helten, at han én Gang sætter sin Elskedes og hendes Venindes Liv paa Spil blot for at straffe hendes Overmod og en anden Gang af Harme over hendes Kulde tilsigter ikke ringere, end at massakrere hende, Veninden, som gaar med i Købet, to Heste, en Vogn og sig selv — hvad kun ved et af ham uforudset Tilfælde forhindres. Det Bedste i Fortællingen turde Skildringen være af den lille buttede Amanda, som frister Helten til Utroskab; derimod synes „Ankonas skønneste Kvinde“ os ligesaa uinteressant som „Roms skønneste Kvinde“ i Lies „Antonio Banniera“. Bogens poetiske Bidrag falde i to Afdelinger: de der ere skrevne som Tekst til Tegning, og de for hvilke Tegningerne ere udførte som Illustration. Det er en næsten umenneskelig Ting at forlange af en Digter, at han skal nedskrive noget Poetisk i Anledning af en lille Pige, der bærer en Spand, eller af et Landskab med Fyrretræer. Af den anden Gruppe tiltale især nogle spøgende Vers af Richardt og det lille Digt „Genrebillede“ af J. P. Jacobsen, der skønt noget Bjørnsonsk i sin Tonart røber Forf.s Gave som lyrisk Digter. Der er næppe nogen Tvivl om at denne sidste Forfatter vil blive en af vor Literaturs allerbetydeligste Prosaister, men han har endnu udgivet for lidt til at det store Publikum har kunnet danne sig et Begreb om Omfanget af hans Evner. To af vore Digtere, V. Bergsøe og E. Bøgh, ere uafhængige af hinanden komne paa det samme originale Indfald at fremstille Uglen som Recensent, saa vidt vides have de begge af og til undt sig den Fornøjelse at spille Uglens Rolle overfor den øvrige Fugleskare. En Parallel paa et andet Omraade kan drages mellem Hr. Drachmanns Novelle „Snap“ og „Min Hustru og jeg“ af Nicolai. De ende begge med, at den unge Hustru rødmende bøjer sig henimod sin Mands Øre for at tilhviske ham et Haab, som antydes med en Tankestreg, men som ganske vist gaar i Retningen af Menneskeslægtens Forøgelse. Hvis det engelske Selskab til Lastens Udryddelse kendte den sidstnævnte Bog, vilde det sikkert besørge den udgivet som Traktat paa alle evropæiske og asiatiske Tungemaal, thi den er ikke blot skyldfri men moralsk, ja naar vi skulle sige vor sande Mening, ubetinget den mest moralske Bog, som nogensinde er skrevet. Skade, at den Nicolai har slaaet sig paa Kunsthistorien, han fortjente sandelig en theo-

logisk Professorgage istedenfor lumpne 300 Daler, som Etatsraaden spiser ham af med. Frembyder „Min Hustru og jeg" saaledes i et enkelt Punkt en Lighed med Hr. Drachmanns Novelle, tilhører den igen ved andre Egenskaber den Gruppe af vor Skønliteratur, som danner Overgangen til den gejstlige Veltalenhed og det religiøse Foredrag. Skyld og Udskejelser gaa i disse Bøger sjældent videre end til at antage en til Højkirkens nær grænsende sekterisk Livsanskuelse, fra hvilken den Vildfarne da atter vender tilbage til den rene Lære. Saaledes har Halfdan i „Min Hustru og jeg" et Anfald af Metodisteri, og saaledes slutter i Eda Mansika Kvænerfamilien sig efter nogen Tids Modstand til den officielle norske Kirke. Man kunde misunde denne Bogs Forfatter det ypperlige Stof til poetisk Behandling, han som vel bekendt med Kvænernes Ejendommeligheder og Sæder øjensynligt behersker. Begyndelsen af hans Fortælling interesserer ved livlig Naturskildring, og det Stemningsliv, den fremstiller, vækker betydelige Forventninger, om det, som vil følge. Men Bogens Hovedmangel er en rent ukunstnerisk Bredde. Den kunde omskrives paa en Tredjedel af dens Volumen. Forf. har nu den Vane med en formelig saturnisk Lidenskab at slaa alle sine Personer ihjel saasnart han har præsenteret dem for Læseren; men alle de, der kun optræde for som snarest at dø, kunde fortræffeligt spares. Bogen har en enkelt slaaende sand og med Dygtighed udført Karakter, Valdemar Rask, men dens Hovedkarakterer staa ingenlunde klart. Et rent umenneskeligt Motiv til at forlænge Romanen, har Forf. fundet deri, at Helten uden al foregaaende Begrundelse pludselig meddeler sin Elskede, at han ikke kan ægte hende, da hans „Tro" er kommen ham afhænde, for saa endelig ved Slutningen, ligeledes uden al Motivering, at underrette hende om at den samme Tro lykkelig har indfundet sig igen, og at al Strid mellem den og Fornuften er ophørt.

„Fornuften i Strid med Troen" er Titlen paa et Skrift af A. Køedt, som det er vanskeligt at læse end sige at forstaa. Bogen fremstiller, saavidt vi kunne skønne, en fritænkersk og en ortodoks Livsanskuelse i Strid med hinanden. Som Prøve paa Fritænkerens Stil anføre vi følgende utrolige Strofe mod Cølibatet:

Og Nonnen! som tror, at Forsagen er en Pligt,
Læg Øret til Barmen, og Lyden
Fortæller i jamrende Toner tydeligt
Naturlovens Dom over Dyden.

Ved Ordet Lyden staar der en Stjærne (*) og under Teksten Ordet: Blegsot-Symptom. Ligesom Versene i Bogen frembyde visse Lighedspunkter med Prosa, saaledes er Bogens prosaiske Del for det Meste Vers; til Eksempel kan dette Stykke tjene:

„Du taler sandt, der kæmpes mange Kampe — naar Barnets Tro besejres af Forstanden — fordunkles Haabets Sol og Himlen bliver mørk — men før den kan besejres, maa Troen være til — og er den til, saa er dens Tab — et Tab, som Sjælen føler. — Din unge Ven gik bort, hvor tidt — han ses igen paa dette Sted — det kan jeg ikke sige.

Vi tilstaa forøvrigt ikke at have kunnet arbejde os igennem hele denne Bog, end ikke ved Hjælp af den Vejledning, som Forf. selv paa Bogens sidste Side har givet i Skikkelse af en tænkt Recension, og i hvilken det hedder, at „som de fleste lignende Skrifter kan ogsaa foreliggende anbefales den Kreds af Læsere, for hvilken det navnlig synes at være skrevet.“ Denne slaaende Sætning finder sin Anvendelse paa en Samling Digte af Nicolai Bøgh, der begynder med en Selvkarakteristik ligesom Hr. (eller Fru) Køedts Bog endte dermed. Vi anføre følgende Strofer af Indledningsdigtet:

Jeg er saa svag og lille,
Jeg er saa lidet sand,
Og det: tilgavns at ville
Jeg ikke lære kan;
Kun liden Frugt vil bære
Mit eget Væsens Lænd,
Jeg sidder her i Lære
Hos Verdens vise Mænd.

Men jeg vil stadigt stræbe
Igennem alle Trin
Med al min Magt at dræbe
Ethvert Bedrag og Skin
Og ud i Verden vandre
Og altid være dér
Saa ærligt blandt de Andre
Mig selv, som jeg er her.

Heldigst er denne Forfatter i Udtalelsen af bløde, hengivelsesfulde Stemninger. Mindre heldig forekommer han os som Polemiker, f. Eks. i disse Ord om Ludvig Bødtcher:

Han øded ikke sin Lyres Skat
Til snildt Forstanden at fange,
Eller „sætte Problemer under Debat“
Eller synge politiske Sange.

Noget vel officiel er maaske hans Julehilsen, „skrevet Julesøndag til Illustreret Tidende som Tekst til Portræter af

Kongen af Danmarks fire ældste Børnebørn, Tronarvingerne i Danmark, England, Rusland og Grækenland". Pladsen tillader os kun at anføre en enkelt Strofe:

Lad Barneglæde, Julefryd
Hos disse Kongebørn faa Lyd
Og skabe lyse Minder.
Det vil dem give Vingefang,
Naar de skal stige op engang
Til Magtens høje Tinder.

Den Digter, til hvilken Hr. Bøgh i disse Sange nærmest slutter sig, er utvivlsomt Hr. Etatsraad H. P. Holst, saaledes som hans Poesi fremtræder i Lejlighedsdigtene fra de senere Aar. Fra hans tidligere og ulige kraftigere Periode bringer denne Jul en smuk Samling Udvalgte Digte, som alle ere trængte igennem, alle ere kendte og fortjene at være det. Til den metriske Forms Fuldkommenhed svarer det sproglige Udtryks Gennemsigtighed og Renhed. Underligt nok, er den ydre Udstyrelse af en mere end spartansk Tarvelighed. Da H. P. Holst øjensynlig ikke har sit Publikum blandt den socialistiske Arbejderbefolkning, hvorfor da trykke ham paa noget besynderligt tyndt Karduspapir? og da han tilmed ganske sikkert har flere Læsere paa Skyggesiden af de Halvtreds end i hin lykkelige Alder, da man kan byde sine Tænder og Øjne alt, hvorfor da anvende saa smaabitte Bogstaver, at de indbyde til at betragte dem gennem en Loupe? Et andet Minde fra samme Tid, som Holst's Digte tilhøre, er Ludvig Bødtchers sidste Digte. Der er iblandt disse vel et Dusin Smaadigte, der ganske staa paa Højde med de tidligere kendte. De erotiske Poesier, om hvilke det vidstes, at Digteren med ungdommelig Blyhed havde holdt dem tilbage, se her for første Gang Lyset. Ganske yndigt er et lille Digt: En Aften i Hjemmet, som fortæller om, hvorledes Digteren en sildig Vinteraften trøster sig for en gammel Vens Udeblivelse ved at gennemlæse Brevene fra sin Ungdomselskede.

En Modsætning i Aand og Tone til den ældre lyriske Skoles Frembringelser danne Holger Drachmanns Dæmpede Melodier, en Digtsamling, der kommer Ibsens „Digte" meget nær i Rang. Ganske vist staar den noget under Paavirkning af Ibsen, men denne Indflydelse strækker sig kun til det rent Udvortes i enkelte Punkter og er forsvindende overfor den kraftige Oprindelighed, der her har brudt sig Vej. Det er ikke ved Tankernes Rigdom, at denne Samling staar saa højt, men ved Friskhed, Stemning og Fantasiens maleriske Kraft. Der

er enkelte Digte iblandt disse, der ville hævde deres Plads langt ud i Fremtiden ved klassisk Skønhed; et saadant er f. Eks. „Landnamsfart“, der i Parentes bemærket er forsynet med et sandt lille Kunstværk som Vignet. Her til Prøve en Strofe:

Ja Farten gaar en Sommernat
Mod Nord, mod Islands stejle Kyst;
Til Rors den bedste Mand er sat,
Den bedste Helt med bredest Bryst
Til Styrismand er kaaren.
Fjeldhøj mod Minatssolens Glød,
Som paa hans Ringsærk blusser rød,
Han staar ved Styreaaren,
Mens som en Hval paa Havets Skød
Lang-Snekken bliver baaren.

Digte som dette, som „Oktoberdrømme“, som „Vaabensmeden“ give Bogen dens Betydning. Hvor derimod Forf. vil docere en Teori, som i et „Aftenbillede“ eller i „Den sidste Sortefods Klagesang“ eller „Lægen paa Valpladsen“, naaer han ikke videre end til det Halvvejsgennemtænkte og vil formodentlig aldrig naa videre. Samlingens svageste Parti er en Række „Krigsbilleder“ fra Karl den Tolvtes Tid, der skønt de ere ganske dygtigt udførte, snarere se ud som lavede i Kraft af en Bestilling, Digteren har gjort hos sig selv end som egentlig uvilkaarlige Inspirationer. Landskabs- og Marinebillederne blandt de Illustrationer, hvormed Digteren selv har udstyret sine Bøger, staa højt over de faa Figurbilleder og ere en sand Prydelse for Samlingen.

Et af de smukkeste blandt Hr. Drachmanns Digte „Improvisation ombord“, begynder saaledes: „Snart er de lyse Nætters Tid forbi“. Vi ere visse paa, at naar Hr. Thomas Lange læser denne Linje, vil han udraabe: omen non accipio! Denne Forf.s Fortælling, De lyse Nætter, er i denne uromantiske Tidsalder et Produkt af den reneste Romantik. Forf. sætter øjensynlig ingen Pris paa Sammentrængthed eller Præcision i Udtrykket, hans Ideal er en vis svævende og syngende Stil, der godt formaar at alliere sig med det ubestemt Hemmelighedsfulde i dæmoniske Indskydelser og religiøse Stemninger. Alle Romantikens gennemgaaende Kendemærker findes her: det Hjemlige er opfattet som vidunderligt og fremmed, derfor er Hjemve Grundstemningen selv naar man befinder sig midt i Danmark; Kvindeidealet er just ikke synderlig naturalistisk, men desmere Madonna-agtigt forklaret;

endelig munde alle Følelser ud i Længsel, mens alle Farver gaa op i et Clair-obscur.

Schön ist romantische Poesie
Doch was man nennt beauté de nuit.

Aandsbeslægtet med denne Roman er den store Fortælling Livslænker af Jean Pierre, der repræsenterer en anden Gren af den romantiske Aandsretning. Den fremstiller Askesen som nødvendig Bod, Flugt fra Verden til Klosteret som Idealet. Kun i sin Egenskab af Protestant kan Bogens Helt ikke forblive i Klosteret og Bogens Forfatter ikke tage Retningens sidste Konsekvenser. Med den asketiske Retning følger her Forkærligheden for den egentlige Rædselsromantik, det Hele er en stor Skæbnetragedie, hvor Familieskæbnen i Kraft af en mystisk Lov sætter sin Jærnhæl paa Individets Nakke, og som Romantiken i Tyskland ikke var tilfreds, før den fik Individets Enkeltliv udparcelleret i en Række af jordiske Eksistenser, saaledes er her Heltindens Liv splittet i to, ved et Mellemrum af levende Begravelse og Genopvaagnen til Dagens Lys. Højst karakteristisk er ogsaa hos Helten Sammenvævningen af katolske Tendenser med yderst jordiske Drifter, til Bekæmpelse af hvilke han i Stil med Middelalderens Flagellanter, bestandig maa hudflette sit eget Jeg paany.

Tør man, uden at betragtes som upatriotisk, anse Balzacs Fa'er Goriot for en bedre Bog end nogen af disse? Det er en Skildring af det franske Samfund omkring 1830. Værket har uhyggelige og oprørende Partier, men staar som et Monument om dets Forfatters omfattende Geniblik. Stoffet er grebet og formet med Kæmpehaand. Overfor det samme Samfund, til hvis opvartende Kammertjener Scribe gjorde sig, stod Balzac som Anklager, Defensor, Dommer og Profos; hvor Scribe skummede Fløden, der saa' han tilbunds.

Blandt de mange af Balzacs franske Arvetagere er en af de interessanteste sikkert Octave Feuillet. Hans nyeste Roman, Et Ægteskab i den fornemme Verden, er vel næst efter Gustave Droz's Babolain det ypperste, Frankrig har præsteret i Romanfaget siden Krigèn, Dens første og bedste Halvdel ser iøvrigt ud som var den skrevet mange Aar før den ulige svagere Slutning. Skønt det Ægteskab, der fremstilles, er et aristokratisk, er dets Historie dog typisk for det franske Ægteskab i det Hele; Bogen skildrer, efter at have lagt alle Forhold og Betingelser saa gunstigt tilrette

som muligt, de Kollisioner, som nødvendigvis maa opstaa mellem to Ægtefæller, af hvilke den ene er fuldt udviklet som Mand, medens den anden som Kvinde i Virkeligheden endnu er et Barn, hvis konventionelle Opdragelse mindst af alt har gjort hende skikket til Hustru og Moder.

Paa den Tid under Kejserdømmet, da de forskellige Medlemmer af den kejserlige Familie forsøgte at knytte de mest fremragende Navne i Literaturen til deres Kredse, var Octave Feuillet, ved det lette katholske Anstrøg, der dækkede hans verdslige Elegance og ved sin Indviethed i de aristokratiske Raffinements Kejserindens erklærede Yndling, medens den saakaldte „røde“ Prins tilligemed Prinsesse Mathilde dannede sig en Æresgarde af Skribenter som Renan, Gautier, Sainte-Beuve, Taine. Den sidste er efterhaanden næsten helt bleven omplantet paa dansk Grund, nu er Turen endog kommet til et af hans Ungdoms lettere Værker: Rejse i Pyrenæerne, som Doré har forsynet med en Række fortræffelige Illustrationer. Skønt Taine foretog sin Rejse, fordi hans Læge foreskrev ham nogen Tids fuldstændige Hvile imod Følgerne af aandelig Overanstrængelse, viser hans Beskrivelse af Rejsen dog, hvor umuligt det har været ham at ligge ledig. Efter sin Vane har han givet sig til at fordybe sig i de Egnes og Steders Historie, hvor han opholdt sig, og har sammensmeltet sine Indtryk af de gamle Krøniker med de Indtryk fra den ydre Natur, som ingen nulevende Franskmand har gengivet mere energisk end han. Den fantastiske Virkning af Dorés Tegninger supplerer paa en meget harmonisk Maade Taines realistiske Tekst og Forfatteren og Kunstneren mødes fuldstændigt i Forkærligheden for grelle og mørke Særsyn, det være sig i Historien eller i Naturen. Ingen af dem nægter sig den yderste Effekt og begge ere for overlegne til at jage efter den, hvor den ikke frembyder sig paa deres Vej. Men sydfranske og nordspanske Krøniker i Forening med Pyrenæerbjærgenes vilde Naturscener afgive uden megen Søgen vekslende Rækker af Tableaux vivants. Det andet store, af Doré illustrerede, Værk: Spanien i ældre og nyere Tid, hvis Original ikke er os bekendt, staar saavidt man af første Hæfte kan dømme ved sin Tekst betydelig tilbage for Taines, men overgaar til Gengæld hans Rejse ved de i større Maalestok udførte pragtfulde Illustrationer. Der findes her en Scene paa et Skafot, hvor et ynkeligt Ladegaardslem af en Forbryder kvæles bagfra af en barbenet Bøddelknægt, medens en mager Præst foran ham, med himmelvendte Arme skænker

ham Religionens sidste Trøst — alt dette omgivet af Bajonetter og Munkehætter, der rage op over Skafottets Rand, — et Billede som ved sin fuldstændige Objektivitet gør et uforligneligt tragi-komisk Indtryk. — Fra Fransk ere endnu to Bøger oversatte: Bibelske Studier af F. Godet, hvis første Hæfte drejer sig om Englene, om Livets Udvikling paa vor Klode, men især om Skabelsen i de seks Dage. Englene afhandles under fire Synspunkter: 1) Englenes Tilværelse og Natur, 2) deres Udviklingsmaade, 3) det Forhold, hvori de staa til hinanden indbyrdes, 4) det, hvori de staa til os. For kortelig at angive sin Opfattelse af Englene, foreslaar Forf. sin Læser at tænke sig en Stige oprejst for os: „Paa det nederste Trin staar Arten uden Individ, paa det næste Individet i Arten; højere oppe Individet som frigør sig for Arten; paa det øverste Trin endelig Individet uden Arten, Englen.“ Efter vi at have læst denne sidste Definition, er for os al Tvivl forsvunden om at de bevingede Væsener, der pryde forskellige af de ved Julen udkomne Digtsamlinger, ogsaa ere virkelige og reelle Engle. Af Godets nok saa talentfulde Modstander, F. Buisson, er udkommet: Den bibelske Historie i Folkeskolen. Dette Skrift er et gediegent og lærerigt Indlæg i Spørgsmaalet om Religionsundervisningen, gennemtrængt af en alvorlig, sædelig Følelse, udstyret med en Række kraftige og uigendrivelige Bevissteder, forfattet af en Mand, hvis Alvor og Modenhed er hævet over enhver Tvivl, og dersom man endnu behøvede et Vidnesbyrd om, hvilken ond Samvittighed den frie Forsknings Modstandere have overfor Bøger af denne Art, vilde man have ét i den almindelige Tavshed, som hertillands er bleven iagttaget om denne lille Bog, der i Schweits allerede har naaet seks Oplag. Ja sikkert er der en stor Forskel paa Forholdene hertillands og i Schweits. Ikke blot at man her tier den Art videnskabelige Undersøgelser tildøde, som der modtages med Velvilje og Varme, men man anstiller sig hertillands, som fandt man uanstændige og skandaløse Skildringer af det erotiske Forhold i Digterværker, som det i Schweits ikke er faldet den smudsigste Skribler ind at besudle. I forrige Maaned udkom Schweitsernoveller af G. Keller, der unægtelig ikke havde været forsigtig i Valget af sin Oversætter. Uheldigvis faldt Bogen først ihænde paa en Recensent, der aldrig havde hørt dens Digter nævne, og da det var billigt, at Oversætteren bødede noget derfor, bemærkede han, efter ligesom Poul i „Lygtemænd“ at have søgt om

Sandheden i et Leksikon — hvad vare visse Anmeldere uden Leksika! — at det var temmeligt vildledende, naar Keller i Fortalen betegnedes som en levende Skribent, da han dog var død for femten Aar siden, at sige medmindre Leksikonet havde Trykfejl. Hr. Ploug, der vilde have været end mere uvidende om Keller, hvis det var muligt at vide mindre end Ingenting om ham, optog Beskyldningen mod Oversætteren for at have sagt vitterlig Usandhed i den Meddelelse, at Keller ønskede sig oversat af ham, med den vittige Tilføjelse, at Ønsket vel maatte være udtalt ved Testamente. Hvilken misundelsesværdig Kunst, i den Grad at kunne slaa Mønt af sin egen Uvidenhed, at man kan omsætte den i ærerørige Beskyldninger! Heiberg har Ret, naar han etsteds siger, at visse Folk selv om de vide, at Gendrivelsen af deres Ord maa følge otte Dage efter, dog aldrig kunne nægte sig den Fornøjelse. at gælde for Triumfatorer en Uge igennem. Samtidig med Schweitsernovellerne udgav deres Oversætter fjerde Bind af Hovedstrømninger i det nittende Aarhundredes Litteratur: Naturalismen i England, et Skrift om hvilket vi heldigvis ikke behøve at sige alt det gode, vi tænke derom, da vi have bragt i Erfaring, at der i al Stilhed forberedes en Række af rosende men upartiske Anmeldelser af d'Hrr. C. P., C. R., R. S., S. M. og andre sagkyndige Dommere.

Ved en ubegribelig Ideassociation falder i dette Øjeblik Thackeray's Snobberne os ind, der ligger for os i Oversættelse af Hr. Watt. Denne Bog er en af de klassiske, der har stemplet en hel Menneskerace med et nyt Navn og leveret Racens Psykologi. Det er et af de Skrifter, man ikke bør læse i ét Træk, thi Fremstillingen lider unægtelig af nogen engelsk Bredde, men hvis man f. Eks. til sin Morgenkaffe efter at have nydt sit „Dagblad", vil læse et eller andet ganske lille Kapitel deraf, vil man sikkert have den rette Fornøjelse deraf. Dersom man iøvrigt højere op ad Dagen skulde have nogle Timer tilovers til en mere sammenhængende Lekture, kunne vi paa det Varmeste anbefale Turgénjews Skitser af en Jægers Dagbog. Det er en Række Ungdomsstudier fra den Tid af, da Turgénjew vel allerede havde det hele poetiske Indhold, som aldrig fattes hos ham, men endnu ikke af Franskmændene havde lært at sætte sine Skildringer i Glas og Ramme. Turgénjew ligesom Herzen blev Skribent under Indtrykket af den usalige Udespærren fra Evropas Kultur, som i Rusland bevirkede de Livegnes fuld-

komment dyriske Tilstand under et brutalt Tyranni, Landejendomsbesiddernes sletferniserede Raahed, og den Følelse af Hjemløshed og Hamletsk Udygtighed til Handling, som greb enhver af de Yngre, der fra Udlandet vendte hjem med Reformideer. Der hviler en sørgmodig Stemning over disse Historier, svarende til det russiske Landskabs melankolske Karakter; det er endnu ikke Mesterværker, men det er geniale Udkast.

Gustav Freytag er en Forfatter, der i sin Ungdom befandt sig i en lignende polemisk Stilling til Magthaverne i sit Fædreland som Turgénjew i sit. Hans tidligste Arbejder som Lystspillet „Journalisterne“ (et Stykke vort kgl. Teater, uden at tage Skade paa sit gode Navn og Rygte, meget godt kunde have opført for tyve Aar siden) eller „Valentine“ bære Spor af den politiske Stemning omkring 1848. Han er Forfatter til store Romaner, der før Spielhagens og Heyses Tid i Forening med Auerbachs ansaas for Tysklands bedste, og i de senere Aar har han paa dobbelt Maade fremstillet Tysklands Middelalder, dels i et meget lærd og grundigt historisk Værk, dels i en Trilogi af interessante historiske Romaner, „Forfædrene“, af hvilke den i. disse Dage oversatte Ingo udgør det første Led. Ingo foregaar i Midten af det fjerde Aarhundrede, Ingraban i den første Halvdel af det ottende, Immo i Begyndelsen af det ellevte og Iwo i den første Halvdel af det trettende. I Anledning af den overvættes højtidelige og gammeldags Stil, hvori disse Romaner ere affattede, skrev engang Paul Lindau: „Smukt klæder det Heltene i „Forfædrene“, at deres Navne begynde med et I og ende med et O. Ingo hed Vandalen, der blev en Fælle af Hr. Answalds Hird, Immo kaldte den Tapre sig, der fór hardt frem mod Dekanen Tutilo, Iwo er Navnet paa den frie Herre i Thüringen, der i Værkets tredie Del med Haand og Mund fæster sig en ædel Mø. Maaske vil samme Jord og Grund engang i Tiden betrædes af en ædel Hr. Indigo.“ Denne Spøg rammer sikkert Fortællingens Achilleshæl, men under Stilens Monotoni skjuler sig stor Dygtighed i Affattelse og Skildring af fjærne Tider. Vi for vor Del foretrække iøvrigt at høre Historie fortalt af en Videnskabsmand med Fantasi, for at se en Digter belæsse sig med historisk Lærdom. De nysudkomne Historiske Skitser af Tr. Lund ere i høj Grad livfulde Mønstre paa historisk Detailmaleri. Denne Forfatter forstaar fortræffeligt at aflokke ethver Stof han vælger, en interessant psykologisk eller kulturhistorisk Side.

Han keder aldrig; men det forekommer os, at han er vel tilbøjelig til i den tilfældige Bagatel, der nu og da kan være opbevaret som et Symptom paa forbigangne Dages Sindsbevægelser, at se et meget sigende Dokument. Er hans Læsning af Kristian den Fjerdes latinske Stile i Afhandlingen om denne Konges Besøg hos Tyge Brahe ikke noget vel subjektiv og vilkaarlig? I det større Værk, han stiller i Udsigt, vil Emnets Natur sikkert tvinge ham til at dvæle mere ved Tidens store almindelige Grundlinjer og mindre ved den enkelte, fristende Anekdote. Hans Tilbøjelighed til det enkelte slaaende Træk bevirker nu, at han nøjes med en enkelt Bestemmelse for den historiske Figur, som naar han sammenfatter Peder Oxes hele Statsmandsdygtighed i Egenskaben Smidighed, istedenfor at give Læseren et sammensat Billede af Mandens hele Natur og Væsen. Havde man for de foregaaende Aarhundreders Vedkommende her i Danmark saadanne Hjælpekilder, som fremtidige Historikere ville have med Hensyn til vort, vilde Opgaverne være lettere at løse. Heldigvis er man i de sidste Aar begyndt at udgive store Samlinger Memoirer og Breve. Blandt disse indtager Nogle Blade af Mynsters Liv og Tid en betydelig Plads. Her findes en kort Brevveksling mellem Grundtvig og Mynster, i hvilken man ser den første gøre Tilnærmelsesforsøg overfor sin Kollega og blive afvist, men det maa tilstaas, at disse Forsøg ere ledsagede af saa nærgaaende Tvivlsmaal med Hensyn til Oprigtigheden af Mynsters Ortodoksi, at man ikke kan undre sig altfor meget over Svarets Tone. Det er ganske karakteristisk for Tidsalderen herhjemme, at se de mange korresponderende Præsters Forargelse over Schleiermacher og Fryd over Hengstenberg. Enkelte Billetter fra S. Kierkegaard til Mynster ere holdte i en hæslig krybende Tone. Et interessant Aktstykke er Mynsters Redegørelse for sit Forhold ved Grevinde Danners Vielse. Fra og til Fru Rahbek findes en hel Gruppe af Breve; det er kedeligt at maatte indrømme, at Kamma Rahbeks Personlighed ingenlunde vinder i ny Tiltrækning ved disse mange nye Bidrag til dens Karakteristik. Hendes Jargon er i Længden altfor trættende; det er naar alt kommer til alt ikke saa særdeles morsomt, bestandigt at høre Baggesen kaldt for Jaggesen, og det er en Smule affekteret bestandig at kalde Affektation for Mjøsen. Dog som hun var, havde hun uden nogensinde at offenliggøre en Linje, større Indflydelse paa sin Samtid end alle vore Dages skrivende Kvinder tilsammen. Der ligger for os ikke mindre

end fem Bind Damefortællinger af forskellig Værdi, men alle med det samme forsagende Præg. Det maa man lade vore skrivende Damer, at mandhaftige ere de ikke, man kan vride disse Bøger som man vil, man faar ikke andet end Resignation ud af dem. En skildrer et livsglad og lidt pyntesygt Pigebarn, (Margrethe i Fortællinger af B. H.) vips maa hendes Fader gaa Fallit og hun selv tye ind i den eneste Nødhavn, Guvernantepladsen, en anden fremstiller med „et alvorligt Sind" en trodsig og lidenskabelig Natur og hun straffes for sin Ubændighed ved at gaa tilgrunde i det jammerligste Ægteskab med en Mand, der ikke er stort bedre end en Sjover, en tredje (Marie Colban) er ikke istand til at finde nogensomhelst anden reel Opgave eller Gerning for sine Heltinder paa denne Jord end enten at underkaste sig et uretfærdigt Tyranni eller sidde med Hænderne i Skødet under Tro paa et Hinsides. Bedst skrevet af disse Noveller er den af M. Goldschmidt med et Forord forsynede Kvindehistorie, den er fortalt paa en sluttet og sammentrængt Maade og med en Del smaa fine psykologiske Iagttagelser i Udgiverens Stil. En og anden Enkelthed overrasker dog ved den umotiverede Brutalitet, der er tillagt de Talende: den unge Piges Karakteristik af Lauras Familie (S. 11) og de mange Hentydninger til Kaptajnens Ønske om at blive af med sin Kone for at gifte sig med Laura (68 følg). — Den engelske Damenovelle, Kate, er et kødeligt Sødskendebarn til de danske, den synes skrevet til Advarsel for uartige Børn og haardhjærtede gamle Jomfruer og anbefaler Resignation saavel for Børn som for Voksne.

Skønt Julen utvivlsomt har bragt ikke faa Børnebøger, er der ikke blevet tilsendt os mere end én enkelt: Tusind og én Nat, for første Gang i fuldstændig Oversættelse (fra Tysk). Det vilde maaske have været bedre, hvis man havde valgt at oversætte disse Eventyr efter den store engelske Arabist Lanes Udgave, der er forsynet med Illustrationer udførte med sand arkæologisk Kundskab, medens den nuværende danske Oversættelse har meget maadelige Tegninger. Tusind og én Nat er sikkert én af de mest underholdende Bøger for Børn. Da vi nylig betegnede Ingemanns Romaner som en mindre sund Børnelæsning, kaldte „Fædrelandet" dette „et Spark til en af den danske Literaturs døde Løver." Det var saalidt et Spark som Ingemann var en Løve; uden at gaa nogen Afdød (Løve eller Lam) for nær, tør vi maaske atter fremsætte den Mening, at Fortællinger, der i høj Grad

ophidse Fantasien ved overnaturlige Rædsler, ofte have en skadelig Indvirkning paa Børn.

Vil man iøvrigt have en i høj Grad ufantastisk Læsning, da tage man et af Thyregods Skrifter for sig. Det synes ejendommeligt for de folkelige Forfattere, at de føle en Trang til at anbringe deres Portræter paa Bindet af deres Værker. Hr. Drachmann og Hr. Thyregod mødes heri. Den Første præsenterer sig med vildt flagrende Kunstnerhaar og Sømandssløjfe, den Anden med glatredt Haar, tænksomt Udtryk og hvidt Halstørklæde. Hr. D. ser smukkere ud end Hr. Th., men Hr. Th. ser folkeligere ud end Hr. D. Om det sidste Billed ligner skulle vi lade være usagt, det første gør det i ethvert Tilfælde ikke. Hr. Thyregods Skildringer ere Realisme i dette Ords mest bogstavelige Forstand; det er som Forf. udtrykkelig forsikrer altsammen virkelige Begivenheder og den største Forandring, han synes at have foretaget med Stoffet, er den højst besynderlige, at lade alle sine Bønder tale Købstaddansk. Saadanne Bøger have en ikke ringe kulturhistorisk Værdi som Materiale til Bondestandens Historie i vor Tid og som nødvendige Bidrag til Forstaaelse saavel af den religiøse Vækkelse iblandt Landboerne som af deres politiske Liv. Man ser hvorledes Religionen tilfredsstiller deres Trang til Poesi og hvorledes den intellektuelle Traug, som Dagens haarde legemlige Arbejde levner Rum for, imødekommes af den politisk-demokratiske Agitation. Overfor Thyregod tager Erik Bøgh sig endnu mere københavnsk ud end ellers. Hans større Værk „Jonas Tværmoses Ærgrelser" lader sig nærmest sammenligne med det bekendte tyske Skrift: „Kleine Leiden des menschlichen Lebens" af Plinius den Yngre. Det er en Produktion, der staar paa Grænsen mellem Journalistik og Poesi. Hvis Forf. havde været engelsk, vilde en Bog som denne ganske sikkert først have set Lyset som løse Artikler i Vittighedsbladet „Punch", og saa interessant det end er at se, hvorledes Forf. selv har tænkt sig sine Skitser illustrerede, vilde de sikkert da ved Illustration af øvede Kunstnere have vundet meget. Bogen er et sandt Arkiv af menneskelige Smaalatterligheder og Smaaforlegenheder, opfattede med et nervøst Menneskes næsten overnaturlige Modtagelighed for Sligt og ligefuldt beskrevne med et Humør, der ingenlunde tyder paa Nervelidelser.

Den af Julebøgerne, der sidst er kommen os ihænde, er Dramet Fulvia af Kaalund, der som Lyriker har er-

hvervet sig en saa fortjent og fuldtberettiget Anerkendelse. Det er et Vovestykke af en Mand, der i én Kunstretning staar saa højt, i en modnere Alder at forsøge sig i en anden. Fulvia er et fantastisk Skuespil, hvis romantiske Stof er af den Art, som Calderon har sin Glæde af at bearbejde dramatisk. Heltinden er en Art Hypatia eller Corinna, der under Handlingens Gang aabner sit Hjærte for Ydmyghed og Elskov. Den bedste Del af Stykket er Diktionen i de versificerede Partier, der ofte naaer en høj lyrisk Skønhed; dets svageste Side er den egentlig dramatiske Knokkelbygning, idet enkelte Personer som de to Tvillingbrødre, der beundre Fulvia, ere overflødige for Handlingens Gang, andre, der faa stor Betydning for den som Fryne, først indføres i sidste Akt i det Øjeblik, de skulle bruges. Stykkets Glanspunkt er det Sted, hvor Fulvia, efter at være bleven Kristen, ved Nattetid nærmer sig sin egen Statue for at knuse den med en Hammer, ser den romerske Prokonsul, der elsker hende, trykke sine Læber mod Støttens Mund og saa selv overvunden af sin Kærlighed kaster Hammeren og kysser Billedstøtten paa det Sted, som blev berørt af hans Læber.

Det forstaar sig, at en Udsigt som denne ikke gør Fordring paa at levere en Detailkritik, men der lader sig uddrage visse almindelige Resultater af den. Hvad Aaret bringer er dels sildige eller posthume Produktioner af vor Literaturs Veteraner, for hvilke vi Alle nære Pietet, men af hvilke intet egentligt Nyt mere er at vente, dels Romaner og Fortællinger af Mellemgenerationens Forfattere, der endnu næsten gennemgaaende hylde den andensteds for saa lang Tid siden afblomstrede romantiske eller idealistiske Stil, dels endelig poetiske eller historisk-kritiske Frembringelser af den efterromantiske Generation, hvis Organ nærværende Tidsskrift stræber at være. Endelig komme hertil de oversatte Værker, der i Regelen alle repræsentere det samme Sæt af kunstneriske og videnskabelige Principer, som bryder sig Bane hertillands. Og her maa man tillade os en Slutningsreplik pro domo, udtalt i den forsonlige Aand, der stemmer med Æmnets Vigtighed. Hvorfor ville Repræsentanterne for de modsatte Synsmaader vedblivende med en saadan Hadskhed, stræbe at tage Livet af det dog saa seiglivede Nye? Hvorfor sværte som usædeligt eller foragteligt det, som man ved et nøjere Studium deraf vilde se baaret af en Moral og en Kunst, hvis første Elementer man end ikke har forstaaet eller gjort Forsøg paa

at forstaa? Er dette sømmeligt, er det endog blot retfærdigt? Vi forlange slet ikke af Fortidens Talsmænd, at de skulle give os Ret, naar vi have Ret; vi forlange kun af dem, at de skulle føre Polemiken som dannede Mænd. I Anledning af Kellers ovennævnte Noveller bemærkede „Fædrelandet“, at hvad Oversætteren „mest af Alt syntes at ligne, er en literær Forretningsmand, der gør i Tidens Modevarer, eller en rodløs Plante, som driver med Strømmen“, og „Dagbladet“ forbedrede dette derhen, at Benævnelsen „rodløs Plante“ var urigtig. „Men,“ fortsatte det, „der gives Planter, som ere endnu værre farne; det er dem, som have fæstet Rod i Urenhed og Raadenskab.“ Vi tro at alle Parter kunne være enige om, at Injurier kun kunne give Kampen mellem Gammelt og Nyt en unødig Bitterhed og let forvandle den til det uværdigste Mundhuggeri. Vor Literatur vil endnu længe have sit Centrum i denne Kamp. Men den bør føres sømmeligt saavel af den Part, der har Ret, som af den, der har Uret. Den, der har Ret, sejrer nok uden Skældsord, og hvad den, som har Uret, angaar, da gælder Voltaires sande Ord:

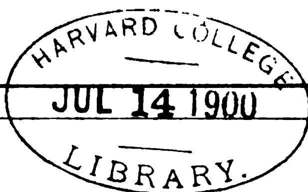
Il ne suffit pas d'avoir tort; il faut être poli.

Red.

Indhold.

I Redaktionsanliggender bedes man henvende sig til Cand. mag. E. Brandes, Kongens Nytorv 10, 2den Sal, hvorhen ogsaa alle Bøger og Blade, Tidsskriftet vedkommende, ønskes sendte.

Dette Tidsskrift udkommer i maanedlige Hæfter paa gennemsnitlig 5 Ark til en Pris af 6 Kroner halvaarlig. — Subskription, som er bindende for ét Bind (6 Hæfter), modtages i alle Boglader i Danmark, Norge og Sverig samt paa de kgl. Postkontorer.

Det nittende Aarhundrede.

Maanedsskrift

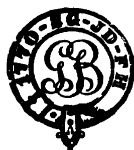
for

Literatur og Kritik.

Udgivet af

Georg Brandes og **Edvard Brandes.**

1876. — Februar—Marts.

København.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

Nutidsspørgsmaal i Strafferetsplejen.

(Slutning).

Videnskabelig staar det fast, at den gældende franske og tyske Straffeproces er en inkvisitorisk Proces. Den Tid er forbi, da man endnu var naiv nok til at tale om en „Anklageproces med Inkvisitionsprincip“ uden at opdage den Meningsløshed, som ligger i denne Sammenstilling. I Erkendelsen heraf tales der nu til Dags om en „Inkvisitionsproces i Anklageform“. Men med en Form, der intet forandrer i Processens Væsen, kan man da heller ikke mene at have opnaaet nogen væsentlig Reform eller at have tilfredsstillet de Retfærdighedskrav, der førte Samfundet til at fordre en ny Ordning af Strafferetsplejen. Fordringen er derfor nu: en virkelig Anklageproces, Opgivelse af Inkvisitionsprincipet baade i Hovedforhandlingen og i Forundersøgelsen.

Det, der trods Hovedforhandlingens Anklageform gør den franske og den tyske Proces til inkvisitorisk og bestemmer deres hele indre Anlæg, er den Omstændighed, at de ikke have villet opgive den Sætning, at Staten har et Retskrav paa at benytte den sigtede som Bevismiddel, at de følgelig have bibeholdt det inkvisitoriske Forhør. Denne ene Sætning har ført de andre for Forhørsprocessen ejendommelige Brud paa de første Rettergangsgrundsætninger med sig. Med Opgivelsen af den forsvinde ogsaa disse eller kunne uden Vanskelighed fjærnes.

Med Rette ser den almindelige Opfattelse derfor hele Reformens Kærne i Spørgsmaalet, om hint Forhør skal vedblive eller ikke.

Hvorledes forholder Sagen sig nemlig, naar det inkvisitoriske Forhør bevares?

I Hovedforhandlingen maa Forhøret over den sigtede blive Sagens Tyngdepunkt, Hovedopgaven. Førelsen af andre Beviser bliver kun et Akcessorium. Der begyndes da med dette Forhør, saa snart Anklagen er oplæst. Ifølge denne Forhørets Plads maa det tage Oplysningerne fra Forundersøgelsen til Udgangspunkt, og der bliver Trang til Oplæsning af en motiveret Anklageakt, der orienterer i disse Oplysninger og vejleder Inkvirenten, Rettens Formand. Idet endelig dette Forhør, som er Hovedakten, foretages af Rettens Formand, medfører det som sin naturlige Konsekvens, at ogsaa de senere akcessoriske Forhør over Vidnerne lægges i dennes Haand, og at Forsvareren saaledes først kommer til Orde, naar alt det, hvorpaa det væsentlig kommer an, er gjort.

Forhøret under Hovedforhandlingen sker offentlig. Derpaa er ikke at tænke under Forundersøgelsen. Med denne Forværrelse af Situationen for den sigtede er iøvrigt Forholdet ganske ens. Dommeren forhører paa Grundlag af Oplysninger, som kun eksistere for ham. Naturligvis bliver der ikke her Tale om en akcessorisk Bevisførelse eller om en Forsvarsudtalelse til Slutningen. De komme kun til i Hovedforhandlingen, fordi Sagen her skal paadømmes.

Den hemmelige inkvisitoriske Forundersøgelse og den offentlige inkvisitoriske Hovedforhandling med alle deres af Forhørsprincipet flydende Brud paa processuel Retfærdighed mod den sigtede ere saaledes den naturlige Konsekvens af Udgangspunktet: det offentliges Ret til at bruge den sigtede som Bevis imod sig selv.

Da al Skaden kommer fra det inkvisitoriske Forhør, er det let forklarligt, at mange have taget Ordet for, at det bedste Middel til at raade Bod paa Ondet vilde være at afskaffe et hvilket som helst Forhør over den sigtede og kun tilstede det ene Spørgsmaal til ham, naar Anklagen var oplæst, om han erkender sig skyldig eller ikke. At Kuren er radikal, er vist. Men den bortrydder det gode med det onde, og den er ikke nødvendig. At afskære Benyttelsen af den sigtede som frivilligt Bevismiddel, er der ingen retlig Grund til, og at det vilde være lidet heldigt, er tidligere paavist. Kun hvis det maatte indrømmes, at Tilstedelsen af et Forhør overhovedet lægger Misbrugen saa nær, at man forgæves vil forsøge at opstille Garantier mod denne, vilde Forslaget være begrundet. Men Beviset herfor kan ikke føres. Det vil en nærmere Betragtning godtgøre.

Det inkvisitoriske Forhør er det Forhør, som hviler paa Regelen om den sigtedes Retspligt at lade sig bruge som Bevismiddel mod sig selv, og som har til Øjemed at faa ham til at opfylde denne Pligt. Det ejendommelige ved det er, at det tager sit Udgangspunkt i en forud fattet Mening hos Inkvirenten om Sandheden, som har sin Rod i Oplysninger eller Grunde, der kun eksistere for ham, og at det som Følge deraf efter sin Tanke maa fortsættes, saa længe denne forud fattede Mening ikke er rokket. Det er denne Voldgivelse til Inkvirentens subjektive Udgangspunkter, hvori Faren og det mod Retsprinciper stridende ligger. Thi det er en Voldgivelse til Vilkaarligheden.

Ganske anderledes forholder det sig med det Forhør, som har til Udgangspunkt Oplysninger, der foreligge for den sigtede, og som han selv maa føle sig opfordret til at svare paa, ligesom ethvert fornuftigt Menneske, der hører disse Oplysninger, venter et Svar af ham derpaa. Naar Dommeren æsker et saadant Svar, behøver deri hverken at ligge eller deraf endog blot at fremskinne

nogen forud fattet Mening om Sagens Sammenhæng. Han formulerer kun et Spørgsmaal, som det, der objektivt foreligger, lægger i Munden. Heri ligger da ogsaa den let kendelige Grænse for Forhøret. Naar der er svaret paa alt det, der objektivt foreligger for den sigtede, saa er der ikke mere at spørge om. Her er intet Rum for Dommerens subjektive Vilkaarlighed.

Det kommer derfor aldeles væsentlig an paa Forhørets Plads i Processen. Forhøret maa ikke gaa forud for Bevisførelsen; det bør følge efter denne, ɔ: efter at de uafhængig af Forhøret til Raadighed staaende Beviser ere fremførte i Retten i den sigtedes Nærværelse. Heraf bliver det da en Følge, at denne Bevisførelse bliver Hovedsagen. Der behøves under denne Forudsætning i det højeste kun at tilføjes en udtrykkelig Udtalelse i Loven mod at udstrække Forhøret ud over den ved Bevisernes Indhold givne Grænse, for regelmæssig at fjærne al Anledning eller Fristelse til at gaa videre. Som Betryggelse kommer hertil den under den samme Forudsætning ligesaa naturlige som betydningsfulde Garanti: Forhandlingens Offentlighed.

At en virkelig Anklageproces ikke blot bliver mulig, men endog paatrænger sig som den naturlige Ordning, naar Forhøret ophører at være inkvisitorisk og kommer paa den Plads, det som Følge heraf maa indtage, vil en nærmere Betragtning af Straffesagens to Hovedbestanddele vise. Det er naturligt først at paavise det ved Hovedforhandlingen, hvor den i den nyere kontinentale Proces gældende Anklageform allerede frembyder Rammen, og hvor Reformen, skønt gennemgribende nok, derfor støder mindst de tilvante Forestillinger.

For det første bortfalder Oplæsningen af en motiveret Anklageakt og erstattes ved en kort Anklageformel uden Motivering. Behøves hin Anklageakt ikke som Indledning til et Forhør, mangler der al Retfærdiggørelse for Oplæsningen af et saadant Beviserne foregribende

Partiskrift. Noget ganske andet er det, at en Oversigt over Anklagebeviserne bør afgives særlig, samtidig med Anklageformlen, til Underretning for den sigtede og til Vejledning for Rettens Formand i Procesledelsen. Dette, som har Sidestykker i den mundtlige Civilproces, er kun, hvad en særlig Fremgangsmaade mod den sigtede, der skal forberede sit Forsvar, kræver. Men denne Bevisoversigt vedkommer ikke selve Forhandlingen og bør altsaa ikke oplæses.

De i Anklageformlen indeholdte Paastande kræve den sigtedes Svar, om han erklærer sig skyldig eller ikke. Det er naturligt, at han dertil føjer og efter Omstændighederne ved Spørgsmaal ledes til at tilføje saadanne nærmere Forklaringer, som gøre det klart, hvorledes han i det enkelte stiller sig lige over for de i Anklagen paastaaede Kendsgerninger. Men det inkvisitoriske Forhør bortfalder; det har ingen Støtte i Anklageformlen.

Nu følge Anklagebeviserne og derefter Forsvarsbeviserne. Denne Bevisførelse vil oftest begynde meget kort Tid, efter at Sagen er paaraabt, og viser sig allerede ved sin Plads som Kærnen af Forhandlingen. Det stiller sig endvidere nu efter hele dette Forhandlingens Anlæg som det naturlige, at denne Bevisførelse, overensstemmende med Anklageprincipet, sker ved Parterne, saaledes at Anklageren fører sine Vidner, den sigtede eller i Reglen hans Forsvarer sine, med gensidig Adgang til Krydsforhør. Den, der fører et Vidne, vil indlede det med en kort Angivelse af, hvad han vil bevise ved det. Men der mangler baade Opfordring og Anledning til at forvandle denne Indledning til en mundtlig Partsfremstilling, der vilde foregribe Beviserne paa lignende Maade som Oplæsningen af den skriftlige motiverede Anklageakt. Rettens Formand har i alt Fald Magt til at holde disse indledende Udtalelser indenfor de rette Grænser. Hvert ført Anklagebevis giver Rettens Formand Lejlighed til at spørge den sigtede, hvad han dertil har at svare. Dette

Forhør er ved sin Forudsætning og Grænse udelukket fra at blive inkvisitorisk.

Idet Bortfaldet af det inkvisitoriske Forhør fører til at lægge Bevisførelsen i Parternes Haand, sikres der ikke blot Rettens Formand en til hans Stilling svarende Upartiskhed, som ikke forsvinder, fordi han har Ret til at gribe supplerende og hæmmende ind; men der vindes tillige meget betydelige praktiske Fordele. Thi det er en Sætning, som ligger i Forholdets Natur og er stadfæstet ved en uimodsigelig Erfaring, at Krydsforhøret ved Parterne er den grundigste og mest indtrængende Maade at faa Bevisets virkelige Styrke og virkelige Svaghed frem, og at den skaffer Dommerne og særlig Nævningerne det mest levende Indtryk af Beviserne. At Krydsforhøret kan give Lejlighed til Misbrug fra Advokaternes Side mod Vidnerne, er unægteligt; men derimod maa Værnet søges i Retsformandens procesledende Magt. Derimod er det ingen Indvending, at den sigtede herved er ugunstigere stillet, end naar Vidneforhøret sker ved Rettens Formand. Thi det gælder kun, naar den sigtede er skyldig, og er kun Udtrykket for, at Krydsforhøret er bedst egnet til at faa Sandheden frem. Men det er netop den sande processuelle Retfærdighed: en Ordning. der er stærk baade for den uskyldige og mod den skyldige. Udelukket ved rigtige processuelle Grundsætninger er baade den Ordning, der er stærk mod den skyldige, men ikke for den uskyldige, og den, der baade er svag mod den skyldige og for den uskyldige.

At Bevisførelsen bliver Sagens Kærne og ligger i Parternes Haand, medfører endelig af sig selv, at Anklagerens og Forsvarerens Slutningsforedrag faa den til deres virkelige Betydning svarende Karakter. De kunne ikke vente at fortrænge Bevisernes Magt; de ville derfor heller ikke stille sig denne frugtesløse Opgave. Fristelsen til at fordreje, forvirre, bortdrage Opmærksomheden fra Sagens egentlige Genstand falder bort. En saadan

Bestræbelse vilde kun skade den paagældende. I Korthed: Ved Bortfaldet af det inkvisitoriske Forhør antager hele Hovedforhandlingen naturlig paa ethvert Punkt Karakteren af en virkelig Anklageproces. Alle Forhørsprocessens Misligheder forsvinde, baade de, som ere arvede fra den rene Forhørsproces, og de, som særlig medføres af Blandingen, Inkvisitionsprocessen i Anklageform.

Langt fjærnere fra den almindelige Forestilling end en virkelig akkusatorisk Hovedforhandling ligger Gennemførelsen af Anklageprincipet i Straffesagens forberedende Stadium. Denne Side af den engelske Straffeproces tildrog sig fra Begyndelsen mindre Opmærksomhed end Hovedforhandlingen. Ej heller er Vejen saaledes banet som ved Hovedforhandlingen, hvor man dog havde optaget Anklageprocessens Form, medens Forundersøgelsen var bleven ganske uberørt af de ny Grundsætninger. Her vil Bruddet med det tilvante derfor ogsaa føles stærkere. Paa den anden Side er det vist, at dette Brud maa finde Sted, naar man overhovedet skal vente at faa en virkelig Anklageproces. Det er nemlig ikke blot for Forundersøgelsens egen Skyld, betragtet som en selvstændig Del af Sagen, at dette er nødvendigt, ikke blot, fordi det er anomalt, at Straffesagens to Dele staa under forskellige processuelle Principers Herredømme, at det, Retfærdigheden kræver i den ene Del, ikke ogsaa skulde kræves i den anden; men det er ogsaa navnlig nødvendigt, fordi det netop er Forundersøgelsens inkvisitoriske Karakter, som væsentlig har bidraget til, at det ikke er kommet videre end til en ny Form under Hovedforhandlingen, — fordi der er en saadan Sammenhæng mellem disse to Dele af Processen, at det altid kun vil kunne have ringe Udsigter med Virkeliggørelsen af Anklageprincipet i Hovedforhandlingen, naar Forundersøgelsen vedbliver at bære Forhørsprocessens Mærke. Det er nemlig klart, at det vilde være hensigtsløst at beholde det inkvisitoriske Forhør under Forundersøgelsen,

naar det ikke skal komme til Nytte under Hovedforhandlingen. Det er ikke nok, at dette vil blive Tilfældet, naar den under Forundersøgelsen opnaaede Tilstaaelse gentages under Hovedforhandlingen. Det maa kræves ogsaa, naar hin Tilstaaelse tilbagekaldes under Hovedforhandlingen, og det maa fremdeles kræves, naar Tilstaaelse ikke er opnaaet, men de under det inkvisitoriske Forhør afgivne Svars Form og Indhold dog kunne bidrage til at bestemme Overbevisningen. Men Nytten af det inkvisitoriske Forhør i Forundersøgelsen vil under de sidst nævnte Forudsætninger væsentlig være spildt under Hovedforhandlingen, naar denne bliver virkelig akkusatorisk. Thi det er ikke nok, at det enkelte Udsagn kan benyttes under Bevisførelsen ved Oplæsning. For at faa en Mening om den tilbagekaldte Tilstaaelses Troværdighed eller om de ellers afgivne Svars Betydning, maa det hele Forhør oplæses, hvilket atter med Nødvendighed fører et nyt lignende Forhør med sig. Mellem en inkvisitorisk Forundersøgelse og en akkusatorisk Hovedforhandling er der saaledes en Strid, som vil føre til det inkvisitoriske Princips Invasion i Hovedforhandlingen, hvis Forundersøgelsen ikke omdannes efter dennes Mønster.

Erkendelsen af dette Forhold har gjort det til en Hovedsætning i de nyere Reformbestræbelser, at det inkvisitoriske Princip maa fordrives ogsaa fra Sagsforberedelsen. Jo mere imidlertid dette fjærner sig fra det tilvante, des hæftigere er ogsaa Kampen netop paa dette Punkt. Her er fortrinsvis Stridens Genstand i Nutiden mellem Anklage- og Forhørsprincip. Men Sagens Nyhed har tillige medført, at der hersker ikke ringe Usikkerhed med Hensyn til Maaden, hvorpaa en Reform her skal gennemføres. Vejen er ikke saa klart anvist som ved Reformen af den allerede formelt akkusatoriske Hovedforhandling. Forslagene ere talrigere. Der kan sondres mellem tre Retninger.

Tilsyneladende gaar det System radikalest til Værks, som vil afskaffe al judiciel Forundersøgelse overhovedet. Da den inkvisitoriske Forundersøgelse dermed ogsaa forsvinder fra Skuepladsen, synes Skaden at være grundig helbredet. Forslaget hviler endvidere paa en aldeles logisk Tankegang. Procesforberedelsen er Parternes Sag. Førend Anklageren bringer Sagen for Retten, maa han samle sig det fornødne Stof for Anklagen. Men det er en Virksomhed, der ikke som saadan vedkommer Retten. I Stedet for den judicielle Forundersøgelse træder altsaa en ekstrajudiciel, af den offentlige Anklager ledet Efterforskning. Først naar han herved har skaffet sig fornødent Grundlag for Anklagen, rejser han Sag. Først da bliver der en anklaget. Først fra denne Tid kan altsaa Spørgsmaalet om Forhør over den anklagede opstaa. Paa den anden Side kan den, mod hvem Anklage mulig senere bliver rejst, selvfølgelig ikke før dette Tidspunkt have nogen Ret til at blive bekendt med Angrebsmidlerne. „Det er“, siger Wahlberg, en anset og virkelig liberal østrigsk Jurist, „det hurtigste, mest logiske og mest liberale System.“

En nærmere Betragtning viser imidlertid, at denne Ordning ikke løser Opgaven. Det er nemlig indlysende, at denne i Anklagerens Haand liggende Efterforskning, for at kunne naa det samme Maal som en judiciel Forundersøgelse, maa have til sin Raadighed de samme Midler som denne, ogsaa lige overfor den, der mistænkes. For saa vidt disse Midler ere af den Beskaffenhed, at deres Anvendelse kræver en Retskendelse, fordi Borgernes Rettigheder ikke bør være prisgivne til en Politimyndighed, maa det staa i Anklagerens Magt at begære slige enkelte Retshandlinger foretagne af Retten, efter en Prøvelse, om de i Loven fastsatte Betingelser foreligge. Men deraf følger, at Systemet ikke befries for noget som helst af de Realitetsspørgsmaal, der opstaa ogsaa under en judiciel Forundersøgelse. De vende tilbage ganske i samme

Skikkelse under disse sporadiske Retshandlinger. Skal Forhørsprincipet gælde ved disse? Skal Afholdelsen af et inkvisitorisk Forhør over en mistænkt kunne forlanges? Skal den mistænkte udelukkes fra Kundskab til de Retten i Anledning af de mod ham begærede Forholdsregler forelagte Oplysninger, fra at være tilstede ved den Bevisførelse, som i saadan Anledning finder Sted ved Retten, eller fra at benytte Forsvarer? Besvares disse Spørgsmaal bekræftende, er der intet vundet ved Systemet. Forhørsprincipet vedligeholder sit Herredømme, om end under en anden Form. Besvares de benægtende, saa maa en saadan Udelukkelse af Forhørsprincipets Konsekvenser lige saa godt kunne finde Sted under en sammenhængende judiciel Forundersøgelse. Afvejelsen af disse to Systemer mod hinanden maa derfor bero paa andre Hensyn. Begge kunne aabne sig baade for det inkvisitoriske og for det akkusatoriske Princip.

Der er nu andre Grunde, som medføre, at Efterforskningssystemet ikke retfærdig kan sættes i Stedet for Forundersøgelsessystemet.

Kun en egentlig judiciel Forundersøgelse kan for det første sikre den mistænkte mod Misbrug fra Anklagerens Side af saadanne Forholdsregler, som tages mod ham før Anklagen, navnlig mod Varetægtsfængslingens Forlængelse efter Anklagerens, altsaa Modpartens Forgodtbefindende. En virksom Kontrol fra Rettens Side hermed er ikke mulig, med mindre Dommeren er stadig Deltager i Sagsforberedelsen. I modsat Fald blive de retlige Garantier meget let illusoriske.

Men dernæst kan den sigtede ofte kun ved en judiciel Forundersøgelse forberede sit Forsvar tilstrækkeligt. Selv den inkvisitoriske Forundersøgelse stiller ikke den sigtede i denne Henseende saa ugunstig, som Anklagerens Efterforkning, der alene er beregnet paa Anklagens Forberedelse. Det vilde være den mest skærende Ulighed mellem Parterne, at Anklageren har den hele Politimagt

og Begæringer til Dommeren til sin Raadighed for at forberede Anklagen, medens den sigtede til sit Forsvars Forberedelse kun faar det, som hans Modpart finder for godt at medtage, og hvad han ved privat Virksomhed kan fremskaffe. Var det retfærdigt, saa maatte Tanken om blot nogenlunde Partslighed i Straffeprocessen henregnes til Ammestueeventyrene. En omhyggelig Forberedelse af Forsvaret bliver saa meget vigtigere, naar Afgørelsen af Bevisspørgsmaalet er upaaankelig, saaledes som Tilfældet maa være i enhver virkelig mundtlig Proces, og som det forlængst er anerkendt i Nævningesager. Udelukkes en Forundersøgelse før Anklagen, saa maatte den sigtede i alt Fald kunne fordre en saadan, naar Anklagen var rejst, førend Hovedforhandlingen begyndte. Undgaas kan den altsaa dog ikke, naar der skal vises den sigtede Retfærdighed. Men den bør end ikke altid kunne henskydes til dette Tidspunkt. Det vil ofte være at give Anklageren et Forspring, som han ikke har Krav paa. I samme Øjeblik som Forfølgningen faktisk rettes mod en bestemt Person, bør Anklageren ikke længer være ene raadig over den, men han bør bringe Sagen for Retten, enten ved en endelig Anklage, hvis den allerede nu er moden dertil, eller ved en foreløbig Anklage, hvis den ikke er det, d. v. s. ved Begæring om en Forundersøgelse ved Retten. Den naturlige Grænse mellem Efterforskningen i Anklagerens Haand og Forundersøgelsen i Rettens Haand er det Øjeblik, da den forberedende Undersøgelse retter sig mod en bestemt mistænkt Person.

Den judicielle Forundersøgelse er saaledes i alt Fald en betinget Nødvendighed, og Spørgsmaalet om dens Ordning efter Forhørs- eller Anklageprincipet kan da ikke omgaas ved simpelthen at udskyde den af Processen.

En anden Række af Forslag søger at fyldestgøre Anklageprincipet i Forundersøgelsen ved at give de akkusatoriske Former Anvendelse paa den, medens det

inkvisitoriske Princip bevares. Det er den samme Blandingsproces, der nu findes i Hovedforhandlingen efter fransk og tysk Ret, og hvilken man efter dennes Mønster vil overføre. Dommeren skal altsaa ikke længer være den eneste i Forundersøgelsen virksomme Person; Døren skal aabnes for en Partsvirksomhed allerede paa dette Trin af Sagen. For Anklagens og Forsvarets Interesser bør særegne Organer kunne medvirke. Skal dette gennemføres, saa maa der ogsaa indrømmes Parterne saadanne Rettigheder under Forundersøgelsen, som betinge Muligheden af en Partsvirksomhed. Det viser sig imidlertid snart, at den inkvisitoriske Forundersøgelse langt fra er saa modtagelig for en Tilsætning af Anklageform som den inkvisitoriske Hovedforhandling. Der kan for det første ikke være Tale om at gøre Parternes Nærværelse til en Fordring. Det vilde kunne blive uoverkommeligt, da Forundersøgelsen, navnlig den inkvisitoriske, ikke i samme Grad kan koncentreres som Hovedforhandlingen. Man maa lade sig nøje med at tillade Parternes Deltagelse i Retsmøderne, hvor Protokolførelsen derfor ogsaa vil faa større Betydning. Men dernæst medfører den Omstændighed, at Sagen endnu kun forberedes, i Forbindelse med det inkvisitoriske Princip, at de Rettigheder, som Anklageformen kræver, vel kunne indrømmes den offentlige Anklager ubetinget, men den sigtede kun med et Forbehold, der stiller dem aldeles i Dommerens Haand, — „hvis det ikke findes skadeligt for Undersøgelsen". Retsmødernes Offentlighed taaler en inkvisitorisk Forundersøgelse aldeles ikke. — Det er saaledes temmelig lidt, hvad der ad denne Vej kan gøres for den sigtede. Uligheden i Parternes Stilling vil ofte træde skarpt frem. Uforeneligheden mellem Forhørs- og Anklageprincipet viser sig her endnu tydeligere end under Hovedforhandlingen.

Lige saa lidt under Forundersøgelsen som under Hovedforhandlingen kan man affinde sig med Anklage-

principet ved blotte Formforandringer. Der maa, ogsaa for Hovedforhandlingens Skyld, brydes med selve Forhørsprincipet under Forundersøgelsen. Hovedsagen maa ogsaa her blive, at det inkvisitoriske Forhør opgives. Derpaa lægger den tredje og sidste Klasse af Forslag med Rette Vægten. Sker det, og finder det sit Udtryk i en tilsvarende Forandring i Forhandlingens Gang, saa bortfalde med det samme de retlige Hindringer for at fyldestgøre Anklageformen, for Offentligheden, Mundtligheden og Hurtigheden. Forundersøgelsens processuelle Karakter bliver lig Hovedforhandlingens, kun paa Grund af Øjemedet mere summarisk og naturligvis uden en tilsvarende Afslutning i en Dom. Kun undtagelsesvis vil der under denne Forudsætning være retlige Hensyn, som gøre det nødvendigt at indskrænke den sigtedes Partsrettigheder eller Offentligheden. Tænkes kan det dog, at Frygt for Kollusion kan begrunde en Ret hertil; men det vil da blot være en Suspension, indtil de fornødne sikrende Skridt ere foretagne, en Udskyden af den normale Fremgangsmaade. Forundersøgelsen kan ikke sluttes uden forinden at være kommen i regelmæssig Gang. Erfaringerne fra England og Amerika tale iøvrigt for, at der sjældent vil indtræde en saadan Nødvendighed. Kollusionsforsøg opdages i de fleste Tilfælde og stille da den sigtede ugunstigere, idet de styrke Mistanken. Derfor forefalde de sjældent.

Men medens saaledes de retlige Hindringer for at forme Forundersøgelsen efter Hovedforhandlingens Mønster forsvinde med Opgivelsen af den Fordring, at den sigtede skal lade sig bruge som Bevismiddel, kunne faktiske Forhold begrunde Afslag paa Konsekvenserne, hvad Formen angaar. Det erkendes ogsaa i den engelske akkusatoriske Forundersøgelse, og det har paa dette blot forberedende Trin af Sagen kun ringe Betydning, naar det væsentlige i Realiteten bevares (en Anklageproces, der optager nogle inkvisitoriske Former). Det kan saaledes

stille sig som en uoverkommelig Ting, at Repræsentanter for Partsinteresserne skulle være tilstede i Retsmøderne, saa at man maa lade sig nøje med at erklære deres Nærværelse og Deltagelse for en Ret. Deraf vil saa videre følge, at Vidneforhørene ofte, maaske endog regelmæssig, maa foretages af Dommeren, at Krydsforhøret maa opgives, at Protokolførelse i større Udstrækning bliver nødvendig for de fraværendes Skyld o. s. fr. Herom kan ingen almindelig Regel udtales. Det er Lempelser, der bero paa de givne Forhold, under hvilke den ny Ordning af Strafferetsplejen skal træde i Live.

En Betragtning af Udkastet til en fælles tysk Lov om Strafferetsplejen viser, at man har været sig Ønskeligheden af en videre Gennemførelse af Anklageprincipet, end tidligere har fundet Sted, bevidst, men tillige, at det Standpunkt, som Udkastet endnu stedse vil hævde, Inkvisitionsprincipet i Anklageform, idelig optaarner Hindringer for disse Bestræbelser, saa at det kun altfor ofte gælder, at Indrømmelser og Rettigheder, som gives med den ene Haand, ved tilføjede Forbehold tages tilbage med den anden. Meget levende er ogsaa under dette Udkasts første Behandling paa den tyske Rigsdag saa vel som i Literaturens Kritik Utilfredsheden med hint Udgangspunkt kommet til Orde. Efter Udvalgets Sammensætning at dømme kan det ventes, at det vil forsøge en væsentlig Omdannelse. Hvad endeligt Udbytte det vil bringe, beror dog i saa høj Grad paa de almindelige politiske Forholds Udvikling, at noget sikkert Horoskop ikke kan stilles.

I Danmark har en Reform af Strafferetsplejen staaet paa Dagsordenen siden Grundloven af 1849. De fleste ældre Udkast, som have stillet sig til Formaal at gennemføre dette endnu uopfyldte Grundlovsløfte, have utvivlsomt staaet den engelske Ret adskilligt nærmere end de fleste

tyske Love og Udkast, navnlig ogsaa i at fyldestgøre Anklageprincipets Fordringer saavel under Hovedforhandlingen som ogsaa i Forundersøgelsen. Derom vidner allerede det, at de ikke have skyet at opstille som Regel Forundersøgelsens Offentlighed. Det tør vel antages, at intet senere Udkast vil gøre det Skridt tilbage at lade sig nøje med en blot Anklageform. Der kan da vel være ulige Meninger om, i hvilket Omfang Afslag paa det principielt rigtige skulle anses for nødvendiggjorte ved faktiske Forhold; men der vil være Udsigt til Enighed derom, at Reformen ikke blot skal byde en saadan Blandingsproces, som endnu bestaar i Frankrig og Tyskland, men hvis Afskaffelse dér allerede kan anses som kun et Tidsspørgsmaal. Forhaabenlig vil der endnu mindre være Tale om fremdeles i en Aarrække at blive ved den gamle, nu gældende Strafferetspleje. Om end dennes Mangler under Livets sædvanlige Forhold og med den i Almindelighed humane Haandhævelse af den blive mindre følelige, burde det dog aldrig glemmes, at Tider kunne indtræde, hvor dens principielle Brøst føles tungt af Statsborgerne.

II.

Den danske Grundlov tilsiger Nævningers Indførelse i Misgerningssager og i Sager, der rejse sig af politiske Lovovertrædelser. Der er næppe Tvivl om, at mange, og især mange praktiske Jurister fra Begyndelsen af have betragtet denne Bestemmelse med lidet gunstige Øjne, og ikke uden Tilfredsstillelse set dens Gennemførelse udskydes fra Aar til Aar. En saadan Ugunst fra enkelte Sider har mødt Institutionen ogsaa andet Steds paa Fastlandet, og er let forklarlig. Hvorledes man end begrunder Principet om Lægmænds Medvirkning ved Retsplejen og særlig ved Strafferetsplejen, og hvorledes

man end tænker sig den nærmere Ordning, staar det fast, at Principet overhovedet hører hjemme i en Forestillingskreds, med hvilken de ved Aarhundreders Retsudvikling hos os som ellers paa Fastlandet formede Forestillinger intet have til fælles. Mere end noget andet Princip synes dette at være Inkarnationen af Retsplejens „Revolution". Det er derfor kun naturligt, at det virker frastødende paa praktiske Jurister, der ofte i særlig Grad have Vanskelighed ved i Tanken at finde sig til Rette med principielle Forandringer i den gældende Ret, og paa alle dem, for hvem enhver Slags Omvæltning i det bestaaende er en Vederstyggelighed.

Lovens Mænd ville imidlertid vide at tage deres Antipatier fangne under Grundlovens Bud, der ikke tillader at betragte Spørgsmaalet som aabent hos os. Vigtigere er det dog, at enhver, der ikke vil gøre sig døv for de Vidnesbyrd, der lyde fra alle de store Kulturlande, maa erkende, at Principet om Lægmænds Medvirkning, i det mindste i Strafferetsplejen, nu har faaet en saa almindelig og endelig Godkendelse, at Spørgsmaalet om dets Berettigelse overhovedet ikke længer fornuftigvis kan betragtes som aabent.

I særlig Grad lærerig i denne Henseende er de sidste Tiders Historie i Tyskland. Udsigten til en fælles tysk Lov om Strafferetsplejen fremkaldte her en meget varm Strid om den rette Form for Lægmænds Medvirkning. Forslag om at bryde med den engelske Juryform bleve en Tidlang støttede af Regeringen. Men Principet selv i sin Almindelighed blev fra alle Sider betragtet som et uanfægteligt Grundlag. Man kan ikke forlange et vægtigere Vidnesbyrd herom end følgende Udtalelse i et af det preussiske Justitsministerium udgivet Skrift (1873), der særlig satte sig til Opgave at forsvare Opgivelsen af Juryformen: „Nu til Dags kan det ikke mere være Lovgiverens Opgave at begrunde i Almindelighed, at Lægmænd kaldes til Deltagelse i Retsplejen i Straffesager.

Det Spørgsmaal, om der skal indrømmes Folket en saadan Medvirkning, eller om en udelukkende ved Jurister forvaltet Retspleje fortjener Fortrinet, kan nu til Dags anses for afgjort. Det har af Flertallet af de tyske Lovgivninger faaet sin endelige Besvarelse i Løbet af de to sidste Aartier, og heri har det tyske Folks Retsanskuelse faaet Udtryk. De enkelt staaende Stemmer, som mulig endnu hist og her komme til Orde for Rettens Pleje alene ved Jurister, ere ikke af nogen Vægt og kunne ikke gøre Paastand paa, at Lovgiveren endnu engang skal indlade sig paa at drøfte Grundene for og imod Lægmandselementet."

Hertil slutte sig i Kor alle de, der have taget Ordet for at ombytte Juryformen med en anden Form for Lægmænds Medvirkning. Med eller uden Grund mistænkte den almindelige Mening i Tyskland i det mindste nogle af disse Mænd for, at de ad en Omvej vilde selve Principet til Livs. Men alle som én have de afgivet de varmeste Forsikringer om, at de netop fuldstændig anerkendte dettes Berettigelse og kun vilde hjælpe det til en fuldkomnere Virkeliggørelse, end Juryformen formentlig tillader.

Forklaringen af denne énstemmige eller næsten énstemmige Dom i Tyskland, hvor Juryinstitutionen ikke er ældre end 1848, kan nu ikke søges i, at Principet der har havt ualmindelig gunstige Livskaar.

Forhandlingen for Nævninger afdække for Offentligheden en ikke ringe Del af Straffesagens Behandling, som ellers forbliver skjult, nemlig Fastsættelsen af det, hvorpaa det ved Sagens Afgørelse kommer an, af Afstemningstemaet. Dette er utvivlsomt et af Nævningeprocessens store Fortrin; men det gør paa samme Tid en skarpere Kritik af Afgørelserne i Nævningesager mulig, og en saadan Kritik har visselig ikke manglet i Tyskland. En af Tysklands med Rette mest ansete Processualister, Professor Bar, bevidner, at den Kritik,

som Nævningeprocessen ligesom udfordrer, i Tyskland er blevet udøvet paa den drøjeste og hensynsløseste Maade under Indflydelsen dels af mange Juristers Antipati, som i Nævningeretten saa' en Formindskelse af deres Anseelse og Retsvidenskabens Grav, dels af den politiske, mod Nævningerne uvenlig stemte Reaktion, og det paa samme Tid, som allerede Straffelovenes Paragrafer værnede mod en tilsvarende Kritik af de retskyndige Dommeres Afgørelse.

Dertil kom, at de tyske Loves nærmere Ordning af Nævningeinstitutionen langtfra var fuldkommen. Dannede væsentlig efter fransk Mønster miskende de i vigtige Punkter Nævningeprocessens Ide, og træffe ofte i andre Henseender, f. Eks. med Hensyn til Kompetenceforholdet, Regler, der let kunde virke ganske ruinerende paa Institutionen. Som Følge heraf har den tyske Videnskab heller aldrig betragtet Institutionen som færdig eller afsluttet i den en Gang givne Form. Men paa den anden Side har dette ogsaa givet Anledning til en saadan Hærskare af Reformforslag, at kun Grundtankens urokkelige, indre Sandhed har kunnet bevare den for at drukne i et Virvar.

Det tør derfor nok siges, at denne Tanke har bestaaet en Ildprøve i Tyskland, naar det nu, efterat Planen om en fælles Lov om Strafferetsplejen har givet Forhandlingen nyt Liv og frie Tøjler, viser sig, at Principet, ja selv, som senere skal omtales, Juryformen staar fastere end nogensinde i den almindelige Overbevisning.

Utvivlsomt medfører Lægmænds Medvirkning i Retsplejen uvurderlige Goder for Retssamfundet som Hele, bortset fra den Betydning, den har for den enkelte Sag. Blandt berømte Forfattere, der have paavist dette, staar Tocqueville (Démocratie en Amérique) i første Række. „Je le regarde — siger han, idet han taler om Juryen, og her nærmest om Civiljuryen — comme l'un des moyens les plus efficaces dont puisse se servir la société pour l'éducation du peuple“. Saa vigtig denne Betragt-

ning end er for Institutionens Bedømmelse, maa det dog erkendes, at den ikke kan være Hovedsagen ved et Institut, der skal tjene Retshaandhævelsen. Det gælder her først og fremmest at paavise, — og navnlig vil Juristen kræve dette Bevis, — at det fremmer og betrygger en retfærdig Afgørelse af de enkelte Tilfælde. Thi denne Opgave for Retsplejen kan ikke ofres for andre middelbare Fordele, som Samfundet kan høste.

Hvis nu Institutionens Tanke var den at sætte Lægmænd, hvis Livsopgave er en anden, til Dommere i Stedet for retskyndige, hvis Livsopgave er Retskundskab og Retsanvendelse, saa vilde aabenbart kun Fanatisme kunne paastaa, at derved var vundet mere Betryggelse eller endog blot tilnærmelsesvis lige saa megen Betryggelse for en retfærdig Afgørelse. Valget kunde fornuftigvis ikke være tvivlsomt. Det vilde end ikke fortjene Navn af Retspleje, naar Afgørelsen af Retsspørgsmaalet i Sagen blev fuldstændig prisgivet til Ukyndigheden. Men selv den Paastand, som ofte høres til Forsvar for en gængs, men urigtig Regel for Fordelingen af Funktionerne i Nævningesager, at Lægmanden er bedre skikket til at afgøre Bevisspørgsmaalet i Sagen, er urimelig. Den Mand, der daglig i Følge sit Kald har med Retssager og Bevisførelser at gøre, vinder derved en Erfaring, faar sit Blik saaledes skærpet, at han i Regelen med langt større Sikkerhed vil naa til en rigtig Afgørelse af et Bevisspørgsmaal end den, der her befinder sig paa et nyt og ukendt Felt, hvor han forgæves ser sig om efter nogenlunde faste Holdepunkter. Den Forestilling, at den frie ɔ: af Lovregler uafhængige Bevisbedømmelse betyder det samme som Overbevisning i Følge en umiddelbar Indskydelse, et Slags Instinkt, kan vel nu til Dags regnes til de overvundne Standpunkter.

Men en Fortrængelse af de retskyndige Dommere er ikke Institutionens Tanke. Derom har der heller aldrig været Tale i dens Hjem, England. Tanken er

en Samvirken ved Afgørelsen baade af retskyndige Dommere og af forstandige Lægmænd af Folket. Særlig i Straffesager skal det ikke altid være nok til at domfælde, at den sigtede findes skyldig af retskyndige Dommere; men det skal endvidere kræves, at et Antal forstandige Mænd af Folket kunne overbevises om hans Skyld.

Fordringen om en saadan Samvirken i visse Tilfælde hviler paa den Forudsætning, at der ikke altid er Betryggelse nok for en retfærdig Afgørelse deri, at denne lægges i Haanden paa retskyndige Dommere, for hvem Retsanvendelsen er en Livsopgave, at der hos disse er Muligheden for en netop ved deres Egenskab af retskyndige Dommere af Fag udviklet Ensidighed, som trænger til et Korrektiv, et Supplement. Dette opnaas ved at kalde til Medvirkning med dem Mænd, hvis Livskald ikke begrunder Frygt for en saadan Ensidighed, men som medbringe en i Livets forskellige Virksomheder udviklet sund, fornuftig Dømmekrafts Friskhed og Umiddelbarhed.

Den Ensidighed, som kan udvikles hos Dommere af Fag, er let at paavise og meget ofte udelukkende fremhævet med Hensyn til Bevisbedømmelsen. Trods den nu almindelig anerkendte Grundsætning, at lovbestemte Regler for Bevisafgørelsen ere stridende mod Forholdets Natur, vil der dog altid være en Sum af Erfaringssætninger om Bevisers Troværdighed, der abstrakt betragtede have Sandsynligheden for sig. Kun kunne de aldrig blive Lovregler, fordi det altid tillige beror paa ethvert konkret Tilfældes vekslende Ejendommelighed, om og hvilken Betydning de kunne have i dette. Det er naturligt, at Dommeren af Fag navnlig faar sit Blik skærpet for hine abstrakte Regler, og at der hos ham, selv bortset fra saadanne Forhold, hvor Traditionen fra en lovbestemt Bevisteori endnu virker, som Følge deraf kan udvikle sig en Tilbøjelighed til at tillægge dem for stor

Betydning, medens det enkelte Tilfældes Individualitet er udsat for ikke at komme til sin Ret. Dette Element af Bevisbedømmelsen kan ikke betrygges tilbørlig blot derved, at Afgørelsen træffes af et Kollegium af Fagdommere i Stedet for af en enkelt Dommer. Thi Fagdommere, der ere uddannede paa ensartet Maade, og som gennemgaaende bevæge sig i de samme Livskredse og Livsanskuelser, repræsentere ikke, fordi Tallet af dem forøges, en tilsvarende Forøgelse af forskellig Livserfaring. Den kan kun betrygges derved, at Mænd af andre Livskredse, der bevæge sig i andre, forskellige Livsforhold og Anskuelser, og som netop derfor ikke trykkes af de abstrakte Maksimers Indflydelse, tilkaldes. Kun ved at der drages Nytte af begge Faktorers forskelligartede Fortrin, er en betryggende Bevisbedømmelse efter menneskelig Evne sikret.

I Virkeligheden forholder det sig ganske paa lignende Maade ved Retsspørgsmaalets Afgørelse. Det er jo nemlig en Misforstaaelse, som der kun behøves det løseste Blik paa Retten og Retsanvendelsen for at blive var, at Retsspørgsmaalets Afgørelse altid blot skulde bero paa den logiske Operation, hvorved en almindelig Regel umiddelbart anvendes paa det foreliggende Tilfælde. Meget ofte beror Henførelsen under Loven paa et Skøn over retlige Egenskaber, der ikke i den almindelige Regel have eller kunne have fuldkommen Bestemthed. Dertil hører ofte netop de allervigtigste Betingelser for Strafbarheden af en Handling, f. Eks. naar Retstridigheden beror paa, om der er handlet „forsvarligt“, eller naar der er Spørgsmaal, om der er handlet med Tilregnelighed. Overalt, hvor det saaledes ved Retsspørgsmaalet kommer an paa et Skøn, et arbitrium boni viri, kræver en fuldt betryggende Afgørelse af samme Grund som ved Bevisbedømmelsen en Samvirken af de to samme Faktorer. Naar den engelske Juryproces skælner mellem matter of law og matter of fact,

er det ogsaa vist, at den har den paapegede Adskillelse for Øje og ikke en Adskillelse mellem alle Bevisspørgsmaal paa den ene Side og alle Retsspørgsmaal paa den anden.

Foruden disse Hensyn, der kunne gøres anvendelige paa Retsplejen i det Hele, kommer der i Strafferetsplejen endnu et tredje Hensyn i Betragtning, som bevirker, at Lægmandselementet i denne faar en særegen Betydning og en større, end der kan være Tale om i den borgerlige Retspleje.

Den tyske Forfatter Justus Möser udtalte i forrige Aarhundrede: „Hvad kan være ubilligere og grusommere, end at dømme et Menneske til Straf uden at være sikker paa, at han har begrebet og forstaaet eller kunde begribe og forstaa den Lov, hvis Overtrædelse lægges ham til Last. Den paalideligste Prøve paa denne Betingelse er ubestridelig den, at et tilstrækkeligt Antal ulærde Mænd finde ham skyldig og derved give tilkende, hvorledes den almindelige Opfattelse af den overtraadte Lov har været, og hvorledes ethvert med almindelig Dømmeevne udrustet Menneske har forstaaet den. Dette er den eneste Prøve paa Lovens sande Tydelighed, som den lærde Dommer aldrig kan give, fordi hans Opfattelse er for skærpet, for fin, for meget ophøjet over det almindelige Begreb“.

Heri ligger den Sandhed, at det i Strafferetsplejen, fordi her altid Spørgsmaalet er om en subjektiv Skyld, ikke er nok til at domfælde, at juridisk Skarphed og Konsekvens kommer til det Udslag, at Loven er anvendelig, men at det ogsaa maa kræves, at dens Anvendelighed kunde indses af den anklagede. Det er altid en gavnlig Prøve for Rigtigheden af Retsforskningens Resultater, om de kunne gøres indlysende for almindelig Forstand; men i Strafferetsplejen bliver dette en Betingelse for at domfælde, fordi der skal være Betryggelse for, at Afgørelsen ikke træffes efter en juridisk Doktrin,

som ligger over den anklagedes Fatteevne. Af denne Strafferettens Ejendommelighed følger, at Lægmandselementets Stilling til Domfældelse og Frifindelse ikke er ensartet. Om den sigtede skal domfældes, beror ubetinget paa Lægmændenes Tilslutning; om han skal frifindes, derimod ikke altid. Lægmandselementet bliver i Strafferetten fortrinsvis en Garanti for den ene Part, den anklagede. Mod Lægmændenes mulige Retsvildfarelser til Gunst for den sigtede, er der og skal der intet Retsmiddel være, men vel mod Retsvildfarelser til hans Skade. Saaledes er ogsaa den engelske Rets Regel. Den sigtedes Domfældelse er her Udtrykket for Dommerens og Juryens overensstemmende Retsanskuelse; thi hver Faktor er i Stand til at forhindre en Domfældelse, som er i Strid med dens Retsanskuelse. Dette er fremdeles ganske stemmende med den Grundsætning i Strafferetten, at Tvivl kommer den anklagede til gode (in dubio pro reo).

Hverken retskyndige Dommere alene eller Lægmænd alene, men en Samvirken af begge i Afgørelsen, det er altsaa Fordringen. Men hvorledes skal denne Samvirken ordnes for at tilfredsstille Institutionens Tanke? Det er dette Punkt, der har vist sig vanskeligt. Det er herom, at Striden i Nutiden fortrinsvis drejer sig.

Da man i Frankrig skred til Indførelse af Juryinstitutionen, var den politiske Teori om Statsmagternes Deling paa Mode. Den skulde være Ledestjærnen paa alle Omraader, baade hvor den passede, og hvor den ikke passede. Man fandt nu en Anvendelse af dette Princip i den Maade, hvorpaa i England Lægmænd medvirkede med Dommerne i Retssagers Afgørelse. Det var i denne Aand, man optog den. Den dømmende Magt skulde deles mellem forskellige Faktorer, der skulde holde hinanden i Tømme. Det rigtige Delingsprincip troede man at have fundet, naar man bestemte som Nævningernes Domæne, hvor de vare „suveræne“, Afgørelsen af, om de i Straffesagen paastaaede Kends-

gerninger vare beviste, som de retskyndige Dommeres Andel derimod Lovens Anvendelse paa de Kendsgerninger, hvilke Nævningerne havde antaget for beviste. Nu er det vel saa, at de senere Love ikke konsekvent have fastholdt denne Tanke, at navnlig Nævningernes Indflydelse er udstrakt ikke lidt ud over det aldeles utilstrækkelige Omraade, som hin Opfattelse tildeler dem. Ikke desto mindre betragte de fleste franske Jurister endnu hin Delingstanke som Principet, og vist er det, at adskillige Regler i den franske Ret, som forvanske Institutionens sande Karakter og Betydning, kun kunne forklares som udsprungne af den.

Det falder i Øjnene, hvor utilstrækkelig og utilfredsstillende den Rolle er, som i Følge den omtalte Deling tillægges Nævningerne. Skulle de blot prøve Beviset for Kendsgerninger, tilkommer det dem ikke at afgive nogen Kendelse om, hvorvidt den sigtede er skyldig eller ikke. Thi en saadan Kendelse fastsætter ikke blot Kendsgerninger, men afgør ogsaa deres Henførelse under Loven. De retskyndige Dommere beholde Magten til at erklære den sigtede skyldig, uden at der spørges, om dette stemmer med Nævningernes Overbevisning, dels fordi Retsanvendelsen udelukkende skal være hine forbeholdt, dels fordi Delingen ikke kan gennemføres fuldstændig, idet Nævningerne kun kaldes til at udtale sig om enkelte forelagte positive Kendsgerninger, medens Dommerne ved at udvælge disse i Virkeligheden afgøre den negative Del af Sagens faktiske Side, at andre Kendsgerninger, der kunde have Betydning, ikke ere forhaanden. Meget ofte ville Nævningerne end ikke have nogen Forestilling om, hvilket Resultat deres Svar vil medføre for den sigtede. At dette er en Rolle, der ikke svarer til Institutionens Tanke, er klart. At den volder store formelle Vanskeligheder, er ikke mindre vist. At den endelig maa være i højeste Grad utilfredsstillende for Nævningerne selv, vil enhver kunne sige sig selv. Denne Rolle

maa ofte forekomme dem latterlig og betydningsløs. I en Pressesag ville de f. Eks. kun have at udtale sig angaaende det ikke let tvivlsomme Spørgsmaal, om Skriftet er blevet offenliggjort, hvorimod det ikke vedkommer dem, om Skriftets Indhold er strafbart. Da der i Slutningen af forrige Aarhundrede gjordes Forsøg paa i England at indskrænke Juryens Rolle paa denne Maade i Pressesager, oprørtes Folkets sunde Sands derimod, og den saakaldte Libelakt (1791) stadfæstede det Princip, at Juryen ogsaa i disse Sager kaldes til at træffe Afgørelse om alle Forudsætningerne for den sigtedes Strafbarhed. Om nu end heller ikke efter den senere franske Ret Nævningernes Beføjelse er saa indskrænket, gælder der dog her endnu stedse Regler, der sætte Dommerne i Stand til at unddrage dem Indflydelse paa Afgørelsen af de Retsspørgsmaal, paa hvilke det kommer an. Det er ikke anerkendt som det ufravigelige Princip, at Nævningernes Kendelse maa omfatte hele Spørgsmaalet om den sigtedes Skyld. Væsentlig paa samme Maade forholder det sig efter den tyske Ret.

Medens saaledes paa den ene Side hin Deling indskrænker Nævningerne til Bevisprøvelse, tillægger den dem paa den anden Side en Eneraadighed over denne Del af Sagen, der udelukker enhver Tanke om en Samvirken mellem Juryen og de retskyndige Dommere. „Som en Pythia paa Trefoden forkynder Manden af Folket paa Jurybænken sit Orakel i Kraft af en taaget conviction intime“. Hverken i den ene eller anden Bestanddel af Skyldspørgsmaalet faar den sigtede den dobbelte Garanti for Afgørelsens Rigtighed, som alene kan give Juryinstitutionen Krav paa at gælde som den mest betryggende Afgørelsesform, det staar i menneskelig Magt at skabe. Den fuldstændige Opgivelse af Tanken om en Samvirken finder sit konsekvente Udtryk deri, at adskillige Love under Tilslutning af mange Jurister opgive den engelske Rets Fordring om, at Rettens Formand efter Forhand-

lingernes Slutning skal resumere Sagen for Nævningerne. En Retsbelæring behøves ikke; thi Retsanvendelsen tilkommer ikke Nævningerne. En Paavisning af de Erfaringssætninger for Bevisprøvelsen, om hvis Anvendelse i Sagen der bliver Spørgsmaal, er en Indblanding fra Dommerens Side paa det Omraade, hvor Juryen hersker med uindskrænket Magt.

Inddrager man, for at raade Bod paa den først fremtrædende Mangel ved den franske Deling af Magten, hele Skyldspørgsmaalet under Nævningernes Kendelse, men uden samtidig at betage dem Eneraadigheden, falder man fra Scylla i Charybdis. At Lovgiveren har havt Betænkeligheder herved, er naturligt. Der vilde stadig ikke være Tale om en Samvirken. Den ny Deling af Magten forøger Farerne for den sigtede umaadelig. Selv mod den mest aabenbare Retsvildfarelse til den sigtedes Skade er han ubeskyttet. De retskyndige Dommere indskrænkes til den vistnok vigtige, men dog mere underordnede, mere Erfaring og Sammenligningsevne end juridisk Skarpsindighed udkrævende Opgave at udmaale Straffen paa den af den almægtige Jury dikterede Afgørelse, at den sigtede er skyldig.

Tanken om en Samvirken er realiseret i den engelske Ret. Paa den ene Side angaar Juryens Kendelse hele Skyldspørgsmaalet under ét. Paa den anden Side udøver den præsiderende Dommer sin Indflydelse dels ved det offentlige Slutningsforedrag, i hvilket han belærer Juryen om de Retsregler og Bevissætninger, som komme i Betragtning i Sagen, — og det er en Grundsætning, at Juryen skal følge hans Belæring i alt, hvad der er matter of law —, dels ved retlige Midler, der sætte ham i Stand til at forhindre et domfældende Verdikt af Juryen, som er i Strid med Retssætninger, derunder ogsaa Bevisretten, fra at faa praktisk Betydning.

Men det maa erkjendes, at man paa Fastlandet kun til Dels kan overføre den engelske Rets Midler til at

sikre det retskyndige Element den berettigede Indflydelse. Man tør ikke uden videre gøre Regning paa den samme moralske Vægt af Dommens offentlige Belæring som i England, hvor den bæres af Aarhundreders Tradition og et i dem udviklet, vel begrundet Tillidsforhold. Saa meget uundværligere blive de retlige Midler; men disse er knyttede til Ejendommeligheder i den engelske Retsorganisation, som gør deres Overførelse i denne Skikkelse, umulig eller ikke tilstrækkelig betryggende. Det gælder at faa Aanden i den engelske Ret paa dette Punkt forenet med mere almengyldige Former. Det er Opgaven, men tillige Vanskeligheden.

Det var paa et Tidspunkt, da intet af de herom hidtil fremkomne Forslag syntes at vinde almindelig Anklang, at der i Tyskland hævede sig Stemmer for at forlade den hidtil efter engelsk Mønster fastholdte Adskillelse mellem de retskyndige Dommere og Juryen som to hver for sig besluttende Faktorer, og derimod sammensmelte dem til et Kollegium, i hvilket Dommeren af Fag og Lægmændene sidde som ligeberettigede Medlemmer og i Fællesskab efter Afstemning under ét fastsætte Dommen. Saaledes blev i Tyskland Tanken til om at afløse Nævningeinstitutionen med et saakaldet „Schöffengericht“. Historisk fortjener det dog at noteres, at allerede Sieyes i sin Tid havde havt en lignende Tanke. Men uagtet han den Gang stod paa Højdepunktet af sin Indflydelse, faldt hans Forslag herom dog fuldstændig igennem i den franske Nationalforsamling.

Trods al den Ihærdighed og Dygtighed, som de tyske Forkæmpere for dette „yngste Barn af Juristernes Lune“, og blandt dem navnlig Sachseren Schwarze, udfoldede, vilde Tanken om en saadan Domstol næppe have vakt større Opmærksomhed end adskillige andre Reformforslag, hvis ikke den tyske Regering havde sluttet sig til den og lagt den til Grund for Udkastet til den ny, fælles Lov, saaledes som dette fremtraadte i den første Redaktion. Derved fik Forslaget selvfølgelig en ganske særegen

Betydning, der snart førte til en Kamp over hele Linien. En lang Række af Stridsskrifter saa Lyset, og Spørgsmaalet blev optaget til Forhandling paa den tyske Juristforsamling.

Næst Hovedpunktet, de formentlig uafhjælpelige Hindringer for en sand Samvirken, som den bestaaende Jurylovgivning medførte, men som ved de ny Domstole skulde fjærnes, var der adskillige andre Omstændigheder, som Regeringen kunde haabe, vilde bidrage til at vinde Stemning for dem. De muliggjorde en Udvidelse paa forskellig Maade af Lægmandselementets Virksomhed. Det kunde komme til at deltage i Udmaalingen af Straffen, — om man vilde, endog i Afgørelsen af formelle Spørgsmaal i Processen; det kunde komme til at medvirke ikke blot, som hidtil, i visse betydelige Straffesager, men i alle, med et efter Sagens Vigtighed større eller mindre Antal Repræsentanter. Retshistoriske Data fremdroges, der skulde godtgøre, at disse Domstole var en ægte urgermanisk Institution. Det preussiske Justitsministerium forsmaaede end ikke at forsvare Forslaget ved den Betragtning, at det ikke var værdigt for det tyske Folk, der nu ikke stod tilbage for noget andet paa Jorden i Størrelse og Magt, at lade sig nøje med at efterligne; dets nuværende Storhed gjorde det til en Opgave for det, at kalde egne nationale Skabninger til Live ogsaa paa Rettens Omraade og derved vise, at det tyske Folk ikke led af den for Tiden hos de evropæiske Folk almindelige Mangel paa Evne til at skabe noget nyt.

Saa betaget af sin egen Storhed var dog ikke det tyske Folk, at det bed paa denne sidste Krog. Fra mer end én Side lød herpaa det sunde, beskednere Svar, „at en særlig Stræben efter Originalitet lige saa lidt hos et Folk som hos den enkelte er et Tegn paa fremragende aandelig Begavelse eller sund Udvikling; naar det bedste vælges og søges indført paa bedste Maade, indfinder en vis Originalitet sig altid af sig selv; altid er det et Moment

af Vigtighed ved Valget, at andre i væsenlig lige Forhold have valgt det samme og befundet sig vel derved."

Ikke mindre afgørende tilbagevistes de pseudo-retshistoriske Betragtninger og de Smaaerfaringer fra enkelte Lande i Tydskland, som paaberaabtes. Striden førtes saaledes snart tilbage til Hovedpunktet, og her fik Felttoget ogsaa en snar og lykkelig Ende ved en grundig og alsidig Kritik, i hvilken Flertallet af Tysklands første Jurister erklærede sig imod det ny Projekt. Paa Juristforsamlinger faldt det med Glans. Det var navnlig her, at den Mistanke fik Udtryk, at Forslaget betød en Reaktion mod Principet om Lægmænds Medvirkning i det hele. Og ganske uden Grund har dette vel ikke været. Vistnok støttede enkelte Mænd, med Hensyn til hvem en saadan Mistanke vilde have været ubeføjet, den ny Plan; men en stor Del af dets Forsvarer vare dog Mænd, om hvem man vidste eller havde Grund til at antage, at de tidligere ikke havde været Yndere af Lægmænds Deltagelse i Retsplejen. Med et Hjærtesuk maatte nu Schwarze paa Juristforsamlingen henvise til Fremtiden, af hvilken han ventede Bekræftelse paa sit Forslags Ypperlighed. Regeringen lod Planen falde, for saa vidt den var bestemt til at fortrænge Juryinstitutionen. Paa den tyske Rigsdag endelig blev det klart, at der aldeles intet Haab vilde have været om at gjennemføre Planen.

Ved Bestemmelserne om Antallet af Repræsentanterne for hver af de to heterogene Elementer i „Schöffengericht" kan det ganske vist opnaas, at ikke allerede den retlige Organisation af en saadan Domstol gør Lægmandselementets Betydning illusorisk. Men samtidig kan der da ikke opnaas en tilsvarende retlig Betryggelse for de retskyndige Dommeres Indflydelse i Overensstemmelse med den Betydning, dette Element skulde have, med mindre den Tanke fraviges, at de forskellige Medlemmer af Domstolen sidde i den som ligeberettigede. Det har man derfor heller ikke haft til Hensigt. Man har ment, at det ikke vilde behøves, fordi denne Domstol sikrede Dommerne en langt virk-

sommere, faktisk Indflydelse paa Lægmændene, end Nævningeretten. I denne Antagelse har man ogsaa utvivlsomt Ret. Men det er netop denne paaregnede Indflydelse, som fælder hele Tanken. Faktisk, om end ikke retslig, vil Lægmændenes Medvirkning blive betydningsløs. Deres Votum vil ikke blive Udtrykket for en frit og selvstændig dannet Overbevisning, uden hvilken det mister sit Værd.

Denne Indflydelse og denne Virkning af den skyldes Omstændigheder, som ligge i selve Organisationen. Idet Lægmændene sidde i ét Kollegium med retskyndige Dommere, fritages de fra den Nødvendighed af eget Initiativ at komme til en Overbevisning i Sagen. Det er ikke blot bekvemmere at overlade de retskyndige Dommmere dette Initiativ og dermed Ansvaret; men det er aldeles naturligt, at det vil udvikle sig saaledes, da det nødvendigvis meget snart maa føles, hvilket uhyre Forspring Dommerne have i med Hurtighed og Lethed at orientere sig i Sagens retlige og faktiske Beskaffenhed. Idet Dommerne som Følge heraf vejlede, faar man i de allerfleste Tilfælde en Afgørelse, der i Virkeligheden er fundet af dem, og til hvilken saa Lægmændene slutte sig, vistnok i Reglen i Overbevisning om dens Rigtighed, men ikke en saadan inderlig, personlig Overbevisning, som kun kan fremkomme, hvis den er Resultatet af egen, selvstændig Overvejelse, for hvor Udslag man har Følelsen af umiddelbart Ansvar i dets fulde Styrke, saaledes som i Juryformen.

Ogsaa Juryformen i den engelske Skikkelse forudsætter en Belærelse fra den retskyndige Dommers Side med Hensyn til de Forudsætninger for Nævningekendelsen, som Lægmændene ikke medbringe, Retssætningerne og almindelige Bevissætninger. Men denne Belærelse sker offentlig og har en upersonlig Karakter. Vejledningen i „Schöffengericht“ finder derimod ikke Sted i den offentlige Retssamling, men under Raadslagningen om Dommen for lukkede Døre, og bliver under den frie Tankeudveksling mellem de enkelte

Personer til en personligVejledning, der yderligere formindsker Chancerne for Lægmandens selvstændige Overvejelse. Selvfølgelig bliver der ogsaa Lejlighed til en personlig Indvirkning af forskellig Art, der justikke gaar ind under Begrebet Belærelse. Vil man kalde det en Misbrug, saa vil man dog med den ringeste psykologiske Erfaring indrømme, ar en saadan Misbrug er uundgaaelig og aldeles ikke behøve at være bevidst. Den hele Form indbyder ligefrem dertil netop ved sin gemytlige Formløshed. Den fremmer og den gør Regning paa Lægmændenes Uselvstændighed.

Af og til ville imidlertid Lægmændene „gøre Oprør“ og ikke lade sig lede. Lidenskaber kunne være i Bevægelse, især i politiske Sager. Mange ville maaske endog mene, at med en fremskridende demokratisk Udvikling vil dette Tilfælde indtræde hyppigere, end det formodes. Regel vil det dog næppe nogensinde blive, naar man erindrer, at her er Spørgsmaal om et lille Kollegium, der forhandler for lukkede Døre, og hvor derfor de almen menneskelige Tendenser dog sædvanlig ville faa Overvægten. Man maa imidlertid ganske vist være belavet paa enkelte slige Tilfælde. Her svigter altsaa det eneste Middel, der er gjort Regning paa, for at sikre Dommerne deres berettigede Indflydelse. Lægmændene ere Eneherrer over Bevis og Retsanvendelse: det værste af alt.

Utvivlsomt har den engelske Rets Juryproces i alle væsentlige Punkter realiseret den rigtige Samvirken paa den med Forholdets Natur stemmende Maade. Nævningerne maa selvstændig og paa eget Ansvar afgøre Spørgsmaalet om Skyld eller Uskyld. Belæring om de Forudsætninger for Afgørelsen i Henseende til Ret og Bevis, som de trænge til, gives dem forud ved en af den præsiderende Dommer i offentligt Retsmøde meddelt Udvikling. Findes den sigtede skyldig, er Dommeren i Stand til at bevirke Kendelsens Afkræftelse som stridende imod Loven. Der er intet i alt dette, der ikke i sine Grundtræk kan overføres. Navnlig vinder Rettens Formand

ved Anklageprincipets virkelige Gennemførelse de fornødne Betingelser for at kunne give en virkelig upartisk Belæring. Kun med Hensyn til de sidst nævnte Midler maa der paa Fastlandet gaas andre Veje, der stemme med Processens øvrige Regler, navnlig med Reglerne om Paaanke. Det er ikke nok, som i England, at Nævningernes Fejl i Retsanvendelsen, der skulle kunne begrunde, at Kendelsen sættes ud af Kraft, er tydelig for de Dommere, der have deltaget i Sagens mundlige Forhandling. Den maa foreligge udvortes kendelig ogsaa for Paaankeinstansen. Derfor maa der særegne Former. Men disse ere allerede forhaanden i Fastlandets Juryproces, nemlig i Regelen om, at Afstemningstemaet forelægges Nævningerne ved Spørgsmaal, der formuleres af Retten. Det gælder om at underkaste dette vigtige Led af Nævningeprocessen en hensigtsmæssig Reform.

Mange Venner af den engelske Juryform se paa Regelen om Spørgsmaalsstillingen med ugunstige Øjne. De betragte den som en for den franske Juryproces ejendommelig Ting, der maa opgives, naar man vil vende sig til det engelske Mønster, der ikke kender noget saadant. Et er imidlertid den nærmere Udførelse af Regelen, som den franske Proces har, et andet selve Principet. Hin er forkastelig, fordi den hviler paa den Tanke, at Nævningerne ikke kaldes til Afgørelse af Skyldspørgsmaalet i det hele. Principet derimod bør bibeholdes, dels fordi Afstemningstemaets Fastsættelse derved drages ind i den offentlige Forhandling, og Parterne saaledes kunne faa Indflydelse paa dette ofte allervigtigste Punkt, dels fordi det alene gør Kontrollen med urigtige domfældende Kendelser mulig i Fastlandets Proces. Derved bliver det nemlig muligt at forlange særlige Svar af Nævningerne angaaende Punkter, hvor det efter Forhandlingerne er tænkeligt, at en Retsvildfarelse kunde skjule sig, Svar, som i saa Fald ville være i Strid med Hovedsvaret, der erklærer den sigtede skyldig, og somderfor afkræfte dette.

Dette er derfor Nutidens Bestræbelsers Program:

Bibeholdelse, men Reform af Reglerne om Spørgsmaalsstillingen. Ad denne Vej og for en stor Del kun ad denne bliver det muligt i Fastlandets Proces at realisere den Samvirken mellem Elementerne i Nævningeretten, der betinger, at den sigtede baade faar den Garanti, at Nævninger skulle domfælde ham, og den, at retskyndige Dommere erkende, at en saadan Domfældelse ikke strider mod Loven eller mod anerkendte Erfaringssætninger for Bevisprøvelse, — denne dobbelte Garanti, som er Juryinstitutionens Ide.

Til Slutning endnu kun ét Punkt. Nævninger komme kun til Anvendelse i visse, betydeligere Sager. Denne Begrænsning af Lægmandselementets Medvirkning er ikke en Fejl, som Forsvarerne af „Schöffengericht“ have gjort gjældende. For Smaasager passer over Hovedet en hurtig Form af Retsplejen. Med Sagernes Betydning stige Fordringerne til Garantierne og Opfordringen til at kræve endog tyngende Ofre af Borgerne for at skaffe Garantierne til Veje. Men heller ikke alle betydeligere Sager kunne forelægges for Nævninger, og bør det ikke heller. Kun bør Grænsen ikke være vilkaarlig. De bør anvendes, hvor der er en virkelig Opgave for dem at løse. Det er der ikke i mangfoldige Tilfælde, hvor Sagen ingen Tvivl frembyder. Det gjælder altsaa at finde de egnede Sager. Herom kan nu intet almindeligt Kriterinm fastsættes, da det beror paa de konkrete Forhold. Men der er ét Middel, som under disse Omstændigheder er fortrinlig egnet til at finde den sandsynligvis rette Grænse, nemlig den sigtedes eget Valg. En saadan Regel, der selvfølgelig ikke udelukker enkelte særlige Undtagelser, er skikket til at afløse de vilkaarlige Grænseregler, der nu findes i den franske og tyske Proces, og som har været et af Motiverne til at søge efter en lettere Form for Lægmænds Medvirkning ved adskillige Sager, som ikke burde være udelukkede fra Nævninger.

C. Goos.

Et Oprør.

Købstaden G— havde hidindtil været et af de fredeligste og loyaleste Steder paa Jordkloden. Næsten i en Menneskealder var den bleven regeret med uindskrænket Magt af By- og Herredsfoged samt Birkedommer Popp, hvem Hs. Majestæt Kong Frederik den Sjette i sin Tid havde udnævnt til Kancelliraad og Ridder af Dannebrog, og Hs. Majestæt Kong Kristian den Ottende til Justitsraad ved hans under Allerhøjstsammes Regering indtrufne fem og tyveaarige Embedsjubilæum. Justitsraad Popp var en af de ægte, gode gamle Embedsmænd, velvillig og tjenstvillig mod sine Embedskolleger i Byen, for hvilke hans Hus altid stod gæstfrit aabent; gemytlig nedladende mod den mere velhavende Del af Borgerskabet, med et mildt Nik og en Haandbevægelse forholdende sig til de simplere Handlende og Haandværkere. Han gik for en usædvanlig dygtig Mand. Var det i Egenskab af Politimand? Næppe. Byens Rendestene stank som Kloaker, dens halve Snes Brændevinsbrændere og Bryggere lode ugenert deres Affald og Kogødning flyde ud deri; for at passere Gadernes høje, spidse, ved brede og dybe Mellemrum skilte Brosten, maatte man have de Indfødtes ejendommelige Færdighed; om Vinteren rodede man fra Klokken 4—5 i et ægyptisk Mørke, thi Vægteren, som skulde passe de genstridige Tranlygter, fandt sig aldrig foranlediget til at tænde dem, før han „raabte Ni," saa at han ofte afbrød Verset i Midten

uden smaaligt Hensyn til Meningen, for at tænde en saadan Lysbringer, og fortsatte det ganske roligt, naar denne Operation var forbi. Var Justitsraaden da et Lys som Dommer og Jurist? Man paastod rigtignok, at han af og til havde bragt Tyve til Bekendelse, ikke ved skarpt inkvisitorisk Forhør, men ved at lade den ene Politibetjent Niels Bagsvær, almindelig kaldet Lunte-Niels af sin smaat travende Gang, en bomstærk Karl, der tillige fungerede som Justitsraadens Livkusk, banke Delinkventerne ordentlig af i Arresten; men for Hævdelsen af den daglige Retssikkerhed interesserede Justitsraad Popp sig ikke synderlig; da en Borger en Gang beklagede sig over, at der jævnlig blev stjaalet Ællinger og Kyllinger fra ham, klappede Byfogden ham beroligende paa Skuldrene og sagde: „Naa, ja, ja Troelsen — det er jo kedeligt, men det er aldrig værd at indlade sig paa Vidtløftigheder om den Ting. Skaf dem et Par Andrikker og et Par Haner til, saa bliver Tallet vel snart fuldt igen. Reusch,“ — raabte han til den anden Politibetjent, en gammel fugtig Holstener, forhenværende Underofficer, „jeg synes, jeg har set i Raadstugaarden en to tre Haner blandt Deres Høns, De kan jo lade Troelsen faa den ene,“ hvorpaa Hr. Reusch rettede sig og sagde: „Ja wohl, Hr. Justitsrath.“ Bønderne i Jurisdiktionen havde største Respekt for Justitsraad Popp, thi overfor dem var hans Taalmodighed kort; naar de bleve for vidtløftige paa Kontoret, sagde han kategorisk: „Hold Mund, Dit Fæ!“ og søgte Vedkommende igen at komme til Orde, blev han med et Spark besørget ud af Døren. Men det bør ikke forties, at Justitsraaden paa samme Tid kunde vise sig skikkelig mod fattige Husmænd, der skulde betale Afgifter til forskellige af ham bestyrede Stiftelsers Kasser; han skældte dem rigtignok ud for „Svin og Kludremadser“, men hjalp dem mangen Gang af sin egen private Lomme, idet han brummede: „Naa, Dig, Kællingen og alle Ungerne kan man jo ikke

saadan lade sulte ihjel. Naa — kan han saa komme afsted — ud med sig. Men hvad der gav Justitsraad Popp en usædvanlig Anseelse, var, at han ved en ultra-økonomisk Administration havde bragt Byens Beholdning af rede Penge op til over 40,000 Rigsdaler; efter hans eget og andres Udsagn eksisterede der ingen By i Danmark, hvor de kommunale Skatter vare saa smaa som i G—. Dette Faktum gentoges tidlig og silde, hver Gang en svag Indvending vovede at bestride Byfogdens udmærkede Dygtighed, og paa disse to Dogmer grundedes G—befolkningens kommunale Trosbekendelse.

Borgerrepræsentationen (det nuværende Byraad) var lige saa konservativ som sin Formand, Justitsraad Popp. Naar han kort og fyndigt havde udtalt sin uforgribelige Mening, saa han flygtig om paa Raadets Medlemmer, der da gerne nikkede samtidig, som om de vare blevne trukne i en Snor; ja Formanden, en Drejer, hvis Ærgerrighed var at tale saa korrekt som muligt, sagde: „Vi ere i denne, ikke mindre end i mangfoldige andre Henseender, ganske og aldeles af Justitsraadens Anskuelse.“ Kun en eneste Gang havde der indlistet sig et opponerende Element, det var Murmester Kolbe. Det var en undersætsig, bredskuldret Mand, med et svært rødladent Ansigt, der ved første Øjekast forekom En at have et meget dvask og indolent Udtryk, men naar han slog de for det meste sænkede Øjenlaag op, spillede der et skælmsk, sarkastisk Lune i de ganske smaa brune Øjne. Trods sit satte og rolige Væsen, var han en stor Pudsenmager, der var lidt af en Scapin eller Henrik i ham. Der gik mange Sagn, hvoraf en Del endnu leve i Folkemunde, om hans smaa Uglspilstreger. En Vinter, da han skulde paa Isbaad over Store Belt, maatte han og de andre Rejsende overnatte paa Sprogø. Der var saa Mange, at Gæstgiverstedet ikke kunde skaffe en Seng til hver, og Lars Kolbe holdt ikke af Sovekammerater. En Kommis-voyageur, der stank af Pomade og Patchouli,

der bar en Guldurkæde, saa stor som en Hundelænke, paa Maven, var den, som Skæbnen bestemte til at dele Seng med Murmesteren. Denne lod først, som Intet var i Vejen, klædte sig af og lod Handelsmanden lægge sig ved hans Side. Men lidt efter begyndte Lars Kolbe at klø og skrabe sig over hele Kroppen. — „Hvad er der i Vejen, ærede Samtidige?“ spurgte Prøverytteren. — „Aa jeg har bare en Smule Fnat“, lød Svaret. Som stukken af en Slange foer den ulykkelige Københavner op og ud af Sengen, indsvøbte sig i sin store Astrakanpels og lagde sig paa Gulvet. Lars Kolbe vendte sig vel tilfreds i Sengen og sov snart de Retfærdiges Søvn. Saalunde erobrede Murmesteren sig et Sengested for sig selv.

Murmester Kolbe havde aldrig tænkt paa at stille sig i systematisk Opposition til Byfogeden eller nogen anden Avtoritet, men da han tilfældigvis en Gang var bleven valgt til Borgerrepræsentant, frembød Forsamlingens Nikkedukkevæsen lige overfor Justitsraad Popp ham et saa uimodstaaeligt Stof til Smaadrillerier, at hans medfødte Lyst til, som den populære Talemaade hedder, at sætte Insekter i Skindpelsen, ikke kunde modstaa Fristelsen. Naar da Drejeren i Møderne gav Signal til, at Medlemmerne skulde slutte sig til Byfogedens motiverede Votum, sagde Lars Kolbe med den roligste og mildeste Tone af Verden: „Ja, jeg mener nu rigtignok lige det Modsatte.“ Da dette første Gang skete, fløj Justitsraaden op fra Lænestolen som en skræmmet Hane fra sin Mødding, blev coquelicot i Hovedet, slog i Bordet og raabte: „Er De bindegal, Mand?“ „Nej jeg troer det da egentlig ikke, Hr. Justitsraad,“ sagde Mureren med sit mest poliske Ansigt. Sagen galdt en ny Gadelygtes Opstilling. Byfogeden vilde nemlig gerne have Lygten ved Siden af Indkørselen til sin Port, og da hans Hus laa flere Alen tilbage for de nærmeste Huse, men Fortovet med Rendestenen ikke fulgte Indhugget, og der derved dannedes en

brudt Linje, paastod Lars Kolbe, at Lygten vilde skuffe dem, der kom kørende, idet de ved at styre efter den i Indhugget staaende Lygte vare udsatte for at vælte i den usædvanlig dybe og mudrede Rendesten. Lars Kolbe kom naturligvis i Minoritet, men bemærkede ved Mødets Slutning: „Jeg vil holde 50 Daler paa, at jeg faar Ret. Nogle Dage efter at Lygten var pladseret langt inde paa Fortovet lige tæt ved Byfogedboligens Port, mødte Lars Kolbe udenfor Byen en forhenværende Rebslager Setler, nu et gammelt fordrukkent Fattighuslem, der i sin Tid havde været, hvad man kalder en Himmelhund, til al Slags Kommers. Murmesteren fik en Ide. „Hej, Setler! kunde De have Lyst til at tjene fem Glas Punsch af Jakob Hansens søde Romekstrakt.“

Rebslageren gloede stupidt op gennem Haartjavserne, der hang ned under den fedtede grønne Bulehat og halvt skjulte hans smaa røde Øjne. Han rystede skeptisk paa Hovedet og sagde i en elegisk Tone:

„Herre Gud, Hr. Kolbe, hvorfor gør De Nar ad en gammel fattig Medborger, som Modgang og Sygdom har forhindret i at tjene sit Brød?“

„Har De ligget længe syg, Setler?“

„Saa sandt jeg staaer en Synder for Gud, jeg er aldrig rask, men Gud ske Lov saa godt som aldrig sengeliggende.“

„Men af og til rendestensliggende — hvad Setler?“ Rebslagerens Ansigt fremviste en Antydning af et fedtet Smil, men antog snart sit nedslaaede Udtryk:

„Hr. Kolbe, jeg har jo hverken Kone eller Børn til at udøse mine Sorger for. De véd jo, at min Malene for mange Aar siden kvaltes i et Stykke Flæskesvær, med en opstuvet Kantøffel til, og at min eneste Datter løb med en Komediantspiller. Hvad Trøst har jeg saa uden det ulyksalige Spiritus?“

„Ja Verden er haard at gaa paa, Setler. Men hvad siger De saa om de fem Glas sød Ekstraktpunsch?“

Setler lod Tungen glide flere Gange frem og tilbage over sine Læber, fæstede sine svinepoliske Øjne forskende paa Murmesterens brede Ansigt og rystede atter paa Hovedet.

„Hvor kan det nu more Dem saadan at sætte et skrøbeligt Menneskes kødelige Lyster og Begæringer i Urolighed?“ klynkede han.

„Vil De have, at jeg skal bande paa, at De skal faa de fem Glas Punsch, hvis De gør mig en lille Tjeneste? De skal, Satan rive mig, faa dem. Troer De mig nu?“

„Jo det véd den kære Gud, jeg gør,“ sagde Setler, slog sig kækt en Bule oven i sin fedtede Hat og fejede Haartjavserne til Side fra Panden med Pegefingeren.“ Aldrig, troer jeg, har Nogen budt en fattig Mand fem Glas Punsch paa én Gang. Jeg gør Meget for en halv Pægl, men for fem Glas Punsch — Alt.“

„Det skal nu ikke blive saa farligt meget,“ sagde Kolbe. „De skal bare gøre en lille Køretur i Eftermiddag, naar det bliver mørkt. De faar Glarmesterens gamle Enspændervogn med hans gamle Røde for, De kjører ud ad Vester- og ind ad Nørreport, men saa sørger De for at vælte lige i Rendestenen uden for Justitsraad Popps Port. Tager Køretøjet eller Ralleken nogen Skade, betaler jeg den; De selv maa sørge for at være ædru, saa kan De aldrig komme Noget til, for, jeg skal sige Dem, midt i Rendestenen ligger en stor sammenfejet Skarndynge, som De maa sørge for at falde i. Det generer Dem vel ikke, om De bliver noget snavset?“

„Aa Gud nej, Hr. Kolbe, hvad det angaar, saa er det jo Noget, jeg er vant til i min ringe Stilling, og, som De allerede har sagt, er jeg jo nogenlunde kendt med Rendestenene. Man kan da vaske sig, hvis man synes, at det er Umagen værd; men jeg skal jo ikke gøre Stads mere i denne Verden. Men hvis jeg turde spørge

Hr. Kolbe, hvorfor De vil have mig ned i Rendestenen denne Gang . . .“

„Det er et Væddemaal. Men drikker De Dem fuld og slaar Dem i Stykker, faaer De kun en Pægl Brændevin og ingen Punsch.“

„De maa da ikke tro, Hr. Kolbe, at jeg slet ikke kan beherske mig selv; man er dog et Menneske, om man ogsaa maa ty til det Offentliges Understøttelse, hvad der rigtignok er meget kreperende for en gammel Borgermand. Men naar jeg siger til mig selv: Hør Peter Kristian Setler; hvis Du entholder Dig fra Brændevin i Formiddag, faar Du baade Brændevin og Punsch i Eftermiddag, saa maatte jeg jo være et umælende Kre'tur, hvis jeg inte kunde vise en Smule Kraft i Karakteren blot en halv Dagstid.“

„Ja saa er det en ren Aftale, Setler. De kommer og faar Køretøjet hos mig Klokken fire.“

„Vel, Hr. Kolbe,“ sagde Setler, satte Hatten paa tre Haar og sang:

I Sorg og Plage,
med Graad og Tuden,
jeg tidt maa tage
mod en paa Snuden.
Men nu jeg mærker,
blir Vaaren grøn,
højt synge Lærker
om Dydens Løn.

Om Eftermiddagen Klokken hen ad seks, da Justitsraad Popp sad i det inderste Kontor, og hans Fuldmægtige og Skrivere arbejdede i det yderste, høres der uden for et Rabalder og et Skraal. Justitsraaden aabner Vinduet og raaber barsk: „Hvad er her paa Færde, hvad er det for et Spektakel?“

„Aa Gud hjælpe mig,“ klynkede en mat Stemme, og ved Lygteskæret skimtede Byfogeden en væltet Vogn. Kontorfolkene ilede ud og fandt en Mand, helt besudlet i Ansigtet. Han ømmede sig ynkeligt.

„Han bløder,“ raabte en ung medlidende Kontorist.

„Niels Bagsvær,“ raabte Byfogeden, „hent Barber Helt, sæt Manden paa Trappen, hold De ved ham saa længe, Petersen. Hvor Fanden kunde han vælte midt paa Gaden, Klodrian?“

„Aa jeg fulgte den Lygte, jeg troede den stod ved Rendestenen,“ jamrede den af Kolbe instruerede Rebslager.

Barberen kom, Rebslageren blev bragt ind paa det forreste Kontor, og det viste sig nu, at det, som randt ned ad hans Ansigt, ikke var Blod, men Rendestensskarn. Kontoristerne brast ud i Fnisen, Barberen blev ærgerlig og Justitsraaden smækvred.

„Fæhoved! hvor turde han understaa sig at brøle saadan op, naar han ikke var kommen til mindste Skade?“

„Saasandt jeg er en arm Synder, troede jeg, min sidste Time var slaaet. Det er en Skam, at en saa højtstaaende Mand som Justitsraaden skal have nedladt sig til at have Ulejlighed for saa lavstaaende en Person som jeg, og det for det bare Rendestensmøgs Skyld; jeg kan kun lønne Deres Højvelbaarenhed ved at nedbede al Velsignelse over Deres Højvelbaarenhed med højstærede Familie.“

„Hold Mund og skrup af.“

„Jo vel, Hr. Justitsraad.“

Enspændertøjet havde ingen anden Overlast lidt, end at den ene Stang var knækket; Setler begav sig, saa smudsig som han var, til Murmester Kolbe og berettede ham om sit vel udførte Hværv; han fik Penge til fem Glas Punsch og en Pægel Finkel, drak dem trolig samme Aften, blev selvfølgelig døddrukken, kunde ikke vinde hjem til Fattighuset, men maatte sove ud i en Baas i Værthusholderens Kostald, hvor han tilbragte Natten sammen med et Lam og en Gris, hvis dyriske Varme var af stor Betydning for ham i den kolde Vinternat.

Nogle Dage efter havde Kommunens Repræsentanter Møde. Da Murmester Kolbe traadte ind i Raadhussalen, mødte Byfogeden ham med et Ansigt som en Hund, der har inderlig Lyst til at fare løs og bide, men ikke tør udsætte sig for Følgerne. Kolbe hilste pænt og artigt paa ham og sagde, som en passant, til sin Sidemand:

„Kan Du se, det gik dog galt med den Lygte i Indhugget. Glarmesterens Enspændertøj væltede badovs ned i Rendestenen forgangen Aften.“

Justitsraaden hostede gentagne Gange og bed sine Knoer til Blods. Med dirrende Stemme sagde han:

„Ingen uvedkommende Bemærkninger maa afbryde Forhandlingerne.“

„Det mener jeg med,“ sagde Kolbe i en bifaldende Tone, „det vil sige, naar de først ere begyndte.“

Nu kunde Justitsraaden ikke holde sig længere. Han slog i Bordet og sagde:

„Hvem troer De forstaaer sig bedst paa Landets Lov og Ret, De eller jeg, min gode Mand?“

„Det gør begribeligvis De, Hr. Justitsraad,“ svarede Murmesteren ydmygt, „De har jo endogsaa læst om det paa Latin, det har jeg aldrig.“

Byfogeden var kun dansk Jurist, og Kolbe havde ramt hans saarligste Sted. Han var aldeles ude af sig selv, snakkede bagvendt hvert Øjeblik og hævede kort efter Mødet. Da Repræsentanterne vare ved at forlade Lokalet, holdt han deres Formand, Drejeren tilbage:

„Hør Rasmussen,“ sagde han, „jeg vil ikke have den Murerkøter mere i Repræsentationen. Han maa ud til Foraaret, naar der skal vælges.“

Drejeren svarede med højtidelig Emfase: „Jeg skal ved denne som ved hver anden Lejlighed stræbe efter bedste Evne at opfylde det af Hr. Justitsraaden for mig ytrede Ønske, og skal jeg i den Anledning ikke undlade at benytte mig af den Indflydelse, som agtede Medborgeres

flereaarige Tillid i ikke ganske ringe Maal har forlenet mig med.“

Det er en Selvfølge, at da et Sygehus skulde opføres i Byen, hvis Opførelse Murmester Kolbe ønskede at paatage sig, sørgede Justitsraad Popp ved Hjælp af den ham underdanige Repræsentation for, at Arbejdet blev overdraget hans Konkurrent, en ung tysk Murmester, en stortalende Vindbeutel, der havde vakt stor Forbitrelse hos Byens yngre Befolkning ved i Anledning af de befrygtede Uroligheder i Hertugdømmerne (vi ere mod Slutningen af 1847) at ytre højt i Klubben: „Probir aldrig po Krieg met Tyschland, en Tyschker prigler tre Dansker af.“ Da en ung Handelsbetjent ytrede Lyst til at lade Hr. Würz forsøge sine Kræfter mod én Dansker, sagde en ældre erfaren Borger til ham: „Lad vær' med det; han har Arbejde for Justitsraaden,“ og da Handelsbetjenten var en saa moderne Nihilist, at han sagde: „Jeg bryder mig Fanden baade om Tyskeren og Justitsraaden,“ løftede der sig et almindeligt Indignationsskrig mod den unge Mand fra de Ældre, der erklærede, at en saadan Grønskolling smukt skulde stikke Fingeren i Jorden og lugte, i hvad By han var. „Her har nu Justitsraaden en Gang Overtaget,“ sagde Slagter Pallesen, „det kan ikke nytte at stritte imod.“ Naturligvis blev Kolbe ikke genvalgt til Borgerrepræsentant.

Begivenhederne i Foraaret 1848 gjorde Justitsraaden aldeles konfus og rasende. At Martsministeriet var ham en Kilde til Forargelse, vil Ingen undres over. Han ytrede sig derom til Amtsforvalteren: „Hvad mener De, min gode Kammerraad — Lehmann og Tscherning? De ere blevne Ministre, netop fordi de have været opsætsige, trodsige og uforskammede. Det er Gud hjælpe mig, som De vilde gøre den Slubbert Murmester Kolbe til Byfoged her i Byen.“ „Ypperligt Indfald, kære Justitsraad, hæ, hæ, hæ,“ sagde Kammerraaden høfligt. Hver ny Avis, han læste, bragte Justitsraaden mere

og mere ud af Koncepterne. Da han en Dag lige efter Middagsbordet fik fat paa en Provinsavis, der udkom i en større Naboby, og som han ellers brugte til at læse sig ind i sin Middagslur med, saa' han deri en ledende Artikel, der begyndte med følgende Ord: Folkesuverænetetens store Princip er proklameret overalt," blev han saa rasende, at han med Et rejste sig op fra Sofaen og gik ned i sin Have med det ubestemte Haab om, at den friske Luft muligvis kunde berolige hans ophidsede Blod. „Ja, jeg skulde bare være Konge," snærrede han, „jeg skulde min Sæl indbanke Dem paa deres Rygstygger, hvem der var Suveræn."

Justitsraaden havde en stor og smuk Have. Det var i Maj Maaned; Ribs- og Stikkelsbærbuske stode med deres klæbrige, lysegrønne, nylig udfoldede Blade, Pintselilierne bredte sig yppigt i Bedene og allerede begyndte det store Tulipanflor at varsle om den Farvepragt, det om føje Tid skulde prange med. Iris, dunkelrøde Pæoner, hvide, gule og skarlagenrøde Ranunkler straalede med de reneste Farver i den klare, høje Luft. Ved Enden af Haven laa en Dam, ud over hvilken Syren- og Hyldebuske bøjede sig, op ad det skraa Jordaffald voksede en Masse Liljekonvaller, hvis fine Klokker dirrede mellem de brede, saftfulde, graagrønne Blade. Tæt ved Dammens Rand stod en Bænk under en gammel, vild Rosenbusk, der havde naaet et Træs Højde. Paa Bænken sad en ung Mand og en ung Pige, Haand i Haand i ivrig Samtale.

„Jo ser Du", sagde den unge Mand, „Du behøver kun at vente fire Aar, saa har Du endda kun naaet de tre og tyve. Naar jeg har rejst udenlands og kommer hjem, skal jeg nok have tjent saameget, at jeg kan bygge os et lille Hus ved Stranden eller ved en Sø."

„Ja det maa endelig være ved Vandet, August," sagde den unge Pige, „selv om det kun er ved en Dam som denne. Naar man er ene, maa man tale med

Naturen omkring En; man maa have Fortrolighed og Venskab til sine Omgivelser; men et Landskab uden Vand er for mig, som et Ansigt, hvor Øjet mangler."

Den unge Mand kyssede hendes blonde Krøller, der skjulte den hvide Nakke og hang ned over Skuldrene paa hende. „Du skal se, det gaar nok, som vi ønsker," sagde han, „vi ønske jo intet Urimeligt."

„Ja, og vi ville jo ikke gøre et eneste Menneske Fortræd med vor Lykke," sagde hun, „hvorfor skulde vi saa ikke naa den? — Men Gud — August — der kommer Nogen — aa — hvad skal jeg gøre? Skynd Dig — August — se at komme bort . . ."

Den unge Mand fór op og vilde slaa ind paa en Sti, der førte til en Laage med Udgang til Marken, men Justitsraaden, der, som vi have set, var bleven forstyrret i sin Middagssøvn, under hvilken hans Søsterdatter plejede at have dette Stævnemøde med sin Elsker, mødte ham midt paa Stien og stillede sig i Vejen for ham med korslagte Arme og med et Blik som den olympiske Tordners.

„Naa saa De bliver ved med de Drengestreger? Lod jeg Dem ikke for flere Aar siden vide, at siden De havde forladt Latinskolen og var slaaet ind paa det Murerklatteri, vilde jeg ikke vide Noget at sige af Deres Kurmageri til min Niece. Jeg bryder mig Fanden om Tidens demokratiske Vrøvl; det skal jeg vise Dem. Jeg vil intet Familieskab have uden for Embedsstanden. De kan være rolig for, at i det mindste i denne By, skal de moderne, samfundsopløsende Bestræbelser ikke faa Indpas, saa længe jeg lever."

„Vi faa at se, Hr. Justitsraad."

„Ja det skal De s'gu faa at se. Troer De, jeg er bange for at lade Niels Bagsvær og Reusch i Uniform transportere Dem ud af mine Enemærker?"

„Der behøves hverken Uniform eller Politimagt, Hr. Justitsraad; jeg skal nok gaa min Vej. Men De skal se,

at den Tid er allerede kommen, da alle fornuftige Mennesker blæser ad Titel og Rang, da den rene Menneskelighed triumferende bliver genindsat i sine Rettigheder, da . . .“

„Ja den Tid, da Æslet gaaer med sin Herre under Armen. Drengepjank. — Ud fra min Grund, eller . . .

„Farvel, Hr. Justitsraad, men det bliver ikke det sidste Ord imellem os“ . . . og dermed gik det unge Menneske hen ad Havestien og ud gennem Laagen.

Justitsraaden kastede et foragteligt Blik efter ham og gik derpaa ned til Bænken, hvor hans Niece endnu sad og skælvede som et Espeløv.

„Op med Dig,“ sagde han med Kommandorøst, „herefter kommer Du ikke uden for Stuen uden min Ledsagelse.“

Den unge bortviste Elsker var Søn af en afdød Klokker og Kordegn i Byen. Faderen var en gemytlig gammel norsk Student, der var almindelig afholdt for sine selskabelige Talenter, og navnlig for sit udmærkede L'hombrespil, der havde givet ham Adgang til Embedsmændenes fra Borgerskabet strængt afsondrede Kreds. Da han døde og efterlod en Dreng paa tolv Aar, holdt en Kreds af Faderens L'hombrekammerater ham i en nærliggende Købstads Latinskole. Det var sket i den nobleste Hensigt; Embedsmændene mente naturligvis, at det var den største Velgerning, de kunde vise Drengen. Denne gjorde i Begyndelsen gode Fremskridt, men i hans sekstende Aar tog Lysten til Tegning Overhaand, og hans Rektor raadede hans Beskyttere til at lade ham opgive Studeringerne. Men disse vilde tvinge ham, den unge Fyr tog da selv Rejsepas og løb til sin Fødeby til en gammel Farverenke, som hans Forældre i sin Tid havde boet til Leje hos. Drengen havde været hendes Kæledægge, men da hun ikke vidste, hvad hun egentlig skulde gøre med ham, og hun ingen klogere Mand kendte end den gamle Distriktslæge, som kurerede paa

hende for hendes Astma, spurgte hun ham til Raads. Denne, som var en ret fordomsfri og fornuftig Mand, fik ud af Drengen, at han havde Lyst til at være Arkitekt, og mente, at han kunde have godt af at være i Murerlære et Par Aar, og da han vidste, at Lars Kolbe var en dygtig Mand, foreslog han ham at tage mod August Thorsen. „Faderen var jo en flink gammel Karl," sagde han, „jeg har jo ingen Børn, og De er jo Pebersvend, hvad kan det hjælpe at piske ham ind paa det Studentervæsen?" Kolbe svarede: „Lad De ham komme, Hr. Doktor; duer Hvalpen, kan vi jo enes om at holde ham paa Akademiet i København, naar Tiden kommer. Han æder vel ikke mere, end vi have i Spisekammeret." August gennemgik sin Læretid; 17 Aar gammel berusede han sig paa et Klubbal i Byfogedens forældreløse Søsterdatters blaa Øjne; han fulgte hende hjem, og det pur unge Par blev enigt om Tingene i en stjerneklar Vinternat og vekslede et Kys midt paa Byens Torv. Uheldigvis havde en Natvægter set det, han fortalte Skandalen til Politibetjent Reusch, denne lod Historien gaa videre til Justitsraadens Husjomfru, og saaledes kom den for Justitsraadens Øren. Denne læste sin Søsterdatter ordentlig Teksten og skrev et Brev til Distriktslægen, hvori han „ikke undlod at tilmelde Hr. Doktoren til behagelig Underretning, at afgangne Klokker Thorsens Søn, som Hr. Doktoren efter Forlydende interesserede sig for, ikke, paa Grund af den af ham valgte fremtidige Stilling som Haandværker, under nogen Omstændigheder kunde træde i Familieforhold til ham, hvorfor han skulde have Hr. Doktoren behageligst anmodet om at tilkendegive bemeldte Thorsen, at han havde at afholde sig fra hans Hus og dertil hørende omliggende Grund." Den gamle Læge lo og sagde ved sig selv: „Han slægter Racen paa, Faderen var i sin Studentertid en Hund efter kønne Fruentimmer." Han ytrede Intet til den unge Fyr — „den Slags Ting jævne sig altid paa en eller anden

Maade, og Jeronimus bliver altid til Aal,“ sagde han til sin Kone. De to unge Mennesker havde imidlertid, maaske æggede netop ved Modstanden, besluttet at holde sammen; den gamle Farverenke besørgede de Breve, som de vekslede, baade mens August var i Byen og efter at han var taget til København; nu da han var i Besøg hos Distriktslægen, havde de holdt Elskovsmøde hver Dag, medens Justitsraad Popp sov til Middag, men idag havde de store evropæiske Forhold grebet forstyrrende ind i de unge Menneskers Idyl.

Det vil let indses, at et livligt ungt Menneske paa 20 Aar i Foraaret 1848 ikke kunde undgaa at blive patriotisk og politisk berørt. August Thorsens Formyndere havde gjort Alt for at holde ham fra at gaa frivillig med i Martsdagene, ikke desto mindre havde han meldt sig til Ekserccerskolen. Ved en Gymnastikøvelse havde han imidlertid ved et uheldigt Fald brækket sin venstre Arm; den var nu helbredet, men der vilde gaa nogle Maaneder, inden den fik sin fulde Førlighed, og sin Rekonvalescenstid havde han tilbragt i Distriktslægens Hus.

Vi forlode ham lige i det Øjeblik, da Justitsraad Popp som en Kerub med Flammesværdet havde drevet ham ud af Edens Have. Knyttende Hænderne, oprørt i sit inderste Hjærte over hans Tyranni, gik hans Stemning over til en almindelig Forbitrelse mod alle Verdens Despoter. „Ça ira,“ raabte han, „Løven har allerede rystet sin Manke og brølet, den har sprængt sine Lænker, og I skulle faa dens Klo at føle,“ — med disse Ord krummede han sin Haand som en Klo for plastisk at anskueliggøre sin Tanke og slog ud i Luften med den. Han kom ud af sin Ekstase ved at faa fat i en Frakkekrave, der tilhørte en Mand, som han først nu saa' stod lige foran ham.

„Hvad — vil Du slaas, August?“ sagde Murmester Kolbe.

„Om Forladelse, kære Hr. Kolbe, jeg saa' Dem ikke, og jeg er saa yderlig forbitret, Hvor jeg hader Tyrannerne! Hvor jeg længes efter at knuse dem."

„Ja det skulde Du s'gu gøre," sagde Kolbe.

„Troer De, vi kunde faa en Revolution i Stand her i Byen og knuse vor Tyran?"

„Det kunde saamænd gerne være," sagde Murmesteren. „Det kunde egentlig more mig. Den Gamle har vel igen været efter Dig og Pigebarnet ligesom forgangen Aar?"

August blev ildrød i Hovedet; han anede ikke, at Kolbe vidste Noget om hans Kærlighedshistorie. Lægen havde i sin Tid fortalt ham den og sagt: „Lad os lade den Ting gaa sin Gang; er det Børnestreger, driver det vel over, og er det Alvor, — ja saa er det jo en rar lille Pige, som Drengen godt kan være tjent med." — „Ja Kæreste- og alt andet Fruentimmervrøvl skal jeg nok holde mine Fingre fra," sagde Lars Kolbe, der var en stor Skeptiker overfor alle erotiske Fænomener. Men nu havde Historien med Sygehuset ærgret ham mere, end han vilde tilstaa for sig selv, og han havde tidt grublet paa, hvorledes han skulde spille Justitsraaden et Puds. Da han havde faaet at vide, hvorledes det var gaaet August og hans Elskede, der i Tillid til Justitsraadens Middagssøvn hver Dag havde haft en tête à tête, som for Fremtiden vilde blive umulig, sagde han:

„Skal jeg gøre Revolution for Dig? Mens saa den Gamle og hans Politibetjente slaas imod den, kan Du jo rende med Tøsen."

„Er det Deres Alvor, Hr. Kolbe?"

„Ja, vil Du have det, saa lover jeg en Revolution imorgen. Men jeg maa have Jordemoderen paa vor Side."

„Hvem, Jordemoderen?"

„Ja, vel Jordemoderen. Hendes Mand, Guldsmed Mortensen er jo Borgerkaptajn, og hun er hans Major. Vi maa sørge for, at det gaar som i Paris i Februar;

jeg læste jo i Aviserne, at Borgervæbningen gjorde fælles Sag med Folket."

„Gør De ikke Nar ad mig?"

„Nej, jeg gør s'gu ikke. Vi maa ogsaa vinde Rebslager Setler, han skal anføre Proletariatet, eller hvad det hedder. Naa der slipper man da med et Par Glas Punsch."

Den unge Mand begyndte at faa Interesse for Sagen. „Hvad skal jeg da gøre?" spurgte han.

„Du skal ophidse Svendene her i Byen mod Murmester Würz og hans Tyskere, der arbejde paa Sygehuset. Du har jo arbejdet sammen med de fleste af mine Svende. Gaa nu straks ned paa Brændevinsbrænderens Lade, hvor de arbejde, saa gaar jeg til Jordemoderen."

Medens altsaa August med ungdommelig Patos bearbejdede Mursvendene og bad dem hjælpe til at afkaste det nedværdigende Despoti, der tog Brødet ud af Munden paa Landets Børn for at give det til Landets Fjender, gik Lars Kolbe ned til Guldsmed Mortensen, Jordemoderens Mand.

Denne, et tykt blegfedt Individ, laa paa en Hestehaarssofa med et stort Porcelænskrus Øl foran sig paa Bordet. Han var, som sagt, egentlig Guldsmed, men havde ikke befattet sig med sit Haandværk i flere Aar; Familien levede af hans Kones Praksis. Han overvandt kun sin Indolens, naar Borgerkoret, hvis Chef han var, holdt Ekserscits, naar han fik den røde Spidskjole med Guldepauletterne paa og den vældige trekantede Hat, hvis bageste Snip kradsede ham langt nede paa Ryggen, fór der Energi og værdig Alvor i ham, og da han sidste Gang stod som Kommandør for sit Korps, der var opstillet foran Gæstgivergaarden, medens højsalig Kong Kristian den Ottende opholdt sig der, raabte han til Lars Kolbe, der paa Drilleri tiltalte ham en passant med det Spørgsmaal, om hans Kone havde faaet Jens Larsens Kone i Øverup vel forløst:

„Væk Lars! Jeg har Ordre baade paa Bajonetstød og Kolbeslag, hvis Nogen kommer mig for nær.“ —

„Er Madam Mortensen hjemme? spurgte Kolbe Jordemodermanden.

„Nej“ — sagde han med en lang Gaben; „hvad vil Du hende?“

„Hun skulde gerne forløse mig, for jeg gaaer paa faldende Fod,“ sagde Mureren.

„Utidigt Sludder,“ sagde Mortensen, gabede igen, langede med Armen efter Ølkruset og tog sig en forsvarlig Slurk.

„Ja da er det alligevel sandt, hvad jeg siger,“ sagde Lars Kolbe, „men jeg vil hellere vente at tale om det, til Din Kone kommer hjem.“

„Ja, ja,“ sagde Mortensen, strakte sig som en doven Kat, og skød Ølkruset henad Bordet med en indbydende Mine til sin Gæst.

Et Kvarterstid tilbragtes i Tavshed, da hørtes en Vogn rulle paa Gaden og holde stille foran Huset, ned af den sprang Jordemoderen Madam Mortensen, en lille, tæt bygget Kone, med et æbleagtigt triveligt og sundt Udseende. I en Fart fik hun kastet Hat og Kaabe og kom ind i Stuen:

„Nej — er det Dem, Hr. Kolbe, værs'artig, det er mig en stor Fornøjelse,“ udbrød hun med jernbaneagtig Tungefærdighed, — „men Gud, min søde Dreng — her henvendte hun sig til Manden — har Du ikke sørget for et rent Krus til Hr, Kolbe; og er det en Maner saadan at blive liggende, naar man har Gæster. Rejs Dig, Barn.“

„Aa lad mig ligge,“ bad Jordemodermanden i en mindelig Tone, „Lars og jeg er jo gamle Skolekammerater; og han siger, at han egentlig vilde tale med Dig.“

„Ja jeg vilde bede Dem om Hjælp for mig selv, for jeg er i Barnsnød,“ sagde Kolbe.

„Skælmsmester -- De — aa Du forbarmende! ha, ha, ha, — nej maa vi nu bare være her — hører Du, hvad han siger, min Dreng?“

„Vrøvl“ — sagde Mortensen foragteligt og gabede med et Suk saa højt, at det gav Genlyd.

„Men Barn da, sikke Manerer, sagde hans Kone og gjorde en hovedrystende, undskyldende Bevægelse til Murmesteren.

„Ja det er, som jeg siger, lille Madam. Jeg skal sige Dem, jeg gaaer med den Tanke i mig at gøre Revolution imorgen heri Byen. Hvorfor skal vi heri Byen staa tilbage for alle Stæder i Verden? Allevegne har de faaet Frihed, men her skal vi lade os underkue af en Byfoged, der spiller med Byens Borgere som Mester Jakel med sine Dukker, som giver de offentlige Arbejder til en tysk Pralhans og hans tyske Svende paa en Tid, da vi har Krig med Tyskerne. Er De ikke enig med mig i det, Madam Mortensen? Naturligvis vil Justitsraaden kalde Borgerkoret til sin Hjælp, og nu spørger jeg Dem, om De vil finde Dem i, at Deres Mand kommanderer „Fyr“ med skarpladte Geværer paa Byens Folk?“

„Nej Vorherre bevares; det gør Mortensen saamænd heller aldrig. Du maa heller ikke gøre det, min lille Dreng.“

„Nej det gør ingen dansk Officer,“ sagde Kolbe.

Ved Ordet „Officer“ følte Mortensen sig saa smigret, at han rejste sig helt op og rettede sig.

„Saadan,“ sagde Madammen, „nu kom dit Blod i Serkelation. Du er født til Militær.“

„Jeg lader ikke skyde paa Folket,“ sagde Mortensen, „men naar Justitsraaden kalder Koret sammen, for at det skal holde Orden, maa vi lystre.“

„Madam Mortensen,“ sagde Kolbe i den mest patetiske Tone, han kunde frembringe, idet han greb hendes

lille buttede Haand, „De skal leve af Byen og Omegn. Mange unge gifte Svende ville imorgen være med i Revolutionen, De er ikke tjent med, at de unge Ægtemænds Tal formindskes. De maa faa Deres Mand til som Borgerkorets Kommandant at slutte sig til Folket.“

Der er Noget i, hvad De siger,“ sagde Madammen eftertænksom, „ja det véd Gud der er. Jo jeg skal nok sørge for, at Mortensen slutter sig til Folket. Kommer Koret til at møde, saa gaar jeg med op paa Torvet og holder Øje med Mortensen. Det er sandt, hvad De siger. I forrige Uge havde tre Mursvende Bryllup, det er meget rigtigt, det var da Synd, om de stakkels unge Mænd skulde komme Noget til. Gør De kun Revolution, Hr. Kolbe, vi holder med Dem.“

Saaledes havde Kolbe sikret sig den bevæbnede Magt. Den næste Magt, han skulde vinde, var Proletariatet. Han gik ind i en Beværtning af den simpleste Art; der var han vis paa at træffe Rebslager Setler. Han traf ham med Snapse og Øl foran sig.

„Hør Setler,“ sagde han, „kunde De ikke have Lyst til at gøre Revolution?“

„Jeg? Hr. Kolbe. Aa jo, jeg har saamænd Lyst til Alt, hvad De har Lyst til, for Dem kalder jeg en Hædersmand. Der er ingen Kniberi ved Dem, det skal Peter Kristian Setler bevidne i Forening med Undertegnede.“

„Ja der bliver Spektakler i Byen imorgen. Er der nu ikke i Fattighuset nogle Folk, der kunne skrige ordentlig op og gøre Mudder paa Gaderne?“

Ved denne Udsigt gik der en Glædesstraale over Rebslagerens blaa Ansigt.

„Ja min Stemme har ikke rigtig Kraft formedelst min Svagelighed, men der er nu forhenværende Torskeraaber Mads Gris, Skomagersvend Jens Boesen og den gamle enøjede Natmand Per Kat, som han kaldes, men han hedder egentlig Per Larsen. De kan sætte myrderlig

i, naar de faar en lille Hivert af desse hersens — her pegede Setler paa en Brændevinskaraffel.

„Ja og det er jo alle Folk, som holde af Frihed, Lighed og Broderskab.“

„Gud bevares, det gør de, Hr. Kolbe. Jeg siger ogsaa Friheden er mageløs skøn. Men naar man nyder Understøttelse af det Offentlige, ser det daarligt ud med Ens Frihed. Men skal vi bare gaa om i Gaderne og brøle?“

„Ja. Og mød saa bare oppe paa Torvet, saa snart De mærker, at der bliver rigtig Mudder, saa vil De nok selv hitte ud af, hvordan det forholder sig.“

„Det tror jeg med, Hr. Kolbe. Folk i Mads Gris's, Jens Boesens, Kats og min Stilling vi risikere aldrig stort, saa vi kan saamænd være med til Alt, hvad der forefalder af alle Slags i denne Verden.“

„Saa kan De imorgen Aften traktere med Punsch her paa Værtshuset paa min Regning.“

„Det skal inte mankere, Hr. Kolbe.“

Den store Dag oprandt. Justitsraad Popp vaagnede uden Anelse om de karbonaristiske Anslag, der vare udspundne mod hans mangeaarige dominium absolutum, takket være Reuschs's og Lunte-Niels'es fuldstændige Mangel paa Lyst og Evne til at fungere som Opdagelsespoliti. Reusch stod med sædvanlig rolig Embedsrutine opstillet midt paa Torvet i sin højrøde Frakke med den grønne Krave, sin karmoisinrøde Næse, der blinkede i Solen, sin ræverøde smalle og tætstudsede Knebelsbart, der alt tilsammen dannede et Spil af behagelige Farvenuancer, i fuld og kraftig Morgenbelysning — saadan stod han hver Dag et Par Timers Tid, Gud véd hvorfor — og Lunte-Niels var i Færd med at pudse Justitsraadens Seletøj, da en Procession af Murer- Tømrer- og Snedkersvende, i Spidsen for hvilken vajede en Fane, dannet af en Hesselkæp og et rødt Bomulds Lommetørklæde, hvorpaa Hertugen og Prindsen af Augustenborgs

Billeder vare aftrykte med Strikker om Halsen, bevægede sig henover Torvet, afsyngende Sangen: „Vi Sømænd gør ej mange Ord.“

Reusch havde aldrig før set slig Menneskestimmel i G—, uden paa Markedsdagene; han vidste ikke, om han skulde skride ind eller holde sig tilbage. Foreløbig forekom det ham det Rigtigste at iagttage en afventende Stilling. „Schwere Titer,“ sagde han blot henkastende til en tyk Bondeslagter, der holdt paa Torvet med sin Kødvogn, „mejen Unruhligkejt om blandt Menskerne; kommer sch'gu inte Nochet ud af den ganske Ting.“

„Næ—i,“ sagde Bondeslagteren og kløede sin Ryg mod Bagsmækken af Vognen.

Toget drejede ned ad den Gade, hvor Byfogedens Hus laa; Reusch fulgte det stadig med Øjnene, indtil hans Opmærksomhed blev henledet paa en ny Procession. I Spidsen for den gik Rebslager Setler med sin grønne Bulehat højt løftet paa Enden af en Stok, efter ham kom Jens Boesen, overstadig drukken i en forfærdelig fedtet sort Klædesdragt med Bukserne stoppede ned i Uldsokkerne, Mads Gris i en skaldet Lammeskindspels og høj sort Filthat paa det aldeles skaldede Hoved, samt Per Kat i prikket islandsk Nattrøje, et Par gamle lyseblaa forhenværende Soldaterbukser og en flad lyseblaa Hue med bred Puld, der ogsaa saa' ud til at have gjort Militærtjeneste i sin Tid. Setler sang med hæs Røst

O Friheds Dage,
i grønne Vaar.
Nu skal vi smage
paa Glædens Taar;

medens Mads Gris af og til satte i med Stentorrøst og brølte: „Torsk paa Torvet; 6 Skilling Pundet; Aal paa Torvet 8 Skilling!“

Til dette Tog sluttede sig snart en Sværm Gadedrenge, der peb i Fingrene, hujede og raabte: „Hurræ for Setler! Han skal være Overkapitajn over alle

Drukkendidrikker nere fra Fattighuset! Hurræ for Mads Gris, Hurræ for Jens Boesen, Hurræ for Natmanden!"

Reusch fandt, at lige over for disse Proletarer maatte den eksekutive Myndighed straks skride ind. I hurtig Marsch krydsede han Torvet og anbragte med sin tykke Spanskrørstok et forsvarligt Slag langs ad Ryggen paa et Par Drenge. Drengesværmen spredtes, men brølte følgende Linjer af den tapre Landsoldat, som de i den sidste Tid af og til brugte til at drille den ilde sete tyske Politibetjent med:

„Til Peer og til Povl,
han siger: Du bis faul,
og skælder man ham ud paa Dansk, saa siger han: Hols Maul."

Reusch maatte lade Drengene fare og vendte sig mod Togets Anfører Rebslageren, men denne stillede sig en garde med sin Stok og parerede Politibetjentens første Anfald. Ved et listigt Angreb bag fra fik Mads Gris listet Stokken fra Reusch og tilraabte ham nu med tordnende Stemme:

„Nu lader den danske Mand sig ikke mere sla' af tyske Politier og andre røde Engle; nu sla'er han selv."

Reusch blev aldeles stupid af Forfærdelse. Han — Politibetjenten afvæbnet af et Fattighuslem! „Strachs over til Justitsrathen," mumlede han, og under Hujen fór han over Torvet og ned ad Gaden, medens Vinden drilagtigt spredte hans lange røde Frakkeskøder til begge Sider.

Det første Tog var naaet ned til det ny Sygehus, der laa tæt uden for Byen, og paa hvilket Würz arbejdede med sine tyske Svende. En stor Mursvend traadte frem af Skaren og sagde med Ro og ikke uden theatralsk Værdighed: „Paa en saadan Tid skal danske Folk spise det danske Brød, hvorfor de tyske Svende ombedes at rømme paa en honnet og pæn Maade."

Tyskerne saa' paa hverandre indbyrdes, derefter paa Taleren og hans Ledsagere og fandt sig foranledigede til uden videre at pakke deres Værktøj sammen.

„Saadan,“ sagde de danske Svendes Anførere, „fra nu af staar I under vores sikre Lejde,“ vendte sig derpaa om for at modtage Kammeraternes Bifald for vel udført Hværv. Et vældigt Hurra var hans Belønning. Men som Processionen vilde til at gøre omkring og som Sejrherre drage ind i Byen, saa' den Justitsraad Popp i karmoisinrød Spidskjole, med Kaarde ved Siden og trekantet Hat paa Hovedet staa midt paa Gaden, der hvor Byens Brolægning begyndte, med en Mine som en romersk Imperator. Paa hans højre Side stod hans ene Fuldmægtig med Politiskilt paa Brystet og søgte at sætte ganske den samme Mine op som sin Principal, tilvenstre for Justitsraaden stod Lunte-Niels med sit ræveagtige andægtig-højtidelige Ansigt, som han altid satte op, naar han fungerede ved alvorlige eller sørgelige Lejligheder som Ligbegængelser eller Transport af fulde Folk og deslige.

Justitsraaden gjorde en Bevægelse med Hals og Hoved som en kalkunsk Hane, der skal til at klukke op i Vrede.

„I Kongens Navn — Stands! raabte han ud mod Toget.

„I Nationens Navn frem,“ raabte August Thorsen og sprang frem i første Geled, thi han saa', at den store Mursvend, der før havde været Ord- og Anfører, veg lidt tilbage, imponeret af den galaklædte Byfoged, greb Kæppen med Lommetørklædet paa og gjorde en Mine til Troppen bag ved, som han havde lært af Billederne af Napoleon paa Broen ved Arcole.

I dette alvorlige Øjeblik, da det gamle Avtoritetsprincip og Folkesuveræniteten tørnede sammen ved Indkørselen til G—, kom Reusch løbende i fuld Fart. Inden han kom til Byfogedkontoret for at faa sig en ny Stok og aflægge Rapport til Justitsraaden og den mod ham skete Overlast, havde Murmester Würz, der havde faaet Nys om, at Noget var i Gære mod ham, været hos By-

fogeden, som nu med den Politistyrke, der var nærmest ved Haanden, havde begivet sig ud mod Oprørerne.

„Stur Spetakel po Torfet, Hr. Justitsrath,“ raabte Reusch aandeløs.

„Hold Mund,“ sagde Justitsraaden, der maatte begynde et Tilbagetog, thi Svendene satte sig ved Augusts Opraab i en fremrykkende Bevægelse. Men nu kom der et Angreb i Ryggen fra den Proletarhob, som vi sidst forlode paa Torvet, paa ny forstærket ved de Gadedrenge, som der havde spredt sig for Reusch's Indhug. Mads Gris, der var det haandfaste Medlem blandt disse Gentlemen, stillede sig mod Lunte-Niels, der havde gjort omkring og løftet Stokken:

„Sla'er Du Niels, bliver Du maset under Rendestensbrættet,“ raabte han.

„Leve Frihed, Lighed og Broderskab!“ raabte Fattighuslemmerne.

. . . „og Kærligheden og Glæden,“ tilføjede Rebslager Setler.

„Her er ikke Noget at gøre, Hr. Justitsraad,“ sagde Lunte-Niels . . . „væk med den Kæp, Mads Gris, jeg sla'er jo ikke.“

Svendenes Skare havde imidlertid sluttet Kreds om Justitsraaden, Fuldmægtigen og Politibetjentene, af hvilke Reusch altid holdt sig tættest ved Justitsraadens Kjoleskøder. Justitsraaden følte Forbitrelsens og Fortvivlelsens Mod blusse op i sig: han trak sin Kaarde, løftede den, men blev i samme Øjeblik greben om Livet bag fra med et Ryk, som bragte ham til at sætte sig haardt ned paa Stenbroen, i fuld Uniform. — „Hurræ, hurræ! jublede Gadedrengene.

August Thorsen samlede Kaarden op, svang den i Luften med et triumferende Blik til sine Ledsagere da han mærker en Haand klappe ham paa Skulderen.

„Giv mig Sliren, August,“ sagde Murmester Kolbe, „og skynd Dig bag om Byen; hun venter.“

„Ja, men nu maa jeg følge mine Kammerater i Liv og Død."

„Skab Dig ikke, Dreng, det Hele er jo Narrestreger. Skrup Dig."

Med disse Ord tog han Kaarden fra August, rakte Justitsraaden den, idet han hjalp ham op og sagde til Skaren: „I véd, at jeg er en dansk Mand."

— „Ja, ja!" leve Murmester Kolbe, han har hørt til Positionen blandt Borgerskabet, „raabte Setler," han har et Hjærte, som banker for den Fattiges Trang."

„Danske Mænd skal være besindige, sagde Kolbe. „Nu ledsager jeg Justitsraaden til Raadstuen," saa kan I forhandle med ham ved en Deputation."

„Som Hr. Kolbe vil," raabte En.

„Ja han forstaaer s'gu Tingene," raabte en Anden.

Kolbe tog den af Raseri, Bestyrtelse og Angst dirrende Byfoged under Armen, ledsagede ham gennem Gaden op til Raadhuset, som Hans Tausen i sin Tid gjorde ved Joachim Rønnov.

Trommer og Piber hørtes. Om Torvets Hjørne svingede nu Borgerkoret, som Justitsraaden straks havde beordret samlet, men det tog jo Tid at faa Bud til dets Medlemmer og disse til at uniformere og bevæbne sig. Forrest gik Trommeslageren og Piberen, derpaa kom Chefen, Jordemodermand Mortensen, med dragen Sabel, hvis blanke Messing- og Læderskede daskede om hans fede Laar, i lige Linje med ham, men henne paa Fortouget gik hans Hustru, skarpt holdende Øje med sin Mand, over hvis Person der var udbredt en vis højtidelig Ængstelighed. Saa kom Koret i røde Spidskjoler og hvide Benklæder, bevæbnet med gamle Flintlaasgeværer.

Ved Synet af den bevæbnede Magt fik Justitsraaden sit Mod igen.

„Slip mig for Fanden," sagde han til Kolbe.

„Jo, Hr. Justitsraad. Nu skulde Du kommandere Holdt," raabte Kolbe til Mortensen, idet han vekslede

et Blik med hans Kone, der nikkede først til Kolbe, dernæst til sin Mand.

„Kompagni holdt!“ kommanderede Mortensen.

„Jeg forlanger Borgerkorets Assistance for Politiet, mod hvilket der er udvist Vold,“ sagde Justitsraaden.

Oprørsskaren stod nu lige over for Soldatesken.

„Nu rolig og koldblodig, min søde Dreng!“ raabte Madam Mortensen inde fra Fortouget til sin Mand.

„Inte tale til mig, naar jeg er i Funktion, Stine,“ sagde Mortensen med dæmpet alvorlig Røst, „hyt Dig nu, for nu bliver det galt.“ Og med Tordenbrag lød nu Chefens ny Kommando: „Bag om! Opmarscher!

I tungt Trav satte Geledderne sig i Bevægelse, og snart omspændte Fronten hele Gadens Brede; Madam Mortensen, som kendte sin Mands Strategik paa sine Fingre, gjorde Evolutionen med paa sine smaa trippende Fødder og, efter at den var fuldbragt, stod hun strunk og ret ved højre Fløjmands Side.

„Hurræ for Madam Mortensen!“ brølte Gadedrengene, men hun langede den nærmest Staaende af dem en paa Øret, saa han trimlede om og rev et Par af sine Kammerater omkuld med sig.

Justitsraad Popp var faret hen ved Siden af Chefen.

„Befal Koret at fælde Bajonet og sprede Oprørsskaren,“ sagde han.

Madam Mortensen og Kolbe gjorde hver fra sin Side en betegnende Gestus til Chefen. Mortensen slog op med Sabelen, vendte sig om mod Fronten og sagde:

„Soldater, skal vi fælde Bajonet mod vore Landsmænd?“

„Nej — nej — det gør vi inte paa nogen Façon!“ lød det fra Geleddet.

„Stræk Gevær!“ kommanderede Mortensen og Geværerne klaskede mod Stenbroen.

Justitsraad Popp drog i Fortvivlelse den af Kolbe generobrede Kaarde med den højre Haand, knyttede den

venstre i Luften og vilde lige til at tiltale Soldatesken, men pludselig svigtede Kraften ham, han faldt plat ned paa Stenbroen; Justitsraaden var besvimet.

„To Mand og en Gefrejder til at bære Justitsraaden hjem!“ kommanderede Mortensen og vinkede ad to Menige og en Underofficer.

Den sidste var en tysk Bager, som under de seneste Begivenheder havde søgt Popularitet ved en forceret dansk Patriotisme. Han lod de to Menige løfte Justitsraaden op, tog sit Gevær op fra Stenbroen, henvendte sig til Rebslager Setler, der stod lige over for ham og sagde:„Sieh ein mal Bruder, jai er gut Danschk und gut Demokrat.“ Derpaa spændte han Hanen paa Geværet og sagde: „Inte schide po mine Mitburger under nogen Umstände; jai har po mit Gewehr en Sveskesten statt en Flintsten sat.“

„Hurra for Bager Hoffmann!“ lød det fra Folkeskaren.

Bageren skuldrede; hans to Mand tog deres Geværer og bare Byfogeden hjem til hans Bolig.

„Gid gamle Danmark og det gemene Folks Frihed evig maa blomstre og florere!“ raabte Setler. „Brødre, det er den stolteste Dag i mit Liv.“

„Hurra for den fordrukne Rebslager,“ raabte Gadedrengene.

„Mads, Per og Jens,“ sagde Setler til sine nærmeste Kommilitoner, „nu skal vi ned i forhenværende Postbud Anders Olsens Beværtning; jeg giver varm Punsch.“

Endnu korrektere end Borgerkoret lød sin Chef, lød de tre Proletarer Setlers Kommando.

„Du er, æde mig, en Frihedsmand,“ sagde Jens Boesen med Taarer i de udvæltende Øjne; „aa Setler, aldrig glemmer jeg vore svundne Ungdomsdage.“

„Jeg heller ikke, Jens,“ sagde Setler med taarekvalt Stemme, „jeg maatte være et Skarn, om jeg gjorde det.“ — Dermed forsvandt Proletariatet fra Revolutionens Skueplads under Rebslager Setlers Sang:

O søde Ungdoms Dage
med megen Drik og Kærlighed
I kommer ej tilbage;
I sank i Dybet ned.
Men nu de glade Minder
skal futte op i vældigt Blus,
naar ud i Strømme rinder
saa meget Spiritus.

Justitsraaden blev bragt hjem, under Gadedrengenes Hujen og Fløjten. Da hans Ledsagere havde lagt ham paa Sofaen i hans Kontor, kommanderede Bageren sine to Mænd omkring og forlod ham. Da Justitsraaden var kommen til sig selv, sagde han til sin Fuldmægtig, der havde benyttet Eskorten til at liste sig ud af Vrimlen med sin Principal:

„Petersen, hvad vil de Mennesker dog egentlig?"

„De vil have Würz's tyske Svende væk fra Arbejdet paa Sygehuset, Hr. Justitsraad."

„Lad Würz og hans Svende rejse ad H— til," sagde Justitsraaden med mat Stemme, „raab det ud ad Vinduet til dem."

Fuldmægtig Petersen skreg ud ad Byfogedkontorets Vindu: „Jeg skulde sige fra Justitsraaden, at fra nu af skal kun danske Mænd arbejde paa Sygehuset."

Et forfærdeligt Hurra var Svaret paa denne Allokution, og kort efter spredte Skaren sig.

„Anna! — Anna!" raabte Justitsraaden, „giv mig et Glas Rødvin og Vand!"

— Men hvor var Anna?

Paa Kolbes energiske Ordre havde August Thorsen begivet sig til Justitsraadens Have, hvor han fandt sin Elskede. Han havde havt en ungdommelig tragisk Konflikt mellem sin Trang og Pligt til at bistaa Revolutionen til Enden og sin Kærlighed, men saa megen sund Sans havde han, at Kolbes Ytring, at den hele Revolution var Narrestreger, havde slaaet ham i rette Tid. Den

forsynlige Murmester havde sørget for, at en Dreng med en Enspændervogn holdt uden for Justitsraad Popps Have, hvis ene Side vendte ud til en Kørevej.

„Du har jo givet mig Dit Æresord paa, at de ikke myrde Onkel,“ sagde den unge Pige.

„Det kan Du være ganske rolig for,“ svarede August. „Du véd jo desuden, at Kærlighed er det Højeste i Verden, at for den maa alle Hensyn vige.“

„Ja det føler jeg!“ sagde den unge Pige med et Suk.

Og Parret steg op paa Vognen, der fór hen ad Markvejen og ud paa Landevejen.

„Jeg skulde spørge, hvor vi skal køre hen, spurgte den kørende Knøs og vendte sig om mod August.

Ja — det havde Ingen tænkt paa.

„Kør bare ud ad Landevejen,“ sagde August, „saa skal jeg overveje Tingen.“

Den unge Dame saa uroligt spørgende paa sin Elsker, der raabte til Knøsen: „Bare ud ad Landevejen!“

Det gik afsted i lynende Fart. Da August til venstre for Landevejen saa' en Landsbykirke, fik han en Idé.

„Kør til venstre ad den Bivej til Rangleby Præstegaard,“ sagde han til Kusken, der svingede til venstre.

August Thorsens gamle Lærer, der tidligere havde været Kateket i G— og en god Ven af hans Fader, var for et Aars Tid siden bleven Sognepræst i Rangleby. Han var teologisk Kandidat med Non contemnendus og og havde i Masser af Aar siddet i det lille Kateketembede, betynget af Gæld fra sine lystige Studenteraar og af den Grund lidt ugleset af Byens Honoratiores. Han var en poetisk Entusiast, der altid indledede sine Prædikener med et sentimental-rørende Digt, skrev Sange ved Bryllupper og andre Højtideligheder i Byen og holdt meget af at læse Digte op i Borgerskolen i Stedet for at katekisere efter Balles Lærebog eller Luthers Katekismus. Han og den gamle Klokker Thorsen havde i Smug tømt mangen en Kognakstoddy og sunget:

Hvad er imod Studentens Kaar
Sankt Peders Hat?

men da de begge paa en Maade vare Gejstlige, havde de drevet deres Konvivier i al Hemmelighed; og især var Pastor Gram nødt til at bevare sin Anstand lige over for Publikum. Nu havde han endelig faaet et lille Sognekald, men da han sad som Enkemand med ti Børn, var det smaat nok for ham. Ikke desto mindre drev han Gæstfrihed i stor Stil, og hans ældste Søn, der var Student og August Thorsens tidligere Skolekammerat, holdt nu Pintseferie i Præstegaarden sammen med fem Studenter, som han havde taget med fra København.

Vognen drejede langs med Præstegaardshavens halvt udsprungne Hegn af Hasselbuske og ind i den firkantede Gaard, der var omgiven af straatækte faldefærdige Længer, men Stuehuset med de smaa Ruder, med vild Vin op ad Murene og Storkereden paa Taget saa hyggelig nok ud.

Ved Lyden af den indkørende Vogn kom den lille tykke Præst med sin Fløjlskalot paa Hovedet og sin lange Pibe i Munden, omgiven af sine ti Børn og fem Gæster ud paa den halvcirkelformige Møllesten, der tjente til Trappe foran Indgangen til Stuehuset.

„Nej, August — det var da rigtig kærligt og elskeligt af Dig at besøge Din gamle Lærer," raabte han, da han gennem Brillerne havde genkendt sin gamle Discipel, men da han saa' den unge Dame, udbrød han:

„Hvad Pokker . . det er jo Frøken Krog, Justitsraad Popps Broderdatter . . . gratulerer lille Frøken . . . gratulerer min egen Dreng."

„Jeg maa tale med Dem, Hr. Pastor," sagde August alvorlig.

Præsten tog det unge Par med sig ind i sit Arbejdsværelse, og medens lille Anna stod rød som et dryppende Blod, fortalte August ham Alt.

„Men det er jo herligt, det er jo den rene Poesi, og der er saa Skam ikke det mindste Ukristelige i Jeres Færd. Og hvad Oprøret angaar, saa maa jeg sige, at jeg har levet i fortrykte Kaar og véd, at de Mægtige og Rige ikke bør regere udelukkende. Min egen Dreng, min yndige Pige“ — her omfavnede og kyssede han dem begge — „bliv I her indtil videre. . . . . Men Død og Pine, kan Du gifte Dig, August?“

„Nej — men jeg haaber . . med Tiden.

„Aa ja, naar man elsker trofast, saa kan man vente; det erfarede jeg og min i Herren salige Hustru“ — her græd Præsten . . „kom nu ind og faa et Glas Vin til Lykønskning; Vinhandleren i G— var saa kærlig at forære mig fem Flasker Madera, da jeg tog fra Byen . . . lad os se . . Ungerne faa Ingenting, to voksne Børn, fem Studenter, vi tre . . . det er ti . . . det slaar lige til.“

Under Pokulering og Sang blev de unge Folks Fæstensøl drukket. Der blev efter forskellige Forhandlinger med Præsten skrevet til Murmester Kolbe og Justitsraad Popp; den Første lovede efter to Aars Forløb at optage August som Kompagnon; den Sidste svarede, at han efter de forefaldne Skandaler vilde trække sig tilbage fra Verden og tage sin Afsked, — hvad han ogsaa kort efter gjorde — og at for ham kunde hans Niece gøre, hvad hun vilde. August gik, trods sin Kærestes Ængstelse, med i Krigen, kom tilbage som Lieutenant, blev gift og blev Murmester, og den gamle Justitsraad, der nu levede som en affældig Pensionist, trøstede sig med Augusts Lieutenantstitel og Plads i Rangforordningen. „Jeg modstod Tidens onde Aand, saa længe jeg kunde,“ sagde han tidt, „nu kan den for mig løbe saa gal, som den vil.“ Murmester Kolbe vedblev at drive sine smaa Pudsenmagerier endnu i mange Aar.

S. Schandorph.

Algernon Charles Swinburne.

I.

Blandt de mange Navne, der kræve større eller mindre Anerkendelse paa Nutidens engelske Parnas, hæve tre sig højt over de andre i Glans og vidt udbredt Ry: Alfred Tennyson, Robert Browning og Algernon Swinburne. I Tennyson har det „respektable“ Selskab fundet sin ypperste Sanger, hvis fejlfri Finhed og Renhed i Form indeslutter en noget tam og dagligstueagtig Anskuelse af Livet med dets Pligter, Lidelser og Glæder, og derfor har det belønnet ham med et Ry af et mere umaadeligt Omfang, end der nogensinde er blevet forundt en Digter i levende Live. Hos Browning er en mere eklektisk Smag forbunden med en Muskelstyrke i de intellektuelle Evner, der ikke er overgaaet og rimeligvis ikke er naaet i vor poetiske Literatur siden Shakespeare; men Mangel paa Klarhed i Udtrykket og Mangel paa Evne til at gøre Verset musikalsk have i Forening bidraget til for en Del at tilintetgøre Virkningen af ophøjede aandelige og tekniske Gaver. Disse to store Forfattere have hersket for en Tid og nærme sig deres naturlige Afslutning; begge ere de i det syvende Tiaar. Den opgaaende Stjærne paa vor Himmel er en glødende Planet, skælvende og omflakkende, varslende om Uvejr og en Forandringens Tid, og som kun har lidt tilfælles med nogen af sine to Forgængere. Algernon Swinburne

har kun vist liden Attraa efter at blive betragtet som det „respektable“ Selskabs Laureat og næppe mere efter at være den umelodiske Fortolker af fjærntliggende filosofiske Teorier eller af menneskelige Sindsbevægelsers dissekerende Anatomi. Verden korrigerer sig ved en stigende og en synkende Ligevægts-Bevægelse. Efter Tennysons huslige Muse og Finheden i Brownings Problemer er det i sin Orden, at vi maa smage Swinburnes Egensindighed og stormfulde Melodier.

Swinburne blev født den 5te April 1837 i Henley-on-Thames. Han er siden Byron den eneste betydelige engelske Digter af aristokratisk Herkomst. Slægten Swinburne er en gammel Familie fra den skotske Grænse af dansk Afstamning, idet Navnets oprindelige Form øjensynlig har været Sveinbjørn, og i Krigene mellem England og Skotland i Edward den tredjes Regering spillede denne Slægt en fremragende Rolle. Familiens nuværende Hoved, Sir John Swinburne, ejer Capheaton, det gamle Fædrenegods i den vildeste og mest maleriske Del af Northumberland, paa Skraaningerne af Cheviot Hills, et halvt uciviliseret Land, tyndt befolket og bedækket med uhyre Skove. Det var midt i disse Omgivelser og ved Northumberlands klippefulde Havkyst, at Digterens Drengeaar henrandt. Blandt mange Brødre og Søstre var han, den ældste, ogsaa fra først af den stærkeste og lidet tilbøjelig til at slutte sig til deres Lege og smaa Fornøjelser. Et sandt *enfant terrible* synes han at have været: heftig, egensindig og urolig. Swinburnes Ydre er meget mærkværdigt. Et stort Hoved, der hviler paa en tyk og kraftig Hals — en Hals som paa en Vespasian eller en Caracalla — er prydet med fyldige Lokker af gyldent-rødt Haar, der falder ned over og halvt skjuler en Pande, som ellers ganske vilde have Overvægten over hele det øvrige Ansigt. Men dette svære Hoved og denne svære Hals sidde imidlertid paa det skrøbeligste lille fugleagtige Legeme, man kan tænke

sig, med fine Hænder og Arme, stærkt skraanende, smalle Skuldre, som paa en Kvinde, brede Hofter og smaa, svage Ben. Swinburne gaar altid fuldstændig rank, som om han ikke turde bøje sig af Frygt for, at hans store Hoved skulde faa Overvægten over ham. Hans Højde er kun lidt over fem Fod, og hans Legeme er saa let, at man uden Vanskelighed kan løfte ham i Vejret med Hænderne. I hans tidlige Dage i Capheaton drev han især to Legemsøvelser. Enten red han hele Dagen igennem paa den mest rasende Maade paa en lille, langhaaret Pony, der lige passede til hans Størrelse, eller han styrtede sig ud i Floddammene eller svømmede i Havet. Omtrent ved Aaret 1853 opdagedes det for første Gang, at denne lille rødhaarede Algernon skulde blive noget overordentligt. Tilfældigvis var Digteren og Maleren William Bell Scott i Færd med at male Freskoer rundt om den store Hal i Sir Walter Trevelyans Hus, Sir John Swinburnes nærmeste Nabo. Medens Scott, idet han hvilede fra sit Arbejde, sad ved Karnapvinduet, saa han denne forunderlig smukke Dreng styrte forbi paa sin plumpe Pony. Algernon Swinburnes Hoved var den nøjagtige Model til et, som Scott havde Brug for i sit Freskomaleri. Intet var lettere end at lokke Drengen ind, og snart blev han en stadig Besøgende i Trevelyans Hus. Det varede ikke længe, inden den fugleagtige Skabning, som ikke kunde være stille et Øjeblik, alt medens Scott malede, begyndte at fremkvidre Stumper af ubekendte Vers, og naar man spurgte ham, hvem der havde digtet det, standsede han og lo. Snart svandt Undseelsen bort, og Algernons Poesi blev Genstand for daglig Fremsigelse. Han var nu omtrent 16 Aar og var bleven Discipel i Eton. Imidlertid arbejdede Scott videre paa sine store Freskomalerier, som lige til den Dag idag vedblive at være hans Genis største Trofæer. Naar Ferierne kom, viste Algernon Swinburne sig atter, mere lyrisk, mere glimrende, mere rastløs end nogensinde.

Allerede var han opflammet af republikanske Ideer; i den aristokratiske Familie paa Capheaton syntes saadanne Ideer forfærdelige og Døden værdige; den ubetvingelige unge Digter blev følgelig dreven mere og mere over til Familien Trevelyans mere oplyste og mere intelligente Selskab. I Lady Trevelyan, en glimrende og elskværdig Kvinde, som desværre er død for lang Tid siden, fandt Swinburne en overordentlig nyttig og sympatetisk Veninde, og det var for hende, at nogle af hans tidligst offentliggjorte Vers først bleve læste. I hine Dage fulgte alle uegennyttige og ædle Mennesker med dyb og alvorsfuld Uro Frihedskrigen i Italien. Der kom Stjærner før Solopgangen, Stjærner, der sank, slukkede i Blod. Til den unge Swinburne i Northumberlands vilde Skove kom Fortællingen om Mazzinis Sorger, derpaa endnu sørgeligere Efterretninger om knuste Tyrandrabsmænd, om Barbès, Agesilao og den ædle Orsini, og Drengens Hjærte brændte i Brystet paa ham efter som de at dø for Friheden. En Drift til at være Martyr har altid været stærkt udviklet hos Swinburne; modtagelig som han er for Smerte, føler han intet, dersom han lider for en Ide. Det Mod, der er indesluttet i hin ubetydelige Skikkelse, er ubetvingeligt, og han er aldrig virkelig tilfreds uden nogen Modstand. Gennem sin hele Løbebane har han indtaget en udfordrende Stilling mod Verden: født Aristokrat har han præket Republikanisme og Ateisme; for en „respektabel“ og hyklerisk Slægt har han, af ren Genstridighed, sunget om Anactoria og Phædra. Saaledes kunde han i sine Drengeaar, naar Tanken om Italiens Trældom gennembævede ham med en lidenskabelig Kærlighedskval, fare op fra Flodens kølige Dybder, hvori han badede sig, og medens Vandet strømmede ned ad hans lyse Haar og smukke Lemmer, kunde han strække sine Arme ud i Luften i begejstret Længsel efter, at ogsaa han, ligesom Felice Orsini, maatte dø som Martyr for Italiens Frihed, og at hans blottede Legeme og aabne

Ansigt maatte føle de østerrigske Kugler og ikke vige tilbage. Blandet med denne overordentlige Begejstring var en hæftig Glæde ved alle Slags Legemsøvelser. Han har aldrig været meget muskelstærk og kunde ikke brydes eller bruge sine Hænder med Dygtighed; men to Ting kunde han gøre bedre end nogen Dreng, han kendte: svømme og ride. Omtrent 1856 tog Scott ned for at bo i Newcastle og tilbragte ofte Uger paa en øde Del af Havkysten i Nærheden; derhen plejede Algernon, naar Havet var i Bevægelse, at holde af at komme. Han sprang da fra Klippe til Klippe, halv kvalt i Brændingens tordnende Skum, eller han hengav sit lette, smidige Legeme til en fremrykkende Bølges Krumning, styrtede igennem den faldende Hvælving af koldt, grønt Vand og, naar han da kom til Syne igen, jublede han som en afsindig i de brølende Søers Skum og Raseri. Ingen engelsk Digter har kendt Havets forskellige Stemninger saa nøje og elsket dem saa højt som Swinburne, og det er ikke et blot teoretisk Kendskab: han er en uforfærdet og hurtig Svømmer, der kun behøvede et bredere Bryst for at kunne overvinde de mest øvede Væddekæmpere. Til hans Ridning og Svømning kan føjes et andet beslægtet Talent: han er saa let og hurtig en Løber som nogen. Det bedste Portræt, der existerer af ham, blev malet i 1860 af W. B. Scott. Han var da paa sin Skønheds Højdepunkt; Ansigtet er som en Engels af den toskanske Skole, som Ansigtet paa en af de yndefulde og æteriske Skabninger, Botticelli eller Filippino holdt af at male, med Bebudelsens Lilje eller Martyriets Palme i Haanden. De smaa, fyldige Læber ere den mindst behagelige Del af Ansigtet: Overlæben forlænget og bevægelig, som den er det nu. Øjnene ere af en klar, grønlig-blaa Farve, Huden hvid og farveløs; Haaret, der er straalende rød-gyldent, kruser sig ud over Panden og falder i tætte Krøller ned bag Hovedet. Et saadant Vidunder af sælsom Skønhed var Swinburne i 1860; nu

har desværre Sygdom og Sorg og strængt Liv taget alt det fortryllende og friske bort fra dette Ansigt, som Alderen saa hurtig mærker. Men Sindet bliver ved at være uforandret; han er endnu bestandig den samme varme og ædle Entusiast.

I 1857 gik han til Universitetet i Oxford og blev indskrevet som Ikke-Gradueret ved Balliol Kollegiet. Dette var en vigtig Epoke i hans Liv. Her traf han Jowett, Platos Oversætter og nu Forstander for Balliol, en Mand, hvis ophøjede Retskaffenhed og varmhjærtede Trofasthed atter og atter ere traadte imellem, naar Swinburne har været paa Nippet til at begaa en eller anden Handling af skæbnesvanger Daarskab. Her blev han ogsaa bekendt med de unge Mænd, der vare i Færd med at begynde at revolutionere engelsk Kunst, og han blev indlemmet i deres saakaldte „prærafaeliske Broderskab“. William Morris var den første blandt disse, der drog Swinburne til sig. Morris havde næppe den Gang givet Løfte om sine overordentlige poetiske Anlæg; skønt han var mange Aar ældre end Swinburne, havde han næppe skrevet andet end den lille Bog „The Defence of Guenevere“, der blev udgivet i 1858, men uden at tildrage sig megen Opmærksomhed. Disse Digtes overordentlige Originalitet og Skønhed, nøjagtige Genfrembringelser, som de vare, af tidlige middelalderlige Følelser, slog den unge Swinburne med en saadan Magt, at han begyndte at efterligne dem. Kort efter kom Dante Gabriel Rossetti fra London til Oxford for at male. Denne Mand, hvis personlige Indflydelse paa unge Mænd af Talent i England har været større end nogen af hans samtidiges, drog Algernon Swinburne til sig, som Flammen drager Myggen. Rossetti hørte til en tidligere Slægt, han var en verdenserfaren Mand, vant til at beherske andre Mennesker, kraftig i Vilje og Forsæt. Swinburne klyngede sig til ham, som en ivrig og kærlig Natur, nedtrykt af sin egen Finhed, klynger sig til en kraftig og bredt tilhugget Natur, hvis

fysiske Magtfylde overvælder den. Swinburnes Studier i Oxford mislykkedes fuldstændig; han var glimrende i de klassiske Fag, men kunde aldrig blive tilstrækkelig Herre over Matematikens Begyndelsesgrunde til at komme igennem den forberedende Eksamen for Ikke-Graduerede. Men medens han endnu studerede, i 1862, ledsagede han sin Moder til Schweiz og Italien. Det første Land gjorde kun lidt Indtryk paa ham; det andet blændede ham næsten til Døde. I Florents besøgte han den gamle, landflygtige Digter Walter Savage Landor, den største engelske Genius, som Englænderne aldrig have kunnet lære at holde af. Han fandt den gamle Mand næsten blind, knurrende og forbandende sin Skæbne. Den unge Digter kastede sig for den gamle Mands Fødder, kyssede hans Hænder og bad om hans digteriske Velsignelse. Landors gamle, storladne Sjæl vaagnede igen i ham; dette Besøg var som Solskin og varmende Liv; han blev atter ung, rejste sig fra sin Sløvhedstilstand og gik op og ned i Værelserne, med sin Arm paa Swinburnes Skulder. Den unge Digter siger i en herlig Elegi over Landor, skreven to Aar senere: „Jeg kom som en, hvis Tanker halvt tøve, halvt løbe i Forvejen: den yngste til den ældste Sanger, som England fødte“ *). Algernon Swinburne har den fineste Sympati og Ømhed for gamle og svage Personer og en vidunderlig Evne til at hjælpe og trøste dem.

Da han vendte tilbage fra Italien, ramtes han af en stor Sorg. Selv naar jeg taler til Venner i et fremmed Folk, tør jeg ikke sige mere end dette. Jeg vilde ikke en Gang sige saa meget, hvis det ikke var nødvendigt at fremhæve, at denne Begivenhed ansporede ham til at

---

*) I came as one whose thoughts half linger,
Half run before,
The youngest to the oldest singer
That England bore.

frembringe sin mest ophøjede Poesi. Efter et langt Mellemrum af Bitterhed og Tavshed fandt hans pinte Sjæl Ord i, hvad der maaske er det allerbetydeligste af alle hans mindre Digte, „The Triumph of Time“ („Tidens Triumf“). Derefter fulgte „Les Noyades“, saa „Dolores“ og snart efter Dramaet „Atalanta in Calydon“. Fra 1862 til 1864 var den frugtbareste Periode i Digterens hidtidige Liv. Det maa ikke glemmes, at han, medens han opholdt sig ved Kollegiet, havde skrevet og udgivet to Dramaer, „The Queen Mother“ („Dronningemoderen“) og „Rosamond“, og skrevet „Chastelard“. Jeg tilbageholder enhver kritisk Bemærkning til et senere Afsnit. Fra dette Tidspunkt staar det ikke i min Magt at give nogen meget omstændelig Beretning om Digterens Liv; det har ingen særlig mærkelige Hændelser frembudt; det er blevet tilbragt dels i London, dels i Henley, dels i Frankrig. Udgivelsen af „Atalanta in Calydon“ i 1864 stillede ham paa en Gang i Højde med Samtidens bedste Digtere; „Chastelard“, et tidligere Arbejde, blev derefter udgivet og forøgede hans Ry. Men „Poems and Ballads“ („Digte og Ballader“), som udkom i 1866, blev modtaget med et saadant Hyl af Filisterne, som man ikke har hørt Mage til, siden Byron udgav „Don Juan“. Grunden til denne Forbitrelse haaber jeg at komme til at undersøge senere. I 1867 traf Swinburne Mazzini i Karl Blinds Hus. De sad Haand i Haand hele Aftenen, og da de skiltes, sagde Mazzini: „De maa ikke skrive flere erotiske Digte, men hellige Deres Evner til Frihedens Sag“. Swinburne ilede hjem og skrev „A Song of Italy“ („En Sang om Italien“), som kom ud samme Aar og var tilegnet Mazzini. Derpaa begyndte han at skrive „Songs before Sunrise“ („Sange før Solopgang“). I 1869 levede han i Bretagne. Da han en Dag badede sig ved St. Malo, førte den rivende Strøm ham ud til Havs. Han svømmede i næsten en Time. Just da han var ved at tabe Vejret, og Kræfterne svigtede ham, og

han var ved at overgive sig til Døden, tog en fransk Fiskersmakke ham op. Sømændene gav ham et Par gamle Sejldugsbukser, og uden andre Klæder paa sad Digteren i Fartøjets Forstavn, medens Sollyset strømmede ned paa hans Haar, og fremsagde Vers af Victor Hugo for sine Befriere. De fandt Behag i ham og tog ham tilbage med sig til deres egen Landsby noget borte. Den letbevægelige Digter, der var henrykt over dette nye Liv, glemte sine Venner i St. Malo og fandt dem alle, da han efter nogle Dages Forløb kom tilbage, i en umaadelig Uro. I 1870, midt i den store Krig, udkom „Songs before Sunrise“. I hint Aars Tordenbrag blev deres Musik næppe hørt, og den franske Oversættelse, som skulde udgives samtidig, forsvandt under Paris' Belejring. Det var ikke før i Foraaret 1871, at jeg første Gang opnaaede at komme til at tale med Digteren, hvem jeg nu har den Lykke at regne blandt mine fortroligste Venner. Han har siden da udgivet „Bothwell“, der kom ud forrige Sommer (1874) og endelig fastslog Swinburnes Stilling som den største af alle Digtere fødte efter 1820, et Bind politiske Digte, „Songs of Two Nations“ („Sange om to Nationer“), 1875, to Prosaværker af kritisk Natur, og i Januar 1876 „Erechteus“, en græsk Tragedie af æskyleisk Art.

II.

I 1861, saa' vi, udgav den unge Digter i ét lille Bind to versificerede Dramaer; men de tildrog sig ingen Opmærksomhed, selv ikke i hans egen umiddelbare Kreds, og der gik nogen Tid, før han igen forsøgte at træde frem for Offentligheden. Men lige siden 1857 havde han skrevet lyriske Digte med stor Lethed, og ved Aaret 1864 havde han et tilstrækkeligt Antal udvalgte Stykker til at danne et tykt Bind. Han søgte imidlertid forgæves en Forlægger; ingen vilde løbe den Risiko at udgive en Digtsamling af en ubekendt Forfatter, og Swinburne

havde ikke rede Penge nok til selv at overtage Risikoen. Men hans Pult strømmede over af Manuskripter. Foruden de lyriske Digte var et helt Drama, „Chastelard“, bleven fuldendt allerede 1860, og andre Bøger, der nu ere gaaede tabte eller kastede til Side, vare færdige til at trykkes. Han var syv og tyve Aar og endnu ubekendt. Det var nødvendigt at gøre noget. Følgelig skrev han i den første Del af 1864 sit græske Drama „Atalanta in Calydon“, som blev taget af Firmaet Moxon og Søn, udgivet af dem samme Aar og modtaget med næsten enstemmig Begejstring af hele den engelske og amerikanske Presse. Det var nu let for ham at udgive hvad som helst, og næste Aar udkom det tidligere forfattede Drama „Chastelard“ og i 1866 et Bind lyriske Digte, der ogsaa næsten alle vare skrevne længe før „Atalanta“. I Virkeligheden høre mange Partier af „Poems and Ballads“ til Swinburnes tidligste Periode; men dette er aldrig blevet indset af Kritikerne, som lige til den Dag idag henvise til „Atalantas“ Renhed og Fylde som et Bevis for, at Swinburnes Stil oprindelig havde mere Fuldendthed, end den nu har. De dømme efter den iøjnefaldende Umodenhed i de senere udgivne, men tidligere skrevne Bøger.

Udgivelsen af „Poems and Ballads“ betegnede en Epoke i vor poetiske Literatur. Sjælden er en Bog bleven modtaget med en saadan Storm af Skældsord af alle Pressens Organer. Trodsig, ekscentrisk og anmassende, havde Digteren i denne Bog vovet at krænke næsten enhver konventionel Grundsætning for den poetiske Skrivemaade og særlig for den poetiske Tanke. Der har aldrig været en Periode saa tilbøjelig til at tage sig Livet magelig, som den, der lige er forsvunden; der har aldrig været en Slægt saa barnagtig frygtsom, saa sirlig pænttalende, saa „respektabel“ og saa forfinet som den, der med henrykt Hyldest betragtede sin fornemste Vens, Samfundets Frelsers, store Gerninger paa den anden Side

Kanalen. I en Atmosfære, saa moralsk i det ydre Skin, men i Virkeligheden saa højst umoralsk, var Poesien som en Drivhusplante, sygelig, mat og bleg. Den Digter, der var et og alt i hin Epoke, var Tennyson, hvis idylliske Skildringer af Kærlighedsforstaaelsen mellem Kapellaner og unge Damer fra Landet vare den stærkeste aandelige Føde, Nationen kunde fordøje. Robert Browning gav sine kraftige, for Uindviede dunkle Udbrud Luft, uænset af flere end nogle faa; Elizabeth Browning døde 1861, just da hun med „Casa Guidi Windows“ og endnu mere med sin forbavsende episke Satire „Aurora Leigh“ begyndte at faa Nationen til at anerkende, at en omfangsrigere og kraftigere Aand var mulig i Poesien. Alt var atter ved at glide tilbage i den fadest mulige Tilstand; de eneste Digtere, som Pressen anerkendte, vare dem, hvis Værker uden Betænkning kunde gives i Hænderne paa det yngste Pigebarn. Pludselig udkom saa Swinburnes „Poems and Ballads“, udfordrende og trodsende enhver Fordom hos de britiske Filistre, druknende Idylskrivernes milde Stemme i tordnende Melodier af Sanselighed, Grusomhed og Blasfemi. Modsætningen var umaadelig; den nye Digter gik altfor vidt i sit Angreb paa eksisterende Forhold; fremfor alt blev han funden skyldig i den største Brøde, Samfundet anerkender, nemlig „Uskønhed“, og han blev jaget sønder og sammen som en gal Hund.

Eller han vilde være bleven det, hvis man ikke straks havde opdaget, at denne nye Digter ikke kunde jages til Døde eller knuses, og hvis man ikke tillige havde opdaget, at i Virkeligheden alle og enhver, til Trods for Journalisterne, der sagde, at hans Digte baade vare dumme og ryggesløse, og at ingen vilde læse dem, — at desuagtet alle læste dem, og at i Tidens Løb først én Stemme og saa en anden hørtes over Mængdens Hyl, med den Forsikring, at Blasfemien og Ryggesløsheden vare blevne meget overdrevne, at Bogen ikke var saa afskyelig, som

Aviserne sagde, og at der, til Trods for meget, som var ubetænksomt, hæsligt eller endogsaa unaturligt, dog var tilstrækkeligt rent og fuldkomment Arbejde i den til med Rette at gøre Bogen udødelig. Ni Aar ere gaaede siden hin støjende Kamp om „Poems and Ballads", og Kritiken har i høj Grad modificeret sin ugunstige Kendelse. Digteren har skrevet andre, ædrueligere Bøger; han har ingensinde igen skrevet paa den samme overdrevent hede og uærbødige Maade om sjælelig eller aandelig Sygdoms fysiologiske Fænomener, og efterhaanden er Samfundet nu i Færd med at tilgive sit „enfant terrible". Desuden, Digteren er ogsaa Profet, og ved sin skaanselløse Dristighed har han gjort ikke lidt til at befri os for „Respektabilitetens" skrækkelige Trældom. Lad os for alle Ting være et moralsk, rent og ordenselskende Folk, men lad os ikke, da vi ere Mænd, lade, som om vi vare gamle Jomfruer eller liste os ind i den sociale Obskurantismes Kløfter for at befri vore Øjne for pinlige eller rystende Skuespil. Nutidens Literatur er i Sammenligning med den for tyve Aar siden kraftig, mandig og oprigtig. Det er ikke mere end retfærdigt at tilskrive Swinburnes modige, om end misforstaaede Voldsomhed noget af denne Emancipation.

Lad os tage dette farlige Bind paa 344 Sider i Haanden. Ved første Blik se vi, at det ikke er noget kristeligt Arbejde. En hedensk Aand gennemtrænger det, og de oprigtigste Udbrud, det indeholder, ere dem, der ivre hæftigst imod Kristendommens Traditioner og Usurpationer. Der er ingen Forhaanelse af Doktriner, som hos Shelley, der er ingen Bestræbelse efter at forsone den antike Filosofi og Kristendommen, som hos Tennyson og andre. Denne Digter, der staar alene i den nye Tidsalder, jamrer efter de gamle, gyldne Aar og raser blindt mod de Baand, der binde ham fast. Han er for Aarhundreder siden falden i Søvn paa Verdens Skød som fri Mand; men han vaagner for at finde Filistrenes

Væv og Islæt stramt omkring sig, og Verden selv har forraadt ham.

Digtene ere ikke arrangerede i nogen naturlig Orden. Med en Slags stridig Forsætlighed ere de blandede saaledes mellem hinanden, at vi kun med uendelig Møje kunne ordne dem i nogen Art af Sammenhæng. Kronologisk Orden vilde, selv om den var mulig, kun hjælpe os lidet her. Alle ere de Ungdomsarbejder, det er sikkert; „thi de yngste bleve fødte af Drengens Tidsfordriv, de ældste ere unge“*). I al denne Hede og Pragt mangler én Ting: en moden Dom. De lyriske Digte er i de fleste Tilfælde af dramatisk Natur, og man vil kunne dele dem i to store Klasser: dem, der høre til en før-kristelig, og dem, der høre til en kristelig Tidsalder. De ere meget forskellige i deres Tone. Ud fra dette Synspunkt begynde vi Listen med den vidunderlige Sang „Itylus“. Op fra det dunkle og forhistoriske Grækenland kommer der til os denne melankolske og lidenskabelige Musik, den Bebrejdelse, som Nattergalen gør sin letsindige og forglemmende Søster, Svalen, der ikke husker paa de grusomme Skibe og de fremmede Ansigter, hendes Vaagen over Itylus og al Smerten og Skammen. Dette Digt, der er skrevet i Fiesole i Sommeren 1862, er en af de mest fejlfri melodiske Satser, som vor moderne Litteratur kan rose sig af, og intet andet blandt Swinburnes lyriske Digte har en saa fuldstændig antik Tone over sig. I „Anactoria“ og „Phædra“ komme vi ned til den historiske Tid; der er Kraft her, men uden Finhed og uden Ynde. Disse Monodramaer af vild og ubarmhjærtig Vellyst, afmægtige og afsindige, skylde Studiet af Baudelaire og hans Svamp-Vækster af sygelig Poesi en stor Del af deres Karakter.

---

*) For the youngest were born of boy's pastime,
The eldest are young.

I „Anactoria“ er der kun lidet af den sande Sappho; de Vers derimod, der bære Titlen „Sapphics“ („Sapphisk Versemaal“) brænde og skælve med en Flamme og en Lidenskab, der næsten ere selve den største blandt de græske Lyrikere værdige. Dette vidunderlige Digt, paa en Gang det umiddelbareste og det mest fuldendte, Swinburne har skrevet, beskriver, hvorledes Guderne med Rædsel og Medynk saa' den tiende Muse, Sappho, stige til Højdepunktet af hendes storladne Sang og da synke ned, splittet og brudt i gold Atraa. Det er næppe muligt at citere det; Strofe efter Strofe udfolder den store lyriske Tragedie sig i et Sprog, som ikke vilde kunne overgaas i Majestæt, Harmoni og Lidenskab, men som er saa fint sammenvævet, at det vilde bryde den umiddelbare Tankekæde at gøre Indsnit deri. De skønneste retoriske Ejendommeligheder i Swinburnes Stil komme klart frem i dette betydelige Digt, der bærer den saa beskedne Titel „Sapphics“. Det er vel bekendt, at disse antike Verseformer ikke lettelig passe for vort haarde Sprog. Et andet Digt, undfanget i en helt anden Aand, har til Overskrift simpelt hen: „Hendecasyllabics“ („Elleve-Stavelses-Versemaal“); her er en Stemning af mild Klage over skønne Tings hurtige Forsvinden udtrykt paa en Maade, der snarere er middelalderlig end klassisk, og i et Sprog, saa svalt og fint som en Blomst. Det lille Stykke ved Navn „Erotion“ slutter Afdelingen af de før-kristelige, klassiske Digte og er et hemmelighedsfuldt Udbrud af Sorg og Atraa af samme Art som de, der strømmede ud fra Callimachus' eller Meleagers Læber i hine kønsløse Digte om sælsom Kærlighed, som den græske Antologi er fuld af. Den elskede er draget bort til friske Erobringer og nye Ophidselser, og den elskende kan kun længes henimod de flygtende Fodtrin: „Forlad mig ikke; dog, hvis du vil det, vær da fri; elsk mig ikke mere, men elsk min Elskov til dig. Elsk, hvor du end vil, og lev dit Liv; og jeg — jeg kan dog én Ting, og

det en, som Elskov ikke kan: dø"*). — Til en vis Grad beslægtede med disse græske Digte ere Digtene over hebraiske Emner. „A Litany" („Et Litani") er en stræng Trusels-Sang i Esaias' eller Hoseas' Aand; i „A Lamentation" („En Veklage") finde vi et Folks Sorg og Fortvivlelse, der har forladt sin Gud og er blevet forladt af ham; i „Aholibah" („Oholiba") beskrives Guds Brud og Tjenerinde, som Ezekiel beskriver hende, da de babyloniske Fyrsters malede Skikkelser paa Væggen drog hendes Hjærte og Læber bort i dyb Synd, hvorfor Guds Forbandelse og Straf faldt bittert paa hende.

En anden Klasse blandt „Poems and Ballads" kan betegnes som Monodramaer fra det romerske Kejserdømmes senere Tid. Blandt disse finde vi „Hermaphroditus", fire Sonnetter af udsøgt Finhed og Ynde, et drømmende Grubleri, fuldt af Tungsind, i hvilket der spørges, hvem af Guderne der, træt af Menneskenes Slægter, har skabt denne fejlfri, ufrugtbare Skabning som en blot Trofæ af gold Skønhed. Der gives intet Svar, og Kærligheden selv, som er blind, véd intet derom. I „Fragoletta" dvæles der ved samme hemmelighedsfulde Emne, men med mindre Forbeholdenhed; ti Grubleriet viger for Lidenskab, og den talende bekender, at han, træt af den flygtende Kærligheds Leopardfødder, er glad over at kunne finde sødere Hvile ved dette lige Bryst og denne blødt afrundede Strube. I „Faustine" staar en Gladiator, i hvis Arme Kejserinden har hvilet den foregaaende Nat, oprejst i Arenaen for snart at møde Døden og raaber ud mod hendes grusomme og ubarmhjærtige Vellyst. I „Hesperia" sejler en Mand, der har elsket til Overmaal og har lidt altfor meget i

*) Yet leave me not; yet, if thou wilt, be free;
Love me no more, but love my love of thee.
Love where thou wilt, and live thy life; but I,
One thing I can, and one love cannot—die.

Roms vilde Nydelser, bleg og mattet, ud i det gyldne Vesten for at naa, om han kan, de „lykkelige Øer“ og finde Hvile før Døden. Men foruden disse og flere hæve tre Digte sig særlig udprægede frem. „Hymn to Proserpine“ („Hymne til Proserpina“) er en Hednings fortvivlede Udraab ved Kristendommens Proklamation i Rom. Han raaber ud imod Trældommen under Galilæeren, han vil ikke have noget at skaffe med den nye Jomfru-Gudinde, — en ny Cybele, som kører ud fra Dindymus, tungt bebyrdet, kold og hæmmende. For ham har Livet tabt sit Sollys, Kærligheden sin Lidenskab, Verden sine Forhaabninger, og al hans Trøst er, at heller ikke Galilæeren er udødelig, og at ogsaa han i Tidens Løb vil falde for at gøre Plads for kraftigere Guddomme. Medens der i „Hymn to Proserpine“ taler en mandig og heroisk Hedning, have vi i det vidunderlige Digt „Dolores“ et Menneske, som er mættet med vellystig Nydelse, og som i sit Begær efter fysisk Ophidselse er fuld af Attraa endog efter Smerten, som Pirring af hans slappede Nerver. Swinburne har aldrig skrevet noget mere originalt, mere fortrinligt, mere kraftigt eller mere frastødende end dette berømte Digt „Dolores“. I Vers, der ere ren Musik, tilbeder, bebrejder, anraaber og beskriver den talende den sælsomme Gudinde, han har skabt sig for sin Dyrkelse, en Datter af Cotytto og Priapus, yderlig Mættelse parret med en Sanselyst, der aldrig trættes. Idet han naaer Højdepunktet af Egensindighed, udgyder han for denne skarpttandede og rasende Guddom alle de Bønner og al den Lidenskab, som en Mand skænker en elsket, eller en bønfaldende en Gud. Forgæves! Menneskene ere ikke mere, hvad de have været; Blodet er svagt, Ilden brænder lavt, den herlige antike Kraft til at elske og synge er forsvundet. „Thi Oldtidens Kranse hænge højt over os, og Østersbanken giver frodig Yngel saa langt i det fjærne, at vi ej kunne naa derhen; Oldtidens Digtere synge og elske langt fyldigere end vi, og

Catullus vrænger Mund ad vor Tale. Hvem skal atter i din Faders egen By kysse med saadanne Læber, som han sang med? Vær barmhjærtig og gaa i Forbøn for os alle, du vor Smertens Frue*)." Det var i dette Digt, i denne vilde Sang, der er Quartilla selv værdig, at de Strofer fandtes, som mest af alle skræmmede de engelske Kritikere. Folk, der vare ubekendte med Martial, med Apuleius eller med Petronius, forekom det ufatteligt og usigeligt afskrækkende at skrive om „Læber, der blive sammenflettede og bidte, til Fraaden har en Smag af Blod", om „tunge, hvide Lemmer og den grusomme røde Mund, ligesom en giftig Blomst**)" og om denne forfærdelige Blanding af vellystig Glæde og Smerte. Selv de, der vare mere inde i den antike Verdens dunkle Lideskaber, kunde have ønsket en mindre brændende og mindre begejstret Fremstilling af dens Mysterier. Imidlertid indeholder „Dolores" nogle af de mest forbavsende tour-de-forces, der ere at finde i Swinburnes Skrifter. En Strofe som følgende, der beskriver, hvorledes Nero fjasede, medens Rome brændte: „da den uforsonlige, skønne Tyran, medens Flammerne hævede sig rundt om ham, stod med Ildens røde Skær paa sit Ansigt, som en Harpespiller, kronet med Roser, med Døden i sine Hænder, og da en Lyd som Lyden af højtbølgende Vand

*) And the chaplets of old are above us,
And the oyster-bed teems out of reach;
Old poets outsing and outlove us,
And Catullus makes mouths at our speech.
Who shall kiss, in thy father's own city,
With such lips as he sang with, again?
Intercede for us all of thy pity,
Our Lady of Pain.

**) The lips intertwisted and bitten
Till the foam has a savour of blood. — —
The heavy white limbs, and the cruel
Red mouth like a venimous flower.

slog vidt hen gennem Flammernes Flugt, og en Torden af Lyrernes Klang blandede sig med Blodbadets Lynild*)", — en saadan Strofe har al den Finhed, Haardhed og Klang, som et juvelbesat Bæger af Cellinis Arbejde har, fast som Jern, let som en Blomst. Det er umuligt at finde lyrisk Arbejde bedre udført — fra et rent teknisk Synspunkt — end disse fejlfri Vers. Sidst blandt alle de romerske Digte kommer „The Garden of Proserpine" („Proserpinas Have"). Træt af Vellyst og Latter, ked af alle menneskelige og guddommelige Ting, har den talende kun denne Trøst tilbage: „Befriet for den altfor store Kærlighed til Livet, befriet fra Haab og fra Frygt takke vi med stakket Taksigelse Guderne, hvad og hvem de end ere, for, at intet Liv lever for bestandigt, at døde Mænd aldrig staa op igen, at selv den trætteste Flod et eller andet Sted snor sig sikkert ud til Havet**)." Og saaledes kommer han, ligesom Adonis i Frederik Paludan-Müllers sidste, skønne Digt, udmattet af Afrodites Roser, med vaklende Fodtrin til Tronen, hvor den stille Persefone sidder tavs, kronet med kolde, hvide Blomster.

---

*) When, with flame all around him aspirant,
Stood flushed, as a harp-player stands,
The implacable beautiful tyrant,
Rose-crowned, having death in his hands;
And a sound as the sound of loud water
Smote far through the flight of the fires,
And mixed with the lightning of slaughter
A thunder of lyres.

**) From too much love of living,
From hope and fear set free,
We thank with brief thanksgiving
Whatever gods may be
That no life lives for ever;
That dead men rise up never;
That even the weariest river
Winds somewhere safe to sea.

Saaledes ender Kredsen af de sanselig-lidenskabelige Digte med Søvn og Død.

Det havde været godt, om Swinburne havde ladet sig nøje med kun at udgive de Digte, vi have angivet, og omtrent i en lignende Orden. Hans andre lyriske Digte kunde have fyldt et andet Bind; de ere, efter vor Anskuelse, ikke paa deres Plads mellem disse Udbrud fra den antike Verden. Med samme Ret kunde Leconte de Lisles „Poèmes Barbares“ blandes sammen med Gautiers „Emaux et Camées“ og med nogle faa af Victor Hugos „Odes et Ballades“. Thi ogsaa Swinburne har sit middelalderlige Afsnit i „Poems and Ballads“. De ere overordentlig dygtige Tillempninger eller Efterligninger, snarere end originale Arbejder. I „The Ballad of Life“, „The Ballad of Death“ og „The Ballad of Burdens“ („Ballade om Livet“, „Ballade om Døden“, „Omkvæds-Ballade“) efterligner han meget nøje de Kanzonetdigteres Stil, der fulgte efter Dante og de tidligste italienske Lyrikere. I „Laus Veneris“ fortæller han Historien om Tannhäuser og Venus-Dæmonen paa de franske Romantikeres Maade fra det 16de Aarhundrede; „St. Dorothy“ er en nøjagtig Genfrembringelse af Chaucers ejendommelige fortællende Stil. „In the Orchard“ („I Frugthaven“) følger nøje de tidlige provençalske Omkvæds-Ballader, medens der er valgt et endnu tidligere Mønster i „A Christmas Carol“ („Et Julekvad“) og „The Masque of Queen Bersabe“ („Dronning Bersabes Maskespil“), og vi have Digte, der efterligne de første Glimt af engelsk lyrisk Poesi i Kvad og Mysterier saaledes, at det næppe er muligt at tro, at de ikke ere ægte. Mindst heldige af disse Genfrembringelser ere de Ballader, der ere skrevne som Efterligning af de herlige anonyme Digte fra det femtende Aarhundrede, som vi kalde Grænse-Ballader („Border Ballads“), fordi de væsentlig ere digtede af omvandrende Sangere paa den skotske Grænse.

Vi komme tilsidst til de moderne erotiske Digte i dette Bind. Det betydeligste i enhver Henseende er det, der er betitlet „The Triumph of Time“. Den talende, som er bleven bedraget og forstødt af den Pige han elsker ærligt og rent, til Gunst for en rigere eller nyere Medbejler, udtaler med Kummer, men uden Harme eller Forbitrelse, hvorledes hendes Liv saa vel som hans eget er blevet ødelagt ved hendes Utroskab. En Mulighed til, at to Sjæle kunde være voksede sammen til noget usigeligt herligt, er gaaet tabt. For ham har nu Livet ingen Glæde mere, og han vender sig til Havet om Trøst. Havet alene, trofast, tungsindigt, kysk og Menneskenes Moder, kan give ham Hvile; og vi forlade ham midt i de sorgfulde grønne Bølgers kolde Lys og enstonige Musik. Hvad der hindrer dette majestætiske og tankedybe Digt i at være et Mesterværk er alene dets overdrevne Længde og Mangel paa Sammentrængthed, to Fejl, der skade de fleste af Swinburnes Skrifter. De øvrige af de moderne Kærlighedsdigte ere mindre ophøjede og mindre ægte end dette. Der er alt for megen Gentagelse af de vilde Udtryk, der passede til en Faustine eller en Dolores, men som ikke ere paa deres Plads, naar de henvendes til en af vor Tids Kvinder. „A Leave-Taking“ („En Afsked“) gentager til en vis Grad den samme Følelse som findes i „The Triumph of Time“, men i en svagere Tonart. „Rococo“ og „Félise“ lade deres afvekslende Rytmer klinge om den Tanke, at elskendes gensidige Forhold svinger frem og tilbage, og at, naar den ene er lidenskabelig, er den anden kold; og saaledes lærer den ene kun at elske, naar den anden er mæt eller træt af Bejlen. „Satia te sanguine“ overfører i det moderne Liv en sanselig Romers vilde og vellystige Tilbøjeligheder, og man gyser ved at læse om en samtidig, hvad man med filosofisk Sindsro betragter i en sytten Aarhundreder gammel Kultur. Det er blevet sagt, at Kærlighed ingen Plads

har i denne Swinburnes Bog, og skønt dette Udsagn ikke er sandt, da saadanne Digte som „The Triumph of Time“ ere fulde af ren og øm Hengivenhed, kan det ikke nægtes, at en Analysering af Vellyst danner Hovedæmnet. Men det maa bemærkes, at det stødende Stof næsten gennemgaaende er behandlet med Alvor og Finhed. Der findes ikke et smudsigt Udtryk i Bogen og, paa nogle faa ulykkelige Undtagelser nær, intet, der paa nogen Maade kan forarge en Læser af nogenlunde aandelig Kraft. Denne Bog, der har vundet et saa stort Ry, der er saa glødende og saa original, kan ikke forbigaas eller tilsidesættes. Den indtager en Plads i Literatureu. Forfatteren har aldrig prøvet paa at gentage et saa dristigt Forsøg, og jeg har det fra hans egne Læber, at han aldrig nogensinde vil prøve paa det.

Der er endnu nogle faa Digte i Bogen, som ikke ere analyserede. Vi finde her en meget smuk Elegi i Anledning af Walter Savage Landors Død. Swinburne er særlig heldig i sine Digte af denne Art. Da Baudelaire og Gautier døde, ydede han deres Minde sin Hyldest i Elegier, som endnu ikke fra „Fortnightly Review“'s Hæfter, hvor de saa' Lyset, ere gaaede over i noget samlet Bind, men som vare af første Rang. Da vor Nestor, Bryan W. Procter (Barry Cornwall) døde ifjor, helligede Swinburne hans Navn nogle fortræffelige Mindevers. Jeg afholder mig fra at omtale de faa politiske Digte, der indeholdes i „Poems and Ballads,“ fordi de mere passende høre hen til samme Klasse som „Songs before Sunrise“ og ville blive undersøgte sammen med dem. Der staar kun tilbage at nævne den smukke „Dedication“, hvor Swinburne i samme prægtige Verseform, han har skabt for „Dolores“, tilegner Bogen til den store Maler Edward Burne Jones, hvis Genius i mange Henseender er saa nær beslægtet med hans egen, og han beskriver træffende Bogen som en Haandfuld henblæste Blade —

„blege og mørke og røde Blade, døde Frugter af de flygtige Aar, nogle plettede som af Vin og Blod, andre som af Taarer“ *).

III.

Den Bog, ved hvilken Swinburne først gjorde sig bekendt i Literaturen, var et Drama i Sofokles' Stil, der behandlede et oldgræsk Æmne. Vi have allerede sagt, at dette Digt, „Atalanta in Calydon,“ blev udgivet 1864, og at det øjeblikkelig gjorde Lykke. I mange Henseender staar det som det fuldkomneste af hans Værker; det strænge helleniske Mønster lod ikke megen Plads aaben for Digterens største Fejl, overdreven Brug af Billeder og ødsel Overflødighed af blot velklingende Ord. Der havde ikke tidligere i engelsk Literatur været noget Eksempel paa et Drama, som var dannet saa nøje efter Sofokles' Tragedier. Milton havde ganske vist i sin „Samson Agonistes“ optaget det lyriske Drama, i urimede femfodede Jamber, med indflættede Korstrofer; men hele Aanden og Emnet i hint noget barske Digt var hebraisk, skønt Stilen var græsk. Shelley havde anvendt den græske Tragedies Form i sin „Prometheus Unbound“, men i Æschylos' Maner og med al hans fantastiske Frihed med Hensyn til ideal og overnaturlig Handling. Hos Sofokles og hos Swinburne befinde vi os blandt menneskelige Væsener, underkastede usynlige, men kraftige Guddommes Paavirkning. Der er ikke i den moderne Digters Værk gjort noget Forsøg paa at fortolke Legenden som en Myte, der er ikke gjort noget Fund af moderne Lidenskab i den gamle haarde Histories Kærne, saaledes som William Morris

---

*) Leaves pallid and sombre and ruddy,
Dead fruits of the fugitive years!
Some stained as with wine and made bloody.
And some as with tears.

og Paul Heyse have forsøgt det; Fablen udfolder sig med al den Realisme, der er mulig, og den moderne Del af Behandlingen er simpelt hen Menneskenes Holdning over for Guderne og Gudernes over for Menneskene. Hvorledes dette er udført, vil blive klart, eftersom vi skride til at analysere Dramet.

Historien er den gamle bekendte om, hvorledes Oeneus, Konge i Calydon, fordi han, da han tilbad Guderne, alene forglemte Artemis, blev grusomt plaget af hende med et Vildsvin, som ødelagde hele hans Land, og som ikke kunde dræbes af nogen; og hvorledes det, da de vigtigste Mænd fra hele Grækenland samledes, ikke var nogen Mand, men Atalanta, en Mø fra Arkadien, som dræbte Vildsvinet og befriede Landet, fordi Artemis elskede hende paa Grund af hendes Jomfrukyskhed; hvorledes Brødrene til Oeneus' Hustru, Althea, bleve misundelige paa Atalanta og vilde have taget Byttet fra hende; men Meleager, Altheas Søn, dræbte dem saa. Derpaa tog Althea, afsindig af Sorg, den Brand, om hvilken Skæbnegudinderne havde sagt, at Meleager skulde leve saa længe, indtil den var brændt ud, og hun kastede den paa en Ild, saa at han døde kort efter.

Dramaet aabnes med en Enetale, i hvilken den øverste Jæger beder til Artemis om at give Spyddene Skarphed og Hundene Fart og hver Mand god Lykke; og derpaa tager Koret til Orde og bryder ud i en melodisk Hymne til Jomfru-Gudinden. Dette uforlignelige Afsnit, skrevet i anapæstisk Versemaal, lidenskabeligt, elastisk og vidunderligt musikalsk, fasttryller straks Opmærksomheden og er fuld af tilbedende Andagt. Saa træder Althea ind, klagende over Guderne og fuld af Frygt og Tvivl. Hun retter Bebrejdelser mod Artemis' grusomme Vilje, skønt Koret minder hende om, at de Mennesker kun vinde liden Hædèr, der haane Guderne. Hun fortæller da den gamle Historie om, hvorledes de tre Skæbnegudinder, da Meleager var født, kom ind i

hendes Sovekammer og spaaede tre Ting om ham, nemlig athan skulde have stor Styrke i Hænderne, god Lykke i Livet, og at han skulde leve, indtil Branden der paa Arnestedet var fortæret, og hvorledes hun, idet hun samlede sin Klædning om sig, sprang op fra Lejet og rev Branden bort for at slukke den. Derpaa iler hun ud for at ruste sin Søn til Jagten. Koret, der bliver alene tilbage og ikke længer er saa jublende, synger om Menneskets Skabelse og de Gaver af Sorg og Taarer og korte, triste Dage, som Guderne gav det. De synge ikke i Vrede, men med Haabløshedens skarpe Stemme, hvorfra al den jublende Musik fra den første Hymne til Artemis er forsvundet. Althea vender saa tilbage med Meleager, som er fuld af Overmod og Haab, og som hjælper sin Moders svage Øjne med at udpege Grækenlands Herskere, eftersom de ankomme. Derpaa tale de sammen om de svundne heroiske Aar, hun med Tungsind og Trods mod Guderne, han med Glæde og Ærefrygt. Oeneus kommer ind og fortæller dem om Atalantas Komme og advarer Meleager mod at betragte hende med elskovsfulde Øjne. Da Althea hører om Pigen, bryder hun forbitret ud imod Guderne: „O Konge, du er vís, men Visdom halter, — og retfærdig, men Guderne elske ikke Retfærdighed mere end den ubøjelige Skæbne, og de slaa baade den retskafne og den voldsomme Mund og blande den ærbødige Mands Blod med den trodsiges og kvæste de hellige som de løgnagtige Læber.“ *) Men idet Althea vender sig til sin Søn udøser hun i en vidunderlig Anraabelse, fuld af moderlig Lidenskab, der minder en om Klytemnestras Udbrud, da hun blotter

*) O king, thou art wise, but wisdom halts; and just,
But the gods love not justice more than fate,
And smite the righteous and the violent mouth,
And mix with insolent blood the reverent man's,
And bruise the holier as the lying lips.

sit Bryst for Orestes, en Strøm af Erindringer og ømme Bønner; thi Skyggen af den kommende Ulykke hviler tungt paa hende; og forvisset om, at Kærligheden til denne fremmede, arkadiske Jomfru vil bringe Ødelæggelse med sig — hun véd ikke hvorledes — bønfalder hun ham ved al hans Pligt og Troskab som Søn om ikke at følge hende med Elskovsord. Derpaa beroliger Meleager hende med Forsikringer om sin sønlige Hengivenhed, og de forlade atter Scenen. Koret synger da straks om Afrodites Fødsel, en ond Blomst, født af Havskum og Blodfraade, en kødelig Blomst, skøn og farlig og dødbringende, en Blomst, der er en Forbandelse for alle Mennesker. Derpaa træder Atalanta selv ind med klare Toner af friske og pragtfulde rimfri-jambiske Vers, der staa i stærk Modsætning til det vrede Kors korte, uregelmæssige Rytmer; hun støtter sig i rolig Tro til sin egen Renhed og den ømtolskede Artemis' Hjælp. Imidlertid samles man til Jagten, og Meleager priser Atalantas kyske Skønhed; men Altheas Brødre irettesætte ham, misundelige paa Pigen. Atalanta, som hører, hvad de sige, forsvarer sit Forsæts Renhed for dem alle og bringer deres Kiv til Tavshed, og de bryde alle op sammen til Jagten. Koret, der bliver mere og mere tungsindigt, eftersom Visheden om Ulykke kommer det nærmere, retter Bebrejdelser mod Guderne for med Forsæt at have gjort Menneskelivet til en Elendighed, fuld af Møje og Sorg; „en liden Frugt er en liden Stund vor, og Ormen finder den snart“ *); men de høje Guder oppe i Himlen støde fra deres egne Læber den Drik af dødeligt Liv, som de lade os drikke; og de beskue menneskelig Lidelse som et Tidsfordriv. Koret ender med følgende oprørske Ord: „Fordi du er grusom, og Menneskene ere medlidende, fordi vore Hænder arbejde,

*) A little fruit a little while is ours,
And the worm finds it soon.

og din Haand adsplitter, — se, derfor ville vi, med sønderknuste Hjærter og skælvende Knæ, med hurtig visnende Læber og tilfældige Aandedrag, derfor ville vi i det mindste vidne om dig, inden vi dø, at disse Ting ikke ere anderledes, men saaledes, at hvert Menneske sukker i sit Hjærte og siger, at alle Mennesker, saaledes som jeg, alle vi ere imod dig, imod dig, o du højeste Gud"*).

I dette Udbrud, saa fuldt af antiteistisk Voldsomhed, tabe vi al Følelse af antik Tænkemaade. Der findes intet af denne anmassende Trods imod de høje Guder i Oldtidens dramatiske Digte. I det højeste bejamrer Koret, som i „Orestiaden", i bitter Forsagthed Gudernes uimodstaaelige Beslutninger; eller naar, som i „Ajax", en Mand er overmodig nok til at ville handle i Trods mod Guderne, lukker hurtig og fuldstændig Tilintetgørelse de ugudelige Læber. Det er værd at lægge Mærke til, som jeg har forsøgt at vise i et tidligere Afsnit, at det sjælden lykkes Swinburne at genfrembringe den tidligste Kulturs Stemninger; hans egne Følelser ere altfor moderne, altfor revolutionære og altfor skeptiske. Hans Holdning er som Lukretius' og de store Digteres fra den romerske Forfaldsperiode. Ved at læse det nys citerede Kor, er det ikke Sofokles, man mindes om, men Statius og Seneka. Den berømte Linje af „Thebais": „primus in orbe deos fecit timor" kunde med Føje indskydes her som en Anmærkning eller en Kommentar.

---

*) Because thou art cruel and men are piteous,
And our hands labour and thine hand scattereth;
Lo, with hearts rent and knees made tremulous,
Lo, with ephemeral lips and casual breath,
At least we wittness of thee ere we die
That these things are not otherwise, but thus;
That each man in his heart sigheth, and saith,
That all men even as I,
All we are against thee, against thee, O God most high.

Dette Afsnit er nu, for at vende tilbage til Dramaet, Midtpunktet i „Atalanta in Calydon“. Herolden kommer ved dets Slutning og fortæller i kraftige og maleriske Udtryk om Drabet af Vildsvinet, og hvorledes Atalanta først ramte det, men Meleager dræbte det. Han beskriver saa, hvorledes de efter Kampen sidde sammen blandt Lilier ved et Kildevæld i en poppelbevokset Dal og gøre sig til gode. Koret bryder ud i Sang og „sladrer om grønne Marker“, ligesom Falstaff, og om Artemis' Jomfru-Herlighed. Men medens de synge med glade Stemmer, træder et andet Sendebud ind, med sønderreven Klædning og Støv paa sit Hoved, og fortæller dem, at der kommer sørgeligt nyt; Ligene af Altheas Brødre bæres ind paa en Baare. Da Meleager havde kronet Atalanta med Sejerskransen, vare de plumpe Brødre styrtede ind paa hende og havde revet den bort, hvorpaa Meleager i Vrede havde dræbt dem begge. Althea beslutter, afsindig af Skam og Raseri, at ofre sin Søn til sine Brødres Manes. Med flagrende Haar farer hun frem og tilbage, idet hun udøser sit Raseri, sin Kærlighed og sin Fortvivlelse i et Sprog af uforlignelig Ild og Skønhed, et Sprog, der faar Verset til at skrige og skælve som en stærkt spændt Violin, indtil hun ved Døren ser de tre skæbnebringende Søstre, med Blod paa deres Klædning og deres Tene, og derpaa styrter hun bort og forsvinder inde i Huset. Koret synger eller jamrer over Skæbnens Ildfødsel, før Guder eller Mennesker vare skabte, og beklager Menneskets Skønhed og Styrke, som kun varer et Øjeblik. Det bliver afbrudt af Altheas Tilbagekomst, der lader Døren staa aaben, og langt nede i Hallen se de en Ild og en lang Brand, som formørkes, og hvidt Støv. Hun udøser sin hele Sjæl i Graad og Klage over den Søn, hun har dræbt, og erklærer, at hun er optændt af de Flammer, der svinde i ham. Hun gaar bort, idet hun lover ingensinde mere at tale. Et andet Sendebud kommer for at berette om den hemme-

lighedsfulde Sygdom, der har ramt Meleager, som pludselig er tæret hen og ligger Døden nær. De vende nu alle tilbage og tale i Kor-Rytmer af overordentlig Skønhed. Atalanta klager over, at hun er kommen for at bringe Sorg; Meleager vaander sig over Skændslen ved hans Død; Oeneus slynger Bebrejdelser mod Althea for hendes onde Daad, og Koret synger Lovprisninger over ham, der gaar bort. Men Meleager vender sig om og velsigner Atalanta: „Skønt du er som en Ild, der forgæves næres af Brændsel, er min Glæde og min Attraa mere kysk end Regnen, mere ren end Dugfaldet, mere hellig, end Stjernerne ere, der leve uden Plet*)". Oeneus spørger ham, om han ikke vil lytte til den Ros, der bliver sunget for ham i hans Hjem; men Meleager svarer: „For den døde Mand er der intet Hjem; ak, bedre at være, hvad Skumblomsten er paa Havets Marker, saa at Havbølgerne kunde være som min Klædning og Malstrømmen et Klædebon for mig**), og han gentager, at det eneste gode, som Guderne nu kunne give ham, er at forvandle hans Liv til Græssets og Bladenes Liv, der spire frem af Jorden. Derpaa tager han, atter i urimede jambiske Vers, Afsked med sin Fader og saa med sin Moder, hvis Daad han bebrejder hende, men ikke i Vrede, og til hvem han mest anbefaler sit Minde; tilsidst tager han

---

*) Though thou art as fire
Fed with fuel in vain,
My delight, my desire,
Is more chaste than the rain,
More pure than the dewfall, more holy than stars are that live without stain.

**) For the dead man no home is;
Ah, better to be
What the flower of the foam is
In fields of the sea,
That the sea-waves might be as my raiment, the gulf-stream a garment for me.

med øm og hæftig Kærlighed Afsked med Atalanta selv og dør saa. Dermed ender Digtet.

Det er ikke noget let Arbejde i et blot tørt Resumé af denne Art at give Læseren noget Indtryk af de sjældne Egenskaber, der forenede sig om at sikre „Atalanta in Calydon“ en varm Modtagelse i sin Tid og en blivende Plads i Englands Literatur. Sammen med megen Højhed i Sprog og Tanke, med en vidunderlig Afveksling og Velklang i Versene og megen livlig Kolorit fandt man i Digtet en Originalitet i Behandlingen, som var i høj Grad fortryllende og tillokkende. For unge Læsere, der vare gennemtrængte af nye og revolutionære Tanker, havde netop hine Fejl, vi have paapeget — den udramatiske Karakter i Udbruddene mod Guderne — en overordentlig Tillokkelse. Atter andre saa' heri Spirer til hint ødelæggende Element, der i Swinburnes senere Arbejder saa aabenbart har blomstret og baaret Frugt, og opdagede under disse Udfald mod Guderne en skjult og farlig Ateisme. Blandt moderne Forfattere havde Shelley stærkest sat sit Præg paa Stilen; i de urimede Vers var der en tydelig Smag af Tennyson og i et eller to af de lyriske Udbrud en svagere, men mærkelig Klangfarve, laant fra Rossettis den Gang endnu uudgivne Digte. Men først og fremmest og over alt dette var en ny poetisk Livskrafts stærke Individualitet aabenbar for enhver, der var i Stand til at danne sig en Mening om Sagen, og efter 11 Aars Forløb vedbliver denne Swinburnes første godt optagne Bog endnu bestandig at være den bedst optagne.

IV.

Fra sin Skoletid har Swinburne med særlig Begejstring hengivet sig til vort Lands tidlige dramatiske Literatur. Det er vel bekendt, at Shakespeare, langt fra at være et ensomt Bjerg, der hæver sig op af en Slette, var saa at sige den højeste og midterste Bjergtinde blandt

en hel Gruppe store Dramatikere. Fra 1590 til 1640 tog vort Lands Poesi et uhyre Opsving, og fra at have indtaget en helt ubetydelig Plads i Evropa, kom det med ét Spring til i den Henseende at staa i Spidsen for de moderne Nationer. Hin Periode, der fik et saa herligt personligt Udtryk i den dygtigste Hersker, England har havt, den store Elisabeth, udmærkede sig lige saa meget i Poesi, som i Krig, i Handel og i indre Udvikling. Ud af de kirkelige Dramaers raa Elementer sprang pludselig Marlowe, en udmærket Digter af første Rang og Grundlæggeren af engelsk Tragedie. Tæt i hans Fodtrin kom Jonsons, Fletchers og Websters ophøjede Skikkelser, med Shakespeare som den ypperste i Midten, medens den nye Aand atter tog af i Massinger, Tourneur og Ford. Rundt om disse store Digtere samlede der sig en utallig Mængde mindre Dramatikere, hvis Værker endnu eksistere i hundredevis, og blandt hvilke der næppe var en, som ikke udmærkede sig i en eller anden Gren af Forfattervirksomhed. Disse udmærkede Forfattere, der bleve forsømte og ringeagtede af det syttende Aarhundrede, kom atter i Ry, fornemmelig ved den første virkelig fremragende engelske Kritikers Bestræbelser, Charles Lamb, hvis Afhandlinger sammen med Hazlitts og Leigh Hunts Arbejder vare den vigtigste Aarsag til Genopvækkelsen af Studiet af den Elisabethske Poesi hos os. Blandt dem, som dyrke hin Tidsalders Dramatikere, vise Faa en mere brændende eller mere kyndig Hengivelse end Swinburne, der havde skrevet en hel Komedie i nøje Efterligning af Fletcher, før han forlod Skolen, og hvis Afhandlinger om Ford og Chapman høre til hans skønneste og betydeligste Prosaarbejder. Det var naturligt, at han selv maatte forsøge at skrive i den Form, der var antaget af hans elskede Mestere Shakespeare, Marlowe og Webster, og hans to tidligste eksisterende Arbejder, „The Queen Mother“ og „Rosamond“, pege tydelig nok paa den stærke Forkærlighed for den Elisabethske Tids-

alders Stil. Disse Stykker, romantiske Tragedier fulde af sanselig Elskov og Blod, ligne i mange Henseender de franske Romantikeres tidligste Frembringelser. De have ikke megen selvstændig Værdi. Nogle af Digterens ivrige Beundrere have rost dem, og deres Opfordring har bragt ham til at udgive dem. Jeg kan imidlertid ikke sige, at de ere læseværdige. Skønt kvikke og vidnende om en tidlig Udvikling, ere de dog næppe synderlig lovende eller karakteristiske, og den svulstige, tunge Stil, hvori de ere skrevne, giver kun ringe Løfte om den Melodiøsitet, Forfatteren sad inde med.

Af en hel anden Karakter er et andet engelsk Drama, der næppe er skrevet senere end disse, skønt dets Udgivelse blev opsat længe. „Chastelard“ udkom ikke før 1865, da det Held, der fulgte „Atalanta in Calydon“, havde sikret dets Held; men det blev i Virkeligheden skrevet allerede i 1858, eller da Forfatteren næppe var 22 Aar. Fra John Fords Død i Midten af det syttende Aarhundrede indtil vore egne Dage ere kun to store Tragedier blevne forfattede i England: „Venice Preserved“ („Det reddede Venedig“) af Otway og „The Cenci“ af Shelley, to Digterværker, som i to golde Aarhundreder vidnede om Englands Evne til det tragiske Drama. For Resten syntes det, som om den korte, klare Ild i den Elisabethske Tidsalder havde brændt altfor heftigt og ikke havde efterladt noget Brændstof for alvorlig dramatisk Forfattervirksomhed i Nationen. Thomas Otways en Gang berømte Stykke holder sig endnu i Kraft af en eller to beundringsværdige Scener; det Shelleyske Dramas Emne og Grundtanke fjærne det altfor vidt fra almindelig Sympati til at gøre det muligt at opføre det paa Scenen. Swinburnes „Chastelard“ har bidraget meget til at opmuntre Haabet om, at en ny, stor dramatisk Skole er tænkelig i engelsk Poesi. Stykket er originalt, interessant og gribende; er end Intrigen ringe, saa er dog Interessen stærk, og der er

Fart i Handlingen. I alle Henseender paa én nær er det vel beregnet paa at gøre stor Lykke paa Scenen, og denne ene Undtagelse er Mangel paa Aands-Adel eller Højhed hos alle Personerne. Hovedfiguren er naturligvis den ulykkelige Marie Stuart, Skotternes Dronning. Blandt alle de Digtere, der have bestræbt sig for at give os et dramatisk Billede af denne overordenlige Kvinde — og saa berømte Navne som Schiller og Bjørnson ere iblandt dem — er det ikke lykkedes En at fortrylle Tilskueren saa dybt som Swinburne. I hans Vers's magiske Spejl se vi hendes herlige, smidige Legeme, hendes lange, blege Hals og blege, skinnende Barm, hendes tunge, duftende Haar, hede, elskovsfulde Øjne og Læber og al den onde Musik i hendes Ord. Der er ingen klynkende Sentimentalitet i den Maade, hvorpaa han gengiver hendes Karakter. Falsk, grusom, letfærdig i Kærlighed, ligner hun hin syngende Kvinde med skønne Læber, der drages op af Havet i et Fiskernæt, som den gamle franske Fabliau fortæller om, — hun, der var saa smuk, at enhver Mand, der saa' hende, elskede hende, men døde, naar han havde taget hende i Favn. Saaledes fører Marie, trods al hendes indtagende, ømme Adfærd og hendes Skønheds Glans, Mændene til Døden, uundgaaelig Død, den ene efter den anden. Og dette er Hovedtanken i „Chastelard“; han, den franske Sanger, en Lærling af Ronsard, fuld af Lidenskab og elskovsfuld Hengivelse, følger Marie til Skotland, og hendes Kærlighed er som en ond Skæbne, som han véd er dødbringende og dog ikke har Kraft til at vige bort fra. Han overrumples af Darnley og de andre i hendes Kammer, idet han omfatter hendes Knæ, og han føres skyndsomt i Fængsel. Hun vakler imellem Kærlighed til ham og Skam over, hvad Folk ville sige, hun udsætter Fuldbyrdelsen af hans Dom og tager Udsættelsen tilbage, og lader tilsidst Mary Beaton, hendes Kammerjomfru, som elsker Chastelard med en ugengældt, men ren og ædel Kærlighed,

bringe ham hans Benaadningsbrev i Fængslet. Men han, der kender hende saa godt, sønderriver det, sikker paa, at hun vil skifte Sind; hun kommer da ogsaa til ham i Fængslet for at bede ham give det tilbage, og da han viser hende Stumperne, kommer Kærligheden over hende, og hun kaster sig i hans Arme, — men ikke for at benaade ham, hvad han vel véd; og hun er tilstede ved hans Henrettelse. Der, ved Halshugningen, vender hendes Hjærte sig igen mod en ny Elsker, Bothwell, hvis Jærnansigt og Jærnsener anbefale ham til hendes Begær, som tilkendegivende Styrke, fysisk eller aandelig. Styrke er den eneste Magt, som kuer denne Kvinde; heller ikke kan nogen Mand vinde hendes Kærlighed, som ikke elsker hende med et stærkt Raseri, som en Storm. Denne ubestandige, glimrende og farlige Karakter har Swinburne skildret med en Mesters Sikkerhed. Hans Billede af Chastelard er mindre fuldkomment; det er vanskeligt at undlade at føle nogen Ringeagt for denne Afrodites elskovssyge Slave, i hvis Øjne Ære, Troskab, Livet selv intet vejer i Vægtskaalen mod et Kys. Han er forblindet, og ud fra den Blanding af Kval og Atraa, der huser i hans Hjærte, har han kun saadanne Ord som disse at sige før sin Død: „Jeg tror, at denne Ild aldrig ganske skal brænde ud til Aske, uden at efterlade nogen Hede og Flamme paa mit Støv som Vidne om, at en Mands Hjærte blev opbrændt. Trods alt Kristi Arbejde er denne Venus ikke bleven kuet, men rødmer om Munden af Mænds Blod, sugende Aarernes Saft imellem de smaa Tænder, bestænkende sine smaa, fine Læber med Død, — en bitter Skønhed, en Mund med giftige Perler. Jeg er ikke skikket til at leve uden for Kærlighedens Skyld; derfor maa jeg hellere dø brat*). Opdraget til elskovs-

*) I do believe
This fire shall never quite burn out to the ash,
And leave no heat and flame upon my dust

fuld Vandel i en yppig Skole har den franske Digter ikke én Tanke fælles med de haardhændede, ædruelige, gudfrygtige Skotter, til hvilke han er kommen, og som lige saa lidt forstaa ham som han dem. Den tredje Hovedperson i Bogen, Mary Beaton, lægger mere sand Ynde og Elskelighed for Dagen end nogen anden; men hun bliver hindret af Skæbnen og gjort magtesløs ved Maries Falskhed og Chastelards egensindige Haardnakkethed, og alt, hvad hun tilsidst kan gøre, er at ligge paa Jorden og udjamre Forbandelser imod sin Skæbne og Dronningens Grusomhed.

Dramaet er oplivet af en Mangfoldighed af højst fortryllende lyriske Smaadigte, for største Delen paa Fransk. Et af disse, der er Joachim du Bellay værdig, begynder saaledes:

Après tant de jours, après tant de pleurs,
Soyez secourable à mon âme en peine.
Voyez comme Avril fait l'amour aux fleurs;
Dame d'amour, dame aux belles couleurs,
Dieu vous a fait belle, Amour vous fait reine.

Den sidste Linie i „Chastelard“ lød saaledes: „Plads for Herren af Bothwell nærmest Dronningen“ *), og det blev for lang Tid siden berettet, at Swinburne agtede at vende tilbage til denne Periode af Historien i et nyt dramatisk Digt. Virkelig har Digteren stedse havt den Plan i sine Tanker at skrive en Trilogi om sin kære Maries Skæbne. Af denne Trilogi skal „Chastelard“

For witness that a man's heart was burnt up.
For all Christ's work this Venus is not quelled,
But reddens at the mouth with blood of men,
Sucking between small teeth the sap of the veins,
Dabbling with death her little tender lips, —
A bitter beauty, poisonous-pearlèd mouth.
I am not fit to live but for love's sake,
So I were best die shortly.

*) Room for my lord of Bothwell next the Queen.

danne Indledningen, og i 1874, efter ni Aars Mellemrum, udkom „Bothwell“, det midterste Stykke. Slutningsstykket, der skal hedde „Marie i Fængslet“, eksisterer endnu kun i et raat Udkast. „Bothwell“, som var lovet længe og blev ivrig ventet, modtoges med Agtelse, men ogsaa med en vis Skuffelse. De, som havde gjort sig fortrolige med „Chastelard“'s beskedne Størrelse, ventede et Drama af lignende Omfang; hvor stor var da ikke deres Forfærdelse ved i „Bothwell“ at modtage et Bind paa næsten 500 tættrykte Sider og indeholdende næsten to Gange saa meget Stof som Ibsens „Kejser og Galilæer“. En saa uhyre Krønikebog passede ikke til vor Tids hurtige Vaner; reduceret til en Tredjedel af dens Størrelse vilde den have fastnaglet alle dannede Personers Opmærksomhed, og den maatte have kunnet glæde sig ved et umaadeligt Held. Som det var, havde næppe Andre end Recensenterne tilstrækkelig Energi til at læse den, og det vil altid være en Bog, man blader i eller citerer af, snarere end studerer fra Ende til anden. Hver af dens fem Akter er lige saa lang som et almindeligt Drama. Den første, betitlet „Rizzio“, gentager uden Friskhed og med formindsket Ild „Chastelard“'s Elskovsintriger. Den anden, „Darnley“, hører til ypperste Rang i dramatisk Poesi og vilde, udgivet alene, fra alle Sider være bleven anerkendt som et Mesterværk. Darnleys ynkelige Karakter: den skønne Dames Mand, med krøllet Haar, friske Kinder og elskovsfulde Øjne, tammere end en Franskmand, altfor kvindagtig til at være en Skotte, fremstilles for os som gradvis mistende Sundhed, Livskraft, Styrke, ja selve Aandsevnerne under Dronningens stadige Foragt og martrende Krænkelser. Han kan ikke slippe fri for hende, hun følger ham for at hævne sit Livs Lede og Uværdighed paa ham. Medens hun længes efter Bothwell, gør hun sig ingen Umage for at skjule for Darnley, at hun er ked af ham. Hele Tiden se vi Nættet drages tættere og tættere sammen om ham, og

han, den arme Stakkel, mistænksom og halvt vidende om, hvad der venter ham, bliver vild og næsten afsindig af Skræk og Spænding. Én for én fjærner hun fra ham enhver Ven, til hvem han kunde have Tillid; én for én anbringer hun sine egne Yndlinge og Bothwells Tropper rundt om ham og nær ved ham. I en Slutningsscene, fuld af skummelt Lys og Fortvivlelsens Lidenskab, se vi ham den sidste skæbnesvangre Nat, ladt alene af Dronningen og hendes Ledsagere, alene med den bratte Død ophobet og rede i Hvælvingerne. Hans sidste Enetale er et Mesterstykke af kvalfuld Uvished, af sjælelig Marter og Spænding, et passende Forspil til en saa hemmelighedsfuld og forfærdelig Død.

I tredje Akt faar Marie sin Vilje, og Bothwell er hendes Husbond. Men nu, da hun staar paa sin Lykkes højeste Trin, med Darnleys skamferede Lig for sine Fødder, nu begynder hendes Undergang og hendes Ydmygelse. Ti hun finder i den raa Kriger, hun har valgt til Ægtefælle, en vild og voldsom Mand, hvis Kærlighed til hende er parret med Ærgærrighed, og som, da han har naaet sit Maal, kan være brutal mod den Kvinde, der har hævet ham til Magten. For første Gang finder Marie, der har været vant til at beherske Folk efter sin Vilje, sig selv overvunden af en Vilje, som er stærkere end hendes egen, og til Trods for hendes Misgerninger tvinges vi til at skænke hende vor Medlidenhed, idet Digteren med mesterlig Indsigt aabner hendes Hjærte for os, og vi finde hende kuet og ramt for den eneste Mands Øjne, hun i Sandhed har elsket, og den eneste, som forkaster hendes Kærlighed. De to sidste Akter, som for Størstedelen optages af Statsintriger, Maries Tilfangetagelse og Fængsling, hendes Undvigelse, Bothwells sidste Kamp og hendes Flugt over Grænsen til England, ere langtrukne og kedelige, et plumpt, mørkt Væv, ganske vist gennemskudt med Guldtraade af glimrende Lys og Farve, men altfor formløst og vildt til at give Skønhedsindtryk

eller gøre Virkning. Det er i Sandhed forunderligt, at en saa kyndig, saa behændig og saa kritisk Digter som Swinburne har tilladt et Digt at komme fra sin Pen i en saa formløs Tilstand. Den tredie Del af Trilogien vil, hører jeg, blive lige saa kort som „Chastelard", og Digteren selv tror, at Midterdramaets overordenlige Længde vil være mindre iøjnefaldende, naar Værket er fuldstændigt. Det kan maaske være; men jeg er af den bestemte Mening, at Læserens Interesse altid vil slappes i de sidste Akter af „Bothwell". Afslutningsdramaet vil beskæftige sig med Maries Flugt til England, hendes Afvisning og Tilfangetagelse af Elisabeth, hendes Fængsling og det katolske Partis Intriger til hendes Beskyttelse og ende med hendes Henrettelse, da hun, ligesom hendes store Slægtning senere, „intet almindeligt eller lavt gjorde i hin mindeværdige Scene, men lagde sit skønne Hoved ned som paa en Seng*)". Der vil udfordres Swinburnes bedste Dygtighed til at give denne sidste Fase af hans Heltindes Liv Interesse og Originalitet.

V.

Det er vel bekendt, at Swinburnes politiske Trosbekendelse er af en stærkt udpræget Karakter, og at den har fundet Udtryk i en meget betydningsfuld Poesi. Der har ikke siden Shelley været en saa ildfuld og saa oprigtig politisk Digter som Swinburne, og han ligner i denne Henseende mere de moderne italienske Forfattere, Leopardi, Pellico, Aleardi og de øvrige, end en ædruelig Englænder, der holder sig til Loven. Hans Republikanisme er af den mest glødende Art, ueftergivende, skaanselløs og næsten hævngærrig, og han har ikke

---

*) She nothing common did or mean
Upon that memorable scene,
But laid her comely head,
Down, as upon a bed.

berørt en meget sympatetisk Stræng i sine Landsmænds Natur ved at komme frem med disse Digte. I hans „Poems and Ballads“ var der tre lyriske Digte af en afgjort politisk Karakter, der gav Anledning til næsten lige saa mange ugunstige Bemærkninger blandt Filistrene som hans erotiske Stykker. Det første af disse, „A Song in time of Order“ („En Sang i Ordenens Tid“), var en Ballade om tre Patrioter, som, da de finde Landene delte mellem Tyrannerne, søge til Havet, der ikke er lænket, og leve ubundne der, idet de vente paa Friheden. „Hele Verden har sine Byrder at bære, fra Cayenne til de østerrigske Svøber; — afsted, med Regnen i vort Haar og det salte, søde Skum paa vore Læber, — i Tænderne paa det haarde, glade Vejr, i Havets forblæste, vaade Ansigt; — saa længe tre Mænd holde sammen, have Kongerigerne tre færre.*)“ Intet kunde være mere glimrende eller mere moderne i Tankegangen end dette; men i det andet Digt, „A Song in time of Revolution“ („En Sang i Revolutionens Tid“), forfaldt han til den værste Fejl ved hans politiske Digte, en Tilbøjelighed til at sætte Retorik i Stedet for Realisme og til at lade Tingenes skarpe Former gaa tabt i en Strøm af hebraisk Billedpragt. Det tredje Digt var en virkelig ophøjet Ode „Til Victor Hugo“, i hvilken Swinburne i ganske utvetydige Udtryk priste den franske Digters Had til Konger og Kærlighed til Frihed og Republik. Efter disse Udtalelser var der ingen Tvivl om, paa hvilken Side den

---

*) All the world has its burdens to bear
From Cayenne to the Austrian whips;
Forth, with the rain in our hair,
And the salt sweet foam in our lips;

In the teeth of the hard glad weather,
In the blown wet face of the sea;
While three men hold together,
The kingdoms are less by three.

unge Digter stod; i Rækkerne af det yderste Venstre var Ingen ivrigere end han til at udfolde den røde Fane i dens mest afskrækkende Rødhed. Men engelske Digtere have været Republikanere i deres Ungdom og konservative i deres Alderdom; vilde ikke ogsaa Swinburne, ligesom Dryden og Wordsworth, Coleridge og Southey, svigte den gode Sag for en Lavrbærkrans eller et Ordensbaand? Tværtimod, ligesom Milton, Shelley og Landor er han bleven fastere, eftersom Aarene ere gaaede. Hans næste Bog var rent politisk og tilegnet Joseph Mazzini „med al Hengivenhed og Ærbødighed“. „The Song of Italy“, udgivet i 1867, er maaske et af de mindst bekendte og sikkert nok et af de vanskeligste af Digterens Arbejder. Der er Intet, det ligner saa meget som en af de uhyre Skove paa Sumatra eller Java, der ere mylrende fulde af yppig og blændende Plantevækst, et Løvværk, der synes at stønne under en overvættes Fylde af Livskraft. Det gør helt igennem Indtryk af en varm, hurtig Vækst; det er rigt paa haarde Bundter, indviklede og sammenfiltrede parentetiske Snylteplanter, som den vandrende Fod opholdes og besværes af, og som for at vikles ud fra hinanden fordre en længere Standsning, end en saa tropisk Atmosfære gør bekvem. Oven over er der gyngende Kviste af Slyngplanter, der rulle sig fra Træ til Træ, aandeløse Tanker, der ile fra Side til Side, viklende sig sammen, eftersom de gaa over i Tekstens fælles Underskov. Hele Massen sitrer og banker af Liv; et lyrisk Pulsslag slaar jublende i det Altsammen; det er bestraalet af Sollys, men Glansen brydes af saa meget Krydsløvværk, formørkes af saa megen Skygge og Damp, at det næppe er muligt at faa tydelig fat paa Tankernes Former, idet de fare forbi. Metret, rimede Kupletter med henholdsvis ti og seks Stavelser i Linien, iler frem med en Hurtighed, der fortryller og forlokker, medens Digteren har tilladt sig denne ene Gang at være saa ubestemt, som det er muligt uden at være skødesløs.

Resultatet er, at denne „store Sang for vort frie Italien“ mere ligner et smukt, bølgende Musikstykke, en Symfoni for Fløjter og Tamburiner, end et almindeligt, ædrueligt Digt. Der er her saa megen vild Yppighed, en saa ubekymret Brug af Sproget, en saadan vild Blanding af Retorik, Patriotisme og Lyrik, at det overhovedet næppe falder indenfor Kritikens Omraade. Det burde læses højt i fri Luft og i Solskin en Maj Morgen, naar Alt glæder sig og alt Løvet skyder frem og er fuldt af Saft; da vilde dets Flugt og Velklang ikke kunne andet end efterlade et glimrende, om end ubestemt Indtryk paa Sjælen. I én Henseende staar det i ugunstig Modsætning til en endnu umodnere Bog, nemlig Mrs. Brownings „Poems before Congress“ („Digte før Kongressen“), som med alle sine irriterende Fejl havde den ene Fortjeneste, at man uden nøjagtig at have studeret Italiens nyere Historie kunde følge hvert af Digtenes Gang. Men dette er ganske umuligt ved „A Song of Italy“. Vi føres pludselig sammen med „Agesilao, hvis Navn faar Konger til at visne“, og „den straalende Pandes Banemand, den knuste Tyrandræber“, og vi vide ikke, hvem disse ere. Swinburne er selvfølgelig fortrolig med Pisacanes, Agesilaos og de Øvriges Gerninger; men deres Navne ere selvfølgelig ganske ubekendte for ni og halvfems af hundrede i den engelske Læseverden og maa altid vedblive at være det. Italienere, der læse Aleardis lyriske Digte, gennemsitres ved Synet af Navne som disse; men en engelsk Læser bringes, trods al mulig Sympati med den Sag, de faldt for, i pinlig Forlegenhed ved dem, ligesom ved Rækker af ubekendte Ansigter. Der er nogle faa Navne, vi alle erindre, som Orsinis og Tazzolis, fordi Garibaldi sagde om ham: „i buoni prete non sono tutti morte“; men de ere faa og forekomme kun spredte. Kort sagt, hvor pinlige end Noter ere, er „A Song of Italy“ et af de faa Digte, der ubetinget synes at kræve saadanne. Det er ikke let at citere derfra; som jeg har antydet, fører

Foredragets Fart Digteren fra Sætning til Sætning, indtil det bliver umuligt at finde et virkningsfuldt Afsnit indenfor de Grænser, jeg er nødt til at sætte mig. Ét veltalende Opmuntringsord til Mazzini om ikke at svigte, fordi Enden endnu ikke var kommen, kan jeg ikke nægte mig at citere: „Men Du, o Høvding, om end ikke alt var vel gjort, maa Du derfor skamme Dig eller sørge? Fordi ikke ti eller én Mand er som Du, maa Du derfor skamme Dig over Menneskene? Fordi det endnu ikke er den ypperste Solopgang, — er dog ikke den unge Dug vaad? — — — Hold din hellige Sjæl oppe en lille Tvivlens og Tvangens Stund; hold din Kraft tilbage, vor Fader, kun en Time; er den ikke her, Blomsten, — er den ikke udsprungen og duftende fra Roden, og vil ikke Frugten ogsaa blive duftende?*)“

I samme Aar, 1867, vendte Swinburne sine Øjne mod Grækenland, og i en smuk „Ode om Opstanden paa Kandia“ („Ode on the Insurrection in Candia“) udtrykte han sin Sympati for det tyrkiske Tyrannis Ofre. Hele denne Tid skrev og samlede han sine „Songs before Sunrise“. Kun faa Maaneder før disse kom hans „Ode on the Proclamation of the French Republic“ („Ode ved Proklamationen af den franske Republik“), i September 1870. Det er et Sejrens Trompetstød, en Pindarsk Sang

---

*) But thou, though all were not well done, O chief,
Must thou take shame or grief?
Because one man is not as thou or ten,
Must thou take shame for men?
Because the supreme sunrise is not yet,
Is the young dew not wet? — — —

A little hour of doubt and of control,
Sustain thy sacred soul;
Withhold thine heart, our father, but an hour;
Is it not here, the flower,
Is it not blown and fragrant from the root,
And shall not be the fruit?

i vægtige og veltalende Vers, fulde af Værdighed og Kraft. Det er den Art Digtes Natur at være næsten overvældende, selv naar de ere heldigst. Oden er altfor lang til at være et Udbrud af uvilkaarlig Begejstring; den har ikke, hvad Tyrtæus's og Petöfis Krigssange maa have havt, den afrundede Korthed og elektriske Kraft, der kalder en Nation til Vaaben; paa den anden Side er den uden Refleksion eller Afveksling, og de klangfulde Strofer trætte tilsidst Opmærksomheden. Digterens Glæde maa nu være dæmpet af Kummer og Misfornøjelse, naar han ser Republiken stadig ved Magten og dog Frankrig ikke frit.

Endelig, ved Juletid 1870, midt i den store fransk-tyske Krigs Tummel, udkom de længe ventede „Songs before Sunrise“. Tidspunktet var uheldigt, og det Indtryk, Bogen gjorde, var ikke øjeblikkeligt. Det har imidlertid været varigt, og Bogen maa i det hele regnes blandt Swinburnes fortrinlige Succes'er. I et Tilegnelsesdigt bragte han dette sine Sanges Sværd til Mazzini og anraabte ham om at vidne, at dette var den første engelske Sang, der kæmpede for Fremtidens store universelle Republik. I et fortræffeligt „Præludium“ giver Swinburne en Slags Biografi af sig selv og bekender, at en Gang vare de vilde Elskovsguders slyngede Ranker og erotiske Vers hans Fryd, men at nu alle hans Tanker og Ønsker og al hans Higen ere rettede mod Livshavets mørke Rand, som en Dag maa og vil straale under Frihedens opgaaende Sol. Indtil den gode Tid kommer, vil han synge om Friheden og dens Martyrer, og han skildrer den aandelige Holdning, der udkræves til en saadan Vaagen, i Ord, der ere lige saa ophøjede som de ere filosofiske, og lige saa værdifulde, som de ere modige. Jeg kan kun citere ét Vers af dette herlige Forsvar for Tankens Frihed og Menneskets Værdighed: „Hans Sjæl er jævnbyrdig med Solen, hvis Aand og hvis Øje ere ét; han søger ikke Stjærner om Dagen eller Dagens Lys og

tunge Hede om Natten. Ingen Gud kan nedslaa ham, hvis Forhaabninger Ingen kan løfte op over den Grænse, der sættes ham af Skæbnen og Naturen og de Ting, som frembringes ved Magtens og Rettens rolige Herredømme, der byder Menneskene blive til, taale, handle og dø under dunkle eller under blaa Himmelhvælvinger*)". I denne Aand betragtes i den øvrige Del af Bogen Menneskelivets alvorligere Spørgsmaal, politiske og sociale. Overalt søger Digteren efter Tegn paa Daggryet, flygtende Striber af Solopgangs-Farve før det ypperste Daggry. I „The Eve of Revolution" („Aftenen før Revolutionen") hører han de fire Verdensvindes fire Trompeter blæse til Strid, og han gaar frem for at se, hvilken af de levende Nationer der vil tage Anførselen i den sig nærmende Kamp mod Mørkets og Undertrykkelsens Magter. Mod Øst ligger Grækenland slumrende, mod Nord Rusland; mod Vest ligger England, Miltons og Shelleys Land, de fri Mænds havombæltede Ø, blindt og sløvt, som om det var dødt. Mod Syd, hinsides det brudte, blødende Frankrig er det Italien, der vaagner og lér i Solopgangens Flamme. Paa samme Maade er det i „The Litany of Nations" („Nationernes Litani") Italien, der er mest forhaabningsfuld, naar Folkene tale i efter hinanden følgende Korstrofer. „A Watch in the Night" („En Vagt ved Nattetid") er endnu smukkere; mindre retorisk, med mere Virkelighedspræg, mere

---

*) His soul is even with the sun
Whose spirit and whose eye are one,
  Who seeks not stars by day, nor light
  And heavy heat of day by night.
Him can no God cast down, whom none
  Can lift in hope beyond the height
Of fate and nature and things done
  By the calm rule of might and right
That bids men be and bear and do,
And die beneath blind skies or blue.

personligt og lidenskabeligt spreder det sitrende sin Duft og Farve som en Rose. Jeg kender intet nyere Digt, i hvilket et politisk Emne er behandlet med saa megen Finhed og Mildhed som dette.

En anden Gruppe af „Songs before Sunrise“ behandler historiske Emner. Visse Momenter i den moderne Historie ere gjorte til Genstande for lyrisk og romantisk Poesi. Af disse indtager „The Halt before Rome“ („Standsningen foran Rom“) en fremragende Plads, og det ender med følgende Bøn om et hædrende Martyrium for det elskede Italiens Frihed: „Kun hendes Bryst at dø ved! Kun hendes Hjærte som et Hjem og Navn til at være blandt hendes berømte Børn fra det kalabriske til det adriatiske Hav i befriede Byer, der genlyde af Løvens Brøl, medens et republikansk Rom proklameres*)“. Et andet lovsynger i glimrende Anafpæster den første Aarsdag efter Slaget ved Mentana; et tredje henvender sig i et Sprog, som efterligner den Hyldest, der vises Madonna, til Signora Cairoli, en af den italienske Friheds Heltinder. „Siena“, der er et malerisk Drømmeri om Duernes yndige By, fortjener næppe en Plads blandt disse haardere Krigsmelodier. Man vil bemærke, at Swinburne kun har liden Sympati med selve den franske Republik, til hvilken han saa nylig havde henvendt en Lykønskningsode. Kejserdømmets Gift var endnu ikke udrenset af den, og dens Forhold til Rom ikke tilgivet; og vi finde en Indsigelse mod Mrs. Brownings berømte Lovprisningsdigt over de Franske i Lombardiet. Som Swinburne siger, den store Digterinde „havde ikke set Aspromonte“. Det maa ind-

---

*) Only her bosom to die on;
    Only her heart for a home,
And a name with her children to be
From Calabrian to Adrian sea
Famous in cities made free
That ring to the roar of the lion
    Proclaiming republican Rome.

rømmes, at de nøjagtige Formaal for den Republik, der her lovprises, ikke ere klart angivne. Der er Mangel paa Form i Rapsodierne, paa sund Sans i det Retoriske, og der er altfor meget af hin upersonlige, henrevne og noget bruskagtige Stil, som Shelley har paa sin Samvittighed at have fremmet ved sin ofte overbebyrdede Stils Pragt. Imidlertid kan intet være mere alvorligt eller mere værdigt end den Maade, hvorpaa den unge engelske Digter søger at indeslutte hele Evropa i sin Kærligheds Arme og om muligt at vække alle Nationerne til en Følelse af den herlige Fremtid, som kan vente dem, dersom de ville være sanddru mod hverandre og mod sig selv. Den Metode, han følger i sin Opmuntring, er ganske sikkert altfor skolastisk, altfor literær. Det er ikke saaledes, at Kallikles, Runeberg og Campbell, de største Fædrelands-Sangere i alle Literaturer, det er ikke saaledes, at de bortødsle Ord i klangfulde Perioder. Swinburne hører ikke til dem; med al sin Renhed i Higen, sin Varme, sin Alvor i Forsættet har han ikke den magiske Gave at kunne lede eller drive Mænd til Handling.

Mere betydningsfulde end de politiske ere efter min Mening de etiske Digte, der indeholdes i „Songs before Sunrise“. Betydeligst blandt dem alle er „Hertha“, i hvilket han med utvetydig Røst forkynder en Panteisme, der i det mindste er en lige saa omfattende og fornuftig Tro, som nogen anden, der nu bydes den menneskelige Tros-Evne. I dette Digt er det Jorden, der taler, og hun henvender sig til Mennesket, hendes sidste og højeste Afkom. Hun, som var til før Gud, drev ud fra sit eget Indre de Kræfter, der frelse og beherske Sjælen, og der er intet ved Siden af eller over hende, ligesom der intet var før hende. Hun alene er den Gud, der velsigner, og den Skabning, der velsignes; hun er Frøkornet og Plovfuren, Handlingen og den handlende, det Støv, som er Gud. Hun raaber ud til Mennesket, at hans Barndoms Tid er forbi; han har tjent

længe nok i Kongers Lænker, i Guds Skygge; det er nu Tid for Mennesket at staa oprejst, uafhængig, alvorlig. Thi den eneste Ting, som er Lys, er Sandheden, og det er uværdigt for frie Øjne at vige tilbage fra denne overordenlige Straaleglans. Nøje svarende til dette store lyriske Digt er det mindre fuldkomne, men lige saa dristige „Hymn of Man“ („Hymne til Mennesket“), hvor den Tanke, at Gud kun er en Skygge, der kastes af Menneskets Aand, drives til sin yderste Grænse med ubønhørlig Logik; og den nye Tros dristige Ateisme sammenfattes i Slutningslinjerne: „Du er ramt, Gud, Du er ramt; Døden er over Dig, o Herre. Og Jordens Kærlighedssang genlyder, medens Du dør, gennem hendes Vingers Vejr — Ære være Mennesket i det højeste! Ti Mennesket er Tingenes Herre“*). I et sælsomt Digt, betitlet „Before a Crucifix“ („Foran et Krucifiks“) bliver Nutidens herskende Tro spottet og haanet i særdeles ubeherskede Udtryk. I „Genesis“**) udføres samme Tanke i Udtryk, paa én Gang mere varsomme og mere filosofiske. I „Tenebræ“ synger Swinburne om Menneskets Befrielse i et Sprog, der er mere mystisk og taaget end sædvanlig, og han erkender, at den kristelige og klassiske Dyd har været Klædebon for Menneskets Barndom, men at vi nu ere forpligtede til at løsrive os fra Trældommen under „de Navne, der ophøje og forvandle os — Brutus's blodklare Glans og Kristi sneklare Glans“***).

---

*) Thou art smitten, thou God, thou art smitten;
Thy death is upon thee, O Lord.
And the love-song of earth as thou diest
Resounds through the wind of her wings —
Glory to Man in the highest!
For Man is the master of things.

**) Oversat i dette Tidsskrifts Novemberhæfte 1874.

***) The names that exalt and transmute us;
The blood-bright splendour of Brutus,
The snow-bright splendour of Christ.

Etiske Digte af større Veltalenhed og metrisk Majestæt end klar Anskuelighed, men altid et omhyggeligt Studium værd, ere „Tiresias", „On the Downs" („Paa Sandbankerne") og „Christmas Antiphonies" („Jule-Vekselsange").

Der staar tilbage at nævne, hvor meget i særlig og fortrinlig Grad Swinburnsk denne Samling indeholder. De blødest strømmende Digte i Bogen, „The Pilgrims"*), og det pletfri „The Oblation" („Ofret") ere i deres Forfatters dybeste, mest melodiske Stil. Med Hensyn til metrisk Færdighed og Originalitet er Samlingen uden Lige. Aldrig saa længe Engelsk har eksisteret som Sprog, har det været nogen Digter muligt at lade en saadan Strøm af afvekslende og majestætisk Velklang bryde frem, som denne Bog indeholder. Versifikationens Nyhed, Kraft og Harmoni er ligefrem overvældende. En saadan Strofe som denne:

„Green thing to green in the summer makes answer, and rose-tree to rose;
Lily by lily the year becomes perfect; and none of us knows
What thing is fairest of all things on earth as it brightens and blows" **)

er som en af de dybeste Passager i Beethovens Symfonier.

I Aaret 1873 fremkom en Række Sonetter fra Swinburnes Haand i Bladet „Examiner" og aabenbarede en hel ny Fase af hans Individualitet. Her var alt personligt og realistisk nok. Hvis ikke disse Sonetter ere store, saa véd jeg ikke, hvad det er, der udgør poetisk

---

*) Oversat i dette Tidsskrifts Novemberhæfte 1874.

**) Den ene grønne Vækst giver i Sommertiden Svar til den anden og Rosentræ til Rose; Lilje for Lilje fuldkommengøres Aaret, og Ingen af os véd, hvilken Ting der, alt eftersom den straaler og blomstrer, er skønnest blandt alle Ting paa Jord.

Storhed. Hvis det er originale og kraftige Tanker, opklarede af en glimrende Indbildningskraft og forbundne i pragtfulde og ophøjede Vers, saa have vi alt dette her i disse Strofer af Haansord og Bebrejdelser, udslyngede med Mesterhaand. Hvad enten Genstanden for Digterens Harme er en ormædt og ormeværdig Bomba, et svagt og ydmygt Monument om ufejlbarlig Afmagt eller en selvbenævnt Samfundets Frelser, saa drager Digteren uden Forskel Haaret tilbage fra den elendige Pande, og med en Pen, der er dyppet i en vitriolagtig Haan som Dantes, indskriver han der Ord, som ikke ville udslettes, saa længe det engelske Sprog eksisterer. Det er ikke Digte, man lettelig vil anbefale til almindelig Cirkulation i Kostskoler eller blandt Gejstligheden; det er ikke fint modulerede Fløjtetoner, der kunne henrykke spadserende Lediggængere eller saadanne velopdragne Personer, der tage sig Livet mageligt. De, hvis Tunger ere hurtige til at tilgive Lastefuldhed paa høje Steder, bør gaa forbi dem med bortvendte Øjne; thi Ordene ere stærke, som Uretten var, og Digteren gaar ikke med sirlig trippende Skridt. Men England trængte til En, som kunde rense det for den Skændsel, det undergik ved hin svage og uædle Tyrans Død, for hvis Fødder, der vare røde af gode Mænds Blod, saa mange af dets Sønner kastede sig ned i taabelig Tilbedelse; det trængte til en Røst, som kunde drukne de sladrende Tunger, der, da han var gaaet ned til skændig Glemsel, hilste ham som en stor afdød Kejser. Her have vi en mere højsindet Dommers Kendelse.

Jeg kender næppe noget i nogen Literatur, jeg véd intet hos Dante, der er forfærdeligere end de fire Sonetter, som Swinburne betitler „Intercession“ („Forbøn“). Skrevne i September 1869, da et pludseligt Anfald af Napoleon den tredjes skæbnesvangre Sygdom gav nogen Grund til at ane hans hurtige Bortgang, gaa de tryglende i Forbøn hos Døden om at vente lidt længere,

før den skænker den elendige Mand den sidste Naade: paa én Gang at blive frigjort for legemlig Smerte og udslettet af al menneskelig Medynk. Det er næppe muligt at citere de frygtelige Linjer, i hvilke Digteren, med Forbandelsens Inspiration over sig, ligesom en Ezekiel, beder om, at Livets bitre Bæger maa blive holdt til de blegnede og skælvende Læber, indtil det sidste utaalelige Bundfald er drukket, og den krænkede Menneskeligheds Hævn er fuldbyrdet. Henvendte til enhver mindre fuldstændig slet, mindre helt nedrig Mand end denne den borgerlige Ordens Beskytter med glatte Miner og Blod paa Hænderne, vilde saadanne Ord og Ønsker lyde umenneskelige; i dette ene Tilfælde synes de ikke mere end retfærdige. Og, skrevne i 1869, vare de allerede lige ved at blive opfyldte, Gengældelsens Time var netop for Haanden, og den skrækkelige Elendighed var ved at begynde, som tilsidst skulde ende i Chislehurst med en Begravelse, der hædredes ikke med en veklagende Nations Fakler, men med en ilde lugtende og svagt skinnende Hyldest af en Klike fremmede Kræmmere. Til dem, som anse disse Forbandelsesudraab for altfor haarde, og som gyse og vride sig foran saa bitter Haan og Bebrejdelse, har Digteren selv et Ord at sige: „Dersom Vrede gør Sangens milde Mund bitter og gør Sollyset til Ild for hine Øjne, som gærne vilde inddrikke dybe Drag af Fred fra de ubesudlede Himle, saa er det ikke os, der gøre Uretten, men det er os, der lide den, vi, som her paa Jorden høre den Kummer, der ikke dør med det Suk, der dør, altfor lydeligt og se den altfor vidt ude, indtil Medynkens stærke Bitterhed raaber inden i os, at vor Vrede burde være stærk.“ *) Intet er mere karakteristisk for en ædel

---

*) If wrath embitter the sweet mouth of song,
And make the sunlight fire before those eyes
That would drink draughts of peace from the unsoiled skies,
The wrongdoing is not ours, but ours the wrong,

Natur end at opgive Harmen over en Uret, saa snart Tiden har læget Saaret, og det er netop de ædle Naturer, der saares ved en Pius' Buller eller en Louis Bonapartes Tyranni. Det er da nødvendigt, nu da den Ene er magtesløs og den Anden død, at mindes klart og ubarmhjærtig at bringe Andre til at mindes deres Regeringstids Forbrydelser og Grusomheder; naar de erindres, og naar Friheden har Kraft til at slaa dem ned, er Digteren selv den første til at raade den kommende Republik til at handle barmhjærtigt mod de Faldne, og naar deres Trosbekendelser ere fuldstændig ødelagte, og man ikke behøver at frygte for, at de kunne vækkes til Live mere, da at undlade at sætte den Hæl, der knuste deres Gerninger, paa Mændene selv. Større Straf end at ligge indesluttet i Swinburnes udødelige Vers behøve vi ikke at ønske nogen falden Tyran; og til Enhver, der skulde ønske at efterligne Ferdinand den andens eller Napoleon den tredjes Gerninger, ville vi med Tillempning af Heines Ord sige:

Kennst Du die Hölle des Swinburne nicht,
Die schrecklichen Sonetten?
Wen da der Dichter hineingesperrt,
Den kann kein Gott mehr retten, —

Kein Gott, kein Heiland erlöst ihn je
Aus diesen singenden Flammen!
Nimm Dich in Acht, dass wir Dich nicht
Zu solcher Hölle verdammen.

VI.

Jeg kan ikke indlade mig paa at behandle Swinburne som Prosaiker udførlig. Faa engelske Digtere have indtaget en saa fremragende Plads i literær Polemik, og

---

Who hear too loud on earth and see too long
The grief that dies not with the groan that dies,
Till the strong bitterness of pity cries
Within us, that our anger should be strong.

han har i rigelig Mængde leveret Bidrag til Nutidens Magasiner og Tidsskrifter. Hans offentlige literære Liv har i Virkeligheden kun strakt sig over elleve Aar, og dog har han i dette korte Tidsrum, i de Øjeblikke, Poesien levnede ham, opnaaet at faa en hel Lovbog af æstetiske Love indprentet i sin Samtids Sind. Han har gjort dette mere ved sine Aandsevners friske Styrke og Livlighed end ved noget Mønsterværk i hans egen tekniske Kunstsfære, og dernæst ved den Jordbunds særlige Tilstand, i hvilken hans Anskuelses Sædekorn ere faldne; thi stort som hans Poesis Ry har været, kan der ikke være nogen Tvivl om, at hans kritiske Artikler have frembragt en videre udbredt og mere dybtgaaende Forandring i Synsmaader end hans Poesi. Han betraadte det literære Felt i et Øieblik, da Renæssancens Aand havde naaet sit Højdepunkt i en vidt udbredt og alvorlig Kreds af Kunstneres Indre, Arbejdere i Kunstretninger, der vare ganske forskellige fra hans, og han overførte denne Aand i det poetiske Sprog med en lyrisk og lidenskabelig Varme i Udtrykket, som bidrog kraftig til at vinde Tilhængere for den nye Kunstskole. Men dette var ikke alt, ikke en Gang det vigtigste Arbejde, han fuldbyrdede. Morris' Digte og senere D. G. Rossettis vare bestemte til at følge efter hans og give et langt mere samstemmende og nøjagtigt poetisk Udtryk til de Ønsker og Formaal, der havde paavirket Reformatorerne i de plastiske Kunster. Men havde Swinburne ikke denne, saa havde han andre og ikke mindre kraftige Evner. For hine Digtere eksisterer Fremtiden kun som et i Taage skjult Land, de have en ubestemt Mistro til, og bortfra hvilket deres Hjærter og Ansigter bestemt vende sig, og Nutiden kun som en gold Slette uden noget ejendommeligt Træk og berøvet al Interesse. Helt anderledes er Swinburnes Sjælsholdning; med vild Trods mod Nutidens Forhalinger og Hindringer, staar han saa at sige paa Fodspidserne, fuld

af sitrende Længsel efter Vinger eller vingede Fødder, der hastigt kunne bringe ham fremad ind i den Fremtid, som for ham er fuld af herlige Syner og oversanselige Forhaabninger. Derfør indtager han til en vis Grad en Profets Stilling, og i Stedet for den Kulde, som strømmer fra Læber, der sige: „jeg véd intet, jeg grubler over Fortiden,“ viser han sine Ledsagere den flammende Varme i et Ansigt, som er stillet lige mod Solopgangen. Det gør lidet til Sagen, om disse Forhaabninger og Længsler ville sviges eller ej; Oprigtighed i Tro, Ædelmodighed i Forsæt ere de store Drivkræfter, som anspore unge Hjærter i deres begejstrede Stemninger, og det skyldes sikkert disse Egenskaber i hans Karakter, at Swinburne saa tidlig paa sin Løbebane fæstnede saa mange yngre Mænds Opmærksomhed, for hvem hans Afhandlinger, endogsaa mere end hans Digte, stod som æstetiske Aabenbaringer, der ivrigt ventedes og lidenskabeligt diskuteredes.

I en Tidsalder, der taler haanligt om Poesien som noget, der passer for Drenge og Piger, som et grundt Vand af sløv Følelse med nogle lyriske Liljer hist og her, som en tom Ørkesløshed, der aldeles ikke bør taales, med mindre den er lænket og betynget af den analytiske Videnskabs Resultater, i en saadan Tid viser en Prosa-Forfatter som Swinburne, der bruger hele sin Stils Majestæt, alle sine Aandsevners Livlighed til at forsvare den poetiske Kunsts Adel imod alle Angribere, Poesiens Elskere en Tjeneste, der næppe er ringere end den, Digteren selv viser ved Frembringelsen af sine bedste Digterværker. Vi se i vor daglige Omgang det gode Resultat af denne Forsvarskamp; Foragten for Poesi spanker ikke længer saa ugenert om paa alle høje Steder, som den gjorde for femten Aar siden; ikke længer ere Folk saa højrøstede med at erklære, at Kunsten dør med Tennyson og for bestandig vil blive begravet med ham; der vises nogen Agtelse, vi ville ikke sige mod de

levende Digtere, men i det mindste mod de døde, som Personer, der staa en Smule over Guvernantens eller Skolefrøkenens Niveau, og for denne Genoprejsning af de vanærede maa vi for en stor Del takke de Afhandlinger, Swinburne fra Tid til anden er kommen frem med. En af de tidligste og berømteste var den om Byron,*) som stod foran et Udvalg af denne Digters Poesier, der udkom i 1866. Denne Studie gjorde, med al sin stilistiske Glans og Kraft, uden Baand eller Skranker som den var, savnende en fuldendt Stilsafsluttende Sirlighed, men fuld af Originalitet og Ild, et langt mere omfattende Indtryk, end Forfatteren efter al Sandsynlighed havde havt nogen Anelse om. Det er imidlertid ikke almindelig bekendt, selv ikke her i England, at dette ikke var den første af Swinburnes Prosaafhandlinger; en lang Recension af Charles Baudelaires „Les Fleurs du Mal“ i Bladet „Spectator“, som gik mange Maaneder forud for denne Afhandling om Byron, var skrevet af ham, og anslog i Virkeligheden den første Tone af hans ejendommelige kritiske Stil og Fremgangsmaade. Det er mærkeligt, at denne bitre og golde Bog, der er fuld af Trøstesløshedens Skønhed og et ødelagt Livs Fata-Morgana-Syner, skulde blive valgt som første Emne til at øve hin begyndende Kritik paa, der snart skulde finde sin højeste Fryd i at forherlige alt, hvad der er mest ophøjet, mandigst og livskraftigst i Fortidens og Nutidens Poesi. Det maa have været den franske Digters Trods og Oprørsaand, der drog den unge Englænders broderlige Sympati hen til Baudelaires svage og sygelige Genius, og det maa have været hans Modstand mod al tam og sentimental Konveniens, der i Swinburnes Øjne bødede paa den fuldstændige Mangel paa virkelig Sundhed i Indholdet og Originalitet i Tankerne. Efter-

*) Oversat i „Nær og Fjern“, Nr. 165 og 166.

som Tiden gik, forøgedes ikke den ejendommelige sympatetiske Indsigt, — intet, han nogensinde har skrevet, har i Virkeligheden indeholdt mere slaaende eller mere skarpt indgaaende Tanker end den tidlig forfattede Afhandling om Byron — men en mandigere og roligere Tone er kommen til at karakterisere hans Udtryksmaade, og de smaa retoriske og alliterative Effekter, der vare saa stødende for de tærtede Kritikere, og saa velkomne for Digterens yngre Beundrere, ere blevne indskrænkede og beskaarne af en modnere Dømmekrafts Dog maa man tilstaa, at en vis Friskhed, en vis henrivende Livlighed og Jubel i Indbildningskraften syne. at have forladt Forfatteren. De Afhandlinger, der ere skrevne siden 1870, have savnet noget af den uophørlige og glimtende Bevægelse, den straalende Uregelmæssighed, den hurtige Vekslen af Trods og Tilbedelse, som gav de tidligste Studier en saa aldeles ejendommelig Karakter,

En meget stor Bog om Blake, den mystiske Digter og Maler fra det attende Aarhundrede, kom fra Swinburnes Pen i 1868 og var i overstrømmende Maal fuld af disse indtagende Egenskaber. Bedst af alle ere de Prosaskrifter, der bære Aarstallet 1867, nemlig Recensionerne over Morris's episke Digt „Jasons Liv og Død“ og Matthew Arnolds „Nye Digte“, samt den Skitse af Coleridges Genius, der stod foran et Udvalg af hin Digters Værker. Afhandlingen om Matthew Arnold i Særdeleshed — vidt omflagrende som den er, fuld af Stof, der ikke strængt kommer Sagen ved, Sidetraade, der drages saa langt ud, at de forvikle det kritiske Centralvæv — er ikke desto mindre et Mesterstykke af fin Indsigt og yderst fantasifuld Opfattelse. Hvor springende denne Afhandling end kan være, er der ikke et Ord i den, som er forhastet eller tankeløst nedskrevet; mindst af alt findes der nogen Svulst eller Ordskvalder i den. I Analysen af Morris' Poesi vises der næppe mindre Forbeholdenhed og Selvbeherskelse; i al denne

ædle og ubundne Vurdering er der intet skruet eller svagt. Det maa indrømmes, at det ikke altid er saaledes. Artiklen om „L'Homme qui rit“ er i altfor høj Grad et Resultat af den Teori, at alle de Værker, der frembringes af en Digter af første Rang, selv maa være af højeste Værd: Artiklen om Dante Gabriel Rossetti indeholder Steder, der kun kunne kaldes hensynsløse og urimelige Overdrivelser. Swinburne gør ingen Hemmelighed af sit fortrolige personlige Venskab med Rossetti, og enhver véd, hvor vanskeligt det er, naar man behandler en Vens Værker, at undgaa de to modstaaende Faldgruber: Overdriven og Nedsætten, at tale helt ud fra Hjærtet og dog at slippe for Skinnet af Smigreri. I andre Afhandlinger har Swinburne undgaaet denne dobbelte Fare med megen Takt; i denne ene synes han mig at have fejlet i Retning af overdreven Lovprisning. Rossetti er en stor og glimrende Digter, som er al Hæder og Ære værd; men ved Omtale af ham at bruge et Sprog, der vilde lyde overdrevent, hvis det blev brugt til at karakterisere en overmenneskelig Forening af Shakespeare, Dante og Goethe i én Person, det er fuldstændig at tage Æggen bort af al Kritik.

Jeg kan kun i Korthed angive Digterens andre Prosaværker. I 1872 skrev han en vægtig og alvorlig Analyse af Victor Hugos store Bog, der er saa fuld af Taarer og Blod, „L'Année terrible“, og en anden af „Shelleys Tekst“, fuld af glimrende Vink, og langt mere kritisk og mere omhyggelig end Forfatterens Hede skulde bringe os til at vente; han leverede ogsaa til „Fortnightly Review“ i 1871 en ypperlig Artikel om den gamle engelske Dramatiker John Ford, et Mesterstykke af forskende Kritik og ophøjet Sprog. Disse forskellige Afhandlinger har han nu (1875) samlet i et tykt Bind, betitlet „Essays and Studies“ („Afhandlinger og Studier“), som er blevet modtaget med næsten enstemmig Ros, og som i høj Grad har udvidet Swinburnes Læsekreds, saa

beundringsværdige og indtagende ere de Egenskaber, Bogen besidder: en nøjagtig sondrende Evne og en altomfattende Sympati. I 1875 har han ogsaa udgivet en Bog om den gamle engelske Dramatiker og gnomiske Digter George Chapman, (f. 1559 d. 1634), som et indledende Bind til en stor samlet Udgave af denne forsømte Forfatters Værker.

Swinburnes Virksomhed er utrættelig. For Øjeblikket er en Afhandling om Beaumont og Fletcher i Pressen; en nyt Drama, „Erechtheus", efter samme Mønster som „Atalanta in Calydon", er nylig udkommen; et romantisk Epos, „Tristram and Yseult", nærmer sig gradvis sin Afslutning, og Digteren giver dunkle Antydninger om flere andre Værker, der ere paatænkte. Ved at skrive om en Forfatter, saa fuld af Liv og saa rask i sin Udvikling som denne, kan man næppe gøre mere end at optegne, hvad han har udført. Hvis han vedbliver at trives og at gaa fremad, tør man ingen Grænse sætte for Udstrækningen af hans Held. Det er muligt, at han kan udvikle sig til et af de største Navne i hele den moderne Literatur. I ethvert Tilfælde har han ingen Medbejler at frygte i England blandt Mænd af hans egen Generation.

Edmund W. Gosse.

Da denne Afhandling, som udtrykkeligt er skrevet for „Det nittende Aarhundrede" og oversat efter Forf.'s Manuskript af Hr. Cand. mag. Ad. Hansen, paa enkelte Steder udtrykker sig med noget mindre Hensyn til vedtagne Meninger end dette Tidsskrift plejer, bedes Læseren fastholde, at den baade som Digter og Kritiker fremragende Forfatter er Englænder, og at i England den yngre Forfatterslægt benytter sig af en noget større Frihed i Tanke og Tale end man hertillands er vant til eller tilbøjelig til at indrømme.

Red.

C. J. L. Almqvist.

II.

De Skrifter af Almqvist, som jeg i den forrige Artikel omtalte: Forslaget til Manhemsforbundets Organisation m. m., udgjorde ikke hans første Skridt paa Forfatterbanen. Dette skete allerede 1814 med en lille Bog, kaldet „Försök till Hektors lefnad", en Travesti af det Homeriske Heltesagn. Selv anfører Almqvist, at denne lille ubetydelige Piece paa 30 Sider kun var bestemt til Tidsfordriv i en sluttet Kreds. Den blev trykt, siger han, „for at forøge Forraadet af Papillotpapir". En spansk Hund, ved Navn Hektor, gav Anledning til Affattelsen. For at more Hundens Ejer skrev Almqvist denne spøgende versificerede Skildring af, hvorledes Hektor oprindelig havde været den berømte Helt i den trojanske Krig, men senere gennem Sjælevandring var blevet først en Mops, der tjente hos en Frøken, derpaa en Pen, der tjente hos en Jurist, en Poet og en Foged, samt tilsidst en spansk Hund. Med Hensyn til denne Sjælevandringshistorie er den lille Bog inddelt i tre Promenader i Stedet for Kapitler. Fraset en tydelig Paavirkning af Blumauer, ejer den et og andet Træk, som antyder i hvilken Retning Almqvists Forfatterskab snart vilde gaa. Den indeholder nemlig Udfald mod det konventionelle Selskabsliv. Det hedder et Sted:

„Jag såg då upp och fann minsann
en samlad talrik skara,
som satt — og hette societé
och drack varmt vatten — kalladt thé —
och talte oupphörligt.“

Dette „Försök till Hektors lefnad“ er derfor ogsaa med Hensyn til Indholdet en umiddelbar Forløber for Almqvists nærmest følgende Skrift: „Hvad är kärlek?“ (trykt 1816).

Et Par Aartier senere maatte Almqvist ofte høre af sine Modstandere, at han i sine Bestræbelser for en Reform af den ægteskabelige Forbindelse ikke var Andet end en Eftersnakker af George Sand. Disse Beskyldninger falde bort ved Skriftet „Hvad är kärlek?“, saasom den berømte Forfatterinde endnu ikke var fremtraadt, da Almqvist i denne Brochure om den ægteskabelige Kærlighed syntes fra alle Kanter at høre, hvad han kalder: „den kolde, tomme Lyd Moral“. „Lader os en Gang“, siger han, „stige ned i Dybet af den mørke Hule, hvor denne Sirene skjuler sit egenlige Væsen, for at erfare, hvorvidt den, saaledes som den foregiver, virkelig er Menneskehedens Skytsengel, eller om den er et Spøgelse fra Afgrunden“. Han finder i Moralen blandt Andet „en af Egoismens stærkeste Grundpiller“, Ægteskabet synes ham under Moralens Indsegl aldeles forfejlet, og han bruser op i Udfald som følgende:

„Loven dømmer den til at hænges, som forfalsker Sedler; tilvisse nødvendigt for det Heles Vel. Men den, som forfalsker Kærligheden — det vil sige den, som af tusinde andre Aarsager, men ikke af Kærlighed, forbinder sig med en Person, hvem han ikke elsker, og saaledes danner en uduelig huslig Kreds — mon ikke han begaar en Forbrydelse, hvis egen Størrelse og hvis uberegnelige Følger for Samtid og Fremtid kan sprede langt forfærdeligere Ulykker end Forfalskningen af Millioner Sedler?“

Kort efter Affattelsen af dette Skudsmaal til det konventionelle Ægteskab samlede Almqvist alle sine

Kræfter til et Anfald mod det Bestaaende i Samfundsinstitutioner, i Sædelighed, i Religion — et Anfald saa vildt, saa genialt og dog saa ufornuftigt, at maaske intet Lands Literatur har noget Sidestykke at opvise. Det var den Mellemting af Fortælling og Drama, som bærer Titelen „Amorina eller Historian om de fyra“. Den Udgave, som Almenheden kender af dette Skrift, udkom vistnok ikke før end i 1839, men dette vidtløftige Digt var næsten fuldstændig trykt allerede i 1822, ihvorvel det da, paa Forfatterens Farbroder, Biskop Almqvists Foranstaltning, ikke kom i Boghandelen, men gjordes til Makulatur med Undtagelse af nogle faa Eksemplarer. Selv kalder Almqvist i sit Forord til det nye Oplag dette Digt „en skarp Klingespids, stillet paa Menneskehedens mest ømtaalige Nerve“, og han udsendte det blandt Publikum samtidig med den bekjendte erotiske Novelle „Det går an“, hvilket ogsaa én Gang havde været gjort til Makulatur. „Amorina“ gaar ud paa at vise, at de medfødte Naturanlæg ere Sædelighedens egenlige Forudsætninger. Man kan tørste efter Blod, man kan vælte sig i Afskyeligheder og dog være uden Skyld. Med faa Ord, „Amorina“ er en Opposition mod Læren om den fri Vilje. Det gaar vel imidlertid ikke an uden videre at glide hen over Tendensen i denne Bog med Forsikringer om, at Menneskets Vilje er fri. Som bekendt bestemme vi ikke selv, naar eller hvor vi skulle komme til Verden, om vi skulle fødes mellem Silke og kostbare Møbler, eller paa Londons Gader voxe op til Forbrydelse og Elendighed. „Amorina“ staar ikke paa en i Et og Alt usand og forkastelig Grundvold, og man kan, efter Almqvists hele Begavelse og Naturanlæg, forstaa hvorledes han kom til at skrive denne sin fatalistiske Trosbekendelse. Der boede forfærdelige Kræfter i Almqvist, og han var sig dem bevidst:

Kall, obeveklig, oförklarligt dunkel
naturens hand oss fattar och oss leder,
hvem löser gåtan?"

hedder det et Sted i „Amorina".

Totalindtrykket af dette mærkværdige Skrift — saa meget mærkværdigere naar man betænker, at dets Forfatter ikkun var en ung Mand paa tyve Aar — er uden Tvivl modbydeligt, og i formel Henseende er det stundom aldeles usmageligt, men det har Steder af en gribende poetisk Skønhed og af et souveraint Humor.

Efter at Digtet var blevet tilintetgjort og Almqvists æventyrlige Planer i Manhemsforbundet heller ikke havde vundet nogen Tilslutning, slukkede han sine Ærgrelser i det „idealiserede Bondeliv", som Læseren af den første Artikel kjender. Efter at være vendt tilbage (1826) fra Vermlands Skove til et forfinet Hovedstadsliv, førte han i nogen Tid en kummerfuld Eksistens som Korrekturlæser og Nodeafskriver. Hans glimrende Begavelse blandt Andet i pædagogisk Henseende blev dog snart bekendt, og han udnævntes til Forstander for den mest ansete lærde Skole i Hovedstaden. De første Aar synes han næsten udelukkende at have helliget sig til denne Virksomhed, men lidt ind i Trediverne begyndte han at udsende sit store Digterværk „Törnrosens bok". Nyromantiken i Sverige laa da næsten i Dødskampen; den fik ved Almqvist nyt Liv i Forhold til de tyske Idealer, idet han tillige viste sig i Stand til oven i Købet at overbyde de franske Mønstre. Allerede Fouqué havde rost „den edlen Thiersinn", og senere begyndte man aabenlyst, ligesom Ægypterne, at dyrke alle mulige Kreaturer. I Victor Hugos „Islænderen i Norge" spiller for Eksempel, som bekendt, et firføddet Dyr en vigtig Rolle. Med en vis Forsigtighed havde i Sverige de Toneangivende før Almqvists Tid taget paa saadanne Aandsprodukter som paa glødende Kul, men man kunde dog ikke nægte sig Fornøjelsen af med Velbehag at betragte

det røde Skin. Nu udgav Almqvist sin Roman „Drottningens juvelsmycke“, hvori det blandt Andet hedder: „Men ogsaa det Dyriske, det Instinktagtige, hvorfor skulde det være saa lavt? Det Dyriske, som staar under os i de fleste Tilfælde, staar dog over Mennesket i et, i Særdeleshed i en Tid, hvor vi paa Grund af utallige Stridigheder ere uenige med os selv. Den dyriske Maade at være paa, Instinktlivet, viser det harmonisk indtagende Billede af høj Enighed med sig selv. I har vel hørt Mystikernes Tanke om animal coeleste? Menneskets Maal, paastaar man, skal virkelig være tilsidst at blive Natur igen, at blive ligesom et Dyr.“ Dette er, efter Atterboms udtrykkelig udtalte Opfattelse, den interessante, ejendommelige og — som Ordene lyde i Atterboms Anmeldelse af Bogen — „med næsten altfor stor Skarpsindighed behandlede Grundtanke i „Drottningens juvelsmycke“. Heltinden deri, dette himmelske Dyr, hedder Azouras Lazuli Tintomara og er en Datter af en Skuespillerinde, der i Gustaf den Tredjes letsindige Dage havde glemt at give sin Datter hvad hun kalder „Daabens hellige — hvorledes hedder det? Scene, nej Akt; saaledes er det.“ Forøvrigt er Tintomara Halvsøster til Gustaf IV Adolf og noget i Slægt med Victor Hugos Esmeralda, om end endnu mere let og smidig. Hun var som en ung Hest, „der ved den mindste Lyd farer forskrækket til Siden“, og hun kunde klatre som en Kat i Trætoppene. „Naar hun behændig og smidig klatrede opad, saa' det ud, som om hun havde fire Hænder og ingen Fødder, men naar hun stundom, dukkende sig, sprang igennem Skovdalene, syntes det snarere at være lutter Fødder og ingen Hænder“. Den senere berømte Shakspeare-Oversætter C. A. Hagberg, som blev Almqvists lykkelige Medbejler om Professoratet i Lund, skrev ligesom Orvar Odd en skarp og vittig Recension over Romanen, medens Atterbom og Andre endogsaa udtalte sig med Ros om Bogens historiske Farve. Det er heller ikke nogen sund, ikke nogen

æstetisk holdbar Lekture, som i „Drottningens juvelsmycke“ bydes Læseren. Hagberg har Ret, naar han ikke sjælden finder Skildringen gemen, og han har fremfor Alt Ret deri, at netop der, hvor Dissonanserne egenlig skulde løses, i Personernes etiske Forhold, der bibeholdes de, og Almqvist synes netop med Flid at henlede Opmærksomheden paa, at Strengelegen er forstemt.

Enden paa Romanen er, om muligt, endnu mere absurd end Begyndelsen. Tintomara bliver nemlig under allehaande Omstændigheder — for hvilke vi saa meget mindre bør gøre Rede, som Bogen er optaget i det for Øjeblikket udkommende Udvalg af Almqvists Skrifter — stillet for en Krigsret og skudt ude i Solnaskoven ved Stockholm. Imidlertid har „Drottningens juvelsmycke“ en betydelig literaturhistorisk Interesse, dels som en Prøve paa Nyromantikens vildeste Udskejelser, dels som Vidnesbyrd om Almqvists vidunderlige Evne til paa en i visse Henseender interessevækkende Maade at behandle ogsaa det Vanvittige og Modbydelige. Der findes meget fængslende Partier i Bogen, der er stundom et Pust af en højst ejendommelig Naturpoesi, og visse Skildringer, som den af den bekendte Politiker og Ordensgale Reuterholm, ere unægtelig meget humoristiske og morsomme.

Blandt Adskilligt af ringere Værd skrev Almqvist i den første Halvdel af Trediverne et Drama (ogsaa optaget i den nye Udgave af Almqvists Skrifter), som altid maa regnes blandt den svenske Literaturs mærkeligste Frembringelser: Ramido Marinesco, maaske det pragtfuldeste Digt, vi have paa svensk Tungemaal, uagtet det visselig ikke er den mest fuldendte eller bedste af vor Skønliteraturs Prydelser.

Helten i „Ramido Marinesco“ er egenlig Don Juan, den gamle Vellystning, som er bleven angerfuld og bodfærdig. Ukendt og under Navnet Anselmo, har han i længere Tid opholdt sig som Munk i et Kloster paa Majorca og i Kunster og Videnskaber opdraget sin og

Donna Biancas Søn Ramido. Men egenlig gør han Bod for sine Synder og har i den Hensigt opsøgt Donna Bianca, for hos hende, ligesom senere hos alle de Kvinder, hvis Hengivenhed han har misbrugt, at tilkæmpe sig Had ligesom fordum Kærlighed. Bianca opfordrer sin Søn til at rejse til Spanien for at vinde Kærlighed og Ære. Ramido rejser, forelsker sig Tid efter anden i fire unge Kvinder, men lærer i dem Don Juans Døtre og sine egne Søstre at kende. Fortvivlet vender han tilbage til Hjemmet og kaster sin Kærlighed paa et Billede, som hans Fader Don Juan i sine letfærdige Dage har malet med Slangegift. Betagen af Kærlighed bedækker Ramido denne malede Skønhed med Kys, i hvilke han finder Døden.

Med Hensyn til Glansstederne i dette Drama — der i Forbigaaende bemærket indeholder de bekendte Ord, som ofte ere blevne anvendte om Almqvists hele Digtning*) — henviser jeg til en Opsats af Runeberg (optaget i den for nylig udkomne Godtkøbsudgave af hans Skrifter), der næppe kan finde rosende Ord nok for sin Begejstring. Den strænge Kritik, ogsaa her repræsenteret af Hagberg, har imidlertid atter brudt Staven over dette Stykke, men af mindre holdbare Grunde, end Tilfældet var med „Drottningens juvelsmycke". Vi indrømme, at Almqvist ogsaa i „Ramido Marinesco" gør Mennesket til en blot og bar fysisk Ting, der i lige saa høj Grad er underkastet Lidenskabernes fuldstændige Ødelæggelsesmagt som den vegetative Verden er underkastet Forraadnelsen; vi indrømme, at Almqvist her, ligesom paa flere andre Steder i sine Skrifter, ophæver Forskellen mellem Godt og Ondt — i Ramido Marinesco er Fremstillingen dog saa overlegen mægtig og malende, at vor Literatur ikke turde eje Noget, der

*) „Saaledes maler jeg, Donna Bianca, thi saaledes morer det mig at male".

kan sammenlignes dermed. I sædelig Henseende vil jeg ikke forsvare dette Digt, jeg vil fra dette Synspunkt indrømme, at Planen kunde have været langt mere tiltalende, hvis Don Juan med Faderhjærte og angerfuldt Sind havde set, hvorledes hans Misgerninger hjemsøgtes paa Børnene, og hvis det havde hørt med til hans Bodsøvelse at bevare Sjælens Renhed hos sin Søn. Derimod vilde Planen i saa Tilfælde sikkert ikke — saaledes som Hagberg har paastaaet — have været langt mere poetisk og sand tragisk. Den antydede Udvikling er ingenlunde mærkeligere end hvad, snart sagt, enhver Begynder i Dramaturgien vilde kunne finde paa — en Slags Bodsprædiken i dramatisk Form. Langt vanskeligere er det derimod, som Almqvist, i Strid med Sædelighedens sædvanlige Forudsætninger at kunne skabe et Drama, der ejer en saa høj Grad af ægte poetisk Skønhed som „Ramido Marinesco“.

Det følger af sig selv, at der her ikke kan være Tale om at karakterisere noget større Antal af Almqvists Skrifter, af hvilke Titlerne alene vilde fylde adskillige tættrykte Sider. Min Hensigt er kun at henlede Opmærksomheden paa Et og Andet af det virkelig Ypperlige eller for Almqvist i særlig Grad Betegnende. Fra den helt og holdent i Fantasiens Regioner fostrede „Ramido Marinesco“ med sin sydlandske Trylleglød vender jeg mig til det Omraade af Virkeligheden, hvor Almqvist har vist sig i Stand til at udføre, hvad man i den nyere Tid har beundret i Bjørnstjerne Bjørnsons Skildringer fra Folkelivet. Jeg henviser til Novellerne „Kapellet“, „Skällnora qvarn“ og „Grimstahamns nybygge“ som nogle af de smukkeste Prøver paa hvad en Forfatter kan frembringe, naar han sætter sig paa Arbejderens haarde Bænk i Stedet for at færdes i de for Digtekunsten konventionelle Kredse. Den beundringsværdige Friskhed og den usøgte Simpelhed i disse Fortællinger vare uden Tvivl Frugter af Almqvists Studier,

dels under hans eget Bondeliv i Vermland, dels under hans vidtstrakte Rejser i Sveriges Landskaber — Studier, som Forfatteren derpaa adlede ved Fantasiens og det skabende Digtergenis Kunst. I 1837 var Almqvist paa en saadan Rejse i Skaane, og i et Brev til Joh. Aug. Hazelius (den bekendte Militærforfatter og Bladudgiver) giver han os et ret interessant Indblik i sin Maade at studere den svenske Almues Liv paa*). Han gjorde et og andet Besøg paa Herregaardene, men sin meste Tid paa denne Rejse tilbragte han i Omgang med den ukunstlede Landbefolkning. „Jeg har haft mere Lykke med mig i Aar end i de foregaaende Aar — siger han — med Hensyn til i Tusindvis at lære Individer at kende, som naturligvis mellem de saakaldte lavere Klasser frembyde en langt rigere Variation, end blandt de højere Stænder, hvor Menneskene næsten alle staa paa et og det samme Dannelsestrin. Men jeg er aldeles ingen Beundrer af det Bondeagtige, jeg ser godt disse Folks Fejl og Ulykker; jeg skyder heller ikke det Herskabelige fra mig; min Opgave gaar ud paa at søge at forstaa begge Dele. Det har noget for mig i højeste Grad Pikant, den ene Nat at sove i en Barons svulmende Edderdunsdyner, den anden paa en snavsetgraa Madras, stoppet med Halm og sædvanlig kun med ét Lagen til — den ene Middag ved Siden af Grevinde N. N., født N. N., at fortære sydlandske Orangerilækkerheder, som Ananas, Vindruer o. s. v., den næste Middag at sidde paa en sort Skorsten og spise sure Rundbrød (hvorpaa i Særdeleshed Skaane har Overflod), omgiven af Kæl-

*) I Forbigaaende maa bemærkes, at Almqvist paa sine ældre Dage søgte, saa vidt muligt, at faa de Breve tilbage, som han i mange Aar havde skrevet til sine Venner, og forvarede dem derpaa sammen med Svarene. Ved Adgang til disse Samlinger er det blevet mig muligt at lette lidt paa Sløret over Adskilligt i Almqvists Liv, der ellers formodenlig vilde have staaet i Literaturhistorien som en Gaade.

linger, Drenge, Oldinge, som imidlertid passe deres Gerning, lappe Sko, vaske Tøj m. m. Dog billiger jeg ikke, at man stænker Lud over i min Skaal med Mælk, saaledes som det hændte i Edenryd. Saadanne Omvekslinger — tilføjer Almqvist i dette sit Brev til Hazelius — kender du alt fra din Rekognosceringstid; jeg rekognoscerer ikke militærisk, men vel dramatisk, og jeg kan sige, at hele min Rejse bestaar af dramatiske Studier". — Han var altid lige fornøjet, hvad der end tilstødte ham, og for at nævne et Eksempel laa han saaledes i det bedste Humør af Verden to Dage over i Regnvejr paa en Gæstgivergaard i Smaaland og skrev Vers.

Samme Aar (1837) havde Almqvist om Foraaret og Forsommeren ikke opholdt sig ude paa Landet, men i Lærdomssædet ved Fyris. Han aflagde nemlig da i Upsala Prøverne for sin Indtrædelse i den gejstlige Stand, og dette skete med en eksempelløs Hurtighed, selv om man tager i Betragtning, at Fordringerne den Gang vare mindre end nu. Paa nogle Uger expederede Almqvist med smukke Vidnesbyrd de nødvendige Eksamina, og da en af de værdige Fædre bemærkede, at Eksaminanden ikke havde havt Tid til at øve sig i Prædikekunsten, ekstemporerede Almqvist paa staaende Fod en Prædiken af den Beskaffenhed, at alle Betænkeligheder hævedes og han ordineredes til Præst af Ærkebiskop J. O. Wallin.

Dog traadte Almqvist endnu ikke i gejstlig Virksomhed, men vendte tilbage til sit Rektorembede i Hovedstaden. Men hans Venner søgte nu at realisere en længe næret Plan om at knytte Almqvist til et af Rigets Universiteter. Et Professorat i Lund i Æstetik og moderne Sprog blev ledigt, og Almqvist meldte sig som Ansøger. Han stod netop da paa Højdepunktet af sin literære Berømmelse, og de Fleste antog det for givet, at Ingen vilde kunne gøre ham denne Professorplads stridig. Imidlertid begik han grammatikalske Fejl i sine Specimina paa Latin og Fransk, medens hans Modstander

fra gammel Tid, C. A. Hagberg, udtrykte sig utvungent paa Fransk. Det filosofiske Fakultet besluttede temmelig vilkaarlig, at der udelukkende skulde tages Hensyn til Ansøgernes sproglige Kompetence, medens det Æstetiske aldeles skubbedes til Side, og i Kraft heraf udnævntes Hagberg til Professor. Det kunde vel ikke godt have ladet sig gøre at give Almqvist Pladsen, da han unægtelig havde gjort sig skyldig i Sprogfejl i et Specimen for et Professorat i Sprog, men Hagbergs Udnævnelse maa dog have virket forbitrende paa Almqvist, naar man betænker hans uomtvistelige Overlegenhed i Alt, undtagen det Grammatikalske, overfor den lykkelige Medbejler. Det blev senere Almqvists Lod, da han søgte Befordring i Statskirkens Tjeneste, paany at blive forbigaaet af Middelmaadigheder, og at dette havde en demoraliserende Indflydelse paa ham, er aldeles givet. Han fik herved Næring for sine fatalistiske Spekulationer og blev grebet af Had til Samfundet. Umiddelbart efter Modgangen i Lund udgav Almqvist „Amorina“ og „Det går an“.

Det er ikke noget Kødets Evangelium, som Almqvist prædiker i denne sidste Novelle, der i vor Literatur fremkaldte en Storm uden Lige. Jeg har paapeget, at de mod Almqvist saa ofte rettede Beskyldninger for Plagiat fra George Sand m. Fl. ere ugrundede. Ikke heller holder den Paastand stik, at Almqvist har hentet sin „går an“-Lære fra de tyske Nyromantikere og specielt fra Fr. Schlegels berygtede Roman „Lucinde“. I denne Bog prædikes ikke blot Kødets, men ogsaa Dovenskabens Evangelium — den uvirksomme Synken-hen i Følelsen faar, som bekendt, Tilnavnet „guddommelig“, og det vegeterende Liv bliver det højeste —, medens Almqvist i „Det går an“ fremhæver Arbejdsomheden som en Kardinaldyd. Derimod vilde det med Grund kunne siges om „Det går an“, hvad en udmærket dansk Kritiker har sagt om Lucinde: „Man kan ikke godt bare sig for at smile, naar en saa spinkel og svagtbygget Kærligheds-

forbindelse vil indbilde sig at kunne trodse Livets Storme"; — disse Kierkegaards Ord kunde ogsaa være sagte om Helten og Heltinden i „Det går an", ti heller ikke her er der Tale om et Ægteskab i højere Forstand, men blot om en Kontrakt saa længe det gaar godt. Fra et psykologisk Synspunkt kan man imidlertid godt forstaa, hvorledes Almqvist kom til at skrive „Det går an". Der var mange samvirkende Omstændigheder derved, men i endnu højere Grad end „Amorina" hænger „Det går an" sammen med Almqvists personlige Forhold. Paa Titelbladet af denne Bog staa Ordene „et Billede af Livet", og den er det; det er Forholdene i Almqvists eget Liv, der har bidraget til at fremkalde „Det går an". Det er ikke min Hensigt at løfte Sløret for Almqvists Privatliv, men blot at antyde den Sammenhæng mellem Liv og Digtning, som her har virkelig literaturhistorisk Interesse og bidrager til at stille Fænomenet Almqvist i et klarere Lys. Almqvist havde knyttet sig til en Bondepige, som forekom ham at kunne realisere Drømmen om et simpelt idyllisk Hjem i Naturens Skød, men han led omsider usigelig under at være bundet for Livet til sit Ungdomsideal. Han følte Trang til en Ægtefælle, som kunde følge ham i hans Tankers Flugt, men det kunde hans Hustru ikke; hun var ham i Begavelse og Dannelse altfor underlegen.*) At dette Forhold, i Forbindelse med mange andre Omstændigheder: hans Had til det Konventionelle o. s. v., har bidraget til at fremkalde „Det går an", ligger klart for Dagen. Der er i denne Novelle en glødende Bitterhed mod Ægteskabet som en Lænke, en Blok om Benet, og da det idylliske Bondeliv ikke kunde tilfreds-

*) Da Almqvists Hustru er død for flere Aar siden, kan det ikke anses for taktløst, at jeg nævner Dagbogsoptegnelser af Almqvist, hvori han paa en virkelig hjærteskærende Maade udtrykker sin Fortvivlelse over sin ulykkelige Skæbne i Eksperimentet med den huslige Lykke.

stille Almqvist, søgte han — mulig tildels uden selv at være sig sine inderste Motiver bevidst — at udkaste en ny Plan saavel til egen som til Andres Lykke.

„Det går an“ blev imidlertid et Trappetrin til Almqvists sociale Undergang. Hans Venner begyndte at trække sig tilbage fra ham, hans Fjender jublede, og selv gav han snart Tøjlerne aldeles løs. Dels af Næringssorg — efter at han var bleven nødt til at tage sin Afsked som Skolerektor — dels sikkert af Foragt saavel for Publikum som Kritik, forcerede han, lige fra Modgangen i Lund, sin Produktivitet og skrev en Mængde temmelig ringe Romaner m. m. Til Thomander (den senere Biskop), som forgæves havde anvendt sin Indflydelse til hans Bedste, ytrer han i et Brev nogle Ord, som ere ret betegnende for Almqvists indre og ydre Ruin: „Du skal ikke længer høre mig klage. Jeg faar nu fortæres og gaa til Grunde i uselt kraftspildende Arbejde uden Værdi, siden umulig nogen Hjælp, nogen Bistand kan findes.“ Og til Thomander — som i sit Votum angaaende Almqvists Befordring havde sammenlignet ham med Byron, Lamartine og Hugo, samt ansét det for en Hæder for Lunds Akademi at knytte ham til dets Lærerpersonale — siger Almqvist i et andet Brev, karakteristisk for hans voksende Bitterhed: „Endskønt jeg ligner alle Mennesker deri, at bestaa af en Blanding af Fejl og Fortjenester, saa adskiller jeg mig dog fra de Fleste deri, at man hos mig fornemmelig holder sig til Fejlene og hos Andre i Særdeleshed til Fortjenesterne. Jeg véd ikke, hvilken Bane en naadig Gud kan have afstukket for mig; dog mangler jeg, naar jeg bare vil, hverken Humor eller Satire, saa at det nok en Dag ogsaa kunde falde mig ind at stille Folks Egenskaber til almindeligt Eftersyn og blive en Informator in extenso. Høflighed og Kærlighed er det, der morer mig mest; kun i Nødstilfælde kunde jeg give slip paa dem.“

Man kan naturligvis ikke afgøre nu, om Almqvists Livsbane vilde være blevet rolig og harmonisk, i Fald han var bleven knyttet til Lunds Universitet. Men sikkert er det, at denne Begivenhed blev et ulykkeligt Vendepunkt i hans Liv. Endnu glimrede hans Geni af og til, i Bladopsatser eller paa enkelte Steder i hans Skrifter. Saadanne Glimt findes f. Ex. i den Samling nye og gamle Smaating, som han udgav 1844 under Titelen „C. J. L. Almqvist. Monografi." Blandt Andet findes her en Opsats om Statsreligion, hvori Forfatteren varmt, ædelt og slaaende betoner, at de religiøse Anskuelser, ligesom al Viden forøvrigt, bør være underkastede Udviklingens Begreb og ikke regleres i Statskirkens Dogmer. „Naar alle Tiders uforkastelige Vidnesbyrd bevise" — udbryder Almqvist her — „hvor store Fremskridt alle Videnskaber i Verden have gjort ved at overgives til Forskningens fulde Frihed (hvilket er det Samme som at overgives til Guds frie Indvirkning paa Sjælen), hvorledes kan man da forestille sig, at Videnskaben om det Allerhøjeste, det mest Magtpaaliggende, det for os Alle Vigtigste, Kæreste, Bedste — Videnskaben om Gud, om vort eget Liv og vor Salighed vilde blive forsømt, gaa til Grunde eller fare vild ved en saadan Frihed? — Der gives ingen Statskemi, ingen Statsbotanik, ingen Statsastronomi o. s. v. (men en Statsreligion). Man tror paa Historien og nærer ingen Frygt for at lade Kritiken svinge sin Fakkel over alle Aarhundreder. Man tror paa Alt, kun ikke paa Gud og Kristendom; derfor maa man her have et bestemt Reglement."

Foruden meget Andet, indeholder „Monografien" ogsaa Aktstykkerne i den paa sin Tid overordenlig navnkundige „Inkvisitionssag", som i Løbet af et Par Aar stod paa mellem Almqvist og Domkapitlet i Upsala, idet han som Præst blev gjort ansvarlig for de Anskuelser, han havde udtalt i „Det går an" og paa flere andre Steder. Almqvist svarede mundtlig og skriftlig paa en

saa overlegen talentfuld Maade, at det teologiske Senat tilsidst ikke vidste nogen anden Udvej end den Erklæring, at der „for Øjeblikket ikke var Noget at foretage i Sagen". At Almqvist i sine Svar ikke gik ærlig til Værks, er kun altfor tydeligt, men man var bogstavelig talt ikke i Stand til at rede sig ud af det med ham. Ikke ret længe derefter traadte Almqvist i gejstlig Virksomhed i Hovedstaden, efter at han forgæves havde søgt Præstekald i Vermland. Der fortælles, at hans Broder i Manhemsforbundet og Kollega under Bondelivet, Statsraad Jonas Wærn, en Dag gik op til Kong Oskar og sagde: „Eders Majestæt, det gaar ikke an, at Sveriges største Geni sulter ihjæl." Man skaffede ham derfor nogen Indtægt som Regimentspastor i Stockholm*), og kun et Par Dage før sin Rømning skal han, uden Forlegenhed, have holdt en fortræffelig Prædiken, men gik i Stykker i „Fader vor".

Det var en Dag i Juni Maaned 1851, at C. J. L. Almqvist nødtes til at fly fra Fædrelandet, mistænkt for at at have forfalsket Gældsbeviser og søgt at tage en alderstegen Aagerkarl af Dage med Arsenik. De i psykologisk Henseende overordenlig interessante Beviser for hans Forbrydelse: hans forandrede Underskrift (Almgren i Stedet for Almqvist), hans Brev med fordrejet Haandskrift, skrevet for at vælte Mistanken for Forgiftningsforsøget over paa en Uskyldig, hans Optegnelser med Hensyn til et paatænkt Selvforsvar for Domstolen — alt dette findes endnu bevaret, men naturligvis er det ikke Stedet her at indlade sig paa Enkeltheder**). Over Køben-

*) Sit egenlige Udkomme havde han dog som Medarbejder i „Aftonbladet".

**) At han var skyldig, vilde Almqvist ingenlunde tilstaa. I et Brev til L. J. Hierta, som er blevet trykt i „Aftonbladet", forsikrer han om sin Uskyldighed, og det Samme finder Sted i Breve, som endnu ere utrykte, dog med én Undtagelse. Overfor Thomander synes han ikke at have haft Mod til helt og holdent at gøre Vold paa Sandheden. Nogle Linier til

havn, Bremen og London gik Almqvist til Nordamerika og opholdt sig der omtrent femten Aar, idet han fortjente sit Brød i Filadelfia og flere andre Byer med Sprogundervisning og Arbejde i Bladene. Paa en Rejse i Tejas blev han udplyndret og mistede da ogsaa sine Manuskripter. Som en Udlænding, der var stædt i Nød, henvendte han sig til Præsident Lincoln og søgte forgæves ved hans Hjælp at faa tilbage, hvad man havde røvet. Saaledes har Almqvist selv fortalt i et Brev, og det er sikkert i Anledning af denne faktisk mulige, men i ethvert Tilfælde ubetydelige Berøring mellem Almqvist og Lincoln, at man senere har lavet den interessante Fabel, at den gamle svenske Nyromantiker skulde have fungeret som Præsidentens Sekretær, samt at hans Papirer efter Mordet paa Lincoln skulde være blevne beslaglagte. I Begyndelsen af 1866 vendte Almqvist tilbage til Evropa og døde i Bremen den 26de September samme Aar ene og ukendt, inden den af hans Nærmeste, som var rejst derover for at pleje ham i hans sidste Timer, endnu var naaet til Stedet. Med Hensyn til det dybt Tragiske ved dette Endeligt henviser jeg til et smukt Digt af Orvar Odd (optaget i hans „Samlade ax“), hvilket ogsaa har literaturhistorisk Interesse. Orvar Odd var vistnok den, der hjalp Almqvist til i en lille Fiskerbaad at komme over fra Helsingborg til Danmark, men senere udtrykte Orvar Odd sig ved flere Lejligheder med Bitterhed om Almqvist, og i de literærhistoriske Skizzer „Grupper och personnager“ gør Dommen over Forfatteren af „Törnrosens bok“ Indtrykket af at være skrevet forhastet og med personlig Uvilje mod Genstanden. Da den gamle Landflygtige var død i Bremen, gik Orvar Odd i sig selv og skrev et gribende poetisk Mindedigt, hvori han ogsaa gør Retfærdighed mod Almqvists literære Storhed.

---

ham indeholde Træk af Vemod og Udtryk, som antyde, at Sagen var slet.

At Almqvist var Sveriges mangesidigste Forfatter, er en ofte gentagen Sandhed. Men vigtigere er det, at han søgte at gribe ind i sin Samtids Liv, saaledes som ingen anden svensk Digter. I sit paa Fransk affattede Professor-Specimen „Om Fremtidens Poesi“ ytrer han blandt Andet følgende mindeværdige Ord: „Intet er saa nødvendigt som at se og kende de sande Forhold ved den Haandtering, man driver, eller den Kunst, man øver, den Tid, man lever i. Ti dersom vort Arbejde ikke stemmer sammen med vore Samtidiges Ønsker og Trang, og vi ikke stille os paa Tidens Standpunkt, saa vil det blive ufrugtbart og uden Vekselvirkningens Glæde. Frugterne af et saadant Arbejde indgaa ikke i Menneskehedens Næringssaft, de have ingen Følger for den almene Kultur, og de staa som lutter Kuriositer paa Biblioteks-hylderne“. I Overensstemmelse med denne Opfattelse var det Terentsiske Ord „Homo sum“ o. s. v. en virkelig levende Sandhed for Almqvist; for ham var intet Menneskeligt uvigtigt. Han studerede alle menneskelige Fænomener med samme Interesse, men glemte herunder at tage Vare paa Agtelsen for sig selv. De forfærdelige Anlæg, som uden Tvivl boede i ham fra hans Ungdom, brød tilsidst ud, da han fandt sig ilde behandlet af Samfundet. Han er selv et menneskeligt Fænomen, der baade opfordrer til Beundring og Afsky, men ogsaa til en skaansom Bedømmelse.

Arvid Ahnfelt.

Oversat efter Forfatterens Manuskript af Otto Borchsenius.

Retfærdighed og Skat.

Hr. cand. theol. A. C. Larsen har i dette Tidsskrifts Dobbelthefte for November og December skrevet en Artikel om „Retfærdighed i Beskatningen“. Skønt jeg nu med Hr. L. foretrækker den progressive Indkomstskat for den proportionale, er der dog nogle Punkter i Forfs. Udvikling, mod hvilke jeg skal tillade mig at fremsætte nogle Indvendinger.

Forf. gaar ud fra, at Alle ere enige om, at Skatten bør være retfærdig, saa at man kun har at undersøge de forskellige Skatteformer for at finde, hvilken der er den retfærdigste; det er saa gennem en mod dette Maal rettet Undersøgelse, at Hr. L. kommer til at give den progressive Indkomstskat Fortrinet.

Jeg er overbevist om, at man aldrig ad denne Vej vil komme til noget Resultat; selve Erfaringen synes her at give mig Ret; denne Sag er saa gennemdebatteret, at der næppe fra nogen af Siderne vil kunne fremføres nye Grunde af nogen Betydning, og dog hersker der selv mellem de dygtigste Folk, med den bedste Vilje til at finde Sandheden, den samme Uenighed, som ved Stridens Begyndelse. Jeg ser Aarsagen hertil deri, at man vil anvende Ordet Retfærdighed udenfor de Grænser, hvor det kan bruges. Man begaar her den Fejl, som, uagtet den er af rent formel Natur, dog vist er den, som har været Aarsag til de fleste aandelige Krige, den, at man tillægger de abstrakte Begreber en ubegrænset objektiv Gyldighed. Man ledes derved til at søge den Mangel, som i Virkeligheden findes ved Begrebet, hos sig selv. Vi finde noget Ensartet, noget Fælles ved mange Handlinger, som i andre Henseender ere meget forskellige, og vi vælge da en Betegnelse for dette Fælles; den Ensartethed, vi have truffet, er imidlertid ikke absolut, men forandrer sig gennem umærkelige Overgange; dersom man vil undersøge to Handlinger, som Alle ere enige om at kalde

retfærdige, vil man finde, at det Retfærdige ved den ene ikke er ganske identisk med det Retfærdige ved den anden; der er en Nuance, som i visse Tilfælde kunde kræve en Deling af Begrebet. Det gaar her som med Farverne i Solspektret, hvor den ene umærkelig gaar over i den anden. Der er Afsnit, som Alle ville kalde grønne, og andre, som Alle ville kalde gule, men det er umuligt at trække en Grænselinje imellem dem; der bliver altid et Stykke, hvor Bedømmelsen af Farverne vil rette sig efter dens Øje, som ser, og hvor en Diskussion om Farven i sig selv er meningsiøs; ja, selv hvad de Afsnit angaar, om hvis Farver der hersker almindelig Enighed, er denne Enighed kun begrundet i vore Sansers Ufuldkommenhed; jo skarpere vore Sanser bleve, desto mere vilde de Afsnit formindskes, om hvis Farve Alle vare enige. Paa samme Maade forholder det sig med de fleste abstrakte Begreber, ja endogsaa med de fleste konkrete; man har Valget mellem to Ting, enten at holde Begreberne med ubestemte Grænser, eller ogsaa ved Definitioner at give Ordene en aldeles bestemt Betydning. Vælger man det første, kan Begrebet blive meget godt for den daglige Tale, men bliver naturligvis ubrugbart for enhver videnskabelig Undersøgelse; vælger man det Andet, maa man trække Grænserne saa snævert, at man enten bliver nødt til at lade det største Rum ligge udenfor, eller ogsaa maa man danne saa mange nye Begreber, at kun meget faa have Sanser, der ere fine nok til at mærke Forskellen.

Jeg tror derfor, at det er vigtigt at slaa fast, at man ikke kan undersøge de forskellige Skatteformer fra Retfærdighedsstandpunktet, fordi vi her ere paa et Omraade, hvor hver har sin Opfattelse af Retfærdighedsbegrebet, og hvor disse forskellige Opfattelser ere lige berettigede; vi ere her inde paa et Omraade, hvor vi ikke have Ord med en bestemt Betydning til at betegne Forholdets forskellige Sider; der bliver os da kun en Ting tilbage, og det er at opgive Forsøget paa at klassificere Skatterne under Rubriken retfærdig, ligelig o. s. v., og i Stedet for at nøjes med at paavise de forskellige Skatteformers Følger; paa den Maade undgaa vi den Fare, der er for, at vi i Virkeligheden komme til at debattere et Sprogspørgsmaal, hvor vi tro at debattere et økonomisk Spørgsmaal.

Der er et andet Punkt, hvor de samme Bemærkninger finde Anvendelse; det er hvor der tales om Ejendommens Ukrænkelighed. Vi have her et af de Stikord, der

spille en Hovedrolle i Økonomien og Politiken. At angribe Ejendomsrettens Ukrænkelighed er næsten værre end at angribe Religionen, og derfor skynde de fleste Økonomer, selv de der have temmelig vidtgaaende reformatoriske Tendenser, sig med at slaa fast, at de ikke tænke paa at rokke ved dette Højalter. Jeg kan ikke finde anden Grund hertil end den ubestemte Forestilling, som Enhver, der har en Daler i Lommen, har om, at hvis man ikke holder paa denne Ukrænkelighed, resikerer han, at den Første den Bedste stikker sin Haand ned i hans Lomme og tager hans Daler. Jeg tror det var godt, om det blev slaaet fast, at Ejendommen aldrig har været ukrænkelig og aldrig vil blive det, at det kom til almindelig Bevidsthed, at enhver Lov, der gives, krænker Ejendomsretten, idet den forandrer de bestaaende Forhold og derved indirekte eller direkte flytter Dalerne om i nye Lommer. Hvad gør Staten eller Kommunen andet, naar den tager Skatterne, end at omfordele Formuen. Naar den Rige betaler langt mere til Skolevæsenet, til Belysning, til Brolægning o. s. v. end den Fattige, hvad vil det saa sige Andet, end at der er taget noget fra de Rige og givet til de Fattige, om just ikke i Penge, saa i Undervisning, Belysning o. s. v. Jeg mener, at det er vigtigt at faa dette klart, fordi Spørgsmaalet derved reduceres fra et Kvalitetsspørgsmaal til et Kvantitetsspørgsmaal; der er da ikke Tale om at indføre et nyt Princip, men kun om at anvende et gammelt i en større eller mindre Udstrækning. Folk tvinges da til at se paa Sagen selv, fordi de kun ved at undersøge denne, kunne vurdere det Mere eller Mindre, der er Tale om, medens de tidligere have holdt sig til Dogmet „Ukrænkeligheden“. Saa ophører selv Arveretten at være en hellig Ret og bliver til en Statsinstitution, som enhver anden, hvis Betydning og Berettigelse man kun kan bedømme af dens Følger. Jeg vil i Korthed gentage Indholdet af hvad jeg har sagt. Det er en almindelig Overbevisning, at Ejendomsretten maa være temmelig fast; enhver kan se en Mængde Forhold, hvor Usikkerheden kun kan føre Ulykker med sig, medens der er en Mængde andre Forhold, som han egenlig ikke véd noget om. Paa de første Forhold har han Lov til at bygge sine Slutninger, men umærkelig gør han den i særlige Tilfælde gældende Sætning til en almengyldig og bruger den til at bevise de Sætninger, som han selv har trukket ind i den almindelige Sætning.

Jeg kommer saaledes direkte til Anvendelse af Nytteteorien, uden at indskyde de moralske Begreber som Mellemled. Jeg maa dog bemærke, at det vil være en Vildfarelse at tro, at man herved naar til en objektiv Løsning af Opgaven. Det er et Fremskridt, naar man erstatter alle de sammenslyngede moralske Begreber med det ene Begreb Nytten, men man undgaar ikke derved, at den endelige Besvarelse af Spørgsmaalene bliver subjektiv. Dersom Nytten kunde udtrykkes i Tal, havde man blot at udføre en Addition, for i ethvert Tilfælde at finde Svaret, men Ulykken er, at den Enes Nytte ikke kan sammenlignes med den Andens, fordi de ere uensartede Størrelser. Det er umuligt at afgøre hvilken Nytte der er størst, den jeg har af en Frakke eller den min Nabo har af et Par Støvler. Det er ogsaa i dette Tilfælde det personlige Skøn, der i sidste Instans bliver det Afgørende. Den eneste Opgave, som her er for Videnskaben, er den, at lægge Sagerne frem for „Skønnet" i en saa let overskuelig Form som mulig.

Hvad nu de forskellige Skatteformer angaar, saa har Striden om dem aabenbart sit Kærnepunkt paa et andet Sted, i al Fald saalænge Striden ikke drejer sig om Detaillerne. Der er det ene Parti, som helst slet ikke vilde paalægge Skatten, og som, naar de ere nødte til at gøre det, ere tilbøjelige til at gøre de Rige en Undskyldning for at de tage mere end de egenlig give dem Valuta for, og saa er der det andet Parti, som ønsker at bringe en større Lighed til Stede i Folks Formuestilstand, og som finde det ubehageligt, direkte at tage fra den Ene og give til den Anden, men som mene, at dette lettere vil gaa, naar man gør det igennem Skatterne, som Folk nu en Gang ere vante til at betale uden at forsøge paa at anstille en Sammenligning mellem Debet og Credit. Det første Parti indeholder Manchestermændene med deres Opfattelse af Samfundet som en Samling, hverandre uvedkommende Individer med Staten som Politimester, det andet indeholder Socialisterne (Ordet taget i videnskabelig Betydning) med deres Opfattelse af Samfundet som et Legeme og af Staten som dette Legemes Hoved.

Medens jeg taler om disse Partiers forskellige Opfattelse af Staten, kan det maaske have Interesse at se, hvilken af disse to Opfattelser af Staten denne, i dens moderne Form, selv har. Det forekommer mig da, som om den har taget det kloge Parti at være individualistisk paa nogle Omraader og

socialistisk paa andre, eftersom dens Fordel byder. Det gaar omtrent saaledes til:

Første Akt.

Staten som Politimester. Arbejderen.

St. Goddag min kære Arbejder; det glæder mig at se Dig hos mig. Hvormed kan jeg tjene Dig?

Arb. Ja jeg trænger meget til Deres Højvelbaarenheds Hjælp. Arbejdslønnen er falden, saa at jeg ikke mere kan komme ud af det.

St. Ja det kan jeg ikke gøre Noget ved; det er gaaet ganske naturligt til og har navnlig to Aarsager. For det Første fandt din Broder paa en Forandring ved Dampmaskinernes Rist, hvorved der spares 30 pCt. Kul; da disse Maskiner netop gøre hver det samme Arbejde som 6 Arbejdere, maa Arbejdslønnen for 6 Arbejdere falde netop ligesaa meget, som Kulbesparelsen er, thi hvis I ikke ville gaa ind derpaa, køber Fabrikanten sig naturligvis en ny Maskine og lader de 6 Arbejdere gaa; det er nu den ene Grund, og Du kan vel nok forstaa, at jeg ikke kan gribe ind her; det vilde jo foraarsage et nationalt Tab, dersom man betalte Arbejderen mere end man kan faa hans Arbejde for paa anden Maade.

Arb. Ja jeg kan nok forstaa, at Opfindelsen er til Fordel for Landet, men jeg synes saa, at det er ubilligt, at den skal være til Skade for mig.

St. Ja Fordelen, som følger med en Forbedring af Kapitalen, maa naturligvis tilfalde den som ejer Kapitalen; naar en Arbejder er lig en Sjettedel af en Maskine, kan man naturligvis ikke betale ham, som om han var en Fjerdedel, og saa er der, som jeg sagde Dig, en Grund til; Sagen er, at Du ikke mere er en Sjettedel; nu er Du kun en Ottendedel af en Maskine, og derfor er din Arbejdsløn falden yderligere 25 pCt.

Arb. Det er vist en Fejltagelse; jeg gør ligesaa megen Nytte som tidligere; hvorfor skal jeg saa nu kun være en Ottendedel.

St. Jo ser Du, det ligger i at der er kommet flere Arbejdere, og da de nu gøre det Arbejde, som de daarligste Maskiner tidligere gjorde, ere disse nu gaaede af Brug; de daarligste Maskiner, som nu bruges, og som de sidst tilkomne Arbejdere maa konkurrere med, ere netop saa gode, at de til samme Pris som de tidligere gøre hver 8 Mands Arbejde.

Arb. Ja men det maa jo blive de ny tilkomne Arbejderes Sag; jeg gør jo det samme Arbejde som tidligere; hvorfor skal jeg saa have mindre.

St. Det gaar ogsaa ganske naturligt til; det er Konkurrencens Lov, som her virker; den ene Arbejder kan jo ikke faa mere end den Anden; altsaa maa den Nedgang i Arbejdslønnen, som den sidst tilkomne Arbejder er Skyld i, træffe alle de Andre; det er altid ved Grænserne at Prisen paa en Vare bestemmes, den Pris som kommer til at gælde paa hele Markedet; læg Mærke til det, saa kender Du en af de vigtigste økonomiske Love.

Arb. Kan De saa ikke skaffe mig noget højere Arbejdsløn?

St. Jeg troede at Du havde forstaaet, at det er umuligt; din Arbejdsløn bestemmes ved de økonomiske Love. Jeg har ingen Ret til at gribe ind i den personlige Frihed ved Køb og Salg. Hvert Individ maa have sin Frihed; at bevare Friheden det er netop min Sag; dersom Nogen ved Trusler eller Vold vil hindre Dig i at sælge din Arbejdskraft, hvor Du kan faa den bedst betalt, saa kom bare til mig.

Arb. Men saa er der en anden Ting, der trykker mig, og hvor jeg saa vil bede dem hjælpe mig; alle Fødemidler er i den sidste Tid blevne saa dyre; vore Marker bugne af Korn, vore Stalde ere fyldte med Kør og Faar, vore Mejerier flyde over med Smør og Fløde, og dog se vi sjældent Kjød eller Smør paa vort Bord.

St. Hør min kjære Arbejder! jeg maa virkelig bede Dig veje dine Ord; det smager jo næsten af Socialisme; vore Marker, vore Stalde siger Du; Du har jo hverken Marker eller Stalde, lær dog at holde vel fast paa Forskellen mellem mit og dit. Forresten har Du Ret i, at Prisen paa Fødemidler er stegen betydelig, men det har sin ganske naturlige Aarsag. Du har jo selv været med til at bygge adskillige Dampskibe og Jernveje. Nu kunne vi udføre Fødemidlerne meget billigere end tidligere, og saa meget som vi spare i Transportomkostninger, saa meget maa naturligvis Prisen stige her i Landet. Disse Forbedringer forøge vor Nationalvelstand i en uhyre Grad.

Arb. Men hvad faar da jeg af denne Forøgelse?

St. Jeg har jo allerede forklaret Dig, at alle Forbedringer af Kapitalen maa blive til Fordel for dem, som eje Kapitalen; Du ser jo nu desuden, at de blive til Skade

for dem, som ikke eje Kapitalen, det er en økonomisk Lov; leve de økonomiske Love! leve Friheden! leve Ejendomsretten! leve Ukrænkeligheden!

Anden Akt.

Staten forklædt som Hoved. Arbejderen.

St. Jeg har sendt Bud efter Dig, fordi jeg har Brug for Dig. Der er kommet Røvere ind over Grændsen; Du er en vigtig Del af Samfundets Legeme, Du er Samfundets Fod, og Du skal gaa hen og sparke Røverne ud.

Arb. De tager fejl; jeg er et Individ, jeg er en Ottendedel Maskine; jeg er ikke vant til at sparke Nogen; den Forretning synes jeg ikke om; der kan komme nogle Skruer i mig i Uorden, ja jeg kan blive totalt ødelagt.

St. Hold op med den Individsnak; Du er et af Samfundets Lemmer, og det er din Pligt at forsvare det Legeme, hvortil Du hører; ser Du ikke, at Fjenden truer vore Marker og vore Stalde?

Arb. Jeg har hverken Marker eller Stalde; jeg har ikke andet end mit Liv, og det forsvarer jeg bedst, naar jeg holder mig saa langt borte fra Fjenden som muligt.

St. Men tænk dog paa dine Forfædre og dine Minder og dit Sprog.

Arb. Mine Forfædre véd jeg ingen Ting om, og mine Minder var jeg helst fri for; men det, De siger om Sproget, er der Noget i; jeg kan ikke mer end et, og det var galt, hvis jeg ikke fik Lov til at tale det. Saa vil jeg da derfor og for at føje Dem gaa med, især da jeg jo maa faa en god Arbejdsløn.

St. Hvad taler Du om Arbejdsløn? Du skal faa Føde og Klæder; her skal Du tænke paa Æren og ikke forlange Løn for at vove Liv og Blod.

Arb. Nej Livet regner jeg heller ikke med; det kan ikke vurderes i Penge, men min Tid og Assurancen for min Pengeværdi som Maskine, den maa jeg regne, da det er et rent Pengespørgsmaal, der ikke kommer Æren ved. Og her maa Betalingen blive høj, thi de maa bruge en 30000 Mand, og Prisen paa en Vare retter sig efter Prisen paa den sidste Portion. Naar De skal have saa mange, vil Prisen paa den sidste blive uhyre høj, og den Pris maa de saa betale for os Alle; det er Konkurrencens Lov; det har Politimesteren lært mig.

St. Tal ikke til mig om Politimesteren; han er rejst bort og kommer først igen, naar Krigen er forbi. Nu lystrer Du blot og drager over paa Ærens Mark. Kæmp som dine Forfædre have kæmpet. Samfundet leve! Opofrelserne leve! Broderligheden leve! Forfædrene leve!

Saadan omtrent gaar det til, og Methoden er maaske meget hensigtsmæssig, men jeg synes ikke, at den er rigtig konsekvent. Man vil maaske finde, at dette ikke har noget at gøre med Skattevæsenet, som vi her omtale, men det har det dog. Jeg mener nemlig, at naar man taler om Skatterne, bør man tage Hensyn til alle Ydelser til Staten, hvad enten disse ere personlige Ydelser eller Pengeydelser. Jeg mener med Arbejderen ovenfor, at Værnepligten er en saadan Ydelse, som har to Sider. Den ene er Risikoen for Livet; den kan ikke vurderes i Penge og den kan gaa lige op for Alle, naar der er almindelig Værnepligt. Den anden Side er derimod rent pekuniær. Foruden at Staten disponerer over mit Liv og mit Blod, disponerer den over min Tid og mit Arbejde; jeg mener ikke at Staten skal handle med mig derom, men jeg mener, at denne Ydelse skal tælles med, naar man opregner mine Ydelser til Staten, og at man ved Fastsættelsen af dens Værdi ligesaa vist bør tage Hensyn til Konkurrencens Lov, som man ellers lader denne være den bestemmende i alle Forhold. Gør man dette, kommer Resultatet af den proportionale Skat til at se noget anderledes ud end nu.

Lad os f. Eks. betragte to Mænd A og B; der give respektive 10 og 1000 Kr. i Skat i Forhold til deres Indkomster, og lad os antage, at deres Værnepligt, fordelt paa hele deres Liv, vurderes til 100 Kroner aarligt. A giver da i Virkeligheden 110, B 1010 Kroner, det vil sige at A, der ifølge sin Indkomst skal give 100 Gange saa meget som B, i Virkeligheden knap giver 10 Gange saa meget. En lignende Rolle spiller de indirekte Skatter; vil man gennemføre Proportionaliteten, maa ogsaa disse tages med i Regningen.

Jeg kommer nu til Forf. Behandling af et meget omdebatteret Spørgsmaal. Stuart Mill har ment, at ved Indkomstskattens Fastsættelse burde det Opsparede drages fra Indkomsten. Skatten bliver derved i Virkeligheden en Forbrugsskat og ikke en Indkomstskat. Jeg har tidligere under Mærket J. P. skrevet en lille Pjece om Forbrugsskatten, og denne Pjece omtales et Par Steder af Hr. L. Jeg maa bemærke, at jeg den Gang, da jeg skrev Pjecen, endnu

troede paa den Stuart Millske Sætning, at Arbejdslønnen vokser i samme Forhold som Kapitalen vokser. Hvis dette var Tilfældet, vilde Forbrugsskatten være den eneste rationelle Skat; nu da jeg véd, at denne Sætning er falsk, véd jeg ogsaa, at en Forbrugsskat kun vil gavne Arbejderne, naar den ledsages af supplerende Bestemmelser, der have det Maal at hindre Kapitalens Udvandring og Forøgelsen af Arbejdernes Antal, og naar saa tillige en Del af Skatten anvendes direkte til Forbedring af Arbejdernes Stilling. Jeg maa imidlertid fastholde, at den Rige, der ikke bruger sin Indtægt, for Staten virker ganske, som om hans Kapital var offenlig Ejendom. Den Bemærkning Hr. L. gør, at den Gerrige har stor Nydelse af at se sine Grunker formeres og derfor bør beskattes, træffer ikke, thi for det Første er det ikke afgjort, at den sparsommelige Rige er gerrig, og selv om han er det, selv om de store Tal i hans Bøger skaffe ham en stor Nydelse, er der dog ingen Grund til at beskatte denne, da den ikke koster Samfundet Noget, men netop gavner det. Der vilde være ligesaa megen Grund til at beskatte et Menneske, som fandt en stor Nydelse i at spejle sig, ja endogsaa til at beskatte den Velgørende, som fandt en stor Nydelse i at være velgørende. Grundtanken i min Pjece er den, at naar Arbejderne skulle have et større Forbrug, maa der være andre, der faa et mindre Forbrug, og at det, naar det tilsidst dog kommer an paa at formindske de Riges Forbrug, er bedst at angribe det direkte, i Stedet for ad Omveje. At det Opsparede, som Hr. L. mener, sættes i en Andens Forretning, er jo netop det, vi ville opnaa, thi derved forøges jo Produktionen, og naar samtidig de Riges Forbrug er formindsket, vil der være mere til Arbejdernes Forbrug — hvis de kunne faa fat paa det. Det er imidlertid Ulykken, at det vil spares op i Fordringer paa Udlandet, og derfor ere supplerende Bestemmelser nødvendige. Ganske vist er jeg enig med Hr. Larsen i, at en Skat kan anvendes paa en saadan Maade, at den derved giver Samfundet Erstatning for den ved Skatten foraarsagede Formindskelse af Produktionen, men jeg synes, at vi, ved at betragte Sagen paa denne Maade, komplicere den mere end nødvendigt, idet vi sammenblande flere Betragtninger, som meget godt kunne holdes ude fra hinanden. Vi kunne tænke os de Spørgsmaal afgjort for sig, hvor meget der skal tages i Skat, og hvorledes Skatten skal anvendes, og disse Spørgsmaals Besvarelse vil være uafhængig af Skattens Form. Derved faa vi

Spørgsmaalet reduceret til følgende: Naar en bestemt Sum skal udredes i Skat, hvor bør den saa helst tages? Naar vi nu betænke, at al Formue anvendes enten til ny Produktion eller til direkte Forbrug, og at Forbruget atter gennemløber hele Skalaen fra det yderst nødvendige til det yderst unyttige, synes det mig, at man snart maa kunne blive enig om, hvor man skal slaa ned. Naar Forbrugsskatten er direkte og stærkt stigende, vil netop Forbruget rammes højst og haardest, hvor det yder mindst Tilfredsstillelse, idet man maa antage, at Enhver, naar han skal opgive nogle af sine Nydelser, vil begynde med at opgive dem, som han sætter mindst Pris paa. Naar Hr. Larsen henviser til Misundelsen som en væsenlig Faktor, man ikke kan lade ude af Betragtning, kan jeg ganske underskrive dette; det kommer altid langt mere an paa de relative end paa de absolute Forhold, men naar Hr. L. tror, at en Forbrugsskat i denne Henseende vil virke uheldigt ved at bidrage til Dannelsen af store Formuer, kan jeg ikke være enig med ham; det er den store Forskel i Levevis, ikke den store Forskel i Formuen, der fremkalder og nærer Misundelsen; naar min Nabo ikke lever anderledes end jeg, har jeg ikke megen Anledning til at anstille ubehagelige Betragtninger over vor forskellige Stilling i Verden. Forbrugsskatten vil derfor i denne Henseende netop virke gavnligt, ved at bringe en større Ensartethed til Veje i de forskellige Individers Levevis.

Imidlertid er jeg fremfor alt bange for Spring i Samfundets Udviklingsgang og paa den anden Side ikke saa forelsket i Forbrugsskatten, at jeg ikke skulde være villig til foreløbig at skyde den til Side for at sigte mod et nærmere og snarere opnaaeligt Maal, og naar jeg har Valget mellem to saadanne, vil jeg altid foretrække det, der fører nærmest til Endemaalet, en jævnere Fordeling af de materielle Goder. Medens jeg derfor teoretisk vil vedblive at holde paa min rene Forbrugsskat med stærk stigende Skala (suppleret med passende nærmere Bestemmelser), som den mest rationelle Skat, vilde jeg i Praksis foretrække at stille mig paa Hr. Larsens Side, fremfor paa Modpartiets.

Julius Petersen.

Harald Haardraades Tog til Limfjorden og Limfjordens Tilstand i det XI. Aarhundrede. En Undersøgelse af J. Japetus S. Steenstrup.

(Fra Videnskabens Verden).

Den Afhandling, som Hr. Etatsraad Steenstrup har udgivet under ovenstaaende Titel, har med Rette tildraget sig en vis Opmærksomhed, ikke blot fordi den er optagen i en Række Smaaskrifter, hvis Hensigt det er i en let tilgængelig Form at meddele alle dannede Læsere Videnskabens modneste Frugter, men ogsaa fordi den helt igennem lægger an paa at give en endelig og udtømmende Besvarelse af et Spørgsmaal, der vel ikke synes at være af nogen sær fremragende Betydning, men dog, som Forfatteren noksom har paavist, maa vække saavel Historikernes som Geografernes Interesse. Naar imidlertid Forfatteren af nærværende Blade har følt sig opfordret til at tage til Genmæle imod de af Hr. Etatsraad Steenstrup opstillede Hypoteser, saa er det ikke saameget for selve det omhandlede Problems Skyld, — thi det har ikke den Betydning, at dets Besvarelse i en anden Retning ikke skulde kunne opsættes til der frembød sig en naturlig Lejlighed dertil, — men simpelthen fordi disse Hypoteser hvile paa Forudsætninger og ere støttede ved Paastande, der, lige ud sagt, vilde kompromittere den historiske Videnskab, dersom de fik Lov til at staa uimodsagte i et Tidsskrift som det, hvori de have faaet en Plads.

Hvorledes skal man nemlig i vore Dage forstaa et Udgangspunkt som dette: — „have Folkene i Kong Haralds Følge fortalt deres Eventyr med slige Enkeltheder — hvad jo er ganske naturligt —, saa ere disse sikkert nok ogsaa blevne hørte af Islænderne, og at høre og at opbevare var

for dem omtrent ét" (S. 48)? Det har nu i flere Menneskealdre været Historikernes vanskelige Opgave at faa Rede paa Sagaernes indbyrdes modsigende, som oftest i al deres Klarhed forvirrede, forblandede og forvanskede Fortællinger, og saa skulle vi paa én Gang se Thormod Torfæus' Doktrin om disse Kilders Inspiration stige op af den Grav, som Videnskaben forlængst har kastet? Harald Haardraades Eventyr falder i Aarene 1047—64 og Snorre, der fortæller om det, skrev ved Aar 1230; det er altsaa fem Slægtled, der alle skulle have hørt dette Eventyr paa samme Maade og bevaret det uforandret i sine Enkeltheder, saaledes at Snorres Optegnelse for os skal have samme Værd som et samtidigt Øjevidnes, i hvilken hvert Ord og hver Stavelse har sin Betydning! Og dette er Grundlaget for Bevisførelsen i et Skrift, der nævner „den udmærkede kritiske Undersøgelse af Snorres Historieskrivning" (af G. Storm), som har samlet et helt Arsenal imod hin Doktrin og med overvældende Sikkerhed eftervist, hvor aldeles Snorre var sin Tids Barn, lige saa hensynsløs i sit literære Arbejde som hele det 13. Aarh. i det øvrige Evropa.

Det vil ikke være uden Interesse endnu et Øjeblik at dvæle ved denne Grundsætning eller rettere den Maade, hvorpaa den fremstilles for en mulig tvivlende Læser. Af Harald Haardraades Saga se vi, siger Hr. St. (S. 49), „Forfatterens aabne Udtalelse af, at han af Stoffets Rigdom ikke vil holde sig til andet end det aldeles sikre; af den se vi endvidere, at Kong Haralds Historie allerede var af flere Islændere bleven bearbejdet og forelagt Kong Harald selv eller hans Sønner." Dette sidste ses nu just ikke af Snorre, han siger kun, at „en stor Saga om Harald er sat i Kvad, som blev foredragne for Kongen selv eller hans Sønner"; men dette er dog vel ikke at „forelægge en Bearbejdelse". Dernæst er det slet ikke Snorre, der siger alt dette, men den ældre Sagaforfatter, hvis Skrift udgør Hovedmassen af Snorres Kompilation;*) thi vi maa dog vel indrømme, at hans Haralds Saga ikke fortjener andet Navn. Men Fortællingen om Bedriften i Limfjorden findes nu hverken i den ældre Saga eller i de Kvad, hvorpaa en stor Del af Sagaerne var bygget, og det bliver da vanskeligt at se, hvor disse formentlige Vidnesbyrd om Snorres kritiske Sands blive af eller hvorledes denne Fortælling skal komme til at nyde godt af den.

Ikke desmindre er det jo vist, at Snorre var Islænding,

*) Sml. Heimskringla S. 574 med Flateyjarbók III 343, der supplerer et manglende Blad i Morkinskinna S. 59 (Fajrskinna S. 126).

og hvis dette skulde være nok til at være i Besiddelse af en kvalificeret Vederhæftighed, bliver jo lige fuldt denne Grund tilbage til at fredhellige ogsaa Fortællingen om Limfjorden. Hr. St. lader det ikke mangle paa et Sandsynlighedsbevis for at faa os til at sluge denne Kamel. „De opbevarede Træk, siges der. gaa ikke mere i det enkelte, end vi træffe det i islandske og andre Sagaer, hvis Enkeltheder vi have været i Stand til at bekræfte enten ved uafhængige Vidnesbyrd fra andre Kilder eller ved den Kontrol, som den ene Videnskab ofte udøver med den anden. Det Træk, Njals-Sagaen giver af den skæbnesvangre Kamp ved Clontarf nær Dublin, at den holdtes en Langfredag, bekræftes saaledes af en gammel irsk Krønike, men med saadanne Biomstændigheder med Hensyn ikke blot til Egnens faste Udseende, men selv til dens skiftende Udseende efter Flod og Ebbe just paa en given Dag i et bestemt Aar og indenfor visse bestemte Dagstider. En irsk Geolog har, uden at kende Krønikens Skildring, givet ved Tilbageregning et saadant Billede af Landskabet under Eloden og i Ebben paa netop denne Dag og til netop disse Klokkeslet, at baade Dagen og Enkelthederne i Krønikens Staffage af denne Begivenhed maatte erkendes som rigtige“. (S. 481.)

Dette forholder sig fuldkommen rigtigt, Enhver vil kunne overbevise sig om det ved at efterse selve Krøniken, der nu i henvod 10 Aar har været trykt med engelsk Oversættelse og lærd Kommentar (The war of the Gaedhil with the Gaill, by J. H. Todd, London 1867). Men Enhver vil da ogsaa kunne overbevise sig om, at omtrent hele den sidste tredje Del af Krøniken, over 30 trykte Sider, drejer sig om dette Slag, og at der ikke er Skygge af Tvivl om, at det er skildret af en Samtidig; netop den Omstændighed, at Forfatteren véd Besked med Tidevandene paa Slagdagen kalder Udgiveren med Rette „a fact which . . . proves that our author, if not himself an eyewitness, must have derived his information from those who were“ (p. XXVII). Men skulde en Forfatter i vore Dage ikke ærlig talt være istand til det samme?

Njalssagaen skulde derimod afgive et Bevis paa, at denne Nøjagtighed kunde gaa i Arv gennem Slægter paa Island. Nu er vistnok denne Sagas Overlevering i mange Hovedtræk i Overenstemmelse med Krøniken, men hverken de i Kampen deltagende Høvdingers Navne eller den Omstændighed, at den leveredes en Langfredag, en Omstændighed.

der spillede en stor Rolle i Forberedelserne til Slaget og altid maatte gøre et varigt Indtryk paa kristne Mænd, staar i fjærneste Forbindelse med Tidevandene, og naar saa Sagaen, som det er saa rimeligt lang Tid bagefter, fremstiller Adskilligt i et aldeles falsk Lys, tager Fejl af al Tidsregning og blander Sagn, endog misforstaaede Sagn (om Darrads Væv), ind i Fortællingen, saa forvandler denne Jævnførelse sig, som det synes, til en ligefrem Satire over al denne Tale om Snorres og hans Landsmænds eksceptionelle Stilling til den historiske Tradition. Og naar vi saa tænke paa, at de samme Sagaer henføre Solformørkelsen den 31te Avg. 1030 til Kong Olavs Dødsdag den 29de Juli samme Aar, at de paa næsten alle Punkter ere i den mest uforligelige Strid med de samtidige danske, engelske, tyske eller byzantinske Kilder, saa tør vi vel nok gaa ud fra, at de Skildringer, Snorre eller hans Hjemmelsmænd give af Begivenheder fra det 11te Aarhundrede ligesaa vel som dem, han giver fra det 9de, ere underkastede alle Forkrænkelighedens Love.

Dette maatte forudsendes for at vinde det rette Stade for en Vurdering af den Del af Hr. Steenstrups Bevisførelse, der grunder sig paa Beregningen af Nattens Længde osv. osv.; alt dette maa uden videre afvises som aldeles ubrugeligt. Hvor letsindig Snorre er i at udmale slige Scener, ses allerbedst netop af det foreliggende Eksempel; thi han indskyder midt i Fortællingen om Limfjorden et Eventyr om hvorledes Kong Haralds Mænd fandt Vand ved Hjælp af en Lyngorm, og det skønt hans Kilde, Morkinskinna, henlægger det til et helt andet Sted, hvor Snorre ikke fandt, der var passende Brug for det, — altsammen Noget som er tilfredsstillende oplyst i „den udmærkede kritiske Undersøgelse osv.“

Vi skulle nu derimod følge Hr. St. paa hans Vej som kritisk Fortolker af Snorres Beskrivelse af Limfjorden, idet vi dog skulle tillade os at forudsende en saa kort og simpel Redegørelse af vor Opfattelse som mulig, da vi ellers vilde tsaa Fare for at komme ind paa en alt for vidtløftig Metode. Snorre siger (efter St.'s Oversættelsc): „Saaledes er Limfjorden beskaffen, at den er at sejle ind i som igennem et smalt, aaformet Sejlløb; men naar man kommer længere ind i Fjorden, da er der som et bredt Hav.“ Derefter kommer Eventyret om Lyngormen: Harald hører nu, at Kong Sven er ankommen ved Hals og ifærd med at gaa ind, men paa Grund af Løbets Smalhed kan kun et Skib gaa ind ad

Gangen (!); saa fortsættes der: „Haraldr K. hélt skipum sínum inn í fjørðinn ok þar er breiðastr er, (heitir Lusbreið),*) en þar or víkinni innanverðri er eið mjótt vestr til hafs, þannug reru þeir H. k. um kveldit." Dette hedder i ligefrem Oversættelse: Kong Harald holdt med sine Skibe ind i Fjorden, og dérhen hvor den er bredest (hedder Lusbredning), men dér er der et Eid fra Indhavet (Fjorden) vester til Havs, derhen roede Haralds Mænd om Kvælden. Snorre nævner altsaa en dobbelt Bevægelse: indad i Fjorden til det Sted, hvor den er bredest, og videre indtil det Sted, hvor den er tilende og skilles fra Havet ved et Eid. Ligeledes har han en dobbelt Modsætning: den smalle Del af Fjorden modsættes Bredningen, og hele Fjorden („den indvendige Vig") modsættes Havet; hine to staa i umiddelbar Forbindelse med hinanden, disse to ere adskilte ved et Eid, som Kongen maa drage sine Skibe over.

Netop saaledes taler ogsaa den anden Kilde, som giver os Underretning om denne Bedrift og uden hvis Vidnesbyrd vi næppe vilde kunne tillægge Snorres Fortælling nogen synderlig Betydning. Det er Knytlingesaga, der i sin Skildring af de danske Lande kommer til at omtale Limfjorden og her blandt andet siger: „úr norðanverðum Limafirði er mjótt eið vestr til hafs, er heitir Haraldseið," (fra Limfjorden er der mod nord (vest) et smalt Eid vester til Havs, som hedder Haraldseid), hvorpaa den nævner Haralds Bedrift. Dette simple og som det skulde synes aldeles afgørende Bevis paa vor Opfattelses Rigtighed, søger Hr. St. at afkræfte ved den Oplysning, at denne „saa meget yngre" Forfatter rimeligvis har laant sin Efterretning af Snorre eller i alle Tilfælde har havt samme Hjemmelsmand som han, da flere Udtryk ere fælles for dem. Heller ikke paa dette Punkt har han imidlertid henvendt sig til den „udmærkede kritiske Undersøgelse af Snorres Historieskrivning", thi her vilde han have læst hvad der alt forhen ikke var ubekendt, at Snorre selv citerer en „Knudssaga", der efter al menneskelig Sandsynlighed netop er det Parti af Knytlinga, som vi her have Brug for, og han vilde endvidere have erfaret, hvad Storm først har eftervist, at det egenlig ikke er Snorre, som har brugt „Knudssaga", men den ældre Morkinskinna, som han udskriver, medens Snorre rimeligvis ikke har kendt den. Heller ikke vil nogen Historiker ellers være tilbøjelig til at udlede

*) Disse to Ord synes at være senere Indskud af en Randglosse.

to Efterretninger, den ene af den anden, som hver især i nogle faa Linjer have helt forskellige Efterretninger.

Hr. St. oversætter nu Snorres Ord saaledes: Kong Harald styrede sine Skibe ind i Fjorden. Dér hvor den er bredest hedder den Lysbredning, og dér er der fra Vigen, som ligger indenfor, et smalt Eid (Barre, Øre) vester til Havs (ud i Vandet). Derhen roede osv.“ Forklaringen, som følger med er denne, at Snorre kun kjender én Modsætning, thi den Bredning, som han først sammenligner med et Hav, er det han senere kalder Havet; Ejdet findes altsaa mellem Fjordens smalle Del og Bredningen, det er kort sagt Løgstør Grunde. Hvad der jo især maa være generende for denne Fortælling er Udtrykket „til hafs“, det gjøres derfor ogsaa til Gjenstand for en lang Undersøgelse, hvis Resultat er, at det ikke betyder at Ejdet „fører til Havet“, gaar ud imod Havet, men derimod at det er „ude i Havet“, i Lighed med vort Udtryk „til Søs“, og da saa Fjorden kaldes et Hav, vil Snorre (og Knytlinga, der ikke kalder den et Hav!) altsaa kun sige, at Ejdet ligger ude i Vandet mod vest. Det er ikke altid let at komme paa det Rene med Betydningen af et levende Sprogs Talemaader, men en Parallel vil dog maaske foreløbig klare Stridsspørgsmaalet noget. Ingen vil benegte, at Udtrykket „i Luften“ betegner en Væren „oppe i Luften“; der vil kunne anføres lige saa mange Eksempler derpaa som paa at „til Havs“, naar det bruges om Ting, som kunne være ude i Vandet (Skibe, Fisk, Skær osv.) virkelig betegner dette. Men naar man nu siger om en Syg, at han har været „i Luften“? Nej, en Fugl, en Fjer, et videnskabeligt Paradox, det lader sig høre, men en Syg! Og nu et Ejd, hvis Natur det er at hænge sammen med Landjorden?

Vi ville sammenligne et andet lignende Sted hos Snorre for at se, om han dog ikke skulde bruge Udtrykket „til Havs“ i den her naturlige Betydning. Ikke blot Harald, alt hans ældre Broder Olav skal have været indelukket i et Farvand, nemlig Mælaren; at hele Fortællingen rimeligvis maa forkastes som Sagn, skøndt den findes hos Snorre, gør her Intet til Sagen. Ogsaa Olav kom her til det Sted, hvor et Fed skilte Søen fra Havet, men han valgte den Udvej at grave sig ud, og det kalder Snorre at „grafa út í gegnum Agnafit til hafs“; dette har man unegtelig altid ganske ligefrem forstaaet saaledes, at han gravede et Hul gennem Feddet, saa Søen kom til at staa i Forbindelse med Havet. Men muligvis forholder dette sig ikke saaledes, i Virkeligheden

laa Agnafit maaske „ude i Havet“ og blev gravet igennem „derude“? Snorre fortsætter med en lille Beskrivelse af Mælaren og siger: „einn óss er til hafs or Leginum, ok svá' mjór at margar ár eru breiðari“; dette har man altid forstaaet saaledes: der er ét Udløb til Havs fra Mælaren og saa smalt, at mange Aaer ere bredere“; hvorledes skulle vi forstaa det for Fremtiden?

Efter denne lille islandske Sprogstudie vil det formentlig for Adskillige være velgørende at foretage en lignende latinsk. For ikke at trætte vil det imidlertid være nødvendigt her at indskrænke os til det rent sproglige, hvad vi saa meget tryggere tør hengive os til, som Resultatet af disse Betragtninger slet ikke vedkommer Hovedsagen, men kun skal vise os, hvorledes man i „Videnskabens Verden“ kan slaa selv den latinske Kat af Tønden. Blandt de Formaal, Hr. Stenstrup forfølger i sin Bevisførelse, er ogsaa det at godtgøre at den engelskfødte Forfatter Ælnoth foruden at oversætte de danske Navne, som han har Brug for, paa Latin, rimeligvis for sine Landsmænds Skyld, ogsaa paa flere Steder nøjes med en latinsk Omskrivning. At dette finder Sted hvor han siger: Portus ergo Cornicus dicitur, ubi etc., er nu vist nok, men saa betegner han jo ogsaa selv det, han har nævnt som et Navn („dicitur“); at det derimod skulde finde Sted i de to af St. fremhævede Tilfælde er en stor Feiltagelse.

Idet Ælnoth fortæller, at Kong Knud trak sig tilbage for Vendelboerne, siger han, at han lagde en Del af sine Mænd i Agersborg, men selv med mange af dem opholdt sig paa et andet Sted, „cum antistite Henrico in villa episcopii ejus ibidem proxima“. Her finder nu St. i villa episcopii en Gengivelse af det danske Biskopstorp, en Gaard der ligger en god Fjerdingvej fra Agersborg. Forfatteren af disse Linier vilde ikke have tilladt sig en saa fri Oversættelse, men have sagt villa episcopi, thi en Biskop hedder episcopus, medens episcopium er et Bispedømme, Bispesæde e. l.; jeg vilde anse mig forpligtet til at tage det følgende Ord med og oversætte „en By (Gaard) i hans Bispedømme“ eller (snarere) „hans Bispegaard“ (Vestervig); men her er ikke Stedet til at gaa nærmere ind paa denne Side af Sagen.

Det andet Exempel er værre og ikke bedre. Fra Nørre Jylland drog Knud sønderpaa: hinc portum fluminis, qui Sle dicitur, cum suis absque tumultu adiit; derpaa gik han til Skibs til Fyen. Heri genfinder St. Navnet Slesvig, idet han oversætter portus fluminis, qui Sle dicitur ved „Vigen ved

Fjorden kaldet Sle" (S. 57, „flumen om Slien", S. 58). Forfatteren af disse Linier vilde heller ikke her have tilladt sig en saa fri Oversættelse af det danske Navn, thi for det Første vilde det være misligt at oversætte Vig (sinus) ved portus, dernæst pleier man efter en god gammel Regel at lade Pronomen rette sig efter Substantivet i Køn, altsaa: flumen, quod. Ælnoth siger hverken mere eller mindre end at Kong Knud i Stilhed kom til en Havn, som kaldtes Sle, og denne betegnes nærmere som en Flod- (Fjord-) Havn; Byen Slesvig har han selv tilforn kaldet Hedeby.

Disse to Eksempler skulde nu gøre det sandsynligt, at portus occidentalis litora, det Sted, hvor den danske Flaade samles, er en Gengivelse af de tre danske Ord: Vester Vig Strand, ja Forfatteren synes endog selv at holde dette for en af de geniale Bemærkninger, der straks maa slaa Enhver (S. 55). Men efter det her Anførte turde det dog være mere end sandsynligt, at de sproglige Betingelser herfor mangle, ligesom et Blik paa Kortet turde være nok til at vække en stærk Tvivl om, hvorvidt de geografiske kunne tænke at være tilstede. Jeg maa vedblivende holde for, at Ælnoth ved den „vestlige Havn" kun har tænkt paa Limfjorden som Rigets vestlige Hær-vig i Modsætning f. Eks. til Farvandet ved Masned, hvor Ledingshæren samledes mod Venderne osv.

Men disse Spørgsmaal have som sagt kun Betydning for Metoden, ikke for Resuttatet. Af senere Kilder erfare vi, at Kong Knud samlede sin Ledingsflaade i Limfjorden og det endog i de indre og vestlige Vige (Sven Aagesøn: Humle; Ryaarbøger: Fiskebæk ved Viborg). Spørgsmaalet er nu kun, om det er nødvendigt derfor at tænke sig Fjorden aaben mod vest, og dette maa afgjort besvares benegtende. Tolv Aar før Knud beredte sig til sit Englandstog havde hans Fader efter Aftale med Kejser Henrik IV samlet Ledingsflaaden for med den at angribe den fælles Fjende Saxerne; Meningen var at han skulde gaa ind i Floderne og hærge det bedste han formaaede. Men Kongen gik nu ikke den for os naturlige Vej omkring Skagen, skøndt han jo ligesaa let kunde sætte Hæren Stævne ved Hals som et hvilket som helst andet Sted, men han gik til Østersøens Kyst og derfra til Lands en lang Vej ind i de saksiske Floder.*) Det var

*) Annales Lamberti 1073: cum exercitu navali applicuit ad Saxoniam, et tractis per longa terrarum spacia navibus in fluvium etc. (Pertz, monum. hist. Germ. V 202.

for en overvejende Del de samme Skibe og de samme Folk, der nu skulde til England; mon det da ikke skulde være rimeligt, at de foretrak fra Samlingspladsen at trække deres Skibe ud over Landtangen i vest, hellere end at gaa Vejen nordom Skagen? I det følgende Aarhundrede bærer Sven Grade sig ligedan ad i Kampen med Friserne; han lader Skibene trække fra Slien ned i Ejderen eller over i Treaa istenfor at lade dem gaa udenom til det angrebne Punkt.

Det vil herefter formentlig være indlysende, at Spørgsmaalet om Limfjordens Tilstand i det 11te Aarhundrede endnu ikke har fundet eller med vore nuværende Kilder kan ventes at finde en aldeles afgørende Besvarelse, men at al menneskelig Sandsynlighed dog taler for, at den har været lukket dengang, saavel som den vides med Sikkerhed at have været det 100 Aar efter. Forfatterne fra Slutningen af det 12te Aarhundrede ere i høj Grad uklare om dette Spørgsmaal; medens Knytlingesaga ingen Anelse har om, at Tilstanden nogensinde har været anderledes end i dens Samtid, ligesom der overhoved neppe i den islandske Literatur findes nogen Antydning af andet, saa ere Sven Aagesøn og Saxo enige om, at den engang har været aaben, og de synes begge at sætte det i Forbindelse med Knuds Tog. Dette kan nu saa let bero paa en vildledet Tradition; thi da Toget ikke kom istand kunde der altsaa end ikke der paa Stedet være noget levende Minde om, hvorledes det skulde have været sat i Gang, og da vi nu have den aldeles bestemte Tradition om Harald Haardraades Bedrift fra en noget tidligere Tid, saa er der tilvisse ingen Grund til at tro, at Fjorden skulde have skiftet Udseende i de mellemliggende Aar, om dette end ikke i og for sig er umuligt.

Hvor endelig Haralds Undvigelse har fundet Sted, om ved Harboøre eller ved Vust, kunne vi efter det forhen fremsatte ingensomhelst begrundet Mening have om; Alt maa her bero paa, om Navnet Haraldsejd kan genfindes; jeg har tidligere tilladt mig at fremsætte den Formodning, at det kunde være opstaaet af en Misforstaaelse hos Islænderne og da nærmest af Navnet Hardebodøre, hvad enten de nu fra først af tænkte paa Kongens Navn eller Tilnavn.

Naar vi da til Slutning, i Lighed med hvad Forfatteren har gjort, skulle samle Resultaterne af disse Bemærkninger, saa vil det neppe undre ham, at de ville komme til at faa et noget andet Udseende end de, han har opstillet; det turde nemlig af det Foregaaende være indlysende,

hvad Realiteten angaar,

at den Tradition om Harald Haardraades Undvigelse ud af Limfjorden, som er nedlagt i de islandske Kilder, henfører den til Ejdet mellem denne Fjord og Vesterhavet, uden at der i denne Tradition er indblandet noget Minde om en forhen aaben Forbindelse;

at de danske Kilders Ytringer om Limfjordens tidligere Skikkelse, der sættes i Forbindelse med Knud den Helliges Flaadesamling, ikke indeholde noget brugeligt Bevis imod denne Traditions Rigtighed;

og hvad Metoden angaar,

at Forfatteren fuldstændig har misforstaaet det historiske Kildestudiums Natur ved at tillægge Snorres Haralds-Saga, der er en stilistisk fortrinlig, men efter sit Indhold temmelig værdiløs Kompilation, Karakteren af et helstøbt, paalideligt, ja saa godt som ufejlbart Kildeskrift, en Anskuelse, der tilmed er søgt støttet med en mere end intetsigende Parallel;

at endelig Forfatteren i sin Fortolkning af Kildernes Udsagn har været ualmindelig uheldig, baade i islandsk og latinsk Ordforklaring, og det ikke blot hvor denne er ligefrem fejlagtig, men ogsaa, hvor den holder sig idenfor Mulighedens Grænser; thi det er ikke Opgaven for det historiske Kildestudium at bevæge sig ubundet indenfor Mulighedernes yderste Udkant, men at søge det Sandsynlige og fastholde det Simpleste og nærmest Liggende.

A. D. Jørgensen.

Et Brev fra Prof. Fr. Paludan-Müller.

Kjøbenhavn d. 19 December 1875.

Til Højstærede Doktor G. Brandes!

Jeg har i denne Tid læst Deres sidste Skrift: „Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes Literatur“, hvori De giver en Fremstilling af den engelske Poesi i de første Decennier af dette Aarhundrede. Skriftets Metode, i samme Grad at lade Kritik, Æstetik og Historie virke til at belyse og karakterisere Periodens vigtigste Personligheder og deres Værker, maa efter mit Skøn i høj Grad bifaldes, ligesom ogsaa den klare Fremstillingsmaade og det levende Foredrag helt igennem vedligeholder Interessen, selv om flere af de fremsatte Domme og Meninger ere afvigende fra Læserens egne, hvilket f. Eks. har været Tilfældet med mig. Det er dog ikke derom, eller om Bogen i dens Helhed, at jeg her agter at underholde Dem. Jeg skriver disse Linjer, for at gøre Dem opmærksom paa enkelte Fejltagelser, der have indsneget sig mod Slutningen af Skriftet, hvor De omtaler nogle af mine Digtninger, i Sammenstilling med Byrons.

Det hedder saaledes Side 468, med Hensyn til Digtet Beppo: „Hvad Digtet handler om? Om lige saa lidt som Alfred de Musset's Namouna eller Paludan-Müllers „Danserinden“, der 16 Aar efter skreves som Efterligninger deraf“. Men at „Danserinden“ skulde

være en Efterligning af Beppo, er umuligt, da jeg aldrig har læst det nævnte Digt, eller kender andet til det, end hvad De, Hr. Doktor, fortæller. Da jeg skrev „Danserinden“, havde jeg kun læst et Par Sange af Byrons Don Juan, og meget faa af hans andre Værker; dog sværmede jeg dengang som saamange Andre, og som nu De selv, for den engelske Digter, hvad jo ogsaa hans Geni og skønne Død gør forstaaeligt, saa det ikke er usandsynligt, at der kan være kommet adskillige Byronske Toner ind i det danske Digt. — Side 503 kaldes endvidere Adam Homo en Affødning af Byrons Don Juan; men var det Tilfældet, maa Æblet være faldet langt fra Stammen, da Formaal, Plan og Indhold er totalt forskellige i begge Værker, de indflettede Refleksioner i Adam Homo aldeles upersonlige, ja endog den ydre Form, Ottaven, — der jo ikke er Byrons Opfindelse — helt forskellig behandlet. — Naar det fremdeles hedder, Side 408: „Det hele lille Mesterværk“ — (Talen er her om Byrons Satire mod Southey: the vision of judgment) — „af hvilket i vor Literatur Paludan-Müller har taget Motivet til sidste Sang af Adam Homo“, da er dette ligeledes urigtigt. Saalidt som til Beppo, kender jeg noget til vision of judgment og har aldrig læst den. Motivet til den nævnte Sang af Adam Homo skyldes den ved Helgenkreationer brugelige Fremgangsmaade i den katolske Kirke, hvor der førend Kanonisationen nedsættes en Undersøgelses-Ret, beskikkes en Advocatus diaboli og en Advocatus dei (hos mig en advoc. hominis) som Actor og Defensor, og først naar Sagen er ført pro & contra og Processen vunden, kreeres Helgenen. En slig Proces havde fundet Sted i Rom et Aarstid førend jeg opholdt mig der, i Aaret 1840. — Endelig hedder det i Deres Skrift S. 510: „Han (ɔ: Byron) gav da Hunt Domsvisionen og „Himmel og Jord“, det skønne Verdens-Undergangsdigt, som i vor Literatur har fremkaldt Paludan-Müllers Ahasverus“. — Ogsaa her maa jeg pro-

testere. At jeg nogensinde har læst „Heaven and earth“ betvivler jeg; i hvert Fald husker jeg ikke det Mindste af Digtet. Nei! Hvad der har fremkaldt min Ahasverus er, som jeg i Indledningen selv angiver det, Kolera-Epidemien 1853 i Forbindelse med Dommedags-Spaadommene i det nye Testament. Hvis jeg dengang har tænkt paa Digte og Digtere, maa det have været paa dem, der efter min Mening have behandlet Ahasverusmythen urigtigt, ved at fremstille Jerusalems Skomager paa Vandring, istedenfor at fastholde ham ved Enden af Banen.

Se der, Højstærede! har De mine Oplysninger, som — hvis der Intet er til Hinder fra Redaktionens Side — gærne kunne optages i det af Dem og Deres Hr. Broder udgivne Maanedsskrift. Det er ellers ikke min Vane, at give slige Oplysninger, som jo heller ikke ere synderlig vigtige; men da Deres Udtalelser ere saa bestemte, og derhos fremsatte i et Skrift, som vistnok har en Fremtid for sig, har jeg denne Gang gjort en Undtagelse.

Med Agtelse Deres

Fr. Paludan-Müller.

Der findes mellem adskillige af Paludan-Müllers og Byrons Digterværker en nærmest paa beslægtede Naturanlæg beroende tydelig Parallelisme: Den danske Digters fire poetiske Fortællinger erindre saavel ved deres jambiske Versemaal som ved deres beskrivende Karakter om Byrons poetiske Fortællinger; *Danserinden* og *Adam Homo* staae indbyrdes nøjagtigt i samme Forhold som det, hvori *Beppo* staar til *Don Juan* ligesom de ere forfattede i samme Versemaal som de engelske Digte, og til de paa Bibel eller Legende hvilende Skuespil *Cain* og *Heaven and earth* svare baade ved Æmnernes Natur og den dramatiske Form *Paradiset* og *Ahasverus*. Det stærke Indtryk af disse Analogier, der paa ingen Maade udelukke, at Aanden i de danske Digterværker er himmelvidt forskellig fra Aanden i Byrons, forledede mig til den Antagelse at Byrons Poesi i dens Helhed havde været kendt af Paludan-Müller og til derpaa at støtte enkelte, som jeg nu ser, urigtige Gisninger.

Jeg antog sidste Sang af *Adam Homo* for paavirket af *Vision of judgment*, der har saa megen Lighed med den, fordi det ikke faldt mig ind, at den danske Digter var ubekendt med det engelske Digt, og af samme Aarsag ansaa jeg *Ahasverus* for paavirket af *Heaven and earth*, en Gisning, hvis Rigtighed vel gøres tvivlsom, men ikke absolut umuliggøres ved Prof. Paludan-Müllers Udtalelser, og til hvis Forsvar jeg kun i Almindelighed vil bemærke, at en Paavirkning, naar Talen er om Digtere og Digterværker, tidt er ubevidst, at den, hvor Modtagelighed findes, ofte kun behøver en kort og flygtig Berøring for at indtræde, at den kan være indtraadt selv om det oprindelige Indtryk er glemt, og at den kan finde Sted ad mange andre Veje end ved direkte Læsning. Naar en Forfatter saa at sige fylder sin Tids poetiske Atmosfære, naar hans Værker læses, diskuteres, kritiseres, beundres, forkastes, kort sagt omtales overalt, kunne hans Ideer naa endog til Mangen, der aldrig har havt en Bog af ham i sin Haand. Digteren selv er ikke altid den, der véd bedst Besked om, under hvilke Indflydelser han har staaet. Vi have nylig sét, at Bødtcher paa det Bestemteste fralagde sig at have modtaget Paavirkning af Winther, og Bjørnson vilde efter al Sandsynlighed negte, at han i sine sidste Skuespil er stærkt paavirket af det moderne franske Drama, som han synes at nære Fordomme imod og hvis Indflydelse paa ham ikke desmindre ligger saa klart for Dagen.

Hvad *Danserinden* angaaer, da er det, som Prof. Paludan-Müller oplyser, ikke *Beppo*, men (ligesom ved *Adam Homo*) *Don Juan*, hvorfra den fremmede Paavirkning, der kan spores, er gaaet ud. Paa dette Punkt er min Fejltagelse da ikke væsentlig. Og naar jeg har kaldt *Adam Homo* — ligesom Puschkin's *Eugen Onægin* — en „Affødning“ af Byrons Hovedværk, saa var det paa ingen Maade Meningen at sige noget Nedsættende hverken om Ruslands berømteste Epopé eller om det beundringsværdige danske Digt, om hvilket jeg endnu mener, at det uomtvisteligt er „en fra Grunden original og i alle Literaturer enestaaende Digtning“. Jeg véd meget tidligt at have havt Blik for Ulighederne mellem Paludan-Müllers og Byrons Behandling af Ottaven — alene den Frihed i Rimstillingen, Paludan-Müller har forud for Byron, giver jo Verset et forskelligt Præg —, men dog staaer Ottavens Behandling i *Adam Homo* utvivlsomt den Byronske Behandling af den nærmere end den

staaer nogen anden tidligere Digters. Der er desuden en langt dybere Formlighed end Versemaalets, mellem begge Digteres Stil og at jeg nærmest tænkte paa denne stilistiske, i al Kunst saa betydningsfulde, Overensstemmelse synes mig at fremgaa deraf at jeg sammenstillede Paludan-Müllers Digt med Puschkins, der jo end ikke er skrevet i Ottaver, men som ikke desmindre altid og efter min Opfattelse med Rette er blevet betragtet som en „Afføding“ af *Don Juan*. Jeg har ved at anvende dette sidste Ord kun villet udtale, at efter min Overbevisning hverken *Adam Homo* eller *Onægin* kunde tænkes at ville være blevne hvad de blev, hvis Byrons Epopé ikke var gaaet forud. Siger Ordet mere end dette, vilde jeg ønske ikke at have brugt det. Jeg forsøgte en Gang for adskillige Aar siden en kritisk Vurdering af *Adam Homo* i en Afhandling, hvis Ufuldkommenheder, naar jeg nu sér tilbage paa den, staa meget klart for mig; medens den ikke indeholder nogen Ytring af Anerkendelse eller Beundring, jeg nu vilde fornegte, formulerer den en Indsigelse imod Digtets Sujet ud fra en æstetisk Synsmaade, der nu forekommer mig doktrinær. Her er ikke Stedet til en Udvikling af dette Punkt, men det er for disse Linjers Forfatter en personlig Trang: til sin Tak for Prof. Paludan-Müllers Brev at føje den Udtalelse, at ligesom der næppe er Nogen, hvis overbærende Opmuntring fra hans tidligste Ungdom af har været ham mere dyrebar, saaledes er der Faa, hvis Bifald, naar det lykkedes ham at vinde det, har havt og har større Betydning for ham.

G. B.

Literatur.

Fra Tyskland er blevet os tilsendt af Meyers Konversations-Lexicon, Eine Encyclopädie des allgemeinen Wissens, de til Dato udkomne 5 første Bind af 3dje Oplag (A—E) hvert Bind noget over 1000 tospaltede Sider (Leipzig 1874—75). Dette Værk, der nyder evropæisk Anerkendelse som det bedste i sin Art, har fuldkommengjort den først af Brockhaus i stor Stil udførte Ide efter en endnu større Maalestok og ved mange Forbedringer. Til Oplysning af Teksten er Værket nemlig helt gennemtrukket med geografiske Kort, med naturvidenskabelige Afbildninger, med

Kunstblade og tekniske Illustrationer. Til Artiklerne Bygningskunst og Billedhuggerkunst svare f. Eks. en lang Række fortrinlige Blade, der gengive de berømteste arkitektoniske og plastiske Arbejder i historisk Orden; Artiklerne Blomst og Blad ledsages af mere end 100 med videnskabelig Nøjagtighed udførte Tegninger af Hovedformer i Planteriget; Artiklen Brød har Afbildninger af de forskellige Arter Bagerovne og Apparater ved Brødfabrikationen i det Store, Artiklen Blod bringer anatomiske Illustrationer af Blodomløbet hos Mennesket, 21 Figurer vise de forskellige Maader hvorpaa Diamanten kan slibes, Artiklen Broncealder giver et illustreret Kursus i Arkæologi, Artiklen Bro har 36 nydeligt udførte Afbildninger af de forskellige Brokonstruktioner, Artiklen Dampmaskine er med sine historiske og tekniske Udviklinger og sine detaillerede Afbildninger en hel Monografi, og Artiklen Tyskland er i og for sig et helt lille Værk.

Dette er en af de Bøger, vi have fundet det vanskeligst at anmelde; thi hver Gang vi have taget den frem og Pennen i Haanden, ere vi forfaldne til at læse i den istedenfor at skrive om den — en Fristelse, man ikke hver Dag er udsat for. Hvor mange Bøger indeholde ogsaa saa mange Kendsgerninger og saa faa Fraser! Som bekendt ere Konversationsleksika overhovedet de Bøger, som det er vanskeligst ikke at forfalde til Læsning i, naar man først har slaaet dem op, og det er en af de faa, om hvilke en samvittighedsfuld Anmelder kan være bekendt at tilstaa, at han ikke har læst dem helt. Vi ville nu ikke sige, at vi tro hvert Ord, der staaer i dette Værk; inspireret er det jo i ethvert Fald ikke; Dommen om Frankrig og franske Forfattere røbe ikke altid stor Upartiskhed, og Tyskland spiller selvfølgelig en vel stor Rolle. Der er imidlertid nok deri, man uden Tvivl kan stole paa Rigtigheden af, og vi for vor Del ere ved Omgangen med dette Værk blevne saa stoppede med nyttig Kundskab, at vi for Fremtiden ikke let lade os imponere af Lærdom, ja endog selv kunde forsøge paa at imponere derved — kun at vor fuldstændige Orienterethed endnu ikke strækker sig videre end til Bogstavet E. Ultra posse non obligamur. Men hvor meget ligger ikke paa denne Side af „Elegancen“, med hvilket Ord det femte Bind i dette Oplag slipper: Bismarcks detaillerede Biografi, den tysk-franske Krigs Historie, Alex. Dumas den Yngre, den Darwinske Theori, alle Verdensdelene med Undtagelse af Evropa og meget, meget Mere.

Indhold.

I Redaktionsanliggender bedes man henvende sig til Cand. mag. E. Brandes, Kongens Nytorv 10, 2den Sal, hvorhen ogsaa alle Bøger og Blade, Tidsskriftet vedkommende, ønskes sendte.

Dette Tidsskrift udkommer i maanedlige Hæfter paa gennemsnitlig 5 Ark til en Pris af 6 Kroner halvaarlig. — Subskription, som er bindende for ét Bind (6 Hæfter), modtages i alle Boglader i Danmark, Norge og Sverig samt paa de kgl. Postkontorer.

